ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

KÜRT MÜLTECİLER VE MÜLTECİ ÖZNENİN POLİTİK KİMLİĞİ

DOKTORA TEZİ

ARZU YILMAZ

DANIŞMAN

PROF. DR. İLHAN UZGEL

ANKARA

2015

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

KÜRT MÜLTECİLER VE MÜLTECİ ÖZNENİN POLİTİK KİMLİĞİ

DOKTORA TEZİ

ARZU YILMAZ

DANIŞMAN

PROF. DR. İLHAN UZGEL

ANKARA

2015

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KÜRT MÜLTECİLER
VE
MÜLTECİ ÖZNENİN POLİTİK KİMLİĞİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan Uzgel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. İlhan Uzgel	.....
Yrd. Doç. Dr. Özlem Kaygusuz	.....
Yrd. Doç. Dr. Atay Akdevelioğlu	.....
Yrd. Doç. Dr. Cenk Aygül	.....
Yrd. Doç. Dr. Fuat Dündar	.....

Tez Sınavı Tarihi 7-9-2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim……/……/2015

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Arzu YILMAZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER iii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURBAN ve FAİL İKİLİĞİNDE MÜLTECİ ÖZNENİN İNŞASI 22

1.1. Mülteci Kimdir? 24

1.1.1. Mülteci Statüsü 24

1.1.2. Mülteci Rejimi 26

1.1.3. Mülteci Krizi ve İnsani Müdahale 30

1.2. Benzersiz Bir Kategori: Mülteci Savaşçılar 34

1.2.1. Aktivist, Hedef, Kurban 34

1.2.2. Silahlı Direniş Hareketleri ve Mülteci İlişkisi 35

1.2.3. Mülteci Rejiminde Mülteci Savaşçıların Yeri 40

1.2.4. Mülteci Savaşçılar ve İnsani Yardım Paradoksu 44

1.2.5. Mülteci Savaşçıları Ortaya Çıkaran Faktörler 46

1.3. Mülteci Öznenin İnşası 52

1.3.1. Mülteci Savaşçıların *Mixed* Niteliği 52

1.3.2. Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Mültecilik 55

1.3.3. Seçilmiş Halk: Mülteci Savaşçılar 60

1.3.4. Diaspora, Entegrasyon, Kimlik 63

İKİNCİ BÖLÜM

ZORUNLU GÖÇ ve KÜRT MÜLTECİ SAVAŞÇILAR TOPLULUĞUNUN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ 68

2.1. Başarısız Devlet Durumunda Zulüm ve Direniş 71

2.1.1. Türkiye'de Terörle Mücadele ve Zorunlu Göç 71

2.1.2. Bir Devrim Stratejisi: Halk Savaşı 85
2.2. Uluslararası Toplum Faktörü 97
2.2.1. Kürt Sorunu ve Uluslararası Toplum 97
2.2.2. Irak Kürtleri: İnsani Sorun 98
2.2.3. Türkiye Kürtleri: İnsan Hakları ve Terör 103
2.2.3.1. ABD-Türkiye İlişkilerinde PKK 106
2.2.3.2. AB-Türkiye İlişkilerine PKK 109
2.3. Komşu Ülke Faktörü: Irak Kürdistanı 117
2.3.1. Türkiye ve Irak Kürtleri 117
2.3.1.1. Kürt Mülteciler Krizi (1988-1991) 118
2.3.1.2. Siyasi Temas ve Uzlaşma 123
2.3.1.3. Askeri İşbirliği 131
2.3.2. PKK ve Irak Kürdistanı 142
2.3.2.1. Irak Kürdistanı'na Giriş 142
2.3.2.2. Kürt İç Savaşı 147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR POLİTİK EYLEM ve KİMLİK SEÇİMİ OLARAK GÖÇ ve MÜLTECİLİK 158

3.1. Irak Kürdistanı'na Göç (1990-1994) 161
3.1.1. Terörle Mücadele Sürecinde Irak Kürdistanı'na İlk Toplu Göç Vakaları 162
3.1.2. Terörle Mücadele Sürecinde Irak Kürdistanı'na Bireysel Göçler 168
3.1.3. Zorunlu Göç Mağdurlarına Sınır Ötesi Müdahale 170
3.2. Göç, Kurtuluş, Özgürlük 174
3.2.1. 1994 Kitlesel Göçü ve PKK'nin Rolü 175
3.2.2. Uludere Hattı 181
3.2.3. Gabar-Cudi Hattı 187

3.2.4. Oramar Hattı.....194
3.3. Atruş Mülteci Kampı.....199
3.3.1. İnsani Alanın Politik Niteliği ve Mülteciler.....200
3.3.2. Bir Devlet ve Millet Modelinin İnşası.....217
3.3.2.1. Atruş Cumhuriyeti.....219
3.3.2.2. Mülteci Milleti.....226
3.3.3. Atruş Mülteci Kampı'nın Kapatılış Süreci.....234
3.3.3.1. Meleler Davası.....237
3.3.3.2. Jiyan'ın Ölümü.....240
3.3.3.3. Ambargo.....244

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR POLİTİK VAROLUŞ BİÇİMİ OLARAK MÜLTECİLİK.....247
4.1. Mülteci Öznelerin Ortaya Çıkışı.....249
4.1.1. Kürt Mülteci Savaşçılar TopluluğununTasfiyesi.....250
4.1.2. Ayn Sufni.....256
4.1.3. Nehtara.....262
4.2. Politik Sınırların Yeniden İnşası: Yerleşkelerde Yaşam.....267
4.2.1. Yeniden Yerleşim ve Asimilasyon Politikaları (1997-2003).....270
4.2.2. Yerleşkelerin Entegrasyon Süreci.....276
4.2.2.1. PKK-KDP-KYB Uzlaşması.....279
4.2.2.2. Irak Kürdistanı'nda Yeni Dönem ve Mültecilik.....285
4.3. Mahmur Mülteci Kampı.....296
4.3.1. Kürt Mülteci Savaşçılar Topluluğunun Yeniden İnşası.....299
4.3.2. PKK'nin Yeniden Yapılanma Süreci ve Sosyal Reform.....307
4.3.3. Mahmur Mülteci Kampı'nın Sivil Niteliği.....315
4.3.4. Mahmur Mülteci Kampı'nın İdari Yapısı.....317
SONUÇ.....327

ÖZET **333**

SUMMARY **334**

KAYNAKÇA **335**

EKLER **361**

EK 1: 2011 Yılı İtibariyle Kürdistan Bölgesel Yönetimi Sınırları İçinde Yaşayan Kürt Mültecilerin Sayısı ve Dağılımı 361

EK 2: 1-31 Mayıs 1998 Tarih Aralığında Irak Kürdistanı'ndan Türkiye'ye Geri Dönüş Yapan Türkiye Kürdü Mültecilerin Sayısı 362

EK 3: 2014 Yılı İtibariyle Irak'ta Yaşayan Türkiye Kürdü Mültecilerin Sayısı 363

EK 4: Bu çalışma çerçevesinde Türkiye Kürdü mültecilerin yaşadığı yerleşkelerde bir alan araştırması yapmak için alınan resmi izinler. 364

EK 5: 29 Ekim 1992 tarihinde Kürdistan İşçi Partisi (PKK) Merkez Komite Üyesi Osman Öcalan, Irak Kürdistanı Bölgesel Hükümeti Başkan Yardımcısı Roj Şawayiş ve Irak Kürdistanı Bölgesel Hükümeti Başbakanı Fuad Mahsum arasında yapılan anlaşma. 366

EK 6: 30-31 Ekim 1996 tarihli Ankara Deklerasyonu 367

EK 7: Irak Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 9 Eylül 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu 370

EK 8: Duhok Emniyet Müdürlüğü'nden 28 Eylül 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu 372

EK 9: Zaho Emniyet Müdürlüğü'nden 15 Ekim 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu 374

EK 10: Zaho Emniyet Müdürlüğü'nden 11 Ekim 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu 376

EK 11: 25 Ağustos 1995 tarihinde Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve Kürdistan Demokrat Parti arasında çıkan iç savaşa ilişkin PKK Güney Kürdistan Temsilciliği'nin yayınladığı bildiri 379

EK 12: BMMYK Bağdat Temsilciliği tarafından 13 Ocak 1998 tarihinde BMMYK Cenevre'ye gönderilen bilgi mesajı.....381

EK 13: Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin 2003 yılında Türkiye'ye geri dönüşleri konusunda varılan anlaşmanın taslak metni 386

EK 14: Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) heyetinin 2001 yılında Ankara'da gerçekleştirdiği resmi görüşmeler hakkında KYB Dış İlişkiler Ofisi'nin hazırladığı rapor 397

EK 15: Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin farklı zamanlarda taşıdığı farklı kimlik örnekleri 400

EK 16: Gregewre ve Mısirik yerleşkelerinde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin taleplerini içeren mektuplar 401

EK 17: Mahmur Mülteci Kampı'nda eğitim veren okullardan alınan karne ve diploma örnekleri.....404

GİRİŞ

Modern çağın fenomeni mülteci, insanı vatandaş özneden ibaret sayan çağdaş siyasal sistemde yok hükmünde bir pozisyonun ifadesidir. Bu bağlamda, mülteci statüsü bir varoluş biçimini değil, sistem içine yeniden dahil oluncaya kadar sığınılan geçici bir pozisyonu tarif eder. Bu pozisyonda, mülteci hukuki olarak kimliksiz, politik olarak pasif, ekonomik olarak değersiz sayılır. Bu haliyle de mülteci, modern dünya düzeninde ancak "istenmeyenler" olarak yer bulur.[1]

Öte yandan, mülteci uluslararası sistem açısından bir kriz kaynağıdır. Zira mülteci, sistemin kurucu unsurları ulus-devletlerin başarısızlığının bir ürünüdür. Ulus-devletler, en genel biçimiyle, egemenlik alanları içinde yaşayan farklı toplumsal gruplara ortak bir siyasal kimlik ve güvenlik sağlayabildiği ölçüde başarılı kabul edilir. Dolayısıyla, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulüm gördüğü için yaşadığı ülkeden çıkmak/kaçmak zorunda kalanların, yani mültecilerin varlığı, sözkonusu ulus-devlet ölçeğinde bir başarısızlık, uluslararası sistem açısından da bir tehdit göstergesidir.

Bu bağlamda, özellikle ulus-devletlerin çözüldüğü 1990'lı yıllar mülteci fenomeninin uluslararası alanda bir kriz olarak yer bulmasının izleğini oluşturur. Balkanlar, Afrika, Asya ve Ortadoğu'da patlak veren iç savaşların tetiklediği mülteci akınları, yerel çatışmaları küresel ölçeğe yayar. Ortaya çıkan durumda, uluslararası sistemin kendini koruma refleksi mültecilerin sığınma taleplerinin yöneldiği güvenli alanların kapatılması yönünde gelişir. Buna karşı benimsenen "sorunu kaynağında

---

[1] Michel Agier**, Managing the Undesirables: Refugee Camps and Humanitarian Government**, David Fernbach (çev.) Cambridge, Polity Press, 2011, s.4.

çözme" tercihi ise mültecilerin çatışmaların içinde tutulması sonucunu doğurur.[2] Bu tercih, yalnızca Orta Afrika'da üç milyondan fazla mültecinin hayatını kaybetmesine neden olur.[3]

Bu sürecin en önemli gelişmelerinden biri de uluslararası barış ve güvenlik adına gerçekleştirilen insani müdahale operasyonlarıdır.[4] Bu operasyonlar, en başta, uluslararası mülteci rejimine şekil veren insani ve politik alan ayrımını ortadan kaldırır. Zira operasyonlarda rol alan politik aktörlerin, insanlık vicdanını mı, yoksa kendi siyasal çıkarlarını mı temsil ettikleri tartışmalıdır. Fakat bu tartışmalara, sözkonusu müdahalelere gerekçe olan iç savaşların mağduru mülteciler konu edilmez. Mülteciler, adeta insani ve politik alan ayrımının yegane dayanağı olarak işlevselleşir; apolitik, pasif ve sessiz kurbanlar olarak görülmeye devam eder.

Oysa iç savaşlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan mültecilerin, bu genel kabulün aksine, birçok örnekte politik, aktif ve vokal özneler olarak belirdiği görülmektedir.[5] Örneğin, Filistinli mülteciler ya da Afganlı mücahitler bir zulmün kurbanları oldukları ölçüde, politik bir eylemin de aktif üyeleridirler. Bu bağlamda, mülteci literatüründe "benzersiz bir kategori" olarak tartışılan "mülteci savaşçılar" kavramı, bu ve benzeri örnekleri analiz etme çabasında yararlı bir çerçeve sunar.[6]

---

2 **Ibid.**, s.13.

3 Sarah Kenyon Lischer**, Dangerous Sanctuaries: Refugee Camps, Civil War, and the Dilemmas of Humanitarian Aid**, USA, Cornell University Press, 2006, s.4.

4 İnsani Müdahale Operasyonlarının bir özeti için bkz. Fiona Terry, **Condemned to Repeat?: The Paradox of Humanitarian Action**, New York, Cornell University Press, 2002, ss. 30-50.

5 Peter Nyers, **Rethinking Refugees: Beyond States of Emergency**, New York, Routledge, 2006, s.xviii.

6 **Ibid.**, s. 98.

Sömürge sonrası süreçte ulusal bağımsızlık hareketlerinin bir fenomeni olarak ortaya çıkan mülteci savaşçılar, kurban pozisyonundaki sivilllerin ve fail pozisyonundaki silahlı grupların biraradalığına işaret eder. Bu durum, basitçe mülteci konumundaki sivillerin tıpkı silahlı grup üyeleri gibi şiddet yöntemlerine başvurdukları anlamına gelmez. Mülteci savaşçılar topluluklarında sivillerin silahlı gruplara geçişinin daha yoğun olduğu gözlense de, mülteci savaşçılar tanımlamasıyla kastedilen mültecilerin "politik bir hedef doğrultusunda silahlı bir grupla birlikte hareket etmesi"dir.[7]

Bu haliyle, mülteci savaşçıların mülteci mi, yoksa savaşçı mı kabul edilecekleri tartışma konusudur. Zira mültecilik yalnızca bir zulmün kurbanı olmayı değil, aynı zamanda o zulüm karşısında pasif ve sessiz kalınması koşulunu arar. Ancak, mülteci savaşçıları diğer mültecilerden ayıran "politik hedef"in varlığı, bu koşulun yerine gelmediğinin kanıtı sayılır. Bir başka ifadeyle, mültecinin hem kurban hem de aktif ve vokal olabileceği kabul görmez.[8]

Son tahlilde, mülteci savaşçılar kurban ya da fail pozisyonları arasında bir tercih yapmaya çağrılır. Bu çağrı, aynı zamanda insani ve politik alan ayrımını kurban ve fail karşıtlığı üzerinden yeniden üretme çabasıdır. Bu bağlamda, mülteci hukuku ve/veya mülteci rejiminin dahi içine düşmekten kaçınamadığı bir paradoksa, mülteci öznelerin bir çözüm üretmesinin beklendiği söylenebilir. Ancak, bu çözüm arayışı da çoğu zaman mülteci savaşçıların insani alanın kurbanları olmaktan çıkarılıp, politik alanda bir tehdit olarak kabul edilmeleriyle sonuçlanır.

---

[7] Aristide R. Zolberg, Astri Shurke, Segio Aguayo, **Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World**, New York, 1989, Oxford University Press, s.275.

[8] P.Nyers, 2006**,** s.101.

Bu çalışma, özellikle mülteci savaşçılar toplulukları ölçeğinde açığa çıkan sözkonusu kurban/fail ikiliğinin izinde mülteci öznenin politik kimliğinin inşa sürecine odaklanacaktır. Bu çerçevede, yanıtı aranacak başlıca sorular şunlardır: Mülteci kimdir? Bu soruya uluslararası hukuk zemininde verilen yanıt ne kadar kapsayıcı ve mülteci öznenin kimlik inşasında ne kadar belirleyicidir? Mülteci öznenin kimlik inşasında başka hangi aktörler ve süreçler belirleyici rol oynar? Mülteci özneler bu aktörler arasında ve süreçler içinde nasıl bir pozisyon alır? Bu pozisyonu kurban/ fail ikiliği üzerinden tanımlamak açıklayıcı olabilir mi? Nihayetinde, mülteci öznenin kendi söylem ve eyleminin aktörü olabildiği alternatif bir kimliğin imkanları ve sınırları nedir?

Bu soruların yanıtı, aşağıda, Türkiye'de yaşanan iç savaşın bir sonucu olarak 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göç eden Türkiye Kürdü mültecilere odaklanarak aranacaktır. Zira bugün büyük ölçüde Mahmur Mülteci Kampı üzerinden tanınan sözkonusu mülteciler, hem Türkiye devletinin uyguladığı zulmün kurbanları hem de Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile ilişkileri dolayımıyla politik bir hedefin failleri sayılmaktadır.

Irak Kürdistanı'na göç, ilk bakışta, Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında uyguladığı zorunlu göç politikalarının bir sonucudur.[9] Ancak, bu süreçte köyleri boşaltılan ve yakılan Kürtlerin büyük bir çoğunluğu, yakın şehir merkezlerine ya da

[9] 1998 yılında yayınlanan**,** Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, sözkonusu süreçte boşatılan toplam köy sayısını 905, toplam mezra sayısını 2923, toplam yerleşim birimleri sayısını da 3428 olarak verir. Ancak raporda yer alan ifadelerden de anlaşılabileceği gibi sözkonusu bu resmi rakamlar mevcut durumu yansıtmaktan uzaktır. TBMM Araştırma Komisyonu Raporu için bkz.http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf, 11.2.2013.

Mersin, Adana, İzmir, İstanbul gibi Türkiye'nin batısındaki büyükşehirlere göç eder.[10] Bu çalışmanın konusu ve hemen hepsi Türkiye-Irak sınırında yaşayan Kürtlerin Irak Kürdistanı'na göçü ise bu genel durumdan ayrılır. Çünkü Mart-Temmuz 1994 tarih aralığında gerçekleşen bu kitlesel göç, hem sınır dışına yönelmesi hem de bu yönelimde PKK'nin oynadığı iddia edilen rol nedeniyle farklı bir nitelik taşır.

Türkiye, Irak Kürdistanı'na kitlesel göçü bir "PKK oyunu" olarak tanımlar ve PKK ile birlikte hareket ettikleri gerekçesiyle göç edenlerin mülteci sayılamayacağını savunur.[11] Dolayısıyla, Irak Kürdistanı'na göç edenler Türkiye'de yaşanan zulümden kaçan kurbanlar değil, PKK'nin politik hedefleri doğrultusunda hareket eden faillerdir. PKK ise mültecilerin sözkonusu politik hedefle bağını inkar etmemekle birlikte, bu bağın mülteci statülerinin tanınmamasına kaynaklık edecek bir gerekçe olarak öne sürülmesine karşı çıkar. PKK için 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göç edenler Türkiye'nin zulmünden kaçan kurbanlardır.[12] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) de göç edenlerin mülteci

---

[10] Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Mehmet Barut, **Zorunlu Göçe Maruz Kalan Kürt Kökenli T.C. Vatandaşlarının Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumları, Yayımlanmamış Rapor**, İstanbul, Göç-Der, 2001; **Zorunlu Göçün Çocuk ve Gençler Üzerindeki Etkileri**, İstanbul, Başak Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 2004; **Zorunlu Göç ve Etkileri: Diyarbakır,** Diyarbakır**,** Kalkınma Merkezi, 2006; **Zorunlu Göçün Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri 2004-2010 Karşılaştırmalı Araştırma Sonuçları**, İstanbul, Başak Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 2010; **Zorunlu Göç ve Etkileri: Diyarbakır**, Diyarbakır, Kalkınma Merkezi, 2010; **2011 Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu: Akdeniz**, F. Şevin Teselli (ed.), İstanbul, Göç-Der, 2011; Handan Çağlayan, Şemsa Özar, Ayşe Tepe Doğan, **Ne Değişti?: Kürt Kadınların Zorunlu Göç Deneyimi**, Ankara, Ayizi Kitap, 2011.

[11] "PKK Yeni Senaryolar Peşinde", **Milliyet**, 12 Mayıs 1994.

[12] "İşte Bundan Kaçtılar", **Özgür Ülke**, 20 Mayıs 1994.

statüsünü tanıyarak bu kurban pozisyonunu hukuki güvenceye kavuşturur. Ancak, BMMYK'nın her zaman bu güvenceye uygun politikalar izlediği söylenemez. Nihayetinde, BMMYK politikalarını belirleyen asıl unsur politik bağlamdır.[13]

Bu çerçevede, kurban/fail ikiliğinin izinde mülteci öznenin politik kimliğinin inşa sürecini analiz etme çabasında, 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göç eden mülteciler kayda değer bir örneklem niteliği taşır. Bu niteliğe bağlı olarak sözkonusu mülteciler, özellikle diğer zorunlu göç mağduru Kürtlerden farklılıklarını vurgulamak amacıyla, bu çalışmada Kürt mülteci savaşçılar topluluğu olarak anılacaktır.[14] Bu anma biçimimin bir başka nedeni ise mülteci savaşçılar topluluklarını inceleyen araştırmaların işaret ettiği bazı ortak özelliklerdir. Örneğin, mülteci savaşçılar toplulukları çoğu zaman göçün kaynağı ülkeye komşu bir ülkede kurulan bir kampta ve silahlı bir grupla birlikte yaşam sürer.[15] 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göç eden mültecilerin yaşadığı Atruş Mülteci Kampı ve Mahmur Mülteci Kampı da büyük ölçüde bu tarife uyar. Ancak, bu çalışmada mülteci savaşçılar topluluklarını silahlı gruplarla bir tutan görüşün benimsenmediğini vurgulamak gerekir. Mülteci savaşçılar kavramının yanlış bir çağrışım yaptığı eleştirileri haklı bulunmakla birlikte, sunduğu analiz çerçevesinin işlevsel olduğu düşünülmektedir.

---

[13] S.Lischer, 2006, s. 10.

[14] 1994 yılında Türkiye'den Irak Kürdistanı'na göç ettikten sonra Atruş Mülteci Kampı'na yerleşen ve halen Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecileri, Peter Nyers da "mülteci savaşçılar" kategorsinde sayar. P. Nyers, 2006, s. 102; Sarah Kenyon Lischer ise sözkonusu mülteciler için doğrudan "mülteci savaşçılar" tanımlamasını kullanmasa da Atruş Mülteci Kampı'nı militarize olmuş mülteci kampları arasında sayar. S. Lischer, 2006, s, 163.

[15] Howard Adelman, "Why Refugee Warriors are Threats?", **Journal of Conflict Studies** 18, No.1, 1998, s.50.

Mülteci öznenin politik kimliğinin ne olduğu ve nasıl oluştuğu konusundaki bu çalışmanın tezi, yukarıdaki eleştiri ve gerekçeleri kapsayacak biçimde, mültecilerin kurban ya da fail olarak ayrıştırılamayacağıdır. Mültecilerin bir zulmün kurbanları olması, politik bir hedef doğrultusunda hareket etme haklarını yitirdikleri anlamına gelmeyeceği gibi, politik bir hedef doğrultusunda hareket etmeleri de zulme uğramaktan doğan haklarının ihmal edilmesinin nedeni sayılamaz. Mültecileri nesneleştiren bu yukardan tanımlamaların, aşağıdan ve mültecilik deneyimi odaklı bir okumayla analizi ise herşeyden önce kurban ve fail pozisyonları arasında keskin bir ayrım yapılamayacağına, bilakis, bu iki pozisyon arasında sürekli bir geçişliliğe işaret etmektedir.

Bu bağlamda, göçün kaynağındaki nedenler ne olursa olsun mülteci öznenin politik kimliğinin inşasında asıl belirleyici olan mültecilik deneyimidir. Bu deneyim sürecinde, mültecilerin zamanla kendi eylem ve söylemlerinin öznesi oldukları ve kurban/fail ayrımını silikleştiren alternatif bir kimlik inşa ettikleri görülür. Bu haliyle kazanılan fail pozisyonu ise özellikle mülteci savaşçılar ölçeğinde silahlı grupla birlikte hareket etmelerinin göstergesi kabul edilen politik hedefle her zaman örtüşmez. Son tahlilde, politik eylem ve propagandaların nesnesi mülteciler için mültecilik, sığınılan geçici bir pozisyon olmaktan çıkıp, kaderlerini kendi ellerine aldıkları bir politk varoluş imkanına dönüşür.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle kurban/fail ayrımının mülteci hukuku ve mülteci rejiminde nasıl ele alındığına yer verilecektir. Bu bağlamda, 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen insani müdahale operasyonlarının, sözkonusu ayrımla tutarlılığı ve insani alanın politik niteliği somut örnekler üzerinden analiz edilecektir. Bu arada, mülteci literatüründe "benzersiz bir kategori" olarak tartışılan

mülteci savaşçılar kavramı ayrı bir başlık altında ele alınarak, mülteci savaşçılar topluluğunu ortaya çıkaran faktörler üzerinde durulacaktır. Birinci bölümün sonunda ise mülteci savaşçılar ve ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki ilişki ve diasporada kimlik inşa süreçleri bağlamında, bu çalışmada benimsenecek analiz çerçevesi çizilecektir.

İkinci bölümde, mülteci savaşçılar topluluğunu ortaya çıkaran faktörlerin, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde bir değerlendirmesine yer verilecektir. Zira mültecilerin kurban ya da fail sayılmalarının referansı, birinci bölümde vurgulanacağı üzere, göçün kaynağına dayandırılmaktadır. Dolayısıyla, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun bir zulmün kurbanları mı, yoksa politik bir hedefin failleri mi kabul edilecekleri konusunda bir tartışmaya girişmeden önce, göçün nedenlerine odaklanmak gerekmektedir. Bu bağlamda, mülteci savaşçılar topluluklarının ortaya çıkış nedenleri arasında sayılan başarısız devlet, komşu ülke ve uluslararası toplumun sorun çözmedeki yetrsizliği gibi faktörler çerçevesinde, Türkiye'nin terörle mücadele politikaları ile PKK'nin devrim stratejisi birbiriyle ilişki içinde ele alınacaktır. Diğer yandan, bu ilişkinin seyrinde etkili olan uluslararası toplumun Kürt sorununa yaklaşımı ve Irak Kürdistanı'nda özellikle 1991 sonrası yaşanan politik gelişmeler tartışılacaktır. Bu tartışma, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış nedenlerine duyulan ilgiyle sınırlı yürütülecektir.

Üçüncü bölümde, tezin amacına uygun olarak, mülteci öznenin politik kimliğinin inşa süreci mültecilik deneyimi odaklı analiz edilecektir. Bu çerçevede, öncelikle göçün neden ve nasıl gerçekleştiği sorusunun yanıtı mültecilerin kişisel tanıklıklarının izinde sürülecektir. Bu tercihle, herşeyden önce mültecilerin Irak Kürdistanı'na göç kararlarında kurban sayılmalarının gerekçesi zulmün ya da fail

sayılmalarının gerekçesi politik hedefin rolü anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu örneğinde göçün politik eylem niteliğini göç öncesinde değil, göç sonrasında kazandığını vurgulamak yerinde olur. Bu niteliğin elde edilen mülteci statüsüyle pekiştiği zemin ise Atruş Mülteci Kampı'dır. Atruş Mülteci Kampı, Kürt Mülteci savaşçılar topluluğuna müdahil tüm siyasal aktörlerin politik hedeflerinin ve bu politik hedeflerin oluşturduğu seçenekler çerçevesinde mültecilerin seçimlerinin nasıl şekillendiğinin izleğini oluşturur. Bu seçimler ise kurban ve fail pozisyonları arasındaki geçişliliğe işaret eder.

Dördüncü bölümde, Atruş Mülteci Kampı kapatıldıktan sonra mülteciliğin bir politik varoluş imkanı olarak belirdiği yerleşkeler ve Mahmur Mülteci Kampı süreçleri ele alınacaktır. Atruş Mülteci Kampı'nın kuruluşu Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun bir zulmün kurbanları, kapatılışı ise aynı topluluğun bir politik hedefin failleri olarak tanınmasını sembolize eder. Bu paradoksu, mültecilerin PKK ile ilişkisi üzerinden açıklamak ise yetersizdir. Zira sözkonusu ilişkinin varlığı, her iki durumda da somut verilerle dellilendirilebilir. Bu bağlamda, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun kurban ya da fail olarak tayin edilmesinde etkin aktör BMMYK'nın bu karar değişikliğini, uluslararası toplumun Kürt sorununa yaklaşımı çerçevesinde gerekçelendirmek mümkün görünür.

Ancak, mültecilik deneyimine odaklanıldığında, bu politik değişkenlerden bağımsız bir başka kimlik inşa süreci de dikkat çeker. Politik hedefin yerini politik deneyimin aldığı, dolayısıyla geleceğin değil, geçmişin referans alındığı bu inşa sürecinde mültecilik, alternatif bir politik imkan alanıdır. Bu alanda politik aktörlerle ilişkiler yeniden düzenlenir ve bu aktörlerin tanımlamaları dışında yeni bir kimlik çerçevesi oluşur. Bu çerçeve içinde mülteciler hem bir zulmün kurbanları hem de

politik bir hedefin failleridir; ya da ne sadece bir zulmün kurbanları ne de sadece bir politik hedefin failleridir. Bu kimliklerden birinin seçimi bir diğerinin dışlanması anlamına gelmediği gibi, bu seçimin öznesi de mültecilerin kendisidir. Son tahlilde, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bugün büyük ölçüde Irak Kürdistanı'na entegre olduğu halde, mülteciliği kalıcı bir pozisyon olarak benimser. Zira bu pozisyon mevcut politik kimlik seçenekleri içinde mültecilere kendi eylem ve söylemlerinin öznesi olma imkanı verir.

Bu çalışmada varılan sonuçlar her bir bölüm çerçevesinde ayrıntılarıyla tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise bu tartışmalar ışığında mültecilerin anavatana geri dönüş koşulları değerlendirilecektir.

Bu aşamada, sözkonusu sonuçların dayandığı ve bu çalışma için yapılan alan araştırması hakkında bilgi vermek yerinde olur. 1994 yılının Mart-Temmuz aylarında Irak Kürdistanı'na göç edenler, bugün büyük ölçüde Irak merkezi yönetimine bağlı Musul şehri, Mahmur kasabası sınırları içinde bulunan Mahmur Mülteci Kampı ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne (KBY) bağlı Duhok şehri sınırları içinde bulunan beş ve Erbil şehri sınırları içinde bulunan bir yerleşkede yaşamaktadır. Bu yerleşkeler bulundukları köylerin ismiyle şu şekilde anılır: Mısirik, Gregewre, Hassaniye, Mala Berwan, Darato ve Harir. Bu kamp ve yerleşkeler dışında, başta Zaho olmak üzere KBY sınıları içinde farklı şehirlere yerleşmiş Türkiye Kürdü mülteciler bulunsa da çoğunluğu oluşturmaz.[16]

Öte yandan, BMMYK verilerine göre bugün Irak'ta yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin hemen hepsinin 1994 yılında gerçekleşen kitlesel göçle gelenler olduğu görülür. Zira 31.8.1995 tarihli bir belgede Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye

[16] Bkz., EK 1.

Kürdü mültecilerin sayısı 14 bin 508 olarak geçmektedir.[17] 1994 yılı öncesi mülteci statüsü tanınan hiçbir Türkiye Kürdü bulunmamaktadır. Aradan geçen zaman içinde resmi olarak geri dönüş yapmış olanların sayısı yalnızca 1.217'dir.[18] En son 2014 verilerine göre ise Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürterinin sayısı 15 bin 489'dur. Bu genel toplam içinde, Mahmur Mülteci Kampı'nda 10 bin 240, Duhok'ta 4.463, Erbil'de 866, Süleymaniye'de iki mültecinin yaşadığı göz önüne alınacak olursa, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu odaklı bir araştırmada Mahmur Mülteci Kampı ve yerleşkelerin alan araştırması için seçilmesi doğru görünür.[19]

Dolayısıyla, bu çalışma için yürütülen nitel araştırma da Mahmur Mülteci Kampı ve Duhok şehri sınırları içinde bulunan beş yerleşkede gerçekleştirildi. Bu arada, Erbil şehri sınırları içinde bulunan Harir yerleşkesi araştırmaya dahil edilmedi. Zira Harir'de, diğer beş yerleşkenin konumlanmasından farklı bir yerleşim düzeni dikkat çekiyordu. Harir'de mültecilerin kendi aralarında ve yerel halktan kopuk bir düzenden ziyade, yerleşim alanının tümüne yayılan ve iç içe bir yaşam sürdürdüğü görüldü. Bu farklılığın ortaya çıkmasında, mültecilerin ve yerel halkın aynı aşirete (*Herki*) mensup olmasının ve Harir'in coğrafi olarak Duhok'da birbirine yakın konumdaki beş yerleşkeden görece uzak bir bölgede bulunmasının belirleyici olduğu söylenebilir. Nihayetinde, bu farklılıklar yanında Harir'de yaşayan Türkiye Kürdü

---

[17] **Kampa Etruş: Rastiyen Pırse u Kıryaren PKK e,** Berhevkirina Nivisingeha Peywendiyan u Ragehandine Li Parezgeha Duhok, Çapa Yekem, 1999 **(**Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK, Relations and Information Office in Duhok Governorate, Duhok, 1999), s. 188

[18] Bkz., EK 2.

[19] Bkz., EK 3.

mültecilerin yalnızca otuziki aileden oluşması, bu araştırmada ihmal edilmelerine gerekçe sayıldı.[20]

Bu çerçevede, Ocak 2011 ile Haziran 2013 tarihleri arasında Mahmur Mülteci Kampı ve Duhok şehri sınırları içinde bulunan beş yerleşkede yürütülen nitel araştırmada iki farklı yöntem kullanıldı. Bu yöntemlerden ilki odak grup toplantıları, ikincisi ise bire bir derinlemesine görüşmelerdi. Bu aşamada, araştırmanın yerleşkelerde yürütülebilmesi için KBY İçişleri Bakanlığı Göçmen Bürosu Duhok Müdürlüğü ve Duhok Valiliği'nden izin alındığını vurgulamak yerinde olur. Zira bu izinler olmaksızın yerleşkelerde herhangi bir faaliyette bulunmak mümkün değildi.[21]

Yerleşkelerde gerçekleştirilen ilk görüşmeler, öncelikle araştırmanın konusu ve amacı hakkında mültecilere bilgi verildiği ve mültecilerin her bir yerleşke ölçeğinde Irak Kürdistanı'na hangi tarihte, nereden göç ettiği, mülteciliği boyunca nerelerde konakladığı, en son bulunduğu yerleşkeye ne zaman geldiği, kaç kişinin yaşadığı, kaç öğrencinin bulunduğu, hangi kuruluşlardan ne yardım aldıkları ve geçim kaynakları konusunda genel bilgilerin sorulduğu odak grup toplantıları şeklinde gerçekleşti.

Bu odak grup toplantılarına, yine her bir yerleşke ölçeğinde, başta muhtar olmak üzere o yerleşkede yaşayan farklı köylerin temsilcileri, *rıspi* olarak tanınan yaşlıları ve *mele* olarak tanınan imamları katıldı. Bu çerçevede, beş yerleşkede

---

[20] Bu çerçevede, çalışmanın Erbil, Süleymaniye, Duhok, Zaho şehir merkezlerinde ve yine bu illere bağlı Moquble, Semel, Sarsenk, Balqus, Marina, Koret Gavana köylerinde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin örneklem grubuna dahil edilmediğini vurgulamak yerinde olur. Zira bu mülteciler de Harir'de yaşayan mültecilerle benzer bir biçimde, hem bir yerleşke düzeni içinde bulunmazlar hem de sayıları araştırma için seçilen yerleşkelerle karşılaştırıldığında azdır.

[21] Sözkonusu yerleşkelerde bu çalışma çerçevesinde bir alan araştırması yürütebilmek amacıyla alınan resmi izinlerin bir kopyası için bkz., EK 4.

yapılan toplam on odak grup toplantısına katılanların sayısı kırküç oldu. Bu katılımcıların hepsi kırk yaş üstü erkeklerdi. Toplantılar her defasında, her bir yerleşkenin aynı zamanda mülteci olan muhtarlarının evinde gerçekleşti. Bu arada toplantılara katılacak kişiler ya da toplantı mekanı konusunda her bir yerleşkenin muhtarı belirleyiciydi. Zira mültecilerin taşıdığı güvenlik endişeleri nedeniyle, araştırmacının bu konularda herhangi bir tasarrufu ol(a)madı.

Bu bağlamda, çalışma içinde anlatımlarına yer verilen mültecilerin isimlerinin dipnotlarda geçmeyeceğini belirtmek gerekir. Çünkü hem odak grup toplantılarına hem de bire bir derinlemesine görüşmelere katılan mülteciler, isimlerinin açıkça yer almasını istemedi. Bu konuda Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan mültecilerden *Mamosta Sufi* olarak tanınan Tahir Sidar ve Fazıl Buldan istisnadır. Bu iki mülteci dışında anlatımlarına yer verilen mültecilerin hepsinin ismi dipnotta rastgele bir kodlamayla (örneğin: AB ya da CF), görüşmenin yapıldığı tarih ve yer bilgisiyle birlikte geçecektir.

Mahmur Mülteci Kampı'nda gerçekleştirilen odak grup toplantıları ise yerleşkelerden farklı koşullarda gerçekleşti. Herşeyden önce Mahmur Mülteci Kampı'na giriş için herhangi bir resmi daireden izin alınmadı. Zira Mahmur Mülteci Kampı hukuki olarak Irak merkezi yönetimine bağlı bir bölgede bulunduğundan, kampa giriş-çıkışlar da Irak İçişleri Bakanlığı'nın izniyle mümkün görünüyordu. Ancak, fiili durumda sözkonusu bölge KBY kontrolünde bulunduğundan, KBY İçişleri Bakanlığı'na başvurmak gerekti. KBY İçişleri Bakanlığı'na yapılan başvuru ise gerekli izinler yetkileri dışında olduğu gerekçesiyle reddedildi.[22] Nihayetinde,

[22] Mahmur Mülteci Kampı'nın bulunduğu Mahmur kasabası Irak'ın Musul şehrine bağlıdır. Musul'un dahil olduğu Ninova bölgesi ise 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası'nın 140. Maddesine göre, nihai yönetimi bir referandum ile belirlenecek Irak topraklarını işaret eden

kampa giriş ve araştırma için gerekli izin, Mahmur Mülteci Kampı Dış İlişkiler kurumundan alındı. Bu izin resmi bir nitelik taşımasa da pratikte zorunlu ve geçerli oldu.

Bu çerçevede, Mahmur Mülteci Kampı'nda ilk odak grup toplantısı kamp içinde bulunan Dış İlişkiler ofisinde, Dış İlişkiler Sorumlusu, Mahmur Belediye Başkanı, Mahmur Halk Meclisi Başkanı, Mahmur Kadın Meclisi Başkanı, Kadın Vakfı temsilcisi ve Dış İlişkiler Ofisi tarafından mülteciler arasından seçilen üç kişinin katılımıyla yapıldı. Bu ilk odak grup toplantısında, tıpkı yerleşkelerde olduğu gibi, araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verme ve kampın genel profilini tanımlama hedefi güdüldü. Daha sonra, katılımcı bir kurum ve ayrıca Şehitlik kurumu ölçeğinde, kuruluş ve faaliyet bilgilerinin ayrıntılandırıldığı ikinci odak grup toplantıları yapıldı. Her bir kurumun kendi binasında gerçekleşen bu toplantılara ise kurum faaliyetlerini yürüten mülteciler katıldı. Mahmur Mülteci Kampı'nda yapılan toplam yedi odak grup toplantısına katılanların sayısı ellidört oldu. Bu katılımcıların otuziki'si kadın, yirmiki'si erkek olup, yaşları otuzbeş-ellibeş aralığındaydı. Yine yerleşkelerde olduğu gibi, Mahmur Mülteci Kampı'nda gerçekleştirilen odak grup toplantılarına kimlerin katılacağı konusunda araştırmacının bir tasarrufu ol(a)madı. Bu konuda her bir kurumun yönetimi belirleyiciydi.

"tartışmalı alanlar (*disputed areas*)" içinde sayılır. Bu madde, bir referandum yapılana kadar sözkonusu alanların Irak merkezi yönetimi kontrolü altında bulunacağını hükme bağlar. Irak Anayasası'nın Türkçe tam metni için bkz.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, 12.3.2015. Ancak, KBY, ABD'nin Irak'ı işgal operasyonunu gerçekleştiği 2003 yılından bu yana" tartışmalı alanlar"ın bazı bölümünde fiili olarak kontrolü elinde bulundurmaktadır. Mahmur Mülteci Kampı'nın bulunduğu Mahmur kasabası da KBY'nin kontrol ettiği bölgeler içinde bulunmaktadır.

Son tahlilde, Duhok'ta bulunan beş yerleşke ve Mahmur Mülteci Kampı'nda, gerçekleştirilen odak grup toplantılarının toplam sayısı onyedi, katılanların toplam sayısı da doksanyedi oldu. Bu toplantıların, bir araştırma yöntemi olarak odak grup toplantılarının amacına uygun bir biçimde, katılımcıların bakış açılarına, yaşantılarına, ilgilerine, deneyimlerine, eğilimlerine, düşüncelerine algılarına, duygularına, tutum ve alışkanlıklarına dair ayrıntılı ve çok boyutlu nitel bir bilgiye ulaşmada etkin olduğu söylenemez. Başta mültecilerin taşıdığı güvenlik endişeleri olmak üzere, araştırma konusuna özgün koşullar bu sonucun alınmasını engelledi.

Bu özgün koşulların en önemlisi, araştırmanın yürütüldüğü tarih itibariyle, Türkiye ve PKK arasında sürmekte olan silahlı çatışmalardı. Bu durum, göç ve mültecilik deneyimleri sözkonusu çatışmaya endeksli gelişen mültecilerin, Türkiye'den gelen bir araştırmacının kendilerini "PKK'li teröristler" sayacağı önkabulüyle hareket etmesine neden oldu. Diğer yandan, özellikle yerleşkelerdeki mültecilerin uluslararası insani yardım kuruluşlarının temsilcileri ya da Türkiye'nin askeri ve istihbarat görevlileri dışında bir yabancıyla göç ve mültecilik deneyimleri konusunda görüşme deneyimi yoktu. Bu bağlamda, göçün erken dönemlerinde gazetecilerle yapılan röportajlar istisna sayılabilir. Dolayısıyla, ilk aşamada bu araştırmaı daha çok Türkiye'nin yürüttüğü bir istihbarat çalışması olarak algılandı.

Bu algının aşılmasında en önemli etken, araştırmacı ve katılımcılar arasındaki temasın yalnızca odak grup toplantılarıyla sınırlanmaması oldu. Bunun yanında, araştırmanın görece uzun zamana yayılması, bu süre içinde araştırmacının mültecilerin gündelik yaşamlarına dahil olması ve kim olduğu hakkında bilgi edinilmesine fırsat verecek kanalları açık tutması da olumlu etkiler yarattı. Nihayetinde, gerçekleştirilen odak grup toplantılarının en önemli katkısı,

yerleşkelerin ve Mahmur Mülteci Kampı'nın genel profilinin tanımlanması ve araştırmacı ve katılımcılar arasında mevcut güvensizliğin aşılarak, araştırmanın ikinci aşaması olan bire bir derinlemesine görüşmelere zemin hazırlanması oldu.

Bu çerçevede, bire bir derinlemesine görüşmeler öncelikle odak grup toplantılarının katılımcıları arasından araştırmacı tarafından seçilen mültecilerle yapıldı. Bu seçim yapılırken öncelikle katılımcının göç ve mültecilik sürecini kesintisiz deneyimlemiş olmasına dikkat edildi. Zira odak grup toplantılarının katılımcıları arasında Irak Kürdistanı'na göç yoluyla gelmemiş ya da mültecilik sürecinin bir bölümünde farklı ülkelerde bulunmuş kişiler vardı. Diğer yandan, görüşme yapılacak her bir mültecinin farklı bir köyden olmasına özen gösterildi. Bu özenin nedeni, özellikle göç sürecinde her bir köy ölçeğinde yaşananlar hakkında derinlemesine bilgi alabilmek ve göçün kitlesel bir nitelik kazanmasını sağlayan dinamikleri açığa çıkarmaktı. Bu bilginin herşeyden önce, araştırmanın konusu mülteci öznenin kurban/fail ikiliğinde gelişen politik kimliğinin, göçün kaynağında nasıl şekillendiği hakkında bir analiz yapabilmeye yardımcı olacağı düşünüldü. Bu bağlamda, bire bir derinlemesine görüşmelerde önceden hazırlanan herhangi bir rehber soru formunun kullanılmadığını belirtmek gerekir. Mültecilerin, görüşme sırasında araştırmacının açık uçlu sorularla yönlendirmesi yoluyla, yalnızca birinci elden tanıklıklarına dayalı göç ve mültecilik deneyimlerini kronolojik bir izlek üzerinden anlatması planlandı.

Bu ilk derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerden yola çıkarak, öncelikle kitlesel göçe katılımın yoğun olduğu fakat odak grup toplantılarının katılımcıları arasında bulunmayan köyler tespit edildi. Bu çerçevede, göçün en yoğun yaşandığı ve hepsi Türkiye-Irak sınırında bulunan yirmi iki köyün her

birinden en az üç mülteciye ulaşılarak bire bir derinlemesine görüşmeler sürdürüldü.[23] En son aşamada ise göç ve mültecilik deneyimi sürecinde etkin rol oynadığı açığa çıkan kanaat önderi, muhtar, öğretmen, imam gibi pozisyon ya da görevlerde bulunmuş mültecilerle yine bire bir derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi.

Bire bir derinlemesine görüşmelere katılan ve hepsi otuzbeş yaş üstü toplam yüzyirmi bir mülteci arasında, yalnızca onüç kadın bulunduğunu vurgulamak yerinde olur. Kadın-erkek dağılımında göze batan bu orantısızlığın ise iki temel nedene dayandığı söylenebilir. Birinci neden, göç ve mültecilik sürecini kesintisiz deneyimleyen mülteci kadınların büyük çoğunluğunun Türkçe bilmemesidir. Bu durum, katılımcıların birinci elden tanıklıklarını kendi ifadeleriyle aktarmalarına özel bir dikkat gösteren bu araştırma için bir engeldi. Dolayısıyla, Türkçe'ye hakim erkeklerin çoğunluğu oluşturması kaçınılmaz oldu.

İkinci neden ise kadınların ve çocukların sayısı daha fazla olmasına rağmen, göç ve mültecilik deneyimi sürecinde alınan kararlarda erkeklerin daha etkin olduğuna dayalı gözlemdir. Bu gözlem, göçün yoğun yaşandığı köylerin hepsinin geleneksel toplum niteliği taşıyan kırsal bölgelerden olduğu düşünülecek olursa doğal sayılabilir. Nihayetinde, örneklem grubun sosyal doğasının göç ve mültecilik deneyimine yansımaları, katılımcılar arasında kadın-erkek dağılımının orantısız şekillenmesini belirleyen bir başka faktör oldu.

---

[23] 1994 yılında Türkiye'den Irak Kürdistanı'na göç eden mültecilerin çoğunluğunu şu yirmi iki sınır köylüleri oluşturur: Hilal, Mıjin, Bıleh, Nervah, Zıravik, Şıriş, Rıpın, Piran, Aloş, Galik, Delaki, Gundıkramo, Seve, Kınyaniş, Aviyan, Gundekemele, Bacırıt, Zurava, Şived, Kadun, Bilecan, Deraheni. Bu köylerin Türkçe isimleri metin içinde yeri geldiğinde parantez içinde yazılacaktır. Aynı süreçte göç eden diğer köylerin bir listesi için bkz. "İşte Bundan Kaçtılar", **Özgür Ülke**, 25 Haziran 1994.

Son tahlilde, hem odak grup toplantılarının hem de bire bir derinlemesine görüşmelerin, her ne kadar araştırma konusuna özgün koşulların kaçınılmaz bir sonucu olarak eksikler içerse de, bugüne kadar büyük ölçüde politik aktörlerin ideolojileri ve politik hedefleri gölgesinde hikayeleştirilen Irak Kürdistanı'na kitlesel göçün ve mültecilik deneyiminin bilinmeyen ya da emin olunamayan yönlerini açığa kavuşturmada niteliksel bir katkı sağladığı söylenebilir. Örneğin, sözkonusu hikayeleştirme biçimlerinin aksine, köylülerin Irak Kürdistanı'na göçününün kitlesel bir nitelik kazanmasında asıl tayin edici rolü, Türkiye ve PKK arasındaki niyet edilmeyen bir işbirliğinin oynadığı görüldü.

Bu çalışma çerçevesinde, bire bir derinlemesine görüşme gerçekleştirilen son bir grup da göç ve mültecilik sürecinde kilit pozisyonlarda bulunan dört PKK ve üç KBY yöneticisi oldu. Bu görüşmelerde ise açık uçlu sorular yerine, yarı yapılandırılmış sorularla katılımcıların yönlendirilmesi tercih edildi. Zira amaç, göç ve mültecilik deneyimi sürecinin seyrini değiştiren bazı kırılma dönemlerinde, bu dönemlerin etkin politik aktörlerinin tutumları hakkında nitel bir bilgiye ulaşmaktı.

Bu bağlamda, hala PKK'de aktif görevde bulunan Murat Karayılan, 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göç eden köylerin bulunduğu bölgenin sorumlusu, dolayısıyla PKK'nin göç kararındaki rolüne ilişkin bir ilginin de birincil muhatabıydı. Karayılan'la gerçekleştirilen görüşme, büyük ölçüde 1994 yılında Türkiye'den Irak Kürdistanı'na kitlesel göç süreciyle sınırlı tutuldu; temelde, göçün kaynağı nedenler ve köylülerin göç kararında PKK'nin etkisine odaklanıldı. Bu görüşmenin en önemli katkılarından biri, Karayılan'ın bizzat kendisinin köylülere bir mektup yazarak Irak Kürdistanı'na göç konusunda PKK'nin yönlendirici rolünü ilk defa açıklığa kavuşturması oldu.

2004 yılından bu yana PKK üyesi olmayan, ancak 1994-2004 tarih aralığında PKK içinde önemli pozisyonlarda bulunan Osman Öcalan ve Nizamettin Taş'la yapılan görüşmelerde ise Atruş Mülteci Kampı ve Mahmur Mülteci Kampı süreçlerine odaklanıldı. Zira her iki kişi de bu süreçlerde, PKK adına mültecilerle doğrudan temas içinde bulunmuşlardı. Bu çerçevede, son görüşme Mahmur Mülteci Kampı'nın kurulmasında etkin bir rol oynayan ve hala PKK üyesi olan Rıza Altun ile gerçekleştirildi. Bu görüşmeler, özellikle mülteci öznenin politik kimliğinin inşa sürecinde gözlenen kurban/fail ikiliğinin giderek nasıl silikleştiği hakkında önemli ipuçlarına ulaşılmasında yardımcı oldu.

Öte yandan, göç ve mültecilik deneyiminin bir diğer önemli politik aktörü KBY tarafında görüşülen kişiler de, yine sözkonusu kırılma dönemlerinde mültecilerle doğrudan temas içinde olanlar arasından seçildi. Bu bağlamda, göçün ilk aşaması hakkında Kürdistan Demokrat Parti (KDP) Zaho Bölge Sorumlusu olan Omar Urey, Atruş Mülteci Kampı aşaması hakkında Duhok Valisi olan Abdulaziz Tayyib ve 2004 sonrası Mahmur Mülteci Kampı aşaması hakkında Mahmur Kaymakamı olan Adurrahman Belaf Berzenci ile görüşüldü. Bu görüşmelerin en önemli katkısı, mülteci savaşçılar topluluklarının ortaya çıkmasında en önemli faktörlerden biri sayılan komşu ülke faktörünün, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu ölçeğinde nasıl bir işlev gördüğünün açığa çıkması oldu; ki bu işlevin, diğer mülteci savaşçılar topluluğu örneklerinden farklı olarak bir destek niteliği taşımadığı anlaşıldı.

Bu çalışmada kullanılan bazı belge ve dökümanlar ise eski Duhok Valisi Abdulaziz Tayyib, araştırmacı Refik Salih ve Duhok Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Bayar Dosky'nin özel arşivlerinden sağlandı. Bu arşivlerden elde edilen belge ve

dökümanlara yer verilirken, hem dipnotta "özel arşiv" ifadesi kullanılacak hem de ekler bölümüne belge ya da dökümanın bir kopyası konulacaktır. Alan araştırması süresince araştırmacıya açık tutulan özel arşivlerdeki çalışma, değişik zamanlarda farklı tercümanların yardımlarıyla gerçekleştirildi. Büyük bir çoğunluğu Arapça ve Kürtçe olan bu belge ve dökümanlardaki bilgilerin tercümesinden metin içinde faydalanıldı; belge ve dökümanların orjinali ise eklerde yer alacaktır.

KDP Politbüro Arşivi'nin Duhok ofisinde, yine Duhok'da bulunan Bedirxanian Kütüphanesi'nde ve Süleymaniye'de bulunan Jin Vakfı'nda yapılan belge, doküman ve gazete taramaları sürecinde de tercümanlardan yardım alındı. Gazete taramaları, PKK politikalarına yakın yayınlarıyla tanınan Welat ve KDP politikalarına yakın yayınlarıyla tanınan Brayeti ile sınırlı tutuldu. Bu belge, doküman ve gazete haberlerine ilişkin bilgiler, çalışmada benimsenen Kıta Avrupası Dipnot Sistemi düzeni içinde önce orijinal dilinde verilecek, ardından parantez içinde İngilizce tercümesi yer alacaktır. Kaynağa yeniden atıf yapıldığında ise İngilizce tercümesi kullanılacaktır. Bunun nedeni, Türkiye'de Arapça ve Kürtçe'nin yaygın kullanılan diller arasında bulunmadığını göz önüne alarak, okura orijinal kaynağa ulaşma ve bu çalışmanın metni içinde kaynağı takip edebilme imkanı sağlamaktır. Sözkonusu takip için İngilizce'nin tercih edilmesinin nedeni ise araştırma sırasında tercümenin İngilizce yapılmasıdır.

Bu çalışma çerçevesinde araştırma yapılan bir başka yer de İsmail Beşikçi Vakfı'nın İstanbul'da bulunan merkezi oldu. Bu merkezde, özellikle göç sürecinin basına yansımalarını takip edebilmek amacıyla, Özgür Gündem ve Özgür Ülke gazeteleri tarandı. Aynı amaçla Milliyet gazetesinin Ankara temsilciliğinde de sözkonusu süreç odaklı bir tarama yapıldı. Bu gazeteler dışında çalışmada yer verilen

gazete haberleri, araştırma sürecinde belli tarihler ve olaylar odaklı internet araştırmasına ve günlük basın takibine dayanmaktadır.

Son olarak, araştırmada kullanılan 1994 tarihli BMMYK belge ve dökümanlarının, BMMYK Cenevre Ofisi ile yapılan yazışmalar sonucu elde edildiğini vurgulamak gerekir. Bu yazışmaların ilki, kapsamlı bir arşiv araştırması için 2012 yılında yapıldı. Ancak, BMMYK arşivinin araştırmacılara yirmi yıl öncesinin belge ve dökümanları için açılabildiği bilgisi verildi. Dolayısıyla, 2015 yılının Şubat ayında yeniden kurulan temas sonucu, yalnızca 1994 yılına ait bazı belge ve dökümanlara ulaşılabildi. Bu çalışmada kaynak gösterilen BMMYK belge ve dökümanlarının büyük bir çoğunluğu, yukarıda sözü edilen özel arşiv ve merkezlerde yürütülen kaynak taramalarına dayanmaktadır.

Bu çalışma, mülteci öznenin politik kimliği hakkında yürütülen akademik tartışmalara bir katkı sunabilme çabasının ürünüdür. Ancak, seçtiği araştırma konusuna bağlı olarak, Kürt ve Kürdistan sorunu hakkında da dolaylı bir katkı sunmaktadır. Zira 1994 kitlesel göçünün en ayırt edici niteliği, Kürdistan'ın kuzey ve güney parçaları arasında gerçekleşmiş olmasıdır. Bu niteliğin, hepsi Kürt olan mültecilerin politik kimliğinin inşa sürecinde etkin bir faktör oduğu düşünülebilir. Fakat çalışmada elde edilen veriler, sözkonusuu faktörün mültecilik deneyiminin son aşamasında etkinleştiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, mültecilerin etnik kimliği bağlamında bir tartışmaya bu çalışmada yer verilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURBAN ve FAİL İKİLİĞİNDE MÜLTECİ ÖZNENİN İNŞASI

Ulus inşa süreçleri, mülteci sorununun ortaya çıkışının kaynağı olarak tarif edilir.[24] Örneğin, Avrupa'da ulus devletlerin oluşumu aynı zamanda milyonların zorunlu göç tarihine işaret eder. Göç, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın modern tarihinin de ayrılmaz bir parçasıdır.[25] Bu bağlamda mülteci, modern dünya düzenine içkin savaş ve zulüm politikalarının bir kurbanıdır. Mülteci sorununu, insani alanın fenomeni yapan da bu kurban pozisyonudur. Bu pozisyonda mülteci, apolitik birduruşu ifade eder. Zira insani ve politik alan arasında yapılan keskin ayrımda insani olanın politik olanı içermeyeceği varsayılır. Bu durumda mülteci de ancak politik yanlarından izole olduğu ölçüde insani ilginin konusu olabilir. İnsanı yalnızca vatandaş kimliğiyle politik alana dahil eden modern paradigma içinde mülteci, politik kategoriler dışında ya da Micheal Agier'in ifade ettiği gibi dünya düzeninin sınırında yer alır.[26]

Aristide Zolberg'in içinde bulunduğumuz çağa özel bir sorun olarak tanımladığı mülteci savaşçılar ise sözkonusu bu tablonun tam tersi bir duruma işaret

---

[24] Aristide R. Zolberg, "International Migration in Political Perspectives", **Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements,** M. M. Kritz, C. B. Keeley, S.M. Tomasi, (ed.), New York**,** Center for Migration Studies, 1983, s.228.

[25] Dawn Chatty**,** Bill Finlayson**, Dispossession and Displacement: Forced Migration in the Middle East and North Africa,** New York, Oxford University Press, 2010, s. 11.

[26] Michel Agier, **On the Margins of the World: The Refugee Experience Today**, Cambridge, Polity Press, 2010, s.2.

eder.[27] Tam da bu nedenle mülteci literatüründe bir yanlış kategori olarak adlandırılan mülteci savaşçılar, taşıdıkları politik hedef bağlamında, mülteciyi insani alanın apolitik unsurları sayan görüşü boşa çıkarır. Zolberg'in kavramsallaştırdığı biçimiyle "..silahlı grupla birlikte politik bir amaç için yapılan savaşa angaje…" mülteci savaşçılar, mülteci olmalarına neden olan zulüm ölçüsünde kurban, fakat aynı zamanda bu zulme direndikleri ölçüde de politik gruplardır.[28] Mülteci savaşçılar topluluklarının sömürge karşıtı ulusal kurtuluş hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkışı ise ulus inşa süreçleri ve mülteci arasında kurulan ilişkiyi dönüştürür. Zira bazı örnekler, bir ulus inşa sürecininin kurbanları mültecilerin, bir başka ulus inşa sürecinin failleri olarak konumlanabildiğine işaret eder.

Bu çerçevede, Peter Nyers, "…mülteci-savaşçı, kurban- fail, pasif-aktif, sessiz-vokal, insani-politik" ayrımlarını anlamsızlaştıran yeni bir mülteci kimliğinin ortaya çıkışına dikkat çeker.[29] Ancak bu kimlik, tıpkı diaspora gruplarında olduğu gibi, değişmez nitelikte değildir. Çünkü mültecilik deneyimi, durmaksızın bir hareketlilik içerir. Bu hareketlilik içinde inşa olan mülteci özne ise insan hayatının her bir parçasına değer ve kültürün, toplumun, ekonominin ve politikanın dünyasıyla etkileşime girer.[30] Dolayısıyla, mülteci savaşçıların kimliği, yalnızca sahip çıktıkları politik hedef bağlamında değil, aynı zamanda yaşadığı mültecilik deneyimine içkin mücadele süreçlerinde inşa olur.

Bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçıların politik kimliği de sözkonusu süreçlerin bir ürünüdür. Ancak, bu tartışmaya girişmeden önce mülteci ve mülteci

---

[27] A. Zolberg,1989**,** s. 17.

[28] **Ibid**., s.275.

[29] P.Nyers, 2006, s.xviii.

[30] **Ibid.**, s. xv.

savaşçılar arasındaki ayrımının özellikle mülteci hukuku ve rejimi açısından bir değerlendirmesine yer vermek gerekir. Bu çerçevede, aşağıda bu çalışmanın konusuna izlek oluşturabilecek bir seçicilik gözetildiğini vurgulamak gerekiyor. Zira mülteci literatürünün bir özetini sunmak bu çalışmanın amacını ve sınırlarını aşmaktadır. Onun yerine, mülteci savaşçılar kavramına ilişkin hukuki ve akademik tanımlar somut örnekler üzerinden tartışılacaktır.

1.1. Mülteci Kimdir?

1.1.1. Mülteci Statüsü

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci tanımı şu şekilde yapılır:

> "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da sözkonusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya sözkonusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır."[31]

Bu tanım, uluslararası hukuka göre kim(ler)in mülteci sayıldığına ilişkin kriterleri belirlemesi yönüyle önemlidir. Bu kriterlerden ilki, mülteci statüsünün öncelikle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu varsayılanlara tanındığına işaret eder. Bu bağlamda, mülteci yaşadığı ülkede bir zulmün kurbanı ya da hedefi

[31] Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1. Bölüm, 1. Madde, A (2) fıkrasında yer alan bu tanımda geçen "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, B. (1) fıkrası (a) bendinde "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar; veya (b) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak..." şeklinde yer almaktadır. Bkz., http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/m%C3%BCltecilerin_hukuki_statusune_%C4%B0li%C5%9Fkin_s%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf, 18.5.2013.

konumunda olup, ülkeyi yöneten devletin güvenliğini sağlamadaki başarısızlığına bağlı olarak, bir başka ülkede koruma arama hakkına sahip kişi(ler)dir.[32] Dolayısıyla, ikinci kriter, kendi ülkesinin sınırları dışına çıkıp bir başka ülke sınırları içinde bulunmayı gerektirir. Yine zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu varsayımı göz önünde tutularak, mültecinin ülkesine geri dönmesi de rıza şartına bağlanır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilere sığınma hakkı tanıma ve mültecilerin rızası olmadan geri göndermeme konusunda sözleşmeye taraf devletleri bağlayıcı hükümler taşır.[33]

Bu çerçevede, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu varsayımı, kişinin mülteci sayılmasının en temel kaynağıdır. Ancak, zulmün tarifi ve buna bağlı olarak taşınan korkunun hangi koşullarda haklı kabul edilip edilmeyeceği ve daha da önemlisi buna kimin karar vereceği açıklamaya muhtaç görünür. David J. Whittaker, zulmün açık bir tarifinin yapılmadığına vurguyla beraber, genel olarak, "1948 İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan temel insan haklarının sistematik ve sürekli bir biçimde reddedilmesine dayalı insan onurunu hiçe sayan her türlü faaliyetin" zulüm kabul edildiğini söyler.[34]

Yukarıdaki hukuki tanımın mülteci literatüründe izi sürüldüğünde kimin mülteci sayılacağı konusunda devletlerin ve devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemin politik tutumunun belirleyici olduğu görülür. Örneğin, 1951 Cenevre

---

[32] Vatandaşları mülteci statüsü kazanan bir devlet, en temel görevleri arasında sayılan "vatandaşlarının can ve mal güvenliğini yerine getirmediği" varsayımıyla çoğu zaman "başarısız devlet (*failure state*)" olarak tanımlanır. Elizabeth G. Ferris, **Beyond Borders: Refugees, Migrants and Human Rights in the Post-Cold War Era**, Geneva, WCC Publications, 1993, ss.10-11.

[33] David J. Whittaker, **Asylum Seekers and Refugees in Contemporary World**, New York, Routledge, 2006, s.3.

[34] **Ibid**., s.8.

Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan mülteci sorununa çözüm arayışının bir sonucu olarak gündeme gelir. Dolayısıyla, mülteci tanımı Goran Melander'e göre,"savaş koşulları ve süper güç rekabetiyle bağlantılı" şekillenir.[35] Bu bağlamda,1951 Cenevre Sözleşmesi ilk ortaya çıkış biçimiyle, "komünist rejimle yönetilen ülkelerdeki insanları korumayı" hedefler; ki bu mülteci tanımının "güçlü bir politik unsura" içkin oluşumunu işaret eder.[36] Nihayetinde, mülteci konusu uluslararası hukukta ilk kez "Özgür Dünya'nın ahlaki bir sorumluluğu olarak" yer bulur.[37]

1.1.2. Mülteci Rejimi

Uluslararası mülteci rejiminin en önemli aktörü BMMYK, soğuk savaş temelli bir kurumdur. BMMYK, İkinci Dünya Savaşı sonunda yerinden edilen Avrupalılara yardım etmek amacıyla 1948'de kurulur. BMMYK'nın kuruluşundaki bu coğrafi sınırlılık ise 1967'de kabul edilen Bellagio Protokolü ile aşılır. 1960'larda Afrika'da ortaya çıkan mülteci sorununa BMMYK'nın müdahale etmesi sonucu gündeme gelen protokol ile mülteci rejiminin uygulama alanı genişler.[38] Zira Afrika ve Asya'da sömürge rejimlerine son veren özgürlük ve bağımsızlık hareketleri

---

[35] 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin öne çıkardığı en önemli kavram "zulüm", BM tarafından ilk kez 1946'da Uluslararası Mülteci Örgütü'nün kuruluş sözleşmesinde kullanılır. Goran Melander, "The Concept of the Term Refugee," **The Refugee in the Age of Total War**, A. Bramwell (ed.), London, Allen Unwin Press, 1988, s.19.

[36] **Aynı yerde.**

[37] D.Whittaker, 2006, s.10.

[38] Bellagio Protokolü (1967) ile Cenevre Sözleşmesi'nde (1951) yer alan zaman ve coğrafi kısıtlılıklar kaldırılır. Ağustos 2008 tarihi itibarıyla, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve/veya 1967 Bellagio Prorkolü'ne taraf 144 ülke bulunmaktadır. Bu sayı itibarıyla sözkonusu iki uluslararası metin dünyada en yaygın uygulanan mülteci rejiminin temel kaynaklarıdır. Bkz. http://www.unhcr.org/4dac37d79.html, 18.5.2013.

mülteci tanımının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılar. Sözkonusu süreçte ortaya çıkan mülteci sorunu, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin kabul edildiği İkinci Dünya Savaşı sonrası koşullarından farklı yeni bir siyasal duruma işaret eder. Bu süreçte mülteci,"milliyetçilik ve egemenlik kavramlarına içkin bir fenomen" olarak yeniden tanımlanır.[39]

Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) 1969'da kabul ettiği Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşmei, bu bağlamda dikkate değer bir nitelik taşır. ABÖ, öncelikle "mülteci sorununun üye devletlerarasında bir sürtüşme kaynağı olduğundan" yola çıkarak, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yaptığı mülteci tanımına şu eklemeyi yapar:

> "Mülteci terimi, aynı zamanda, kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle, menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır."[40]

Bu tanımda geçen yabancı egemenliği kriteri, ABÖ Sözleşmesi'nde özgürlük savaşçıları olarak tanımlanan yeni bir mülteci kategorisidir. ABÖ Sözleşmesi'ne göre Afrika ülkelerinde sömürge yönetimlerine direnenler, mülteci statüsünden yararlanma hakkına sahiptir. Ancak aynı sözleşme, "Barışçıl ve normal bir yaşam sürdürme arayışında olan bir mülteci ile yalnızca dışarıdan yıkıcı kışkırtma amacıyla ülkesinden kaçan kimse arasında bir ayrım..." da yapar.[41] Bu ayrımın nasıl yapılacağı ise çelişkili sonuçlar doğurur. Örneğin, bir ülkenin, Afrika İnsan ve Halkların Hakları

---

[39] P. Nyers, 2006,s.104.

[40] Afrika'da Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ Sözleşmesi, 1. Madde, 2.Fıkra. Bkz. http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf, 18.5.2013.

[41] **Aynı yerde.**

Sözleşmesi'nin "Afrika ülkelerini ulusal kurtuluş hareketiyle bağlantılı silahlı mücadeleleri desteklemekle yükümlü" kılan maddesine dayanarak özgürlük savaşçısı saydığı bir mülteciyi, bir diğer ülke yıkıcı kışkırtma amacıyla ülkesinden kaçan kişi olarak görebilir.[42] Dolayısıyla, ABÖ Sözleşmesi özelinde de bir mülteciyi hukuki çerçevede tanımlamak yetersiz ve sorunludur.

Mülteci tanımının yapıldığı bir başka bölgesel nitelikteki belge de 1984 yılında on Latin Amerika ülkesinin kabul ettiği Cartagena Deklarasyonu'dur. Bu deklarasyon "Orta Amerika Bölgesi'ndeki kitlesel mülteci akınından edinilen tecrübeler gözönünde bulundurularak" mülteci kapsamının genişletilmesin vurgu yapar ve mülteciyi"...yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri..."de içerecek biçimde yeniden tanımlar.[43]

Sonuçta, Melander'in de işaret ettiği gibi, kim(ler)in mülteci sayılacağına ilişkin yasal çerçeve büyük ölçüde ortaya çıkan uluslararası krizlere bir yanıt olarak *ad hoc* temelde şekillenir.[44] Bu haliyle mülteci statüsünün zaman, coğrafya ve politika değişkenlerine bağlı bir hak olarak tanındığını veya kazanıldığını iddia etmek yerinde olur. Bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçıların statüsü de, ikinci bölümde ele alınacağı üzere, 1990'larda Ortadoğu koşullarında şekillenen sözkonusu değişkenlere bağlı bir nitelik taşır.

---

[42] F.Terry, 2002., s.33.

[43] Bu deklerasyonun bağlayıcı bir niteliği olmamakla birlikte Orta Amerika ülkeleri Cartagena Deklerasyonu'nu bölgede sığınma konusunda uyulacak hukuki kurallar olarak benimser. G.Ferris,1993, s.17.

[44] G. Melander,1988, s.22

Son tahlilde, mülteci rejiminin tüm bu değişkenlerin üstünde ve ötesinde, insani sorumluluk ilkesine dayalı uygulandığı iddiası geçersizdir. Dolayısıyla mülteci konusuna insani alanın apolitik fenomeni olarak yaklaşmak, yeterince açıklayıcı olmaz. B.S. Chimni bu algıyı, 1950-1989 yılları arasında mülteci rejimi alanında uluslararası hukukun nötr ya da pozitivist yorumlanmasına dayalı apolitik bir söylem üretilmesine dayandırır. Özellikle 1980'lerde, soğuk savaş döneminin sürgün peşin hükmünü reddeden yeni bir mülteci koruma yaklaşımının benimsenmesi bu algının temel nedenidir.[45] Öte yandan, üçüncü dünya ülkelerinden ekonomik nedenlerle göç edenlerin sayısının hızla artması da sözkonusu algıyı pekiştirir. Bu süreçte göçmen ve mülteci arasındaki -ilkinin ekonomik, ikincisinin politik nedenlerle göç ettiği kabulüne dayalı- fark silikleşir. Örneğin, 1980'lerde Küba'dan kaçanların çoğunun aslında ekonomik nedenlerden dolayı göç ettiği öne çıkarken, ülkelerine geri dönmeleri konusunda haklı bir korku taşımaları kriteri geri plana atılır.[46]

1990'larda ise mülteci sorununa en etkin yanıtın ancak demokrasi ve insan haklarının yaygınlaştırılması yoluyla verilebileceği inancıyla, geri dönüş ve kalıcı çözüm tartışmaları gündeme gelir. Bu gündem, zulmün kurbanı ya da hedefi konumundaki mültecinin korunmasından çok, mülteci sorunu yaratan kaynağa (ülkeye) müdahale politikalarını koşullar.[47] Bu durumda ise mülteci uluslararası alanın insani bir sorunu olmaktan uzaklaşarak güvenlik sorunu haline gelir.

---

[45] B.S. Chimni, **The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South**, Journal of Refugee Studies, Vol.11, No.4,1998, s. 352.

[46] G. Ferris, 1993, s.19

[47] Bu politika değişikliğinin bir önemli sonucu da ülke içinde yerinden edilenler (*Internally Displaced People, IDP*) sayısının artması olur, ki hukuki olarak mülteci statüsü ancak yaşadığı ülke sınırları dışına çıkan insanları kapsadığından, IDP konusu hem uluslararası hukukun hem de

1.1.3. Mülteci Krizi ve İnsani Müdahale

1990'lar, mülteci krizlerinin uluslararası güvenlik açısından oluşturduğu risklerin önüne geçmek adına gerçekleştirilen insani müdahaleler dönemi olarak belirir. Bu bağlamda ilk örnek, Irak'ta Saddam rejiminin saldırılarından kaçan Kürt mültecilerin korunması için 1991 yılında başlatılan güvenli sığınak (*safe haven)* operasyonudur.[48] Birleşmiş Milletler (BM) tarihinde ilk kez mülteci krizi nedeniyle bir ülkeye uluslararası müdahalenin önünü açar.[49] 1991 Körfez Savaşı sırasında baş gösteren Kürt isyanını bastırmak üzere Saddam rejiminin Irak Kürdistanı'na saldırmasıyla ortaya çıkan krizde yaklaşık 1,5 milyon Kürt, Türkiye ve İran'a sığınır.[50] Bunun üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 688 sayılı karara istinaden

---

mülteci çalışmalarının ilgi alanı dışında kalır. Philip Marfleet, **Refugees in a Global Era***,* New York*,* Palgrave Macmillian, 2006, s. 202.

[48] Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Dindar Zebari, **The Kurdish Safe Heaven in Iraq: The Problem of Non-state Status**, Iraq-Kurdistan Duhok, Spırez Press & Publisher, 2005; Michael M. Gunter, **The Kurdish Predicament in Iraq: A Political Analysis**, New York, St Martin's Press 1999.

[49] 5 Nisan 1991 tarihli 688 sayılı karar, aynı zamanda BM'nin Kürt sorunu konusunda aldığı ilk karar olma özelliği de taşır. Karar, Irak Kürdistanı'nın otonom bir yönetim olarak Irak merkezi hükümetinden ayrılması sürecinin de miladı sayılır. Michael Gunter, "The Kurdish Question and International Law", **The Kurdish Conflict in Turkey: Obstacles and Chances for Peace and Democracy**, Ferhad Ibrahim, Gülistan Gürbey, (ed.), New York, St. Marin Press, 2000, s.46.

[50] Irak Kürdistanı'ndan Türkiye ve İran'a ilk kitlesel göç 1988 yılında Irak rejiminin başlattığı Enfal Operasyonu sonucu gerçekleşir. Yaklaşık 100 bin Kürt mülteci Türkiye'ye, 400 bini de İran'a sığınır. Enfal Operasyonu, Kürt isyancı ve sivillere karşı 1986 ve 1989 arasında gerçekleştirilen saldırıları kapsar. Ancak operasyon özellikle 1988 yılında kimyasal silahların da kullanıldığı kara harekatları ve havadan bombardımanlar ile doruğa ulaşır. Bu süreçte Kürtlerin yaşadığı bölgeler sistematik bir şekilde yıkılır ve sonucunda kitlesel zorunlu göçler yaşanır. Bağımsız kaynaklar Enfal Operasyonları kapsamında 100 bin-150 bin aralığında insanın hayatını kaybettiğini tespit eder. Uluslararası alanda 5 bin kişinin kimyasal silahlarla yapılan saldırılar sonucu hayatını kaybettiği Halepçe şehrindeki katliamla sembolleşen Enfal Operasyonu, birçok yönüyle soykırım kategorisinde değerlendirilir. **Anfal: The Iraqi State's Genocide Against the Kurds**,

oluşturulan, başta ABD olmak üzere 13 ülkenin katıldığı bir koalisyon gücü, Huzur Operasyonu'nu (*Operation Provide Confort*) gerçekleştirir. Operasyon çerçevesinde ilan edilen uçuşa yasak bölgede, 22 bin koalisyon gücü askeri refakatinde Türkiye ve Irak'a kaçan Kürtlerin geri dönüşü güvenceye alınır.[51]

Sonuçta mülteci krizleriyle açığa çıkan insan hakları ihlalleri,1990'lı yıllar boyunca yapılan birçokinsani müdahale operasyonunun nedeni sayılır. Bosna-Hersek'te güvenli bölgeler (*safe areas*), Sri Lanka'da açık yardım merkezleri (*open relief centers*), Güneybatı Ruanda'da güvenli insani koridor (*safe humanitarian zone*) ve Sudan'da savaşan taraflar arasında huzur koridorları (*corridors of tranquility*) oluşturularak mülteci sorununa kaynağında müdahale politikası yaygınlaşır.

Melander'in işaret ettiği mülteci tanımına içkin siyasi unsur, sözkonusu bu operasyonların hem karar hem de uygulama süreçlerinde göze çarpar. Zira Fiona Terry, operasyonlar çerçevesinde yardım yapan ülkelerin politik önceliklerinin operasyonların zamanlamasını, alanını ve biçimini doğrudan etkilediğine dikkat çeker.[52] Aynı zamanda, yapılan uluslararası yardımların yerel baskı ve şiddet mekanizmasının bir parçası haline gelmesi de başka bir sorundur.[53] Bir ilk olması yönüyle önemli olan Irak Kürdistanı'da gerçekleşen güvenli sığınak (*safe haven*)

(Belirtilmemiş), The Center of Halapja Against Anfalization and Genocide of the Kurds (CHAK), 2007.

[51] OPC, 1997'de Operation Northern Watch adını alır ve 1999'da sona erer. Bu süre içinde Saddam Hüseyin rejiminin müdahalelerine karşı yapılan hava harekatlarında Türkiye'de bulunan İncirlik Hava Üssü kullanılır. Bu arada Türkiye'de Çekiç Güç olarak bilinen koalisyon gücünün Türkiye topraklarından Irak'a askeri operasyon yapması için gerekli TBMM izni, 1990'lar boyunca önemli siyasi krizlere kaynaklık eder. Baskın Oran**, Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998.

[52] F.Terry, 2002, s.23.

[53] **Ibid.**, s.25.

operasyonu da bu çerçevede dikkat çeker. Çünkü İran-Irak savaşı sırasında benzer tehlikeler yaşayan Kürtlere yönelik 1980'lerde herhangi bir koruma müdahalesi gerçekleşmez. Ancak, 1991'de Kürtlerin Batı'nın Irak'a yönelik politik hedeflerini destekleyecek bir unsur olarak belirmesi, insani müdahaleye gerekçe oluşturur. Kürtler önce Batı medyasında Saddam rejiminin kurbanları olarak yer alır, ardından insani bir durum üzerinden kazanılan meşruiyet, politik hedefler için kullanılır.[54] Bu arada sözkonusu güvenlik operasyonu hala devam ederken Türkiye'nin aynı bölgeye gerçekleştirdiği kara ve hava saldırıları bir sorun olarak gündemde yer almaz.[55] Çünkü Türkiye'nin bir NATO müttefiki ve OPC operasyonunun bir bileşeni olarak zor kullanması meşru sayılır.

Uluslararası insani müdahalelerin bir başka önemli sonucu ise bugün uluslararası hukuk açısından hala geçerli kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin yaptığı mülteci tanımı gereği, zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyanların bir başka ülkeye sığınma hakkının fiilen ortadan kalkması olur. Bu bağlamda uluslararası mülteci rejiminde artık zorunlu göçün önlenmesi tercihi, mültecilerin korunması ilkesinin önüne geçer.[56] Ortaya çıkan durumda, 1990'lar boyunca yaşanan iç çatışmalarda mülteciler hem bu çatışmaların mağduru hem de tarafı olarak konumlanır. Bu çalışmada ele alınan Türkiye Kürdü mülteciler konusunda olduğu gibi Balkanlar, Afrika ve Ortadoğu'da meydana gelen diğer mülteci krizleri de sözkonusu iç çatışmaların çözümünün bir parçası haline gelir. Dolayısıyla çatışmalarda taraf konumuna itilen ya da taraf olmaya mecbur kalan mültecilerin insani alanın kurbanları pozisyonları gözardı edilerek politik alanın silahlı aktörleri

---

[54] G. Ferris, 1993, s.234.

[55] **Ibid.,** s.235.

[56] P. Marfleet, 2006, s.207

olarak kabul edildikleri görülür. Nihayetinde uluslararası terör listesine giren birçok silahlı örgüt arkasında mülteci desteğiyle birlikte anılır. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan Atruş Mülteci Kampı ve daha sonra kurulan Mahmur Mülteci Kampı da bu çerçevede bir PKK üssü olarak değerlendirilir. Ancak 1960'larda bağımsızlık hareketlerinin sahip olduğu uluslararası meşruiyet, 1990'larda olmadığından sözkonusu mülteciler de insani müdahalenin değil, terörle mücadelenin konusu olur.

Bu çerçevede, mülteci tanımını ve mülteci rejimini tayin eden, tarafsızlık ve eşitlik ilkelerine dayalı hukuk değil, görecelik ve devletlerin çıkar öncelikleri sınırlılığı içinde şekillenen politikalardır. Bugün mülteci kimdir sorusunun yanıtı da bu bağlamda birbiriyle çelişen iki konuma işaret eder: Birincisine göre mülteci, doğal yaşam alanında egemen devlet tarafından korunamayan ya da zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve dolayısıyla insani yardıma muhtaç bir kurbandır; ikincisine göre ise hem kaçtığı devlet hem de sığındığı devlet ve bu devletlerin dahil olduğu uluslararası sistem açısından güvenlik riski taşıyan bir tehdittir.

Mülteci alanında kural koyucu ve uygulayıcı baş aktör BMMYK'nın yaklaşımı da bu birbiriyle çelişen iki konumu pekiştirir. Nitekim eski BMMYK Komiseri Sadako Ogata, yeni dünya düzeninde mülteci konusunun önemini şu şekilde tarif eder: "Yerinden edilenler ve mülteciler konusunun bugün uluslararası kaygılara ilişkin listenin en başında yer almasının nedeni, konunun yalnızca insani boyutunun önemi değil, fakat aynı zamanda barış, güvenlik ve istikrara etkisidir".[57]

[57] P. Nyers, 2006, s.2.

Son tahlilde, mülteci kimdir sorusunun yanıtını hukuki statü, mülteci rejimi ya da mülteci krizlerine bağlı gelişen uluslararası müdahale örnekleri üzerinden aramak ortaya kapsayıcı bir tanım çıkarmaz. Diğer yandan bu çaba mülteci politikasını anlamaya yetmediği gibi,[58] mültecilik durumunu açıklamaktan da uzaktır. Dolayısıyla farklı mültecilik deneyimlerine bakmak gerekir.

1.2. Benzersiz Bir Kategori: Mülteci Savaşçılar

1.2.1. Aktivist, Hedef, Kurban

Mülteci tanımının yetersizliğini ve sınırlılığını, sosyolojik yaklaşımlarla aşmak mümkün görünür. Kim(ler)in mülteci olduğu konusunda kaçış nedenlerine odaklanan sözkonusu yaklaşımlar mültecileri aktivist, hedef, kurban şeklinde üç kategoriye ayırır. Bugün hukuki olarak geçerli sayılan mülteci tanımı da bu üç katergorinin bir kompozisyonu niteliğindedir. Örneğin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan tanım bu üç kategoriden ilk ikisi üzerine inşa edilir. Bunlar, belli bazı politik faaliyetlere angaje olması dolayımıyla devletin bastırdığı aktivist ve/veya devlet gücü suistimal edilerek seçilen bir kültürel ya da sosyal grubun-genellikle doğuştan-üyesi hedef konumundaki gruplardır. Zolberg, üçüncü kategori kurban mültecilerin ortaya çıkışını 1950'den bu yana mülteci tanımındaki en büyük değişiklik olarak işaret eder. Kurban kategorisi zorunlu göçe neden olan sosyal ya da uluslararası şiddettin doğrudan yöneldiği kişilerden çok, sözkonusu şiddetin yaşamı imkansız hale getirmesinden dolayı mağdur duruma düşenleri kapsar. Bu yönüyle, kurban mülteciler, 1960'larda Afrika özelinde ortaya çıkan ancak daha sonra dünya

[58] **Ibid**., s.xv.

çapında yaygınlaşan bir kategoridir.[59] Bu zamansal vurgu, Chimni'nin 1950-89 arası uygulanan mülteci rejimine referansla gündeme getirdiği apolitik söylem tespitiyle uyumludur.

Ancak, bu sosyolojik kategoriler de yukarıda mültecinin hukuki tanımı bağlamında ortaya çıkan çelişkileri gidermez. Zira temelde tüm bu analizler, zorunlu göçün nedenlerine dayalı yapılır. Oysa bu analiz çerçevesini dışlamamakla beraber, mültecilik deneyiminin de mülteci tanım ve kategorisini belirleyici bir yönü vardır. Bu bağlamda, ilk kez Zolberg'in kullandığı mülteci savaşçılar *(refugee warriors*) kavramı, göçün nedeni ve gelişimini bir bütün olarak analiz etme imkanı sağlarken, mülteci tanımını da mültecilik deneyimine içkin ve dolayısıyla daha kapsayıcı yapabilmenin bir izleğini oluşturur.

1.2.2. Silahlı Direniş Hareketleri ve Mülteci İlişkisi

Mülteci savaşçılar kavramı, çağdaş mülteci durumunun özel bir sorunu olarak görülen, milyonların uzun süreli sürgün yaşamalarını sorunsallaştırır. Bu çerçevede, Zolberg, Shurke ve Aguayo çalışmalarında Afganistan, Orta Amerika, Kamboçya ve Güney Afrika örneklerinden yola çıkarak uzun süreli sürgünün nedenini, mültecilerin geri dönüşünün çözümsüz uzlaşmazlıklara kilitlenmiş olmasına bağlar. Bu durumda mülteciler ile geldiği ülkedeki çatışmanın tarafı silahlı gruplar arasındaki ilişkiden doğan yeni bir mülteci kategorisinin altı çizilir. Sözkonusu bu mülteciler, bağımlı ve pasif mülteci gruplardan farklı, "...anavatanı yeniden ele geçirmek, rejimi değiştirmek ya da ayrı bir devlet kurmak için, bir siyasal liderlik yapısı ve silahlı grupla birlikte siyasal bir amaç için yapılan savaşa angaje, son derece bilinçli mülteci

[59] Zolberg, aynı anda klasik mülteciler kategorisi altında mültecileri dinsel zulüm, politik muhalefet, ulusal azınlık ve vatansızlar olarak da sınıflandırılır. A. Zolberg, 1989, s.30.

topluluklar" olarak tanımlanır.[60] Bu haliyle mülteci savaşçılar, hukuki ya da sosyolojik kategorilerin koşulladığı aktivist, hedef, kurban konumlarının dışında ve ötesinde, belirli bir siyasal amaç için silahlı mücadelelere katılan özerk politik aktörler olarak tanımlanır.[61] Dolayısıyla mülteci savaşçılar, mülteci fenomenine içkin sivil, insani ve apolitik söylemi boşa çıkarır. Bu söylemin dayandığı "mülteci-savaşçı, kurban- fail, pasif-aktif, sessiz-vokal, insani-politik ikilikler" mülteci savaşçılar özelinde anlamını yitirir.[62] Bu çalışmada ele alınan Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkışı da Türkiye'ye karşı verilen savaşta Kürdistan'ın özgürlüğü ve bağımsızlığı hedefine işaret eder. Nihayetinde mülteci olmalarına neden olan Türkiye'nin zulüm politikalarıdır; ancak, bu zulme karşı mülteciliğin bir politik strateji olarak benimsenmesi, bugüne kadar süren bir etkiyle, Kürt mültecilerin insani alanının dışında politik bir sorun olarak ele alınmalarının asıl nedenidir.

Mülteci savaşçıların benzersiz sayılan bu durumu, büyük ölçüde bağımsızlık mücadelesi veren ya da ayrılıkçı hareketler içinde şekillenir. Zira mülteci savaşçılar, sömürge sonrası sürecin bir fenomenidir.[63] Bu bağlamda sözkonusu süreçte ortaya çıkan milliyetçilik ideolojisinin, mülteci toplulukları savaşçıları tamamlaması gereken bir unsur olarak gördüğü iddia edilir. Çünkü sivil mültecilerin savaşçılardan ayrı fiziki koşullarda barındığı durumlarda dahi, aralarındaki ilişkinin savaşçıları meşrulaştıran bir nüfus inşa ettiğine dikkat çekilir. Sürgünde çok sayıda mültecinin

---

[60] **Ibid.,** s. 275.

[61] Zolberg, sosyolojik bir kategori olarak aktivist mültecilerin mülteci savaşçılardan farkını, sürgün durumuna düştükten sonra siyasal faaliyetlerinin sınırlandırılmasıyla açıklar. Oysa mülteci savaşçılar sürgünde siyasal faaliyetlerini arttırma imkanı bulurlar. **Ibid.**, s.276.

[62] P. Nyers, 2006, s.xviii.

[63] A.Zolberg, 1989, s.234.

bulunması, çatışmanın diğer tarafının reddedilmesi bağlamında savaşçılar için fiziki bir destektir. Kürt mültecilerin bu bağlamda PKK'ye sağladığı avantajlar, bu çalışmanın ana tartışma konularından birini oluşturmaktadır.

Diğer yandan mülteci topluluklar, isyancı grupların kendilerini yeniden üretmelerini sağlayan bir istihdam havuzu işlevi görür. Böylesi bir topluluk kurulduğunda başkaları için de politik olarak aktifleşme imkanları doğar. Sürgündeki bireyler gerillalara katılmayı sosyal olarak anlamlı, ekonomik olarak yararlı görür. Özellikle, Filistin ve Afgan mülteci savaşçılar örneğinde olduğu gibi, kamplar cepheye yakın ya da cephenin bir parçası olduğu durumlarda, gerillalar mülteci topluluğun koruyucusu olarak işlevselleşir, ki bu mülteciler ve savaşçılar arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirir.[64] Bu çalışmanın üçüncü bölümünde, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu ve PKK arasında benzer bir ilişkinin nasıl geliştiği ayrıntılarıyla tartışılacaktır.

Mülteci savaşçılar topluluğunun ilk örneği ise bir mülteci ulus olarak da tanımlanan ve 1946'dan bu yana ağırlıklı Lübnan, Ürdün, Suriye, Irak ve daha birçok Arap ülkesinde kurulu mülteci kamplarında yaşayan Filistinli mültecilerdir.[65] Filistinli mültecilerin yanında, 1950'lerde Fransız sömürge devletine direnen ve Tunus ile Fas'ta bulunan kamplarda yaşayan Cezayirli direnişçiler; 1959'da Ruanda'daki bağımsızlık sonrası şiddetten kaçıp Uganda'daki kamplara yerleşen Tutsiler;1960'larda Küba rejimini yıkmak için Florida'da sürgün yaşayan Kübalılar;1960'larda başlayıp 1980'ler boyu Etiyopya devletine karşı savaşan Sudan'daki Eritreliler; Etiyopya'ya sığınan Hartum karşıtı Sudanlı isyancılar;

---

64 **Ibid.,** s.277.

65 **Aynı yerde.**

Namibya ve Angola'daki kamplarda yaşayan Güney-Batı Afrika Halkları Örgütü taraftarları; Güney Afrika'ya sınır birçok ülkedeki Afrika Ulusal Kongresi direnişçileri; Cezayir ve Fas'ta bulunan Polisario taraftarı Batı Sahralılar diğer erken dönem mülteci savaşçılar toplulukları örnekleri arasında sayılır. 1979'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Afganistan'ı işgali sonrası Kabil'deki Sovyet destekli rejime karşı savaşan ve Pakistan'daki mülteci kamplarında yaşayan Afganlı mülteciler; Salvadorluların kaldığı Honduras'daki kamplar, Gana'daki Sierra Leona kampları, Batı Timor'daki Endonezyalı militanların kampları; Kenya'daki Somali kampları; Myanmar askeri rejimine karşı ayaklanan Karenlerin bulunduğu Tayland'daki kamplar ve Sri Lanka'daki mülteci kamplarında yaşayan Tamiller de yakın dönem mülteci savaşçılar toplulukları olarak tanınır.[66] Bu bağlamda, Irak ve İran'daki mülteci kamplarında yaşayan ve Türkiye ile silahlı çatışma içinde bulunan Kürtlerin de bazı kaynaklarda mülteci savaşçılar olarak adlandırıldığı görülür.[67]

Nyers, mülteci literatüründe benzersiz bir kategori olarak ele alınan mülteci savaşçılar konusunda uzlaşılan noktaları şöyle sıralar: Birincisi, kimin bir mülteci savaşçı olarak nitelendirileceği konusunda bir uzlaşma vardır; ikincisi, eğer mülteci savaşçı kriteri karşılanıyorsa, o zaman mülteci fenomeninin bütünüyle çeliştiğinden

---

[66] Terry, 1971'de Bangladeş'i kuran Batı Pakistanlıların Hindistan'daki mülteci kamplarında, Afganistan'daki Sovyet destekli Kabil rejimine karşı çıkan Afganlıların da aynı şekilde Pakistan'da eğitilip silahlandırıldığını vurgular. Öte yandan Tayland'daki mülteci kamplarında Laos ve Kampoçyalı mültecileri bizzat CIA'in eğitip silahlandırdığının altını çizer. F.Terry, 2002,ss. 6-7.

[67] Nyers Kürt mülteci savaşçılardan söz ederken hangi kampları işaret ettiğine dair bir ayrıntı vermez. Ancak, Türkiye'de de bir Kürdistan İşçi Partisi (PKK) kampı olarak gündeme gelen Atruş Mülteci Kampı ve Mahmur Mülteci Kampı'nı kastettiğini çıkarsamak yalnış olmaz. Fakat Nyers'ın Irak'ın yanında saydığı İran'da, PKK gerillaları bulunmakla beraber, herhangi bir mülteci grubu ya da kampı yoktur. P. Nyers, 2006,s.102.

bir kategori hatası olduğu kabul edilerek ortaya başarısız mülteci (*failed refugee*) durumu çıkar; uzlaşılan üçüncü nokta ise, bir kategorik yanlışlık olduğu iddiasından hareketle, mülteciliği tanımlayan geleneksel insani adlandırmanın unutulmasıdır. Buna bağlı olarak mülteci savaşçılar ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik için bir tehlike ve tehdit olarak görülür. Sonuçta, mülteci savaşçılar mülteci topluluklar arasında kendi doğruları peşinde giden politik aktörler olarak kabul edilmeleri yönüyle benzersiz kabul edilir.[68]

Nyers'ın çizdiği bu çerçeveden hareketle kim(ler)in mülteci savaşçı olarak nitelendirildiğine baktığımızda, Howard Adelman'ın belirlediği şu dört koşul öne çıkar:[69]

1. Kendisi mülteci olan ya da anavatanını mülteci olarak terk edenlerin çocukları
2. Genellikle bir iktidarı ya da rejimi yıkmak için siyasal nedenlerle şiddet kullananlar
3. Politik şiddetin, konuşlanılan komşu bir ülkedeki üsten ve genellikle mülteci yerleşkesi ya da sıklıkla bir kamptan yayılması
4. Mültecilerin yaşadıkları ülkenin vekil güçleri değil, aksine kendi amaçlarını gerçekleştirmek isteyen özerk aktörler olması

Bu koşullara dayalı bir tanımlamayla, mülteci savaşçılar kendine mahsus münferit bir kategoridir. Dolayısıyla, mülteci savaşçılar özgün (*geniune*) ya da iyi niyetli (*bona fide)* mültecilerle karıştırılmamalıdır. Fakat aynı zamanda mülteci

---

[68] Mülteci literatüründe mülteci savaşçıların bir yanlış kategori olduğu kabulü, kavramı ilk kez geliştiren Zolberg'in yaklaşımıyla çelişmez. Zira Zolberg de mülteci savaşçılar kavramını çelişik bir terim olarak tanımlar. **Ibid**., s.104.

[69] H. Adelman, 1998**,** s. 55.

savaşçıları içerdeki isyancı gruplarla bir tutmak da yanlış olur. Bu gruplardan ve pozisyonlardan birinin bir diğerine geçişi her ne kadar kabul edilse de, mülteci savaşçıların farkı uluslararası bir problem oluşları bağlamında konur. Bu yaklaşım, mültecilerin siyasal şiddeti kullanmalarını ya da aktif olarak desteklemelerini yasaklayan uluslararası normlarla uyumludur. Mülteci tanımı itibarıyla şiddete başvuramaz. Eğer şiddete başvururs a, o zaman o kişi mülteci niteliğini kaybeder. Uluslararası hukuka göre bir kişi mülteci ya da savaşçı olabilir, ancak her ikisi birden olamaz.[70]

1.2.3. Mülteci Rejiminde Mülteci Savaşçıların Yeri

Mülteci savaşçılar konusunun uluslararası alanda ele alınışının ilk örneği, ABÖ'nün 1969 yılında kabul ettiği Mülteci Sözleşmesi'dir. Sözleşmede "Yıkıcı Faaliyetlerin Yasaklanması" başlığı altında,"İmzacı devletlerin kendi ülkelerinde ikamet eden mültecilerin özellikle silah kullanımı, basın ya da radyo yoluyla, üye devletlerarasında gerilime yol açabilecek herhangi bir eylemle, ABÖ'ye üye devletlerden herhangi birine saldırmalarını önlemeyi..." taahhüt etmesi istenir.[71] Bunun yanında sözleşmeye taraf ülkeler, mülteci savaşçıların operasyonlarını kökünden söküp atmaya, güvenlik nedeniyle mülteci grupları geldikleri ülkelerin sınırlarından makul uzaklıkta bir yere yerleştirmeye davet edilir. Bu haliyle, ABÖ Sözleşmesi'nin de mülteci savaşçıları bir zulmün kurbanları yani mülteci olarak değil, güvenlik tehdidi taşıyan savaşçılar olarak gördüğünün altını çizmek gerekir. Aynı sözleşmenin yabancı egemenliği kriterine dayanarak bağımsızlık mücadelesi

---

[70] P. Nyers, 2006, s.103.

[71] Afrika'da Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ Sözleşmesi, 3. Madde, 2.Fıkra. http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf, 18.5.2013.

verenleri özgürlük savaşçıları tanımlamasıyla mülteci saydığını da hatırlatmak gerekir. Sözleşme bu iki kategori arasındaki farkı, özgürlük savaşçılarının barışçıl ve normal bir yaşam sürdürme arayışında olmalarında; mülteci savaşçıların ise dışarıdan yıkıcı kışkırtma amacı taşımalarında görür. Bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar topluluğu ise sözkonusu bu iki kategorinin mülteci statüsünü politik görecelik sınırlarına hapseden niteliğini açığa çıkaran bir örnektir.

Öte yandan, BMMYK ise ilk kez 1970'lerin sonunda Güney Afrika Cumhuriyeti Angola, Mozambik ve Zambiya'daki mülteci kamplarına saldırdığında mülteci savaşçılar konusunu gündemine alır. Bu olay üzerine, dönemin Yüksek Komiseri Felix Schnyder, konu hakkında bir çalışma yapması için görevlendirir. Ancak, 1980'lerin sonuna kadar bir sonuç çıkmaz. Nihayetinde, BMMYK 1987'de bütün mültecileri ve devletleri mültecinin sahih (*authentic*) kimliklerine ilişkin ilke ve varsayımlara uymaya çağırır. BMMYK, mültecilerin apolitik özneler olarak kalmalarını ve kampların/ yerleşkelerin sivil ve insani niteliğini bozacak faaliyetlerden tamamıyla uzak durmaları gereğini bir görev olarak tanımlar.[72] Terry'e göre bu karar, kampların/ yerleşkelerin sivil ve insani niteliğine vurguyla beraber, BMMYK'nin mülteci kamplarını silahlı saldırılardan korumayı hedeflediğini gösterir.[73] Ancak, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde, BMMYK'nın sözkonusu insani niteliğin korunması görevini çoğu zaman zor ve baskıyla sağlama eğilimi tarışmaya değer görünür. Bu bağlamda, Terry'nin işaret ettiği gibi hedef mülteci kamplarını bir silahlı saldırıdan korumak olsa bile BMMYK eliyle

[72] P. Nyers, 2006, s.109.

[73] F. Terry, 2002,s.53.

uygulanan politikalar, mültecileri bir başka şiddet biçimiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Son tahlilde, mülteci savaşçıların bir tehdit bağlamında da olsa bağımsız ve geçerli politik aktörler olarak kabul edilmesi dikkat çeker. Zira Nyers'ın da vurguladığı üzere, BMMYK mülteci savaşçılar kavramını kullanmamakla birlikte, mülteci savaşçılar topluluklarını devlet-dışı aktörler (*non-state actors*) olarak tanır. ABÖ ve BMMYK'nin 2000 yılında düzenlediği ortak bir toplantı sonunda aldığı kararda "...silahlı uzlaşmazlıklarda ya da benzer durumlarda, devlet-dışı aktörler karşılıklılık esasına dayalı olarak,...uluslararası insani hukukun gerektirdiği yükümlülüklere uymaya,...insani yardım çalışanlarının güvenliğini sağlamaya..." davet edilen devlet-dışı aktörler, mülteci savaşçılardır.[74]

Ancak, BMMYK insani alan olarak kabul edilen mülteci kamp ve yerleşkelerinde iyi niyetli (*bona fide*) mültecilerin, mülteci savaşçılar tehdidinden korunması yönündeki ısrarını sürdürür. Devletlerin, uluslararası topluluğun ve insani yardım kuruluşlarının insanlığa karşı suç işleyen, silahlı faaliyetlere angaje olan ya da mülteci statüsüyle uygun olmayan bir durumda bulunanların, iyi niyetli mültecilerden ayrı tutulması konusunda birlikte çalışmaları gerektiği vurgulanır. Mülteciler de mülteci statülerinin yasal gerekliliğine bağlılıklarını teyit etmeye çağrılır. Bir başka ifadeyle, mülteciler sahih olmayan (*inotantik)* politik faaliyetlerde bulunmaktan vazgeçmelidir.[75] Mart 2001 tarihli BM raporu da silahlı çatışmalarda sivillerin korunması konusunda açık kriterlerin ve prosedürlerin geliştirilmesi

[74] P. Nyers, 2006,s.104.

[75] **Ibid**., s.114.

tavsiyesinde bulunarak, sivillerin ve silahlı grupların ayrılmasını Güvenlik Konseyi'ne sunulacak öncelikli dört madde arasında sayar.[76]

Bu bağlamda, içine düşülen zorluklardan biri de mülteci rejiminin tarafsızlık ve bağımsızlık iddiasını, mülteci savaşçıların dahil olduğu mülteci krizlerinde korumanın imkansızlığına işaret eder. Nihayetinde bağımsız ve özerk politik aktörler olarak beliren mülteci savaşçıların aynı zamanda mülteci statülerine dayalı olarak uluslararası koruma hakkına sahip olmaları, insani/politik ikilemini bir kez daha işlevsizleştirir. Zaten mülteci savaşçılar topluluklarının ortaya çıktığı günden bu yana, sözkonusu bu ayrımı yapmak hiçbir zaman mümkün olmaz. Zira mülteci savaşçılar toplulukları bir kavram olarak sivil ve askeri, insani ve politik gibi birbirine karşıt gibi konumlanan yönlerin birlikteliğinden türer.

Öte yandan bu ayrım, tek taraflı ya da uluslararası müdahaleler açısından da bir anlam ifade etmez. Örneğin, 1950'lerde Tunus'a sığınan Cezayirlilerin kaldığı kampları, aralarında 100 bin Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi üyesi bulunduğu gerekçesiyle bombalayan da, BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mayıs 1994'te aldığı 918 sayılı karar gereği Ruanda krizinde kaçmak zorunda kalan Hutu silahlı güçlerini sivillerle birlikte Tanzanya ve Zaire'de kurulan mülteci kamplarında koruma altına alan da Fransa'dır.[77] Dolayısıyla, mültecilerin korunması konusunda esas belirleyici

---

[76] F. Terry, 2002, s.6.

[77] Ruanda'da Nisan 1994 tarihinde başlayan saldırılar sonucu üç ay içinde yaklaşık 800 bin Tutsi ve ılımlı Hutu, aşırı uç Hutular (Interahamwe) tarafından öldürülür. Bu sırada 1993 yılında Ruanda'da konuşlanan Barış Gücü, 10 BM askerinin öldürülmesini neden göstererek çekilir. Bunun üzerine katliam daha da şiddetlenir. Bu gelişmeler üzerine, o tarihe kadar sayıları yaklaşık 500 bini bulan ve ağırlıklı Uganda ve diğer komşu ülkelerdeki mülteci kamplarında yaşayan Tutsiler arasında örgütlenen Ruanda Yurtseverler Birliği harekete geçerek katliamcılarla savaşa başlar. Ancak o ana kadar yaşananlara seyirci kalan Batı sessizliğini bozar ve Fransa, katliamı destekleyen ve resmi olarak tanınan Hutu hükümetine askeri destek gönderir. Bu süreçte Tutsilerin

olan sivillerin ve silahlı grupların ayrılması değil, değişen politik önceliklere göre beliren uluslararası meşruiyet zeminidir. Fransa örneği özelinde yıllar içinde bu meşruiyetin izi sürülecek olursa, tek fark, Cezayirli isyancılara karşı sömürge haklarının korunması dayanağının yerini, Ruanda'da insan haklarının ihlali sonucu meydana gelen uluslararası barış ve güvenlik tehdidinin almasıdır. Bu bağlamda, BMMYK'nin mülteci savaşçıları iyi niyetli mültecilerden ayıran ve iyi niyetli mültecileri de politik faaliyetlerden uzak durmaya çağıran tutumu, mülteci kamplarına saldırıların önüne geçemediği gibi, ilkesel bir duruşu da ifade etmez.

1.2.4. Mülteci Savaşçılar ve İnsani Yardım Paradoksu

1990'lı yıllarda ortaya çıkan mülteci krizlerinde uluslararası örgütler tarafından yapılan insani yardımların silahlı direniş gruplarına sağladığı fayda, önemli tartışma konularının başında gelir. Zira mültecilerin güvenliği konusunda daha aktif bir politika izlenmesi kararı, başta BMMYK olmak üzere uluslararası birçok aktörün çatışma bölgelerinin merkezinde görev almasının yolunu açar. Bu durumda, sözkonusu aktörlerin her türlü eylemi çatışmalarda taraf gruplar açısından doğrudan sonuçlar doğurur.

Bu bağlamda binlerce mültecinin soykırıma uğradığı Ruanda krizi bir eşik sayılır. Ruanda krizi, uluslararası insani kuruluşların değil, devletlerin de uluslararası kamuoyu adına mültecilerin güvenliğinin sağlanmasında etkin rol almasının önünü açar. Ancak mültecilerin güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen operasyonlar uluslararası insani faaliyetler alanındaki paradoksu derinleştirir.

---

intikam saldırılarından korkan 200 bin Hutu (çoğunluğu Interahamwe militanı) komşu ülke Zaire'ye sığınarak BM denetimindeki mülteci kamplarına yerleştirilr. Interahamwe militanlarının Tutsilere saldırıları bu kamplardan sürer.**Ibid.**, ss.111-112.

Özellikle Tanzanya ve Zaire'de kurulan mülteci kamplarında Ruanda'da soykırım yapmış Hutu savaş güçlerinin de barınması önemli sorunlar yaratır. Kamplara yapılan insani yardım ve sağlanan uluslararası koruma, Hutu savaş güçlerinin kontrolünü pekiştirir ve faaliyetlerine finansal kaynak bulmalarını kolaylaştırır.[78] Sarah K. Lischer, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun yaşadığı Atruş Kampı'na sağlanan uluslararası yardım ve desteğin de PKK'ye benzer faydalar sağladığını iddia eder.[79]

Diğer yandan, mültecilerin sığındıkları ülke tarafından korunmasını ve arzuları dışında ülkelerine geri gönderilmemesini şarta bağlayan uluslararası normların, savaşçıların mültecileri bir güvenlik çemberi olarak kullanmasını kolaylaştırdığı tartışılır. Özellikle mülteci kamplarına silahlı saldırılara karşı oluşan uluslararası tepki sayesinde, savaşçıların ev sahibi ülkenin siyasal desteğine daha az bağımlı hale geldiği görülür.[80] Zira mülteci savaşçıların varolabilmesinde bir komşu ülkenin desteği hayati önem taşır. Bu durumda, Terry'nin Tanzanya ve Zaire'deki mülteci kamplarında yaptığı tespitlere dayanarak, BMMYK'nin Ruanda krizinde oynadığı rolün sözkonusu komşu ülke faktörünü aktifleştirdiği söylenebilir.

Bu tartışmaların izi Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bağlamında sürdürüldüğünde ise önemli farklılıklar ortaya çıkar. Zira Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıktığı 1994 yılında, Irak Kürdistanı'nında mevcut siyasi otoritenin PKK ile değil, bilakis Türkiye ile işbirliği içinde olduğu görülür. Uluslararası örgütlerin desteği ise zaman ve mekana bağlı kısa süreli ve değişken bir nitelik taşır. Buna rağmen mültecilerin PKK ile ilişkilerini koparmadan Irak

---

78 **Ibid.**, s.117.

79 S. Lischer, 2006**,** s.163.

80 F. Terry, 2002, ss. 8-9.

Kürdistanı'nda kalabilmeleri, bu çalışmanın odağında yer alan mülteci özneler açısından önemli ipuçları taşır.

Son tahlilde, Ruanda krizinde kurbanları korumak için yapılan insani yardımlar trajediye neden olanların gücünü arttırır. Bu haliyle de insani yardımın uzlaşmazlıkların devam etmesindeki etkisi tartışmalara neden olur. Ancak, insani yardımın oynadığı rolün etkisini, aynı zamanda mülteci savaşçılar topluluklarının ortaya çıkış süreçlerinde aramak yerinde görünür.

1.2.5. Mülteci Savaşçıları Ortaya Çıkaran Faktörler

Mülteci savaşçılar kavramını ilk kez kullanan Zolberg'e göre mülteci savaşçılar, başarısız devlet (*failure state*) durumuna bağlı yerel faktörlerin bir sonucudur:

> "Birçok uç örneklerde, farklı grupların birlikteliği zayıf nitelikte olan ulusal topluluklar parçalara ayrılabilir. Tartışmalı uluslararası sistemdeki bir mikro devlet, dışarıdan garantiye alınan varlığıyla, sözkonusu grupların yaşamını sürdürmek istediği bir alandan çok az fazlasını indirgenir. Bu koşullar altında kolektif yaşam iki temel faaliyete, gıda üretimi ve savaşa dayanır. Ucuz küçük silahlar kolayca ulaşılabilir olduğu ve savaşçıların kendileri için üretimle uğraşmadan geçimlerini sağlayabildiği bu pozisyonda, savaş sürekli olarak üstün gelir. Bunun çıktısı da herkesin herkese karşı olduğu bir savaşın eşiğinde savaşçı çetelerin çoğalması olur."[81]

İç uzlaşmazlıklar ve devletin meşruiyet krizine vurgu yapan bu yaklaşıma göre, mülteci savaşçılar kolektif yaşamın yalnızca hayat ve ölümden ibaret olduğu başarısız devlet (*failure state)* durumunda ortaya çıkar. Bir devletin yokuluğunda kolektif yaşamı sürdürme deneyimi ise mülteci savaşçıların bir topluluk niteliğine kavuşmasının asıl kaynağıdır. Türkiye'nin özellikle 1990'lı yıllarda PKK ile

[81] A. Zolberg, 1989, s. 247.

mücadelede içine düştüğü durum da, büyük ölçüde, Zolberg'in vurguladığı başarısız devlet koşullarına işaret eder. Aşağıda, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış sürecinde, hem bu koşulların hem de sözkonusu kolektif yaşam deneyiminin etkisi ayrıntılarıyla tarışılacaktır.

Ancak mülteci savaşçılar, sürgünde yaşayan gruplar olmaları bağlamında sadece yerel faktörler üzerinden açıklanamaz. Zira Adelman, mülteci savaşçıların ortaya çıkışında dış faktörlerin önemine de dikkat çeker. Adelman'a göre mülteci savaşçılar fenomeni, uluslararası mülteci rejiminin sorun çözücü aktörler tarafından etkin bir biçimde işletilmemesine bağlı başarısız uluslararası topluluk (*failure international community*) durumunda gelişir. Mülteci savaşçıların ortaya çıkışının asıl nedeni ne olursa olsun, varlıklarını sürdürebilmeleri uzlaşmazlıkların çözümünde mülteci durumunun yönetilmesindeki başarısızlığa dayanır. Bir başka ifadeyle, mülteci savaşçılar, uluslararası topluluğun mülteci sorununa kalıcı bir çözüm bulamamasının ya da mültecilerin kendi sorunlarını çözmek için silaha sarılmalarının önüne geçememesinin bir sonucudur. Bunun sonucu ise mülteci savaşçıların "...bir bölge, sığındıkları ülke ve geldikleri ülke için kritik bir şiddet ve istikrarsızlık kaynağı" olmasıdır.[82]

Nyers ise mülteci savaşçıların ortaya çıkışında uluslararası politik ve askeri ilişkiler güdümünde gördüğü insani yardımın yanlış kullanımını da önemli etkenler arasında sayar. Ancak bunu bir dış faktör olarak kategorize etmek yerine, iç ve dış faktörleri içerseyecek biçimde kurulan egemenlik ilişkisinin tüm politik mekan ve pratiklerin niteliğine ve yerine ilişkin tahayyüller üzerindeki güçlü hükmünü

[82] H. Adelman, 1998, s. 53.

sürdürmesine bağlar.[83] Nyers'ın tartıştığı egemenlik ilişkisi, mülteci savaşçılar toplulukları bağlamında çelişik bir konuma işaret eder. Zira mülteci savaşçılar toplulukları, sözkonusu egemenlik ilişkisinin bir sonucu olmanın yanında bu egemenlik ilişkisine bir meydan okumayı da ifade eder. Mülteci savaşçılar topluluklarının yaşadığı kamplar, sözkonusu egemenlik ilişkilerini dışarıda bırakma iddiası taşıyan özerk yapılardır. Yönetim, eğitim, savunma gibi alanlarda birçok kamp kendi kendini örgütler. Ancak ortaya çıkan, yine tüm politik mekan ve pratiklerin niteliğine ve yerine ilişkin tahayyüller üzerinde hükmünü sürdüren egemenlik ilişkisinin mülteci savaşçılar toplulukları özelinde yeniden üretilmesidir.

Bu durum Jean- Christopher Rufin'in analizinde de göze çarpar. Rufin'e göre mülteci kamplarının üç operasyonel stratejik değeri vardır. Bunlardan ilki, gerillaların bir ülkenin sınırları içinde halkın gıda ve saklanma imkanı sağlamasına dayanarak münhasıran operasyonelllik kazanmasıdır. Kazanılan bu yetenek mülteci savaşçılar topluluklarının mevcut egemenlik ilişkilerine eklemlenmesini kolaylaştıran yeni bir otoritenin kurulmasını sağlar. İkincisi, komşu ülkelerin mülteci savaşçılara verdikleri destek, ki bu ülkelerin politik etki alanlarını genişletme imkanı bulmasına yarar. Örneğin Pakistan'daki Afgan mülteci kamplarına atıfla, Afgan mülteciler olmaksızın Pakistan'ın hem Afganistan'da hem de bölgede etkinliğinin düşünülemeyeceği vurgulanır.[84] Üçüncüsü ise gerilla mücadelesine sempatiyle bakan komşu ülkede mülteci savaşçıların ev sahibi ülkenin politik iniş çıkışlarına etki

---

[83] P. Nyers, 2006, s.108.

[84] Mülteci savaşçılar topluluklarının yaşadığı kampların, bir komşu ülke topraklarında ve o ülkenin desteği ile kurulması sıklıkla rastlanan bir durumdur. Ancak Honduras'daki Salvadorlu mülteci savaşçıların yaşadığı kamplar, düşman bir ülke topraklarında olması yönüyle istisna bir örnek olarak anılır.

edebilme yeteneğine kavuşmasıdır. Ancak bu yeteneğin kapasitesi sınırlıdır.[85] Zira birçok örnekte mülteci savaşçıların ev sahibi ülkenin iç politikasına müdahaleleri, sığınak (*sanctuary*) alanlarından çıkarılmalarıyla sonuçlanır. Kara Eylül olarak anılan 1970 müdahalesinin ardından Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ürdün'de barınamaması; 1984'de Güney Afrika ile imzalanan Nikomati Anlaşması sonrasında Mozambik'te Afrika Özgürlük Örgütü'nün dağılması; daha yakın bir tarihte, Sudan Halkının Özgürlük Ordusu'nun Etiyopya'daki askeri gücünü 1998-2000'de Addis Ababa ve Hartum arasındaki yakınlaşma sonucu kaybetmesi, bu örnekler arasında gösterilir.[86] Bu çerçevede, PKK'nin Irak Kürdistanı siyasi güçleriyle girdiği iktidar mücadelesi sonucu Atruş Kampı'nın kapatılması ve sonrasında mültecilerin Irak Kürdistanı sınırları dışına çıkarılarak Mahmur Kampı'na yerleştirilmeleri de bir başka önektir.

Diğer yandan Rufin, mülteci savaşçılar topluluklarının münhasıran operasyonellik kabiliyetini özellikle insani yardım sayesinde kazandığını savunur. İnsani yardımın mülteci savaşçılara kazandırdığı en önemli avantaj, bir dış patrondan bağımsız ekonomik kaynak sağlamasıdır. Genellikle ev sahibi ülke ve sivil toplum örgütleri (STÖ) yardımlarıyla koordineli yapılan gıda, su, sağlık, eğitim, barınma hizmetleri temel ihtiyaçların karşılarken, uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan diğer yardımlar bir gelir kaynağı oluşturur. Hatta bazı mülteci savaşçılar topluluklarında bu gelirlerden silahlı grupların vergi alarak kendi faaliyetlerinde kullandıkları görülür. Ancak, insani yardımın silahlı gruplara sağladığı en önemli avantaj, sivil nüfus üzerindeki kontrollerini artırmaları ve liderlik yeteneklerini meşrulaştırma fırsatı vermesidir. Çünkü yardımların dağıtılmasında görev alan çoğu

---

[85] Jean- Christopher Rufin, **Le Piege: Quand l'aide Humanitaire Remplace la Guerre**, Paris, Jean-Claude Lattes, 1986, Aktaran, F. Terry, 2002, s.8.

[86] **Ibid.,** s.61.

zaman mülteci savaşçılar toplulukları içinde mevcut silahlı gruplardır. Yardım kuruluşlarının dağıtımın yapılmasında mülteciler adına hareket edecek yerel liderliklere ihtiyaç duyması, bu yapıların gücünü ve meşruiyetini pekiştirir. Özetle yardımı kontrol eden, mültecileri de kontrol eder.[87]

Bu arada insani yardım için sıklıkla başvurulan medya desteği, yerel liderliklere, organizasyonlara, isyancı gruplara ve rejimlere yerel düzeyden uluslararası düzeye doğru bir meşruluk kazandırır.[88] Bu çalışmada ele alınan Kürt mülteci savaşçılar toplululuğu üzerinden yürütülen kampanyaların da özellikle Avrupa'da Kürt direnişinin meşruiyet kazanmasında önemli bir rol oynadığı görülür. Son tahlilde, insani yardım Winrich Kühne'nin de vurguladığı gibi "...niyet edilmemiş olsa da, *de facto* politize bir hale gelir"[89] Bu biçimiyle de insani yardım, Terry'e göre, şiddet üzerindeki tekeli ve otoritesi tartışmalı ülkelerin bölünme sürecinin merkezine enjekte edilen bir suistimal kaynağıdır.[90]

Ancak insani yardımın politize niteliği, sadece gerilla gruplarına sağladığı avantajlardan kaynaklanmaz. Zira insani yardıma kaynak sağlayan ülkeler de desteklerini politik önceliklerine göre belirler.[91] Örneğin, ABD Ruanda konusunda bizzat Başkan Bill Clinton eliyle uluslararası yardımı artırmak için faaliyetler içine girerken, aynı durumun yaşandığı Sierra Leone için 15 milyon dolar, Kosova içinse

---

[87] **Ibid.**,s. 10.

[88] **Ibid.,** s.42.

[89] Winrich Kühne, "Executive Summary and Recommendations", **Improving African and International Capabilities for Preventing and Resolving Violent Conflict: The Great Lake Region Crisis,** Winrich Kühne (ed**.),** Ebenhausen, Stifung Wissenschaft und Politik, 1997, s.14.

[90] F. Terry, 2002, s. 15.

[91] **Ibid**., s.23.

13 milyar dolar harcamıştır.[92] Oysa, Sierra Leone'de yaşanan krizde Kosova'dan daha çok yardıma ihtiyaç vardır. Ancak, BMMYK de kaynak sağlayan devletlerin tercihlerinden etkilenerek Balkanlar'a öncelik verir.[93]

Körfez Krizi çıktığında da Irak'tan İran'a giden mültecilerin sayısı, Türkiye'ye gidenlerden daha çok olmasına rağmen İran'a hiçbir insani yardım yapılmazken, Türkiye'ye yapılmıştır.[94] Bu tercihler, insani yardım üzerinden yerel güçler arasında kimin meşruiyet ve güç kullanmaya layık olduğunu tayin etmesi yönüyle de önemlidir.[95] Mülteci kamplarına yönelik saldırılar konusunda da benzer bir mekanizma işler. Saldırılara karşı mültecilerin korunması politikaları, uluslararası kamuoyunun mülteci savaşçıların davalarının haklılığına olan inancı etkisinde gelişir. Bunun yanında kurbanların popüleritesi ve fail rejimin uluslararası alandaki yeri diğer değişkenlerdir.[96]

Son tahlilde, mülteci krizlerine uluslararası müdahale ve insani yardım, hem bu müdahaleyi ve yardımı yapan aktörler hem de mülteci savaşçılar açısından mülteci rejimine içkin insani söyleme rağmen politik bir nitelik taşır. Taşıdığı bu nitelik ölçüsünde de varolan çatışmaları çözmekten çok, uzlaşmazlıkların artmasına neden olur. Sözkonusu müdahale ve insani yardımların uzlaşmazlıkları uzattığı iddiasına karşı çıkan görüşler bunu ispatlayacak somut delillerin hala ortaya

---

92 "Kosova and Sierra Leone", **International Herald Tribune**, 16 June 1999. Aktaran, F. Terry, 2002, s.23.

93 **Ibid.**, s.24.

94 Ferris, sözkonusu tarihte İran'ın mülteciler için günde 10 milyon dolar harcadığı bilgisini verir. G., 1993, s. xxvi.

95 F. Terry, 2002,s. 47.

96 Terry, Güney Afrika apartheid rejimini, Kamboçya'da Heng Samrin hükümetini ve bunlardan daha düşük ölçekte kabul ettiği İsrail devletini sözkonusu uluslararası duruşla kastettiği ülkeler arasında sayar. **Ibid.**, s.34.

konulamamış olmasını öne sürer. Özellikle savaş ekonomisinin oluştuğu durumlarda başka ülkelerin, ticari çıkar gruplarının, yasal olmayan ticari faaliyetlerinin ya da silah tüccarlarının verdiği somut zararlarla karşılaştırıldığında, insani yardımın uzlaşmazlıkların sürmesindeki etkisinin önemsiz denecek kadar az olduğuna dikkat çekilir.[97]Ancak, bu görüşler de nihayetinde mülteci krizlerine müdahale biçimlerinin ve mültecilik durumunun politik niteliğini gözardı etmez.

1.3. Mülteci Öznenin İnşası

1.3.1. Mülteci Savaşçıların *Mixed* Niteliği

Mülteci rejiminde 1990'larda açığa çıkan değişiklikler, sürgünde uzun yıllara içkin mültecilik deneyimi göz önüne alındığında önemli sonuçlar doğurur. Nyers'a göre bu sonuçlardan biri de soğuk savaş dönemi devletlerin mutlak egemenlik anlayışının sonunun gelmesiyle politik alanı düzenlemekteki etkinliklerinin azalması ölçüsünde mülteci öznelerin politik varlık göstermelerinin önünün açılmasıdır.[98] Bu çalışma ele aldığı Türkiye Kürdü mültecileri bağlamında mülteci özneyi insani alanın kurbanları kimlikleri yanında, politik alanın aktörleri olarak da inceleyecektir. Zira çalışmanın odağında yer alan mülteci özneler hem angaje oldukları gerilla hareketine hem de sığındıkları ülkenin henüz inşa olan egemenlik sürecine aktif politik unsurlar olarak dahil olmaktadır.

Bu bağlamda mülteci savaşçılar topluluklarının, kavramın doğrudan işaret ettiği biçimiyle yalnızca silahlı gruplar olarak anlaşılması yanlış olur. Mülteci savaşçılar basitçe silahlı kişilerden oluşmaz. Her mülteci savaşçılar topluluğu, aynı

---

[97] John Borton, **The State of the International Humanitarian System**, London, Overseas Development Institute, 1998, s.3.

[98] P. Nyers, 2006, s.110.

zamanda sivil bir mülteci topluluğunun parçasıdır. Bu yönüyle mülteci savaşçılar toplulukları, karışık nüfuslar (*mixed populations*) niteliği ile öne çıkar. Mülteci savaşçılar toplulukları bağlamında silahlı ve sivil gruplar arasındaki ilişki de çoğu zaman akrabalık bağları üzerinden gelişir. Pakistan'da yaşayan Afgan mülteci savaşçılar topluluğu bu nitelikte bir örnektir. Benzer örnekler üzerinden yapılan analizler otantik kurban mülteciler ile inotantik mülteci savaşçılar arasında akrabalık dolayımıyla gelişen bu ilişkiyi kolektif kurtuluşun bir çeşit aile stratejisine dönüşmesi olarak yorumlar.[99] Diğer yandan mülteci savaşçılar topluluklarının yaşadığı kamplar, savaşçılar için ailelerinin güvenliğini sağladıkları bir alandır.

Mültecilik deneyimine odaklanıldığında mülteci öznenin kurban ya da tehdit pozisyonunun dışında varoluş biçimleri de ortaya çıkar. Bu yeni biçimler ise mülteci statüsüne yüklenen uluslararası anlamlarla yerel arasındaki farkı görme imkanı doğurur. Örneğin, yine Pakistan'daki Afgan mülteci savaşçılar topluluklarında mültecilik, İslam geleneğini sürdürmenin bir parçasıdır.[100] Bu durumda, BMMYK Mültecilerin Statüsü Sözleşmesi'nde yer alan dini aidiyetinden dolayı zulüm göreceğine dair haklı bir korku taşımaya ilişkin kriter değerini yitirir. Zira Afgan mülteci savaşçılar toplulukları çekilen zulmün kurbanı kimliklerini İslam'ın mücahitleri kimlikleriyle ikame ederler.Din ve silahlı direniş arasında kurulan bu ilişki, yalnızca uluslararası hukuka dayalı mülteci davranışı beklentilerini değil, aynı zamanda dünya düzeninin dayandığı ulus devlet ve vatandaş özneye ilişkin politik ve etik geleneksel bakışı da altüst eder. Çağdaş uluslararası sistemin yaptığı kutsal/ seküler ayrımı, Orta Asya mülteci savaşçılar topluluklarında bulanıklaşır; mülteci

---

[99] **Ibid.**, s.115.

[100] Hz. Muhammed'in Müslümanların uğradığı baskıdan kaçmak için 622'de Mekke'den Medine'ye göçü islamiyette hicret olarak bilinir. Bu göçün sonucunda Medine'de ilk İslam Devleti kurulur.

statüsü seküler ve kutsal, dini ve politik nosyonları içerseyen bir duruma işaret eder.[101]

Bu bağlamda, Nyers'a göre politik hayattan ayrı ve farklı otonom bir varlığa hükmettiği farz edilen insanseverlik (*humanitarianism)* bir imkansızlıktır. Tam tersi, özünde politik bir kavram olarak insanseverlik (*hümanitarianism*) her zaman olduğu üzere zor ve şiddet arasındaki ilişkiye dahildir.[102] Dolayısıyla,mülteci kimliğinin bir insani durum ve buna bağlı olarak şiddet ve zulümden kaçmanın bütün politik niteliklerinden sıyrılarak yalıtılmış bir hayata geçiş olarak kabul edilmesi, mülteci savaşçılar toplulukları bağlamında bir bedele, bu alandaki çalışmalar açısından da bir yanılsamaya işaret eder.

Son tahlilde, Zolberg'in günümüze özel bir sorun, Nyers'ın mültecilik paradoksunun son örneği olarak tanımladığı mülteci savaşçılar toplulukları, egemen ilişkilere dayalı geleneksel politik teorileri altüst eden bir siyasal kimlik, sesini duyurma biçimi ve varlık iddiasının dışavurumu olarak karşımıza çıkar.[103]Ancak mülteci savaşçılar toplulukları daha çok çatışmaların trajik fakat politik anlamda ilgisiz yan-ürünü olarak ele alınır ve birçok yolla siyasal etkiye sahip oldukları uluslararası ve ulusal politikanın anlaşılmasında gözardı edilir.[104] Bu eleştiriler ışığında mülteci savaşçı topluluklar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için politik alandaki mülteci öznelerinmültecilik deneyimi içinde nasıl bir kimlik inşa ettiklerine bakmak gerekir.

---

[101] P. Nyers, 2006,s.116.

[102] **Ibid.**, s. 124.

[103] **Ibid.,** s.101.

[104] G. Ferris, 1993, s.xvii.

1.3.2. Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Mültecilik

Ortadoğu'da mülteci sorunu, büyük ölçüde toprak ve kimlik sorunlarıyla ilişkilidir.[105] Bu bağlamda Filistinli mülteciler, II. Dünya Savaşı sonrasının en trajik ve zorlayıcı mülteci krizlerinden biri kabul edilir. Filistinlilerin toprakları için verdikleri mücadele bugün hala Arap-İsrail anlaşmazlığının merkezinde yer alır. SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgali sonrasında ortaya çıkan Afgan mülteci krizi de bir dönem dikkatleri çeker.[106] Ancak, sorunun karmaşıklığı ve politik hassasiyetler göz önüne alındığında Filistinli mülteciler, modern zamanda benzeri olmayan bir sorun olarak görülür.[107] Filistinli mültecileri bu ölçüde farklı kılan, Filistin milliyetçiliğinin ve bunun yanında Arap milliyetçiliğinin son 60 yıldaki gelişimini doğrudan etkilemesidir. Bu yönüyle Filistinli mülteciler, bir insani konu olmaktan çok Ortadoğu'da barış sürecine kilitlenmiş politik bir sorundur.[108]

Filistinli mülteciler, bu politik etkileri ve aynı zamanda Ortadoğu'nun çeşitli ülkelerinde bulunan kamplarda örgütlenen Filistin direnişindeki paylarından dolayı ilk mülteci savaşçılar topluluğu olarak kabul edilir. Zolberg'in mülteci savaşçılar topluluklarının gelişiminde kritik öneme sahip gördüğü kamplarda geçen uzun sürgün yaşamı, Filistinli mülteciler örneğinde bir mülteci ulusun doğuşuna kaynaklık

---

[105] **Ibid.**, s. 227.

[106] Zolberg, Afganlı mültecileri en etkin mülteci savaşçılar topluluğu olarak tanımlar. A. Zolberg, 1989, s. 277.

[107] UNRWA'nın 2005 yılı kayıtlarına göre İsrail işgali altındaki Gazze ve Batı Şeria'da 1,649,187, Ürdün'de 1,780701, Suriye'de 424,650, Lübnan'da 400,582 Filistinli mülteci yaşıyor. Ortadoğu'da Filistinlilerin yaşadığı 58 mülteci kampı bulunuyor. Geri kalan 3 milyondan fazla Filistinli mülteci ise Ortadoğu ve dünyanın çeşitli yerlerine dağılır. Kampların dağılımı ve sayılara ilişkin detaylı bilgi için bkz., Michael Dumper, **The Future for Palestinian Refugees: Toward Equity and Peace,** London, Lynne Rienner,2007, s.39.

[108] Howard Adelman, Elazar Barkan**, No Return, No Refuge: Rites and Rights in Minority Repatriation**, New York, Columbia University Press, 2011, s.17.

eder. Kamplarda yaşayan Filistinli mültecilerin politik alandaki sözkonusu rollerinde 1987 Aralık ayında başlayan intifada önemli bir eşik sayılır. Arap devletlerinin davalarına desteklerinin yarattığı hayal kırıklığı ve Filistinli liderlerin soruna çözüm üretememesinin doğurduğu sabırsızlığın bir sonucu olarak değerlendirilen intifada, Filistinli mültecilerin bir anlamda kaderlerini kendi ellerine alma girişimidir. Bu süreç, özellikle işgal bölgesindeki Filistinli örgütlerin başka yerlerdeki örgütlerden daha güçlü ve etkili hale gelmesine yol açar.[109]

Filistinli mültecilerin direnişleri ve Filistin'in kurtuluşu için verilen mücadele, dünyada diğer pek çok mülteci nüfusuna ilham kaynağı olur. Ancak aynı zamanda Filistinlileşmek (*Palestinization*) olarak ifade edilen, uzun yıllar sürgünde devam eden yaşam da bütün mülteci toplulukların taşıdığı bir korkulan son ya da sonuçsuzluktur.[110] Zira Filistinli mültecilerin durumu da çözümsüz uzlaşmazlıklara kilitlenmiş bir mülteci sorunu olarak bugün hala gündemdeki yerini korur. Bu bağlamda etnik uzlaşmazlıklara dayalı yerinden edilen toplulukların geri dönüşü, Adelman ve Barkan'a göre ancak zora dayalı yöntemlerle olur. Ancak diğer yandan mülteci sorunlarında geri dönüş konusunun öne alınması, birçok başka seçeneğin

[109] İntifadanın özellikle ilk üç yılı büyük can kayıplarına, yüzbinlerce yaralanma ve tutuklama olaylarına neden olur. Ancak bu süreçte mültecilerin hayatını korumak adına herhangi bir uluslararası müdahale sözkonusu olmaz. Bu bağlamda 1949 yılında BM bünyesinde kurulan ve o tarihten bu yana sadece United Nations Relief and Works Agency for Palestinian Refugees in the Near East, UNRWA(Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Destek ve Yardım Kuruluşu) görev içeriği insani yardımla sınırlıdır, koruma içermez. Filistinli mülteciler BM'nin mülteci sorunlarıyla ilgili BMMYK bünyesinde ele alınmaz, istisna bir uygulamayla konu BMMYK'den bağımsız bir yapı olarak kurulan UNRWA sorumluluk alanında görülür. Filistinli mülteciler için UNRWA'nın değeri Filistinlilerin mülteci statülerinin uluslararası kamuoyu tarafından tanınmasının bir ifadesi olması yönüyle önemlidir. Örneğin Aralık 1987'de intifada sonrası UNRWA, 2,5 milyon Filisitinliye mülteci statüsü tanır. G. Ferris, 1993, s.228.

[110] P. Marfleet, 2006, s.197.

üstü örtülmesine de neden olur. Bu durumda ortaya çıkan şey kamplara depolanmış (*warehoused*) mülteciler krizine işaret eder.[111] Bu da mülteci savaşçılar topluluklarının gelişiminde kritik önemde görülen kampların devamlılığının bir başka nedeni sayılır.

Son tahlilde, mülteci savaşçılar toplulukları üzerinde yapılan araştırmalara göre dini ya da etnik aidiyete bağlı kimlik sorunlarının merkezinde yer aldığı ve/veya mültecilerin kendi ülkelerinde azınlık olduğu yerinden edilme durumlarında geri dönüş çoğu zaman mümkün olmaz.[112] Dolayısıyla, sürgünde yetişen nesiller için direniş tek geçerli gelecek projesi olarak belirir.[113] Bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar topluluğu için de aynı tespit geçerli görünür.

Bu bağlamda ulusal kurtuluş hareketlerinin mülteci savaşçılar topluluklarının kimlik inşa süreçlerindeki rolü dikkat çeker. Zira zorla yerinden edilen diğer mültecilerden farkı ulusal kurtuluş hareketleriyle ilişkilerinden doğan mülteci savaşçılar topluluklarının mültecilik deneyimi de sıklıkla ulusal mücadelelerin bir devamı niteliğindedir. Bu yönüyle mülteci savaşçılar toplulukları özelinde mülteci özne her bir topluluğun angaje olduğu ulusal kurtuluş hareketi dolayımıyla analize konu olur. Ancak, bu analizlerde mülteci tanımı bağlamında eleştirilen insani/politik, kurban/fail, pasif/aktif, sessiz/vokal ikiliklerinin, bir yanlış adlandırma olarak kabul edilen mülteci savaşçılar topluluklarının ulusal kurtuluş hareketleriyle ilişkileri üzerinden yeniden kurulması dikkat çeker. Örneğin, bir yandan kampların savaşçılar için sağladığı avantajları sıralanırken, bir yandan da kamp sakinleri savaşçıların kontrolündeki kamp yaşamının kurbanı olarak sessiz ve pasif bir konuma indirgenir.

---

[111] H. Adelman, 2011, s.238.

[112] **Ibid.,** s. 249.

[113] A. Zolberg, 1989, s. 277.

Adelman, Zaire ve Tanzanya'da bulunan Hutu mülteci savaşçılar topluluklarının yaşadığı kamplarda, mültecilere yapılan yardımdan pay ve gelirlerden vergi alındığını vurguladıktan sonra mültecilerin geri dönüşünün dahi yaratılan korku nedeniyle mümkün olamadığını söyler.[114] Dolayısıyla mülteci savaşçılar toplulukları mülteciler pahasına varolan topluluklardır ve bu topluluklar adına ortaya konulan eylemlerde mülteciler kendi eylemliliklerinin öznesi olmaz.

Oysa Filistinli mülteci savaşçılar topluluğu, Filistin Kurtuluş Hareketi'ni aşan, Arap devletlerinin desteğinin yetersizliği ve çelişkileri bağlamında işlevsizleşen Arap milliyetçiliğinin de ötesinde bir siyasal kimlik, sesini duyurma biçimi ve varlık iddiasının dışavurumu olarak belirir. Bugün Filistinli mülteciler adına ancak onlara rağmen bir çözümün imkansızlığı, Filistin örgütlerinin ve politik aktörlerinin en büyük zorluğudur.[115] Zolberg, Shurke ve Aguayo'nun işaret ettiği mülteci aktivistlerin mültecilik tecrübelerinin etkisinde ve bu tecrübeyle ilişki içindeki eylemlilik halleri, Filistinliler örneğinde bazen ulusal kurtuluş hareketlerine karşı bir konumu da işaret eden bir kimlik inşa zemindir. Frederic Grare de Pakistan'daki Afgan mülteci savaşçılar kamplarını incelediği araştırmasında mültecilerin uysal topluluklar (*pliable populations)* olarak anlaşılmasına karşı çıkarak yerel politikadaki önemli rollerine dikkat çeker.[116]

---

[114] Howard Adelman, "The Uses and Abuses of Refugees in Zaire", **Refugee Manipulation: War, Politics and The Abuse of Human Suffering**, S.J. Stedman, F. Tanner, (ed.), Washington D.C., Brookings Institution Press, 2003, s.96.

[115] Filistinli mültecilerin Filistin Ulusal Hareketleriyle ilişkileri konusunda bkz. Are Knudsen, Sari Hanafi, **Palestinian Refugees: Identity, Space and Place in the Levant**, New York, Routledge 2011.

[116] Frederic Grare, "The Geopolitics of Afgan Refugees in Pakistan**", Refugee Manipulation...,** 2003, s.58.

Bu bağlamda Nyers'ın mülteci özneleri ele alış biçimi, önemli bir izlek sunar. Nyers, öncelikle literatürde mülteci kimliğini güç ilişkileri odaklı politik tariflerle sınırlı ve vatandaş için var olanı mülteci için yok sayan istisnai bir mantıkla inşa edilen bir kavram olarak nitelendirir. Vatandaş öznenin görünürlüğü, temsil kabiliyeti ve rasyonelliği söylemi, mülteci özne bağlamında yok hükmündedir. Tam tersine, mülteciyi nitelendiren görünmezlik, sessizlik/dilsizlik, mağduriyet/kurban nosyonları, mültecilerin politik öznelliklerinden söz etmeyi imkansızlaştırır.

Ancak, mülteci kimliğine içkin mültecilik, statik bir mülteci kimliği tanımı yapılmasına engeldir. Çünkü mültecilik durmaksızın bir hareketliliğe işaret eder. Bu hareketlilik de insan hayatının her bir parçasına değen bir süreçtir ve kültürün, toplumun, ekonominin ve politikanın dünyasıyla etkileşim içindedir. Bu haliyle mültecilik, ortaya çıkan politik ihtimaller dahilinde mültecilerin kimliklerini yeniden tanımladıkları bir sosyal inşadır. Dolayısıyla, mülteciyi mülteci özne yapan politik süreçleri açıklamak ancak mültecilik deneyimine odaklanmakla mümkün olur. Bu da bize mülteci kimliğinin bir durumdan diğerine kusursuz/kesintisiz, ani ya da dramatik bir geçiş değil, mücadele konumunda devam eden bir kimlik inşa süreci olduğunu gösterir.[117] Bu çalışmanın son bölümünde ele alınacak olan Mahmur Mülteci Kampı deneyimi, bu analizi haklı çıkaran bir örnek oluşturur.

Mülteci savaşçılar sözkonusu bu kimliğin en somut örneklerini serimler. Her şeyden önce mülteci savaşçılar tek tek bireyleri değil, bir topluluğu ifade eder. Bundan dolayı mülteci savaşçı yerine mülteci savaşçılar topluluğu kavramı tercih edilirken, mülteci özne bu toplulukla ilişkili değer görür. Nihayetinde mülteci özneyi kuran, dahil olduğu politik hedef doğrultusundaki ulusal hareketinin söylem ve

[117] P. Nyers, 2006,s..xv.

eylemleridir. Mülteci savaşçılar topluluklarının ayırt edici aktif yanları da sözkonusu politik projeler içindeki işlevlerine bağlıdır. Yukarıda yer verilen bu işlevler üzerinden edinilen kolektif kimlik ise zulüm ve direniş karşıtlığının biraradalığına dayanır. Bir başka ifadeyle, mülteci savaşçılar topluluklarında zulme karşı direniş, yaşanılan zulmün ayrılmaz bir bileşenidir.

Dolayısıyla, mülteci öznenin mücadele konumunda devam eden kimlik inşa süreci, mülteci savaşçılar toplulukları özelinde seçilen hedef (anavatanı yeniden ele geçirme, rejimi değiştirme, ayrı bir devlet kurma) bağlamında politik, seçilen yöntem (silahlı gruplar) bağlamında da şiddet unsurları içerir. Bu haliyle mülteci savaşçılar toplulukları, tek tek devletlerin ya da devletlerin birlikteliğinden doğan uluslararası sistemin politikalarının ve uyguladıkları şiddetin ürünü mülteci kimliğine karşı, yine politika ve şiddet yoluyla inşa edilen bir kimliğe işaret eder. Bu alternatif kimlik de mülteci kimliğine içkin teklik karşısında kolektif, bağımlılık karşısında da bağımsız bir konumdur.

1.3.3. Seçilmiş Halk: Mülteci Savaşçılar

Mülteci literatüründe benzersiz bir kategori olarak kabul edilmeleri gibi, mülteci savaşçılar topluluklarının da kendi varlıklarını benzersiz/biricik olarak adlandırmaları dikkat çeker. Mülteci savaşçılar toplulukları dahil oldukları politik projenin hedefine ulaşması yolunda kendilerini seçilmiş öncü bir kuvvet olarak görür. Dinsel metinlerde karşımıza çıkan vaat edilen topraklar (*promised land*) ve seçilmiş halk *(chosen people*) metaforları, modern zamanda ulusal kurtuluş hareketleri içinde mülteci savaşçılar topluluklarıyla yeniden anlam bulur. Vaat edilen topraklar ülkesine dönüş, anavatanı yeniden ele geçirme hedefiyle canlanır; seçilmiş

halk misyonunu mülteci savaşçılar toplulukları üstlenir. Nihayetinde, dinsel referanslarda zorla yerinden edilme durumunda geri dönüş vaat edilen topraklar ve seçilmiş halk metaforlarıyla bir hak olarak meşrulaşırken, mülteci savaşçılar topluluklar da göç ve mülteciliği ulusal kurtuluş davası referansıyla bir hakkın elde edilmesi yolunda kutsal bir görev olarak içselleştirir.[118]

1930'larda Avrupa'dan kovulan Yahudilerin İsrail projesine katkıları ya da Filistinli mültecilerin Filistin Devleti'nin kurulması sürecindeki yeri de bu kutsal görev üzerinden anlam kazanır. Afgan mülteci savaşçılar toplululuğunun kendilerini mülteci yerine mücahit olarak tanımlamaları da aynı nosyona işaret eder 1979'da "kafir" Kabil hükümetine karşı mücadele için Afganistan'dan Pakistan'a göçen Afganlı mülteciler kendilerini bir zulmün kurbanları olarak değil, İslam için mücadele eden mücahitler ve dolayısıyla kutsal bir görevin kahramanları olarak görür.[119]

Son tahlilde, mülteci savaşçılar topluluklarının taşıdığı kolektif kimlik, mültecilik deneyimine içkin politik süreçler bağlamında bir politik projenin (egemen devlet) kurbanları olmaktan, bir başka politik projenin (ulusal kurtuluş hareketleri) kahramanları olmaya uzanan iki zıt kutup düzleminde inşa olur. Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun da benzer bir biçimde hem Türkiye'nin uyguladığı zulmün kurbanları hem de özgür ve bağımsız Kürdistanı kuracak seçilmiş halk kahramanları olarak kendilerini konumlandırdığı dikkat çeker.

Ancak mülteciliğin kısa süreli/geçici bir konum olduğu kabulünün aksine, mülteci savaşçılar topluluklarına içkin uzun süreli sürgün deneyimleri sözkonusu

---

[118] D. Whittaker, 2006, s.68.

[119] Zuzanna Olszewska, "Hey, Afghan! Identity Contentions Among Iranians and Afghan Refugees", **Dispossession and Displacement…**, 2010, s.200.

kimliğin inşasının devamlılığına işaret eder.[120] Bu bağlamda, iki kutup arasındaki düzlemde kimlik geçişleri kusursuz/kesintisiz, ani ya da dramatik değil, zaman ve mekan değişkenlerine bağlı dönüşümlü, eklektik bir nitelik taşır. Örneğin, Arap ülkelerine sığınan Filistinli mülteciler üzerinde yapılan araştırmalarda tespit edildiği üzere mülteci ve mültecilik bir ulusun varlığının inkar edilmesi olarak anlaşılır; 1990 Körfez Savaşı ve 2003 Irak Savaşı ertesinde Arap devletlerine göçen Iraklılar mülteci değil, göçmen ya da misafir olarak kabul edilir. Dolayısıyla, mülteci ve mültecilik Arap milliyetçiliğinden ya da pan-Arabizm'den ayrı düşünülmez.[121] Bu durumda Filistinli mülteciler, İsrail'e karşı verdikleri mücadele bağlamında Arap milliyetçiliğinin kahramanları sayılmanın yanında İsrail zulmünün kurbanları olmayı sürdürürler.

Ancak bu durumun değiştiği örnekler de vardır. Örneğin, İran'da yaşayan Afgan mülteciler göçün yoğun yaşandığı 1980'li yıllarda, İran Devrimi'nin mimarı Humeyni'nin "İslam'ın sınırları yoktur" söylemine dayalı bir politikayla kardeş Müslümanlar olarak kabul görür.[122] Buna karşılık Afgan mülteciler de Kabil hükümetinin otoritesi altındaki Afganistan'ı ötekileştirirken, İslam'a dayalı bir yönetimin hüküm sürdüğü İran'la özdeşleşir. Zira İran'a göçen resmi rakamlara göre 920 bin, gayriresmi rakamlara göre 1 milyon 500 bin Afgan mültecinin yalnızca yüzde 3'ü kamplarda kalır. Mülteci nüfusun hemen hepsi İran'ın çeşitli bölgelerindeki şehir ve kasabalara yerleşir. Ancak, aradan geçen 30 yıla rağmen Afgan mülteciler, Müslüman İran'ın bir parçası olamaz. Bunun da ötesinde İran

---

[120] P. Nyers, 2006,s.123.

[121] Geraldine Chatelard, "What Visibility Conceals: Re-embedding Refugee Migration from Iraq", **Dispossession and Displacement…**, 2010, s.38.

[122] Olszewska, 2010, s.200.

milliyetçiliğinin ayrımcı ve dışlayıcı politikalarının mağduru olurlar.[123] Sözkonusu süreçte yetişen yeni Afgan mülteci öznelerin İran devletinin ideolojik baskısı ve sosyal hoşnutsuzluğu çerçevesinde şekillendiğine dikkat çekilir.[124] Bu durumda ortaya çıkan uzun mültecilik deneyimine içkin yeni bir kurban kimliğidir.

Dolayısıyla, mülteci savaşçılar toplulukları özelinde mülteci özne inşa süreçleri, bağlı oldukları ulusal ya da dinsel politik projelerin başarısı ya da başarısızlığı ölçüsünde kırılgan niteliklidir. Nihayetinde, mülteci savaşçılar toplulukları ulusun ancak bir devlet, bireyin de ancak bir vatandaş olarak varolabilmesini koşullayan modern bağlama karşı mücadelelerinde yenik düşer. 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'de hapsedilmesinin ardından PKK içinde çıkan uzlaşmazlıklar ve nihayetinde aynı süreçte otonom bir devlet olarak ortaya çıkan Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin etkisinin de Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bağlamında benzer sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkün görünür. Ancak, bu çalışmanın son bölümünde tartışılacağı üzere, bu sonuç mülteci kimliğinin tümüyle işlevsizleşmesi sonucunu doğurmaz. Bu durumun nedenlerini tartışmak için diaspora topluluklarının kimlik inşa süreçlerine yakından bakmak yerinde olur.

1.3.4. Diaspora, Entegrasyon, Kimlik

Diaspora, Roberta Cohen'e göre, yedi anahtar özellik taşır. Bu özellikler, anavatandan travmatik bir nedene bağlı ayrılmaya, idealize edilmiş ya da yaratılmış bir anavatan imgesiyle ilişkili kolektif bir hafızaya sahip olmaya, geri dönüş inancı taşımaya ya da hareketi içinde olmaya, aynı etnisiteden olanlar arasında güçlü bir

[123] **Ibid.,** s.202.

[124] **Ibid.,** s.212.

bilinç bağına, ev sahibi toplumla ilişkide sorunlara karşı başka ülkelerde yaşayan aynı etnisiteden insanlarla sıkı ilişkilere ve kültürel yenilenme potansiyeline işaret eder.[125]

Bu çerçevede, diaspora çalışmaları akademik ilgiyi ulusal düzlemden çıkarıp, ulusüstü kimlik ve ağlar düzlemine çeker. Buna bağlı olarak tarif edilen diaspora kimliği de ulus devlete içkin sınır tahayyüllerini aşan bir nitelik taşır. Bu nitelik, etnik aidiyet bağlamında şekillenen milliyetçilik anlayışlarını da dönüştürür. Cohen'e göre diasporada ortaya çıkan devletsiz bir ulusçuluktur. Zira diaspora çalışmalarında Kürt mültecileri konu alan araştırmalar da Kürdistan'ı icat edilen vatan (*invented home*) şeklinde tarif eder.[126] Bu durum, aynı zamanda bir yersizleşme/yurtsuzlaşmaya da işaret eder. Arjun Appadurai'nin yurtsuzlaşmış etnisiteler (*de-territorialised ethnicities*) kavramıyla açıkladığı üzere, diaspora toplulukları gözünde anavatan, küresel görüntü alanları (*mediascapes)* operasyonlarıyla yeniden icat edilir. Bu icat özellikle ayrılıkçı hareketler ya da devletsiz uluslarla ilişkili diaspora toplumlarında sıklıkla görülür. [127]

Nihayetinde, açığa çıkan diaspora bilinci her ne kadar teritoryal ulus-devlet arzusunu korusa da, diaspora milliyetçiliği dışlayıcı değil ulusüstü bir niteliktedir. Ev

---

[125] Roberta Cohen, **Global Diasporas: An Introduction**, London, UCL Press, 1997, s.55.

[126] David J. Griffiths, **Somali and Kurdish Refugees in London: New Identities in the Diaspora**, Burlington, Ashgate, 2002, s.21; Kürt diasporası ile ilgili diğer bazı çalışmalar İbrahim Sirkeci, **The Environment of Insecurity in Turkey and the Emigration of Turkish Kurds to Germany,** New York, The Edwin Mellen Press, 2006; Östen Wahlbeck, **Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities**, New York, Palgrave, 1999; Bilgin Ayata, **The Politics of Displacement: A Transnational Analysis of Kurdish Forced Migration in Turkey and Europe**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Baltimore & Maryland, John Hopkins University, 2011.

[127] Arjun Appadurai, "Disjuncture and Difference in the Global Economy", **Global Culture, Nationalism, Globalisation and Modernity**, M. Featherstone (ed.), London, Sage, 1990, s.304.

sahibi ülke ve onun kurallarına karşı direnç, o ülkenin bir parçası olma pratikleriyle birlikte kodlanır.[128] Bu iddia, Stuart Hall'un kimliğin toplumsal söylem tarafından sunulan ve zamansal isteklere göre yatırım yapılan geçici pozisyonların toplamı olduğu analiziyle desteklenir. Ancak, geçmişin ve hafızanın özne anlatısında özel bir yeri olduğu gerçeği de yadsınmaz.[129]

Bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ise birçok yönüyle diaspora topluluklarının özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Ancak, herşeyden önce Kürt mülteci savaşçılar topluluğu için anavatanın bir icat değil; bilakis, sınırları mültecilik deneyimi ile sınanan ve pekişen bir gerçeklik olduğunu vurgulamak gerekir. Bu bağlamda, Kürt diasporasına odaklanan araştırmalarda bir icat olarak tanımlanan Kürdistan, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde yeniden teritoryal bir nitelik kazanır. Diaspora milliyetçiliğinde gözlemlenen içerseyici ulusüstü nitelik ise bu kez çok parçalı Kürt varlığının birleşmesi ve kaynaşması yönünde bir etki yaratır.[130]

Diaspora toplumlarının kimlik inşa süreçlerinde sürgünde yaşanan travma ve kayıpların da önemli bir yeri vardır. Bu travma ve kayıplar anavatanla kurulan ilişkinin sürdürülmesinde belirleyicidir. Ancak, aynı anda bir kültürel değişimin ve yeni kimliklerin ortaya çıkmasına da kaynaklık eder. [131] Böylelikle, bir sosyal

---

[128] James Clifford, **Frontiers of Identity: The British and the Others**, London, Longmans, 1994, s.308.

[129] Stuart Hall, "Culture and Power", **Radical Philosophy**, No:86, Nov/Dec 1997. Bkz. http://www.radicalphilosophy.com/wp-content/files_mf/rp86_interview_hall.pdf, 5.4.2014.

[130] Bu konuda bir tartışma için bkz. Arzu Yılmaz, "Kürt Milliyetçiliğine Eleştirel Bir Bakış: Kürt Mülteciler ve Kürdistan Milliyetçiliği", **Mülkiye Dergisi**, 39 (1), Ankara, 2015.

[131] Daniele Jolly, **Haven or Hell: Asylum Policies and Refugees in Europe**, London, Macmillian, 1996.

ilişkiler ağı olarak diaspora, kültürel değişim ve yenilenmede kolaylaştırıcı rol oynar. Küreselleşmenin etkileri de göz önüne alındığında, ortaya çıkan yeni kimlikler ulusal sınırların erozyona uğradığı, ulusüstü bir konuma işaret eder. Bu durumda mülteci öznenin geçmiş ve anavatanla ilişkili kimliği yok olmaz, ancak yerel koşullara adaptasyon ölçüsünde dönüşür ve çeşitlenir.[132] Bu dönüşüm ve çeşitlenme aynı zamanda mülteci kimliği bağlamında çoğu zaman grup ya da sosyal temelli kimlikler içinde kaybolan bireysel boyutu da açığa çıkarır.[133] Diasporada edinilen öznel deneyimler dolayımıyla mülteci özne geldiği sosyal gruptan ayrışır. Mülteci özne kayıp ve travmanın yası üzerinden sözkonusu gruplarla bağını korumakla beraber, girdiği yeni sosyal alanlarda bu yasın üstesinden gelme imkanlarına kavuştuğu ölçüde yenilenir. Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun deneyimi de bu tespitten faklılaşmaz.

Son tahlilde, mülteci özneyi inşa eden geçmiş ve bugün arasında süregelen bir diyalogdur. Mitler ve ritüeller geçmişle diyaloğun araçlarıdır. Mülteci topluluklarında bu mit ve ritüeller de çoğu zaman etnik referanslar üzerinden şekillenir. Bu yüzden John Sorenson'a göre etnik kimlikler, göçmenlerin yeniden yerleşiminde ve ev sahibi topluma adaptasyonunda merkezi bir rol oynar.[134] Etnik kimlik farklı mülteci gruplarının ev sahibi toplumla farklı biçim ve düzlemlerde adapte olmalarını açıklayan bir değişkendir.[135] Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun

---

[132] D. Griffiths, 2002, s.6.

[133] **Ibid.**, s.11.

[134] John Sorenson, "Opposition, Exile and Identity: The Eritrean Case", **Journal of Refugee Studies**, vol.3. No:4, s. 298.

[135] D. Griffiths, 2002, s.20.

mültecilik deneyiminin Kürdistan içi göçle sınırlı kalması ise etnik aidiyetin bu ayrıştırıcı rolünün tersine bir etki yaratma potansiyelini açığa çıkarır.

Bu çerçevede, Avtar Brah'ın da işaret ettiği gibi diaspora kimliği, durağan/kesin (*fixed*) ya da ön-belirlenimli (*pregiven*) değildir. Diaspora kimliği, gündelik hayat önceliklerinin ve kişisel ya da kolektif olarak anlatılan gündelik hikayelerin potasında inşa olur.[136]

Bu çerçevede, çalışmanın izleyen bölümlerinde önce Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış nedenleri ardından da bu topluluğa dahil mülteci öznelerin politik kimliğinin inşa süreci tarışılacaktır.

[136] Avtar Brah, **Cartographies of Diaspora**, London, Routledge,1996, s.183.

İKİNCİ BÖLÜM

ZORUNLU GÖÇ ve KÜRT MÜLTECİ SAVAŞÇILAR TOPLULUĞUNUN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Kürt mülteci savaşçılar topluluğu, Türkiye'nin terörle mücadele çerçevesinde uyguladığı zorunlu göç politikalarının bir ürünüdür. Özellikle 1990'lı yılların ilk yarısında PKK'nin büyük ölçüde alan hakimiyeti sağladığı kırsal bölgelerde yaşayan Kürtler zorla göç ettirilir. Amaç, başta güvenlik alanı olmak üzere devletin kamusal etkinliğini yeniden tesis etmektir.

Bu durum, mülteci savaşçıların ortaya çıkış nedenleri arasında sayılan başarısız devlet faktörünü, Türkiye bağlamında tartışmayı gerekli kılar. Zira başarısız devlet durumu en çok ulusal toplulukları entegre olamamış ülkelerde gözlenir. Ayrılıkçı silahlı gruplar karşısında çoğu zaman güç kullanma tekelini kaybeden devletlerin lokal/ etnik ya da mikro-devletlere bölünmesi kaçınılmaz olabilir.[137] Dolayısıyla, bir devletin egemenliğini sürdürmesi herşeyden önce güç kullanma tekelini elinde bulundurmasına bağlıdır.

Ancak, devlet egemenliğinin aynı zamanda diğer devletlerle ilişki içinde ve uluslararası topluluğun bir parçası olarak kurulduğunu da gözardı etmemek gerekir. Nihayetinde, bir devletin demokratik niteliğinden ekonomik gücüne kadar geniş bir yelpazede yapılan değerlendirmeler, o devletin uluslararası alanda başarısız devlet sayılmasında çoğu zaman belirleyici olmaz. Uluslararası alanda bir devlet ancak

[137] A. Zolberg, 1989, s.229.

diğer devletlerle birlikte ve uluslararası toplumun bir parçası olarak hareket etme yeteneğini kaybettiğinde başarısız devlet kabul edilir.[138]

Bu çerçevede, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun bir başarısız devlet durumunda ortaya çıktığını iddia etmek yersiz görünür. Zira aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı gibi, Türkiye'nin özellikle kırsal alanda güç kullanma tekelini büyük ölçüde kaybettiği bir dönem yaşanmış olsa da, uluslararası toplumun bir parçası olma yeteneğini her zaman sürdürdüğü görülür. Ancak, bu durum Türkiye için bir başarısız devlet riskinin hiç doğmadığı anlamına da gelmez. 1990-1994 tarih aralığında Genel Kurmay Başkanı olan Doğan Güreş'in "Türkiye uçurumun kenarından döndü" tespiti, bu riskin varlığının bir ifadesidir.[139]

Bu bağlamda, Türkiye'nin NATO üyeliği ve AB aday adaylığı sürecinin, özellikle 1990'ların ilk yarısında çeşitli seviyelerde açığa çıkan başarısız devlet riskini bertaraf etmede etkili olduğunu vurgulamak gerekir. Dolayısıyla, Türkiye'nin egemenlik kapasitesi sözkonusu süreçte iç faktörlere dayalı bir pratik üzerinden değil, dış faktörlere dayalı bir meşruiyet üzerinden şekillenir. Dış faktörlerin belirleyiciliği, Türkiye'nin düşman yaratma becerisinde de etkili olur. Zira PKK'nin

---

[138] Başarısız devlet kavramının tanımı üzerinde bir uzlaşma olmamakla birlikte, özellikle uluslararası müdahalelerin gerçekleştirildiği ve bir iç savaş sonucu devletin teritoryal kontrolü tümüyle kaybettiği ülkeler, başarısız devletler arasında sayılır. Bu bağlamda Somali, Yugoslavya, Liberya, Afganistan örnek verilebilir. 2003 yılından bu yana yayınlanan Failed State Index'inde (FSI) dört ayrı kategoride başarısız devletler sıralaması yapılmaktadır. Bkz. http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable.,15.3.2014

Başarısız devlet tartışmaları konusunda başvurulan temel kaynaklar, Charles T. Call, "Beyond The Failed State: Toward Conceptual Alternatives", **European Journal of International Relations**, Vol.17, No:2, USA, US Institiude of Peace, June 2011,ss:303-326; Seth D. Kaplan, **Fixing Fragile States: A New Paradigm for Development**, USA, Praeger Security International, 2008; Robert Rotberg**, When States Fail: Causes and Consequences**, USA, Princeton University Press, 2004.

[139] http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/basbakan-kayiplara-el-koysun_520310, 12.3.204.

Türkiye'de iç düşman olarak kodlanması, uluslararası alanda terörist bir örgüt olarak tanınmasıyla pekişir. Bu durumda, Kürt mülteci savaşçıların ortaya çıkış nedenlerini, uluslararası toplumu göz önüne almadan analiz etmek mümkün görünmez.

Adelman da mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış nedenleri konusunda dış faktörleri, iç faktörlerden daha önemli sayar. Nihayetinde, mültecilerin bir politik hedef taşımaları ve bu hedef doğrultusunda silahlı direniş örgütleriyle birlikte hareket etmeleri, Adelman'a göre, bölge devletlerinin ve uluslararası sistemin mülteci savaşçılara yaklaşımını da dikkate almayı gerektirir. Çünkü göçün nedenleri ne olursa olsun, asıl belirleyici faktör uzlaşmazlıkların ve daha da önemlisi mültecilerin içine düştüğü kötü koşulların iyi yönetilememesidir.[140]

Adelman'ın başarısız uluslararası toplum kavramıyla açıkladığı bu durum, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu örneğinde de belirleyicidir. Uluslararası toplumun genelde Kürt sorununa yaklaşımı, özelde de Kürt mülteci savaşçılar konusunu ele alışı, uzlaşmazlıkları bir çözüme kavuşturmaktan uzaktır. Uluslararası toplumun Kürt sorunu ve PKK arasında yaptığı ayrımla, bir yandan Türkiye'nin terörle mücadele politikalarını desteklemesi, bir yandan da insan/azınlık hakları ihlalleri üzerinden Türkiye'ye bir baskı kurma girişimleri etkisiz kalır.

Son olarak, mülteci savaşçıları çoğu zaman himaye eden komşu ülke faktörünü de değerlendirmek yerinde olur. Zira mülteci savaşçılar, bir komşu ülke topraklarında ve çoğu zaman sınırın hemen yanında kurulan kamp ya da yerleşkelerde varlık gösterir. Komşu ülke faktörü, Afgan mülteci savaşçıları barındıran Pakistan örneğinde olduğu gibi, sağladığı destek ile mülteci savaşçılar için

[140] H. Adelman, 1998**,** s. 47.

hayati değer taşır.[141] Ancak, Kürt mülteci savaşçılar örneği, himaye eden bir komşu ülke faktörü olmadan da mülteci savaşçıların ortaya çıkabileceğini göstermesi yönüyle farklılık taşır.[142] Çünkü Kürt mülteci savaşçıların göç ettiği Irak Kürdistanı'nda mülteci savaşçıları destekleyen bir siyasi otorite bulunmaz. Bilakis, Türkiye ve Irak Kürdistanı arasında zaman içinde gelişen bir işbirliği dikkat çeker. Öte yandan, mülteci savaşçıların birlikte hareket ettiği PKK ise Irak Kürdistanı'nda yerel siyasi güçlerle çatışma içindedir. Dolayısıyla, Kürt mülteci savaşçılar için Irak Kürdistanı bir destek komşu ülke faktöründen çok, zulme karşı mücadelenin genişlediği bir alandır.

Bu çerçevede, Kürt mülteci savaşçıların ortaya çıkış nedenleri aşağıda 1990'lı yılları şekillendiren politik koşullar bağlamında analiz edilecektir.

2.1. Başarısız Devlet Durumunda Zulüm ve Direniş

2.1.1. Türkiye'de Terörle Mücadele ve Zorunlu Göç

Türkiye'de Kürtlerin maruz kaldığı zorunlu göç politikalarının asimilasyon ve ayaklanmalarla mücadele olarak özetleyebileceğimiz iki temel nedeni vardır. Asimilasyon amacıyla uygulanan zorunlu göç politikalarına büyük ölçüde iskân planları da eşlik eder. Sözkonusu politika ve planlar eliyle nihayetinde ulus devletin dayandırıldığı etnik grup Türkler lehine demografik bir denge kurmaya girişilir. Ayaklanmalarla mücadele yöntemi olarak benimsenen zorunlu göç politikalarında ise sürgün yoluyla işletilen bir cezalandırma mekanizması dikkat çeker. Bu tür zorunlu

[141] Z. Olszewska, 2010, s.222.

[142] Yukarıda, Salvadorlu mülteci savaşçıların kaldığı Honduras'taki kampların bu konuda istisna bir örnek sayıldığı vurgulanmıştı.

göç vakalarında, genellikle bir aileyi/kavmi ya da siyasal grubu yaşadığı ortamdan izole etmek amaçlanır.[143]

Bu tarihsel arkaplana dayanarak, Bilgin Ayata Türkiye'de zorunlu göç politikalarının bir "devlet idaresi (*statecraft*)" biçimi olduğunu savunur. Türkiye, değişik tarihlerde ancak sistematik bir süreklilik içinde zorunlu göçü bir nüfus mühendisliği aracı olarak kullanır. Dolayısıyla, Kürtlerin maruz kaldığı zorunlu göçün nedenlerini başarısız devlet durumunda aramak yanıltıcıdır.[144]

Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı en son zorunlu göç dalgası da bu iddiayı doğrular. Zira 19 Temmuz 1987'de kabul edilen OHAL Bölge Valiliği Kurulması Hakkındaki 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, zorunlu göçün bir devlet idaresi olarak nasıl kurumsallaştığını serimler.[145] Sözkonusu Kanun Hükmündeki Kararname, zorunlu göçü "…kamu düzenini bozan veya kamu düzenini bozacağı kanısı uyandıran kişi veya topluluklardan gerekli görülenler (…) bölge dışına çıkarılır"[146] ifadesiyle temelde bir güvenlik kaygısıyla hareket edildiğini gösterir.[147]

---

[143] Bu konuda araştırma süresince başvurulan başlıca kaynaklar şunlardır: Cengiz Orhonlu**, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, Eren Yayınları, 1987; İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", **Toplum ve Bilim**, Sayı 50, Yaz 1990, s.49-71; İsmail Beşikçi, **Kürtlerin Mecburi İskanı**, Ankara, Yurt Yayınları, 1991; Sinan Marufoğlu, **Osmanlı Döneminde Kuzey Irak**(1831-1914), İstanbul, Eren Yayınları, 1998; Fuat Dündar, **Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-18),**İstanbul, İletişim, 2008; Dawn Chatty, **Displacement and Dispossession in the Modern Middle East**, New York, Cambridge University Press, 2010.

[144] B. Ayata, 2011**,** s. 17.

[145] Olağanüstü Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Madde 1-b. Bkz. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin /4.5.430.pdf, 12.5.2013.

[146] **Aynı yerde.**

[147] Ergenekon Davası sürecinde basına yansıyan dava tutanakları ve sanık ifadeleri sözkonusu süreçte köy boşaltma operasyonlarının arkaplanına ilişkin önemli bilgiler içerir. Örneğin, dönemin Asayiş

Ancak, köy boşaltma operasyonlarının zamanla kırsal alanda sivil yaşamı tümüyle sonlandırma ve sözkonusu bölgelerin militarizasyonu uygulamaları bir güvenlik tedbirinden fazlasına işaret eder. Zira Joost Jongerden da bu süreçteki zorunlu göç politikasını basitçe bir terörle mücadele önlemi olarak değerlendirmez. Jongerden, Türkiye'nin doğusunda nüfusun kent ve kır arasındaki dağılımının kapsamlı bir biçimde dönüştürülmesinin hedeflendiğini iddia eder.[148] Nihayetinde, 1990'ların sonuna gelindiğinde zorunlu göç ortaya çıkış nedenlerinden bağımsız bir kentsel sorun olarak tezahür eder.[149]

Ancak, zorunlu göçün bir devlet idaresi sistematiği olarak hangi dönemlerde devreye girdiğne odaklanıldığında, başarısız devlet riskinin etkisi yadsınamaz. Zira Türkiye'de özellikle 1993-94 yılında yoğunlaşan zorunlu göçte, PKK'nin bölgede artan etkinlik ve kontrol kapasitesinin payı önemlidir. Bu kapasitenin coğrafi sınırlarını sözkonusu dönemde bölgede görev yapan Korgenaral Hasan Kundakçı şöyle aktarır:

Kolordu Komutanı Hulusi Sayın 2.10.1987 tarihinde bölgedeki tüm illere gönderdiği talimatta "Eşkiyaya yataklık edenler tespit edilecek ve bölge dışına çıkarılması için teklif yapılacak"der. http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=47223, 17.5.2013.

[148] Joost Jongerden**, The Settlement Issue in Turkey and the Kurds: An Analysis of Spatial Policies, Modernity and War,** Boston, Brill, Leiden, 2007, s. 44.

[149] OHAL verilerinde, OHAL Bölgesi (Diyarbakır, Hakkari, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van) ile mücavir alanı oluşturan (Batman, Bingöl, Bitlis, Mardin, Muş) 11 ilde 820 köy, 2345 mezra boşaltılmış ve göç edenlerin sayısı 378.335 olarak verilmektedir. Bu rakamlar yalnızca doğrudan devlet tarafından boşaltılan yerleşim yerlerine ilişkin verilere işaret etmektedir. bkz.http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf, 11.2.2013.. Ancak, 1980-1990 sürecinde bölgedeki çatışma ve baskı ortamından kaçanların da içinde olduğu zorunlu göç mağdurlarının sayısı çok daha yüksektir. Kurdish Human Rights Project (KHRP) verilerine göre zorla boşaltılan yerleşim yeri sayısı 3500, zorla yerinden edilenlerin sayısı da 3-4 milyon aralığındadır. Mark Muller, Sharon Linzey, **The Internally Displaced Kurds of Turkey: Ongoing Issues of Responsibility, Redress and Resettlement**, London, KHRP, 2007, s.15.

> "1993 yazında Güneydoğu Anadolu'da durum iç açıcı değildi. Şırnak, Dereler ve Besler'deki karakollar boşaltılmış, Derelerden bütün köylüler kaçmış (…) PKK dağ kadrosu Gabar, Besler, Şırnak'ın kuzeyi ve doğusu, Cudi, Lice-Kulp-Genç arasındaki Diyarbakır'ın kuzeyindeki dağlık bölgeyi kurtarılmış bölgeler haline getirmek için durmadan çalışıyordu. Örgüt Diyarbakır'ın kuzeyindeki dağlık araziden Muş/Şenyayla'ya kadar uzanan alanda kurduğu etki ile Diyarbakır, Silvan, Batman gibi kent merkezlerini de etkisi altına almaktaydı. Şırnak-Siirt-Mardin bölgesinde güvenlik güçleri kırsalda bazı karakolları kapatarak kent merkezlerine yoğunlaşmışlardı. Bitlis-Baykan-Siirt arasındaki vadi PKK'nin kontrolüne girmişti."[150]

Kundakçı'nın çizdiği bu tablo, 1993 yılında devlet egemenliğinin bölgede önemli ölçüde sınırlandığını gösterir. Zaten bölge uzun zamandır ancak askeri güce dayanarak elde tutulmaktadır. 1978 yılında başlayan sıkıyönetim uygulaması ve ardından 1987'de kurulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, ülkenin geri kalanından farklı bir siyasal düzen kurar. Bölgede askeri otorite, siyasi otoritenin önüne ve yerine geçer. Ortaya çıkan durumda, siyasi otoritenin varlık gösteremediği, askeri otoritenin de etkinliğini kaybetmeye başladığı gözlenir. 1993-1994 yıllarında bölgede seyahat, ticaret gibi olağan faaliyetler dahi sürdürülemez hale gelir.

Sözkonusu tarihlerde Şırnak'a bağlı Beytüşşebbab ilçesinde kaymakamlık yapan Mesut Taner Genç anılarını kaleme aldığı kitapta, Türkiye devletinin otoritesi karşısında PKK hâkimiyetinin sınırları ve sonuçları hakkında önemli bilgiler verir. Genç, "Bırakın Doğu ve Güneydoğu'yu, (…) Erzincan-Sivas hattında dahi mecbur kalınmadıkça geceleri yolculuk yapılmamaya başlanmıştı."[151] diyerek, dönemin Şırnak Valisi'nin bölgedeki duruma ilişkin kendisiyle paylaştığı bilgileri şu şekilde aktarır:

---

[150] Hasan Kundakçı, **Güneydoğu'da Unutulmayanlar**, İstanbul,Alfa Yayınları, 2004, s. 208.

[151] Mesut Taner Genç, **Ateş Hattında**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2008, s. 11.

> "Şırnak- Beytüşşebbab arasında, ancak helikopter ile havayolunun kullanılabileceğini (…) çok seyrek de olsa belli günlerde güvenlik güçleri tarafından ilçeye zırhlı araçlarla konvoy düzenlendiği, asla normal bir kaymakam gibi davranmamam gerektiğini (…) çünkü devletin ve güvenlik güçlerinin kırsalı tamamen terk ettiğini söyledi… devlet olarak il ve ilçe merkezlerinde tutunulmaya çalışıldığını da eklemeyi unutmadı."[152]

Genç bölgedeki durumu, devlete yakın aşiretlerin hâkim olduğu yerlerdeki birtakım askeri birlikler ile il ve ilçe merkezlerinin dışındaki bütün köyler, kırsal alanlar ve yollar "PKK'nin hâkimiyetine terk edilmişti" şeklinde özetler.[153] Öte yandan, devletin varlık gösterdiği yerlerde de rutin faaliyetlerini sürdüremez duruma düştüğü görülür. Devlet dairelerinde günlük ve aylık yazışmaların yapılmasından başka hemen hiçbir faaliyet yoktur. Genç'e göre en faal konumdaki Milli Eğitim Müdürlüğü dahi korucu köylerinde ve ilçe merkezinde lise ve ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerden ibarettir.[154] Zaten bölgede asaleten görev yapan memur sayısı azdır.[155] Genç örneğin, Şırnak ili Güçlükonak ilçesi Kaymakamı'nın ataması

---

[152] **Ibid**.,s.16.

[153] **Ibid.**, s. 16. M.Genç'in görev yaptığı Beytüşşebbab ilçesinin durumuna ilişkin verdiği bilgilere göre PKK'nin elektrik ve telefon şebekelerine saldırılarından dolayı ilçede elektrik ve telefon hizmeti yoktur. İlçeye sebze ve meyve de ancak iki haftada bir kısıtlı miktarda gelmektedir.**Ibid.**, ss.18-19.

[154] **Ibid.,** s.20. M. Genç okullardaki durumu aktarırken kamu görevlisi personelin yılgınlık ve korku duyduğunu, durumlarını "…ağzımızı açamıyoruz (…) kimse bir şey yapamıyor bunlara" şeklinde aktardığını yazar. **Ibid.**, s. 32.

[155] Bu durumun TBMM Faili Meçhul Cinayetler Araştırması Komisyonu Rapo**r**u**'**nda teyit edildiği görülür: "Yıllardan beri batıda yer edinememiş veya cezalı bürokratların sürgün yeri olarak görülen bölgede …idari makamların çoğu vekaletle yürütülmekte." Bkz. TBMM Faili Meçhul Cinayetler Araştırması Komisyonu Rapo**r**u, Dördüncü Bölüm, s.31. http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem19/yil01/ss897.pdf. 17.5.2013.

yapıldığı halde Vali'nin izniyle ilçesine gitmeyerek 1993-1994'de Şırnak ilinde kaldığını ve ilçesini oradan idare ettiğini söyler.[156]

Bu süreçte, büyük ölçüde nakliyecilikle sınırlı ticari faaliyet de PKK'nin kontrolündedir. PKK, araçların bölgeye giriş çıkışını izne bağlarken, vergi de toplamaktadır.[157] Öte yandan kamu kurumları ise tüm bölgede elektrik, su gibi harcamaların parasını tahsil edemez hale gelir. Memurlar kendilerine yönelik bir tehdit ya da saldırıdan korkarak görevlerini yapamadıklarını söyler. Bu arada, bankalar verdikleri kredileri tahsil edememekte, korktukları için de borçluları icraya verememektedir.[158]Zira halk da yaşanan anlaşmazlıklar ya da adli olaylar konusunda devletin mahkemeleri yerine PKK'ye başvurmaktadır. PKK'nin kurduğu halk mahkemeleri yargılamalarda bulunup infaz kararları alır.[159] Son tahlilde, Genç'in ifadesiyle, PKK "…devlet otoritesi ile kıyaslanmayacak ölçüde bir itibar kazanmış (…) her taraf PKK'nin denetimine geçmiş gibidir."[160]

Bu gelişmeler, Türkiye'nin aşağıda ayrıntılarına yer verilecek olan topyekün savaş konseptini benimsenmesine zemin hazırlar. Bu zeminde PKK'yle mücadelede

---

[156] M. Genç, 2008, s.21.

[157] **Ibid.**, s.30.

[158] TBMM Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu Raporu, Dördüncü Bölüm, s.30. Bkz. http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem19/yil01/ss897.pdf, 17.5.2013. Aynı yerde, "Vatandaşın hakkını aramak için başvuracağı ve her hukuk devletinde bağımsız olan yargı organını oluşturan, mensuplarının hiçbir güvencesinin bu bölgede olmadığı…" şeklinde geçen ifadeyle bölgede hukuk ve yargı sisteminin çöktüğünün altı çizilir. **Aynı yerde.**

[159] Genç, bu konuya ilişkin tanıklığını şu şekilde aktarır: "Görev yaptığım ilçe halkından, Jırki aşiretine mensup bir korucu, Cizre'de örgüt tarafından yakalanmış ve sözde halk mahkemesinde yargılandıktan sonra, gündüz vakti herkesin içinde elektrik direğine asılarak şehit edilmişti". Genç, ayrıca PKK'nin Cizre'de 1993-1994'de "mutlak bir hakimiyeti" olduğunu söyler. M. Genç, 2008, s.37.

[160] **Ibid.**, s.22.

siviller de artık doğrudan bir hedef olarak tanımlanır. Bunun en somut yansımaları da köy boşaltma operasyonlarında gözlenir. Yalnızca 1993 yılı içinde boşaltılan köylerin sayısı 874 olarak kaydedilir.[161] Diğer yandan, köylerini terk etmeyenler üzerinde uygulanan gıda ambargosu, giriş-çıkış yasağı, kimliklere el koyma ve rehin alama gibi yıldırma politikaları sürerken, boşaltılan köylerin tümüyle yakılarak ortadan kaldırılması da bu süreçte başlar. Nihayetinde, uluslararası kamuoyunun da gündemine giren sözkonusu politikaları, dönemin Cuhurbaşkanı Süleyman Demirel şu şekilde savunur: "Güvenlik güçleri köyleri imha etmez. Köyleri yakmaz. Çatışma var. Çatışmacılar bir köyde belirlenirse, askerleri ve polisleri öldürüyorlarsa tabii ki güvenlik güçleri onların cinayetlerine izin vermeyecektir. Bu bir çatışmadır. Bu yer artık bir köy olmaktan çıkmıştır."[162]

Bu süreçte dikkati çeken bir başka uygulama ise yine doğrudan sivillerin hedef alan faili meçhul cinayetlerdir. Tıpkı zorunlu göç gibi 1993-1994 tarih aralığında faili meçhul cinayetlerin sayısı hızla artar. [163] TBMM Faili Meçhul Siyasi Cinayetleri Araştırma Komisyonu verilerine göre sözkonusu cinayetlerin işlendiği şehirler arasında Diyarbakır, 259 kişiyle birinci sırada yer alır. Diyarbakır'ı, Mardin (155), İstanbul (145), Batman (125) ve Şırnak (34) izler. Gündüz ve şehrin en işlek caddelerinde işlenen bu cinayetlerin dağılımı devlet otoritesinin zayıfladığı ya da büyük ölçüde ortadan kalktığı bölgelelere tekabül eder.

---

[161] "Yakılan- Yıkılan İnsansızlaştırılan Köyler", **Özgür Ülke**, 25 Haziran 1994.

[162] "Terör Kontrol Altında", **Milliyet**, 12.Mayıs 1994.

[163] Türkiye'de 1990-2011 yılları arasında 1.901 faili meçhul cinayet işlenir. Bu cinayetlerin en fazla işlendiği 1990'ların ilk yarısındaki yıllara göre dağılımı şöyledir: 1990 (11), 1991 (31), 1992 (362), 1993 (467), 1994 (423) 1995 (166) Bkz. http://www.milliyet.com.tr/21-yilda-1901-faili-mechul/gundem/gundemdetay/26.01.2012/1493812/default.htm?ref=OtherNews, 15.7.2013.

Öte yandan, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) da benimsediği savaş taktiklerinde değişikliğe gider. Topyekün savaş konseptine geçildiği Ağustos 1993 tarihine kadar TSK, can kaybını en aza indirmek amacıyla birliklerini askeri merkezlerde toplamayı tercih eder.[164] Bu durumun PKK'nin kırsal alandaki hâkimiyetini pekiştirmesine ve dolayısıyla bölgede yaşayan halk üzerinde otorite kurmasına fırsat verdiğine ilişkin tespitler ise sözkonusu taktik değişikliğinin temel nedenidir. PKK'de özellikle askeri alanda önemli görevler alan Murat Karayılan'ın değerlendirmeleri de bu tespitleri doğrular:

> "O zaman Eşref Bitlis orduda taktik belirleyen kişiydi. Taktiği şuydu, vurulacağın yerden kaç. Bu taktiğin anlamı az kayıp vermeye dönüktü. Kayıp verebilecekleri karakolları boşalttılar. Bazılarını da gerilla kaldırdı, mesela Aryan karakolu. Bazı karakolları gerilla düşürdü. Tedbir olarak Eşref Bitlis boşaltmayı benimsedi. Ama bu taktik devleti şehirlere ve bazı büyük askeri güçlerin olduğu yerlere sıkıştırdı. Bu nedenle 93'te dengeye yakın bir durum oluştu. Ben ordaydım o dönemde. Mesela devlet 93'te Besler'e girmek istedi giremedi. Cudi'ye girmek istedi giremedi. Gabar'a geliyordu yarısına kadar, gerilla vuruyordu, tekrar geri dönüyordu. Bu çok kere oldu, bir kere değil."[165]

Türkiye'nin askeri olarak da kontrolünü kaybettiği 1993 yılının Ağustos ayında toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nun aldığı terörle mücadelede topyekün savaş konseptinin en önemli yanı, Türkiye'nin o güne kadar birinci sırada tehdit kabul ettiği Yunanistan yerine PKK'yi geçirmesi olur. Böylelikle, TSK PKK'yle mücadele konusunda tam sorumluluk yüklenir ve Olağanüstü Hal Bölgesi'ne yerleştirilmiş olan kuvvetlerin asker sayısı 160 bine çıkarılır. Nihayetinde, köy

---

[164] Ümit Özdağ, **Türkiye Ordusu PKK'yı Nasıl Yendi? Türkiye PKK'ya Nasıl Teslim Oluyor? (1984-2010): Askeri Galibiyetten, Siyasi Mağlubiyete**, Ankara, Kripto, 2010, s. 146.

[165] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

korucuları, jandarma ve polis güçleriyle birlikte bölgedeki güvenlik güçlerinin sayısı 300 bini aşar.[166]

Ancak, köy boşaltma operasyonlarının hız kazanmasını yalnızca bu yeni askeri planlama bağlamında değerlendirmek doğru olmaz. Zira henüz söz konusu konsept hayata geçmeden önce siyasi iradenin de zorunlu göçü bir politika olarak benimsediği görülür. İlk kez dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 6-7 Eylül 1992'de Türkiye-İran-Irak sınırını ziyareti sırasında, bölgeden beşyüz bin kişinin Türkiye'nin batısına göç etmesi halinde terör sorununun büyük ölçüde çözüleceğini, devletin de göç etmek isteyenlere her türlü desteği vermeye hazır olduğunu söyler.[167] Cumhurbaşkanı Özal, bu fikrini Başbakan Süleyman Demirel'e yazdığı bir mektupta da ayrıntılarıyla paylaşır. Özal mektubunda, PKK'yi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde karşı karşıya kalınan en önemli tehdit olarak tanımla dıktan sonra orta ve uzun vadede alınması gereken acil önlemler konusunda tavsiyelerde bulunur. Özal, özellikle kırsaldaki yerleşim alanlarının boşaltılmasına da kısa ve orta vadeli planlar arasında şöyle yer verir:[168]

1. En sorunlu alanlardan başlayarak dağlık bölgedeki köy ve mezraların kademeli olarak boşaltılması,
2. Sayıları 150-200 bin tahmin edilen sözkonusu köylülerin dikkatli bir planlamayla ülkenin batısına yerleştirilmesi,
3. Bu yolla PKK'ye sağlanan lojistik desteğin kesilmesi ve PKK'nin izole edilmesi,

---

[166] Ümit Özdağ, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007, s.118.

[167] "Sıkı Koruma", **Milliyet**, 8 Eylül 1992.

[168] J. Jongerden, 2007,ss. 45-47.

4. Yerinden edilenlere Batı'da iş bulmaları için öncelik tanınması ve insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi,
5. Güvenlik güçlerinin boşaltılacak bu dağlık bölgeye acilen girerek kontrolü tümüyle ele geçirmesi,
6. Yerinden edilenlerin tekrar dönmesinin önüne geçmek için bu bölgedeki uygun alanlarda çok sayıda baraj inşa edilmesi alternatifinin değerlendirilmesi,
7. PKK'ye sağlanan lojistik desteğin kesilmesi için yerel halkın devlet tarafından kazanılması, bu arada uzak dağlık bölgelerdeki köy ve mezralarda yaşayanların büyük yerleşim alanlarına göçe özendirilmesi,
8. Ülkenin batısına göç eğilimi gelecekte bölgede 2-3 milyon insan kalacağını göstermektedir. Ancak, eğer bu göç iyi düzenlenmezse görece ekonomik durumu iyi olanlar gidecek ve geriye fakirler kalacaktır. Bu durumun ileride anarşi doğurması ihtimalinin gözönüne alınması,
9. Dolayısıyla, toplumun farklı kesimlerinden kişilerin dâhil edildiği planlı, dengeli ve Batı'da önceden belirlenmiş yerlere bir göçün devlet eliyle düzenlenmesi,
10. Adıyaman, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Elazığ, Malatya, Erzincan, Erzurum, Kars, Ardahan, Iğdır illerinin kırsalda yaşayanlar için birer cazibe merkezi haline getirilmesi, bunun için yatırımcılara teşvikler verilmesi ve böylelikle kırsal yerleşim alanlarının boşaltılmasının kolaylaştırılması.

Özal'ın mektubunda Türkiye'nin o tarihe kadar benimsediği terörle mücadele stratejisinde genel olarak iki temel değişikliğin yapılması, bir zaruret olarak

vurgulanır. Özal'a göre, Türkiye öncelikle yerel halk ve terörle mücadele yaklaşımlarını birbirinden ayırmalı, ki zorunlu göç bunun için gereklidir. Diğer yandan, güvenlik güçleri savunma pozisyonundan çıkıp saldırı pozisyonuna geçmelidir. 1993 yılı itibariyle uygulamaya geçirilen topyekün savaş konseptinin de "bul ve yok et yerine, ele geçir ve kal" taktiği ile bu tavsiyelerden ikincisini benimsediği görülür.[169] Ancak, bu süreçte gerçekleştirilen zorunlu göç operasyonları yerel halk ve terörle mücadele yaklaşımlarını birbirinden ayırma tavsiyesinin tersine bir tutuma işaret eder. Zira bu dönemde köy boşaltma operasyonları çoğu zaman hava bombardımanı ile birlikte yürütülürken, köylerini terk etmek istemeyen köylüler de doğrudan hedef alınır.[170] Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılarıyla tartışılacak Kürt mülteci savaşçılar toğluluğu da bu sürecin bir ürünüdür.

Uzun yıllar çeşitli kademelerde görev aldıktan sonra, 2004 yılında PKK ile ilişkisi kesilen Osman Öcalan, dünyada pek çok örneği olan sözkonusu göç politikalarının Türkiye'deki uygulama biçiminde bir farklılığa dikkat çeker. Bu farklılığı Öcalan şöyle tarif eder:

> "Balığı sudan çıkarma taktiği, gerilla mücadelesinde devletlerin sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Balığı susuz bırakmak için stratejik köyler kurarlar başka ülkelerde. Mesela Asya'da, Afrika'da, Latin Amerika'da stratejik köyler oluşturulmuştur. Amaç, halkı biraraya getirip denetleyebilmektir. Yani halkı gerilladan uzaklaştırma, bağını zayıflatma, koparmak için bir araya toplarlar. Ama Kürdistan'da bunu yapmadılar. Bunun yerine halka çek git dediler. Balığı susuz bırakmak için çekin gidin dediler."[171]

---

[169] Ü. Özdağ, 2010, s.147.

[170] AİHM'nin 11 Kasım 2013 tarihinde karara bağladığı davada, 26 Mart 1994 tarihinde Türk savaş uçakları tarafından Gewer (Kuşkonar) ve Besuke (Koçağılı) köylülerinin bombalandığı ve 38 kişinin bu bombardıman sırasında hayatını kaybettiği tespit edilir. Bu her iki köy de sözkonusu tarihten hemen sonra boşalır. "Ölenler Nüfusta Sağ Görünüyor", **Milliyet**, 24.2.2014.

[171] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

Türkiye ise köylülerin zorla göç ettirildiğini kabul etmez. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin bu konuda verdiği aleyhte kararlara rağmen, Türkiye köylülerin kendi iradeleriyle köyleri boşalttığını idda eder.[172] Oysa birçok mağdurun birebir tanıklığı köylerin boşaltılması sürecinde başvurulan şiddetin boyutlarını açıkça serimler:

> "Silip (Damlıca) köyündenim. 93'ün 10 ya da 11. ayında dört tane kömür ocağı işçisi gözümüzün önünde tarandı. Cenazelerini ben yıkadım. Vücutları öylesine parçalanmıştı ki üçüncü cenazeyi yıkarken bayılmışım. Bu çocukların PKK ile hiç ilgisi yoktu. Biri 17 yaşlarında adı Mele Raşit idi. Ya korucu olacaksın ya boşaltacaksın dediler. Herkes Silopi'ye gitti…"[173]

Bu arada, Türkiye'de ilk kez 1995 yılında çıkarılan Köye Dönüş Yasası ise büyük ölçüde sonuçsuz kalır, çünkü aynı anda boşaltılan birçok köye giriş yasağı uygulanmaktadır.[174]

---

[172] TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'nda ifadelerine başvurulan dönemin OHAL Valileri, OHAL yasasının kendilerine tanıdığı yetkiye rağmen hiçbir zaman zorla köy boşaltma emri vermediklerini söyler. Resmi yazışmalarda sözkonusu sürecin zorunlu göç mağdurları "terör yüzünden köylerini terk etmek zorunda kalanlar" ifadesiyle geçer. Kızıltepe Cumhuriyet Savcılığı'nın yürüttüğü bir soruşturma çerçevesinde bilgisine başvurulan Kızıltepe İlçe Jandarma Komutanlığı, 19 Nisan 2013 tarihinde gönderdiği yazıda, 1990'lı yıllarda hiçbir köyün güvenlik gerekçesiyle boşaltılmadığı, vatandaşların kendi istekleriyle yaşadıkları bölgeleri terk ettikleri ve bu sebeple de resmi bir işlem yapılmadığını kaydeder. http://www.radikal.com.tr/turkiye/jandarma_biz_bosaltmadik_kendileri_gitti-1142417, 19.7.2013.

[173] A.M. Yüz Yüze Görüşme, 11Şubat 2012, Mısirik.

[174] İçişleri Bakanlığı'nın 31.1.2006 tarihinde yaptığı açıklamaya göre Köye Dönüş Rehabilitasyon Projesi kapsamında 137.636 kişi köylerine geri döner. Ancak, bu verilerin doğruluğu tıpkı boşaltılan köy ve zorunlu göç mağduru kişilerin sayısı gibi tartışmalıdır. Öte yandan, projenin etkin bir çözüm üretmediği genel kabul görür. Zira Bakanlar Kurulu, 17.8 2005 tarihinde aldığı "Yerlerinden Olmuş Kişiler Sorunu ile Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesine Yönelik Tedbirler" başlıklı kararla eksikliklerin giderilmesi konusunda yeni bir çalışma başlatılır. Bu çerçevede, köylülerin maddi zararlarının karşılanması için de 5233 sayılı Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun çıkarılır. Bkz.

Son tahlilde, Türkiye'de yaşanan zorunlu göç operasyonlarında silahlı/sivil ayrımının yapılmadığını kanıtlayan sayısız örnek bulunmaktadır. Hedef, kontrol edilemeyen sivil yerleşim alanlarının tümüyle boşaltılmasıdır.[175] Bu operasyonlarda hangi köylerin seçildiği konusunda ise Jongerden köy korucularının önemli bir rol oynadığına dikkat çeker. Jongerden'e göre bu karar birçok örnekte sadece askeri değildir, politik gerçeklere dayalı yerel baskılar da etkili olur. Köy korucuları bazı yerleşim yerleri boşaltılmadıkça ya da tamamen yıkılmadıkça, geride kalanların PKK'ye destek vereceğini ve dolayısıyla bu durumun kendi güvenliklerini tehlikeye düşüreceğini düşünerek baskı oluşturur.[176] Başka örneklerde ise aşiretler ya da aileler arası düşmanlıkların köylülerin korucu olma kararında etkili olduğu ve korucu olanların bölgeden ayrılmak zorunda kalanların topraklarına el koyduğu görülür.[177] Bu ortamda özellikle kırsal alanda sivil kalmak imkansız hale gelir. Bu araştırma çerçevesinde görüştüğüm bir mülteci söz konusu ortamı şu şekilde aktarır:

> "Benim köyüm Serav'a, bir gece saydım, tam 120 havan topu atıldı. Ertesi gün Taye aşiretinden bir kabilenin reisi Cabbar Ağa'yla karakol komutanının yanına gittim. Komutan köylerini yaksınlar, sene 93'tü, gelip karakolun etrafında ev yapsınlar, silah alsın bizle savaşsınlar dedi. Ben iyi Türkçe konuşamıyorum diye bana Cabbar Ağa söylüyo dediklerini. Meğer bu arada Cabbar Ağa, bunlar hep PKK'li, hepsinin PKK'de çocuğu var diye komutana bizi ihbar ediyomuş. Aslında fark ettim ama Türkçe bilmediğimden müdahale edemedim." [178]

---

http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Zorunlu%20Goc%20Magdurlarina%20Destek%20Kilavuzu%2007_2008.pdf, 13.5.2013.

[175] Marfleet, Liberya iç savaşında hükümetin benzer bir politika izleyerek bölgeyi tümüyle insansızlaştırmayı hedeflediğini, hatta bir karıncanın bile yaşamasına izin vermeyeceğini ilan ettiğini yazar: "…into an empty land, where ants would not live". P. Marfleet, 2006, s. 247.

[176] J. Jongerden, 2007, s. 261.

[177] **Aynı yerde.**

[178] A.G. Yüz Yüze Görüşme, 5 Şubat 2012, Gregewre.

1993 yılı sonuna gelindiğinde kırsal alanda kalanlar, ya koruculuğu kabul edenler ya da PKK'li milis ve gerilla aileleridir. Nihayetinde, hayatta kalmak için silahlı güçlerden birini seçmek kaçınılmazdır. Yaşam, Zolberg'in işaret ettiği hayat ve ölüm, bir başka ifadeyle gıda ve silah tedarikinden ibaret bir nitelik kazanır.[179] Bu ortamda geride kalan korucular ve aileleri varolan karakollar çevresinde ve/veya kurulan yeni köylerde toplanırken, milis ve gerilla aileleri de 1992'den beri PKK kontrolünde bulunan Gabar ve Cudi bölgesine çekilir.

Bu süreçte, Kürt partilerinin arka arkaya kapatılması ve Kürt milletvekillerinin tutuklanması ise Kürt sorununa siyasi bir çözümün tümüyle gündemden kalktığının bir başka işareti sayılır. Önce Temmuz 1993'te Halkın Emek Partisi (HEP), ardından Haziran 1994'te Demokrasi Partisi (DEP) kapatılır. Bu arada, DEP milletvekilleri 17 Mart 1997'de TBMM'de dokunulmazlıkları kaldırıldıktan sonra tutuklanarak cezaevine konulur.[180]

Bu çerçevede, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkışı, herşeyden önce, Türkiye'nin egemen bir devlet işlevini yerine getirememesine bağlıdır. Ulusal entegrasyonunu başaramayan başka örneklerde görüldüğü gibi, Türkiye de durumu bir bölünme riski olarak okur.[181] Bu durumda benimsenen topyekün savaş konsepti ise basitçe bir ayaklanmanın bastırılması değil, devlet egemenliğini yeniden kurma çabasında bir savaş haline işaret eder. Nitekim, AİHM de 11 Kasım 2013 tarihinde sözkonusu süreçte yaşanan ölümlere ilişkin aldığı kararla, Türkiye'yi hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yaşam hakkı (madde 2) ve insanlık dışı ve aşağılayıcı

---

[179] A. Zolberg, 1989, s.276.

[180] Bu süreçteki gelişmelerin birinci elden ayrıntıları için bkz. Orhan Doğan, **Yarıda Kalan Hayat: Niv Jiyan**, İstanbul, İletişim, 2010.

[181] "Bölünmekten Korkuyoruz" **Milliyet**, 23Temmuz 1994.

muamelenin önlenmesi (madde 3) maddelerinin ihlalinden, hem de savaş hukukunu düzenleyen Cenevre Sözleşmesi'nin ilk üç maddesine atıfla savaş suçu işlemekten mahkum eder.[182]

Bu çerçevede, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bir zulmün kurbanları olmaları yönüyle diğer zorunlu göç mağdurlarından ayrılamaz. Ancak, mülteci savaşçıların Zolberg'in deyimiyle "…tarihi kendi ellerine alan" tutumlarının nasıl geliştiğini daha iyi analiz edebilmek için PKK hareketine de yakından bakmak gerekir.[183]

2.1.2. Bir Devrim Stratejisi: Halk Savaşı

Türkiye'nin Kürt sorunu ile mücadelesinde, PKK ayaklanması yirmidokuzuncu isyan hareketi olarak kabul edilir. 1984 yılından bu yana süren bu son ayaklanmayı diğerlerinden ayıran en önemli yan, ayaklanmanın merkezinde yer alan PKK hareketinin "Bağımsız, Birleşik ve Demokratik Kürdistan" şiarıyla yola çıkmış olmasıdır. Bunun için gerekli olan milli ve demokratik bir devrimdir. Milli niteliği "sömürgeciliğin siyasi kültürel ve ekonomik alandaki hakimiyetini yıkmayı hedef alır"; demokratik niteliği ise "feodal, komprador sömürüsü, aşiretçilik, mezhepçilik, kadının köleci bağımlılığı engellerinin aşılmasını".[184] Bu çerçevede PKK, Kürt toplumunun sosyal ve politik organizasyonunun dönüştürülmesini

---

[182] Kararda, PKK ilk kez "özgürlük savaşçısı" olarak tanımlandığı gibi Türkiye de ilk defa "savaş suçu işlemekten" mahkum edilir. Türkiye bu karara tepki olarak temyiz yoluna gider "AİHM'den Savaş Suçu Kararı", **Hürriyet**, 24 Şubat 2014.

[183] A. Zolberg, 1989, s.241.

[184] Abdullah Öcalan, **Kürdistan Devrimi'nin Yolu (Manifesto),** Weşanen Sexwebun**,** 1978, ss.52-58. Kitabın elektronik ortamda bir kopyası için bkz. http://www.kurdipedia.org/books/75438.PDF.18.5.2014.

amaçlar. Ancak, devrimin daha önceki örneklerde olduğu gibi bir halk ayaklanması yoluyla değil, uzun süreli bir halk savaşıyla mümkün olacağı öngörülür. İşçiler ve köylüler de bu halk savaşının dayanacağı en temel sosyal sınıfı oluşturur.[185]

Şehirlerde Kürt nüfusunun azlığı ise ağırlığın köylülere verilmesine neden olur. Diğer yandan, devletin şehirde güçlü, kırsalda yok denecek kadar zayıf olması, PKK'nin örgütlenmesini Kürt nüfusun yoğun yaşadığı kırsala taşımasını koşullar. Buna göre kırsal kesimi temel alarak gerilla savaşının başlatılması kararı alınır.[186] PKK'nin halk savaşına kırsal alanı örgütleyerek başlama kararının arkasındaki nedenler şöyle sıralanbilir: "Kırsal alanda devletin egemenliği zayıftır, henüz her köyde yol ve karakol yoktur, işbirlikçi ve ajan ağı yeterince örülmemiştir, Kürt yurtseverliği güçlüdür, ulusal değerlere bağlılık vardır, köylüler proletaryanın en yakın müttefiki ve aynı zamanda halk ordusunun bel kemiğidir".[187]

Bu çerçevede, PKK bir öğrenci ve gençlik hareketi olarak ilk kent merkezlerinde başladığı örgütlenme sürecini, Kürdistan'ın öncelikle kırsal alanlarının gerilla güçlerinin hâkimiyetine girmesi olarak geliştirir.[188] Bu yönüyle PKK, temelde devleti ele geçirmeyi hedefleyen diğer devrim hareketlerinden ayrılır. Bunun yerine devletin zayıf olduğu kırsal alanda bir karşıt güç (*counter-power*) ve karşıt devlet (*counter-state*) oluşturma yoluna gider.[189]

---

[185] J. Jongerden, 2007, s.54.

[186] Müslüm Yücel, **Abdullah Öcalan: Ankara'dan İmralı'ya**, İstanbul, Alfa, 2014, s.281.

[187] **Kürdistan'da Zorun Rolü**, (Belirtilmemiş),Weşanen Sexwebun, 1983, s.212.

[188] Cengiz Çandar 2008 yılında dönemin Genel Kurmay Başkanı İlker Başbuğ ile yaptığı bir görüşme sırasında Başbuğ'un "PKK'nin esas olarak bir köylü hareketi olduğunu söyledi" diye aktarır. Aynı görüşmede Başbuğ PKK'nin kırsal alandan şehirlere kaymasını "Türkiye'yi bitirebilecek" bir tehlike olarak adlandırır. Cengiz Çandar, Mezopotamya Ekspresi, İstanbul, İletişim, 2012, s.40.

[189] J. Jongerden, 2007, s.91.

PKK bu stratejisinde propaganda yanında zor ve şiddeti bir yöntem olarak benimser. Bu yöntem yalnızca devletle mücadelede değil, Kürt köylülerinin desteğinin kazanılmasında da kullanılır. Özellikle 1980'li yıllarda gerilla hareketine katılımın sağlanmasında ve diğer Kürt örgütlerine üye kişilerin etkisizleştirilmesinde zor ve şiddete başvurulur.[190] Bu bağlamda, en fazla ses getiren eylemler kadın ve çocukların da öldürüldüğü korucu köylerine yapılan saldırılar olur.[191] PKK dışındaki Kürt örgütlerin üyeleri gibi, köy korucuları da "hainler" olarak görülür.[192] PKK anlayışında hainlerin öldürülmesi bir kuraldır ve örgütte kimse bu kuralı sorgulamaz.[193]Ancak, köylülerin de bu zor ve şiddet yöntemine, PKK'ye desteği kesecek ölçüde bir tepki vermediği görülür. Zira sözkonusu eylemlerin en fazla yaşandığı 1987-1988 yıllarında PKK tam aksine daha da güçlenir.

Aliza Marcus, PKK tarihini incelediği çalışmasında bu durumu birkaç nedene bağlar. Bunların başında, elektrik ve haberleşme gibi imkanların bulunmadığı Kürt köylerinde halkın çoğu zaman olaylardan habersiz olması gelir. Bu haberler ulaştığında ise insanlar, "PKK'nin itibarını zedelemek için kurgulanan Türk yalanları

---

[190] 1986 yılında gerçekleştirilen Kongre'de gerilla gücünü takviye amacıyla halkın silah altına alınması kararı alınır. Bu karardan sonra PKK özellikle genç erkekleri kaçırarak ya da zorlayarak gerilla güçlerine katar. Ancak bu uygulama hem halkın tepkisi hem de gönülsüz katılımın doğurduğu güvenlik sorunları nedeniyle 1990 yılında gerçekleştirilen Kongre'de kaldırılır. Aliza Marcus, **Kan ve İnanç, PKK ve Kürt Hareketi**, İstanbul, İletişim, 2009, ss. 162-165.

[191] Bu saldırılar içinde Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Pınarcık köyüne yapılan baskında (1987) 8 korucu, 16 çocuk ve 6 kadın hayatını kaybeder. Mehmet Ali Birand**, Apo ve PKK**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1992, ss.141-145.

[192] A. Marcus, 2009,s.160.

[193] Marcus, bu ifadeyi PKK içinde savaşmış bir gerillanın anlatımına dayandırır. **Ibid**, s.132.

olduğunu" düşünür.[194] Ama en önemlisi, PKK saldırılarının rastgele sivillere değil, devletten silah ve para kabul eden köylülere yönelmesidir.[195] Köy korucularının devletle işbirliği içinde olmasını, Kürt köylülerinin büyük bir bölümü de hainlik olarak görür.

Sonuçta, PKK'nin bölgede devletin güç kullanma üzerindeki tekelini sarsmakla kalmadığının, aynı zamanda otoritesini meşrulaştırdığının da altını çizmek gerekir. Zira M. Taner Genç de anılarında aktardığı tanıklıklarda bu tespiti teyit eder: "Nerdeyse hiç kimse bunlardan dolayı örgütü kınamıyordu. Gözlerinin önünde bebeklerin öldürülmesine rağmen, kimseden ses çıkmıyordu. Ya korkudan ya da sempatiden susuyorlardı. (…) Ancak devletten bir kişi bile, yanlışlıkla bir haksızlık yapsa isyanlar kopuyordu."[196]

Bu araştırma çerçevesinde görüşülen ve büyük çoğunluğunu sınır köylülerinin oluşturduğu Kürt mülteci savaşçıların anlatımları da PKK'nin bölgede meşru bir otorite olarak kabul edildiği yargısını destekler. Bu bağlamda, devletin bölgede yalnızca askeri birliklerle var olması, PKK'nin ise yalnızca bu askeri birliklere mukavemet edecek kapasiteye ulaşmakla kalmayıp, gündelik hayatın işleyişini düzenleme ve Birleşik, Özgür ve Bağımsız Kürdistan idealinde somutlaşan geleceğin inşasında herkese bir misyon yükleme becerisini göstermesi belirleyici olur.

Öte yandan, devletin özellikle kırsal alandaki varlığı zaten yok niteliğindedir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nejdet Üruğ'un "1985 yılında ilk defa

---

[194] Bu konuda, Kürtlerin devam eden kan davalarından dolayı intikam amaçlı ölümlere yabancı olmamasını da bir neden sayan Marcus, İsmet İmset'in tespitine atıfla "PKK bu çarpık geleneği kendi lehine en iyi şekilde kullandı" der. **Ibid.**, s.161.

[195] **Ibid,** s.162.

[196] M. Genç, 2008, s. 30.

bölgeye yerleşmeye başladık" açıklaması, bu gerçeğin en somut ifadesidir.[197] Dolayısıyla, Kürt köylüleri için devlet büyük ölçüde yalnızca askeri güçlerin temsil ve eylemlerinden ibaret bir otoritedir. Bu çerçevede, Türk, devlet, otorite ve şiddet algıları askeri güçlerle özdeşleşir ve görünürlük kazanır. Bu çalışma çerçevesinde görüşülen mültecilerden biri "Çocuktuk, ama Türk geliyor dendi mi hemen dağa kaçmamız gerektiğini bilirdik."[198]diyerek, bu algıyı örneklendirir. Bir başka mülteci ise devlele kendi deneyimini şu şekilde aktarır:

> "Şiriş'e ilkokul ilk kez 1986'da açıldı. O tarihe kadar köyde hiç Türkçe bilen yoktu. Köylünün devletle tecrübesi hep sıkıntılıydı. Mesela bir tarihte bir asker kaçağını yakalamak için asker köye gelmişti. Adam duyar duymaz koşarak dağa doğru kaçtı. Asker arkasından beş kurşun sıktı. Kaçan adamın bir keçisi ve bir de koyunu vardı. Asker sıktığı bu beş kurşunun parasını kaçağın babasından aldı. Adamın 12 nüfuslu bir ailesi vardı, düşün sen gerisini…"[199]

Bu bağlamda, baskı ve zulümün bölgede devletin PKK ile mücadelesi sonrasında karşılaşılan bir durum olmadığının altını çizmek gerekir. Bilakis, köylüler için devlet demek baskı ve zulüm demektir. Dolayısıyla, devletle işbirliği içinde olan korucular da sözkonusu bu baskı ve zulmün birer parçası olarak görülür. Öte yandan, PKK ise bu baskı ve zulme karşı bir mücadele ve direniş sergileyebildiği ölçüde destek görür. En başta PKK'nin askeri birliklere zarar verme yeteneği, köylülerin korunma ve savunma ihtiyaçlarına karşılık gelir. Ancak, PKK'nin yürüttüğü siyasi propaganda faaliyetlerinin de en az silahlı mücadele yeteneği kadar etkili olduğunu vurgulamak gerekir. Kürt mülteci savaşçıların anlatımları bunun somut sonuçlarını serimler:

---

[197] M. A. Birand, 1992, s.136.

[198] B.K,Yüz Yüze Görüşme, 4 Mart 2012,Mala Berwan.

[199] D.G, Yüz Yüze Görüşme, 6 Mart 2012, Gregewre.

> "Bir kere Kürtlerin tarihini anlatıyordu, seni düşündürüyordu. Neden oldu bütün bunlar diye soruyorsun kendine. Bu kadar zulüm neden çektik, çekiyoruz? Ve bir kere bu soru kafana girdi mi çıkmıyor?... PKK bize fikir veriyordu. PKK ortaya çıktığında, hani nasıl bir karanlıktasındır ve birden cereyan gelir, bizim için aynı öyle oldu. Tarihimizi öğrendik. Zulmü kimden, neden gördüğümüzü ondan öğrendik. Kendimizi bulduk."[200]

Aliza Marcus, PKK'nin kitlesel destek bulmasında halkın talep ve eleştirilerinin dikkate alınmasını önemli sayar. Marcus'a göre bu konuda belirleyici olan PKK'nin tabanın arzularına saygı duyduğunu göstermesidir.[201] Kürt mülteci savaşçıların anlatımları ise bu tespiti bir adım ileriye taşır. Zira talep, eleştiri ve arzularına PKK'de karşılık bulan köylülerin bu desteği aynı zamanda PKK'yi bir otorite olarak tanıma eğilimine de işaret eder. Üstelik bu otorite, yukarıda "kendimizi bulduk" ifadesinde somutlaştığı üzere, köylülerin kendilerini bir kurban olarak değil, bir fail olarak özdeşleştikleri bir güce tekabül eder. Kürt mülteci savaşçılar için PKK destekledikleri dışsal bir olgu değil, kendilerini gerçekleştirme imkânı buldukları bir çerçeve, kendilerini buldukları bir aynadır.

Dolayısıyla, devletin PKK'yi bir terör örgütü olarak kodlaması ve uyguladığı baskı ve zulmü meşrulaştırma çabaları, bölgenin özellikle kırsalında karşılık bulmaz. Nihayetinde, 1990'lı yıllarda artan şiddet devletle halk arasındaki zaten sorunlu olan bağı koparırken, PKK ile olanı güçlendirir. Öte yandan köylüler, Kürt aşiret yapısı içinde kendilerini ezen geleneksel otoriteye karşı PKK saflarında elde ettikleri gücü de önemser. Köylülere göre korucular, baskı ve zulmü temsil eden devlet-aşiret

[200] A.M.,Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

[201] A. Marcus, 2009, s. 165.

işbirliğinin bir sonucudur.[202] Bu bağlamda, PKK'nin hain koruculara saldırıları ya da Kürt gençlerini zorla silah altına alması bir engel oluşturmaz. Hatta PKK "Allahsız" olarak tanınmasına rağmen, dindar Kürtler dahi PKK'yi destekler. Bu durumun gerekçelerini köyünde imamlık yapan bir mülteci şöyle aktarır:

> "Köyün camisinde resmi imamlık yapıyordum. 92 Ocak'ta gözaltına alındım. Silopi merkez komutanı Binbaşı İbrahim beni çağırdı. Merkez komutanlığı bizi her iki ayda bir çağırır, vaaz etmemiz gereken şeyler konusunda emir verir, uyarırdı. PKK terör örgütüdür, bunlar Ermeni uşağıdır deyin derlerdi. Beni o sefer çağırdığında komutan, niye bizim söylediklerimizi söylemiyorsun dedi. Hem asker camiye gelince Türkçe konuşuyorsun, ama onun dışında Kürtçe vaaz veriyorsun dedi. Üstelik Türk devleti kâfirdir, zalimdir, zulüm yapıyor demişsin dedi. Ben dedim millet Türkçe bilmiyor, mecbur bazen Kürtçe konuşuyorum ama Türkiye zalim demedim. Ben Kur'an'dan zulme ilişkin bir ayet okudum dedim. Bu arada masanın üstündeki cam kül tablasıyla başıma vuruyordu. Kafam şişti. Yani sonuçta o da zulüm yaptığını biliyordu. Onun için o kadar hırslanmıştı. Hem de öyle bir zulüm görüyorduk ki, bir keresinde hocanın biri PKK'ye Allahsızdır diyorlar ama beni bu zulümden kurtaracak şeytan bile olsa onun peşinden giderim' dedi. PKK de bizim için zulümden kurtulmanın bir umuduydu. O zaman PKK Allahsız'mış, komünistmiş kimse buna bakmıyordu."[203]

Bu bağlamda, Zolberg'in mülteci savaşçılar topluluklarını tanımlarken işaret ettiği belirli bir politik hedef doğrultusunda silahlı gruplarla birlikte hareket etme niteliği, Kürt mülteci savaşçılar örneğinde açıklanmaya muhtaçtır. Çünkü Kürt mülteci savaşçıların PKK'ye katılımının nedenini doğrudan Birleşik, Özgür ve Bağımsız Kürdistan hedefiyle açıklamak yetersiz kalır. Bu hedef daha çok mültecilik deneyimi sürecinde gelişir. Mülteciler de PKK ile ilişkilenmelerini sözkonusu politik hedefe bağlı bir tercih olmaktan çok, devletin uyguladığı şiddet karşısında düştükleri

---

[202] Çandar bu konuda Muhsin Kızılkaya'nın tespitlerine atıfla, PKK'nin enerjisini Kürt köylülerinin kendilerini ezmiş olan mirlerine, ağalarına, beylerine olan öfkesini harekete geçirmiş olmasına bağlar. C. Çandar, 2012, s.40.

[203] D.G, Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

çaresizliğin bir sonucu olarak tanımlar. Devlet şiddeti, Hamit Bozarslan'ın silahlı mücadelelere katılım süreçlerini tartıştığı makalesinde de belirleyici neden olarak gösterilir. Zira ulusal ve politik egemenlik ve itaat mekanizmalarının sorgulanmasının ve değiştirilmesinin imkânsızlığı, şiddet dışında başka bir yol bırakmaz.[204]

Dolayısıyla, şiddet içermeyen bir alternatifin yokluğunda PKK, taraftarlarına kurban olmak yerine, kaderini kendi eline alma imkanı veren bir fail bir pozisyonu önerir. Nihayetinde, 1990'lı yıllarda sivil yaşamın tümüyle imkânsızlaştığı kırsalda, bir köylü eğer korucu değilse mutlaka PKK'li, PKK'li değilse de mutlaka devlet işbirlikçisi sayılır. Bu alternatifsizliği bir mülteci şu örneği vererek açıklar:

> "O zamanlar çok acayipti. Amcamın oğlu bir gün koyun otlatmadan köye dönüyor, yolda asker PKK gördün mü diye soruyor, amca oğlu yok görmedim diyor, bunun üzerine Şırnak'a götürüp 16 gün işkence yapıyorlar. Sonra bırakıyorlar ve amcaoğlu köye dönerken asker yeniden karşısına çıkıp yine aynı soruyu soruyor, bu sefer korkusundan evet gördüm diyor ama yine götürüyorlar Şırnak'a ve o sefer de 12 gün işkencede kalıyor. Sonunda bir ay sonra köye döndüğünde dedi ne diyeyim, öyle de desem böyle de desem değişen bir şey yok."[205]

PKK'nin benimsediği gerilla savaşı stratejisi ise sivil yaşamı imkânsızlaştıran bir diğer etkendir. Çinli lider Mao'nun geliştirdiği stratejiye dayanan PKK, stratejik savunma (silahlı propoganda, küçük çaplı saldırılar, hareketli savaş), stratejik denge ve stratejik saldırı planları çerçevesinde hareket eder. Stratejik savunma, PKK'nin halk savaşı hedefiyle örtüşür. Bu bağlamda, gerilla savaşı, klasik meydan savaşlarına benzemez. Onun yerine çok merkezlilik (*poly-centricity*) tercih edilir. Dolayısıyla,

---

[204] Hamit Bozarslan, "Türkiye'de Kürt Milliyetçiliği: Zımni Sözleşmeden İsyana", **Kürt Milliyetçiliği'nin Kökenleri**, Abbas Vali (ed.),İstanbul, Avesta, 2005, s.25.

[205] F.J.,Yüz Yüze Görüşme, 6 Mart 2012, Gregewre.

gerilla gücünün bir merkezi yoktur; çok sayıda görece bağımsız gruplardan oluşan bir halk ordusu yaratma yoluna gidilir. [206]

Diğer yandan çok yönlülük (*multi-directionality*) gereği, gerilla grupları bir yerde sabit kalmaz; sürekli hareket halinde, her an her yerde vurma kabiliyetine sahiptir. Çok boyutluluk (*multi-dimensionality*) ise gerilla savaşının bir başka özelliğidir. Bu da PKK'nin yalnızca gerilla gücünden ibaret olmadığına işaret eder.[207] Politik cephede ve sivil toplum örgütleri içinde çok sayıda milis görev alır.[208] Nitekim, PKK'nin sahip olduğu aktif milis gücü her zaman gerilla gücünden fazla olmuştur. Örneğin, 1995 yılında gerilla sayısı 15 bin olarak tahmin edilirken, milislerin sayısı 75 bin olarak geçmektedir.[209]

Bu çerçevede, 1993-1994 yıllarına gelindiğinde PKK'nin büyük ölçüde kontrol altına aldığı alanlar şu şekilde sıralanır: Serhat (Van ve Hakkari'nin bir bölümü ve her ikisine sınır İran ve Irak topraklarını içine alan bölge), Garzan (Batman'ın bir bölümü, Siirt, Van, Hizan, Gevaş), Botan (Şırnak'ın bir bölümü, Hakkari, Van, Siirt, Eruh ve sınırındaki Irak topraklarını içine alan bölge) ve Amed (Diyarbakır'ın bir bölümü, Bingöl, Genç, Muş). PKK'nin kontrolü sözkonusu bu illerin kırsal bölgelerinde yoğunlaşır, Türk askeri güçlerinin bu illerdeki varlığı ise büyük ölçüde şehir merkezleri ve askeri birlik alanlarıyla sınırlıdır.

---

[206] J. Jongerden, 2007, s.57.

[207] PKK'nin örgütsel yapılanması üç ayaklı bir yapıya dayanır: Parti, cephe,ordu. "Baskı ve sömürüye karşı görevlerimizi yerine getirmek ancak bilimsel sosyalizmin rehberliğinde bir politik örgüt (parti), bu politik örgütün önderliğinde bir ulusal kurtuluş cephesi (cephe) ve bu cepheye bağlı savaşan güçlü bir halk ordusunun(ordu) örgütlendirilmesiyle mümkündür.".Nihat Ali Özcan, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Ankara, ASAM, 1999, s. 66.

[208] J. Jongerden, 2007, s.50.

[209] Paul White, **Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish National Movement in Turkey**, London, Zed Books, 2000, s.143.

Bu yönüyle, PKK için kontrol ettiği bölgeler özgürleştirmeden bir adım önceki yarı-özgürleştirilmiş alan niteliğini taşır.[210] Murat Karayılan'a göre 1990'ların ilk yarısında sözkonusu alan Botan bölgesidir: "Cudi'de bizim denetimimizde 11 köy vardı. Bu köylerden Şax köyünde okulda 92'den beri Kürtçe ders veriliyordu. 93'de Gabar'a kaymakam atanması dahi konuşuldu. Yani genel sorunlar, yollar için filan. Ama sonra kaymakam değil de bir komite atandı."[211]

Bu ortamda 16 Mart 1993'te gündeme gelen PKK'nin ilk ateşkesi ise PKK lideri Abdullah Öcalan'ın karşı devlet stratejisi çerçevesinde elde edilen başarıyı somutlaştırma çabasına işaret eder. Öcalan'ın, ateşkes ilan ettiği basın toplantısı sırasında gazetecilerle paylaştığı "Tenkil politikasına gidilmemesi halinde birçok şeyin hallolabileceği"uyarısı da kırsal bölgelerin PKK için önemini ortaya koyar.[212] Öcalan'ın tenkilden kastı, bölgede köylerin boşaltılması ve Kürtlerin yerinden edilmesidir. Hatta Öcalan, sözkonusu ateşkesin başarısını tenkil politikasının terk edilmesine bağlar ve "Eğer tenkil politikasına başvurularsa, şiddetle direneceklerini ve bunun Süleyman Demirel'in Başbakanlığı'na mal olacağını, askerin yönetime el koyacağını" söyler.[213]

Nihayetinde, ateşkes 24 Mayıs 1993'te sona erer. Ateşkesi sona erdiren nedenlere ilişkin tartışmalar bir yana, ertesinde yaşanan gelişmeler bu öngörüyü bir yönüyle doğrular niteliktedir.[214] Zira yukarıda yer verilen Ağustos 1993 Milli

---

[210] J. Jongerden, 2007, s.62.

[211] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[212] C. Çandar, 2012, s.544.

[213] **Ibid**, s.544.

[214] Şemdin Sakık liderliğindeki bir grup PKK'li 24 Mayıs 1993'te Bingöl-Elazığı karayolunda 33 askerin ölümüyle sonuçlanan bir saldırı düzenler. Bu saldırının Öcalan'dan habersiz yapıldığı, ateşkes ilanından rahatsız olan Suriye ve İran istihbaratlarının ya da TSK ve PKK içinde ateşkesin

Güvenlik Kurulu kararları en azından Kürt sorununa çözüm çerçevesinde TSK'nın yegane otorite kabul edilmesine işaret eder. Buna karşılık PKK ise ateşkesten hemen sonra Haziran1993'te toplanan kongrede stratejik denge aşamasına geçme kararı alır. Stratejik denge, düşman askerinin birliklerine çekilmesini hedefleyen stratejik savunma aşamasından bir sonraki, yani savunulan bölgenin elde tutulmasına ya da başka bir ifadeyle özgürleştirilmesini hedefler.[215] Bu kararı, aynı kongrede Botan-Behdinan Bölge Komutanı olarak atanan Murat Karayılan'ın, "Kürdistan Parlamentosu'nun özgürleşen Botan'da ilan edileceğini" duyurması izler.[216]Bu sürecin içinde yer alan bir PKK'li, sözkonusu karar alma sürecini şöyle aktarır:

> "93'te Zele'de yürütülen Ulusal Meclis çalışmalarında Botan-Behdinan Savaş Hükümeti ilan edilmesine karar verildi. Murat Karayılan da o dönem bu bölgenin sorumlusu olarak atandı. Bu karar 1993 MGK kararlarına bir yanıt ve aynı zamanda Maocu savaş taktikleri çerçevesinde hareketli savaştan (stratejik savunma) yarı hareketli savaş (stratejik denge) aşamasına bir geçişti. Buna göre örgütün hem dağda yer tutmak ve hem de soruna uluslararası alanın dikkatini çekmek için insana ihtiyacı vardı. Bunun için milis güçler, aileleri ve gerilla aileleri Cudi'ye çekilerek bu yeni politika gereği silahlı örgüt formuna kavuşturma çalışmaları başladı. Cudi'de Şax ve Hebler bu eğitimler için toplama alanı olarak belirlendi. Silopi ovasında da Bestabelek, Dader, Gırkundan, Ziristin köyleri aynı amaç için seçildi." [217]

Botan bölgesinin seçilmesinin nedenini ise Murat Karayılan şu şekilde açıklar: "En fazla kitleselleştiğimiz alan Botan hattıydı. Şırnak-Hakkari, Botan hattıdır. Gabar ve Cudi, PKK kontrolündeydi.93'te Beytüşebab-Uludere hattını da düşürmek

---

sona erdirilmesinde çıkarları olan grupların bir provakasyonu olduğu yolunda iddialar gündeme gelir. Bu arada 17 Nisan 1993'te Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümünü de yine sözkonusu ateşkes bağlamında Kürt sorununun çözümüne ilişkin devlet içinde çözüm istemeyen gruplara bağlayanlar da bulunur. Bu konudaki tartışmalar için bkz. **Ibid.,** ss. 548-550.

[215] J. Jongerden, 2007, s.63.

[216] "Seçim PKK'nin Denetiminde",**Özgür Gündem**, 3 Şubat 1994.

[217] A.K.,Yüz Yüze Görüşme, 7 Şubat 2013, Erbil.

istiyorduk. Ama mevsim erken geldi. Zaman yetmedi. Kış erken geldi, birtakım sorunlar oldu." [218] Karayılan'ın sözünü ettiği "birtakım sorunlar" ın başında lojistik desteğin sağlanamaması vardır. Türkiye'nin benimsediği topyekün savaş konsepti çerçevesinde ağırlaştırılan gıda ambargosu ve köylerin büyük oranda boşaltılması sonucu silahlı güçler en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz hale gelir.[219]

Son tahlilde, devletin ordusuna karşı halk ordusunun harekete geçirildiği bölgede savaş bir yaşam düzeni haline gelir. Bu süreçte, sivil halkın askeri eğitime alındığı bir tür seferberlik süreci başlar. Henüz çocuk yaştaki gençler PKK'ye katılır.[220] Bu arka planın bir sonucu olarak ortaya çıkan Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun mülteci statüsü ise bugüne kadar tartışmalı olagelmiştir. Zira mülteci statüsünü belirleyen Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteciyi tanımlayan temel kriter zulme uğrayan kişinin sivil niteliğidir. Bu bağlamda, Kürt mülteci savaşçıların sivil mi yoksa birlikte hareket ettikleri PKK dolayımıyla silahlı unsurlar mı sayılacağı konusu, mülteci savaşçılar kavramına içkin çelişkileri yeniden üretir.

Bu çelişki, çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, BMMYK'nin Kürt mülteci savaşçılar topluluğu ile geliştirdiği ilişki çerçevesinde daha da derinleşir. Zira BMMYK politikalarında asıl belirleyici olan devletler arası askeri ve politik çıkarlardır. Ancak, bu aşamada sözkonusu politik çıkarların

---

[218] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[219] Murat Karayılan, **Bir Savaşın Anatomisi. Kürdistan'da Askeri Çizgi**, İstanbul, Aram, 2014, s.298.

[220] Sözkonusu süreçte gerillaya katılan çocuklara ilişkin haberler basında da yer alır. Bir örnek için bkz. "O Bir Gerilla",**Özgür Gündem**, 11. Nisan 1994. PKK, Çocukların Silahlı Çatışmaların Etkisinden Korunmasına Dair Taahhütname'yi (Cenevre Çağrısı) 5 Ekim 2013'de kabul ederek, 18 yaşın altındaki çocukların çatışmalarda yer almasını engellemek ve onları çatışmaların etkilerinden koruma konusunda uluslar arası yükülülük altına girer. http://www.radikal.com.tr/turkiye/pkk_artik_orgute_cocuk__almayacak-1158034, 30.10.2013.

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı başarısız devlet riskinin bertaraf edilmesine oynadığı rolü tartışmak yerinde olur. Bu bağlamda, Adelman'ın mülteci savaşçılar topluluklarının ortaya çıkışının asıl nedeni olarak işaret ettiği uluslararası toplumun uzlaşmazlıkların çözmündeki başarısızlığı aşağıda Kürt sorunu üzerinden ele alınacaktır.

2.2. Uluslararası Toplum Faktörü

2.2.1. Kürt Sorunu ve Uluslararası Toplum

Kürt sorununun uluslararası toplumun gündemine girişi, 1. Dünya Savaşı sonrasına denk gelir. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması sürecinde imzalan Sevr Anlaşması (madde 62-64) ile Fırat'ın doğusundaki Kürt vilayetlerinde bir yerel yönetim düzeni kurulmasına ve bir yıl sonra da Kürtlere bağımsızlık için Milletler Cemiyeti'ne başvurma hakkı tanınmasına karar verilir. Ancak, bu anlaşma hiçbir zaman işlerlik kazanmaz. Kürdistan Türkiye, İran, Irak ve Suriye arasında bölünürken, Kürtlerin sözkonusu ülkelerde yaşadığı sorunlar, egemen devletler sistemine dayalı uluslararası toplum düzeninde bir iç sorun olarak görülür.[221]

---

[221] Kürt ve Kürdistan tarih konusunda bu çalışma çerçevesinde yararlanılan başlıca kaynaklar şunlardır: Jonathan C. Randall, **After Such Knowledge What Forgiveness?: My Encounters with Kurdistan**, New York, Farrar, Strauss and Giroux, 1997; Philip G. Kreyenbroek, Stefan Sperl, **The Kurds**, London, Routledge, 2000, Maria T. O'Shea, **Trapped Between the Map and Reality: Geography and Perceptions of Kurdistan**, New York, Routledge, 2004; David Mc Dowall, **Modern Kürt Tarihi**, Ankara, Doruk, 2004; Martin Van Bruinessen, **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim, 2005; David Romano, **The Kurdish Nationalist Movement: Opportunity, Mobilization and Identity**, New York, Cambridge, 2006; Quil Lawrence**, Invisible Nation: How yhe Kurds Quest For Statehood is Shaping Iraq and the Middle East**, New York, Walker& Company, 2008;Vıladımır Mınorsky, Thomas Boıs, **Kürt Milliyetçiliği**, İstanbul, Örgün Yayınevi,2008; Wadie Jwaideh, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi,**

Ancak, bu durum 1980'lerin sonunda değişir. Zira iki kutuplu dünya sisteminin zayıflamasıyla birlikte uluslararası toplumun yaşanan iç çatışmalara yaklaşımı farklılaşır. Bir yandan insan haklarının evrenselliği ilkesine dayanarak demokratikleşme yönünde bir baskı oluşurken, diğer yandan iç çatışmalar uluslararası güvenliği tehdit eden ve dolayısıyla uluslararası müdahaleyi gerektiren sorunlar olarak ele alınır. Kürt sorunu bağlamında bu yeni yaklaşımın sonuçları iki alanda somutlaşır. Bunlardan biri insani sorun, diğeri ise terör sorunu alanlarıdır. Bazı araştırmacıların "İyi Kürtler, Kötü Kürtler" tanımlamasıyla dikkat çektiği uluslararası toplumun Kürt sorununa yaklaşımındaki fark, temelde bu iki alan arasındaki ayrıma dayanır.[222] Bu çerçevede, uluslararası alanda Irak Kürtleri bir insani sorun, Türkiye Kürtleri ise büyük ölçüde bir terör sorunu olarak yer bulur.

2.2.2. Irak Kürtleri: İnsani Sorun

Kürt sorununun uluslararası toplumun gündemine taşınmasında, Saddam rejiminin 1988'de başlattığı Enfal Operasyonu bir eşik sayılır. Kürtlerin kimyasal silahlarla katledildiği Enfal Operasyonu, dünya kamuoyuna bir soykırım suçu olarak yansır.[223] Katliamdan kaçan Kürtlerin Türkiye ve İran'a kitleler halinde göç etmesi ise uluslararası toplumun harekete geçmesi yönünde bir baskıya neden olur. Ancak,

---

İstanbul, İletişim, 2009; Denise Natali, **Kürtler ve Devlet: Irak, Türkiye ve İran'da Ulusal Kimliğin Gelişmesi**, İstanbul, Avesta, 2009.

[222] "İyi Kürtler, Kötü Kürtler" ifadesi gazeteci ve araştırmacı Kevin McKiernan'ın yazıp yönettiği, "Good Kurds, Bad Kurds: No Friends but the Mountains" adlı belgesel filmde geçer. McKiernan, Irak Kürdistanı'nda çektiği bu belgeselde ABD için Irak Kürtleri'nin "iyi Kürtler", Türkiye Kürtlerinin ise "kötü Kürtler" sayıldığını iddia eder. Sözkonusu belgesele şu link üzerinden ulaşılabilir: http://www.kevinmckiernan.com/doc.html, 12.5.2013.

[223] **Genocide In Iraq: The Anfal Campaign Against the Kurds, A Middle East Watch Report**, Human Rights Watch (HRW), USA, 1993.

bu baskılar hemen sonuç vermez. Zira Samantha Powers'ın iddia ettiği üzere, başta ABD'nin bu insanlık suçunda önemli bir payı vardır. İran-Irak savaşı sırasında Irak'ı destekleyen ABD, Irak'ın sahip olduğu silahlı gücün en büyük tedarikçisi durumundadır. Diğer yandan, Enfal Operasyonu tam da İran-Irak arasında barış görüşmelerinin sürdürüldüğü bir dönemde gerçekleşir, ki ne BM ne de ABD Kürt katliamını gündeme alarak Irak'la ilişkileri bozmaya ve dolayısıyla sözkonusu görüşmeleri riske atmaya yanaşmaz.[224]

Ancak, Kürt mülteci krizinin bir kez daha gündeme geldiği 1991 Körfez Savaşı sürecinde uluslararası toplum daha aktif bir tutum alır. Saddam rejiminin savaşla birlikte baş gösteren Şii ve Kürt ayaklanmalarını bastırmak için giriştiği hava operasyonları, bir milyon beşyüz bin sivilin Türkiye ve İran sınırına yığılmasına neden olur.[225] Ortaya çıkan müteci krizi üzerine, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 5 Nisan 1991'de tarihli 688 sayılı karar ise BM'nin ilk kez bir ülkenin egemenlik haklarını mültecilerin korunması adına askıya almasına işaret eder. Böylelikle, mülteci rejimi insani müdahale operasyonları üzerinden sorunu kaynağında çözme çerçevesinde yeniden şekillenir.[226]

Öte yandan, BM'nin Kürt sorununa ilk kez atıf yaptığı sözkonusu karar, Irak'ın kuzeyinde fiilen bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının da önünü açar.[227]

---

[224] Samantha Powers,**A Problem From Hell: America and the Age of Genocide**, New York, Basic Books, 2002. s.174.

[225] **Ibid**. s. 181.

[226] M. Agier**,** 2011, s.13.

[227] BM bünyesinde örneğin BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nda Kürt sorunu zaman zaman tartışılmış, BM adına hazırlanan bazı raporlarda Kürtlere uygulanan insan hakları ihlalleri eleştirilmiş, Cenevre'deki BM Bilgi Servisi tarafından yapılan basın açıklamalarında özellikle Türkiye'deki Kürtlerin durumuna ilişkin iddialara yer verilmiş ancak 688 no'lu karar dışında BM organlarında Kürtlere ilişkin hiçbir karar

Çekiç Güç olarak bilinen ve ABD'nin öncülük ettiği koalisyon güçlerinden oluşan birliklerin 688 sayılı karar gereği ilan edilen uçuşa yasak bölgenin güvenliğini sağlama misyonu, 36. Paralelin kuzeyinde bulunan Kürt bölgesinde Irak'ın egemenliğini fiilen sonlandırır.[228] Kürtler, ortaya çıkan otorite boşluğunda 4 Ekim 1992'de Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'ni ilan eder.

Ancak, bu somut gelişmeye rağmen Kürt sorunun uluslararası boyutu insani alanın ilgisiyle sınırlı kalır. Kürdistan Bölgesel Hükümeti 'nin ilanı ve ertesinde gelişen *de facto* bağımsızlık durumu, uluslararası hukuka dayalı bir tanıma sonucu doğurmaz. Aşağıda, Türkiye ve Irak Kürdistanı ilişkileri bağlamında tartışılacağı

---

bugüne kadar alınmamıştır. Erol Kurubaş, **1960'lardan 2000'lere:Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye,** Cilt 2, Ankara, Nobel, 2004, s.89.

[228] Türkiye'de Çekiç Güç olarak anılan Huzur Harekatı, Kuzey Irak'taki Kürtleri Saddam Hüseyin'in saldırılarından korumak amacıyla BM'nin 688 no'lu kararına dayanarak 6 Nisan 1991'de başlar. ABD, Britanya, Hollanda, Fransa, Almanya, Kanada, İspanya ve İtalya'nın oluşturduğu Birleşik Görev Gücü amacı İran'a sığınan 750 bin, Türkiye'ye sığınan 280 bin ve bu ülkelerin sınırlarına yığılan 300 binden fazla Kürdün güvenli bir şekilde evlerine dönmelerini sağlamak ve insani yardımın ulaştırılmasıdır. Operasyon kararının alınmasında büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Türkiye'nin özellikle ABD'ye baskı yapmasının etkili olduğu iddia edilir. Bu arada, Operasyon hem kuzeydeki Kürtleri hem de Güney'deki Şiileri korumak amacıyla başlatılmış olsa da Irak'ın Şii ayaklanmacılara karşı saldırılarında etkili olmaz. Öte yandan, Temmuz 1991'de Kürtlerin evlerine dönmesiyle birlikte aslında görevini tamamlayan Huzur Harekatı sona ermez, çünkü Saddam Hüseyin'in iktidarda olması ve tekrar Kürtlere saldırma ihtimaline dayanarak Huzur Harekatı Operasyonu'nu uygulayan Birleşik Görev Gücü'nün görev süresi uzatılır. Ancak bunun için her seferinde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı gerekir. Zira Birleşik Görev Gücü operasyonları için Türkiye'de bulunan İncirlik ve Pirinçlik üsleri kullanılır. Nihayetinde Huzur Harekatı resmen 31 Aralık 1996'da Türk hükümetinin talebiyle sona erdirilir ve onun yerine 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren Irak'ın kuzeyindeki uçuşa yasak bölgede havadan keşif ve önleme faaliyetlerini kapsayan ABD, Britanya ve Türkiye'nin hava unsurlarının dahil olduğu Kuzeyden Keşif Harekatı başlar. Türkiye'nin tüm bu süreç boyunca Çekiç Güç olarak andığı sözkonusu uluslararası operasyonlarda görev alan birliklerin görevi, 21 Mart 2003 Irak Savaşı'nın başlamasıyla sona erer. Baskın Oran, et al., **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,** Baskın Oran (ed.), Cilt II:1980-2001, 5. Baskı, İstanbul, İletişim, 2003,ss.259-263.

üzere, Irak Kürtlerini uluslararası toplum platformuna taşıyan müzakereler, Irak'ın iç sorunları çerçevesinde yürütülür. Nihayetinde, Irak'ın toprak bütünlüğü değişmez bir ilke olarak benimsenir.

Bu durum, uluslararası toplumun Kürt sorununa yaklaşımında değişmeyen bir tutarlılığa işaret eder. Kürtler, I. Dünya Savaşı sonunda Ortadoğu'da biçimlenen devletlerin bir iç sorunudur ve Kürtler konusunda geliştirilecek politikalar da ancak bu devletlerle yürütülen ilişkiler üzerinden şekillenir. Bu bağlamda, Kürtlerin yaşadığı devletlerin toprak bütünlüğünün korunması esastır. Bu politika, II. Dünya Savaşı sonrasında pekişen bölge dengelerinin korunmasının da garantisidir.

1991'de SSCB'nin dağılması ve Körfez Savaşı ile değişen dengeler de bir fark yaratmaz. Zira 1991'de Kürtler Saddam rejimine karşı ayaklandığında, ABD ayaklanmaya destek olmaz. Çünkü başarıya ulaşması durumunda Irak'ın parçalanacağını ve bundan da İran'ın faydalanacağını hesaplar.[229] Onun yerine, ayaklanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan mülteci krizi üzerinden soruna taraf olur, ki bu da Irak Kürtlerinin durumunun uluslararası toplumun gündemine bir politik sorun olarak değil, apolitik alanın insani bir sorunu olarak girmesini koşullar.

Bu çerçevede, Kürtlerin dünyada devleti olmayan en fazla nüfusa sahip millet olması ve self-determinasyon hakkı arasındaki ilişki silikleşir.[230] Örneğin, BM Genel Kurulu'nun kolonilerle sınırlı dar yorumun dışına çıkarak, Güney Afrika'da çoğunluk oluşturan halklar ve Filistin için self-determinasyon hakkını tanıyan kararları, Kürtler bağlamında işletilmez. Öte yandan, SSCB'nin çöküşü ve

[229] Gareth Stansfield, "From Civil War to Calculated Compromise: The Unification of The Kurdistan Regional Government in Iraq", **The Kurdish Policy Imperative**, Robert Lowe, Gareth Stansfield (ed.), Great Britain, Chatham House, 2010, s.133.

[230] M. Gunter, "The Iraqi Kurds:Federalism or Independence?", **The Kurdish Policy Imperative…,** 2010**,** s.192.

Yugoslavya'nın dağılması ertesinde kurulan devletler de emsal oluşturmaz. Bu bağlamda, 2003 Irak Savaşı'ndan sonra dahi Irak Kürdistanı'nın bağımsızlığının değil, federatif bir bölge olarak merkeze bağlı yapısının korunması tercihinin arkasında da Kürt nüfusa sahip diğer ülkelerin toprak bütünlüğünü riske sokacak bir gelişmenin önünü almak yatar.[231]

Michael Gunter'e göre, Kürtlerin neden kendi devletlerine sahip olamadıklarını teorik olarak açıklamaya çalışmak yararsızdır. Zira bu durumun asıl nedeni, pratikte Kürtlerin emsal vakalarda varolan uluslararası toplumun desteğine sahip olmamasıdır.[232] Bu çerçevede, 1991 Körfez Savaşı sonrası Ortadoğu'da tarihte hiç olmadığı kadar güçlü bir konuma gelen ABD'nin rolü de önemlidir. 1990'larda dünya siyasetini belirlemeye soyunan süper güç ABD'nin Kürt devleti konusundaki yaklaşımı ise büyük ölçüde Türkiye ile ilişkiler çerçevesinde şekillenir. Hatta, uzun yıllar ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Danışmanlığı yapan Peter Galbraith, ABD'nin Irak Kürtleriyle doğrudan bir ilişki geliştirmesine Türkiye'nin engel olduğunu iddia eder. Galbraith somut örnekler üzerinden yürüttüğü tartışmanın sonunda, ABD'nin son noktada tercihini her zaman Türkiye'den yana kullandığının altını çizer.[233]

Aşağıda ayrıntılarına yer verilecek Türkiye etkisi yanında, ABD'nin genel insan hakları politikasının da Kürt sorununun ele alınışında önemli bir payı vardır. Zira Noam Chomsky'e göre Kürtler ABD'li politika yapıcıları tarafından "ABD'ye

---

[231] ABD'nin 2003 Irak İşgali sonrasında takındığı tutum hakkında, KBY Başkanı Mesut Barzani yaptığı bir açıklamada dikkat çeker. Barzani bir açıklamasında, "2003'de ABD bağımsızlık ilan etmemize engel oldu"der. "http://www.kurdistan-post.eu/tr/kurdistan/barzani-abd-bagimsizlik-ilan-etmemize-engel-oldu.11.4.2014.

[232] M. Gunter, 2010, s.203.

[233] Peter Galbraith,**The End of Iraq**, New York, Simon and Schuster, 2007, s.61.

hiçbir şey sunmayan dolayısıyla da hakları pek önemsenmeyen Filistinliler ve diğerleri gibi bir baş belası olarak görülür".[234]Bu nedenle, 1990'larda insan/azınlık hakları konusunda uluslararası duyarlılığın artmasına rağmen Kürtlerin uğradığı ihlallerle ilişkin somut ve bağlayıcı politik kararların alınmamasını Chomsky, insan hakları ihlallerinin ancak resmi bir düşman yaptığında" önemli sayılmasına bağlar.[235] Bu da "Rızanın İmalatı'ında ve diğer pek çok yayında uzunlamasına belgelenmiş, değerli ve değersiz kurbanlar arasındaki olağan ayrıma" dayanır.[236]

Son tahlilde, mülteci rejiminin insani ve politik alan arasında yaptığı keskin ayrımın geçersizliği, 1991'de ortaya çıkan Kürt mülteci krizinde yeniden açığa çıkar. Irak Kürtleri, Çekiç Güç şemsiyesi altında uluslararası askeri güçlerin Irak'ta bulunmasına bir gerekçe oluşturdukları ölçüde insani alanın değerli kurbanları olarak bir uluslararası toplum desteği bulur. Ancak, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının önemi karşısında politik alanın gözardı edilebilecek değersiz kurbanları olmaya devam eder. Türkiye'nin Kürt sorunu bağlamında da bu yaklaşımın bir başka örneği sergilenir.

2.2.3. Türkiye Kürtleri: İnsan Hakları ve Terör

Kürt isyanları ya da silahlı direniş hareketleri içinde, Molla Mustafa Barzani (1961-1975) ve PKK (1984-…) hareketleri yürüttükleri uzun süreli iç savaş

---

[234] Bu alıntı, 18 Mart 2013'te Zaman Gazetesi New York muhabiri Aydoğan Vatandaş'ın Naom Chomskyile yaptığı bir röportajdan alınmıştır. http://www.zamanamerika.com/index.php/tr/gundem2/item/5844-abd-nin-bag-ms-z-bir-kuert-devleti-ni-desteklemesi-duesuek-bir-ihtimal, 22.3.2013.

[235] **Aynı Yerde.**

[236] **Aynı Yerde.**

nedeniyle diğerlerinden ayrılır.[237] Barzani hareketi, dünyada ulusal kurtuluş hareketlerinin özellikle Afrika ve Asya'da bağımsız devletlerin kuruluşuna öncülük ettiği bir süreçte ortaya çıkar. Ancak, hareket her ne kadar Kürdistan'ın diğer parçalarında destekçiler bulsa da hiçbir zaman Irak sınırlarını aşan bir nitelik taşımaz.[238]

Bunun en önemli nedeni Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ın ortaklaştığı, komşu ülkede yaşayan Kürtleri kendi topraklarında yaşayan Kürtleri bastıracak biçimde birbirlerine karşı kullanma politikasıdır. Örneğin İran, Molla Mustafa Barzani Hareketi'ni destekleyerek bir yandan Irak yönetimini zayıflatırken, bir yandan da hareketin İran Kürtlerini de içine almasının önüne geçer.[239] Hareketin bir sonuca ulaşamamasının asıl nedeni ise uluslararası toplumun Irak politikasıdır. Önce 1973'te SSCB'nin Irak'la anlaşması, ardından ABD'nin önayak olduğu İran ve Irak arasında imzalanan 1975 Cezayir Anlaşması, Molla Mustafa Barzani Hareketi'ni büyük ölçüde bitirir.[240]

---

[237] Kürt isyanları konusunda bu çalışma çerçevesinde yararlanılan başlıca kaynaklar: Ahmet Kahraman, **Kürt İsyanları: Tedip ve Tenkil**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2011; **Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, II**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012;Martin van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, İstanbul, İletişim, İstanbul, 2013; Mehmet Perinçek, **Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları: Bağımsızlık, Özerklik, Anadilde Eğitim, Toprak Devrimi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014.

[238] Molla Mustafa Barzani Hareketi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Massoud Barzani, Mustafa Barzani and The Kurdish Liebration Movement, Ahmed Ferhadi (ed.), New York, Palgrave Macmillian, 2003.

[239] D. Natali, 2009, s.197.

[240] **Ibid.**,s.115.

Kürt sorununun bir silahlı direniş hareketi üzerinden uluslararası toplumun gündemine yeniden taşınması ise PKK Hareketi ile olur.[241] 1980'li yıllarda uluslararası platformlarda Kürt sorunu, Türkiye'de askeri rejimin neden olduğu insan hakları ihlallerinin bir parçası olarak tartışılır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden kaçan sol örgütler içindeki Kürtler bu süreçte etkin rol oynar. Ancak, PKK'nin Kürt diasporası üzerindeki etkinliğinin artmasına paralel olarak, Kürt sorunu da diğer insan hakları ihlalleri içinden sıyrılarak Türkiye'nin hem Avrupa hem de ABD ile ilişkilerinde ayrı bir gündem maddesi haline gelir.[242]

Bu bağlamda, Türkiye'nin 1987'de yaptığı Avrupa Topluluğu'na (AT) tam üyelik başvurusu ile başlayan süreç, sözkonusu ilişkilerin seyrinde Kürt sorununun belirleyici rolünü artırır. Zira Türkiye'nin tam üye olmasına engel siyasal eksiklikler büyük ölçüde Kürt sorunu üzerinden gerekçelendirilir.[243]Diğer yandan, ABD 1987 yılında yayınlanan İnsan Hakları Uygulamaları Konusunda Ülke Raporları, 1986'da (*Country Reports on Human Rights Practises for 1986)* ilk kez Türkiye'nin Kürt politikasını eleştirir.[244]ABD aynı yıl, Kürtlerin durumunun Helsinki Nihai Senedi

---

[241] Erol Kurubaş Batı'nın özellikle Soğuk Savaş sonrası Türkiye'deki Kürtlere ilgisinin artmasını şu nedenlere bağlar: Kürt hareketinin Avrupa'daki lobisinin başarılı etkinlikleri, Avrupa'nın bir Kürt nüfusa sahip olması ve bu nüfusun geldikleri ülkelerdeki sorunları beraberinde taşıması, Batı'nın azınlıkların korunması ve azınlık/insan hakları konusundaki genel eğilimi, Türkiye'nin AB'ye girmek istemesi, Batı'nın Ortadoğu ve Türkiye'ye yönelik politikalarında Kürtlerden yararlanmak istemeleri. E. Kurubaş, 2004, s.221.

[242] **Ibid.**, ss.91-93.

[243] Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için blz. Jülide Karakoç, **Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

[244] ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu tarafından 1961 yılından bu yana yayınlanan İnsan Hakları Konusunda Ülke Raporları'nda Kürt sorununa 1981yılından itibaren yer verilir. Ancak, Kürtlere yönelik politikaların eleştirildiği ve Kürt sorunun niteliğine ilişkin bir değerlendirme yapıldığı

çerçevesinde ele alındığını ve azınlık haklarından yararlanmalarının teşvik edileceğini açıklar. Bu gelişmeler bağlamında uluslararası toplumun Türkiye'nin Kürt sorununa yaklaşımında iki önemli noktanın altını çizmek gerekir: Birincisi, Kürt sorunu bir insan hakları/azınlık sorunu olarak ele alınır; ikincisi ise 1980'li yıllar boyunca Kürt sorunu ve PKK arasında net bir ayrım yapılmaz.[245]

Ancak, bu yaklaşım 1990'lı yıllarda değişir. Zira Nisan 1990'da ABD'nin yayınladığı Küresel Terörizm Modelleri (*Patterns of Global Terrorism*) raporunda PKK ilk kez terör örgütleri listesinde yer alır.[246] Ardından, 1994 yılında önce Almanya, sonra da Fransa'da faaliyetleri yasaklanan PKK, AB[247] ve NATO[248] gibi uluslararası kuruluşlar tarafından terör örgütü kabul edilir. Bu durum, 1980'lerden farklı olarak uluslararası toplumun Kürt sorunu ve PKK sorunu arasında bir ayrıma gitme eğilimine işaret eder. Bu çerçevede, PKK bir güvenlik sorunu olarak kriminalize olurken, Kürt sorunu insan/azınlık hakları bağlamında bir insan hakları sorunu olarak kalır.

2.2.3.1. ABD-Türkiye İlişkilerinde PKK

PKK'nin bir terör örgütü olarak kabul edilmesi sürecinin arka planına bakıldığında iki önemli gelişmenin etkisi dikkat çeker. Bunlardan birincisi, 1991'de SSCB'nin dağılması, ikincisi ise 1991'de başlayan Körfez Savaşı'dır. SSCB'nin dağılması ve iki kutuplu dünya düzeninin son bulması, o dönem yapılan tartışmaların

---

rapor, 1986'ya ilişkindir. Bu raporda PKK'lilerden "Ayrılıkçı Kürt gerillalar" olarak söz edilir. E.Kurubaş, 2004, ss. 228-229.

[245] **Ibid**.,s.232.

[246] http://www.dod.mil/pubs/foi/International_security_affairs/terrorism/186.pdf,15.3.2014.

[247] http://www.statewatch.org/terrorlists/docs/EUterrorlist-May-06.pdf, 15.3.2014.

[248] http://english.people.com.cn/200512/20/eng20051220_229424.html, 15.3.2014.

aksine, Batı için Türkiye'nin stratejik konumunu değiştirmez. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin NATO içinde gördüğü ileri karakol işlevi, Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu ve Orta Asya politikaları bağlamında yeniden tanımlanır. Bu çerçevede Türkiye, ABD'nin Irak ve İran'a uyguladığı çevreleme politikası, Kafkas/Hazar petrolleri ve İsrail'le işbirliği konuları bağlamında önemini korur.[249] Diğer yandan, Türkiye'nin laik Müslüman ülke kimliği, bölgede bir model oluşturma konumunu güçlendirir. Son tahlilde ABD, Kürt sorunu konusunda Arap-İsrail çatışmasına benzer bir çatışma dolayısıyla Türkiye'nin istikrarsızlaşmasını istemez.[250]

1991 Körfez Savaşı ile birlikte ABD'nin Türkiye'nin somut desteğine duyduğu ihtiyaç ise bir başka belirleyici faktör olur. Zira Irak'ın denetim altında tutulması konusunda önemli bir misyona sahip olan Çekiç Güç, Türkiye'de bulunan İncirlik ve Pirinçlik üslerinde konuşlanır. Bu da ABD'yi, görece Türkiye'ye paralel bir politika izlemeye yönlendirir. Bu çerçevede, uluslararası toplum Kürt sorununu bir yandan insan/azınlık hakları ihlalleri bağlamında Türkiye'nin bir iç sorunu olarak gündemine alırken, bir yandan da PKK'yi bir terör örgütüolarak uluslararası alana taşır.

Bu süreçte, Kürtlerin maruz kaldığı insan/azınlık hakları ihlalleri, örneğin, ABD Kongresi'nde Türkiye'ye silah satışının durdurulmasına kadar uzanan tartışmalara neden olur. Ancak, bazı karar tasarılarının kabul edilmesine rağmen bu girişimlerden somut bir sonuç çıkmaz.[251] Bilakis, Türkiye 1990'lar boyunca İsrail ve Mısır'dan sonra dünyada en çok Amerikan silahı satın alan ülke olmayı sürdürür.

---

[249] E. Kurubaş, 2004, s.233.

[250] Henri Barkey, "Under the Gun", **The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s: Its Impact on Turkey and the Middle East**, Robert Olson (ed), Lexington, The University of Kentucky Press, 1996, s.74.

[251] E.Kurubaş, 2004, s.237.

Türkiye'nin kullandığı silahların yaklaşık yüzde sekseni de ABD menşelidir.[252] Diğer yandan, Türkiye'nin 1991 sonrasında Irak topraklarında gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlara göz yumulması, Türkiye'ye verilen desteğin bir başka biçimdir. Nihayetinde, Türkiye'nin 1997 yılında Kuzeyden Keşif Harekatı (*Operation Northern Watch*) kapsamına dâhil edilmesi PKK'nin askeri olarak zayıflatılmasında bir dönüm noktası niteliği taşır.[253]

Yine 1997 yılında, ABD tarafından yayımlanan Dış Terörist Örgütler(*Foreign Terrorist Organizations*) listesinde PKK de yer alır.[254] Bu liste, daha önce PKK'yi terör grupları arasında sayan raporlardan farklı bir öneme sahiptir. ABD'de 1996'da kabul edilen Antiterörizm Etkili Ölüm Cezası Yasası'na (*Antiterrorism Effective Death Penalty Act*) dayanarak ilan edilen sözkonusu listede yer alan örgütlere, ABD kurumlarının ve vatandaşlarının maddi destek sağlamaları yasaklanır. Dolayısıyla, PKK'nin bu listede yer alması uluslararası alanda faaliyet göstermesini 1997 itibariyle büyük ölçüde kısıtlar. Nihayetinde, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da bir ABD operasyonuyla Türkiye'ye teslim edilmesi bu sürecin bir anlamda son aşamasına işaret eder.[255]

Bu süreçte, Türkiye aleyhine bir sonuç doğuran tek somut karar ABD Kongresi'nden çıkar. Türkiye'ye 1995 yılı içinde yapılacak askeri yardım,

---

[252] **Weapons Transfers and Violations of the Laws of War in Turkey,** USA, Human Rights Watch Arms Project, 1995, s.29.

[253] Ü.Özdağ, 2010, s.157.

[254] http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm, 15.3.2014.

[255] Murat Yetkin, Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesi sürecini ayrıntılarıyla yazdığı kitabında, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in "CIA'in neden MİT'i arayıp Öcalan'ı teslim etmek istediğini hala anlamaya çalışıyorum" dediğini aktarır. Murat Yetkin, **Kürt Kapanı**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2004, s.98.

Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümünde takındığı tutum ve yaşanan insan hakları ihlalleri gerekçesiyle kesintiye uğrar. Bu çerçevede, ABD Kongresi 364 milyon dolarlık yardım bütçesinin yüzde onunu askıya alır. Bu durum, 1975 yılından sonra ilk kez ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı bir koşula bağlaması yönüyle önemlidir. Ancak, yukarıda da işaret edildiği gibi, özellikle 1997'de gelişen askeri işbirliği bu kesintinin önemini azaltır.[256] Bu çalışmanın son bölümünde ele alınacak 2003 Irak Savaşı da bazı kırılmalara yol açsa da, ABD'nin Türkiye'nin Kürt sorununa yaklaşımında 1991'den bu yana süregelen bir tutarlılık gözlenir. ABD, Kürt etnik kimliğinin tanınması, ifade özgürlüğü ve kültürel hakların verilmesi çerçevesinde ele aldığı Kürt sorununa karşılık, PKK'yi hem Türkiye'nin güvenliğini hem de uluslararası güvenliği tehdit eden bir terör örgütü olarak değerlendirir.[257] ABD'nin bu politikası, büyük ölçüde uluslararası toplumun yaklaşımını da belirler.

2.2.3.2. AB-Türkiye İlişkilerine PKK

Uluslararası toplumun Kürt sorununa yaklaşımında bir diğer önemli faktör olan Avrupa ülkelerinin politikaları da ABD politikalarıyla paraleldir.[258] Özellikle Almanya ve Fransa, Avrupa'nın Kürt sorununu ele alışında tayin edici bir rol

---

[256] ABD Kongresi'nden bu kararın çıkmasında özellikle DEP milletvekillerinin tutuklanması önemli rol oynar. "ABD'nin Yardım Oyunu", **Milliyet**, 30 Temmuz 1994.

[257] ABD'nin Kürt sorununa yaklaşımı konusunda temel kaynaklardan biri Graham Fuller ve Henri Barkey'in Carniege Vakfı için hazırladığı Türkiye'nin Kürt Sorunu başlıklı rapordur. G. Fuller, H. Barkey, **Türkiye'nin Kürt Meselesi**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2013.

[258] E.Kurubaş, Batı Avrupa ülkelerinin Kürt sorununa yaklaşımını incelerken Avrupa'nın büyük ve küçük devletleri arasında bir ayrıma gidilmesi gerektiğini söyler. Türkiye ile az ilişkisi olan dolayısıyla reelpolitik zorunlulukları bulunmayan küçük devletlerin, Türkiye ile önemli siyasi ve ekonomik ilişkileri bulunan büyük devletlere oranla Kürt sorunu konusunda daha sert tepki gösterdiklerine dikkat çeker. E. Kurubaş, 2004, s.243.

oynar.[259] Her iki ülkenin de Avrupa'nın en yoğun Kürt göçü alan ülkeler olması, bu rolü oynamalarında önemli bir etkendir. Ancak, Avrupa'nın Kürt sorununa yaklaşımı devletler arası ikili ilişkilerinden çok, Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde biçimlenir. Bu çerçevede PKK, Avrupa'nın bir iç güvenlik sorunu olarak konumlanırken, Kürt sorunu da insan/azınlık hakları ihlali ve demokrasi bağlamında Türkiye'nin bir iç sorunu olarak değerlendirilir.

Avrupa'nın PKK'yi bir terör örgütü olarak kabul etmesinde PKK'yi destekleyen göçmen Kürtlerin gerçekleştirdiği gösteri ve eylemlerin önemli bir payı vardır. Özellikle en fazla Kürt nüfusun yaşadığı ve PKK'nin de ilk örgütlenme faaliyetlerine başladığı Almanya'nın tutumu bu tespiti doğrular. 1980'lerde büyük ölçüde Alman Yeşiller Partisi'nin desteğiyle PKK, Kürt sorununun bir insan hakları sorunu olarak gündeme alınmasında başarılı olur.[260] Ancak, 1980'lerin sonunda gerçekleştirilen birtakım saldırı ve bina işgalleri, Almanya'nın PKK'li örgütlere karşı operasyon yapmasına neden olur.[261] Bu operasyonlar sonucu ilk kez 18 Şubat 1988'de Alman Federal Mahkemesi'nin yayınladığı bir basın bildirisinde PKK'nin "terörist bir örgüt" olduğu duyurulur.[262]

Almanya'nın Kürt sorununun insan hakları ihlalleri yönünü öne çıkarması ise Türkiye'nin 1991 yılında başlattığı sınır ötesi operasyonlar ve 1992 Newroz'undan

---

[259] E.Kurubaş, Avrupalı büyük devletlerin Kürt sorununa yaklaşımını büyük oranda Almanya'nın tutumunun belirlediğini söyler. **Ibid**.,s. 244.

[260] Michael Gunter, **The Kurds and The Future of Turkey**, USA, Palgrave Macmillan, 1997, ss.101-102.

[261] PKK yöneticilerinden Cemil Bayık, Nisan 2015 tarihinde bir Alman televizyonuna verdiği röportajda sözkonusu eylemlerden dolayı PKK adına Almanya'dan özür dilediğini söyledi. Bkz. http://www.haberturk.com/gundem/haber/1064134-pkk-yoneticisi-cemil-bayik-pkk-adina-almanyadan-ozur-diledi, 10.4.2015.

[262] E. Kurubaş,2004, s.245.

sonra gelişir. Almanya bu iki olayda Türkiye'yi, Helsinki Nihai Senedi, Paris Şartı ve NATO yükümlülüklerine ters bir tutum içinde olmakla suçlayarak AB üyesi ülkeler düzeyinde girişimlerde bulunur.[263] Arkasından, Türkiye'ye yapılan Alman askeri yardımlarının durdurulması kararı alınır.[264] Ancak, bu karar gereği başlatılan ambargo, başta ABD'nin baskısıyla kısa sürede sona erer.[265] Nihayetinde, büyük ölçüde Fransa ve Almanya'nın belirlediği politikalar çerçevesinde şekillenen AB'ye üye diğer ülkelerde de farklı bir tutum geliştirmez.

Üstelik Almanya, 22 Kasım 1993'te PKK'nin faaliyetlerini yasaklar.[266] Bu karar, PKK'nin Avrupa'da artan şiddet eylemleri, Türkiye'ye gelen turistleri kaçırması ve Türk temsilciliklerine yönelik saldırıları ertesine denk gelir.[267] Ancak, bu nedenlerin hiçbiri bugün Almanya'da PKK faaliyetlerinin yasak olmasını açıklamaz. Zira 1996 yılında Almanya'da şiddet eylemlerine son vermiş olmasına rağmen PKK, hala bir terör örgütü olarak kabul edilir.[268]

Fransa'nın da Kürt sorunu ve PKK arasında ayrım gözeten tutumunun izleri 1990'ların ilk yıllarına dayanır. Örneğin, Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand

---

[263] **Ibid.**, s. 248.

[264] 1991 Ağustos ve Ekim aylarında Türkiye'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlardan sonra Alman Meclis Bütçe Komisyonu, Türkiye'ye yapılan Alman askeri yardımlarının 25 milyon marklık son dilimini, Irak'a yönelik operasyonların durdurulması şartına bağlamıştır. **Ibid**., s.247. 26 Mart 1992'de ise Alman Hükümet Sözcüsü Dieter Vogel, "Türkiye'ye gönderilen Alman silahlarının Kürtlere karşı kullanıldığı konusunda kesin bilgiler aldıklarını ve bu nedenle Türkiye'ye silah sevkiyatını durduklarını" açıklar. **Ibid**., s.248.

[265] **Ibid.**, s.249.

[266] "Alman Mahkemesi PKK Yasağını Deldi", **Milliyet**, 22 Temmuz 1994.

[267] E. Kurubaş, 2004, s. 250.

[268] Bu kararın arkaplanı hakkında bilgi ver 13 Ocak 1998'de Alman Federal Başsavcısı Kay Nehm, PKK terör örgütü olma özelliğini yitirdiği "suç işlemeye yatkın örgüt" olarak görülmesi gerektiğini söyler, **Ibid.**, s.252. Ancak, Almanya hala PKK'yi bir terör örgütü olarak tanımaktadır.

1992'de Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında PKK eylemlerinin hiçbir şekilde onaylanmayacağını, ama Kürtlere de birtakım azınlık haklarının verilmesi gerektiğini savunur.[269] Fransa, PKK faaliyetlerinin yasaklanması konusunda da Almanya ile eşzamanlı hareket ederek, 1 Aralık 1993'te PKK'yi yasadışı ilan eder. Bu tarihten sonra PKK'nın özellikle mali kaynaklarına yönelik operasyonlar gerçekleştirilir.[270]

Bu çerçevede, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın eşi Danielle Mitterrand'ın girişimlerine ayrıca değinmek yerinde olur. Danielle Mitterrand'ın Fransa'nın resmi politikasından bağımsız sivil desteği, Kürt sorununun uluslararası platformlara taşınmasında önemli rol oynar. Örneğin, Danielle Mitterrand'ın başkanlığını yaptığı Fransa Özgürlükler Vakfı himayesinde 1989'da Paris'te toplanan Kürt Konferansı önemli bir ilk adımdır. Danielle Mitterrand, Kürt sorununun özellikle BM düzeyinde ele alınması konusunda da özel bir çaba içinde olduğu gözlenir.[271] Ancak, tıpkı Almanya'da Yeşiller Partisi'nin verdiği desteğin sonuçları gibi, Danielle Mitterrand'ın girişimlerinin sonuçları da bağlayıcılığı olan politik kararların alınmasında etkili olmaz.

Avrupa'nın Kürt sorunu politikalarının bir başka somut izleğini ise Türkiye'nin AB üyeliğine kabul süreci oluşturur. Özellikle AB'ye üyelik şartlarını belirleyen Kopenhag Kriterlerine uyum konusunda hazırlanan raporlar, Kürtlerin

---

[269] **Ibid.**, s. 255.

[270] "PKK'nin Paris'teki Para Muslukları Kesildi", **Milliyet**, 26 Şubat 1994. Bu arada Türkiye ve Fransa arasında mevcut askeri anlaşmalar da önemli bir yer tutar. Örneğin Fransa Savunma Bakanı F. Leotard'ın Eylül 1993'te Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında 200 milyon dolarlık bir anlaşma çerçevesinde Türkiye'ye Puma helikopterlerinin satışı onaylanır. "Fransa Dışişleri Bakanı Temkinli Geliyor", **Özgür Gündem**, 14 Mart 1994.

[271] "Bayan Mitterand Kürtlere Özgürlük İstedi", **Özgür Gündem**, 11 Nisan 1994. BM düzeyinde Kürt sorunun ele alınması yönünde 1999 yılında İtalya ve Belçika Parlamentoları da benzer girişimlerde bulunur. Ancak bir sonuç alınmaz. E.Kurubaş, 2004, ss. 259-262.

yaşadığı insan/azınlık hakları ihlallerini Türkiye'nin üyeliğinin önünde en önemli engeller arasında sayar.[272] Ancak, sözkonusu ihlallerin doğrudan ilişkileri etkileyen boyutu, Haziran 1994'te DEP'in kapatılması ve Aralık 1994'te DEP'li milletvekillerinin mahkûm edilmesiyle ortaya çıkar. Çünkü Avrupa Parlamentosu (AP), Türkiye insan hakları ve demokrasi alanındaki eksiklikleri konusunda gerekli adımları atıncaya kadar Karma Parlamento Komitesi toplantılarının durdurulmasına ve Gümrük Birliği müzakerelerinin askıya alınmasına karar verir.[273] Özellikle Gümrük Birliği müzakerelerine ilişkin karar, sözkonusu tarihte önemli bir ekonomik kriz yaşayan Türkiye için etkili bir yaptırım niteliği taşır. Ancak, bu karara rağmen Türkiye-AT Ortaklık Konseyi arasında Mart 1995'te Gümrük Birliği Antlaşması yürürlüğe girer.

Bu antlaşma yürülüğe girmeden hemen önce, AP'nin Aralık 1995'te DEP'li milletvekillerinden Leyla Zana'ya Sakharov Düşünce Özgürlüğü Ödülü vermesi ise Avrupa'nın Kürt sorununa yaklaşımının bir anlamda özeti olarak değerlendirilebilir.[274] Avrupa, Türkiye'nin en temel insan haklarını ihlal ettiği kabul edilmekle birlikte, sözkonusu ihlallerden dolayı yaptırım niteliği taşıyan bağlayıcı kararlar almaz. Bu bağlamda, AP'de alınan Türkiye'nin Kürt sorununa şiddet içermeyen bir çözüm bulması ve insan/azınlık haklarına saygı ve demokrasi ilkelerinin uygulaması yönündeki kararlarının, hem Türkiye-AB ilişkilerini tayin

---

[272] J. Karakoç, 2009, ss.151-161.

[273] "Avrupa Diş Biliyor", **Milliyet**, 22 Temmuz 1994.

[274] Avrupa Parlamentosu, 1988 yılından bu yana her yıl, hayatını insan hakları ve özgürlüklerini savunmaya adayan kişilere Nobel sahibi Sovyet bilim adamı Andrey Saharov adına ödül verir. Bu ödülü 1995 yılında Leyla Zana kazanır, ancak Zana sözkonusu tarihte mahkum olduğu için ödülünü 2005 yılında Avrupa Parlamentosu'nda düzenlenen bir törenle alır. Zana'nın adı hapisten çıktıktan sonra Nobel Barış Ödülü adayları arasında da geçer.Bkz. http://www.birgun.net/haber-detay/zana-nobel-baris-odulu-ne-aday-gosterildi-44426.html, 28.5.2014.

etme hem de Kürt sorununa çözüm üretme kapasitesi tartışmalıdır. Zira Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun kabul edildiği Aralık 1999 tarihinde olduğu gibi bugün de Kürt sorunu hala devam etmektedir.

Dolayısıyla, Chomshy'nin işaret ettiği gibi, AB'nin de tıpkı ABD gibi,"insan hakları ihlallerini ancak resmi bir düşman yaptığında" etkin bir politika izlediğini söylemek doğru olur.[275] Türkiye ise her zaman uluslararası toplumla birlikte hareket etme kabiliyetini koruduğu ölçüde düşman değil, dost ve müttefik bir ülke olarak tanımlanır. Zira Avrupa Komisyonu'nun Türkiye Temsilcisi Micheal Lake, 1994 yılında verdiği bir demeçte Türkiye'ye yönelik insan hakları eleştirilerinin ölçülü tutulması gerektiğini vurgular. Lake, bu değerlendirmesinin gerekçesini şöyle açıklar: "Avrupa'yla Orta Asya arasındaki bölgede yer alan ve kuzeyinde Ukrayna ve Rusya bulunan Türkiye, demokrasi, serbest Pazar ekonomisi ve laikliğin temel direğidir. AB Türkiye'ye artık kenarda bırakılma tehlikesinde, öksüz bırakılma tehlikesinde olmadığını bildirmek zorundadır"[276]

Nihayetinde, uluslararası toplumun Kürt sorunu ve PKK arasında ayrım gözeten yaklaşımının en somut sonucu, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve bu yolla egemen devlet anlayışına dayalı uluslararası sistemle uyumunun sağlanması olur. Öte yandan bu yaklaşım, ne Kürt sorununun bir insan/azınlık hakları konusu olarak çözüme kavuşmasına, ne de PKK sorununun bir terör sorunu olarak sonlandırılmasına yardımcı olur. Aksine, ortaya çıkan çelişkili durumda insan/azınlık hakları bağlamında bir çözümün gelişememesi teröre, terörün bitirilememesi de insan/azınlık hakları bağlamında çıkarılan engellere dayandırılır.

---

[275] http://www.zamanamerika.com/index.php/tr/gundem2/item/5844-abd-nin-bag-ms-z-bir-kuert-devleti-ni-desteklemesi-duesuek-bir-ihtimal, 22.3.2013.

[276] "Terör Kontrol Altında", **Milliyet**, 12 Mayıs 1994.

Bu çerçevede, uluslararası toplumun Kürt mülteciler konusunu ele alışı da sözkonusu çelişkinin izlerini taşır. Avrupa, özellikle PKK'nin terör örgütü olarak kabul edilmesi ertesinde sığınma hakkı talep eden Kürtleri geri çevirir. Avrupa devletlerinin gözünde Kürt mülteciler artık zulümden kaçan kurbanlar değil, PKK yardımıyla yasadışı yollardan giriş yapan tehdit unsurları olarak değerlendirilir. 1980'lerde Türkiye'de yaşanan insan hakları ihlallerinin göstergesi kabul edilen Kürt mülteciler, 1990'larda bir "mülteci mafyası gibi çalıştığı" iddia edilen PKK sorununun bir parçası haline gelir.[277] Bu bağlamda, Türkiyeli Kürt mülteciler uluslararası bir yaptırıma konu olan Iraklı Kürt mülteciler ölçüsünde değerli kurbanlar sayılmaz; ancak, bağlayıcılığı olmayan rapor ve çağrı düzeyindeki çalışmalarda yer bulur.

Avrupa Konseyi Göçmenler, Sığınmacılar ve Nüfus Komisyonu'nun 1998 yılında hazırladığı rapor, bu çalışmalar içinde önemli bir yer tutar. Türkiye'nin Güneydoğusu'nda ve Kuzey Irak'ta Kürt Mülteci ve Yerinden Edilenlerin İnsani Durumu Hakkındaki Rapor (*Report on Humanitarian Situation of the Kurdish Refugees and Displaced Persons in South-East Turkey and North Iraq*), Türkiye'nin sivil Kürtlere karşı silah kullandığını ve en temel yaşam haklarını ihlal ederek köyleri boşaltmak ve yakmak yoluyla halkı göçe zorladığını tespit eder. Bu tespitler çerçevesinde, Türkiye'nin Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalaması istenerek, Kürt sorununu her yönüyle ele alacak uluslararası bir konferans düzenlenmesi gerektiği

---

[277] E.Kurubaş, Metin Dalman'ın araştırmasına dayanarak PKK özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bir "mülteci mafyası" gibi çalışarak Avrupa'ya insan transferi için sahte pasaport ve kimlik düzenlediği iddasında bulunur.Metin Dalman, İsmail Tabak, **Avrupa'da İnsan Ticareti ve PKK**, İstanbul, DTPA, 1995, aktaran E. Kurubaş, 2004, s.169.

vurgulanır.[278] Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun da da ilk kez bir AB belgesine konu edildiği bu rapordaki çağrılar büyük ölçüde karşılık bulmaz.

Köy boşaltma/yakma operasyonlarıyla ilgili bağlayıcı kararlar, sadece 1996 yılından itibaren gündeme gelen AİHM'de görülen davaların sonuçlarıyla sınırlı kalır. Ancak, AİHM'in aldığı kararlarda da sözkonusu bu raporun bir etkisi gözlenmez. Zira raporda Türkiye'nin köyleri boşaltmanın yanında yaktığına ilişkin tespitler yer almasına rağmen, AİHM "her türlü şüpheden uzak, açık ve kesin kararlar" bulunmadığı gerekçesiyle Türkiye'yi köy yakma davalarında suçlu bulmaz.[279]

Son tahlilde, Adelman'ın mülteci savaşçılar topluluğunuın ortaya çıkış nedenleri arasında saydığı, uluslararası toplumun uzlaşmazlıkların çözümünde sergilediği başarısızlık, Kürt sorunu bağlamında da geçerli görünür. Kürt sorununun çözümsüzlüğünün bir yansıması olan Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde BMMYK'nin benimsediği politikalar ise, üçüncü bölümde artışılacağı üzere, uluslararası toplumun bir yandan insan/azınlık hakları ihlalleri yönüyle meşrulaştırma, bir yandan da terör boyutuyla kriminalize etme yönünde gelişen çelişkili politikaların bir izleğini oluşturur. Ancak, bu politikaların ayrıntılarına

---

[278] **Humanitarian Situation of the Kurdish Refugees and Displaced Persons in South-East Turkey and North Iraq Report**, Doc.8131, Committee on Migration, Refugees and Demography, Parliamentary Assembly, 3 June 1998, s.4.

[279] Türkiye köy boşaltma operasyonlarından dolayı ilk kez 1996 yılında "Akduvar ve Diğerleri" olarak bilinen dava dosyasından mahkum olur. Ancak, bu davada yukarıda geçtiği gibi "her türlü şüpheden uzak açık ve kesin kararlar" bulunmadığı gerekçesiyle, Türkiye'nin köyleri yaktığı iddiası kabul edilmez. Daha sonra gündeme gelen benzer davalarda da bu ölçüt kabul edilip köy yakma şikayetleri incelenmez. Akduvar Davası hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz.**AİHM Işığında İfade Özgürlüğü: Akduvar Davası, Bir Dönüm Noktası**, Ankara, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, No:28, 2001.

geçmeden önce, mülteci savaşçılar topluluklarının ortaya çıkış nedenleri arasında sayılan komşu ülke faktörünü ele almak yerinde olacaktır.

2.3. Komşu Ülke Faktörü: Irak Kürdistanı

2.3.1. Türkiye ve Irak Kürtleri

Komşu ülke faktörü, mülteci savaşçıların ortaya çıkmasında her zaman mültecilerin geldiği ülkeyle rekabet içinde ya da düşman; öte yandan, mülteci topluluklara destek bir sınır ülkenin varlığına işaret eder. Kürt mülteci savaşçılar örneğinde, komşu ülke faktörünün sözkonusu bu konumunun tam tersi bir işlev gördüğüne dikkat çekmek gerekir. Zira Kürt mülteci savaşçıların ortaya çıktığı tarihlerde, Türkiye ve Irak Kürdistanı'ndaki siyasi otorite arasında daha sonraki yıllarda da süren bir ittifak vardır.

Bu çalışmada, Kürt mülteci savaşçılar bağlamında komşu ülke faktörü, Irak yerine Irak Kürdistanı ile sınırlı ele alınacaktır. Çünkü yukarıda da tartışıldığı üzere, Kürt mülteci savaşçıların yerleştiği Irak Kürdistanı'nda Irak merkezi hükümetinin otoritesinden söz edilemez. Onun yerine, meşruiyetini 4 Ekim 1992'de ilan edilen Kürdistan Federe Devleti'ne dayandıran, ancak pratikte Irak Kürdistanı'nın en büyük iki partisi, Kürdistan Demokrat Parti (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) eliyle kullanılan bir siyasi otorite mevcuttur. Türkiye'nin PKK ile mücadele konusunda Irak merkezi yönetiminden çok, sözkonusu bu yerel siyasi otorite ile geliştirdiği işbirliği de komşu ülke faktörünü Irak Kürdistanı ölçeğinde analiz etmeyi daha anlamlı kılar.[280]

[280] Türkiye'nin sözkonusu tutumunun en somut ifadesini Cengiz Çandar 2008 yılında dönemin Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un ağzından şöyle aktarır: "Efendim, biz Bağdat'taki merkezi yönetim diyoruz ama kendimizi aldatmayalım, bu iş kuzeydeki yerel yönetim ile, Barzani ile

2.3.1.1. Kürt Mülteciler Krizi (1988-1991)

Türkiye ve Irak arasında 1983 yılında imzalanan Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na yapmaya başladığı sınır ötesi operasyonlar, iki devletin Kürt politikasında ortaklaşmasına işaret etmekle birlikte, Türkiye ve Irak Kürdistanı arasında ilişkilerin gelişmesi bağlamında da önemli bir eşiktir.[281] Zira Türkiye'nin PKK üslerini imha etmek amacıyla giriştiği operasyonlar büyük ölçüde KDP ve KYB güçlerine zarar verirken, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, sözkonusu partilerin PKK ile aralarına mesafe koyarak, Türkiye ile yakınlaşmalarını bir zorunluluk haline getirir.

Ağustos 1988'de Enfal Operasyonu'ndan kaçan Irak Kürtlerinin Türkiye sınırına yığılmasıyla başlayan süreç ise ilişkileri derinleştiren bir etki yaratır. Türkiye'nin, Irak'ın 1983 Anlaşmasına dayanarak kaçan Kürtleri takip etme talebini reddetmesi, Türkiye-Irak ilişkilerinde önemli bir kırılma yaratır.[282] Öte yandan, Kürt mültecilerin Türkiye'ye kabul edilmesi ise Irak Kürdistanı ile doğrudan ilişkilerin

---

işbirliği yapmadan kolay çözülemez". Çandar, Başbuğ'un bu stratejik işbirliğinden Irak Kürtleri'nin de çıkarları olacağını düşündüğünü söyler. C. Çandar, 2012, s.47.

[281] Türkiye'nin Irak'a yönelik sınır ötesi opresyonlarının sayısı genelde 25 olarak geçer. Bu rakam, kamuoyuna da yansıyan görece büyük çaplı kara ve hava opresyonlarını işaret eder. Ancak, TSK verilerine dayandırılarak 1983-2010 arası yapılan irili ufaklı tüm sınır ötesi operasyonların sayısı 1983-1990 arasında 8, 1991-2001 arasında 42, 2007-2010 arasında 38 olarak verilmektedir. Bkz. http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/10/23/7260/tsknin-19832010-yillari-arasinda-kuzey-irakta-pkk-unsurlarina-karsi-yuruttugu-sinir-otesi-operasyonlardaki-basarisi-uzerine-bir-degerlendirme, 10.05.2014.

[282] Türkiye, Irak'dan kaçanların silahtan arındırılarak kabul edildiklerini ve bu kişilerin Irak'a karşı faaliyet göstermelerine izin verilmeyeceğini bildirerek Bağdat'ın talebini kabul etmez. Ancak Türkiye, Irak'ın kimyasal silah kullandığına ilişkin iddialar konusunda Kürt mülteciler üzerinde herhangi bir kimyasal bulguya rastlanmadığını duyurarak uluslararası baskı altında bulunan Irak'ı rahatlatan bir tutum takınır. Sonuçta, sıcak takip talebi reddedilen Irak 1983 Anlaşmasını tek taraflı iptal eder. Türkiye, iki yıllık bir aradan sonra 1991'de sınır ötesi operasyonlarına yeniden başlar. B. Oran, 2003**,**s.138

geliştirilmesi bağlamında bir fırsat doğurur. Aynı zamanda bu süreç, hem 1923'ten bu yana kitlesel bir temastan uzak yaşayan Türkiye ve Irak Kürtlerinin bir araya gelmesi hem de Türkiye'nin Kürt kimliğini inkâr eden politikalarıyla yüzleşmesi yönleriyle de önemlidir.

Aslında, Enfal Operasyonu ertesinde gelişen kitlesel göçün yarattığı mülteci krizi karşısında Türkiye'nin ilk tepkisi güvenlik gerekçesiyle sınırları kapatmak olur.[283]Özellikle TSK, PKK'li gerillaların sızma ihtimaline karşı mültecilerin kabul edilmemesi konusunda ısrarlı davranır. Ancak, bu zorluğun aşılmasında o tarihlerde Başbakan olan Turgut Özal'ın çabaları etkili olur. Özal bu konuya ilişkin olarak, "Askerler öyle sert biçimde karşı koyuyor ve karşı çıkıyorlardı ki, bunun bir insani konu olduğunu savunup, onların direncini aşmak hiç kolay olmadı" der.[284]

Özal'ın çabalarını, Türkiye Kürtlerinin mültecilerin kabul edilmesi yönünde gösterdikleri baskılar da destekler. Mültecilerin Türkiye'ye giriş yaptığı Yüksekova-Çukurca-Uludere hattında yaşayan köylülerin büyük çoğunluğunun mültecilerle akrabalık ilişkilerinin olması, bu baskının oluşmasında belirleyici rol oynar. Zira ilk gelenler sığınmacılar, bu bölgede yaşayan köylülerin yanına yerleşir ve Kürtler arasında bir yardım seferberliği başlar.[285] Bu ortamda, mültecilerin geri gönderilmesi

---

[283] Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesini 29 Ağustos 1961 tarihinde kabul eder. Ancak, Sözleşme'ye coğrafi çekince şartıyla taraf olur. 1967 tarihli EK Protokol'e göre Türkiye, yalnızca Avrupa'dan göç edenlere mülteci statüsü tanır. Avrupa dışından gelenlere ise üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar sığınmacı hakkı tanınır. Bkz. http://www.egm.gov.tr/Sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx 10.8.2013. Dolayısıyla, Irak Kürtleri de Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre sığınmacı statüsündedir.

[284] C. Çandar, 2012, s.138.

[285] Türkiye-Irak sınırının iki yakasında yaşayan Kürtlerin birçoğu yakın akraba ya da aynı aşiretin mensuplarıdır. Bu aşiretlerin başında Pinyaniş, Kaşuran, Ertuşi, Doski, Zebari, Oramar, Herki aşiretleri gelir.

bir anlamda onları ölüme göndermek olarak görülür. Dolayısıyla, bazı askeri yetkililer dahi sınırın kapalı tutulması halinde meydana gelecek huzursuzluğun bir "iç savaş çıkarma" ihtimalini gündeme getirir.[286] Bu arada, AT'ye 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye'nin, mültecileri kabul etmesi, uluslararası çıkarları açısından da önemlidir.

Nihayetinde, sınırlara yığılan onbinlerce mültecinin geçişine 2 Eylül 1988'den itibaren izin verilir.[287] Resmi rakamlara göre 51 bin 542 mülteciyi kabul eden Türkiye, Diyarbakır'da sınır köy ve şehirlerine dağılan mültecileri geçici olarak iskân ettiği bir kamp kurar.[288] Bu arada akrabalarının yanına yerleşen mülteciler, zorla toplanarak kampa gönderilir.[289] Çünkü bir yandan da PKK'nin mültecilerle birlikte Türkiye sınırından sızdığına dair iddialar tartışma yaratmaktadır. Buna karşılık özellikle Başbakan Özal, Türkiye'nin sınırı açma kararını hem PKK'ye hem de Kürt politikası konusunda artan eleştirilere karşı bir hamle olarak yorumlar. Özal'ın bu konudaki yaklaşımı, o günlerde gazetelere yaptığı açıklamalara da yansır: "Herhalde Türkiye'nin bu davranışı bütün dünya aleminde bu konularla ilgili olarak

---

[286] Mehmet Ali Aslan, **Kürt Mülteciler**, Ankara, Demokrasi Yayınları, 1988, s.34.

[287] Türkiye, 1988 yılının Ağustos ayı boyunca mültecileri ya geri gönderir ya da isteyenlerin İran'a geçişine izin verir. Bu durum, 31 Ağustos 1988 tarihinde ilan edilen sınırların açılacağına ilişkin kararla değişir. "Onbinlerce Peşmerge Türkiye'ye sığındı", **Hürriyet**, 1 Eylül 1988, aktaran, M. Aslan, 1988, s.48.

[288] Türkiye Batılı devletlerden mültecilerin yarısını kabul etmesi talebinde bulunur,ama Türkiye'ye sığınan 51 bin 542 mülteciden yalnızca 1018'i Batılı devletler tarafından kabul edilir. M. Hüseyin Buzoğlu, **Körfez Savaşı ve PKK**, Ankara, Strateji Yayınları, 1995, s.131.

[289] Mülteci akınını yerinde takip eden bir gazetecinin aktardığına göre Çukurca Belediye hoparlöründen yapılan anonslarla şu çağrı yapılır: "Mültecileri Bilbili mevkiindeki top sahasına teslim ediniz. Arama sırasında evinde mülteci bulunanlar hakkında kanuni takibat yapılacaktır." M.Aslan, 1995, s. 63.

yapılan ithamlara, bazı terör organizasyonlarının dışarıda yaptığı menfi propogandalara en güzel cevaptır."[290]

Ancak, Türkiye'de ne resmi açıklamalarda ne de basın yayın yoluyla verilen haberlerde mülteciler hiçbir zaman Kürt olarak anılmaz. Onun yerine *peşmerge* adı kullanılır. Bu tercih, Kürtlerin varlığını inkâr eden devlet politikasının doğurduğu zorunluluğun bir sonucudur. Türkiye'de günlük hayatta dolaşıma giren *peşmerge*, Kürt kelimesini kullanmadan Irak Kürtlerini çağrıştırması yanında, Kürtlere tepeden bakan bir duyguya da işaret eder.[291] Öte yandan, *peşmerge* tercihinin mülteci tanımına içkin ikilikleri yeniden üretmesi dikkat çeker. Zira *peşmerge*, aynı zamanda kurban, pasif, apolitik Kürt imgesinin yaratılmasında işlevsellik kazanır. Bu da o dönemde PKK dolayımıyla görünürlük kazanan ve devletin inkârına karşı bir varlık mücadelesine giren katil, aktif, politik Kürt imgesine bir alternatif yaratır. Dolayısıyla, Türkiye'ye Kürtlerin kurban kimliğiyle kabul gördüğü mesajı verilirken, Batı'ya da Kürtlere zulüm yapan Türkiye yerine Kürtleri kurtaran/koruyan Türkiye algısı yayılır.

Türkiye'de *peşmerge* tanımlamasının Kürt mültecileri ima eden kullanımı, kelimenin gerçek anlamını görünmez kıldığı ölçüde, taşıdığı politik değeri de silikleştirir. Kürtçe, "ruhunu feda eden" anlamına gelen *peşmerge,* Irak Kürdistanı'nda güncel kullanımıyla savaşan silahlı Kürtlere verilen isimdir. Bu yönüyle *peşmerge* Kürtlere uygulanan zulüm ve baskıya karşı bir direnişi ifade eder. Dolayısıyla, *peşmerge* aslında kurban değil faildir. Ancak, mültecinin statüsüne ilişkin sorunlara kaynaklık eden sözkonusu bu kimliğin biraradalığı, Iraklı Kürt

---

[290] **Ibid**., s. 58.

[291] C. Çandar, 2012, s. 124.

mülteciler konusunda hatırlanmaz. *Peşmergenin* kurban yanıyla gördüğü işlev, fail yanıyla işaret ettiği politik hedefi örter.

Türkiye Kürtlerinin Kürt mültecilere yaklaşımı da bu algıyı pekiştirir. Zira Kürt mülteciler, Kürtlere uygulanan zulüm ve baskının kurbanları olarak görülür. Ama bu kurban kimliklerin Türkiye Kürtleri açısından işlevi farklıdır. Özellikle PKK'nin yürüttüğü siyasi propaganda faaliyetlerinde Iraklı Kürt mültecilerin durumu Birleşik, Bağımsız ve Özgür Kürdistan ile kurtuluş hedefini besler. PKK'nin uyguladığı şiddete rağmen kitle desteğinin 1988'de daha da güçlendiğine ilişkin yukarıda yer verilen tartışmaya, bu noktada Iraklı Kürt mülteciler faktörünü de eklemek gerekir. Halepçe katliamı, bugün dört parça Kürdistanı birleştiren bir travma olarak ortak bellekte yer bulurken, o günün koşullarında yıllar sonra biraraya gelen Türkiye ve Irak Kürtleri için bir dayanışma vesilesi olur. Irak Kürtlerinin göçü, Kürtler arasında yalnızca fiziki sınırların ortadan kalkmasıyla bir buluşmaya değil, aynı zamanda o güne kadar Kürtleri *öteki*'nden ayrıştıran zulüm ve baskı konumunda ortaklıkların keşfine ve birleşmeye işaret eder. Zira o tarihten sonra her iki Kürdistan parçasında yürütülen direniş hareketlerinin güçlenmesinde kitlesel desteğin oynadığı rol gözönüne alınacak olursa, bu durumun değeri daha iyi anlaşılır.[292]

---

[292] Bu çalışma çerçevesinde görüşülen ve sözkonusu göçün içinde yer alan KDP'li politikacıların Türkiye Kürtlerinin verdiği desteği daha çok bir "misafirperverlik" olarak değerlendirmesi dikkat çeker. Irak Kürtlerinin Türkiye Kürtleri üzerindeki siyasi etkisi daha çok Molla Mustafa Barzani Hareketi bağlamında yorumlanır. Öte yandan, PKK ise 1988 ve 1991'de yaşanan göç sırasında Irak Kürtlerinin Türkiye'de Kürtlerin sergilediği direnişe şahit olmasını önemli sayar. Zira, yine bu çalışma çerçevesinde görüşülen, Murat Karayılan 1991'de Irak Kürtlerini ayaklanmaya iten en önemli etkenin PKK'nin Kuzey Kürdistan'da başlattığı serhildan hareketi olduğunu söyler. Karayılan'a göre, Irak Kürtleri Türkiye'ye kitlesel göç süreçlerinde Kuzey Kürtlerinin mücadelesine birebir şahit olur ve etkilenir. Bu etkilenmenin sonucu, Körfez Savaşı ile birlikte oluşan uygun ortamda açığa çıkar. Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil; Osman Öcalan ise bu ilişkiyi tam tersi bir etkileşimden söz ederek kurar: "91, Kürdistan'ın iki

Irak'ın Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgali ertesinde Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin, güneyinde ise Şiilerin ayaklanması üzerine Saddam Hüseyin rejiminin ayaklanmaları bastırma operasyonları ise ikinci bir göç dalgasına neden olur. Türkiye sınırlarına bir kez daha yığılan Kürt sığınmacılar, bu kez uluslar arası toplumun mülteci sorununu kaynağında çözme politikasına kapı aralar. Bu politikayı ilk kez dillendiren de o tarihte Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal olur. Özal, ABD'ye yaşanan mülteci krizine bir çözüm bulunamazsa Türkiye'nin Kuzey Irak'a gireceğini ve Irak Kürtlerinin evine dönmesi için harekete geçeceğini bildirir.[293] Bu süreçte İngiltere Başbakanı John Major ise bir uluslararası gücün oluşturulmasını içeren Güvenli Bölge önerisini gündeme getirir. Bu gelişmeler sonucu başlayan Huzur Operasyonu Irak Kürtleri'nin geri dönüşünü sağlar, fakat sözkonusu operasyonu gerçekleştiren Çekiç Güç'ün İncirlik ve Pirinçlik üslerini kullanması da Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na müdahale kabiliyetini artırır. Böylelikle, Türkiye'nin zorunlu göç üzerinden Irak Kürdistanı ile kurduğu insani ilişkiler, kısa sürede politik bir niteliğe bürünür.

2.3.1.2. Siyasi Temas ve Uzlaşma

Türkiye ve Irak Kürtleri arasında, Irak merkezi yönetiminin müdahalesinden bağımsız politik ilişkilerin gelişmesinin miladı 1991 Körfez Savaşı'dır. Bu ilişki, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, Saddam Hüseyin rejimi devrildikten sonra

---

parçası için önemlidir. Irak rejimi büyük sarsıntı geçirdi ve zayıf düştü. Kürtler bunu fırsat bildi ve ayaklandı(…)Nisan ayı ortalarına gelindiğinde Güney Kürdistan'ın büyük bölümünden Irak güçleri çekilmek zorunda kaldı.Bu olay Kuzeyi de etkiledi. Botan'dan başlamak üzere serhildan genişledi ve böylelikle Kürdistan'ın Mezapotamya Bölgesi'nde bir ayaklanma başladı."Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11Temmuz 2011, Koya.

[293] C. Çandar, 2012, s.116.

Irak'ta aktif bir rol almak amacıyla Irak muhalefetiyle temasa geçmesiyle başlar. Cumhurbaşkanı'na danışmanlık yaptığı süreçteki tanıklıklarını aktaran gazeteci Cengiz Çandar'a göre Özal, Saddam Hüseyin sonrası oluşacak yeni yapılanmada Türkiye'nin nüfuzunu merkeze taşımak için Kürtlerle işbirliğini "olmazsa olmaz" nitelikte görür.[294] Öte yandan, Lozan Antlaşması'nda karara bağlanmamış olan Musul Vilayeti konusunda, Irak devletinin çökmesi halinde Türkiye lehine doğacak haklar gündeme gelir.[295]

Cumhurbaşkanı Özal'ın bir diğer amacı ise Irak'ın zayıflaması veya dağılması halinde doğacak jeopolitik boşluğu İran'a karşı Türkiye'nin doldurmasına imkân verecek aktif ve söz sahibi bir pozisyon yakalamaktır. Çandar'a göre, Özal'ın amacı aynı zamanda "Irak Kürdistanı'nın Türkiye için bir 'güvenlik hinterland'ı haline gelmesi, dolayısıyla Irak Kürtlerinin PKK'yi arkalamaması, hatta Türkiye ile birlikte davranarak PKK'nin saf dışı bırakılmasında rol alması"dır.[296]

Ancak, Irak Kürtlerine politik bir rol biçen bu yaklaşım, Irak'ın 36. paralelin kuzeyinde otoritesini tamamen kaybetmesi ertesinde bir Kürt Devleti'nin kurulma ihtimali ile birleşince Türkiye'de siyasi bir krize neden olur. Türkiye'nin Irak'ın

---

[294] **Ibid**., s. 100.

[295] Aynı dönemde Celal Talabani de Türkiye'ye Kuzey Irak ve Kürtler üzerindeki haklarını hatırlatmak peşindedir. **Ibid.**, s. 108. Ancak, Çandar aynı zamanda Özal'ın birebir kendi ifadelerine dayanarak hiçbir zaman Irak Kürdistanı'nı Türkiye topraklarına katmak gibi bir niyeti olmadığını, bilakis bunun için en önemli gerekçe sayılan petrole sahip olmanın Türkiye için faydalı olamayacağına inandığını söyler. Zira Özal petrol sahibi ülkelerin hep sorunlarla uğraşan fakat tüketen ülkelerin zengin olduğuna vurgu yaptığını aktarır. **Ibid**., s. 122.

[296] **Ibid**., s.137.

toprak bütünlüğünün korunmasından yana ve bir Kürt Devleti'nin kurulmasına karşı resmi politikası, Cumhurbaşkanı'nın geliştirdiği inisiyatif ile çelişir.[297]

Öte yandan, Irak Kürtleri için Türkiye ile ilişkiler ise hayati bir önem taşır. Zira hem uluslararası ambargo hem de Irak devletinin uyguladığı bölgesel ambargo nedeniyle halk en temel ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdadır.[298] Gıda, temiz su ve ilaç sıkıntısı hayatı tehdit eden boyutlara ulaşır. Halkın sorunlarına çözüm bulma arayışındaki Kürt liderler ise seyahat bile edemez hale gelir. Talabani sözkonusu tarihte içinde bulundukları durumu şöyle ifade eder: "Kürdistan topraklarına geçebilmek için yedi gün Şam'da, üç gün de Kamışlı'da bekledim. Dicle üzerinden karşıya geçebileceğim bir sandal için. Silah cephane bir şey yok.İran gıda malzemelerinin gelmesini engelliyor. Tek yol Türkiye'de." [299]

---

[297] Bu gelişmeler, Türkiye'nin resmi politikasından çok Özal'ın inisiyatifine işaret eder. Zira başta DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin Başbakanı Demirel olmak üzere muhalefet de Özal'ı yetkilerini aşan bir politika izlemekle eleştirir. Hatta DSP Genel Başkanı Ecevit, Özal'ı "Türkiye'yi bölme oyunlarına alet olmakla" suçlar. **Ibid.**, s. 178.Irak Kürdistanı'nda bir Kürt devleti kurulması ihtimaline karşı Cumhurbaşkanı Özal dışında devletin nerdeyse tüm birimleri, Saddam rejimini Türkiye'nin doğal müttefiki olarak görür ve dolayısıyla Irak Kürtleriyle yürütülen ilişkilere karşı çıkar. B. Oran, 2003, s.256.

[298] Irak'ın Kuveyt'i işgal emesinden sonra 6 Ağustos 1990 tarihinde alınan 661 No'lu BM kararıyla Irak'a yalnızca ilaç ve acil durumlarda gıda sokulmasına izin verilir. Bu kararın en önemli sonuçlarından biri Irak'ta çocuk ve bebek ölümlerinde gözlenen artış olur. Irak Kürdistanı ise bu süreci "çifte ambargo" süreci olarak deneyimler. Zira Irak Kürdistanı bu süreçte Irak merkezi hükümetinin imkanlarından da faydalanamaz. Uluslararası örgütlerin yardımları ise yalnızca Türkiye-Irak snırında bulunan Habur Kapısı yoluyla Irak Kürtlerine ulaşır. Bu durum, hem Türkiye'nin Irak Kürdistanı partileri üzerinde baskı kurmasının hem de sözkonusu partilerin bu süreçte Türkiye'ye bağımlılığının en önemli kaynağıdır. Nihayeinde, BM'nin 1996 yılında kabul ettiği 986 No'lu "gıda için petrol (*oil for food*)" kararıyla ambargo görece yumuşatılır, ancak etkileri kararın tümüyle kaldırıldığı 22 Mayıs 2003 yılına kadar sürer. BM'nin Irak'a ambargo kararının Irak Kürdistanı özelinde sonuçları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. D. Zebari, 2005, ss. 67-78.

[299] C. Çandar, 2012, s.119.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Irak Kürtlerini buluşturan bir başka neden ise İran faktörüdür. Tıpkı Özal gibi KDP ve KYB de Saddam rejiminin düşmesi halinde İran-Suriye ekseninin alternatif olmasını istemez.[300] Bu bağlamda, Irak Kürtlerinin beklentisi Türkiye ile siyasi, askeri, ekonomik ve ticari alanları kapsayacak bir işbirliğidir. Batılı ülkelerden gelecek yardımlar için İskenderun-Habur-Zaho arasında güvenli bir koridor açılması, en acil gündem maddesi olarak görülür.[301] Bu çerçevede, Cumhurbaşkanı Özal'ın KYB lideri Celal Talabani ile kurduğu ilk temasta taşınan mesaj şöyle aktarılır:

> "Bizimle beraber olurlar, gelecekte bizimle birlikte hareket ederlerse, Türkiye'nin onları hiçbir zaman aldatmayacağını söyle. İran'ın onlara yaptığını hiçbir zaman yapmayız. (…) bizim halkımız da onların halkı da çoğunluk itibariyle Sunni'dir ve bu aramızdaki önemli bir bağ. Ayrıca, Türkiye bugüne dek onlarla resmi ilişki kurmamış olmakla birlikte, resmi ilişki kurduktan sonra onların her forumda, her platformda avukatlığını üstlenir.(…) NATO üyesi, Batı kurumlarında temsil edilen önemli bir devlettir…"[302]

Cumhurbaşkanı Özal, bu mesajla birlikte 1988'de Kürt mültecilerin kendisinin çabaları ve girişimleri sayesinde Türkiye'ye kabul edildiğinin Talabani'ye hatırlatılmasını özellikle ister.[303] Bu hatırlatma önemlidir, zira mesajın iletildiği 18 Şubat 1991'den yalnızca bir hafta sonra 5 Mart 1991'de ilk Ranya'da başlayan ayaklanmaya karşı Saddam rejiminin yürüttüğü bastırma operasyonları, yine Kürtlerin Türkiye sınırına yığılmasına neden olur. Irak'ın 29 Mart-3 Nisan 1991 tarihleri arasında Kürtlerin ele geçirdiği tüm bölgeleri tek tek geri alması sonucu,

---

[300] Hatta bu yüzden Talabani ve Barzani aynı yıl Saddam'la görüşüp Irak'ta çok partili bir sisteme geçiş konusunda görüşmeler yapıp uzlaşma yolu ararlar. **Ibid**., s.119.

[301] **Ibid.**, s.121.

[302] **Ibid.**, s.136.

[303] **Ibid**., s.137.

yaklaşık 500 bin mülteci Türkiye'ye sığınır. [304]Bu süreçte Cumhurbaşkanı Özal'ın oynadığı etkin rol, sözkonusu mesajda altı çizilen güven telkinin bir anlamda somut göstergesi olur. Daha sonra atılan adımlar da Irak Kürtlerinin bölgesel ve uluslararası ölçekte temsili konusundaki vaatleri karşılar niteliktedir.

Zira ilk kez bir Kürt lider, Celal Talabani, 14 Temmuz 1991'de Çankaya Köşkü'ne kabul edilir.[305] Bu resmi kabulü, iki yıllık aradan sonra, Türkiye'nin Ağustos 1991'de ve Ekim 1991'de Irak Kürdistanı'ndaki PKK üslerine havadan ve karadan operasyonları izler. Bu operasyonlara KDP ve KYB yaptıkları açıklamalarla karşı olduklarını söyleseler de Türkiye ile ilişkileri gelişerek devam eder. Şubat 1992'de Talabani'nin Cumhurbaşkanı Özal'ı, Barzani'nin de Başbakan Demirel'i ziyaretleriyle ivme kazanan ilişkilerin en önemli sonuçlarından biri de Kürt liderlerin PKK'nin Türkiye'ye saldırılarını Irak Kürdistanı topraklarından yapmasına karşı olduklarını açıklamaları olur. Mesud Barzani, 18 Mart 1992'de Almanya'da yaptığı bir basın toplantısında PKK'yi terörist bir örgüt ve tehdit olarak gördüklerini söyler.[306] Bu sonuç, Irak Kürtlerinin hem bölgesel hem uluslararası politik alana

---

[304] H. Buzoğlu,1995, s.158

[305] Çandar, görüşmeyi KYB lideri Talabani yapmış olsa da, o dönem Irak Kürdistanı partilerinin hepsinin temsil edildiği Kürdistan Cephesi'nin de bu ittifakı desteklediğini söyler.Çandar'ın aktardığına göre görüşmenin her iki tarafı da bu başlangıcı Türklerin ve Kürtlerin kardeşçe yaşadığı Osmanlı dönemine geri dönüş olarak değerlendirilir. C. Çandar, 2012, ss.113-114. Bu arada aslında bu Talabani'nin Türkiye'ye ilk gelişi değildir. Zira Cumhurbaşkanı Özal'ın bilgisi dahilinde Talabani gizlice Türkiye'ye gelmiş ve 9-10 Mart 1991'de Dışişlerinden bir heyetle görüşme yapmıştır. Bu gizli görüşme öncesinde Talabani'yle temas kuran Cengiz Çandar, Londra'da konuyla ilgili ilk kez Talabani ile buluştuğunda Talabani'nin PKK lideri Abdullah Öcalan'ı da buluşmadan haberdar ederek onayını aldığını aktarır, **Ibid.**, s.145.

[306] 27.10.1991'de Mesud Barzani bir açıklama yaparak Irak Kürdistanı topraklarına Türkiye'nin yaptığı operasyonları reddettiğini açıklar. Ve Ankara'daki KDP temsilcisini geri çağırır. 1.11.1991'de de Celal Talabani, eğer Türkiye operasyonları durdurmazsa Türkiye'ye karşı

girişlerinin Türkiye'nin belirlediği meşruiyet sınırları çerçevesinde gerçekleştiğinin bir göstergesidir. Ancak, yukarıda tartışılan uluslararası toplumun Kürt sorununu ele alış biçimiyle de uyumlu bu meşruiyet sınırları, daha sonra PKK ve KDP arasında çıkan savaşında kaynağı olur.

Bu bağlamda, 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin Irak Kürtleri ile ilişkileri, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını *de jure* mutlak kabul eden, ancak PKK ile mücadelede ortaklaşıldığı ölçüde *de facto* bir Kürt Devleti'nin önünü açan bir seyir izler.[307] Zira Talabani ve Barzani'nin 30 Ağustos 1992'de yaptığı Çankaya Köşkü ziyaretinde somutlaşan işbirliğinin hedefi, PKK'yi denklem dışına çıkararak Kürt sorununu çözmektir.[308] Dolayısıyla, 4 Ekim 1992'de Kürdistan Federe Devleti'nin ilanı, Türkiye kabul etmediğine dair yaptığı açıklamalarına rağmen engellenmez.

Buna karşılık, 5 Ekim1992'de Irak Kürdistan Bölgesel Parlamentosu'nun aldığı ilk kararlardan biri PKK'ye savaş ilan etmek olur. Türkiye'nin de bir sınır ötesi operasyonla destek verdiği Kürtler arası bu savaş, PKK'yi Türkiye sınırından

---

savaşacaklarını söyler. تركيـــة شؤون مجلة ، العـــــراقيين والأكـراد يـاتـرك بيـــن العلاقـــات تطـور وقـــائع والبحـــوث الاســـــــتراتيجية الدراســات مركز ،١٩٩٢ الاول تشـــرين ،٢ ،العـدد ،(الخـاص التقـــرير) ١٣. ص .بـــيروت ،والتوثيـــــق ("Events and Developments in the Relation Between Turkey and Iraqi Kurds"**, Journal of Turkish Affairs**, Special Report No:2, Beirut, Center for Strategic Studies Research and Documentation, October 1992), s.13.

[307] 19.5.1992'de Irak Kürdistanı'nda ilk seçimler yapılır. 5.6.1992'de ise Kürdistan Parlamentosu'nun ilk toplantısı gerçekleştirilir. 9.6.1992'de Talabani tekrar Ankara'yı ziyaret eder ve bu kez Başbakan Demirel ile de görüşür. 5.7.1992'de ilk Kürdistan Hükümeti ilan edilir. 8.7.1992 Türkiye Kürt Hükümeti'nin hiçbir meşruluğu olmadığını ilan eder. 24-25. 7.1992 Talabani ve Barzani'ye diplomatik pasaport verilir. 23.8.1992 Hikmet Çetin'le birlikte Talabani PKK'ye Irak Kürdistanı'nda üs kurmalarına izin vermeyeceklerini açıklar. Bu arada KDP ve KYB, Ankara'da temsilcilik açar. **Ibid**., s.14

[308] Çandar anılarını kaleme aldığı kitabında "Turgut Özal ile Celal Talabani arasında oluşmasında belirleyici rol oynadığım temas mekanizmasının hedeflerinden biri, PKK'yi denklem dışına çıkartarak Kürt sorununu çözmek idi" der. C. Çandar, 2012, s.539.

uzaklaştırıp Irak Kürdistanı'nın güneyine çekmeyi hedefler.[309] Bu hedef, Türkiye'nin PKK ile mücadele konusunda Irak Kürtleri'ne biçtiği rol bağlamında önemli ipuçları içerir. Zira ateşkes ilanının hemen ertesinde Irak Kürdistan Bölgesel Parlamentosu ve PKK arasında yapılan anlaşmada, PKK'nin bir Irak Kürdistanı partisi olarak faaliyet göstermesinin şartlarını düzenleyen maddeler yer alır.[310]

29 Ekim 1992 tarihinde PKK adına Osman Öcalan'ın imza attığı anlaşmanın birinci maddesi, PKK'nin yükümlülüklerini belirlerken, ikinci madde de Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin yapacakları sıralanır. Buna göre PKK, Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin kararlarına ve emirlerine uyacağını, Irak Kürdistanı topraklarını askeri operasyonlar için kullanmayacağını, Türkiye sınırından uzak ve Irak Kürditanı Bölgesel Hükümeti'nin seçeceği bir alana yerleşmeyi kabul edeceğini, yine Irak Kürditanı Bölgesel Hükümeti'nin vereceği izin çerçevesinde PKK üyesi kişilerin bölgede seyahat edeceğini ve son olarak Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti ve Kürdistan Cephesi aleyhine yürütülen yayın faaliyetlerine son vereceğini taahhüt eder. Öte yandan, Irak Kürdistan Bölge Hükümeti ise Irak Kürdistanı'na göç edenTürkiye vatandaşı Kürtlerin güvenliğini sağlayacağını, PKK'nin Irak Kürdistanı'ndaki varlıklarını elinde tutmasına ve Irak Kürdistanı'nda özgürce siyasi faaliyette bulunmasına izin vereceğini, bunun yanında yaralıların tedavisinden sorumlu olacağını taahhüt eder.[311]

---

[309] Ü. Özdağ, 2007, s.102.

[310] Anlaşmanın orijinal metninin bir kopyası için bkz. EK 5, Özel Arşiv.

[311] Bu anlaşmanın maddelerine, Türkiye Kuzey Irak ve PKK kitabında Ümit Özdağ şöyle yer verir:"Kürdistan topraklarında bulunan bütün PKK savaşçısı ve üyeleri Irak Kürdistanı topraklarında bulundukları süre içinde Kürdistan bölgesinin yasalarına uymayı taahhüt ettiler. Buna göre, Irak Kürdistan topraklarını askeri faaliyetleri için kullanmayacaklar; Irak Kürdistanı'nda kalmak isteyen PKK üyeleri Türkiye sınırından uzak ve bölge hükümetinin tespit

Bu anlaşma, Türkiye ile KDP ve KYB arasında varılan PKK'yi denklem dışına çıkararma hedefinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zira anlaşmanın özü PKK'nin Irak Kürdistanı'nda mevcut askeri varlığını sınırlama ve kontrol altına almaktır. Anlaşmada yer alan Türkiye vatandaşı Kürtlere ilişkin madde ise bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bağlamında önem taşır.

1991 Körfez Savaşı ertesinde Türkiye'nin özellikle Irak'a sınır köylerinden güneye münferit göçler başlar. Giderek artan köy boşaltma operasyonları sonucunda, çoğu sınırın diğer yanında akrabası olan köylüler, Irak Kürdistanı'na göçer. Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıktığı 1994 yılından önce gerçekleşen bu göçler sonucu Irak Kürdistanı'na yerleşen Türkiye Kürtlerinin, PKK ile yapılan bir anlaşmaya konu edilmesi dikkat çekicidir. Zira aşağıda ayrıntılarına yer verileceği üzere, bu köylülerin PKK ile ilişkileri tartışmalıdır; hatta çoğu, Türkiye'de süren iç savaşta taraf olmamak için Irak Kürdistanı'na göç eder.

Ancak anlaşmanın, yukarıda yer verilen Cumhurbaşkanı Özal'ın 500 bin insanın Türkiye'nin batısına göç etmesi halinde sorunların büyük ölçüde çözüleceğine ilişkin açıklamalarının hemen ertesine imzalanması, şu varsayımı akla getirir: Türkiye'nin sözkonusu anlaşma tarihinde Irak Kürtleriyle geliştirdiği askeri ve siyasi işbirliği de göz önüne alınacak olursa, Irak Kürditanı Bölgesel Hükümeti'nin Türkiye vatandaşı Kürtleri güvence altına alacağı taahhütüne girerek, bir bakıma, Türkiye'nin uyguladığı zorunlu göç politikalarına Türkiye'nin batısı

---

edeceği yere taşınacaklar; İçişleri Bakanlığı'nın vereceği vesikalarla bölgede serbestçe seyahat edebilecekler, Kürdistan Hükümeti ve Cephesi karşıtı bölgede siyasi faaliyette bulunmayacaklar; Kürdistan hükümeti bu bölgede kalmak isteyen Türkiye Kürdistanı vatandaşlarını koruyacak; Bölge içerisinde PKK için siyasi faaliyet serbestisi sağlanacak." Ümit Özdağ, **Türkiye Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami saşın Anatomisi**, Ankara, ASAM, 1999, ss.93-94.

dışında bir de Irak Kürdistanı alternatifi sunarak destek olur. Nihayetinde hedef, potansiyel PKK kitlesi olarak görülen Türkiye Kürtlerinin PKK'nin kontrol ettiği bölgelerden çıkartılmasıdır. Irak Kürditanı Bölgesel Hükümeti de bu anlaşmayla, yalnızca PKK'nin askeri varlığını sınırlandırmak konusunda değil, aynı zamanda bu hedef doğrultusunda da bir misyon yüklenmiş görünür. Bu tartışma, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış süreci bağlamında üçüncü bölümde sürdürülecektir.

Son tahlilde, Türkiye Irak Kürdistanı'nda bir Kürt Devleti'nin kurulmasını arzulamasa da, PKK'ye karşı işbirliği yaptığı ölçüde Irak Kürtlerinin siyasal bir otorite olarak meşrulaşmasına doğrudan katkıda bulunur. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümünden sonra Türkiye ve Irak Kürtleri arasında kurulan yakın ilişkilerin bozulduğuna dair değerlendirmeler, PKK'ye karşı ortak mücadele politikalarının izi sürüldüğünde yersiz görünür.[312] Zira 1993'ten sonra PKK'nin denklem dışına çıkarılmasında sözkonusu ilişkinin etkinliği artarak devam eder. Tek fark, bu işbirliğinin askeri niteliğinin daha çok öne çıkmasıdır.

2.3.1.3. Askeri İşbirliği

Ağustos 1993 Milli Güvenlik Kurulu kararları yalnızca Türkiye'nin Kürt sorununa çözüm arayışları bağlamında değil, Irak Kürdistanı ile ilişkilerinde de TSK'yı başat aktör haline getirir. Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümünün ertesinde Irak Kürdistanı ile kesilen siyasi ilişkilerin yerini büyük ölçüde askeri işbirliği alır. Bu süreçte, Ankara da Türkiye ve Irak Kürdistanı arasındaki temasın adresi olmaktan çıkar. Onun yerine Çekiç Güç kapsamında Zaho'da konuşlanan Askeri Eşgüdüm

[312] Çandar aynı değerlendirmeyi Türkiye'nin Kürt sorunu yaklaşımı bağlamında da yapar. C. Çandar, 2012, s. 182.

Merkezi (*Military Coordination Center-MMC*) Irak Kürtleri ve TSK yetkilileri arasında yapılan görüşmelerin merkezi haline gelir. Bu süreçte Jandarma Genel Komutanı Aydın İlter'in 1 Eylül 1993'te KDP lideri Mesud Barzani ve KYB lideri Celal Talabani ile Erbil'in Selahaddin kasabasında yaptığı görüşme önemli dir dönüm noktasıdır. Bu görüşme sırasında ele alınan en önemli konulardan biri yine PKK'nin Türkiye-Irak sınırından uzaklaştırılması olur. Erbil'de Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)'nın bir ofis açması ve Irak Kürdistanı'na yapılacak 13.5 milyon dolarlık mali yardım ise bu görüşmeyi izleyen ilk adımlar olarak kaydedilir.[313]

Bu tatihten sonra, Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda önemli bir artış gözlenir. Türkiye, 1983-1990 yılları arasında yalnızca sekiz sınır ötesi operasyon yaparken, bu sayı 1991-2001 arası 42 olur.[314]Yalnızca sayı değil, operasyonların kapsamı da artış gösterir. Örneğin 28 Şubat1994'te, o güne kadar düzenlenen en geniş sınır ötesi hava operasyonu gerçekleşir. Ertesinde, 4 Şubat 1994'te dört bin askerin yer aldığı kara birlikleri, Irak Kürdistanı'a girer. Ancak, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu açısından da önemli bir kırılmaya işaret eden Türkiye'nin gerçekleştirdiği ilk büyük operasyon, 21 Mart 1995'te hayata geçirilen Çelik Operasyonu'dur. TSK'nın 35 bin askerle Irak Kürdistanı'nın şehirlerine kadar girdiği Çelik Operasyonu, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, Kürt mülteci savaşçıların Atruş Kampı'na yerleşmesinde önemli

---

313 الدراسات مركز ،١٩٩٣ خريف ،٩ ،العدد ،(الفصلي التقرير) تركية شؤون مجلة ،الكوردية لمسالة ("Kurdish Issue", **Journal of Turkish Affairs**, Fall, No:9, Beirut, Center For Strategic Studies Research and Documentation, 1993), ss-58-63 ٦ ٥٨ ص ص .بيروت ،والتوثيق والبحوث الاستراتيجية

314 http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/10/23/7260/tsknin-19832010-yillari-arasinda-kuzey-irakta-pkk-unsurlarina-karsi-yuruttugu-sinir-otesi-operasyonlardaki-basarisi-uzerine-bir-degerlendirme, 10.05.2014.

bir rol oynar. Bu tarihten sonra Çekiç ve Şafak operasyonları başta olmak üzere, Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na yönelik sınır ötesi operasyonları 1998 yılı sonuna kadar kesintisiz devam eder.[315]

Bu operasyonlar, Türkiye'nin uluslararası alanda sık sık eleştiri konusu olmasına neden olur; özellikle basın-yayın yoluyla önemli bir kamuoyu baskısı doğar. Ancak, Çekiç Güç'ün Türkiye'ye bağımlılığı bu eleştiri ve baskıların sonuç alıcı bir etki yaratmasını engeller. Zira Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasının gündeme alındığı neredeyse her toplantı sonrasında şu açıklamaya benzer ifadelerin basına yansıdığı görülür:"ABD, Fransa, İngiltere Türkiye'nin tedhiş eylemlerine karşı meşru savunma hakkını tümüyle desteklediklerini yeniden belirtmişlerdir. Irak topraklarının PKK için barınak haline gelmesi üzerinde durmuşlar ve bu ilkeye bütün taraflarca uyulmasını istemişlerdir".[316]

Öte yandan, 1992-1998 tarih aralığında gerçekleşen sözkonusu operasyonlarda Türkiye özellikle KDP ile yakın işbirliği kurar. Zira aynı süreçte hem KYB hem de PKK ile bir iç savaş yürüten KDP, bu işbirliği ile KYB'nin askeri ve politik etkinliğini Irak Kürdistanı'nın Soran bölgesiyle sınırlamayı başarırken, PKK'nin de büyük ölçüde Türkiye-Irak-İran üçgeninde yer alan Kandil bölgesine çekilmesini sağlar. Türkiye ise bir yandan Türkiye-Irak sınırındaki askeri kontrolünü güçlendirirken bir yandan da PKK'nin KDP ile bir savaşın içine çekilmesi yoluyla Türkiye içindeki silahlı gücünün kısıtlanmasında önemli avantajlar elde eder.[317]

---

[315] Bu operasyonların tarihlerini Mart 1996, Temmuz 1996, Ocak 1997, Mayıs 1997, Eylül 1997, Aralık 1997, Mart 1998 olarak sırlanabilir. Ü. Özdağ, 2007, ss. 143-149.

[316] "Türkiye'ye Çekiç Güç Güvencesi", **Özgür Gündem**, 11 Mart 1994.

[317] Ü. Özdağ, 2007, s.148.

Öte yandan Türkiye, uluslararası alanda Irak Kürtleri konusunda atılan adımlarda da önemli bir rol oynar. Aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, özellikle Kürt iç savaşının sonlandırılması için Paris, Dublin, Ankara ve Washington'da başlatılan girişimlerde, Türkiye'nin tavrı belirleyici olur. Türkiye'nin tavrı çoğu zaman bir uzlaşmanın sağlanmasını zorlaştırır niteliktedir, fakat başta ABD olmak üzere uluslar arası toplum Türkiye'yi dışlamayı göze almaz. Zira bir yandan Çekiç Güç'ün devamlılığını sağlamak, bir yandan da İran'ın Irak Kürdistanı'na müdahil olma çabalarını dengelemek için Türkiye'ye duyulan ihtiyaç kaçınılmazdır.[318]

Bu bağlamda, KDP ve KYB arasında süren iç savaşı sonlandırmak amacıyla gerçekleştirilen ilk somut girişim olan Paris Konferansı önemli bir örnektir. Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın inisiyatifinde 16-22 Temmuz 1994 tarihlerinde toplanan Paris Konferansı'nda, KDP ve KYB temsilcileri bir araya gelir. Her iki tarafın uzlaştığı konular bir taslak metinde kaleme alnır. Bu metinde yer alan ilk başlığın "Bölgesel ve Dış İlişkiler" olması dikkat çeker. Bu başlık altında sıralanan maddelerin ilki ise tarafların (KDP ve KYB) komşu ülkelerin iç işlerine karışmayacağının ve onların da Irak Kürdistanı'na karışmamasının ilke olarak kabul edildiğine işaret eder. Ancak, aynı maddede, bu ülkelerdeki Kürt sorununun demokratik yollardan çözümünün de destekleneceği vurgulanır. Taraflar, komşu ülkelerle geliştirilecek ilişkilerde öncelikle Irak Kürdistanı halkının çıkarlarının

[318] Türkiye'nin uluslararsı toplum tarafından destek görmesinin en önemli nedenlerinden biri olan İran, KDP ve KYB arasındaki savaşta çoğu zaman KYB yanında yer alır. İran'ın iç savaş sürecinde en somut müdahalesi 10 bin kişilik Bedir Tugayı ile olur. Daha sonra Ağustos 1996'da KYB'nin Erbil'i ele geçirmesinde yine İran'ın verdiği destek belirleyicidir. Ancak, KYB'nin Erbil'i alması, KDP'nin de Bağdat yönetiminden yardım istemesine neden olur, ki bunun sonucu Irak birlikleri Çekiç Güç göreve başladıktan sonra ilk kez 36. paralelin kuzeyine geçer. Aynı süreçte, Irak birliklerinin Erbil'e girmesiyle ABD ile çalışan 6700 Kürt (CIA ajanı oldukları iddia edilir) güvenlik gerekçesiyle Guam adasına gönderilir. B. Oran, 2003, s.265.

gözetilmesi konusunda da mutabık kalır. Bu amaçla, hem KDP hem KYB komşu ülkelerle girişecekleri işbirliğinden birbirlerini haberdar edeceklerini ve komşu ülkelerde yaşayan Kürtlerin aleyhine bir Kürt inisiyatifinden uzak duracaklarını taahhüt eder. Bu arada uzlaşma metninde, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Kürt mülteciler konusunda da önemli bir karara yer verilir. Yine "Bölgesel ve Dış İlişkiler" başlığı altında yer bir maddeye göre, Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti, Irak Kürdistanı dışından gelen mağdur durumdaki bütün Kürtlere siyasi mülteci statüsü tanıyacaktır. Bu hakkın tanınması ise mültecilerin Irak Kürdistanı'nda askeri üslerinin bulunmaması ve komşu ülkelere saldırmamaları şartına bağlanır.[319]

---

[319] الـــديمقراطي الحـزب ،عنـه المسـؤول ومن انـــدلع كيـف ،العـراق كوردســـتان فـــي الـــداخلي الاقتتـــال ،٢٩ رقـم دراسـة ،الاول الجـزء ،المـركزي والبحـــوث الدراســات مكتـــب ،السياســـي المكتـــب -الكوردســـتاني ،أربيـــل ١٩٩٧، ص ٢٣٧ **(Internal War In Iraqi Kurdistan: How It Happened? Who is Responsible?**, PDK Political Bureau Central Office of Studies and Researches, 1, No:29. 1997), ss.234- 238. Bu kaynakta Konferans kararlarına ilişkin orijinal taslak metnin bir kopyası bulunmaktadır. Dolayısıyla,yukarıda yer verilen maddeler de sözkonusu kopyadan tercüme edilmiştir. Paris Konferansı'nda alınan kararları Ümit Özdağ ise Türkiye Kuzey Irak ve PKK kitabında kaynak belirtmeden şu şekilde ifade eder: " Irak Kürdistan lideri sıfatının Başbakan olarak değiştirlmesi ve seçimlere kadar Başbakan, Temyiz mahkemesi Başkanı ve Meclis Başkanı'ndan oluşacak Başkanlk Meclisi'nin Başbakan'ın görevini yürütmesi; Ağustos 1994 içerisinde taraflara eşit sayıda bakanlık verilmesi, azınlık ve bağımsızların da katılını sağlamak suretiyle yeni hükümetin oluşturulması; Ekim 1993 tarihine kadar Paris Kürt Entitiüsü'nce federal sisteme sahip ülke uzmnlarının dave edilerek, yeni bir anayasa taslağının hazırlanması ve taslağın Kürt Parlamentosu'nun onayına sunulması; Ekim 1994 içinde nüfus sayımı yapılarak, 1994 yılı sona ermeden seçmen listeleri ve adayların belirlenmesi; Peşmerge Bakanlığı'nın lağvedilerek yerine üst düzey subaylardan oluşacak Genelkurmay heyetinin kurulması; Dış yardımların parti ve gruplara değil, doğrudan hükümete verilmesi: Parti temsilcilerinin yanı sıra, başta New York ve Brüksel olmak üzere çeşitli merkezlerde dış temsilciliklerin açılması ve elçi statüsünde atama yapılması; Irak Kürdistanı'nda askeri üs kurmamak ve silahlı saldırı yapmamak kaydıyla K.Irak Kürt Yönetimi'nin sürgün Kürtlere siyasi iltica hakkı tanıması, Çeşitli Bakanlık ve kuruluşlarla polis teşkilatında, parti yandaşları olmayan tarafsız kişilerin istihdam edilmesi. Ü. Özdağ, 1999, ss. 127-128.

Paris Konferansı'nda Türkiye resmi olarak temsil edilmediği halde, bu maddelerden açıkça anlaşılabileceği gibi, sağlanan uzlaşmanın Türkiye'nin çıkarlarına ters düşmemesine özel bir dikkat gösterildiği görülür. Bu çerçevede, İran'ın da gözetildiğini varsaymak yerinde olur. Zira İran da Türkiye'ye benzer kaygılar nedeniyle Irak Kürdistanı'nda etkin bir siyasal aktör konumundadır. Ancak, Paris Konferansı aynı zamanda Irak Kürdistanı'nda 1992 yılında temelleri atılan Kürdistan Federe Devleti'nin uluslararası alanda meşru bir otorite olarak tanınması bağlamında önemli bir adımdır. Uluslararası hukuka göre yalnızca egemen devletlerce kullanılabilen mülteci statüsü tanıma hakkının, Paris Konferansı'nda hazırlanan anlaşma taslağında Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin sorumlulukları arasında sayılması bu bağlamda somut bir örnek teşkil eder. Öte yandan, bu kararın, tam da Paris Konferansı'nın toplandığı tarihlerde Irak Kürdistanı'na göç eden Türkiye Kürtleri'nin kendilerine mülteci statüsü tanınması konusunda gösteriler yaptığı bir tarihe denk gelmesi dikkat çekicidir. Bu sürecin sonuçlarına üçüncü bölümde ayrıntılarıya yer verilecektir.

Fakat bu noktada, sözkonusu uzlaşmanın Türkiye'nin müdahalesi nedeniyle hiçbir zaman uluslararası bir antlaşma metnine dönüşmediğinin altını çizmek yerinde olur. Bu konuda KDP ve KYB arasında yapılan tartışmalar, Türkiye'nin etkisinin somut delillerini ortaya koyar. Her iki parti de Fransa'nın inisiyatifinde gelişen bu uzlaşma sürecine Türkiye, İran ve Suriye'nin yanında, ABD ve İngiltere'nin de karşı olduğunda birleşir. Buna rağmen, örneğin KYB'ye göre, başarısızlığın asıl nedeni KDP'nin daha anlaşma imzalanmadan uzlaşma metnini gizlice Türkiye ile paylaşmasıdır. KDP adına bu suçlamalara yazdığı bir makale ile yanıt veren dönemin KDP dışilişkiler sorumlusu Hoşyar Zebari ise Paris Konferansı'na katılacak her iki

tarafın temsilcilerinin bizzat Türkiye'nin sağladığı imkânlarla seyahat ettiğine vurguyla, Türkiye'den bu bilgilerin saklanmasının zaten mümkün olamayacağını iddia eder. Zebari aynı zamanda, ABD, Fransa ve İngiltere'nin içinde bulunduğu Paris Konferansı görüşmelerinin, sözkonusu devletler Huzur Operasyonu çerçevesinde Türkiye ile işbirliği içindeyken, Türkiye'nin bilgisi dışında olamayacağını da vurgular. Zebari, tüm bunların ötesinde uzlaşma metninin Kürdistan Parlamentosu'nda tartışıldığını ve dolayısıyla medyaya yansıdığını hatırlatarak, KYB'nin yönelttiği anlaşmanın gizliliğinin ihlali suçlamalarına karşılık verir.[320]

Bu noktada, Zebari'nin makalesinde yer verdiği bir ayrıntı, Türkiye'nin bu girişimden duyduğu rahatsızlığın en önemli nedenlerinden birine işaret eder. Zira Zebari'ye göre, anlaşmanın imzalanacağı gün Elysee Sarayı'nda bir tören yapmayı planlayan François Mitterrand, Bill Clinton ve John Major'a gönderdiği davet mektubunda, Huzur Operasyonu kapsamının 36. Paralelden 34. Paralele genişletilmesini ister, ki bu Kerkük ve Musul'un Kürdistan Federe Devleti'nin kontrolü altına girmesi anlamını taşır.[321] Türkiye açısından böyle bir adım, Irak Kürdistanı'nın güçlenmesi ihtimali yanında Kerkük ve Musul'un Irak Kürdistanı

---

[320] Hoşyer Zebari, kapalı kapılar arkasında Paris Konferansı'nın hazırlık aşamasında Fransa ve Irak Kürdistanı arasında yürütülen müzakerelere ilişkin ilginç ayrıntılar aktarır. Zebari, Mitterand'ın Elysse Sarayı'nda bir tören yapma sözü verdiğini ancak liderler anlaşma sağlamayacak olursa Fransa'nın artık tümüyle Kürt meselesinden çekileceğini söylediğinin altını çizer. Aslında görüşmelerin gizli yapılması da gündeme gelir, ancak nihayetinde bu anlaşmanın bir Kürt-Kürt uzlaşması olduğu ve dolayısıyla kimseye karşı bir amaç gütmediği için herkese açık düzenlenmesinde mutabık kalınır. Fakat Paris Kürt Enstitüsü Başkanı Kendal Nezan'ın Türkiye Büyükelçisi'nin konferansa davet edilmesini reddetmesi üzerine, Türkiye'nin yer almadığını ve bu durumun da Türkiye'yi şüphelendirdiğini söyler. **Internal War In Iraqi Kurdistan…,** 1997**,** ss.95-96.

[321] **Ibid.,** ss. 415-416.

sınırları içinde sayılması yönüyle de risk taşır. Nihayetinde, Türkiye dolaylı olarak Huzur Operasyonu'ndan çekileceği tehdidiyle Paris Konferansı'na karşı çıkar. Bu arada, Barzani veTalabani'ye artık Avrupa'ya Türkiye üzerinden ulaşamayacakları mesajı da gönderilir. Zebari'ye göre, Fransa da Türkiye'den beklediğinin ötesinde sert bir tepki alması nedeniyle geri adım atmak zorunda kalır.[322]

Son tahlilde, Türkiye Paris Konferansı'nı Kürt sorununun uluslararasılaşmasına bir katkı olmanın ötesinde, bir Kürt Devleti'nin temellerini atma ve bağımsızlığını tanıma girişimi olarak görür ve karşı çıkar. Karşı çıkmakla da kalmayıp anlaşmanın imzalanmasına engel olur. Mitterand'ın 7 Eylül 1994'de Elysee Sarayı'nda düzenlenecek bir törenle Paris Konferansı'nda varılan uzlaşmayı ilan etme girişimi, Türkiye'nin Barzani ve Talabani'ye geçiş izni vermemesi nedeniyle askıya alınır.[323] Bu arada, Habur sınır kapısı Batılı parlamenter ve insan hakları örgütlerine kapatılır. Bu süreçte, Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal Fransa'nın girişimlerine son vermemesi halinde Fransa-Türkiye ilişkilerine zarar göreceğini söyler.[324] Barzani ve Talabani ise 5 Ekim 1994'te Tahran'a giderek İran üzerinden Paris'e ulaşmayı dener; ancak, Fransa daveti iptal ettiği haberini gönderince Paris Konferansı bir sonuç alınamadan rafa kalkar.[325]

---

[322] **Ibid.,** ss.419-423.

[323] **Ibid.,**, s.425.

[324] Dönemin Başbakanı Tansu Çiller, tam da Paris Konferansı'nın toplandığı tarihlede Paris'e resmi bir ziyaret gerçekleştirir. Ancak, bu ziyaret sırasında Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand sağlık sorunlarını gerekçe göstererek Çiller'le görüşmeyi kabul etmez. Öte yandan Danielle Mitterand ise bu ziyaret sırasında Çillere'e hitaben yayınladığı açık mektupta, "…göreve gelmeden önce verdiği sözleri tutmamakla ve Ermeni ve Yunan soykırımından sonra Kürtlere de soykırım yapmakla…" suçlar. "Madam'dan Çiller'e Kürt Mektubu", **Milliyet**, 21 Temmuz 1994.

[325] **Internal War In Iraqi Kurdistan …,** 1997, s.426.

Kürt iç savaşını sonlandırmak amacıyla başlatılan ikinci bir girişim ise Dublin Konferansı'dır. ABD'nin öncülük ettiği ve bu kez Türkiye'nin de gözlemci statüsünde yer aldığı görüşmeler sonucu varılan uzlaşmada, Türkiye'nin güvenliğinin göz önünde bulundurulacağı açıkça ifade edilir. Ağustos 1995 tarihinde toplanan Dublin Konferansı'nda alınan bu kararın, Çelik Operasyonu'nun hemen ertesine denk gelmesi önemlidir. Zira böylelikle Türkiye Irak Kürdistanı'da elde ettiği askeri kontrol kapasitesini, siyasi müdahale kabiliyetini artırarak perçinler. Dublin Konferansı'nın ardından KYB lideri Celal Talabani'nin dönemin MİT Müsteşarı Sönmez Köksal'a yazdığı mektup, Türkiye'nin sözkonusu kabiliyeti konusunda önemli ipuçları verir. 30.8.1995 tarihli mektupta Talabani, Türkiye'nin müzakereler sürecinde oynadığı role teşekkür ettikten sonra, PKK'nin Dublin'de varılan uzlaşmayı başarısızlığa uğratma çabalarına izin vermeyeceklerini ve bunun için KDP'ye de yardımcı olacaklarını söyler. Talabani mektubun sonunda Köksal'a "Sizin bir işaretinizle bölgede beraber hareket etmeye hazırız" diye de ekler.[326] Talabani'nin PKK'nin Dublin Konferansı'nı başarısızlığa uğratma çabalarından kastı, PKK ve KDP arasında çıkan iç savaştır. PKK 25 Ağustos 1995'te Bamerne, Zaho, Mergasor, Barzan, Amedi bölgelerinde onbeş ayrı noktadan KDP'ye karşı saldırıya geçer. Çünkü PKK, Dublin Konferansı'nda varılan uzlaşmayı ABD, İngiltere, Türkiye, KDP ve KYB arasında PKK'nin Irak Kürdistanı'ndaki varlığına son verme kararı olarak okur. Bu durum, üçüncü bölümde ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkışında da bir dönüm noktası olur.

---

[326] زان، ســی وانــه، پــارتی دیموکــراتی کوردســتان، مــه کتــه بــی نــاوه نــدی دیراســات و تویژینــه وه، چاپخانــه ی (Leazan, **30 Lesson**, Kurdistan Democratic Party, Erbil, Central Bureau for Studies and Researches, Brayeti Press, 2000) s. 111. ،یــربرایــه تــی، هــه ول ،۲۰۰۰ ص ص ۱۱۱-۱۱۲.

1996 yılında yaşanan gelişmeler ise Türkiye'nin Irak Kürdistanı'nda oynadığı rolü daha da etkinleştirir. Ağustos 1996'da KYB'nin İran'ın desteğiyle Erbil'i ele geçirmesi, buna karşılık KDP'nin de Bağdat Yönetimi'ni yanına alarak Erbil'e girmesiyle, uluslararası toplumun Irak Kürdistanı'nda Türkiye'ye açtığı alan daha da genişler.[327] Kürt iç savaşını bitirmek amacıyla Türkiye inisiyatifinde gelişen Ankara süreci bu durumun somut yansımalarından biridir. Ankara'da Ekim 1996'da yapılan görüşmelerde Türkiye'nin Irak Kürdistanı'ndaki pozisyonu artık bir taraf olarak tescil edilir. Sonuçta bu üçüncü girişim de yaşanan Kürt iç savaşını bitiremez; ama Türkiye, Irak Kürdistanı'nda hedeflerine büyük ölçüde kavuşur.[328]

Bu hedefler en net ifadesini 31 Ekim 1996'da yayınlanan Ankara Deklerasyonu'nda bulur.[329] Ankara Deklerasyonu, Irak'ın birliğini, sınırlarının güvenliğini ve bağımsızlığını BM'ye üye tüm ülkelerin garantisi altında sayarken, Türkiye ve diğer komşu ülkelerin meşru güvenlik endişelerinin dikkate alınmasının ve uluslararası sınırlarda barış ve güvenliğin sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapar. Öte yandan, KDP ve KYB'nin aralarındaki çatışmaya müdahale etmek üzere

---

[327] Bu süreçte Türkiye'nin elde ettiği avantajlar şöyle sıralanabilir: Çekiç Güç çerçevesinde kurulan Askeri Eşgüdüm Merkezi (MMC)'nin merkzi Zaho'dan Silopi'ye taşınır. Irak Kürdistanı'nda faaliyet gösteren ve Türkiye'nin büyük rahatsızlık duyduğu 150 kadar STK'nın faaliyetleri sona erer. Türkiye, Irak Kürdistanı politikasında Türkmenlere daha fazla ağırlık verme fırsatı yakarlar. B. Oran, 2003, s.265.

[328] Bu sürecin en önemli sonuçlarından biri Türkiye'nin Irak Kürdistanı'nda, faaliyetleri büyük ölçüde bugüne kadar süren 13 askeri üs edinmesi olur. Türkiye'nin asker bulundurduğu bölgelerin ismi şöyledir: Seresıtki, Qumri, Kopke, Qoxespi, Deredawatiya, Batufa, Bamaerne, Qanimase/Barux, Amedi, Serzeri, Gele Zaxo, Siriye, Grebiye. تقرير لجنة تقصي الحقائق عن الاجتياح العسكري التركي في اقليم كوردستان العراق، مجلس النواب العراقي، بغداد، أيار ٢٠٠٨، ص ص ٣٥- ٤٠ (**Report of Investigation Committee on Turkish Military İnvansion of Kurdistan Region in Iraq**, Baghdad, Iraqi Parliament, May 2008), ss-35-40

[329] Ankara Deklerasyonu'nun bir kopyası için bkz EK 6, Özel Arşiv.

hiçbir güçten yardım istemeyeceğini taahhüt ettiğine işaret eder ve Irak Kürdistanı'nda mevcut Saddam Hüseyin rejimine ve İran'a bağlı askeri birliklerin çekilmesini karara bağlar. Bu arada, Türkiye'nin öncülüğünde kurulacak ve Ankara'da konuşlanacak bir gözlem komitesinin barış misyonuyla süreci takip edeceğini ilan eder.

Ankara Deklerasyonu'nun Kürt mülteci savaşçılar topluluğu açısından en önemli sonucu ise Atruş Kampı'nın kapatılmasına ilişkin karar olur. Deklerasyon'un 21. Maddesi'nde tarafların (KDP ve KYB), Türkiye'nin meşru çıkarlarını gözeterek PKK'nin Kuzey Irak'taki faaliyetlerini engelleyeceği hükme bağlandıktan sonra, 22. Maddesi'nde Atruş Kampı'nın kapatılacağı ve Atruş Kampı'nda yaşayan Türk vatandaşlarının acil bir planla geri dönüşünün sağlanması konusunda tüm katılımcıların BMMYK ile birlikte çalışacağı duyurulur. Bu bağlamda, BMMYK'nın insani alan önceliklerinin devletlerin güvenlik önceliklerine göre nasıl şekil aldığı ve bunun Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna yansımaları bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışılacaktır.

Son tahlilde, Kürt iç savaşı ABD'nin Eylül 1998'de tarafları bir araya getirdiği Washington Uzlaşması ile büyük ölçüde son bulur. Bu uzlaşma sürecinde Türkiye yer almasa da, gerek Ankara sürecine atıf yapılması yönüyle, gerekse sınırların terörist ihlallerden korunacağına ilişkin hükümle Türkiye'nin endişeleri karşılanmaya çalışılır.[330] Türkiye ise Washington Uzlaşması'na Irak Kürdistanı'nda federal bir yapı öngörmesinden dolayı karşı çıkar, ancak o tarihe kadar PKK ile mücadelede elde ettiği sonuçlar itibariyle aslında Irak Kürdistanı'yla eskisi gibi ilgilenmez. Zira Washington Uzlaşması'nın hemen ertesinde Türkiye, hedefine

[330] **Internal War In Iraqi Kurdistan…,** 1997, ss.385-386.

Suriye'yi koyar. 1 Ekim 1998'de Cumhurbaşkanı Demirel, PKK'ye verdiği destekten dolayı Suriye ile savaşa hazır olduğunu söyler.[331] Nihayetinde, PKK'nin ateşkes ilan ettiği 1999-2006 yılları arasında Türkiye'nin Irak Kürdistanı ile ilişkileri sınırlıdır. Bu çalışmanın dördüncü bölümünde yer verilecek Kürt partileri arasında gelişen uzlaşma ve dayanışma ise Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na ilgisiz kaldığı bu dönemin en önemli sonuçlarından biri olur. Nihayetinde, 2006 yılında kabul edilen Irak Anayasası'nın Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni federal bir yapı olarak güvence altına alması, Türkiye-Irak Kürdistanı arasında başlayan yeni bir döneme işaret eder.

Ancak, bu aşamada 1990'lı yıllarda PKK ve Irak Kürdistanı arasında gelişen ilişkilere daha yakından bakmak yerinde olur.

2.3.2. PKK ve Irak Kürdistanı

2.3.2.1. Irak Kürdistanı'na Giriş

PKK ve Irak Kürdistanı ilişkilerinin partiler arası bir işbirliği niteliği kazanması, Türkiye ve Irak arasında imzalanan 1983 tarihli Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması'nın ertesinde gelişir. Irak Kürdistanı'nın Türkiye'ye sınır bölgesini büyük ölçüde kontrolü altında bulunduran KDP, sözkonusu tarihlerde sınırda dağınık ve küçük gruplar halinde bulunan PKK ile 1984 yılında bir protokol imzalar. Bu protokol ile KDP, PKK'nin Irak Kürdistanı'nda askeri olarak yerleşmesine izin verir. KDP'nin bu yaklaşımında Mesud Barzani'nin milliyetçi tutumunun etkili olduğu söylenir.[332] Ancak, bu çalışmanın alan araştırması sırasında yapılan görüşmeler, KDP ve PKK

---

[331] M. Yetkin, 2004**,** s. 138.

[332] Aliza Marcus, bu milliyetçi tutuma bir örnek olarak, Mesut Barzani'nin 1982 yılında Kürt politikacı Nejdet Buldan'a "Öcalan'ın Kürt halkını kurtaracağını" söylediğini aktarır. Marcus, 2009, s.144.

arasındaki bu işbirliğinin bir anlamda doğal bir gelişme olduğunu da gösterir. Zira Molla Mustafa Barzani Hareketi'nin başladığı yıllardan itibaren Irak rejiminin saldırılarından kaçan birçok peşmerge Türkiye'nin sınır köylerine sığınır. Öte yandan, bu köylerden çok sayıda Kürt de peşmerge saflarında Irak Kürdistanı'nda savaşır. Dolayısıyla, yine aynı bölgenin desteğine sahip PKK'nin Irak Kürdistanı'nda barınmasına KDP'nin karşı çıkması düşünülemez.

Ancak, protokolün ömrü uzun süreli olmaz. Bir yandan PKK, "ilkel bir mücadele yürüttüğü" gerekçesiyle KDP'ye basın yoluyla ağır eleştiriler yöneltirken, KDP de PKK'nin diğer Kürt partilerine saldırılarına tepki gösterir.[333] Protokolün kısa ömürlü olmasının görünür en somut nedeni ise Türkiye'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlardır. Türkiye'nin 15 Ağustos 1986'da Irak Kürdistanı'nı bombalaması sonucu, 100 kadar KDP militanı ve sivil ölür.[334] Bu durumda Türkiye ve Irak arasında sıkışan KDP için PKK ile açık bir işbirliği yürütmek imkânsız hale gelir ve protokol 1986'da feshedilir. Bunun üzerine PKK, 1987 yılında KDP ile çatışma içinde bulunan KYB ile benzer bir işbirliğine girer, fakat PKK'nin Irak Kürdistanı'nda yerleşmesini sağlayan asıl aktör Irak Merkezi Yönetimi olur.

Irak Merkezi Yönetimi'nin 1980'lerin sonuna kadar PKK ile doğrudan bir teması olmaz. Bir PKK'li yönetici Irak'ın sözkonusu tarihlerdeki tutumunu, "Bağdat, genel olarak bize göz yumuyordu"şeklinde ifade eder.[335]Ancak, 1988 Enfal Operasyonu ertesinde PKK'nin Irak hükümetiyle ilişkileri gelişir. Zira operasyon sonucu büyük ölçüde boşalan Türkiye sınırındaki Irak Kürdistanı köylerini PKK kontrolü altına alırken, mültecilerin geri dönüşüyle birlikte KDP ve KYB'nin bu

[333] **Ibid**., s.146.

[334] **Ibid**., s.145.

[335] **Ibid**, s.143.

bölgeye yeniden yerleşmesi riskine karşılık Irak, PKK'nin kalmasını destekler. Bu süreçte Irak, Türkiye ile ilgili istihbarat sağladığı ölçüde de PKK'den faydalanır.[336]

Bu çalışma çerçevesinde yürütülen araştırma sırasında elde edilen belgeler ise ilk doğrudan ilişkilerin 1990 yılında geliştiğini gösterir. Örneğin, 9 Eylül 1990 tarihli bilgi notunda Irak istihbaratı, İran'ın Türkiye-Irak ilişkilerini yakından takip ettiğine ve ABD'nin Türkiye'ye Irak muhalefetiyle ilişki kurması konusunda baskı yaptığına dikkat çekerek, bu şartlar altında PKK ile bir ilişki köprüsü kurmaya başlamanın gerekliliğine işaret eder. Sözkonusu notta, PKK'nin de bu ilişkinin kurulmasına yeşil ışık yaktığı, fakat durumun hassasiyeti göz önüne alınarak Türkiye'nin bu durumdan haberdar olmamasına azami özen gösterilmesi istenir.[337]

Erbil Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen bu bilgi notunda kullanılan ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Irak 1990'ın Eylül ayına kadar PKK ile temas etmiş olsa da sürekli ve nitelikli bir ilişki içine girmemiştir. 23 Eylül 1990'da Zaho Emniyet Müdürlüğü'nden Duhok Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen bir başka bilgi notu ise Irak istihbarat temsilcilerinin PKK yöneticileri ile bir araya geldiği ve bilgi akışının başladığını gösterir. Bu buluşmada PKK'liler, Türkiye'deki NATO üsleri ile ABD ve TSK askerlerinin Türkiye'deki faaliyetleri konusunda bilgi verir. Bu arada, bilgi notunu kaleme alan kişinin ifadesiyle "PKK'lilerin Irak'a karşı hiçbir ihanetçinin Türkiye'den eylem yapmasına izin vermeyeceklerini" söyler. Bu ihanetçilerden kasıt Enfal Operasyonu sırasında kaçıp Türkiye'ye sığınan Irak Kürtleridir.[338]

---

[336] McDowell, 2004, s.426.

[337] Bu bilgi notunun orijinal metninin bir kopyası için bkz. EK 7, Özel Arşiv.

[338] Bu bilgi notunda ayrıca "Barzani'nin Diyarbakır mülteci kampındaki bazı kaçakları silahlandırarak Irak'a gönderdiğini biliyoruz" ifadelir de geçer. Bu bilgi notunun orijinal metninin bir kopyası için bkz EK 8, Özel Arşiv.

Bu yazışmalar, PKK ve Irak yönetimi arasında kurulacak ilişkinin bir ön hazırlığı niteliğindedir. Zira 15 Ekim 1990 tarihli bilgi notunda, Bağdat'taki ilgili birimden Irak'ta PKK üs ve kamplarının kurulması ve korunması konusunda izin istenir.[339] Böylelikle, PKK ve Irak yönetimi arasında yeni bir işbirliği kurulur.[340]

Irak istihbaratına ait bu bilgi notları, Irak ve PKK arasında kurulan işbirliğinin Türkiye'nin KDP ve KYB ile kurduğu işbirliğinden farklı olmadığını gösterir. Her iki devlet de kurdukları ilişkiler yoluyla kendi topraklarındaki Kürt gruplara karşı doğrudan, birbirlerine karşı ise dolaylı bir avantaj sağlamak hedefiyle hareket eder. Ancak, bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bağlamında Irak'ın PKK ile işbirliğini bir komşu devlet desteği olarak değerlendirmenin doğru olmayacağını vurgulamak gerekir. Zira sözkonusu topluluğun ortaya çıktığı 1994 tarihi itibariyle Irak Merkezi Yönetimi'nin Irak Kürdistanı'nda herhangi bir otoritesinden söz edilemez.[341]

---

[339] Bu bilgi notunu gönderen istihbarat görevlisi sözkonusu izni isterken bir not düşerek bazı tereddütleri olduğunu zira PKK'lilerin Türk istihbaratıyla da ilişki içinde olabileceğini söyler. Bu bilgi notunun orijinal metninin bir kopyası için bkz.EK 9, Özel Arşiv.

[340] Bu çalışma çerçevesinde yürütülen alan araştırması sırasında Irak Kürdistanı sınır köylerinde yaşayan birçok köylünün ifadeleri de sözkonusu işbirliğini doğrular:"1975 sonrası Saddam kademe kademe sınır köylerini iç taraflara çekti. Bu kademeli geriye çekiliş 1979'a kadar sürdü. Enfal'den sonra sınırda hiç yerleşim kalmadı. Saddam kimyasal silah kullandı. Ölenler hep yanarak öldü. Enfal'den sonra burada peşmerge kalmadı. Saddam, PKK'yi Enfal'den sonra bu bölgeye yerleştirdi. Burda üsler kurmasına izin verdi (1989-90). Biz sürecin birebir şahidiyiz. PKK'nin peşmergeyi buraya sokmamak üzere Saddam'a verdiği söz karşılığı buraya yerleştiği söylendi. Irak ordusu da zaten 1991'de tamamen çekildi. Ondan sonra da durum değişmedi. Bugün hala bu bölgeyi PKK kontrol ediyor."A.Ş., Yüz Yüze Görüşme, Şeladize, 14 Nisan 2012.

[341] Irak Merkezi Hükümeti, Kürt mülteci savaşçılar konusunda etkin olma imkanına ancak 1998 yılından sonra Mahmur Mülteci Kampı sürecinde kavuşur. Ancak bu süreç, Kürt mülteci savaşçıların ortaya çıkış nedenleri bağlamında değer taşımaz. Zira Mahmur Mülteci Kampı artık Kürt mülteci savaşçıların büyük ölçüde politik hedeflerinden vazgeçtiği ve Kürdistan'a entegrasyon eğiliminin güçlendiği bir sürece işaret eder. Öte yandan, zaten 2003'ten sonra Irak

Öte yandan, mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkmasında etkin bir faktör sayılan destek komşu ülke işlevini Irak Kürdü mülteciler üzerinden Türkiye'nin görmesi dikkat çeker. Zira bu bilgi notlarında, Türkiye'nin Diyarbakır Kampı'nda yaşayan Irak Kürdü mültecileri silahlandırarak Irak'a gönderdiğine ilişkin iddialar yer alır. Zaho Emniyet Müdürlüğü'nün 11 Ekim 1990 tarihli bilgi notunda, Türkiye'nin mültecilere silah dağıtmaya başladığı ve Türk görevlilerin mültecileri geri dönüp savaşmaları için cesaretlendirdiği aktarılır.[342]

Bu bağlamda, Irak Kürdü mültecilerin de bir mülteci savaşçılar topluluğu sayılması pekala mümkün görünür. Nihayetinde, Diyarbakır Kampı'nda sözkonusu tarihlerde Irak Merkezi Yönetimi'ne karşı silahlı bir mücadele yürüten KDP ve KYB peşmergeleri bulunduğu gibi, Irak Kürdü mültecilerin büyük bir çoğunluğu da bu partilerle ortak bir politik hedef doğrultusunda hareket etmektedir. Ancak, yukarıda da tartışıldığı üzere, bu durum Irak Kürdü mültecileri insani alanın kurbanları olmaktan hiçbir zaman uzaklaştırmaz, mülteci statülerine ilişkin bir tartışma açmaz.

Oysa, bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar topluluğunda tam tersi bir tutum gözlenir. Türkiye Kürdü mültecilerin PKK ile ilişkisi, çoğu zaman politik alanda bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmelerinin gerekçesi olur. Bu durum ise mülteci savaşçılar topluluğunu tanımlayan politik bir hedef doğrultusunda silahlı bir grupla birlikte hareket etme nosyonunun, ancak sözkonusu politik hedef uluslararası toplum tarafından da bir tehditolarak değerlendirildiğinde görünür kılındığına işaret eder.

Merkezi Yönetimi'nin Mahmur Mülteci Kampı'nın bulunduğu bölgede sadece hukuki bir varlığından söz edilebilir; fiili olarak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Mahmur Mülteci Kampı'nın bulunduğu Ninova bölgesini yönetmektedir. Bu konuya ilişkin ayrıntılara son bölümde yer verilecektir.

[342] Bu bilgi notunun orijinal metninin bir kopyası için bkz. EK 10, Özel Arşiv.

Son tahlilde, Irak devletinin PKK ile işbirliği, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bağlamında etkin bir faktör kabul edilemez. Kürt mülteci savaşçılar topluluğu konusunda komşu ülke faktörünü Irak Kürdistanı ile sınırlı değerlendirmek yerinde olur. Bu çerçevede, komşu ülke faktörü Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış sürecinde bir desteğe değil, tam aksi bir işleve işaret eder. Zira Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ilişki içinde olduğu varsayılan PKK, Irak Kürdistanı'nda süren iç savaşta bir taraftır.

2.3.2.2. Kürt İç Savaşı

PKK'nin Birleşik, Özgür ve Bağımsız Kürdistan hedefi ve bu çerçevede PKK'nin öncülüğünde bir halk devrimi gerçekleştirme stratejisi, Irak Kürdistanı siyasi güçleriyle yaşadığı çatışmanın temel nedeni görülür. Zira PKK, Kürdistan'ın bağımsızlığı yerine Irak Kürdistanı'nın özerkliğini hedefleyen Irak Kürdistanı partilerini, düşmanla işbirliği içinde bir "iç düşman" olarak değerlendirir.[343] Dolayısıyla PKK'nin Irak Kürdistanı'ndaki varlığı, Türkiye'ye karşı askeri bir cephe oluşturmanın yanında, hatta ötesinde, Kürdistan Birliği'ni sağlamak amacıyla KDP ve KYB'ye karşı siyasi bir cephe oluşturmanın da gereğidir.

Bu bağlamda, 1991 Körfez Savaşı ertesinde Irak Kürdistanı'nda gelişen siyasi süreçte PKK her zaman aktif bir rol alma niyeti taşır. Kürdistan Özgürlük Partisi (*Partiya Azadiya Kurdistan*, *PAK*), bu niyet doğrultusunda PKK'nin kurduğu ilk Irak Kürdistanı partisidir.[344] Ancak, PKK'ye göre Irak Kürdistanı'ndaki süreç

---

[343] A. Öcalan, 1978, s.57.

[344] Kürt iç savaşı sürecine ilişkin ayrıntılı bir kitap kaleme alan Faysal Dağlı, PAK'ın kuruluş çalışmalarını 1988 yılına dayandırır. Ancak PAK resmi olarak 8 Haziran 1991'de kurulur. Ağırlıklı Irak Kürtlerinden oluşan PAK üyeleri içinde Türkiye ve Suriye Kürtleri de bulunur. Faysal Dağlı, **Birakuji: Kürtlerin İç**

emperyalist güçlerin bir oyunudur ve diğer Kürdistan parçalarının peşkeş çekilmesi pahasına yürütülmektedir. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın değerlendirmeleri bu yargının somut bir ifadesidir.

> "Kuzeybatı Kürdistan'ı emperyalizme ve Türk faşizmine peşkeş çekerek meclis ve hükümet kurulamaz. Yani Kürdistan üzerinde oynanan en büyük oyuna alet olacaksın, katliamlara evet diyeceksin, yükseltilen ulusal kurtuluş savaşına 'terörizm' diyeceksin ve kendine de 'Devlet oldum' diyeceksin. (…) Mutlak birleşmesi gereken Kuzey ve Güney Kürdistan parçalarıdır ve geliştirilmesi gereken de Kürdistan Ulusal Meclisi ve devrimci hükümet hususlarıdır." [345]

PKK 1990'lı yıllar boyunca Irak-Türkiye sınırında sağladığı askeri kontrolü, Irak Kürdistanı'nda siyasi bir temsile dönüştürme hedefi güder. Bu durum PKK'yi daha çok KDP ile karşı karşıya getirir. Zira PKK'nin askeri ve siyasi bir otorite olarak konumlandığı Irak Kürdistanı'nın Türkiye'ye sınır Behdinan bölgesi, KDP'nin de geleneksel ve tarihsel bağlamda hakimiyet iddiası taşıdığı bir bölgedir. Dolayısıyla, PKK ve KDP'yi karşı karşıya getiren yalnızca Türkiye'nin baskısı değil, aynı zamanda Kürdistan ölçeğinde bir iktidar mücadelesidir. Sözkonusu süreç boyunca PKK'nin kontrol ettiği bölgeyi de içine alan Duhok İli Valisi olan Abdulaziz Tayyip'e göre, çatışmanın bir başka nedeni de kısıtlı ekonomik gelirlerin paylaşımı sorunudur.

> "Irak'a uygulanan ambargonun yanında, Saddam'ın bize uyguladığı ikinci bir ambargonun yükü altındaydık. Yiyecek ekmek, içecek su, elektrik hiç yoktu. Bu

---

Savaşı, İstanbul, Belge Yayınları, 1994, s.85. Kitabın elektronik kopyası için bkz. https://docs.google.com/file/d/0B4HO5r4WOpdzeWpYSkN3QnBSZDQ/edit?pli=1, 10.11.2011. PAK'ın kuruluşu, ideolojisi, amacı, örgüt yapısı hakkında ayrıntılı bir araştırma- haber için bkz. حزب كوردستان دنكى مجلة ،وتاريخيـــة موضـوعية ضـرورة الكوردســـتانية الحريـة ،اذار ١٩٩٢، ص ٤٩-٥٧. ("Kurdistan Freedom Party As a Historical Neceesity", **Voice of Kurdistan**, March 1992), ss.49-57.

[345] Abdullah Öcalan, **Güney Kürdistan'da Egemenlik Mücadelesi ve Devrimci Demokratik Tutum,** (Belirtilmemiş) Mazlum Doğan Kadro Okulu Yayınları, Azadi Matbaası, 2005, s.13.

ortamda Habur kapısı bizi hayatta tutan, dünyaya bağlayan tek yoldu. Bu süre içinde kaçak petrol ticareti her iki taraf için de önemli bir gelir kaynağı olarak iş gördü. Bu ortam PKK ile karşı karşıya geldiğimiz, aramızdaki düşmanlığın başlama noktasıdır."[346]

Öte yandan, PKK'nin Irak Kürdistanı köylerindeki varlığı yine Abdulaziz Tayyip'in değerlendirmelerinde önemli bir sorun olarak vurgulanır.

"Biz insanların köylerine gitmelerini, tarlalarını ekmelerini, hayvanlarını yetiştirmelerini en önemli sorumuz gıda konusunda tek çözüm olarak görüyorduk. Ama PKK buna izin vermiyordu. PKK sınır kemerindeki bölgeyi ve içindeki köyleri kontrol ediyordu ve insanlar köylerine gitmeye başladıkça sorunlarımız artmaya başladı. En önemli sorunumuz buydu. Kürdistan ekonomisi ziraate dayalıdır ve hem biz hem de STK'lar Saddam tarafından yok edilen 4500 köyü yeniden, köyleri yeniden inşa etmeye çalıştık. Bazılarını da yeniden yaptık. 1992 ve 93'te yavaş yavaş bu inşa süreci başlamıştı. Ama PKK'nin burada bulunuşu ve Türkiye'nin bombalamaları insanları köyleri yeniden terk etmeye zorladı. Sonuçta PKK'nin o köylerde bir otoritesi yoktu, başlangıçta onlar kendilerini öyle görüyorlardı, ama pratikte çok az daimi üsleri vardı, çünkü Türkiye çok sık bombalıyordu ama gezici kontrol noktaları vegümrük noktaları vardı. Metina sıradağları ve Türkiye sınırı arasındaki derinlik ve uzunluk boyunca hakimlerdi. Bu da 10-15 km'lik bir derinliğe tekabül ediyor ama uzunluk olarak tüm Irak-Türkiye sınırını kapsıyordu. Bazı zamanlar PKK'nin daha derinlerde 25 km gibi etkinlik ve aktivite gösterdiği oluyordu."[347]

Öte yandan, PKK'nin Irak Kürdistanı'ndaki konumunu yalnızca KDP ile ilişkileri üzerinden değerlendirmek eksik olur. Zira Irak Kürdistanı'ndaki tüm partilerin temsil edildiği Kürdistan Cephesi'nin 10 Ekim 1991'de yayınladığı bildiri, PKK'ye KDP dışındaki Irak Kürdistanı partilerinin de karşı olduğunu ortaya koyar. Bu bildiride sözkonusu tutumun nedenleri şöyle sıralanır:

---

[346] Abdulaziz Tayyib, Yüz Yüze Görüşme, 6 Mart 2011, Duhok.

[347] Abülaziz Tayyib bugünkü durumu ise şöyle tarif eder: "Kürt köylerinin üçte birinin hala yeniden inşa edilememiş olmasının nedeni, PKK'nin o bölgedeki varlığı ve Türkiye'nin bombardımanlarıdır." **Aynı Yerde.**

> "Kiralık katil PKK, Kürdistan'daki tüm ofislerini kapatıp terk etmelidir, ki bu Türkiye'ye köylerimizi, şehirlerimizi bombalama gerekçesi oluşturmaktadır. PKK yöneticilerinin Kürdistan'dan çıkarılması ve Güney Kürdistanlılar'ın da aynı şeyi PKK mensuplarına yapması kararı alınmıştır. PAK gibi isimler altında PKK, Kürdistan'ın içişlerine karışmakta ve Kürdistan Cephesi'ne karşı faaliyette bulunmaktadır. Kürdistan Cephesi bu tür organizasyonların aktivitelerini durduracak ve çalışanları eğer PKK'yi desteklemeye devam ederse tutuklanacaktır. Bu kararları kabul etmeyenler mahkemeye çıkarılacak ve tutuklanacaktır. Kürdistan Cephesi'nin bu kararlarına karşı gelecek biçimde PKK'yi destekleyen herhangi bir kişi, kurum ya da parti hakkında kanuni işlem yapılacaktır."[348]

Kürdistan Cephesi'nin yayınladığı bu bildirinin, Türkiye ve Irak Kürdistanı arasında ilk defa üst düzeyde doğrudan ilişkilerin başladığı, Barzani ve Talabani'nin Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne kabul edildiği Ağustos 1991 tarihinin hemen ertesine denk gelmesi dikkat çeker. Yukarıda da yer verildiği üzere, kurulan bu ilişkinin öncelikli hedeflerinden biri PKK'yi denklem dışına çıkarmaktır. Dolayısıyla, Kürdistan Cephesi'nin bu bildiriyi büyük ölçüde Türkiye'nin baskısı altında kaleme aldığını iddia etmek mümkün görünür. Bu karardan iki ay kadar sonra, 26 Aralık 1991'de PKK lideri Abdullah Öcalan'a gönderilen mesaj da zaten bu baskıyı açıkça ortaya koyar:

> "Kürdistan Cephesi inanıyor ki bütün Kürtler bir millettir. Kürtlerin bir parçadaki mücadelesi bütün Kürt mücadelesinin bir parçasıdır; genel olarak Kürt Ulusal Mücadelesi dairesi içindedir. Kürdistan Cephesi ve PKK birbirlerinin mücadelesini desteklemeli, ittifak olmalı ve birbirlerinin içişlerine karışmamalıdır. Kürdistan'ın her parçasındaki partiler hangi mücadele yolunun en iyisi olduğunu ve Kürt çıkarlarını savunacağını seçmekte özgürdür. Diğer bir parçanın içişlerine karışmak o parçanın davasına zarar veriyor, çünkü her birinin ayrı görüşleri var. Ama

---

[348] إصدارات الجبهة الكوردستانية، ١٤ تشرين الاول ١٩٩١، احصائية لجرائم وتصرفات پ ك ك في كوردستان العراق، الحزب الديموقراطي الكوردستاني مكتب المعلومات، ١٢/ ١١/ ١٩٩٢ أربيل، ص ص ٥-٨. ("Decleration of the Kurdistan Front, 14.10.1991", **Report on the Behaviour and Crimes of the PKK in Iraqi Kurdistan**, Erbil, Kürdistan Democratic Party Information Office,1992), ss.5-8.

> PKK bahaneler üretip Irak Kürdistanı partilerine saldırmaya başladı. Kürdistan Irak partilerini burjuva partisi olmakla suçlayıp onları bitireceğini ilan ediyor. PKK Kürdistan'ın her parçasında organize olmayı kendinde hak görüyor ve ordaki partileri yok etmeyi de. Güney Kürdistan'da da kendi ofislerini Kürdistan Cephes'ni tanımadan, saymadan, hiçbir izin almadan açmaktadır. PKK yaralı gerillalarını gazetecilerin gözü önünde Kürdistan Cephesi hastanelerine getirmekte, ki Türkiye Güney Kürdistan'ı daha çok bombalasın diye. Medyaları aracılığıyla Güney Kürdistan partilerine nasıl saldırdıklarını, Irak Kürdistanı içişlerine karıştıklarını da kolayca görebilirsiniz. Bu Zaxo, Amedi, Şeladiz, Lulan, Brazgir, Barzan gibi bölgelerin Türkiye tarafından bombalanmasına neden olmaktadır. Kürdistan Cephesi olarak PKK'den Türkiye'ye karşı operasyonlarını Güney Kürdistan'dan yapmama çağrısında bulunuyoruz."[349]

Bu mesaj, PKK ve Irak Kürdistanı ilişkilerinde Türkiye faktörüne işaret etmekle birlikte, Kürdistan mücadelesinin nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda yaşanan görüş ayrılıklarını da ortaya koyar. Irak Kürdistanı partileri her bir Kürdistan parçasındaki Kürt mücadelesinin bağımsız yürümesi gerektiğine inanırken, PKK'nin Irak Küdistanı'ndaki faaliyetlerini kendi mücadelelerinin başarıya ulaşması yolunda bir tehdit olarak görür; PKK ise dört parça Kürdistan mücadelesinin birleştirilmesinde ısrar ederek, Irak Kürdistanı ölçeğinde bir başarıyı Bağımsız, Özgür ve Birleşik Kürdistan hedefinin önüne konulan bir engel sayar.[350]

---

[349] Bu ifadeler 26 Aralık 1991 taihinde Kürdistan Cephesi' nin Abdullah Öcalan'a gönderdiği mesajda geçmektedir. **Ibid**., ss.15-17.

[350] Bu çalışma çerçevesinde görüşülen PKK liderlerinden Murat Karayılan, sözkonusu dönemde PKK'nin KDP ve KYB'ye bakış açısını şu şekilde değerlendirir: "PKK hiçbir zaman kendisini Kürt milliyetçisi bir hareket olarak tanımlamadı. Dıştaki sol örgütler, PKK'yi böyle tanımlamıştır. PKK bunu bir suçlama olarak görmüştür. PKK diğer Kürt örgütlerinden ayrı olarak kendisini o zamanki şeyle sosyalist bir hareket, milliyetçi değil yurtsever ulusalcı görmüştür. Ulusal bakışa sahip enternasyonel. Kendisi dışındaki, özellikle KDP ve YNK arasında pek bir fark görmüyor. Birisi diyelim daha çok feodal sisteme dayalı bir zihniyet, öbürü de ondan biraz ayrışmış küçük burjuva olarak tanımlıyordu o vakit. Ve bunu da ilkel milliyetçi çizgi olarak görüyordu.Yani modern anlamda bir miliyetçi de değil, eski tip, onun için ilkel miliyetçilik olarak tanımlıyordu.

Nihayetinde PKK, 4 Ekim 1992'de ilan edilen Kürdistan Federe Devleti'ni tanımayacağını ilan eder. Buna karşılık Kürdistan Parlamentosu ise PKK ile savaş kararı alır.[351] Otuz gün süren 1992 iç savaşında Türkiye yaptığı sınır ötesi operasyonla Irak Kürdistanı güçlerine destek verir. Bu savaş Stephen Pelletiere'e göre"Bağımsız Kürdistan hayalinin sonu olur".[352] Zira o güne kadar mücadelelerini Kürdistan'ın dört parçaya bölündüğü tezi üzerine inşa eden Kürt siyasal partileri, bu bölünmüşlüğü yeniden üreterek, Kürdistan için ortak mücadeleden vazgeçer. Sözkonusu süreçte Kürdistan Parlamentosu'nda yapılan tartışmalarda "Kürdistan Parlamentosu'nu ve Hükümeti'ni ve Kürdistan için federalizm kararlarını desteklemek ve savunmak her Kürt için milli görev" olarak tarif edilir.[353]

Dolayısıyla bu hareketlerle kendisi arasına böyle bir fark koyuyordu. PKK kendisinden önceki hareketleri dar bir milliyetçilik anlayışına sahip parçalar düzleminde örgütleyen bir çizgi olarak görmüştür. Bu çizgi bütün Kürdistan düzleminde bir ulusal bilinç oluşturamamıştır. Çünkü kendi stratejisini parçalar ekseninde geliştiriyor. Yani her parça kendi kendine bir mücadele perspektifi belirliyor. Yani Güney kendi mücadelesini verirken, Kuzeyi dikkate almıyor. Bir bakıma her parça kendini esas alacak gibi bir bakış açısı var. PKK bunu dar bir bakış açısı olarak görüyor ve parça eksenli siyaset dar bir de otonom anlayışına dayalı, bağımsız özgür bir çizgi değildir. Oysa her ulus eşittir. Bütün kültürler eşittir. Herkes eşit olmalı. Otonomi istemek şudur, bir egemen ulus var, bir ezilen ulus var.Egemen ulus ezilen ulusa otonom hakkı veriyor. Onun için PKK bunu eleştiriyordu. PKK diyordu ki bağımsızlık gerekiyor. Her halk eşit olmalıdır. Bugün Türkiye bağımsız ise Kürtler de bağımsız olmalı. Bağımsız bir devlet kurma hakkı vardır. PKK'nin Türk soluyla ayrışmasında bu temel olguydu, hem de diğer Kürt partileriyle. PKK bağımsız birleşik Kürdistan istiyordu." Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[351] **Report on the Behaviour and Crimes of the PKK in Iraqi Kurdistan,** 1992, s. 28.

[352] Stephen Pelletiere, "Turkey and the United States in the Middle East: Kurdish Connection**",** **Turkey's Strategic Position at the Crossroad of World Affairs**, Stephen J. Blank (ed.), New York, Strategic Studies Institute, 1993, s.142.

[353] Bu sözler dönemin Kürdistan Parlamentosu Başkanı Cevher Namık'a aittir. محمود حاج محمد (Muhammed ده مان كه لـه گـه ی نـوی شـي وشـوره بـات خه كـانی روداوه لـه سـال (٢٠) باســی ،ك يـه رگـه پيشـــمه روژمـيری ٧٢٦ ص ،٢٠٠٩ ســـليمانی ،ديـلان ئوفســـيتی و چاپخانـــه ،٤٠ رگـی بـه ،١٩٩٦-١٩٧٦ كـات

Yukarıda da yer verildiği üzere, 30 Ekim 1992'de yapılan anlaşma sonucu savaş biter. Bu anlaşmaya ile PKK'ye Türkiye sınırından uzakta kalma ve Kürdistan Federe Devleti'nin kararlarına uyma şartıyla Irak Kürdistanı'nda faaliyette bulunma izni verilir. Bu bağlamda, bir yıl önce Kürdistan Cephesi tarafından alınan PKK'yi Irak Kürdistanı'ndan tümüyle çıkarma ve faaliyetlerini yasaklama kararından geri dönülmesi dikkat çeker. Dolayısıyla, sözkonusu anlaşma PKK'nin Irak Kürdistanı'ndaki askeri ve siyasi varlığının kabulü açısından önem taşır. Bu yönüyle anlaşma, PKK'nin bir Irak Kürdistanı partisi olarak tanınmasının ilk adımı sayılabilir. Zira aynı tarihlerde PKK, Bekaa Vadisi'ndeki güçlerini büyük ölçüde Irak Kürdistanı'na kaydırır. Öte yandan, Irak Kürdistanı ölçeğindeki faaliyetler çeşitlendirilir. Örneğin, ilk kez Sorani ve Arapça dillerinde basılan Welat gazetesi bu süreçte yayına başlar. Gazetenin 20 Mayıs 1993'te yayınlanan ilk sayısı,"Kürdistan Parlamentosu'nun Başarısı İçin" manşetiyle çıkar. Manşet haberde yer verilen PKK merkez yöneticisi Osman Öcalan'ın açıklamaları, beklentileri ortaya koyar:

> "19.5.1992'de Kürdistan'da ilk seçimler yapıldı. Bunun yıldönümü, bugün Güney Kürdistan'da Bölge Hükümeti var. Bu şehitlerin akan kanı ve verilen mücadelenin getirdiği bir sonuç. Bu Parlamento'nun kararlarını paylaşmıyor olabiliriz, ama onlarda daha fazla ulusal adımlar atmasını ve Bölgesel Hükümetin Güney dışındaki Kürtleri de gözetmesini talep ediyoruz." [354]

Bu açıklamada, Irak Kürdistanı'nın kazanımlarını "…şehitlerin akan kanı ve verilen mücadelenin getirdiği bir sonuç" olarak ortaya koyan görüş, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın değerlendirmelerinde de sık sık vurgulanır. Abdullah Öcalan,

---

Hacı Mahmud, **Memories of a Peshmerga: Twenty Years of Events, Struggle, New Revolution of Our People (1976-1996)**, 4, Suleimania, Dilan, 2009), s.726.

[354] "من اجل ان ينجـــح البرلمـــان الكـــوردي"، ولات، ٢٠ / ٥ / ١٩٩٣ ("For the Success of the Kurdistan Parliament' **Welat**, 20 Mayıs 1993.

Irak Kürdistanı'nda bir Kürt Devleti'ne giden adımların atılmasını PKK'nin verdiği mücadeleye bağlar. Çünkü PKK'nin yükselttiği Kürt bilinci ve mücadelesi, emperyal güçleri Kürt sorununa bir çözüm bulmaya zorlamış, bu durumda da müttefiki Türkiye'nin çıkarlarını gözeterek Irak Kürdistanı'nda bir Kürt Devleti oluşturma yoluna gitmiş, Türkiye de PKK'ye karşı ortak mücadele karşılığında KDP ve KYB'yi desteklemiştir.[355]

Bu bağlamda, PKK Irak Kürdistanı'nında elde edilen siyasi kazanımlardan kendine pay çıkarır ve dolayısıyla bu kazanımların savunulmasından da kendini sorumlu sayar. Ancak, PKK'ye göre bu sorumluluğun bir uzlaşma içinde yerine getirilebilmesine Türkiye'nin yaptığı baskılar engel olmaktadır. Osman Öcalan, Welat gazetesine yaptığı açıklamada bu engelin aşılması konusunda şu çağrıyı yapar:

> "Güney Kürdistan halkını Saddam'a karşı korumak için savaşmaya hazırız. Ana ulusal parti biziz. Biz sınırları tanımıyoruz. Bu sınırlar adil ve kanuni değildir. Kürt halkının çıkarlarına ters, Kürtleri zayıflatma hedefli düşman planlarıdır. Bundan dolayı Güney'deki problemler bizim problemimizdir ve Güney'in savunması tüm Kürdistan'ın savunmasıdır. Güney Kürdistan halkının savunulması bizim sorumluluğumuzdur. Bu noktada Bölgesel Yönetime bize karşı değil bizimle mücadele etmelerini söylüyorum. Bir yıl önce bize karşı savaş yapıldı. Bu bizim Kuzey ve Güney halklarının arzusu dışında oldu. Düşmanın arzusuydu. Ama aramızdaki savaş bittikten sonra Bölgesel Yönetimle anlaşma yaptık ve bugün çok güçlü ilişkilerimiz var. Ama bu hiçbir problemimiz yok demek değil. Problemimiz de Türkiye'nin Bölgesel Yönetimi bizle savaşmaya zorlaması, baskı yapmasıdır. Eğer PKK'yi durdurmazsan, sınırı geçer, seni bitiririm diyor Türkiye. Diğer taraftan size sınırdan yiyecek, gerekli şeylerin geçmesine izin vermem diyor. Sonuçta bu Türkiye'nin sadece PKK değil, Güney planıdır da. Onun için Bölgesel Yönetime dikkatli olun diyorum. Elinizdeki hükümet olma fırsatını kaçırmayın diyorum. Bu Parlamentoyu korumak bizim de sorumluluğumuz. Biz Bölgesel Yönetime zorluk,

[355] A. Öcalan, 2005, ss 5-16.

problem olmama konusunda söz veriyoruz. Ama bu ancak müzakere, diyalog içinde olur."[356]

PKK'nin bu diyalog arayışları iki yıl sürer. Ancak, bu süreçte en başta KDP ve KYB arasında çıkan iç savaş, bu diyaloğun bir uzlaşmayla sonuçlanmasını zora sokar. Öte yandan, bu iç savaşı sonlandırma yönünde atılan her uluslararası adıma Türkiye'nin PKK'yi denklemden çıkarma hedefini eklemleme çabası, özellikle PKK ve KDP arasındaki gerilimi artırır. Nihayetinde, iki parti arasında 25 Ağustos 1995'te çıkan iç savaşın nedenini PKK yöneticilerinden Cemil Bayık PKK Güney Kürdistan Temsilciliği aracılığıyla 7.9.1995 tarihinde dağıtılan bir bildiride tarihinde şöyle açıklar:

"PKK ve KDP arasındaki savaşı iki yönlü değerlendirebilirsiniz. Birinci yönüyle, bu savaş modern bir liderlik ve mücadeleden yorgun işçi sınıfı ile Kürdistan'ın düşmanlarının elinde araç olan feodal ağa liderliği arasındadır. Biz Kürdistan devrimine liderlik ediyoruz. Şu anda Kürdistan'ın birliği için bir ulusal kongre hazırlığı içindeyiz ve Güney'i de bu iç savaş krizinden kurtarma mücadelesi veriyoruz. Feodal ve işbirlikçi KDP ise bizim vatanın birliği ve bağımsızlığı için verdiğimiz mücadeleyi yok etmek için planlar yapıyor. Güney'deki politikaları belirleyen MİT'tir. Barzani ailesi her zaman kürt ulusal hareketinin karşısında olmuştur. Kürdistan'ın bütün gençlerine, devrimci güçlerine sınıflarına sorumluluk alıp bizi hem maddi hem manevi desteklemeleri çağrısını yapıyoruz. Çünkü bu savaş halkın gücüyle sürecek. Kürdistan halkı bu devrimi sahiplenmeli. Peşmergeden de işgalcilerin planlarına ortak olmalarını ve kanlarını hain Barzani ailesi için akıtmamalarını istiyoruz. Silahlarını halktan ve Kürdistan'ın bağımsızlığı için kullanmaları çağrısında bulunuyoruz."[357]

Bu bildiriden de açıkça anlaşılabileceği üzere, PKK ve Irak Kürdistanı partileri arasındaki gerilimim bir diğer kaynağı da ilkinin birleşik ve bağımsız bir

---

[356] "كوردستان جنوب عن للدفاع مستعدون"، ولات، ٩ / ٦ / ١٩٩٣("Ready to Fight for Kurdistan" **Welat,** 9 Haziran 1993)

[357] Bu bildirinin orijinal metninin bir kopyası için bkz EK 11, Özel Arşiv.

Kürdistan hedefiyle hareket ederken, ikincisinin Irak Kürdistanı ölçeğinde federal bir çözümü benimsemesidir. PKK'nin sözkonusu hedefi doğrultusunda kendisini Kürdistan devriminin tek aktörü olarak konumlandırması ise Irak Kürdistanı partileri için bir yok edilme tehdidi olarak algılanır. Zira KDP lideri Mesud Barzani, PKK ile aralarındaki gerilimi değerlendirdiği bir konuşmasında bu riskin altını özellikle çizer:

> "Hepimize hain diyorlar. Bu mümkün mü? Şimdi Büyük Kürdistan diyorlar. Biz sadece federalizm istiyoruz diye bize savaş açıyorlar…Büyük Kürdistan isteyene destek, otonomi isteyene haram, federalizme küfür diyorlar…Akıllarında Büyük Kürdistan'ı kurmak için bütün diğer Kürt partilerini katletmek var. Bu demektir ki bir gizli anlaşma var. Kürt halkı bunu bilmeli. Kürdistan bütün Kürt halkınındır. Ama onlar Kürdistan'da seçimler yapıldığından beri bize düşmanlık yapıyor… Kürdistan Parlamentosu bizim için kutsaldır…Ama PKK bizim yönetimimizi tanımıyor…Bizim yetmiş yıllık mücadelemiz bir diktatörü başımıza getirmek için değildi. Bu mümkün değil. Herkes bu gerçeği anlamalıdır."[358]

Son tahlilde, 1990'ların Irak Kürdistanı yerel, bölgesel ve uluslararası siyasal aktörlerin her birinin kendi politik hedeflerini test ettiği bir siyasal mücadele alanıdır. PKK ise bu mücadele alanına yalnızca askeri güçleriyle değil, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu eliyle sivil bir güç olarak da katılmayı planlar. Bu çerçevede, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkışını analiz ederken PKK'nin Irak Kürdistanı hedeflerini de göz ardı etmemek gerekir. Özellikle Atruş Kampı, bu hedeflerin açığa çıktığı somut bir izlek niteliğindedir. Osman Öcalan, PKK'nin politik hedefleri bağlamında Atruş Kampı'nın önemini şöyle ifade eder:

> "PKK tüm Kürdistanı kapsamayı hedef alır. Bundan dolayı diğer parçaların Kürtlerini kazanmak istemiştir. (…) PKK'nin, ben buranın Kürtlerini de içime alayım,

---

[358] گوتار و چاڤپیکه فتتنیین هیژا مسعود بارزانی ۱۹۹۰-۱۹۹۵، کومکرن وئاماده کرن، عمر محمد عامر به رواری، چابخانا خه بات، دهوك، ۱۹۹۷، ص ۲٤٥ Speeches and Interviews of Masoud Barzani, 1990-1995, Omar Muhamammed Amir Berwari (ed.), Duhok, Xabat, 1997), ss-240-243.

> etkinliğime girsin diye bir stratejisi vardı. Buna denk düşen taktikleri olmuştur. Dolayısıyla mülteciler konusunda da PKK'nin bır sahiplenme taktiği olmuştur. Bir yönetim protitipi yaratayım, yani bir yönetim yaratayım ki örnek olsun, bazen bunu mini bir cumhuriyet diye nitelendiren de vardı.Sonuçta bir yönetim modeli yaratma çabasına girilmişti."[359]

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınacağı üzere, PKK'nin sözkonusu politik hedeflerinin Kürt mülteci savaşçılar topluluğu açısından doğurduğu en erken sonuç, her bir mültecinin kendini ulusal kurtuluş davasında bir misyon sahibi olarak görmesi olur. Dolayısıyla, mültecilerin politik kimliğinin de bu misyon çerçevesinde şekillenmesi beklenir. Ancak, bu siyasal mücadele süreci Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun mültecilik deneyimi odaklı okunduğunda, ortaya çıkan kimliği yalnızca siyasal aktörlerin belirlediği politik hedef bağlamında açıklamanın yetersiz olacağı görülür. Bu politik kimliğin inşa süreci aşağıda Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun göç ve mültecilik deneyimleri üzerinden tarışılacaktır.

[359] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR POLİTİK EYLEM ve KİMLİK SEÇİMİ OLARAK GÖÇ ve MÜLTECİLİK

Dünya coğrafyasının siyasi sınırlar üzerinden şekillenme süreci her zaman büyük göç dalgalarını da beraberinde getirir. Dawn Chatty, Avrupa devletlerinin oluşumunu bir göçler tarihi olarak okur.[360] Bu haliyle göç ve mültecilik, öznesi devletler olan politik eylemlerin bir sonucu olarak değerlendirilir. Dolayısıyla göç bir zorunluluk, mültecilik de bu zorunluluğa bağlı bir mağduriyet durumudur. Mülteciyi kurban sayan görüşün temeli de bu anlayışa dayanır.

Oysa Aristide Zolberg'in mülteci savaşçıları tanımı, göç ve mültecilik kavramlarını yalnızca bir politik eylemin sonucu olarak değil, aynı zamanda bir politik eylem biçimi olarak da tartışmayı gerektirir. Bu noktada, mülteci savaşçıların ortaya çıkış nedenlerini iç dinamiklere bağladığı ölçüde, Zolberg'in göç/zorunluluk ve mültecilik/mağduriyet ilişkisini yok saymadığının altını çizmek gerekir. Ancak, mülteci savaşçıların "politik bir hedef doğrultusunda silahlı gruplarla birlikte hareket eden" topluluklar olarak tarifi, bu ilişkinin başka türlü kurulmasının da mümkün olduğuna işaret eder. Nihayetinde, mülteci savaşçılar için göç bir politik eylem biçimine, mültecilik de bir politik kimlik ifadesine dönüşebilir.

Bu bağlamda, Türkiye'de terörle mücadele adına zorla boşaltılan köylerden Türkiye'nin batısına ya da yakın şehir merkezlerine göç edenleri, göç/zorunluluk ve mültecilik/mağduriyet ilişkisi çerçevesinde ele almak yerinde görünür. Nitekim,

[360] D. Chatty, 2011, s.39.

1990'lar boyunca yaşanan iç göç konusunda yapılan araştırmalar, zorla yerinden edilenlerin ekonomik, sosyal ve siyasal olarak kurban edildikleri sonucuna varır.[361] Bu durumda, göç hafızaya sıkıştırılmış ve paylaşılmayan bir geçmiş, mültecilik ise unutma ve entegrasyon yoluyla aşılması gereken geçici bir pozisyondur.

Ancak, bu çalışmanın konusu Kürt mülteci savaşçılar için göç ve mültecilik farklı anlamlar taşır. Her ne kadar aynı zorunluluk ve mağduriyet deneyimlerinin içinden gelseler de Kürt mülteci savaşçılar için göç sürekli güncellenen bir geçmiş, mültecilik ise kalıcı bir pozisyonun ifadesidir. Çünkü göç ve mültecilik yalnızca kendilerini kurban pozisyonuna düşüren bir zorunluluk ve mağduriyet değil, aynı zamanda fail pozisyonuna yükselten bir politik eylem ve kimlik seçimidir. Dolayısıyla, göç/zorunluluk ve mültecilik/mağduriyet ilişkisi koparılıp yeniden kurulur.

Bu bölümde, 1994 yılında Irak Kürdistanı'na gerçekleşen kitlesel göç sonucu ortaya çıkan Kürt mülteci savaşçılar özelinde, sözkonusu ilişkinin nasıl dönüştüğü tartışılacaktır. Bu bağlamda, mülteci savaşçıları diğer mülteci gruplarından ayıran "politik bir hedef doğrultusunda silahlı gruplarla birlikte hareket etme" kararını belirleyen koşullara ilişkin ortaya konulacak veriler, mülteci savaşçıları yalnızca silahlı gruplarla ilişkileri üzerinden tanımlamanın eksik bir değerlendirme olduğuna işaret eder. Nihayetinde, Kürt mülteci savaşçıların göç ve mültecilik deneyiminin politikleşmesi sürecinde PKK ile kurulan ilişkiden başkaca etkin faktörler vardır.

Bu çerçeveden hareketle, aşağıda öncelikle 1994'te yaşanan kitlesel göç öncesi Irak Kürdistanı'na kaçan Türkiye Kürtlerinin durumu ele alınacaktır. Zira farklı karar süreçleri sonucu gerçekleşmiş olsa da bu grubun Kürt mülteci savaşçılar

[361] Bu konuda yapılan araştırmaların bir listesi, bu çalışmanın Giriş bölümünde dipnot 10'da geçmektedir.

topluluğuna dahil olması, göçün politik bir eylem, mülteciliğin ise politik bir kimlik niteliği kazanması konusunda önemli ipuçları taşır. Şimdiden altını çizmek gerekirse, göç/zorunluluk ve mültecilik/mağduriyet arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasında belirleyici olan politik hedef değil, bu hedefin sınandığı mültecilik deneyimidir. Bu deneyim sürecinde güncellenen geçmiş ise gerçeğin ne olduğu ile değil, nasıl hatırlandığı ile ilgilidir.

Kürt mülteci savaşçılar topluluğunu doğuran 1994 kitlesel göçü de bu tespiti destekler. Irak Kürdistanı'na büyük ölçüde Türkiye-Irak sınır köylerinden ve Mart-Temmuz 1994 tarih aralığında gerçekleşen göç dalgası, ilk bakışta göçün kaynağında alınan karara dayalı politik bir eylem niteliğinde görünür. Ancak, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı gibi, her bir bölgenin göç kararında farklı koşullar belirleyici olur. Bu bağlamda, mültecilerin PKK ile birlikte hareket etmesini sağlayan etkenler yalnızca PKK'nin belirlediği politik hedefle açıklanamaz. Son tahlilde, Kürt mülteci savaşçılar PKK'nin de içinde bulunduğu birçok aktörün ve dolayısıyla farklı politik hedeflerin bir ürünüdür.

Bu bölümün sonunda ele alınacak Atruş Kampı ise Kürt mülteci savaşçılar özelinde sözkonusu politik hedeflerin başarısının test edildiği bir alandır. Bu alanda, bir politik eylemin kurbanlarının bir başka politik eylemin faillerine dönüşüm süreci tamamlanır. Süreç, Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna müdahil farklı siyasi aktörlerin mülteciler pahasına geliştirdikleri politikaların izleğini oluşturur. Nihayetinde, ne PKK ne Kürdistan Bölgesel Yönetimi ne Türkiye ne de uluslararası aktörler hedefine ulaşabilir. Ortaya çıkan durumda kurban/fail ikiliği silikleşir. Bu durumun mültecilerin kimliği bağlamındaki sonucu ise mülteci savaşçılar topluluklarında belirleyici kabul edilen kolektif tutumun yerine bireysel tercihlerin

açığa çıkması olur. Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun göçü politik bir eylem, mülteciliği de politik bir kimlik olarak benimsemelerinin asıl kaynağı da bu tercihtir.

3.1. Irak Kürdistanı'na Göç (1990-1994)

PKK ile birlikte hareket ettiği gerekçesiyle Kürt mülteci savaşçılar topluluğu olarak kabul edilen topluluğun Irak Kürdistanı'na göçü, 1994 yılının Mart-Temmuz aylarında gerçekleşir. Ancak, bu tarihten önce Irak Kürdistanı'na göçenlerin de zaman içinde Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna dahil olduğu görülür. Oysa bu ilk göç örneklerinde PKK belirleyici bir rol oynamaz. Bilakis, PKK 1994 yılına kadar köylerin boşaltılmasının önüne geçmek ister. Zira köylüler en başta gıda tedariki olmak üzere birçok alanda önemli bir destek sağlar. Diğer yandan, köylülerin göçü bölgenin tümüyle koruculara bırakılması anlamını taşır. Abdullah Öcalan'ın 1993 yılında ilan ettiği ateşkesin sürdürülebilmesi konusunda devletin köyleri boşaltma operasyonlarına son vermesini bir şart olarak koştuğu hatırlanacak olursa, köylülerin PKK'ye rağmen Irak Kürdistanı'na göç ettiğini iddia etmek yerinde görünür.[362]

[362] PKK'nin bu çabası özellikle 27 Mart 1994 Yerel Seçimler öncesinde yoğunlaşır. Zira Türkiye devletinin uyguladığı zorunlu göç operasyonları, DEP'in seçmen kitlesini kaybetmesi riskini doğurur. PKK ise bu operasyonlara karşılık DEP dışındaki partilerin bölgedeki seçim faaliyetlerini engelleme yoluna gider. Bu süreçte ARGK Serhat Eyaleti 1. Karargah Komutanlığı'nın dağıttığı bir bildiride şu ifadeler geçer: "Kürdistan'da düzen partilerinin yasak olduğu, bu partilerin mitinglerine seyirci toplayan kişiler şiddetle cezalandırılacaktır". Aynı gün yayınlanan bir başka bildiride ise "Hiç kimse köyünü terk etmeyecektir. Köyünü terk etmek devlete teslim olmak demektir. Köyünü terk edenlerin arazilerine el konulacak, direnen halkımıza dağıtılacaktır". "ARGK: Kürdistan'da Düzen Partileri Yasak", **Özgür Gündem**, 11 Ocak 1994. Bu arada DEP Genel Başkanı Hatip Dicle 1994 Yerel Seçimlerine verdikleri önemin nedenini şu şekilde açıklar. "…yerel yönetim modelinde belediye başkanının şimdiki görevlerinin yanı sıra, illerde vali, ilçelerde kaymakamlık görevi de üstlenecektir", "Demokrasi Belediyeleri Kuracağız", **Özgür Gündem**, 21 Ocak 1994. Ancak, DEP adil bir seçim olmayacağı gerekçesiyle seçimlerden yaklaşık bir ay önce çekildiğini açıklar. "DEP Boykot Dedi", **Özgür Gündem**, 26 Şubat 1994. Bu

Dolayısıyla, 1990-1994 arasında Türkiye'den Irak Kürdistanı'na göç edenlerin Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna katılımının nedenini anlamak için sözkonusu göçün ayrıntılarına daha yakından bakmak gerekir.

3.1.1. Terörle Mücadele Sürecinde Irak Kürdistanı'na İlk Toplu Göç Vakaları

Terörle mücadele çerçevesinde uygulanan zorunlu göç politikalarının bir sonucu olarak Türkiye'den Irak Kürdistanı'na ilk toplu göç, 1990'da başlar. Hakkari'nin Uludere ilçesine bağlı Aloş (Kayadibi) köyü, 1989-1990 yılının kış aylarında sınırın hemen diğer tarafında bulunan Irak'ın Zaho şehrine göç etmeye başlar. 16 Ocak 1990 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınlanan haberde, gazeteci Namık Durukan Aloş'daki durumu şöyle aktarır:

> "Hakkari'nin Uludere ilçesine bağlı Kayadibi (Aloş) köyünde bir süre öncesine kadar 300 kişi yaşıyordu. Şimdi 55 kişi kaldı. Onlar da ayrılmayı düşünüyorlar. Kalan 55 kişi eğer jandarmadan imzalı mühürlü karne kağıdı alamazsa komşu köyün bakkalına gidemiyor. Bakkala gidemeyen onlarca kişi de Irak'a gidivermiş. 10 gün önce 52 kişilik 9 aile Irak sınırını geçip Zaho kentine yerleşmiş. Onlardan öncekiler de ellerini kollarını sallaya sallaya sınırdan Irak'a geçmişler. Köylülere Irak'a göçün nedenlerini sorduk, hepsi köydeki yaşam koşullarının zor oluşundan yakındı. Baskıdan söz etti. Açlıktan söz etti. …" [363]

---

kararı izleyen bir haftanın sonunda da DEP milletvekilleri Hatip Dicle, Orhan Doğan, Leyla Zana, Mahmut Alınak, Ahmet Türk, Sırrı Sakık TBMM'de yapılan oylama sonucu dokunulmazlıkları kalkar. "MGK-TBMM Darbesi", **Özgür Gündem**, 3 Mart 1994.

[363] "Kuzey Irak'a Göç", **Milliyet,** 16 Ocak 1990. Bu arada, 26 Şubat 1990 tarihinde yine Milliyet gazetesinde yer alan haberde o güne kadar 400 köyün tamamen boşaltıldığı bilgisi verilirken köylerin bağlı olduğu il ve ilçeler şu şekilde sıralanır: Diyarbakır, Siirt (Eruh, Şırnak, Pervari)Mardin (İdil, Cizre, Silopi), Hakkari (Şemdinli, Yüksekova, Beytüşşebab, Uludere, Çukurca), Tunceli (Ovacık, Nazimiye), Van (Çatak). Haberde sözkonusu 400 köyden göç edenlerin sayısı 50 bin olarak ifade edilirken, haberin sonunda Irak-İran sınırından göçlere de dikkat çekilerek Aloş (Kayadibi) köyü haberi hatırlatılır. Öte yandan, yine aynı tarihli Milliyet gazetesinde çıkan bir başka haberde de 1988'de Türkiye'ye göç eden Kürtler için Yozgat'ta bir

Haberde de yer verildiği üzere devlet, PKK'ye yardım ettikleri gerekçesiyle köylülerin ancak karneyle gıda alışverişi yapmalarına izin verir. Hatta bazı köylülere hiç karne verilmeyerek köyden çıkışları tümüyle yasaklanır. Bu durumda, Aloş köylülerinin Türkiye'nin iç bölgelerine göçü bir bakıma imkansız hale gelirken, sınır ötesine göç tek alternatif olarak belirir. Sözkonusu sınırda bulunan TSK karakolunun köylülerin geçişine hiçbir müdahalede bulunmaması ise bu alternatifin değerlendirilmesinde kolaylaştırıcı bir rol oynar.[364]

Öte yandan, Aloş köylülerinin geçiş yaptığı sınır hattının Irak Kürdistanı tarafında alan kontrolünün PKK'nin elinde olması, PKK'nin bu göçle ilgili tutumunu da gözönüne almayı gerektirir. Bu bağlamda, köylerin boşaltılmasına karşı olan PKK'nin, köylülerin sınırdan geçişini engellemesi ya da en azından zorlaştırması beklenebilir. Ancak, PKK'nin de Aloş köylülerinin Irak Kürdistanı'na geçişine göz yumduğu görülür.[365] Zira köylülerin içine düştüğü çaresizlik durumunda PKK'nin tavizsiz bir tutum izlemesinin koşulları yoktur.

"Peşmerge Kenti" kurulması planlarından söz edilir. Sözkonusu plan çerçevesinde Yozgat'a yerleştirilmesi için gereken 14 milyon doların yalnızca 6 milyon dolarının uluslararası kaynaklardan sağlanabildiği bilgisi haberde yer alır. Bu haber, Irak Kürdü sığınmacıların da zorunlu göç kapsamında bölgeden çıkarılmasının gündeme alındığını gösterir. Zira 1991 Körfez krizi sürecinde sayıları artan Irak Kürtlerinden Türkiye'de kalan 8000 sığınmacı 1-5 Haziran 1994 tarihinde Irak'a sınır dışı edilir. http://www.refworld.org/docid/469f38a6c.html, 12.12.2013.

[364] Bu çalışma çerçevesinde mültecilerle yapılan görüşmeler sırasında Aloş köylülerinin bizzat TSK'ya ait askeri araçlarla sınıra taşındığı iddialarının dile getirmesi dikkat çeker. Aloş köylülerinin göçünü yerinde izleyen gazeteci Namık Durukan ise yine bu çalışma çerçevesinde kendisiyle Ankara'da 18 Aralık 2013 tarihinde yapılan görüşmede, bu iddiayı doğrulayacak bir tanıklığının olmadığını söyler. Fakat Durukan, sınırda görevli TSK askerlerinin hiçbir engellemede bulunmadığını da teyit eder.

[365] Bu çalışma çerçevesinde görüşülen Aloş köylüleri, göç sırasında PKK'li gerillalarla karşılaştıklarını ancak herhangi bir engelleme olmadığını doğrular.

Bu çerçevede, 1992 Newroz'unun Irak Kürdistanı'na göçün hızlanmasında önemli bir eşik olduğunun da altını çizmek gerekir. Zira 1994 yılına kadar Irak Kürdistanı'na yerleşenlerin büyük bir çoğunluğu, 1992 yılında Şırnak'ta yaşanan Newroz olayları ertesinde göç eder.[366] Sonuçta, aşağıda başka örnekler üzerinden de tartışılacağı üzere, PKK'nin 1990-1994 yılları arasında can güvenliğini sağlayamadığı ya da başka bir alternatif geliştiremediği durumlarda bireysel ya da aile ölçeğinde Irak Kürdistanı'na göçe göz yumduğu görülür.

Irak Kürdistanı'ndaki siyasal aktörlerin bu süreçteki göçlere tepkisi de farklı değildir. 1990-1994 yılları arasında büyük ölçüde Zaho kent kırsalında yoğunlaşan göç, henüz bölgede kontrolünü tam olarak tesis edememiş yerel otorite tarafından dikkate alınmaz. Ne idari ne güvenlik anlamında bir tasarruf göze çarpmaz. Mültecilere kimlik, ikametgah izni gibi belgeler sağlanmadığı gibi, mülteci statülerinden doğan hukuki haklardan da söz edilmez; mültecilerin de bu yönde bir talebi bulunmaz.

Bu bağlamda, 30 Ekim 1992'de PKK ve Kürdistan Parlamentosu arasında yapılan anlaşmada yer alan, Türkiye'den Irak Kürdistanı'na göç edenlerin güvenliği ve serbest dolaşımı konusundaki taahhütlerin yerine getirilmediğini belirtmek gerekir.[367] Nihayetinde, 1993 yılı sonuna gelindiğinde sayıları ikibin beşyüz tahmin

---

[366] 21 Mart 1992 tarihinde Şırnak, Cizre ve Nusaybin'de gerçekleştirilen Newroz kutlamalarına TSK güçlerinin silahlı müdahalesi sonucu üç gün süren çatışmalar yaşanır. Resmi rakamlara göre bu çatışmalar sırasında 57 kişi hayatını kaybeder. Ancak, 1992 Newroz olaylarına ilişkin çeşitli haberlerde ve raporlarda bu sayı yüze yakın rakamlarla ifade edilir. Bu konuda hazırlanan en ayrıntılı raporlardan biri de dönemin SHP milletvekillerinin kaleme aldığı SHP Newroz Raporu'dur. Hüseyin Yayman, **Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası**, İstanbul, Seta Yayınları, 2011, ss.245-260.

[367] Bu anlaşmada varılan kararlar büyük ölçüde hayata geçmez. Ancak, PKK'nin Erbil'de resmi temsilcilik açması, Erbil hastanesinde yaralı gerilların tedavisi ve bir grup PKK gerillasının Zele

edilen ve büyük çoğunluğunu Aloş(Kayadibi), Zıraviki (İnceler), Nerwe (Taşdelen) Bılehe (Işıkveren) ve Şıwed (Balıköy) köylülerinin oluşturduğu mülteciler bir anlamda görünmez olur.[368]

Bu çerçeveden hareketle,1990-1994 yılları arasında Irak Kürdistanı'na göçü herhangi bir politik hedef üzerinden açıklamaya girişmek yersiz görünür. Bu süreçteki göçlerin temel nedeni hayatı imkansızlaştıran şiddet ortamından kaçışa işaret eder. Bu bağlamda, Irak Kürdistanı'nın coğrafi konumu belirleyici faktördür. Zira göç edenlerin hepsi sınır köyleridir. Köylülerin Türkiye'de kendilerini güvende hissedebilecekleri yerleşim bölgeleri sınıra uzak ve o günün koşullarında önemli bir

---

Kampı'na geçişi gibi sınırlı bir uygulama dikkat çeker. Sözkonusu süreçte Özgür Gündem gazetesinde Faysal Dağlı imzasıyla çıkan bir haberde anlaşmanın tetidi niteliğinde 27 Nisan 1993'te taraflar arasında bir protokol yapıldığı duyurulur. Bu protokolde yer alan maddelere göre: PKK anlaşmaya sadık kalacağını; taraflar sınırda askeri hareketliliğin kabul edilemez olduğunu; PKK'nin sorunlarının çözülüp ihtiyaçlarının giderileceğini; PKK'lilerin Zele Kampı'na geliş-gidişlerinde Kürdistan Hükümeti'ni haberdar edeceğini beyan eder. Ancak, bu protokolden de bir sonuç çıkmaz ve Kürdistan Bölgesel Hükümeti 16 Ekim 1993'te Brayeti gazetesinde çıkan bir haberde PKK'nin bazı peşmergeleri esir alması ve sınırda yaşayan köylülerin geçişine izin vermemesi gerekçelerini öne sürerek 1992 uzlaşmasını fesettiğini duyurur. "KDP 30 Ekim 1992 Anlaşmasını Feshediyor", **Özgür Gündem**, 16 Aralık 1993.

[368] 1990-1994 arası Türkiye'den Irak Kürdistanı'na göç edenlerin sayısı hakkında herhangi bir resmi veri bulunmamaktadır. Zira bu konuda Zaho Kaymakamlığı da kendilerinde kesin bir bilgi olmadığını, sözkonusu süreçte devam eden savaş koşullarında bir kayıt tutma imkanları bulunmadığını söyledi. Ancak tahminlerinin 200-250 aile civarında olduğu ifade edildi. Yukarıda verilen 2500 rakamı ise bu çalışma çerçevesinde ulaşılan BMMYK arşivinde kayıtlı belgelere dayanmaktadır. Zira 9.6.1994 tarihli "UNHCR Briefing on the Situation of the Turkish Kurds in Northern Iraq" başlıklı belgede, 14-22 Nisan 1994 tarih aralığında Irak Kürdistanı'na kaçan Türkiye Kürtleri'nin sayısı, bu tarihten önce Zaho'ya göç eden 2500 kişiyle birlikte, 5000 olarak geçmektedir. Belgede, sözkonusu 2500 kişinin de Türkiye'nin uyguladığı ambargo nedeniyle köylerini terk ettiği bilgisi verilmektedir. **Reporting on UNHCR Activities (1993) and Programming on Activities for 1994 (revised) and 1995 (initial)-Iraq**, 110.7.IRQ. Dolayısıyla, Zaho Kaymakamlığı'ndan alınan tahmini bilgilerin bu belgede geçen rakamla tutarlılığı göz önüne alınarak 1990-1994 arası Irak Kürdistanı'na göç edenlerin sayısını 2500 olarak vermek doğru görünür.

ekonomik yük getirmektedir. Irak Kürdistanı'na geçiş ise yürüyerek mümkündür ve çoğu hayvancılıkla geçinen köylülerin bazıları sürülerini de yanına alarak göç eder. İkinci neden, hem sınır ticareti hem de akrabalık dolayısıyla göç sonrasını kolaylaştırıcı ilişkilerin mevcut olmasıdır, ki ilk yerleşim bu tanıdıkların yanına ya da yardımıyla olur. Bu arada, savaş ekonomisinin hüküm sürdüğü Irak Kürdistanı'nda ortaya çıkan yeni ticari fırsatlar bir üçüncü neden olarak öne çıkar. Sözkonusu süreçte Irak Kürdistanı'na göç eden köylülerin anlatımları bu tespitleri destekler:

> "Bilehe (Işıkveren) 60 haneli bir köy. Sınır köyü. Karakol varken durumumuz iyiydi. Ama karakol bizim köyden kalktı Şıwed (Balıköy) bize yakın ordakiyle birleşti. O zaman bizim köy PKK ve Türk askeri arasında iki ateş arasında kaldı. 30 hane çıkıp Zaxo'ya geldi. Gündüz gelen de, çatışma olduğunda gece gelen de vardı. Köy sınıra yürüyerek 40 dakika uzaklıkta. Onlardan sonra köye konulan 90 günlük ambargo kararı sonunda geride kalanlar da gelmeye karar verdi. Bizim köye geliş yolları kapanmıştı. Başka yollardan çok zor ulaşılıyordu. Yani artık yaşamak imkansızdı. Zaxo' ya gelenler biz Cizre, Silopi'ye de gitsek bu işten kurtulamayız deyip gelenler. Diğer taraftan ekonomik olarak da burada iş imkanı olmuştu, TL değerliydi. Hayvanlarını satan geldi evini aldı, kiraya girdi. Kaçak hayvan ticareti yaptılar veya başka ticaretle iş güce girdiler. Türkiye'den gelenler o zaman Zaxo'nun zenginleriydi. Çünkü buradakilerin o zamanlar durumu çok kötüydü, bizim halimiz daha iyiydi. Bılehe'de 60 hane varsa bunun ancak 10 hanesi PKK'ye yardım ediyordu. Ama herkes aynı sonuca mecbur katlanıyordu." [369]

Mültecilerin anlatılarını takip ettiğimizde ortaya çıkan bir başka neden ise Irak Kürdistanı'nda bir Kürt devleti kurulacağı inancıdır. Bu bağlamda, 1990-1994 yılları arasında Türkiye'den kaçanların PKK'den çok, PKK ile çatışma içinde olan Irak Kürdistanı partilerine yakın durduğu söylenebilir. Zira bu süreçte PKK'ye desteklemek, PKK'nin savaşı yoğunlaştırdığı Türkiye'de kalıp direnmeyi gerektirir. Bu durumda Irak Kürdistanı'na göç üçüncü bir alternatif niteliği taşır. Örneğin, bir

[369] K.L.,Yüz Yüze Görüşme, 2 Mart 2012, Hassaniye.

mülteci Irak Kürdistanı'na göç nedenini şöyle açıklar: "Bir tarafta devlet bir tarafta PKK, artık köyümüzde yaşayamaz olduk. Burada bir Kürt devleti kurulacak, bize sahip çıkarlar dedik, çıktık geldik." [370]

Ancak bu beklenti gerçekleşmez. Kimlikleri ya da ikamet belgeleri olmadığı için mülteciler, sınırı geçtikten sonra ulaştıkları ilk yerleşim yeri Zaho dışına çıkamaz. Nihayetinde asıl amaç hayatta kalmak olduğundan, mülteciler dar bir alanda sağlanan güvenlik ve ticaret imkanlarıyla yetinir. Bu imkanlardan faydalanmanın şartı ise mültecilere göre PKK'den uzak durmaktır. Zira mülteciler, PKK ile ilişki içinde olurlarsa Irak Kürdistanı'nda barınamayacaklarını düşünür. 1992 savaşı ve sonrasında yaşanan gerilim göz önüne alındığında bu kaygının nedenleri anlaşılabilir. Bu bağlamda, aslında koşulların Türkiye'den farklı olmadığı da düşünülebilir. Ancak Türkiye'den farklı olarak, Irak Kürdistanı'nda PKK'nin faaliyetlerine katılmamak hayat düzeninin korunması için yeterli olur; KDP'nin peşmerge güçlerine katılmaya zorlanmazlar. Köylerinde ise çatışmanın taraflarından birinin yanında, hatta içinde yer almaksızın hayatta kalmak neredeyse imkansızdır.

Son tahlilde, Türkiye'nin terörle mücadele politikalarının bir sonucu olarak 1990-1994 yılları arasında Irak Kürdistanı'na göç eden ilk gruplar için göçün politik bir eylem, mülteciliğin ise politik bir kimlik olarak benimsendiğini düşündürecek yeterli veri bulunmaz. Bu bağlamda, göç/zorunluluk ve mülteci/mağduriyet ilişkisinde bir kopuş ya da kırılma yaşanmaz. Bu arka plana rağmen sözkonusu grubun Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna nasıl dahil olduğunu tartışmaya geçmeden önce, özellikle 1993 yılında artan Irak Kürdistanı'na bireysel göç örneklerine de bakmak gerekir. Zira bu süreçteki toplu göç vakalarından farklı olarak

[370] E.M., Yüz Yüze Görüşme, 13 Mart.2012, Gregewre.

PKK ile birlikte hareket eden kişilerin de göçü yine bir zorunluluk, mülteciliği ise bir mağduriyet olarak deneyimledikleri görülür.

3.1.2. Terörle Mücadele Sürecinde Irak Kürdistanı'na Bireysel Göçler

PKK'nin Irak Kürdistanı'na göç konusunda tutum değişikliğine ilişkin ilk somut örnekler 1993 yılında gözlenir. Özellikle faili meçhul cinayetlerin sayısındaki artış, kimlikleri açığa çıkan PKK milis ve aileleri için Irak Kürdistanı'nı bir kaçış güzergahı haline getirir. Bu bağlamda, yalnızca yukarıda yer verilen sınır köylüleri için değil, PKK'li milis ve aileleri için de Irak Kürdistanı'na göçün asıl nedenin hayatta kalmak olduğu anlaşılır. Ancak, bu kişilerin anlatımlarına bakıldığında şöyle bir fark ortaya çıkar: Sınır köylülerini göçe zorlayan neden yaşam koşullarına yönelik tehdit, PKK'li milis ve ailelerini göçe zorlayan ise doğrudan yaşamlarına yönelen tehdittir:

> "93 Mayıs'ında Cizre'den kaçtım. 92'de Hebler (İsaköy), köyümüz yakılmıştı. Ailece Cizre'ye taşındık. Dörtyol'da dükkanımız vardı, ben, kardeşim, babam çalıştırıyorduk. 93 Mayıs'ta Güney'e ben, kızım ve karım gece kaçtık. Asker beni birkaç defa yakalamıştı. En son seni bir daha yakalayamayacam dedi gönderdi. O sıralar Cizre'de çok faili meçhul oluyordu. Bir gün dükkana siviller gelip 500 mark istediler. Biz sadece 250 mark bulup verebildik, gerisini de dükkandan ne buldularsa aldılar, öyle götürdüler. Sonra yine beni sormuşlar. Baktım bunlar beni rahat bırakmayacak, Güney'e gitmeye karar verdim. Gece dağ yolundan Güney'e kaçtık." [371]

> "15 gece merkez karakolda kaldım. Köyde kim milis, kim PKK'ye yardım ediyor onu sordu. Gördüğüm işkenceyi şimdi burada anlatamam. Benim çözüleceğimi düşündüler, hoca dayanamaz dediler ama hiçbir şey söylemedim. Ama iki ayağımın üstünde gittiğim yerden sürünerek attılar beni dışarı. Kaç gün orda kaldığımı zaten sonradan öğrendim. Bize bilgi getireceksin dediler. Karakola her Pazartesi gelip imza vereceksin dediler. İmzaya gitmedim, kaçağa düştüm. Sonunda da kaçtım, Zaxo'ya geldim. 93'ün 11. ayının 25'inde kaçtım Silopi'den. 15 aile kaçak yollardan, her gece

[371] A.Z., Yüz Yüze Görüşme, 2 Şubat 2012, Mısirik.

bir-iki aile kaçarak geldik. PKK aslında benim Zaxo'ya gelmemi istemedi. Bana emeklerimiz boşa gider dedi. Ama duramadım. Koyunlarımı sattım geldim. Bir dükkan açtım. İlk geldiğimizde bir süre akraba evinde kaldık." [372]

"Ben PKK'de 90-94 arası vergi topladım. Beni beş kere yakaladılar, her seferinde bir şekilde kurtuldum. En son yakaladıklarında kardeşimi dağdan getirme karşılığı bana 15 gün müsaade verdiler. Ben de Zaxo'ya kaçtım. Bir tırın arkasında gizlenerek, Zaxo'ya kaçtım. Kapıda eğer yakalanırsan ceza çok değildi. Ya orda dövüyorlardı ya da birkaç gün nezarette tutuyorlardı. Eve de haber yolladım, çocuklarımı, karımı Zaxo'ya çağırdım. Burda akrabalarımın yanında kaldım."[373]

"Şırnak Gunda Mele (Balveren) köyünden tek başıma çıktım. Abim 86'da 3. ayın 31'inde gözaltına alındıktan iki gün sonra araba arkasında süründürülerek öldürüldü. Ben de senelerce kaçak yaşadım, bir keresinde yakalandığımda bir korucuya rüşvet verip işkence görmekten kurtuldum, ama adım kontrol noktasındaki listelerde hala silinmemişti. O zamanlar listede ismi kırmızı kalemle daire içine alınanlar öldürülecek demekti. Ben bunu öğrenince o korucuya tekrar gittim, bir bakayım sana dönerim dedi ama döndüğünde fırsatın varsa kaç, senin durumun karışık dedi. Sonuçta ben Zaxo'ya dağdan kaçak yolundan geldim. Beni sınıra kadar bile korucular getirdi, yoksa dağdan bile geçemeyecektim. Sağ kalmam bir mucizeydi. Etrafımda her gün biri ölüyordu. Zaxo'da babamın akrabaları vardı. PKK siyasi kanadı Zaxo'da beni çağırıp abin şehidimiz, para verdi ve sıkıntın olursa gel dedi. Ben buraya parasız geldim. Balveren'den benden sonra 20 kadar ev geldi. Benim arkamdan abim, karımı ve çocuklarımı getirdi." [374]

Irak Kürdistanı'nın PKK milis ve aileleri için bir göç alternatifi olarak gündeme gelmesinin bir başka önemli nedeni de PKK'nin 1993 yılında aralarında Almanya ve Fransa gibi ülkelerin de olduğu Avrupa ülkelerinde terör örgütü listesine alınmış olmasıdır. Zira bu gelişmeyle birlikte PKK'nin can güvenliği bulunmayan kişileri yurtdışına çıkarma imkanı büyük ölçüde kısıtlanır.[375] Nihayetinde artan faili

[372] A.M.,Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

[373] B.Z.,Yüz Yüze Görüşme, 29 Kasım 2011, Darato.

[374] D.M.,Yüz Yüze Görüşme, 24 Şubat 2012, Mısirik.

[375] Bu çerçevede özellikle Almanya'nın takındığı tutum dikkat çeker. Kürtlerin sığınma talebinde bulunduğu ülkelerin başında gelen Almanya 1993 yılından itibaren önemli ölçüde sınırlamalar getirir. Hatta, Almanya'da 1994 Newroz kutlamalarının şiddet eylemlerine dönüşmesi ertesinde

meçhul cinayetler ve köy boşaltma operasyonlarına karşı PKK, kendisini destekleyen kitleyi bir yandan koruma sorumluluğuna bir yandan da kaybetme korkusuna bağlı olarak Irak Kürdistanı'na göçün yolunu açar.

Bu çerçevede, Irak Kürdistanı'na 1990-1994 yılları arasında gerçekleşen ilk göç örneklerinin ortak özelliği, silahlı bir grupla birlikte hareket etme niteliğinden bağımsız, paylaşılan zorunluluk ve mağduriyet duygusudur. Ancak, bu duygu mülteciler arasında bir dayanışma doğurmaz. Zira yukarıda da altı çizildiği gibi, Irak Kürdistanı'nda sağlanan görece güvenliğin sürdürülebilmesi siyasi faaliyetlerden uzak durma şartına bağlıdır ve bu şart, mültecilerin bir dayanışma içine girmesini engeller. Buna bağlı olarak Zaho'daki yerleşim de Paraki, Darkar, Tilkeber, Grige, Hizawa, Darhozan, Tahlawa gibi merkeze yakın köyler arasında dağılır.[376] Bu durumun değişmesini sağlayan asıl etken ise PKK değil, Türkiye ve Irak Kürdistanı politikaları olur.

3.1.3. Zorunlu Göç Mağdurlarına Sınır Ötesi Müdahale

1990-1994 yılları arasında Türkiye-Irak sınırını kontrol eden silahlı ve siyasi güçlerin yaşanan göçler konusunda, farklı nedenlerle de olsa, takındıkları pasif tutum, 1993 yılı sonlarında değişir. Bu değişimin Türkiye bağlamındaki ilk somut işareti, Kasım 1993'de ortaya çıkar. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş, sözkonusu tarihlerde yoğunlaşan operasyonların Irak Kürdistanı'nda

---

Alman İçişleri Bakanı Kürtlerin sınırdışı edilebileceğini söyler. "Kürtleri Sınırdışı Etmek Cinayettir", **Özgür Gündem**, 25 Mart 1994. Bu haberden iki ay sonra çıkan bir başka haber ise Almanya'nın 400 Kürt sığınmacıyı sınır dışı ettiği haberini verir. "İlticacıların Sınır Dışı Edilmesi Protesto Edildi", **Özgür Ülke**, 31 Mayıs 1994.

[376] **Reporting on UNHCR Activities (1993) and Programming on Activities for 1994 (revised) and 1995 (initial)-Iraq**, 110.7.IRQ.

da süreceğini söyler. Ancak, Güreş'in mesajında sınır ötesi müdahalenin bu kez yalnızca silahlı güçleri değil, Irak Kürdistanı'na kaçan sivilleri de hedef alacağı anlaşılır: "PKK'nın milis dediği kişilere sesleniyorum. Ya gelip teslim olacaklar ya da mutlaka ölecekler. Zaten öbürleri ölecek. Dünyanın neresine kaçarlarsa onları yakalayacağız."[377]

Bu mesaj, Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na göç edenleri yakalanması/yok edilmesi gereken unsurlar olarak gördüğünü açıkça ortaya koyar. Zira göç edenlerin yaşamı bu açıklamadan sonra Irak Kürdistanı'nda da riske girer. Özellikle Zaho'da gerçekleştirilen baskın ve tutuklamalar sonucu bazı mülteciler kaybolur ya da öldürülür. Sözkonusu süreçte yaşanılanları bir mülteci şöyle aktarır:

> "28 Mart 1994'de Zaxo'da bir eve KDP-MİT ortak baskın yaptı. Silo Goyi diye bir adam vurulmuştu. Bu adam MİT'e çalışıyordu. Bu işi PKK yaptı gerekçesiyle Zaxo'da 100 kişi tutuklandı. Bunlardan evine baskın yapılarak tutuklanan Mehmet Xalid Şırnaki, Faysal Ürper ve Nazmi Ören sonra kayboldu. Kimisinin Zawita'da vurulup yakıldığı, kimisinin kafasının kesilip Türkiye'ye teslim edildiği iddia edildi. Kayıptan iki ay sonra aileler Neçirvan Barzani'yle görüşüp cenazelerini istediler. Neçirvan, Mele Mustafa'nın ölüsü üzerine yemin ederek biz öldürmedik dedi. Öldürdüğümüzü söyleyenler, ki PKK bunu iddia ediyordu, gelsinler alsınlar bizden dedi ama sonuç çıkmadı." [378]

Bu anlatımda adı geçen kişi gerçekten MİT için çalışmış mıdır, yerel güvenlik güçlerinin yaptığı baskınlara MİT destek vermiş midir ya da kaybolan üç kişinin akıbetinin ne olduğu hala aydınlatılamamış olsa da, Irak Kürdistanı'na göç eden

---

[377] Saygı Öztürk, Kemal Yurteri, **MGK Dünü Bugünüyle Milli Güvenlik Kurulu**, İstanbul, Doğan Kitap, 2011, s.85.

[378] A.R., Yüz Yüze Görüşme, 12 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

mültecilerin tutumunda bu olay dönüştürücü bir etki yaratır.[379] Yine aynı süreçte Türkiye'den kaçan yüzlerce kişinin Zaho'nun merkezinde bulunan bir okula doldurulup günlerce hapsedilmesi ve okulun önünde bekleyen araç içinde gizlenen kişi/kişilerin önünden tek tek geçirilerek teşhis edilmeye çalışılması, mülteciler arasındaki zayıf dayanışma ve ortak hareket etme becerisini güçlendirir. Bu deneyimden sonra, göç sırasında sorgulanmayan Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na geçişlere göz yuman tutumu, Türkiye ve KDP'nin ortaklaştığı politikaların bir parçası olarak okunur. Mülteciler, Türkiye'nin sınırdan göçün önünü açarak yalnızca Irak Kürdistanı kırsalında değil, aynı zamanda şehirlerinde de operasyon yapma imkanına kavuşmayı hesapladığına inanır. Diğer yandan, PKK ile siyasi rekabet ve zaman zaman silahlı çatışma halinde olan KDP'nin de Türkiye'ye destek olduğu düşünülür. Mültecilere göre Türkiye'nin amacı öldürebildiklerini öldürmek, öldüremediklerini de KDP'ye katılmaya zorlamaktır. Sözkonusu süreçte KDP'nin Zaho sorumlusu olan Omer Urey'in bu sürece ilişkin değerlendirmeleri de mültecilerin bu inanç ve düşüncelerinin yersiz olmadığını gösterir:

> "Bu insanlar sınır köylerindendi ve özellikle 1975'te bizi çok desteklediler. Sonra 1988'de ben de dahil birçoğumuz bu insanların evlerine sığındık, ekmeklerini yedik. Sonuçta akrabalıktan öte kişisel tanışıklıklarımız vardı bazılarıyla. Ama bazı gerçeklerin altını çizmek gerekir. Biz de çok zor durumdaydık o zaman. Hem uluslararası hem Saddam ambargosu vardı. Kürdistan iç dengeleri durumu çok karışıktı. Ne olacağımızı bilmiyorduk ve Türkiye, Suriye, İran tehdidi altındaydık. Bunun yanında Türkiye ve İran'la iyi ilişkilerimiz olmadan hayatta kalabilecek

[379] Bu konuyla ilgili Özgür Gündem gazetesinde M. Baran Durgun ve Hessin Behlili imzasıyla çıkan haberde Süleyman Goyi'nin KDP üyesi olduğu ve bu nedenle Şırnak'tan Güney'e göç ettiği iddia edilir. Mültecilerin kaybolduğunu söylediği kişiler ise bu habere göre KDP tarafından kurşuna dizilmiştir. Kurşuna dizilen kişilerin ismi haberde "Muhammed Xalid ve soyadları bilinmeyen Faysal, Nazmi, Osman ve Hilal" olarak geçer. Haber bu olayı bir KDP-MİT ortak operasyonu olarak duyurur. "Zaxo'da Altı Kişi Öldürüldü", **Özgür Gündem**, 3 Nisan 1994.

durumda değildik. Sonuçta biz bu insanları Türkiye'nin baskısına rağmen kabul ettik. Türkiye ise bu insanları geri istiyordu. Çünkü bunlar PKK'li diyorlardı."[380]

Bu durum, mültecilik deneyimi sürecinde geçmişe dair bilginin nasıl güncellendiği hakkında önemli ipuçları verir. Zira Zaho'da yaşanan sözkonusu olaylar ertesinde mültecilerde oluşan algı, onları göçe zorlayan gerçek nedenlerin yerine geçer. Bir başka ifadeyle, göç hafızası mültecilik deneyimiyle bir bütünlük içinde yeniden şekillenirken, gerçek ve algı arasındaki ilişki müphemleşir. Mülteciler gerçeğin bizzat kendi yaşadıklarından ibaret olmadığına inanır ve bu inanç da Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde somutlaşan dayanışmanın kaynağı olur. Bu haliyle, Irak Kürdistanı mülteciler için bir sığınma alanı olmaktan çıkıp bir mücadele alanına dönüşür. Artık önemli olan kendilerini göçe zorlayan asıl nedenler değil, bir anlamda yaşamak için tek alternatif haline gelen mültecilik pozisyonunun sürdürülebilmesidir.

Son tahlilde, 1990-1994 tarih aralığında Irak Kürdistanı'na göç edenler arasında doğrudan PKK ile ilişkisi olmayanların da nihayetinde Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna katılması göç sonrasında gerçekleşir. Bu bağlamda, göçün ilk aşamasında birçok mültecinin akrabalarının yanına yerleşmiş ya da onlardan destek görmüş olmasının mültecilik pozisyonunu güçlendiren bir işlev görmediğini vurgulamak gerekir. Zira bir mültecinin ifadesiyle, "Kuzey Kürdistan'dan gelenler olarak her zaman PKK'li" kabul edilirler.[381] Bu önkabul, mültecilerin çevresiyle kurduğu her türlü ilişkide tayin edici bir rol oynar.

[380] Omer Urey, Yüz Yüze Görüşme, 10 Haziran 2011, Zaho.

[381] H.R., Yüz Yüze Görüşme, 15 Nisan 2012, Hassaniye.

Bu arada, sözkonusu dönemde PKK tarafından bir kampanya faaliyetiyle yükseltilen Kürdistan'ın birliği ve özgürlüğü söyleminin ise göç bağlamında mültecilerde bir karşılığı olmadığı dikkat çeker.[382] Mülteciler için Irak Kürdistanı zorunlu ve geçici bir sığınma alanı olmaktan öteye geçmez. Oysa hemen hepsi sınır köylerinden olan mültecilerin, varolan akrabalık bağlarının da etkisiyle, Irak Kürdistanı'nı kendi doğal yaşam alanlarının bir uzantısı olarak görmeleri beklenir. Ancak, bu bilinç göçün ilk aşamasında gözlenmez.

Bu bilinç ancak 1994 kitlesel göçü ertesinde açığa çıkar. Yalnızca Irak-Türkiye sınırında yer alan köylerden değil, Türkiye'nin başka illerinden binlerce Kürdün kafileler halinde Irak Kürdistanı'na göçü, mültecilerin PKK ile birlikte hareket etmelerinin de miladı olur.

3.2. Göç, Kurtuluş, Özgürlük

"Bağımsız, Birleşik ve Özgür Kürdistan" şiarı, PKK'nin kitlesel destek bulmasında önemli bir rol oynar. Zira bu çalışma çerçevesinde yapılan görüşmelerde mülteciler, PKK'nin diğer Kürt siyasi hareketlerinden farklılığını sözkonusu şiara atıfla açıklar.

> "Kendimize soruyorduk. Biz bu zulmü neden çekiyoruz diye. Bir karanlık içindeydik sanki. Bilmiyorduk. PKK geldi bize dedi ki sorun bölünmüşlüktür. Sömürgeci devletlerdir. Kürdistanı parçalamışlar, bizi köle yapmışlar. Biz bu düzeni yıkacağız. Kürdistanı özgürleştireceğiz. İlk defa birileri çıkıp dedi ki Kürdistan özgür

[382] 12-13 Mart 1994 tarihinde Brüksel'de toplanan Uluslararası Kuzey Kürdistan Konferansı, PKK'nin hazırlıklarını yaptığı Ulusal Konferans'ın bir ilk adımı niteliğindedir. Diğer yandan, özellikle Avrupa'da peşpeşe düzenlenen "Kürditsan'a Doğru Yürüyüş" kampanyalarıyla Kürdistan'ın birliği ve özgürlüğü konusunda uluslararası alanda da yoğun bir faaliyet içine girildiği görülür. Bu kampanya çerçevesinde Bonn ve Brüksel'de düzenlenen yürüyüş için bkz. "Özgürlük Yürüyüşü", **Özgür Gündem**, 15 Ocak 1994.

olacaktır. Kürdistan özgür olsun ki biz de özgürleşelim. O zaman anladık ki biz bu zulmü neden çekiyoruz. Sanki, bilir misin, o karanlığın içinde bir ışık göründü."[383]

Bu ifadelerden de anlaşılabileceği gibi, "Bağımsız, Birleşik ve Özgür Kürdistan" şiarı, zulmün nedenini açıklayabildiği ve zulümden kurtuluş yolunu gösterebildiği ölçüde kabul görür. Diğer yandan, Kürdistan'ın özgürleştirilmesi fikri, anlatımlarda yapılan ortak vurgular dikkate alınacak olursa, mülteciler için bir ilk'tir. Tarihte bir ilki gerçekleştirme misyonu mülteciler için zamanla kendi kurtuluşlarından daha önemli bir hedef haline gelir. Bu hedef doğrultusunda göç, zulümden kurtuluşun ve özgürlüğe geçişin bir adımıdır. Bu adım aynı zamanda Kürt mülteci savaşçıların ortaya çıkışına işaret eder. Aşağıda Irak Kürdistanı'na Nisan 1994'te başlayan kitlesel göçün bir zorunluluktan politik bir tercihe dönüşümü ayrıntılarıyla tartışılacaktır.

3.2.1. 1994 Kitlesel Göçü ve PKK'nin Rolü

Türkiye 1994 yılına ekonomi, siyaset ve güvenlik alanlarında sorunların kriz boyutuna ulaştığı bir tablo içinde girer. Zira DYP-SHP koalisyon hükümeti tarafından 5 Nisan 1994 tarihinde açıklanan kararlar, ekonomi alanında yaşanan krizin bir göstergesidir. 3 Mart 1994'te DEP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması ve ardından 17 Mart 1994'te tutuklanmaları ise siyasi alandaki krizin en önemli sonuçları olarak tarihe geçer. Diğer yandan, terörle mücadelede benimsenen topyekun savaş konsepti, devletin varlığını ortadan kaldırmaya yönelik bir tehdit algısına işaret eder.

[383] A.M., Yüz Yüze Görüşme, 11Şubat 2012, Mısirik.

Bu ortamda, PKK ise aldığı stratejik denge kararı gereği kurtarılmış bölgeler oluşturmayı hedefler.[384] Bu hedef doğrultusunda ilk Ulusal Meclis çalışmaları Irak-İran sınırında bulunan Zele Kampı'nda başlar. Ancak, TSK'nın özellikle 28 Ocak 1994 tarihinde Zele Kampı'na yaptığı sınır ötesi hava operasyonu, bu çalışmaların başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olur. Bunun üzerine PKK, Botan-Behdinan Savaş Hükümetini ilan ederek, sözkonusu faaliyetlerini bu bölgede yoğunlaştırma kararı alır.[385]Zira Botan'da Cudi, Gabar ve Besler, Behdinan'da ise Haftanin ve Hakurk bölgeleri tümüyle PKK'nin kontrolü altında bulunmaktadır. Bu süreçte PKK saflarında savaşan bir gerilla, benimsenen yeni stratejinin Botan ayağındaki yansımalarını şu şekilde açıklar:

> "Bu karar 1993 MGK kararlarına bir yanıt ve aynı zamanda Maocu savaş taktikleri çerçevesinde hareketli savaştan, yarı hareketli savaş aşamasına bir geçişti. Buna göre örgütün hem dağda yer tutmak ve hem de sorunu uluslararasılaştırmak için insana ihtiyaç vardı. Bunun için milis güçler aileleri ve gerilla aileleri Cudi'ye çekilerek bu yeni politika gereği silahlı örgüt formuna kavuşturma çalışmaları başladı. Cudi'de Şax (Çağlayan) ve Hebler (Hisar) bu eğitimler için toplama alanı olarak belirlendi. Silopi ovasında da Bestabelek, Dader, Gırkundan, Ziristin köyleri aynı amaç için seçildi."

---

[384] Abdullah Öcalan, **PKK 3. Ulusal Konferans Konuşmaları**, Cilt 2, Şam, 1994, s.391. Murat Karayılan, bu araştırma çerçevesinde yapılan görüşme sırasında sözkonusu konferans kararlarının gerekçesini şu şekilde açıklar:"Kongre'de mevcut alanları kurtarma kararı alındı. Yani gelinen noktada tam dengeye geçmek gerekir.Kurtarılabilecek alanları artık kurtarmak gerekir." Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[385] ARGK Botan Eyalet Komutanlığı tarafından yapılan bir açıklamaya dayandırılan bir haberde bu sürecin hazırlıkları şöyle duyurulur: "Açıklamada ARGK'nın 1993'te sadece Botan arazisisnin yüzde yetmiş kadarını denetimi altına geçirdiğine dikkat çekilerek, 1994'te kurtarılmış bölgelerin ilan edileceği belirtildi.1994 yılının ilk hamlesi olarak Botan'da tüm karayolları denetim altına alınacağı belirtilerek bu kararın özellikle Cizre-Silopi-Şırank-Uludere hattında uygulanacağı, diğer alanları da kapsayarak Botan'a yayılacağı belirtildi". "Seçim PKK'nin Denetiminde", **Özgür Gündem**, 3 Şubat 1994.

Bu anlatıda adı geçen köylerin bulunduğu bölge 1993 yılı sonu itibariyle tümüyle PKK kontrolündedir.19 Temmuz 1994 Cudi Operasyonu'na kadar da TSK'ya bağlı kara birlikleri bu bölgeye giremez.[386] Dolayısıyla,P KK için bu bölgede yaşayan köylülerin güvenliğini sağlamak görece mümkün olur. Ancak, PKK'nin "sarı bölge" olarak tanımladığı, yani TSK kara birliklerinin hala mevcut olduğu bölgelerde, yaşamları doğrudan tehdit altına giren köylüler için göç bir zorunluluk haline gelir. Köylülerin sözkonusu kurtarılmış bölgelere aktarılması ise gündeme gelmez, zira TSK'nın artan operasyonları sonucu kurtarılmış bölgeler de risk altına girerken, PKK gerilla savaşını sürdürmekte dahi zorlanır.[387]

Bu süreçte PKK'nin Botan-Behdinan Bölge sorumlusu olan Murat Karayılan, Irak Kürdistanı'na kitlesel göçün sözkonusu ortamda nasıl geliştiğini şöyle aktarır:

> "Ben konferanstan (Mart 1994 PKK Kongresi) çıktım, üç-dört saatlik bir yürüyüş sonrasında Sinat vadisine geldim. Bana önceden bilgi verilmişti. Milisler gelmiş, Uludere'den sizinle de görüşmek istiyorlar dediler. Bölge sorumluları daha önce görüşmüşler. Dedim hayrola nedir? Tarih Mart 94 Newroz'dan önce. Dediler devlet baskı yapıyor. Ya çete olacaksınız, korucu olacaksınız ya da gidin nereye gidiyorsanız gidin. Ve de gördüğü insanı vuruyor. Neyse ben de gittim yirmiye yakın insan vardı. Bunların hepsi Goyi'ydi. Uludere köylüleri ama şimdi tam hangi köylerdi tam hatırlamıyorum. Mijin (Akduman), Hilal, Kadun (Bağlıca), Şiwed bunlar vardı. Dediler ki biz dayanamıyoruz, korucu da olamayız. Biz Haftanin'e gelelim. Bizim esas şeyimiz, kendi yerini terk etmek doğru değil şeklindeydi. Toprağı bırakmamak lazımdı, birçok kişi gidiyor metropole felan, biz aslında karşıydık. Ama bir gerçeklikle karşı karşıya kaldık. Reddetmedim."[388]

Karayılan'ın sözünü ettiği Uludere köylüleri, 1994 kitlesel göçünde Irak Kürdistanı'na geçen ilk grup olur. Ancak bu grubun göçü, 1994 kitlesel göçüne

---

386 H. Kundakçı, 2004**,** s.249.

387 M. Karayılan, 2014, s. 301.

388 Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

katılan Gabar/Cudi ve Oramar köylülerinden ayrılır. Uludere köylüleri, bu iki bölgeden gerçekleşen göçten farklı olarak, TSK güçlerinin önünden kafileler halinde hiçbir müdahaleyle karşılaşmadan Türkiye-Irak sınırdan geçer. Bu bağlamda, Irak Kürdistanı'na ilk kitlesel göç örneği olarak yukarıda yer verilen Aloş köylülerinin 1990 yılında gerçekleşen göçüyle benzerlik dikkat çeker. Ancak, TSK'nın bu tutumunu Aloş örneği ile açıklamak yetersiz görünür. Zira 1994 yılı itibariyle PKK'nin benimsediği yeni strateji ve sınırın Irak tarafında sağladığı alan hakimiyeti gözönüne alındığında, TSK'nın Uludere köylülerinin göç sonrası PKK kontrolüne gireceğini en azından tahmin etmesi beklenir.

Aşağıda bu sürecin ayrıntılarını tartışmadan önce, Uludere köylülerinin zaten Irak Kürdistanı'na sığınma ya da başka bir ifadeyle mülteci olma niyetiyle göç etmediğini vurgulamak gerekir. Amaç, PKK'nin koruması altında bulunmaktır. Bu niyeti, sözkonusu süreçte köylülerle PKK adına temasta bulunan Murat Karayılan da teyit eder. Irak Kürdistanı'na göç, PKK'nin bu talep karşısında bir çözüm üretme arayışında gündeme gelir. Uludere köylüleriyle Sinat'ta buluştuktan on gün sonra, PKK'nin Botan-Behdinan bölgesi ana karargahı konumunda bulunan Besler'de gerçekleşen ikinci görüşmeyi Murat Karayılan şöyle aktarır:

> "…Besler'e gittim ki Şiriş (Sapaca)'lilerde oraya gelmiş. Ya dedim hayrola, biz tanışıyoruz tabii. Dediler biz yer tespit etmeye gelmişiz. Dedim ne yeri. Dediler biz evimizi buraya getireceğiz. Nasıl dedim buraya getireceksiniz. Dedim işte filan filan Haftanin'e gidecek, siz de oraya gidin, dediler yok biz buraya gelelim, Haftanin'e gitmek istemiyoruz. Bu grup da onun üzerinde kişiydi. Yanlarına bazı gençler de var. Arazi tespit edecekler. Ben dedim siz yanlışsınız. Burda operasyon olur. Çünkü biz devletin niyetinin kötü olduğunu anladık. Dedim burda kadın çoluk çocuk sizi koruyamayız. Dediler yok, arkadaşlara ne olacaksa bize de olsun. Biz dediler alışığız. Hani her sene köyden çıkıp zozanlara gidiyorlar ya. Dağlara alışmış insanlar, kendilerine güveniyorlar. Silah kullanmayı biliyorlar, kendilerini savunmayı yani egemenler öyle. Ellerinde silahları da vardı geldiklerinde. Dediler size ne olursa bize de olsun, bizim canımız sizinkinden daha şirin değil. Gelelim dediler, ben yok dedim.

> Israrla onları ikna ettim. Ben sizi burda koruyamam ama Haftanin'de korurum sözü verdim, vermek zorunda kaldım. Dedim bak filankes geldi biz onlarla da tartıştık, zaten arada bir on gün felan vardı. Dedim siz de oraya gidin. Oraya giderseniz örgüt gücü yettiğince sizi savunmaya çalışır. Ama Besler'de değil. Şimdi onlar şuna güveniyordu. Önceki yıl Türk ordusu çok Besler'e girmek istedi, giremedi. Sağlam görüyorlardı."

Sonuçta, Uludere köylülerinin korunma talebiyle gündeme gelen Haftanin'e göç, ilk kafilenin Şiriş (Sapaca)'den yola çıkmasıyla başlar. Ancak, aşağıda ayrıntılarıyla tarışılacağı üzere, bu göçler yalnızca doğrudan PKK ile ilişkili gerilla ve milis aileleriyle sınırlı kalmaz ve kısa sürede kitlesel bir nitelik kazanır. Türkiye'ye göre bu durumun ortaya çıkmasının nedeni, PKK müdahalesidir. Dönemin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ferhat Ataman, konunun dünya medyasına taşınması üzerine yaptığı açıklamada, Irak Kürdistanı'na göçün bir PKK aldatmacası olduğunu ve göç edenlerin mülteci sayılamayacağını iddia eder. Çünkü köylüler PKK tarafından zorlandıkları ya da aldatıldıkları için köylerini terk etmiştir.[389]

Irak Kürdistanı'na göç edenlerin, mülteci savaşçılar topluluğu olarak anılmasına da kaynaklık eden, sözkonusu PKK müdahalesine ilişkin en somut gösterge ise Murat Karayılan'ın köylülere gönderdiği mektuptur. Köylülerin Irak Kürdistanı'na göçe çağrıldığı bu mektuptaki ifadelerde, Karayılan'a göre bir zorlama yoktur; amaç, göç etme kararı alan köylülerin talebi üzerine, herkesin birlikte hareket etmesini sağlamaktır:

> "Şimdi diyorlar PKK tehditle çıkardı. Değil. Biz tam tersi, yerinizde kalmalısınız, direnmelisiniz diye söylerdik. Ama insanlar dedi ki biz gelmek zorundayız dedi. Ben başta kalmalarına dönük konuştum ama baktım dayanacak gibi değiller. Dayanamayız diyorlar. Ben dedim peki siz köylüyle konuştunuz mu. Bazıları dedi ben toplantı yapmışım gelmişim, bazıları öyle söylemedi. Dedim köy halkıyla

[389] "PKK Yeni Senaryolar Peşinde", **Milliyet**, 12 Mayıs 1994.

> konuşun, kesin mi bakın. Bakın buralara gelseniz millet perişan olur, kadın çoluk çocuk yani emin misiniz, kesin mi. Dediler biz konuşmuşuz gelicez. Yalnız, dediler biz gelirsek herkes gelsin. Bazı köyler var, henüz tereddüttedir. Siz mektup yazın, bize verin, biz gidelim onlara okuyalım. Birlikte hareket edelim. Benim mektubumda şu vardı. Birlikte hareket edin, gelin değildi. Köyde kalsanız da savunmada kalın ama bu arkadaşlar gelmek istiyor. Eğer siz gelirseniz biz yani elimizden geldiği kadar sizi koruruz. Ama yine karar sizindir. Buna benzer bişeyler yazdım yani o zaman. Birkaç mektuptu."[390]

Karayılan'ın aktardığı biçimiyle çağrı, köylülerin talebiyle gündeme gelir. Bu çalışma çerçevesinde mültecilerle yapılan görüşmelerde paylaşılan bilgiler de bu iddiayı destekler. Örneğin Karayılan'la görüşmeye gidenler arasında bulunan Mıjin'li bir mülteci, bu talebi herşeyden önce geride kalanların evlerine, bahçelerine, tarlalarına el koymalarından duydukları endişe nedeniyle yaptıklarını söyler. Hatta,"PKK Güney'e gelenlere para veriyor" diye bir söylenti yayarak, göç etmek istemeyenleri ikna etme yoluna gittiklerinden söz eder.[391] Bu söylentilerin Türkiye medyasında "PKK Güney'e göç edenlere 2.5 milyon lira veriyor" şeklinde haber olması ise ironiktir.[392] Zira bu haberler gerçeği yansıtmadığı gibi, göçün kitlesel bir nitelik kazanmasını da kolaylaştırır.

Son tahlilde, 1994'te Irak Kürdistanı'na göçün yalnızca milis ve gerilla ailelerinden ibaret olmaktan çıkıp kitlesel bir nitelik kazanmasında neyin belirleyici olduğu tespit etmek, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkış nedenlerini ortaya koymak açısından önem taşır. Bu bağlamda, PKK'nin sözkonusu müdahalesini asıl belirleyici faktör olarak görmek/göstermek yetersizdir. Zira Irak

---

[390] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil. Karayılan'ın 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göç sürecine ilişkin bir değerlendirmesi için bkz. Karayılan, 2014, ss 286-289.

[391] N.H. Yüz Yüze Görüşme, 12.3.2012, Mısirik.

[392] "Kuzey Irak'a Göç", **Milliyet**, 19 Temmuz 1994.

Kürdistanı'na göç sürecine yakından bakıldığında, başta TSK olmak üzere BMMYK gibi aktörlerin de en az PKK kadar etkin olduğu anlaşılır. Bu çerçevede, 1994 Irak Kürdistanı'na kitlesel göç, gelişim sürecine sadık kalınarak aşağıda üç ayrı hat üzerinden ayrı ayrı ele alınacaktır.

3.2.2. Uludere Hattı

Irak Kürdistanı'na kitlesel göçte ilk kafile Uludere'nin Şiriş köyünden 11 Nisan 1994'te yola çıkar.[393] Yukarıda, köylülerin Botan-Behdinan Bölge Komutanı Murat Karayılan ile yaptığı görüşmelerin tarihi göz önüne alınacak olursa, göçün bu temastan yaklaşık bir ay sonra başladığı görülür. Dolayısıyla, göçün zamanlamasına ilişkin kararda, sözkonusu görüşmenin belirleyici olduğu düşünülebilir. Ancak, aynı anda bazı köylülerin köylerinden ayrılmak istemediği bilgisi hatırda tutulacak olursa, göçün kısa sürede kitlesel bir boyuta ulaşmasının nedeni açıklanmaya muhtaçtır. Zira Uludere hattındaki Şiriş (Sapaca), Mıjin (Akduman), Hilal ve Şexhan köyleri üç hafta içinde tümüyle boşalır ve çoğu Sinat üzerinden Irak Kürdistanı'na göç eder. Bu kitlesel katılımın nedenini anlama çabasında, mültecilerin aktardığı göç hikayeleri önemli ipuçları taşır.

> "26 Mart 1994'te gece dört savaş ucağı ve iki skorsky köyü sabaha kadar bombaladı. Ertesi gün seçim vardı. Şiriş'te 150 PKK'li vardı, onun için bombaladık diye ortaya yaymışlar. Bir erkek, bir kadın ve bir bebek öldü (Meryem Şen, Salih Şen ve bebek). 30'dan fazla yaralanan oldu. Yaralıları hastanelere almadılar. PKK yaptı diye imza istediler… Bunun üzerine ilk 7 aile köyü terk edip Güney'e doğru yola çıktık. Gündüz iki katır eşliğinde Sinat üzerinden Xorove, Kasruk, Kiyaraş'ten geçip Bihere'ye geldik. Bu sayı 20 gün içinde 44 haneye ulaştı. Şiriş, 64 haneydi."[394]

---

[393] Şiriş köyü ilk kez 22 Mayıs 1990'da boşaltılır. Köylülerin büyük çoğunluğu Uludere merkeze yerleşir. Ancak, 5 Mayıs 1991'de özellikle Uludere'de yerleşmiş olanlar köye geri döner.

[394] C. G.,Yüz Yüze Görüşme, 17 Şubat 2012, Gregewre.

Bu ve aşağıda yer verilecek başka anlatımlarda da görülebileceği gibi, göçün Uludere köylerinde kitlesel bir nitelik kazanmasında 26 Mart 1994 tarihinde Şiriş'e yapılan hava saldırısı belirleyici olur. Bu saldırı, aslında yalnızca Şiriş'le de sınırlı değildir. Zira 31 Mayıs 1994 günü DEP Şırnak milletvekili Selim Sadak'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na verdiği soru önergesinde, 25.3.1994 tarihinde Şırnak İli Cizre İlçesine bağlı Çağlayan (Şax) ve Hisar (Hebler), 26.3.1994 tarihinde ise Şırnak merkeze bağlı Kuşağılı (Basuke), Bcave ile Güçlükonak İlçesine Kuşkanar (Gever) ve Uludere İlçesine bağlı Sapaca (Şiriş) köylerinin uçaklarca bombalanması sonucunda en az 48 kişinin öldüğü ve yüzden fazla kişinin de yaralandığı bilgisi geçer.[395] Bu önergede, bombalama olayının köylülerin korucu olmayı ve köylerini terketmeyi kabul etmemeleri üzerine Türk savaş uçakları tarafından gerçekleştirildiği iddiasına yer verilerek, "katliama yol açan kasıt veya felakete yol açan ihmal suçlarından" dolayı herhangi bir soruşturmanın açılıp açılmadığı sorulur.

Dönemin İçişleri Bakanı Nahit Menteşe ise, basına yansıyan ilk açıklamasında, "Operasyona katılan bir savaş uçağından düşen bombanın patlaması sonucu" bu köylerin hasar gördüğünü ve 12 köylünün öldüğünü 8 köylünün de yaralandığını söyler.[396] Ancak, Menteşe konuya ilişkin soru önergesine 23.6.1994 tarihinde verdiği yanıtta, sözkonusu hava saldırılarının TSK'nın düzenlediği operasyondan kaçan yaralı PKK'lilerin Kuşağılı ve Kuşkanar köylerine sığındığı bilgisi üzerine gerçekleştirildiği şu sözlerle kabul eder:

> "Güvenlik Birimlerine terörist gruplarla ilgili bilgilerin Koçağılı ve Kuşkonar köylüleri tarafından verildiği değerlendirilerek, aynı gün teröristler tarafından anılan

[395] Sözkonusu soru önergesinin ayrıntıları için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=159&sayfa_no_son=160&sayfa_no=159&v_meclis=1&v_donem=19&v_yasama_yili=&v_cilt=64&v_birlesim=124, 11.3.2014.

[396] "66 PKK'lı öldürüldü", **Milliyet**, 28 Mart 1994.

> köylere 82 mm.'lik Havan, Roket ve uzun namlulu silahlarla saldırı düzenlenmiş ve bu saldırı sonucunda Koçağılı Köyünden (13) kişi ölmüş, (13) kişi yaralanmıştır. Kuşkonar Köyünden ise Resmî Makamlara, saldırı hakkında bugüne kadar herhangi bir müracaat olmamıştır."[397]

Sonuçta, köylülerin anlatımları ve bu bilgiler bir araya geldiğinde ortaya çıkan durum, her ne kadar PKK'li gerilla ve milis aileleri Haftanin'e göç kararını daha önce almış olsalar da, Irak Kürdistanı'na göçün kitlesel bir boyut kazanmasında asıl belirleyici rolü bu saldırıların ve ertesinde yaşanaların oynadığına işaret eder. Zira Şiriş köylüleri bu saldırı ertesinde önce Yeşilova beldesine geçer. Amaçları yaralıları hemen tedavi ettirmektir.[398] Bu arada ne yapacakları konusunda toplanan köylüler arasında Irak Kürdistanı'na göç etme kararı alan ilk grupta yalnızca yedi aile yer alır. Dolayısıyla, köylülerin büyük çoğunluğu ilk aşamada Uludere'de kalır.

Ancak, bu köylüler arasından Van ve Mersin'e göç edebilen yalnızca on aile olur. Çünkü Uludere'den ilk çıkış noktasında bulunan Bağlıca karakolu, herkesin geçişine izin vermez. Mültecilere göre Bağlıca karakolundan geçemeyenler, sözkonusu saldırıyı PKK'nin yaptığına dair ifade vermeyenlerdir. Zaten Şiriş'de hiç korucu aile bulunmadığından köy, askerlerin gözünde tümüyle PKK'li sayılmaktadır.[399]

Nihayetinde, Uludere'de sıkışıp kalanlar için Irak Kürdistanı'na göç tek alternatif haline gelir. Göç başladığında bölgede görevli askerlerin Şiriş köylülerine

---

[397] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=159&sayfa_no_son=160&sayfa_no=160&v_meclis=1&v_donem=19&v_yasama_yili=&v_cilt=64&v_birlesim=124, 11.3.2014

[398] Bu çalışma çerçevesinde görüşülen mültecilerin anlattıklarına göre, yaralıların tedavisi ancak köylülerin aralarından seçtiği birkaç ihtiyarın saldırıyı PKK'nin yaptığına dair kağıdı imzalamaları sonrasında mümkün olur. Yaralılar ancak bu imza verildikten sonra Mersin ve Adana'ya götürülerek tedavi ettirilir.

[399] Sözkonusu tarihlerde Irak Kürdistanı'na göç eden Uludere köyleri arasında Şiriş ve Mıjin'de hiç korucu aile bulunmaz.

gece değil, gündüz yol almaları yönündeki uyarısı ise paradoksal bir biçimde PKK'nin "Bizden olan Güney'e gelsin" çağrısını destekler görünür.[400]

TSK'nın bu tutumu Şiriş örneğiyle de sınırlı kalmaz. 25-26 Mart 1994 tarihli hava saldırılarının hemen ardından Şırnak Alay Komutanlığı'ndan bir grup asker, Uludere'nin diğer köylerine baskın düzenler. Bu baskınlar sırasında köylüler meydanda toplanarak önlerine üç seçenek konur. Hilal köyünden bir mülteci yaşananları şöyle aktarır:

> "Hilal'de bütün köylüleri bir alanda toplayıp size on gün müsaade, ya dağa çıkacaksınız ya da Kuzey Irak'a gideceksiniz, yoksa evlerinizi yakarız dediler. Köylüler de on gün sonra da bugün gibi bir gün, ne yapacaksanız şimdi yapın dedi ama asker birşey söylemeden gitti. Sonra Muhammed Bulut, Kazım Bulut evlerinin önünden alındı. Karakolun arkasına götürülüp bütün askerlerin ve korucuların gözü önünde öldürüldü. Tanklar köyde iki evi bombaladı evler kül oldu. Sonunda Hilal'den göç 11 Nisan 1994'de başladı. Göç sırasında Yakup Bulut mayına basarak öldü. Ömer Kara ise yine göç sırasında atılan top atışı esnasında öldü."[401]

Bu anlatıdan açıkça anlaşılabileceği gibi, sözkonusu süreçte Uludere köylülerini Irak Kürdistanı'na göçe zorlayan bölgede görevli TSK güçleridir. Zira Hilal gibi Mıjin köylüleri de aynı zorlamayla karşı karşıya kalır.

> "Şiriş'ten sonra Mıjin 250 ev geldi. 4 Nisan 1994'te Mıjin'den çıktık. Mıjin 350 haneydi. Hepsi üç gün içinde boşaldı. Bu köyler zaten gece mağaralarda yaşıyordu. Çünkü bombardıman oluyordu, gündüz köye iniyorlardı. Şiriş ayrılınca, yarın da bize aynısı yapılır diye arkasından Mıjin, arkasından Hilal ve Şexan boşaldı. Şiriş'i uyarmadan bombaladılar ama bize gitmezseniz bombalarız dediler. PKK zaten Güney'e gelin diyordu. PKK nereye biz oraya diyen Güney'e indi… Asker dedi gündüz gideceksiniz, gece gitmek yok. Güneye gelirken, Uludere'den yola çıkan birinin önüne ilk Bağlıca nizamiyesi çıkar. O bize Türkiye tarafına geçiş izni vermedi, Irak'a yönlendirdi. Irak'a doğru yola devam ettiğimizde karşımıza Şiwed taburu çıktı. Zaten bu

[400] Mülteciler, Murat Karayılan'ın köylülere gönderdiği mektuptaki mesajı bu şekilde anladıklarını ifade eder.

[401] C.R., Yüz Yüze Görüşme, 12 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

tabur sınırdadır. Sınırı geçince tanklarla üstümüze top attılar. Bu top atışında 8 yaşındaki Welat öldü. Üç kişi yaralandı. Nahide Şen, Maruf Şen, Nurcan Şen yaralandı."[402]

Uludere köylülerinin birebir tanıklıklarından yola çıkıldığında, her ne kadar PKK'li milis ve gerilla ailelerinin talebi ve buna karşılık Botan-Behdinan Bölge Komutanı Murat Karayılan'ın köylülere gönderdiği mektupla gündeme gelmiş olsa da, 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göçün kitlesel bir nitelik kazanmasında bölgede görevli TSK askerlerinin tutumunun asıl belirleyici faktör olduğu görülür. Bu bağlamda, Şiriş'e yapılan hava saldırısı, Şırnak Tugay Komutanlığı'ndan köylülere yapılan uyarı ve nihayetinde Uludere'den tek çıkış yolu üzerinde bulunan Bağlıca karakolundan geçişe izin verilmemesi, köylülerin TSK tarafından bilinçli olarak Irak Kürdistanı'na sürüldüğü izlenimi doğurur. Öte yandan, Türkiye-Irak sınırından geçiş sırasında hiçbir müdahalede bulunulmaması, bilakis, köylülerin katırlara yüklenen eşyalar ve hatta hayvan sürüleriyle birlikte adeta bir kervan düzeni içinde Irak Kürdistanı'na göçüne izin verilmesi, bu izlenimi pekiştirir. Bu arada, sınırdan geçtikten sonra yapılan ve yukarıda isimleri verilen kişilerin ölümlerine yol açan top atışları ise köylüler tarafından "Bir daha geri gelmeyin" mesajı olarak algılanır.

1994 yılında Uludere köylerinden Irak Kürdistanı'na göç eden mültecilerin bazıları yaşadıklarını şu şekilde özetler: "Bizden kurtulmak istiyorlardı. Ya korucu olacaksın ya da git diyorlardı. Git de nereye gidersen git".[403] Ancak, bazıları da TSK'nın bu tutumunu sözkonusu süreçte Türkiye ve KDP arasında varolan işbirliğinin bir parçası olarak görür. Hatta Mıjin'li bir mülteci sınırdan geçişleri sırasında Sinat karakolunda görevli askerle aralarında geçen diyaloğu şu şekilde

[402] C.H., Yüz Yüze Görüşme, 1 Mart 2012, Hassaniye.

[403] Bu cümle, görüşmelerde mültecilerin kullandığı ortak bir ifade biçimidir.

aktarır: "Türk askeri döndü dedi, hadi Barzani'ye, sizi bekliyor. Sonra Barzani sizi alıp bize İbrahim Halil'den (Habur Sınır Kapısı) geri verecek."[404]

Yukarıda KDP Zaho sorumlusu Omer Urey'e atıfla yer verilen, Türkiye'nin Irak Kürdistanı'nda bulunan mültecilerin iadesi konusunda yaptığı baskı bu ifadeyle örtüşür. Ancak, ne 1994 öncesi ne de sonrasında Irak Kürdistanı'na göç eden mültecilerin bu biçimiyle bir geri dönüşü söz konusu olmaz. Bu bağlamda, BMMYK tarafından tanınan mülteci statüsünün önemli bir işlev gördüğünü kaydetmek gerekir.[405] Son tahlilde, TSK güçlerinin Uludere köylerinin boşaltılması sürecinde takındığı tutumun amacı ne olursa olsun, sonuçları itibariyle mültecilerin PKK ile ilişkilerini güçlendirme yönünde bir etki yarattığını vurgulamak gerekir.

Türkiye sınırları içinde istenmediklerini, Irak Kürdistanı'nda risk altında olduklarını düşünen Uludere köylüleri için PKK ile birlikte hareket etmek kaçınılmaz olur. Bir mülteci, PKK'nin mültecilik sürecinde kendileri için oynadığı rolü şu şekilde tarif eder: "PKK geldi, kitle olduk."[406] Bu sözler, mülteciler için kurban pozisyonundan fail pozisyonuna geçişin ifadesidir. Aşağıda bu geçişin nasıl gerçekleştiğini tartışmaya geçmeden önce, 1994 kitlesel göçünde Gabar-Cudi bölgesinden Irak Kürdistanı'na kaçışları ele almak yerinde olur.

---

[404] B.M.,Yüz Yüze Görüşme, 4 Mart 2012,Mala Berwan.

[405] Irak Kürdistanı'na göç eden Türkiye Kürtlerinin mülteci statüsü BMMYK tarafından 6 Temmuz 1994 tarihinde kitlesel göç (*prima facie*) çerçevesinde tanınır. **Reporting on UNHCR Activities (1993) and Programming on Activities for 1994 (revised) and 1995 (initial)-Iraq**, 110.7.IRQ. Bu konuya ilişkin ayrıntılara aşağıda yer verilecektir.

[406] C.H., Yüz Yüze Görüşme, 1Mart 2012, Hassaniye.

3.2.3. Gabar-Cudi Hattı

PKK'nin 1994 yılı itibariyle Gabar ve Cudi bölgesindeki askeri ve idari kontrolü, okullarda Kürtçe eğitim verilmesinden belediye hizmetlerinin PKK'nin tayin ettiği bir komite tarafından yürütülmesine kadar varır.[407] Ancak, aynı yıl yoğunlaşan TSK operasyonları Gabar- Cudi bölgesinde PKK'nin hakimiyetini zora sokar. Bu durumdan en çok etkilenen de bölgede yaşayan siviller olur. Bir mültecinin anlatımı savaşın boyutlarını şu şekilde ortaya koyar:

> "8 Nisan Gabar operasyonu başladı.50 bin askerle başladı operasyon. Gabar'a dört taraftan kuşatma şeklinde yöneldiler. Oranın komutanı Xabat Erik arkadaştı, Kamuşlu'da şehit düştü, 2011'de. Sekiz gün çatışma oldu. Xarereş'te köylüler çıkmıyor, saklanıyor bir mağaranın içine, hayvanlarıyla birlikte yaktılar. Çok vahşi bir yönelim oldu."[408]

PKK bu şartlarda köylüleri daha fazla Gabar bölgesinde tutamaz. Ancak, devam eden yoğun hava operasyonları altında sivillerin güvenli bir şekilde tahliyesi de mümkün olmaz. Bunun üzerine sözkonusu süreçte Botan-Behdinan Bölge Komutanı olan Murat Karayılan koruculardan yardım istemek zorunda kalır.

> " Ben o zaman Besler'de her gün her saat koordine ediyordum. Gabar'dan Çırav'a geçen bir koridor var. Biz o koridoru tuttuk. Uçaklar vurdu o koridoru. Kelasor diye hakim bir tepe vardı, orayı almak için çok uğraştılar. Orayı alsalardı o koridor kapanacaktı. Ama biz bırakmadık. Uçak saldırılarında beş arkadaşımız şehit düştü. Nihayetinde o koridoru alamadılar ve biz o halkın hepsini Çırav'a çektik. Erkek, kadın, çoluk çocuk toplu halde. Çırav'da biz, Osman Demir şimdi vefat etti, çete reisiydi ona mektup gönderdim. Dedim ki, Gabar'daki çoğu köyler onun aşiretidir, siz biraz kolaylık gösterin, biz kadınları sizin yanınıza göndericez. Kadınları çocukları korumaya alın. Orda hemen devletin eline geçmesinler, zaten ordan şehre gidecekler. O zaman şehre gitmek yarı kurtuluştu. Şehir kalabalık en azından içinde

---

[407] Okullarda ilk Kürtçe eğitim, bu eğitimlerde görev alan Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan bir mültecinin verdiği bilgiye göre 11.12.1993'te Gabar'da bulunan Şax (Çağlayan) köyünde başlar.

[408] R.K.,Yüz Yüze Görüşme, 13 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

> kayboluyor insan. Osman Ağa'ya mektubumda kadın ve çocukları Cizre'ye ulaştırın diye mektup yazdım. Çete reisiydi ama o kadar sert karşı değildi yani. Yaptığı insani birşeydi. Sonuçta kadınlar, daha çocukları kucağında, Nisan ayı, dağ hala soğuk, nereye koyacağız onları."[409]

Nihayetinde, sayıları iki binin üzerinde tahmin edilen Gabar köylüleri Cizre'ye ulaşır. Cizre'den sonra köylülerin bir kısmı Türkiye'nin batısındaki şehirlere göç eder. Ama bazıları TSK güçleri tarafından alıkonur. Bu arada ailelerini gönderen, fakat kendi isimleri arananlar listesinde bulunduğu için güvenliklerinden endişe eden üç yüz erkek Besler'de Murat Karayılan'la buluşur. Karayılan ise, tıpkı Uludere köylüleri gibi, bu grubu da Haftanin'e yönlendirir. Zira Botan'da süren yoğun savaş ortamında kalmaları artık imkansızdır. Nihayetinde, Uludere köylülerinin 27 Mart 1994'te başlayan Irak Kürdistanı'na göçüne Gabar'dan gelen milisler de katılır. Ancak, milislerin göçü küçük gruplar halinde ve PKK'li kuryelerin rehberliğinde sınırdan gizlice gerçekleşir. Bir mülteci, Gabar operasyonu ertesinde yaşananları tanıklıklarına dayanarak şöyle aktarır:

> "Yaklaşık 60-70 köy vardı. Bu köylerin içinde silahını teslim edip kalan korucular da vardı. Yurtsever de vardı. Köyler tamamıyla devletin eline geçti. Yüzlerce yurtsever kaçtı. Kalan çoğunluğu kadın ve çocuklar askerin eline geçti. Aylarca işkence yapılan kadınlar oldu ki eşleri akrabaları gelsin diye. Herariş köyünden Hacı Ahmet helikoptere konulup aşağı atıldı. Xurse köyünden Mehmet Sevilgen, köy ortasında öldürüldü. Benat köyünde beş kişi kayboldu, daha cenazeleri ortada yok. Bunlar hep Gabar hikayeleri. Bana köyünden yedi kişi bahçesinde öldürüldü. Bu olaylar büyük korku yarattı ve artık PKK' nin halkı engelleyecek durumu kalmadı. Bu son Gabar operasyonuyla evler dağıldı. Karı koca çocuklar her biri bir yere dağıldı."[410]

---

[409] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[410] E.R., Yüz Yüze Görüşme, 27 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

Bu anlatının açıkça ortaya serdiği tablo, Gabar'da PKK'nin kurtarılmış bölge stratejisinin çöktüğünü ve PKK ile birlikte hareket eden sivillerin de dağıldığına işaret eder; Cudi bölgesi ise hala PKK kontrolündedir. Ancak TSK tarafından ele geçirilen sırasıyla Çırav, Çaçe, Hereko mıntıkalarından sonra sıranın Cudi'ye geleceği belli olur. Dolayısıyla, PKK Gabar'da olduğu gibi bir riskle karşı karşıya kalmamak için Cudi'de bulunan köylülerin güvenliğini sağlama arayışına girer. Bu aşamada, ilk gündeme gelen Suriye'ye göç olur. Bir mültecinin anlatımına göre, Cudi köylülerine Suriye'ye göç ihtimalinden söz eden kişi, PKK'nin Cudi bölgesi sorumlusu Bahoz Erdal kod adlı Hüseyin Feyman'dır:

> "Aket'e (Cevizliköy) 1.5yıldır düşman girmemişti. Örgüt köyden çıkmayın, Cudi'de mağara yapıp sizi alacağız, zaten düşman da burayı çok yakında terk edecek diyordu. Hatta sizi belki Suriye'ye geçirebiliriz deniliyordu. O zamanlar Bahoz Erdal, Cudi sorumlusuydu. Ben deşifre olmuştum. Gittim yanına ne yapayım dedim. O, Silopi'ye göç eğer zor durumda kalırsanız, Suriye'ye geçireceğiz dedi."[411]

Ancak, 1994'ün Haziran ayında başlayan Cudi köylülerinin göçü Suriye'ye değil, Irak Kürdistanı'na yönelir. Çünkü Botan-Behdinan bölge komutanı Murat Karayılan devreye girerek, Cudi'de bulunan onbir köye Haftanin'e göç talimatı gönderir.[412]Bu karar değişikliğini belirleyen ise bir mültecinin anlatımına göre, Irak

---

[411] B.R., Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[412] Bu köylerden Asuri-Süryani köyü olan Bılika, Murat Karayılan'ın anlatımına göre göç etmek istemez. Bunun üzerine köye gitmek zorunda kaldığını söyleyen Karayılan, köylülerin itirazının gerekçesini şu şekilde aktarır: "Dediler Bılıka köyü demiş biz arkadaşların yanındayız, onlar kalıyorsa biz de kalıyoruz, onlar nereye biz oraya. Baktım arkadaşlar ikna edemiyor, ben gittim o köye. Bazı adamlarını çağırdım, dedim durum ciddidir. Biz sizi koruyamayız. Dedim bak zaiyat olur. Yine yok dediler. En son şöyle ikna ettim, dedim eğer siz kalırsanız arkadaşlara yük olursunuz. Siz olmazsanız arkadaşlar iyi çalışır. Gabar'ı anlattım, nasıl halkı Çırav'a çektiğimizi, onun için arkadaşlar nasıl şehit düştü. İkna ettim sonunda." Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

Kürdistanı'na göç eden mültecilerin durumu olur: "Aslında aileler önce Silopi'ye toplandı. Çünkü Suriye hattı iyi çalışıyordu ve bizi oraya götüreceklerdi. Ama Goyiler (Uludere köylüleri) gelip burada mülteci olunca bizi de buraya çevirdiler. Biz Gabar'dan Çırav dağına, ordan Şırnak'ın arkasından Besta'ya, Besta'dan da Cudi Dağı'na, ordan da Güney'e indik."[413]

Cudi köylüleri, Gabar bölgesinden göç eden üçyüz milis gibi kaçak yollardan Haftanin'e ulaşır. Kadın ve çocukların da bulunduğu bu gruba, daha önce Haftanin'e ulaşan milislerden bazılarının aileleri de katılır. En az beş, en fazla yirmi aileden oluşan kafileler, gündüz mağaralarda saklanıp gece yol alır. Operasyon olduğu zamanlarda ailelerin mağaralardan günlerce mahsur kaldığı olur. Bu süreçte Cudi bölgesinden Irak Kürdistanı'na göç edenlerin iki yüz aile olduğu tahmin edilmektedir.

Öte yandan, TSK ise artık Irak Kürdistanı'na göçün açığa çıktığı ve özellikle uluslararası basına konu olduğu bu süreçte köylülerin sınırdan geçişlerini engellemeye başlar. 1994 yılının Haziran ayrından itibaren basına yansıyan birçok haberde, köylerini terk etmek isteyenlerin hikayeleri yer alır. Hatta, Hakkari'nin Yüksekova ilçesine bağlı Alakan köylülerinin Irak Kürdistanı'na göçü, TSK'nin silahlı müdahalesine neden olur. Bu müdahalede dört köylü hayatını kaybeder.[414] Ancak, aynı anda köy boşaltma operasyonları da tüm hızıyla devam etmektedir. Yalnızca 1994'ün Mayıs-Haziran aylarında boşaltılan köy sayısı 108 olur.[415]

---

[413] D.R., Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[414] "Göçe Silahlı Engel", **Özgür Ülke**, 5 Haziran 1994.

[415] İnsan Hakları Derneği (İHD)'nin Haziran 1994 yılında yayınladığı rapora göre yılın ilk beş ayında boşaltılan toplam köy sayısı 400'dür. Bu köylerin 193'ü Diyabakır ve ilçelerine bağlı köylerdir.

Bu arada, PKK de korucu köylerine saldırılarını artırır. Zira Özgür Gündem Gazetesi'nde bir röportajı yayınlanan PKK yöneticisi Murat Karayılan, "ihanetçi çeteler" olarak andığı korucuların "son günlerini yaşadıklarını" ilan eder: "Bunlar son günlerini yaşıyor. Kendileri için yaşam yolu kalmamıştır Botan'da. İhanetlerini devam ettirilerse, onlara köklü yönelip ortadan kaldıracağımız çok açıktır. Onlara son çağrımız. Botan'da onları imha edeceğiz"[416]Bu açıklamayı izleyen tarihlerde arka arkaya basına çıkan haberlerde, PKK'nin korucu köylerine yaptığı baskınlar, korucuların rehin alınması ya da öldürülmesiyle ilgili olaylar yer alır.[417]

Nihayetinde, 22 Temmuz 1994'te başlayan Cudi operasyonu Haftanin'e geçişi imkansız hale getirdiğinde, Gabar-Cudi bölgesinden Irak Kürdistanı'na göç durur.[418] Gabar-Cudi bölgesi köylülerinin göçünün Uludere köylülerinin göçünden en önemli farkı, göç kararında PKK'nin oynadığı belirleyici roldür. Zira Nisan 1994'te Gabar bölgesinden Irak Kürdistanı'na göç eden ilk üçyüz milisin oluşturduğu grup, doğrudan Murat Karayılan'ın talimatlarına göre hareket eder. Daha sonra, bu milislerin ailelerinin de katıldığı Haziran 1994'te başlayan Cudi bölgesinden göç de aynı talimat üzerine gerçekleşir.

Aynı raporda sözkonusu süreçte faili meçhul cinayetlere kurban giden kişilerin sayısı da 70 olarak açıklanır. "Beş Ayda 400 Köy Yakıldı", **Özgür Ülke**, 16 Haziran 1994.

416 "İhanetçi Çeteler", **Özgür Gündem**, 2 Ocak 1994.

417 Bu haberlere şu örnekler verilebilir: "Gercüş'te Gerillalar Muhtar Öldürdü", **Özgür Gündem**, 5 Şubat 1994; "Gerillalar 11 Korucuyu Götürdü" **Özgür Ülke**, 11 Mayıs 1994; "Gerillalar Doğu Beyazıt'ın Korucu Köylerini Bastı", **Özgür Ülke**, 17 Mayıs 1994.

418 Bu operasyona ilişkin basında çıkan haberlerden birinde şu bilgi yer alır: "25 tabur askerin çembere aldığı Cudi'de son onyılın en kapsamlı operasyonu yapılıyor. Harekatı, Asayiş Bölge Komutanı Hasan Kundakçı yönetiyor. PKK'nin Cudi Dağı'nı barınma ve geçiş merkezi olarak kullandığı, Kuzey Irak ve Suriye geçişlerinin buradan yapıldığı biliniyor". "Cudi'de İmha Harekatı", **Milliyet**, 23 Temmuz 1994.

Bu durum, Gabar-Cudi bölgesi köylülerinin PKK ile birlikte hareket ettiğini açıkça ortaya koyar. Ancak, Gabar ve Cudi bölgesi arasında göçün niteliği açısından önemli bir fark vardır. Zira Uludere köylülerinin göçünde olduğu gibi Gabar bölgesi milislerinin göçünde de acil ve öncelikli olan hayatta kalabilmektir. Göçün bir zorunluluk olmaktan çıkıp politik bir eylem biçimini alması ise Cudi bölgesinden göçle başlar. Çünkü Cudi köylülerinin göçü, tam da Irak Kürdistanı'na daha önce göç etmiş olan köylülerinin durumunun uluslararası alana taşındığı Haziran ayında başlar.[419] PKK, benimsenen yeni strateji gereği kurtarılmış bölgeler oluşturma ve bir halk ordusu yaratma hedefine ulaşamadığı bir durumda, mülteciler eliyle mücadeleyi uluslararası alana taşıma imkanı bulur.[420] Aynı süreçte, DEP milletvekillerinin tutuklanması dolayısıyla uluslararası kamuoyunun Kürt sorununa gösterdiği ilgi, Irak Kürdistanı'na göç ile yaygınlık kazanır.

Bu bağlamda, mültecilerin sayısı ne kadar çok olursa yaratacağı etkinin de o kadar fazla olacağı düşünülür. Dolayısıyla, Cudi köylülerinin göçü konusunda en

---

[419] Bu bağlamda ilk dikkati çeken girişim, İsmet Şerif Vanlı başkanlığında bir heyetin Cenevre'de BMMYK'ne yaptığı ziyarettir. "BM Göçe El Attı", Özgür Ülke, 28 **Mayıs** 1994. Bir başka girişim ise Uluslar arası Yardım örgütü Medico International'ın yağtığı çağrıdır. "Kürt Göçmenler için BM'ye Çağrı", **Ögür Ülke**, 28 Mayıs 1994. Bu girişimlerin en erken sonucu Avrupa Komisyonu Parlamenterler Meclisi (AKPM) Göçmen ve Mülteciler Komisyonu'nun 1-5 Temmuz 1994'te konuyu gündemine alarak bir rapor hazırlanması olur. "Avrupa Konseyi de Kürt Göçüne El Attı", **Özgür Ülke**, 2 Haziran 1994.

[420] Bu süreçte PKK komuta kademesinde bulunan Nizamettin Taş, bu planlamanın aynı zamanda bir halk ordusu yaratma hedefi taşıdığını da iddia eder. Zira topyekün savaş konseptine karşı "kısasa kısas" stratejisini benimseyen PKK, gerileyen gerilla mücadelesini bir halk ordusu oluşturma yoluyla yükseltmeyi hedefler. Taş, PKK'nin bu kararının yanlış olduğunu, kendisini TSK karşısında daha da zayıflattığını, aslında bugünden bakınca gerilla savaşının yaygınlaştırılmasının daha doğru bir karar olacağını söyler. Nizamettin Taş, Yüz Yüze Görüşme, 29 Ağustos 2014, Erbil. Nizamettin Taş'ın bu sürece ilişkin değerlendirmeleri N. Ali Özcan'ın kitabında da geçer. N. Özcan, 1999, s. 173.

başta gündeme gelen Suriye alternatifinden vazgeçilir. Hatta bu süreçte Diyarbakır, Garzan, Bingöl, Mardin illerinden de Irak Kürdistanı'na göç başlar. Bu arada PKK, mültecilerin uluslararası alanda gördüğü ilgiye dayanarak 1994 yılını "Ülkeye Dönüş Yılı" ilan eder.[421]

Diğer yandan PKK'nin, Botan ayağı çöken kurtarılmış bölge stratejisini Behdinan ayağında, yani Irak Kürdistanı'nda hala kontrolünde bulundurduğu Haftanin ölçeğine yeniden canlandırmaya giriştiği görülür.[422]Bu haliyle göç, artık bir zorunluluk olmaktan çıkıp politik bir eylem niteliğine bürünür. Ancak, yukarıda da işaret edildiği gibi, 22 Temmuz 1994 Cudi operasyonu sonrası Haftanin sınırının kontrol altına alınması, bu çağrının karşılık bulmasını engeller; Irak Kürdistanı'na göç büyük ölçüde zorunlu göç mağduru sınır köylüleriyle sınırlı kalır.

Son tahlilde, Irak Kürdistanı'na göçün politik eylem niteliğinin göç sürecinin son aşamasında ortaya çıktığına dikkat çekmek gerekir. Bu durum, özellikle uluslararası mülteci rejiminin insani ve politik alan arasında yaptığı keskin ayrımın zorluğunu, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde bir kez daha açığa çıkarır. Üstelik, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, zorunlu göçün politik bir eyleme dönüşmesinde sözkonusu rejimin uygulayıcısı konumundaki aktörlerin de önemli etkisi olur. Özellikle BMMYK'nın izlediği politikalar, önce Haftanin bölgesinde kurulan Bihere ve Şeraniş kamplarında, ardından da Atruş Kampı'nda mültecilerin PKK kontrolüne girmesini ve dolayısıyla Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun ortaya çıkışını kolaylaştırır.

---

421 "94 Ülkeye Dönüş Yılı İlan Edildi", **Özgür Ülke**, 11 Mayıs 1994.

422 Cudi bölgesinden göç sırasında kafilelere rehberlik eden bir kuryenin iddiası bu tespiti doğrular: "Eyalet meclisleri kurulma aşamasına gelince Caferi Sor ve Cumayi Bılike ile birlikte insanları Cudi'den Güney'e geçirdik." S.L. Yüz Yüze Görüşme, 7 Mart 2012, Gregewre.

Bu tartışmaya geçmeden önce, 1994 yılı Irak Kürdistanı'na kitlesel göçün son dalgası Oramar bölgesinden göçün ayrıntılarına da bakmak yerinde olur. Zira Oramar köylülerinin, hem Uludere hem Gabar-Cudi bölgesinden birçok yönüyle farklı bir göç deneyimi olmasına rağmen, nihayetinde Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna dahil oluşları, insani ve politik alan arasındaki mesafenin bizzat mülteci rejiminin uygulayıcısı aktörler eliyle silikleştirilmesi hakkında önemli bilgiler verir.

3.2.4. Oramar Hattı

Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna dahil olan üçüncü ve son grup Hakkari'nin Oramar bölgesi köylüleridir. Bu bölgeden gelen köylülerin büyük bir çoğunluğunu, Uludere ve Gabar-Cudi bölgelerinden farklı olarak, korucu aileleri oluşturur. Köylülerin yerleştiği bölge de PKK kontrolünde bulunan Haftanin olmaz; Irak'ın Hakkari sınırında ve KDP kontrolünde bulunan Amedi şehrine Şeladize köyü olur. Mültecilerin ilk konakladığı Şeladize'nin Cemcu bölgesi zaten Hakkari sınır köylülerinin yazın yaylaya çıktığı bir alandır. Bu bölgeye 1993-1994 yıllarında münferit göçlerin olduğu da bilinmektedir. Bu köylülerin hemen hepsi de Şeladize'de yaşayan yakın akrabalarının yanına yerleşir. Dolayısıyla, Haftanin'in Bihere bölgesinde olduğu gibi mülteciler için bir kamp kurulmaz.

Öte yandan, Oramar köylülerinin göçü büyük ölçüde Irak Kürdistanı'na kitlesel göçün uluslararası toplumun gündemine taşındığı ve Türkiye'nin Haftanin'e geçiş hattını kontrol altına aldığı tarihten sonra gerçekleşir. Özellikle 1994 yılının Ağustos ayında Hakkari'ye bağlı Şemdinli'nin Begalte köyünde TSK ve PKK arasında çıkan bir çatışma, Oramar bölgesinden Şeladize'ye göçü tetikler. Begalte bir korucu köyü olmasına rağmen, PKK'ye yardım ettikleri gerekçesiyle 14 köylü

meydanda kurşuna dizilir. Ardından, bölgede görevli TSK güçleri köyün boşaltılmasına karar verir. Bu olay üzerine Begalte dışında, korucu olan başta Çukuca'ya bağlı Dedeköy ve Betrut ile Yüksekova'ya bağlı Kinyaniş(Pirinçeken) ve Seve (Kardeşköy) köylülerinden yaklaşık 300 aile Irak Kürdistanı'na göç eder.

Oramar bölgesinden göç hikayelerinin ayrıntılarına bakıldığında, bölgede görevli TSK güçlerinin Uludere köylülerinin göçünde oynadığı belirleyici rol bir kez daha dikkat çeker. Zira Oramar köylüleri de TSK güçlerinin zorlaması sonucu Irak Kürdistanı'na göç eder. Oysa, yukarıda vurgulandığı gibi, Oramar köylülerinin göçü başladığında hem Uludere ve Gabar-Cudi köylülerinin Irak Kürdistanı'nda PKK kontrolüne girdiği hem de uluslararası toplumun mültecileri Türkiye üzerinde baskı oluşturacak bir biçimde gündemine aldığı bilinmektedir. Zira, yukarıda da bir örneği verildiği üzere, özellikle Mayıs-Haziran 1994 tarihlerinde Hakkari'den Irak Kürdistanı'na göçlerin engellenmeye çalışıldığı da görülür. Bu süreçte basına yansıyan bir haberde, Hakkari Valisi Lütfullah Bilgin'in bir açıklama yaparak Irak Kürdistanı'na göçün durdurulmasını istediği yer alır.[423]

Dolayısıyla, Oramar köylülerinin sınırdan geçişlerinin de engellemesi beklenir; ama tam tersi olur. Göçün yaşandığı sürece birebir tanıklık edenlerin anlatıları bu çelişkili tutumu açıkça ortaya koyar.

> "Bizim köy Kinyaniş (Pirinçeken) bir korucu köyüydü. 1990'da korucu oldu. Kinyaniş 200 haneydi ve köyde 84 korucu aile vardı.1994'ün 9. ayının 11'inde PKK, Kinyaniş'e indi. Askerle çatışma çıktı. Ama bu çatışmada korucuların bir kısmı PKK tarafında yer alınca Çukurca taburundan gelen binbaşı ve 23. Sınır Komutanlığından yüzbaşı, Kinyaniş PKK'ye yardım ve yataklık ediyor dedi. Binbaşı Şırnak'ı nasıl yaptıysam, Çukurca'yı da öyle yapacağım dedi. Kendisi Şırnak'daki köyleri hep yakıp boşaltmıştı… Binbaşı gelince önce silahları istediler. Sonra binbaşı bize 12 kişi verin (isim vermemiş) siz kalabilirsiniz dedi. Ama biz Begalte'ye de aynı şeyi yaptığını

[423] "Güney Kürdistan'a Göçe BM El Attı", **Özgür Ülke**, 14 Mayıs 1994.

> biliyorduk. Orda da 14 kişi köyden istemişler. Onlar vermiş ama yine de köyü boşaltmışlar. Bunları binbaşı bizi bölüğe çağırıp söyledi. Kararsız kaldık. Bize üç gün mühlet verdi. Teklifimi kabul etmezseniz aha burası İran burası da Irak, Türkiye'ye gitmek yok dedi. Serok Apo'nuz size konut yapmış, Irak'a giderseniz girersiniz dedi. Bu üç gün içinde de dışarı çıkanı vururuz dedi. O üç gün içinde dışarı çıkan hayvanları bile vurup öldürdüler. Üçüncü geceye kadar kimse ama kimse aramızda bile konuşmadık. Ya oraya ya buraya kimse birşey demedi. Üçüncü gece herkes bir bir evinden çıktı. Sanki kıyamet gibiydi. Hayvanlarımızı hep orda bıraktık. Sadece birer battaniye aldık. Katırı olan katırını yükledi, gecenin karanlığında herkes birinin peşinden gitti. Ama inanın kimse o ana kadar ne tarafa kimin arkasından gideceğini bilmiyordu. Gece karanlığında baktım Selim o tarafa gidiyor, ben de peşine takıldım, beni gören Mehmet benim peşimden geldi. Aynı evden kardeşin biri Yüksekova'ya, biri Güney'e geldi."[424]

Bu ve benzeri birçok tanıklık, Uludere köylerinin zorla boşaltılması sürecinde izlenen, PKK ile birlikte hareket ettiği şüphesi taşıyan köylülerin Irak Kürdistanı'na yönlendirilmesi politikasının, Oramar köylerinde de uygulandığını gösterir. Ancak, farklı olan bu kez KDP'nin değil, doğrudan PKK kontrolüne girdiği bilinen kampların adres gösterilerek köylülerin göçe zorlanmasıdır. Öte yandan, bir başka dikkat çekici unsur ise hem Uludere hem Oramar köylerinin boşaltılması sürecinde aynı askeri görevlilerin bulunmasıdır.[425]

Bu çerçevede, sözkonusu politikada TSK'nın belirleyici olduğu ve Irak Kürdistanı'na göç konusunda siyasi sonuçlardan çok askeri sonuçlarla ilgilendiğini söylemek mümkün görünür. Zira 1993 MGK kararları sonrası Kürt sorununa ilişkin her türlü tasarrufta tek otorite haline gelen TSK için öncelik, PKK'nin askeri olarak

---

[424] A.D.,Yüz Yüze Görüşme, 8 Mart 2012, Darato.

[425] Bu çalışmada yer verilen ve zorunlu göçe maruz kalan sınır köylerinin bulunduğu bölgeden sorumlu askeri birlik Şırnak 23. Jandarma Sınır Tümen Komutanlığı'dır. Aslında Hakkari sözkonusu birliğin sorumluluk alanına girmez, ancak köylülerin verdiği bilgiye göre fiili durumda 23. Jandarma Sınır Tümen Komutanlığı ilgilenir.

nüfuz etme kabiliyetinin ortaya çıktığı tüm bölgelerin boşaltılmasıdır. Bu süreçte yalnızca PKK'yi desteklediği düşünülen köyler değil, birçok korucu köyün de zorla göç operasyonlarına dahil edilir.[426] Bu bağlamda, köylüler sınır dışına çıkarıldıktan sonra hangi Kürt grubuyla ilişkilenir ya da uluslararası toplum bu konuda nasıl bir tavır alır gibi siyasi sonuçlar önemsiz görünür. Nihayetinde, bu çalışmanın ikinci bölümünde tartışıldığı üzere, Kürt sorununda süregelen uluslararası baskının da zaten herhangi bir yaptırımı yoktur. Örneğin, Almanya'nın sivillere karşı kullanıldığı gerekçesiyle başlattığı Türkiye'ye silah ambargosu, Alman Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'in yaptığı açıklamaya göre "iddialar doğrulanamadığı için" kalkar.[427] Diğer yandan, Türkiye'nin tam da bu süreçte Bosna ve Somali gibi bölgelerde uluslararası güçlerle birlikte aktif bir işbirliği içine girdiği görülür.[428]

---

[426] Özellikle Hakkari bölgesinde korucu köylerine dönük TSK operasyonlarında 1994 yılının Haziran ayında artış gözlenir. Korucuların PKK ile savaşmaya gönülsüz davrandıkları ya da işbirliği yaptıkları gerekçeleriyle silahlarının alındığı ve köylülerin göçe zorlandığı bilgileri sıklıkla basına yansır. Bu bilgileri içeren haberlere şu örnekler verilebilir: "Korucu Köyleri de Boşaltılıyor", **Özgür Ülke**, 20 Haziran 1994; "Hakkari'de Koruculuk Çözülüyor", **Özgür Ülke**, 29 Haziran 1994.

[427] "Alman Ambargosu Kalktı", **Milliyet**, 5 Mayıs 1994.

[428] Somali'de 1991 yılında ortaya çıkan krize müdahale amacıyla ABD öncülüğünde oluşturulan UNİSOM'da Türkiye aktif rol alır. Örneğin, Türkiye 1993 yılında Somali'de görevli BM Barış Gücü Komutanlığı üstlenir. Aynı zamanda, Türkiye'nin 1992-1995 yılları boyunca Bosna-Hersek krizinde de etkin bir rol oynadığı görülür. Yunanistan ve Rusya'nın itirazlarına rağmen Türkiye ABD desteğiyle UNPROFOR'da yer alır, daha sonra da IFOR'a da katılır. Türkiye, Bosna-Hersek'te ABD'nin başlattığı askeri eğitim programlarında da aktif görev alır. B.Oran, 2003, s. 501. Bu işbirliklerinin geliştiği süreç aynı zamanda Türkiye'nin köy boşaltma ve yakma operasyonlarına hız verdiği bir göneme denk gelir. Hatta 1994 yılında AİHM Yeşilyurt Davası olarak bilinen, Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan tarafından zorla dışkı yedirilen köylülerin davasını karar bağlayarak Türkiye'yi 1 milyon 200 bin Fransız Frank tazminat ödemeye mahkum eder. Bu dava sonuçlandığında KHRP Direktörü Kerim Yıldız'ın verdiği bilgiye göre AİHM açılmış 100 dava bulunmaktadır. "Türkiye Köylere Tazminat Ödeyecek", **Özgür Gündem**, 17 Şubat 1994

Öte yandan, Oramar köylülerinin göçünde KDP'nin izlediği politika ise Kürt mülteci savaşçılar topluluğu bağlamında komşu ülke faktörünün etkisini açığa çıkarır. Yukarıda da vurgulandığı üzere, KDP 1990-1994 yılları boyunca mültecileri PKK'den uzak tutmayı amaçlar. Bu çerçevede, Oramar köylülerinin KDP kontrolünde bulunan bir bölgeye yerleşmiş olması, bu amaca uygun görünür. Ancak, Türkiye Kürtleri'nin doğrudan ilişkisi olmasa bile PKK etkisinde olduğu kabulü, KDP'nin mültecilerin yerel halkla temasını bir risk olarak değerlendirmesine neden olur. Bu riski, Zaho gibi hem Türkiye'nin hem KDP'nin askeri ve siyasi kontrolünün güçlü olduğu bir merkezde yönetmek görece kolaydır. Ancak, kırsal alanda bulunan Şeladize'de sayıları artan mültecilerin yerel halkla iç içe yaşamını KDP bir güvenlik sorunu olarak görmeye başlar.

Nihayetinde, 1994 kitlesel göçünün yoğunlaştığı Bihere ve Şeraniş bölgesinde bulunan mültecilerin yerleştirilmesi için açılan Atruş Kampı'na, KDP Şeladize'ye konaklayan mültecilerin de yerleştirilmesi konusunda ısrarcı davranır. Bu kampın kurulmasının nedeni, aşağıda ayrıntılarıyla taışılacağı üzere, TSK'nın sınır ötesi hava operasyonlarından mültecileri korumaktır. Zira BMMYK de sözkonusu operasyonları gerekçe göstererek mültecilerin Atruş Kampı'na yerleştirilmesini zorlar. KDP'nin amacı ise mültecilerin çevreyle temasının ve faaliyetlerinin denetim altında tutulabilmesidir.

Bu süreçte Duhok Valisi olan Abdulaziz Tayyib mültecilerin Atruş Kampı'na nakli konusundaki ısrarlarını tıpkı BMMYK gibi mültecilerin güvenliğinin sağlanması gereğine bağlar. Tayyib'e göre mültecilerin can güvenliğini sınır boyunda sağlamak mümkün değildir.[429] Ancak, bu durum örneğin Duhok şehir

[429] Abdulaziz Tayyib, Yüz Yüze Görüşme, 6 Mart 2011, Duhok.

merkezine yerleşmiş olan çoğu Oramar köylüsü mültecilerin de Atruş Kampı'na yerleşmeye zorlanmalarını açıklamaz.[430]

Son tahlilde, 26 Eylül 1994'te Atruş Kampı'na yerleşen ilk grup Oramar köylerinden gelen 66 aile olur. Bu arada, BMMYK yaptığı gıda yardımını kesince geride kalanlar da Şeladize'yi terk etmek zorunda kalır. Oysa, bu mültecilerin çoğu TSK ve PKK arasındaki çatışmadan kaçarak, geçici bir süre Şeladize'de akrabalarının yanında kalmayı planlamıştır. Yalnızca Oramar köylüleri değil, Uludere ve Gabar-Cudi köylüleri de kısa zamanda geri dönecekleri inancıyla ilk konakladıkları sınır bölgelerinden ayrılmak istemez. Ancak, Atruş Kampı mültecilerin hem tümüyle PKK kontrolüne girdiği hem de güvenliklerini tehdit eden başka risklerin doğduğu bir zemine dönüşür.

3.3. Atruş Mülteci Kampı

Atruş Kampı, zorunlu göç mağduru mültecilerin, Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna dönüşüm sürecinin asıl zeminidir. Bu bağlamda, Atruş Kampı mültecilerin politik bir eylemin kurbanları pozisyonundan çıkıp, başka bir politik eylemin failleri pozisyonuna geçişine de işaret eder. Ancak, bu geçiş ne mülteciler ne de Kürt mülteci savaşçılar topluluğu konusuna müdahil aktörler açısından, kurban ve fail pozisyonları arasında keskin ve net bir kopuşu ifade eder. Mültecilerin kurban ve fail pozisyonları

[430] Bu çalışma çerçevesinde görüşülen mültecilerden biri de 1994 yılında faili meçhul bir cinayete kurban giden Savaş Buldan'ın ağabeyi Fazıl Buldan'dı. Buldan ailesi Irak Kürdistanı'na göçtüklerinde Duhok şehir merkezine yerleşir. Ancak, Atruş Kampı kurulunca aileye kampa yerleşmeleri konusunda yerel otoritelerce baskı yapılır. Zira Fazıl Buldan'ın ifadesine göre bu süreçte görüştüğü bazı KDP yöneticileri Türkiye'ye ima edilerek, "Duhok'da can güvenliğini garanti edemeyeceklerini" söylerler. Buldan, KDP'nin bu tutumunda Türkiye'den göç eden mültecilerin hepsini bir arada ve denetim altında tutma niyetinin de rol oynadığını vurgular. Fazıl Buldan, Yüz Yüze Görüşme, 11. Haziran 2013, Erbil.

arasındaki geçişlilik süreklidir. Bu çerçevede, mülteci öznenin politik kimliğinin kurban/fail ikiliğinin silikleştiği bir alanda inşa olduğu söylenebilir.

Kürt mülteci savaşçılar topluluğu özelinde bu inşa sürecini yalnızca Türkiye üzerinden okumak ise eksik kalır. Zira mültecilerin kurban ve fail pozisyonları Irak Kürdistanı'nda mültecilik deneyiminde yeniden biçimlenir. Kürt mülteci savaşçılar yalnızca Türkiye'nin değil, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin de kurbanları ve aynı anda yalnızca Türkiye'ye karşı değil, Irak Kürdistanı'na karşı yürütülen politik bir eylemin de failleridir. Bu durum, her ne kadar Kürt mülteci savaşçılar topluluğuna üye mültecilerin politik özneler olarak ortaya çıkışlarında PKK'nin rolüne işaret etse de, göçün politik bir eylem, mülteciliğin ise politik bir kimlik olarak benimsenmesinin asıl kaynağı, PKK dışında birçok aktörün rol aldığı mültecilik deneyimi olur.

Bu deneyim aşağıda, Atruş Kampı'nın kuruluşundan kapanışına kadar geçen süreç ölçeğinde tartışılacaktır.

3.3.1. İnsani Alanın Politik Niteliği ve Mülteciler

1994'te Irak Kürdistanı'na gerçekleşen kitlesel göç ilk aşamada Haftanin bölgesinde yoğunlaşır. Mülteciler Türkiye sınırına yakın Qasrok, Qani Masi ve Gele Piağa gibi dağınık noktalarda konaklar. Bu durum, göç edenlerin ağırlıklı bu bölgenin sınır köylerden olduğu göz önüne alındığında doğal sayılabilir. Ancak, yukarıda da yer verildiği üzere, asıl belirleyici olan PKK'nin yönlendirmesi olur. Zira daha sonra mültecilerin dağlık bölgeden çıkarılarak Bihere ve Şeraniş köylerine yerleştirilmelerinde PKK rol oynar. Bir yandan göç edenlerin sayısındaki artış, bir yandan köylülerin sevk ve idaresi için bir arada tutulmasına duyulan ihtiyaç gereği,

mülteciler Zaho şehrine yaklaşık 20 km uzaklıkta birbirine yakın bu iki terk edilmiş köye yerleşir.[431]

BMMYK'nın mültecilerden haberdar olması ve başta çadır olmak üzere çeşitli yardımlar yapmaya başlaması da bu aşamada gündeme gelir. Mültecilerin anlatımlarına göre, BMMYK'nin sözkonusu yardımları bir tesadüf sonucu gerçekleşir.[432] Zaho'ya alışveriş yapmak üzere inen Şiriş'li bir mülteci bu yardımın nasıl başladığını şu şekilde aktarır:

> "Birgün erzak almak için Zaxo'ya inince beni saytara (KDP askeri kontrol noktası) tutup mahkemeye çıkardı. Beni PKK'ye erzak götürmekle suçladılar. Ben dedim, inanmıyorsanız gelin 45 kişi 7 aile biz Bihere'de oturuyoruz. Zaxo'da BM yeri vardı. Hemen ertesi gün geldiler. 45 nüfus ismimizi yazdılar. Daha mülteci kartı yok ama yine de erzak getirdiler, un, yağ, mercimek, pirinç geldi. Arkasından 25-26 ev

[431] Irak-Türkiye-İran sınır üçgeninde bulunan köyler büyük ölçüde 1975 yılında boşaltılır. Zira Irak merkezi hükümeti ve Molla Mustafa Barzani Hareketi arasında çıkan iç savaş sonucu yaklaşık 130 bin Kürt İran'a göç etmek zorunda kalır.Geri dönüşlerin gerçekleştiği 1980'li yıllarda ise hem İran-Irak savaşı hem de Türkiye'nin başlattığı sınır ötesi operasyonlar nedeniyle köylere yeniden yerleşim sınırlı kalır. Bu arada 1988 ve 1991 yılllarında yaşanan ikinci büyük göç dalgası ertesinde ise sözkonusu sınır köylerinde yaşam tümüyle biter. Çünkü PKK'nin bu bölgede artan askeri kontrolü nedeniyle İran'ın ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonlar köylülerin geri dönüşüne engel olur. Türkiye ve İran askeri operasyonlarının bölgede yaşayan köylüler açısından yarattığı sorunlar hakkında hazırlanan bir rapor için bkz. "**Where There is a Promise, There is a Tragedy": Cross-border Bombing & Shellings of the Northern Village Peoples of the Kudish Region of Iraq by the Nations of Turkey & Iran**, Christian Peacemaker Teams, http://cpt-iraq.blogspot.com, 12.1.2013. Bu çalışma çerçevesinde görülüşen eski Duhok Valisi Abdulaziz Tayyib'in verdiği bilgiye göre Irak-Türkiye-İran sınır üçgeni boyunca yaklaşık 500 köy yerleşime kapalıdır. Abdulaziz Tayyib, Yüz Yüze Görüşme, 6 Mart 2011, Duhok.

[432] Karayılan da bu çalışma çerçevesinde yapılan görüşme sırasında "Bana verilen tekmile göre iki-üç kişi gelmiş bir araçla. Diyorlar biz BM'yiz. İşte size yardım edebiliriz. Siz buraya gelmişsiniz, kimsenin haberi yok sizden. İlk böyledir"şeklinde kendisine bilgi ulaştırıldığını söyleyerek, bu mültecinin anlatımında paylaşılan bilgiyi teyit eder. Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

> Mıjin'den geldi. Gittim BM'ye haber verdim, onları da yazıp erzak verdiler. BM sık sık yanımıza geliyordu." [433]

BMMYK'nin Irak Kürdistanı'na göç eden mültecilere ilgisi, sözkonusu bu temasın gerçekleştiği1994'ün Nisan ayının ilk haftasında başlar. Bu noktada, BMMYK'nın 1990-1994 aralığında ağırlıklı olarak Zaho'ya göç eden yaklaşık 350 aileye o güne kadar hiçbir yardım yapmadığını hatırlatmak yerinde olur. Dolayısıyla, BMMYK'nin bu seçiciliği ve zamanlaması açıklanmaya muhtaç görünür. Üstelik bu aşamada, 1994 Irak Kürdistanı'na kitlesel göç konusunda daha sonradan bir baskı unsuru olarak ortaya çıkan uluslararası toplumun ilgisinin de henüz mevcut olmadığını vurgulamak gerekir.

Nihayetinde, Bihere ve Şeraniş'te konaklayan bu ilk mülteci grubuna yapılan yardımlardan kısa sürede Zaho'ya daha önce yerleşmiş olan Türkiye Kürtleri de yararlanmaya başlar. Bu çerçevede, BMMYK kayıtlarına göre, Haziran 1994 tarihi itibariyle yardım yapılan Türkiye Kürdü mültecilerin sayısı beş bin civarındadır.[434] Oysa aynı tarihlerde basına yansıyan gaberlerde mültecilerin sayısı otuz bin olarak geçmektedir.[435] Bu arada, örneğin BMMYK'nin verdiği sağlık hizmetlerinden yararlanmak için Zaho'da yaşayan mülteciler, Bihere ve Şeraniş'e gitmek zorunda kalır. Bu durum, Zaho'da yaşayan mültecilerin 1994 kitlesel göçüne eklemlenmelerinde önemli bir eşik işlevi görür. Hatta bir süre sonra Zaho'da

---

[433] B.G., Yüz Yüze Görüşme, 17 Şubat 2012, Gregewre.

[434] **Reporting on UNHCR Activities (1993) and Programming on Activities for 1994 (revised) and 1995 (initial)-Iraq**, 110.7.IRQ.

[435] "İşte Bundan Kaçtılar", **Özgür Ülke**, 20 Mayıs 1994.

konaklayan beş yüz mülteci Bihere ve Şeraniş'e yerleşir.[436] Bu mültecilerden biri, sözkonusu kararlarında BMMYK'nin hizmetlerinden faydalanmak kadar, Zaho'da yaşadıkları sosyal dışlanmanın da etkili olduğunu vurgular:"Bihere bizim için daha iyiydi. Burada Zaxo'da bizi sevmiyorlardı, çocuklarımız dışlanıyordu. Bihere bir ekmeği paylaşıp yediğimiz bir yerdi. Kuru bir ekmek de olsa huzur vardı. Açsa herkes aç, toksa herkes toktu."[437]

Öte yandan, BMMYK'nin yaptığı yardımlar Türkiye'den Irak Kürdistanı'na göçün hızlanmasında da etkili olur. Yukarıda yer verilen, PKK'nin mültecilere para yardımı yaptığı söylentileri, bir bakıma BMMYK'nin yaptığı yardımlarla gerçeklik kazanır ve sayıları tam olarak bilinmese de bazı aileler 1994 Irak Kürdistanı'na kitlesel göçe bu sebeple katılır.[438]

Bu süreçte ortaya çıkan bir başka söylenti ise, Irak Kürdistanı'na göç edenlerin sayısı yüz bine ulaştığında BMMYK gözetiminde herkesin köylerine geri döneceğidir. Aslında mültecilerin aktardıklarına bakılırsa bu bir söylenti olmaktan çok Bihere ve Şeraniş'i ziyaret eden BMMYK görevlilerinin paylaştığı bir bilgidir. Örneğin bir mülteci bir BMMYK görevlisi ile aralarında geçen konuşmayı şu şekilde aktarır: "Arada bir yabancılar geliyordu. Tercümanla dolaşıyorlardı. Mesela birgün

---

[436] Bu çalışma çerçevesinde görüşülen mülteciler, sözkonusu süreçte BM'nin yaptığı yardım ve sağlık hizmetlerinden faydalanmak için Zaho'da yaşayan birçok Irak Kürdistanı vatandaşının da kendisini mülteci olarak kaydettirdiği iddia eder. Zira mevcut uluslararası ambargo nedeniyle Irak Kürdistanı'nda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Ancak bu kişilerin, Türkiye Kürdü mültecilere Atruş Kampı'na yerleşme zorunluluğu getirildiğinde yardımlardan vazgeçerek Zaho'da kaldığı söylenir.

[437] E. Z., Yüz Yüze Görüşme, 24 Şubat 2012, Zaho.

[438] Mültecilerle yapılan görüşmeler sırasında aktarılan bilgiye göre, sözkonusu saiklerle Irak Kürdistanı'na göç eden bazı ailelerin daha sonra Türkiye'ye geri dönmek istedikleri ancak hem sınırda kontrollerin sıklaşması hem de PKK'nin izin vermemesi nedeniyle bu ailelerin Irak Kürdistanı'nda kaldır.

tercüman dedi, bu BM müdürüdür, Bağdat'tan gelmiş. Önce Avrupa'ya gider misiniz diye sordu. Kimse gitmek istemedi. Biz diyorduk ki biz vatanımıza döneceğiz. O zaman dedi sayınız 100 bin olsa sizi geri götüreceğiz. Haklarınızı vereceğiz, size güvenli bir yer yapacağız".[439]

Bu ve benzeri konuşmalar birçok mültecinin anlatısında aktarılır.[440] Irak Kürtleri'nin 1991'de yaşadığı kitlesel göçün sonuçları henüz hafızalarda taze olduğundan, mültecilerin bu ihtimale güvenmeleri kolay olur. Bir mültecinin ifadesiyle "İnşallah kış gelmeden toprağımıza döneriz" inancı böylelikle yayılır. Ancak, bunun gerçekleşmeyeceği kısa sürede anlaşılır. Mültecilere göre gerçekleşmemesinin en önemli nedeni, Türkiye'nin 22 Temmuz 1994'te gerçekleştirdiği Cudi Operasyonu'dur. Çünkü bu operasyon Haftanin'e geçişlerin önünü kestiği için sözkonusu sayıya ulaşılamaz ve dolayısıyla geri dönüş umudu da ortadan kalkar.

Mültecilerin anlatılarında paylaşılan bu bilginin doğruluğunu ya da yanlışlığını kanıtlamak eldeki veriler ışığında mümkün görünmez. Ancak, daha göçün ilk aşamasında PKK'ye yakın basın organlarında çıkan bazı haberler, bu bilginin yalnızca mülteciler arasında paylaşılan bir söylentiyle sınırlı olmadığını gösterir. Zira 18 Mayıs 1994 tarihinde Özgür Gündem gazetesinde yer alan bir

---

[439] A.Ş. Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

[440] Görüşmeler sırasında mültecilere "BMMYK görevlileri yabancı değil miydi? Nasıl anladınız ne dediklerini?" diye sorulduğunda, herkes tercümanların bunu kendilerine böyle aktardığını söyler. Mülteciler, tercümanların da BMMYK görevlisi olduğunu özellikle vurgular. Zira BM görevlilerine her zaman aynı tercümanlar refakat etmektedir. Bu arada mülteciler arasında isminin bu çalışmada açıkça yazılmasına izin veren ve halen Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan Tahir Sidar (*Mamosta Sufi*) da BM görevlilerinin "Eğer sayınız yüzbin olursa, Türkiye'ye geri dönüş için baskı yapabiliriz" şeklinde bir söz verdiğine kendisinin de bizzat şahit olduğunu söyler. Tahir Sidar, Yüz Yüze Görüşme, 15 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

haberde şu ifadeler geçer: "BM'nin Güney Kürdistan'a göç eden ve zor şartlarda yaşayan Kürt köylüleri için güvenli bölge oluşturma hazırlıkları yaptığı belirtiliyor."[441] Bu haberde güvenli bölgenin nerde oluşturulacağı, bu hazırlıkların ayrıntısı ya da haberin kaynağı konusunda bir bilgi verilmez.[442]

Ancak, PKK'nin sözkonusu dönemde Kürt sorununu uluslararası alana taşımak için yoğun bir faaliyet içine girdiği görülür. PKK temsilcileri İngiltere, Norveç, Avusturya ve İspanya gibi ülkelerin parlamentolarına arka rakaya ziyaretler gerçekleştirilir. Bu faaliyetler, örneğin bir haberde, "Ulusal Kurtuluşta Yeni Aşama" olarak duyurulur. [443] Bu arada, PKK Avrupa Temsilcisi Kani Yılmaz "Batı'nın Kürt sorununa çözüm konusunda önümüzdeki süreçte daha aktif bir politika izleyeceğini ve Türkiye'ye belli yaptırımlar uygulayacağını belirtir.[444]

---

441 "BM'den Kürt Göçmenlere Güvenli Bölge", **Özgür Ülke**, 18 Mayıs 1994.

442 BM'nin Türkiye'nin Kürt sorununa müdahalesi konusunda ilk girişim 1992 Newroz olayları ertesinde gündeme gelir. Çoğu akademisyen, sivil toplum örgütü temsilcisi ve aydından oluşan 290 kişi BM'ye yazdıkları bir dilekçeyle başvurarak acil müdahale talebinde bulunur. BM'den bu konuda müspet bir yanıt gelmez. Ancak, sözkonusu dilekçeye imza atan 126 kişi hakkında dönemin Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM)'nde dava açılır. "BM'ye Başvuru Davası Başladı", **Özgür Gündem**, 23 Aralık 1993.

443 İzzet Gezgör imzasıyla çıkan bu haberde, 1994 yılının dünyada Kürt sorununun yoğun olarak tartışılacağı, bunun büyük bir avantaj olduğu ve Türkiye gibi hemen her şeyi ile dışa bağımlı bir devletin oluşacak uluslararası baskıya dayanamayacağı değerlendirmesi yapılır."Ulusal Kurtuluş'ta Yeni Aşama", **Özgür Gündem**, 23 Mart 1994.

444 Kani Yılmaz, bu ifadelerinin yer aldığı haber-röportajda, Batı'nın PKK'ye desteğine atıfla "Kimse kimseye kara kaşı kara gözü için bazı vaatlerde bulunmuyor, bazı sözler vermiyor" şeklinde bir değerlendirme yaptıktan sonra "(Batı'nın) yönelmek istedikleri pek çok gücün bizim yarattığımız istikrarsızlık nedeniyle ayakta kaldığını düşünüyorlar ve bu da onları ürkütüyor" diyerek, sözkonusu desteğin gerekçesini açıklar. "Aslında Türk devletinin ekonomik iflası, askeri yenilgisi, bu köktendinci grupların devlet eliyle geliştirilmesi Batı'yı rahatsız ediyor"Savaş Diplomasisi Gelişiyor", **Özgür Ülke**, 29 Nisan 1994.

Diğer yandan, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yaptığı açıklamalarda da diplomatik bir dönemin başladığı ve Batı'da birçok Parlamento'nun PKK önerilerini desteklediği vurgusu öne çıkar. Öcalan, bu yeni süreçte Türkiye Kürtlerinin Irak Kürdistanı'na göçünü ise şöyle değerlendirir:

> "Kuzey Güney halkıyla fiziki anlamda birleşmiştir. İki parçadaki halkın bir tür böyle birleşmesi gerekiyor. 1990'da Güney halkının Kuzey'le tanışması, şimdi de Kuzey halkının Güney'le birleşmesi gerçekleşiyor. Bunun uluslararası sonuçları da olacaktır. BM'nin desteğine yol açması da söz konusudur. Bütün bunlar Türkiye'nin bölge dengesini, statükosunu zorladıkça zorlar."[445]

Bu çerçevede, her ne kadar BMMYK temsilcilerinin mültecilere söylediği iddia edilen, mültecilerin sayısı yüz bini bulduğunda Türkiye'ye geri dönüşün BM gözetiminde sağlanacağı bilgisi ispat edilemeyecek olsa da, PKK'nin uluslararası güçlerin Türkiye'ye bir yaptırım uygulayacağı beklentisi içinde olduğu açıktır. Bu durum, mültecilerin BMMYK ile kurduğu ilişkinin niteliği hakkında da önemli ipuçları verir. Zira mülteciler için BMMYK'nin işlevi, mülteci hukukunda öngörüldüğü gibi bir koruma misyonu değildir. Mülteciler bu misyonun PKK tarafından yerine getirileceğini düşünür. Bu bağlamda, BMMYK'nın yaptığı gıda, barınma ve sağlık yardımlarının da PKK'nin bu misyonunun pekiştirdiğini vurgulamak gerekir. Nihayetinde, mülteciler BMMYK'dan beklentilerini büyük ölçüde Türkiye üzerinde baskı kurmak ve topraklarına geri dönüşü sağlamakla sınırlı görür. Dolayısıyla, mültecilerin BMMYK'yı insani değil, politik bir araç olarak kabul ettiğinin altını çizmek gerekir.

BMMYK ile mültecilerin ikinci önemli teması ise göç eden köylülerin mülteci statüsü talebi üzerine gelişir. Resmi olarak 5 Mayıs 1994'te iletilen bu talep

---

[445] "Devlet Panikte", **Özgür Ülke**, 30 Mayıs 1994.

karşılık bulmayınca, mülteciler arasından 27 kişi, 12 Haziran 1994 günü BMMYK Zaho Temsilciliği önünde açlık grevine başlar. Mülteciler bu eylemle birlikte BMMYK'den mülteci statülerinin tanınmasını, Türk savaş uçaklarının mültecilerin yaşadığı bölgeye yaptığı saldırıların önlenmesini, baş gösteren salgın hastalıklar konusunda etkin önlem alınmasını, PKK ve Türkiye arasında süren savaşa siyasi çözüm bulunmasını, köylerine geri dönüş imkanının yaratılmasını ve hiçbir devletin Türkiye'ye siyasi ya da askeri destek vermemesini talep ettikleri bir dilekçe sunar. [446]

Yaklaşık üç hafta süren açlık grevi sonunda ise, her ne kadar bu taleplerin büyük bir bölümü karşılanmasa da, BMMYK 6 Temmuz 1994 günü Irak Kürdistanı'na göç eden Türkiye Kürtlerine *prima facie* mülteci statüsü tanır.[447] Bu statü, mülteciler için her şeyden önce Türkiye'ye zorla geri gönderilmeleri riskine karşı bir garantidir. Yukarıda da değinildiği gibi, mülteciler Türkiye ve KDP işbirliğine bağlı olarak bu riski yüksek bir ihtimal olarak görür. Diğer yandan, mülteciler kazandıkları statüyü yaşadıkları zulmün tescili olarak değerlendirir. Bir mültecinin ifadesiyle "Nihayet yaşadıkları zulmü birileri görmüştü[r]".[448]

---

[446] "Kürt Göçmenler Eylemde", **Özgür Ülke**, 14 Haziran 1994. Bu arada, açlık grevinin başladığı günün hemen ertesinde de İHD'nin organize ettiği ve aralarında Türkiye ve dünya basınından birçok gazetecinin de bulunduğu bir heyet mültecilerle görüşmeler yapar. Bu ziyaretten basına yansıyan haberlerde köylülerin Irak Kürdistanı'na göçü konusunda Türkiye'nin uyguladığı köy boşaltma/yakma operasyonlarının öne çıkması dikkat çeker. Bu haberlerde açlık grevinde olan mültecilerin sayısı da 200 olarak geçer. "Zaho'da Açlık Grevi", **Milliyet,** 16 Haziran 1994.

[447] BMMYK'nın, Irak Kürdistanı'na kaçan Türkiye Kürtlerine verdiği mülteci statüsü "prima facie" olarak geçer. Bu statü, genellikle çatışmalar ya da şümullü şiddet olayları sonucunda vuku bulan yoğun mülteci akınlarının yaşandığı dönemlerde, sınırı aşan herkes için bireysel sığınma mülakatlarının yürütülmesi mümkün olmadığında tanınır. Zira "prima facie" durumunda insanların kaçma nedenleri aşikar kabul edilir. "Prima facie" terimi, Türkçe "varışta mülteci" olarak da kullanılmaktadır. Bkz.http://www.unhcr.org.tr/?lang=tr&page=61, 14.12.2014.

[448] D.F.,Yüz Yüze Görüşme, 13 Şubat 2012, Hassaniye.

Ancak, mülteciler açısından asıl önemli sonuç kolektif olarak ortaya konulan ilk politik eylemde elde edilen başarı olur. Yukarıda yer verilen "PKK geldi, kitle olduk"ifadesi ise bu aşamada anlamını kazanır. Zira köylülerin bir araya gelmesinde, örgütlenmesinde, bir amaç ve bu amaca uygun eylemin belirlenmesinde asıl rolü PKK oynar. Bir mülteci bu süreçte PKK'nin oynadığı rolü şöyle aktarır:

> "Buraya bir düzen kuralım dediler. Kızlar oğlanlar gelip bize ders verdiler. Biz Kürdüz, dedelerimizden bu yana gördüğümüz zulmü anlattılar, yani tarihimizi anlattılar... Gerillaya katılmak için zorlama yoktu, ister dağa gelin ister burada eğitim görün dendi. Haftada iki-üç gün gelip eğitim veriyor, Türkiye'den den haber getiriyorlardı."[449]

Bir başka mülteci ise bu rolün mülteciler tarafından nasıl benimsendiğini ifade ederken "aile" metaforuna başvurur:

> "Komiteler kuruldu. Ben Abbasik (Zaho'nun bir mahallesi) komitesindeydim. Erzakların dağıtılmasını düzenliyorduk. PKK'de benim en çok sevdiğim düzendi. Öyle bir hareket ediyorduk ki, öyle bir düzen, uyum ben hala burası devlet oldum diyor, görmedim. Sanki o kadar insan tek bir kişi, tek bir aile gibi hareket ediyorduk."[450]

Nihayetinde, Irak Kürdistanı'na göç eden Türkiye Kürtleri için siyasi mülteciler olarak kabul edilmek, mağdur köylüler olmaktan bir çıkış olur. Bu haliyle, mültecilik bir zulmün kurbanlarının düştüğü pozisyondan çok, politik bir eylemin faillerinin elde ettiği pozisyona işaret eder. Öyle ki, 6 Temuz günü bugün hala sözkonusu deneyimin bir sembolü olarak kutlanır.

Bu durumun, PKK tarafından nasıl değerlendirildiğine bakıldığında ise yalnızca mülteci statüsü için verilen mücadelenin değil, göç kararının da politik bir

---

[449] D.Z., Yüz Yüze Görüşme, 24 Mart 2012, Darato.

[450] M.Ş., Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

eylem olarak kodlandığı görülür. Örneğin, PKK lideri Abdullah Öcalan mültecilere hitaben yayınlanan mesajında "Köyleri yakılan, dağıtılan [sizlerin] işkence ve baskı karşısında teslim olmayarak, yerini yurdunu terk etmek pahasına da olsa göç etmeniz, halkımız partimiz ve uluslararası [kamuoyu nezdinde] değer verilen büyük bir olaydır" der.[451]

PKK'nin ve mültecilerin, göçe ve mülteciliğe yükledikleri anlam arasındaki bu mesafe, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun mültecilik deneyimi boyunca birçok soruna kaynaklık eder. Bu bağlamda, mültecilerin Bihere ve Şeraniş'ten Atruş Kampı'na nakli sürecinde ortaya çıkan gerginlik sözkonusu sorunların ilki sayılabilir. BMMYK ve Irak Kürtistanı Bölgesel Hükümeti, TSK'nın sınır bölgesinde düzenlediği hava operasyonlarının yarattığı tehlikeleri gerekçe göstererek, mültecilerin Duhok şehrinden yaklaşık 65 km uzaklıkta bulunan Atruş Kampı'na geçmesinde ısrarcı olur. Ancak, PKK bu nakil kararını BMMYK ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin mültecileri PKK'den uzaklaştırma niyeti olarak okur. Sözkonusu süreçte Botan-Behdinan Savaş Hükümeti komutanlığını üstlenen Murat Karayılan bu niyeti şöyle ifade eder:

> "Biz dedik bunların amacı bu kitleyi bizden koparmak. Kitle sonuçta bizim denetimimizdeydi. Zaten Türkiye'nin konsepti de öyleydi, kitleyi PKK'den koparmak. BM yardım verecekse burda da verebilir. Yol var, araçları var, adamları geliyor. Teori şuydu, derler ya balığı yakalamak için suyu kurutmak gerekir. İşte 94'te işlenen siyaset buydu."[452]

Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin bu sürece ilişkin değerlendirmesi de Karayılan'ın tespitlerini destekler. Zira Duhok Valiliği Enformasyon ve Dış İlişkiler

---

[451] "Öcalan'dan Mesaj", **Özgür Ülke**, 29 Haziran 1994.

[452] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

Ofisi tarafından, Türkiye Kürtleri'nin Irak Kürdistanı'na göçü konusunda 1999 yılında yayınlanan kitapta da, PKK "…[mültecilerin] yaşamış olduğu zulmü bir kart olarak baskıcı güçlere karşı oynamak" ile suçlanır.[453] Bu yayında ifade edildiği biçimiyle, PKK zorla mültecilerin içine sızarak Bölgesel Hükümet'in mültecilerle ilgilenmesi için oluşturduğu komiteyi tasfiye eder. Birçoğu yalnız kadın ve çocuklardan oluşan mültecilere, PKK sınırda kalmaları konusunda baskı yapar ve insani şartları zorlamalarını, dayanmalarını ve direnmelerini ister. Bu yayında PKK'nin amacı şu şekilde açıklanır: "…tüm dünyaya şunu söylemek istiyordu: İşte bizim sorunumuz budur. Birçok aile ölüme doğru gidiyor."[454]

Bu çerçevede, mültecilerin Atruş Kampı'na nakli konusunda ortaya çıkan durum, 1994 Irak Kürdistanı'na kitlesel göçün insani bir sorun olmaktan çıkıp nasıl politik bir sorun haline geldiği hakkında önemli ipuçları verir.[455] Nihayetinde, PKK

---

[453] **Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK**, 1999, s.7.

[454] **Ibid**, s. 23.

[455] Irak Kürdistanı'nın Türkiye sınırında PKK'nin sağladığı alan kontrolü öteden beri özellikle PKK ve KDP arasında sorun olagelmiştir. 1994 kitlesel göçü ise PKK'nin sözkonusu kontrolünü pekiştirir. Ancak, göçün gerçekleştiği daha ilk günlerde bu durum açıkça ortaya çıktığı halde KDP'nin herhangi bir itirazı olmadığı görülür. Bilakis BMMYK yardımlarının ulaştırılması konusunda kolaylaştırıcı bir rol oynar. Bu durumun nedenini Murat Karayılan, sözkonusu süreçte KDP-KYB arasında süren silahlı çatışmalara bağlar. Zira PKK, KYB'nin talebine rağmen bu çatışmalarda KDP aleyhine bir tutum almaz. Karayılan, KYB'nin bu talebini ve PKK'nin yanıtını şu şekilde aktarır: "O tarite şöyle bir şey oldu. Yekiti ile KDP arasında çatışma başladı. 94 Haziran ayıydı, belki daha önce başladı ama benim bildiğim çatışmaların olduğu Haziran'dı. Ben de bir araba telefonu, telsiz vardı. Ben onunla bazen Önderlikle konuşuyordum. …Bana telsizle haber geldi, Önderlik demiş telefonla konuşalım… Dedi Celal Talabani burdadır. İşte biraz değerlendirme yaptı. Dedi bize şeyi teklif ediyor, KDP'yi biraz sıkıştıralım. KDP işte çok şey yapıyor felan. Biz de arkadan sıkıştıralım ki bi çözüm olsun. Ben bunu uygun görüyorum dedi. Sen ne diyorsun, ne yapabilirsiniz dedi. Bizim de o zaman çok vurucu taburlarımız vardı. Dedim tamam eğer karar vermişseniz tamamdır. Önderlik o zaman dedi sen Haftanin'e geç. Benim Haziran 94'te Haftanin'e geçmemin nedeni odur. Üç tane hareketli tabur var, toplam sayısı 700-

sınır bölgesinde tutabildiği sürece mültecileri hem kontrol edebieleceğini hem de Türkiye'nin saldırılarına karşı görece korunaklı bir alan yaratabileceğini düşünür. Öte yandan, Kürdistan Bölgesel Hükümeti ise mültecileri sınır bölgesinden uzaklaştırarak, hem PKK'nin sözkonusu kontrolünü zayıflatabileceğini hem de Türkiye'nin sınır güvenliği konusundaki baskılarını bertaraf edebileceğini düşünür. Bu noktada, BMMYK'nin benimsediği tutumun da sorunun insani boyutunu gözardı eden bir nitelik taşıdığını vurgulamak gerekir. Zira BMMYK mültecilerin Atruş Kampı'na geçmeyi reddetmesi üzerine yaptığı gıda ve sağlık yardımlarını keser. Bir mülteci, BMMYK yardımlarının Türkiye'nin mültecilerin durumunu görüşmek üzere Zaho'ya yaptığı ziyaret ertesinde kesildiğini iddia eder:[456]

---

800 kadardı. Hepsi etkili savaş gücüydü. Amaç Duhok'a kadar olan Zaxo, Zap, Çiya Spi o alanı PKK kontrolüne almak. Ben bir taburu önden gönderdim ve git planlamasını yap, yirmidört saat içinde Zaxo'yu ele geçirecek şekilde herşeyi hazırla dedim. Adil arkadaş o dönemde sivil kıyafetle Zaxo'ya gidip keşif yaptı. Ben de hazırlıklarımı yaptım, Sozdar ve Fazıl arkadaşı çağırdım, benim yerime komuta edeceklerdi. Önce Cudi'ye geçtim ama hep düşünüyorum. Bir taraftan kuzeyde her tarafta çatışıyoruz, bir tarafta güneyde. Üstelik Kürtler arası bir çatışmaya girmek… Benim gönlüm Kürtlerle çatışmaya hiçbir dönemde razı olmamıştır. Ben bu arada Bılıka'ya, sınırdadır, geldim. Önderliği aramak istedim, Zaxo'yu alma kararı için. Ama telefon çekmiyordu. O arada Cuma arkadaş (Cemil Bayık) da Zele'de kalıyordu. Onda telefon vardı. Uydu telefonu vardı. Ben Cuma arkadaşı telsizle aradım, dedim siz Önderliği telefonla arayın. Dedim ben bu işe girmeyelim diyorum. Hem kuzeyde çatışıyoruz, hem Kürtler arası bir çatışmadır. Cuma arkadaş dedi, tamam ben iletirim. Yani Cuma arkadaş da olumladı ama benim önerim olarak Önderliğe iletti. Güçleri göndermiştim ama kendim orda bekledim. Beş-altı bölük gitti. İki gün sonra Cuma arkadaş aradı, dedi ben Önderlikle görüşmüşüm sizin görüşünüz uygundur dedi. Anladım ki Önderlik de zaten biraz Celal' in ısrarı üzerine evet demiş. Çünkü benimle konuşurken Celal Talabani ordaydı. Neyse bu işten vazgeçildi ve Güney'e gönderdiğim güçlere Metina'dan Hakkari'ye geçin diye talimat verdim. Sonuçta, biz savaşa katılmadığımız için KDP memnundu, yani ileri bir ilişkimiz yoktu ama bir diyaloğumuz vardı."Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil. Murat Karayılan bu sürece ilişkin ayrıntılara kitabunda da yer verir. M.Karayılan, 2014, ss.301-302.

[456] Sözkonusu ziyaret basına da yansır. Basında çıkan haberlere göre bu ziyareti yapanlar da Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyettir. "Türkiye Göçmenler için Güney'e Heyet Gönderdi", **Özgür**

> "Biz 40 kişi, bir grup, Zaxo'ya gittik. Türkiye'den gelen iki kişiydi. Üzerlerinde peşmerge kıyafeti vardı. Biri Kürtçe biliyordu, biri sadece Türkçe konuşuyordu. KDP'den de Ebu Aynter vardı yanlarında. Ben devlet adına geldim diyen sadece Türkçe konuşuyordu. Bize PKK'ye güvenmeyin, size yapılan vahşeti biliyoruz, devlet değişti, eğer gelirseniz her türlü desteği veririz dedi. Biz de Gabar ve Cudi'den asker çekilsin, korucuların silahları toplatılsın, PKK ile siyasi görüşme başlatılsın dedik. Tartışmalar oldu. O ara Türkçe konuşan PKK için sahtekar dedi. Biz de devlet faşist olmuş, insanlık diye içinde birşey kalmamış dedik. Nerdeyse kavgaya çıkıyordu ki KDP'liler engelledi. Daha sonra yeniden görüşme yapacağız denildi, ama başka toplantı olmadı. Zaten toplantıdan sonra BM yetkilileri gelip, Bihere ve Şeraniş'ten ayrılın, yoksa size yönelik saldırıları engelleyemeyiz dediler."[457]

Nihayetinde, BMMYK resmen ilan etmese de, görevlilerinin can güvenliği olmadığı gerekçesiyle yardımları askıya alır; yardımların tekrar başlaması mültecilerin Atruş Kampı'na nakli şartına bağlar. Bu durum en başta gıda sıkıntısı olmak üzere mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında sorunlar çıkartır. Diğer yandan, Bihere ve Şeraniş'in tam karşısında bulunan Siyah Kaya mıntıkasında konuşlanmış bulunan TSK taburundan top atışları başlar. Bu atışlar doğrudan kamp alanına isabet etmez, ancak kamp çevresinde bulunan KYB'ye bağlı bir kontrol noktasında görevli iki peşmerge hayatını kaybeder.[458] Bu süreçte, bir mülteci PKK'nin "Biz sizi dağa götüreceğiz. Çünkü aşağı inersek KDP içine gireriz" dediğini aktarır. Ancak, yine aynı mülteci"Ama biz dağa gitmeyi istemedik" diye

---

Ülke, 18 Haziran 1994. Bu arada, doğrudan bir ilişki kurulamayacak olsa da, Türkiye'nin Habur Sınır Kapısı'nı bu ziyaretten bir hafta sonra açması dikkat çeker. "Habur Sınır Kapısı Açıldı", **Özgür Ülke**, 25 Haziran 1994

457 Mültecilerin anlatımlarına göre bu toplantıdan sonra BM'nin Zaho sorumlusu olan Filistinli görevli değişir. Yerine bir siyah Amerikalı gelir. Bu yeni görevlinin tavrı bir önceki görevliye göre çok serttir. Zira sözkonusu toplantı sonrası kampı ziyaretinde mültecilerle şöyle konuşur: "Kısa konuşacağım ve uzatmayacağım, ya Gele Kıyamet'e (Atruş Kampı'nın bulunduğu bölgenin adı) gidersiniz ya da tüm yardımlar durur. Sizi yapılacak saldırılara karşı koruyamayız dedi ve çıktı." L.R, Yüz Yüze Görüşme, 27 Mayıs 2012,Mahmur Mülteci Kampı.

458 "Göçenler Güney'de de Hedef", **Özgür Ülke**, 21 Haziran 1994.

ekler. Çünkü mülteciler, bütün bu politik hedef ve rekabetten bağımsız, terk ettikleri köylerine en yakın noktada kalmak ve bir an önce geri dönmek niyetindedir.[459]

Ancak, gelişmeler bu niyetin tam tersine bir seyire işaret eder. Zira iki ay aradan sonra mülteciler, Zaho'ya yalnızca 10 km uzaklıkta bulunan terk edilmiş bir başka köye, Bersive'ye taşınır. Bu yolculuğun özellikle 12 Eylül 1994 günü gece saatlerinde yapılmasının nedeni ise bir oldu-bitti durumu yaratmaktır. Çünkü PKK, KDP'nin fark etmesi halinde mültecilerin Bersive'ye inmesine izin vermeyeceğini düşünür.[460] Sonuçta içine düşülen durumu bir mülteci şöyle tarif eder:

> "Bizi ne yapacaklarını bilemediler. Onun üstüne bir gece Bersive ovalığına indik. Türkiye kampı bombalayacakmış diye haber yayılınca herkes bir anda toplandı. Yanımızda doğru dürüst yiyecek birşey bile yoktu. Bersive'ye geldiğimizde örgüt her aileye 2000 dinar verdi.[461]

Bersive'ye nakil kararı herşeyden önce BMMYK'nin güvenlik gerekçelerini boşa çıkarmak için alınır. Ancak, aynı anda mültecilerle birlikte PKK'nin kent merkezine bu kadar yakın konuşlanması KDP'yi rahatsız eder.[462] Nihayetinde, hem BMMYK'den yardım alınamadığı hem de kış aylarının yaklaştığı ve Murat Karayılan'ın ifadesiyle, "mültecilerin içine düştüğü perişan durumda" PKK daha

---

[459] B. G., Yüz Yüze Görüşme, 17 Şubat 2012, Gregewre.

[460] Mülteciler, KDP'ye rağmen bir gece yarısı Bersive'ye inmeleri nedeniyle daha sonra aralarında Bersive'den bir ovada bulunduğu ve zorla yerleştikleri için "Zor Ova" diye söz ettiklerini aktarır.

[461] R.H. Yüz Yüze Görüşme 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[462] Bu süreçte Atruş Kampı'nın kurulduğu Geliye Kıyamet bölgesi dışında bir yere mültecilerin nakledilmesi konusunda BMMYK ile görüşmeler yürütülür. PKK, Gare, Duhok, Haftanin ve Zaho'yu birbirine bağlayan Çiya Spi bölgesinde kampın kurulmasını ister. Çünkü, aynı zamanda Suriye'ye de geçiş noktası olan bu stratejik bölgede gerilla olarak hakimiyet kurmak çok zordur ve eğer mülteciler oraya yerleşirse PKK bu zorluğu aşabileceğini hesaplar. C.R. Yüz Yüze Görüşme, 1 Ekim 2013, Erbil.

fazla direnme imkanı bulamaz.[463] Berive'de yaklaşık iki ay kalan mülteciler, ilk kafilenin Şeladize'den 26 Eylül 1994 tarihinde yerleştirildiği Atruş Kampı'na 1994'ün Kasım ayında taşınmak zorunda kalır. Bu haliyle, mültecilerin Türkiye'de başlayan zorunlu göç yolculuğu Irak Kürdistanı'nda da, üstelik BMMYK himayesinde odukları halde, sürer.

Son tahlilde, mültecilerin Atruş Kampı'na yerleştirilmesi kararının, özünde PKK'nin mültecilerin yaşam alanları üzerinden Irak Kürdistanı'nda genişleme ve tutunma kabiliyetinin önüne geçmek olduğu açıktır. Bu bağlamda, Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin kaygılarından çok, Türkiye baskısının etkin olduğunu söylemek yerinde olur. Zira sınır bölgesine konaklayan mültecilerin Atruş Kampı'na naklinden sonra, Zaho ve Duhok kent merkezinde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin de zorla Atruş Kampı'na yerleştirilmesi bu tespiti destekler. Özellikle 21 Mart 1995 tarihinde başlayan Çelik Operasyonu sürecinde yüzlerce aile adeta Atruş Kampı'na sürülür. Sözkonusu sürecin tanığı mülteciler yaşananları şöyle aktarır:

> "Çelik Operasyonu'ndan 15-20 gün önceydi. BM ve Asayiş (KDP güvenlik ve istihbarat birimi) geldi, dedi ki eğer o kampa gitmezseniz sizin mülteci kartınızı iptal edeceğiz. Birkaç defa geldiler ama biz kabul etmedik. Bu arada operasyon başladı. Biz birkaç aileyi bir evde toplayıp çevresinde nöbet tutmaya başladık. BM yine geldi, gitmezseniz bundan sonra erzak yok dedi. O sıralarda ihbarlar olmaya başladı. İnsanlar alınıp götürülüyor ya da herkesin önünde infaz ediliyordu. Mesela Cizreli Raşid yolda öldürüldü. Sonunda mecbur kaldık çünkü yanıbaşımızdaki komşumuz bile gidin diyordu, başımızı belaya sokacaksınız diyordu."[464]

---

[463] Murat Karayılan, mültecilerin Atruş'a naklini tartıştıkları toplantıda, özellikle KDP'nin amacının mültecileri PKK'den uzaklaştırmak olduğunda kararlaştıklarını, fakat Atruş Kampı'nın PKK'nin henüz girmeye başladığı Gare bölgesine yakın olması nedeniyle mültecilerle tekrar bir araya gelme ihtimalini de hesapladıklarını söyler. Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[464] F.G.,Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

Çelik Operasyonu, paradoksal bir biçimde, PKK ile ilişkilenmekten kaçınan son mülteci grubunun da Atruş Kampı'na yerleştirilmesiyle sonuçlanır. Zira operasyon sürecinde Atruş Kampı'na yerleşmek zorunda kalan birçok mülteci, o zamana kadar sadece hayatlarını sürdürme kaygısı ile her türlü politik faaliyetten kaçınmaya özen gösterdiklerinin altını özellikle çizer. Ancak, bu mültecilerden birinin ifadesiyle, Çelik Operasyonu'nun başlamasıyla birlikte bu imkan tümüyle ortadan kalkar:

> "O operasyona kadar hep beladan kaçıyorduk, ama operasyondan sonra artık bela her neyse kaçmakla kurtulamayacağız, o zaman biz de karşısındayız dedik. PKK'nin yanındaysa PKK'nin yanında, yani o kadar yıldık. Operasyonda hepimizi topladı asker. Dedi, kim aranızda PKK'li çıksın, gerisini bırakacağız. Kimse birşey demedi. İşte o zaman Sıddık ve bir Iraklı Kürdü götürdüler. Sonra onlardan haber alan olmadı. O zaman çok masum insan pisi pisine gitti." [465]

TSK askerleri evlerde, yollarda tek tek kimlik kontrolü yaparak Türkiye Kürtlerini tespit etmeye çalışır. Hatta, askerler tanınmamak için Kürt yerel kıyafetleri ile dolaşır. Bu arada ihbarda bulunanlar ya para ya da Türkiye'ye yasal yollardan giriş izni verilerek ödüllendirilir. Nihayetinde, artık Zaho'da yaşayamayacaklarını anlayan Türkiye Kürdü mültecilerin hepsi, 4 Nisan 1995 günü, BMMYK'nin himayesinde otobüslerle Atruş Kampı'na doğru yola çıkar. Ancak, ilk kontrol noktasında görevli TSK askerleri otobüslerin geçişine izin vermez. O gün orda bulunan bir mülteci yaşananları şöyle aktarır:

> "Otobüslere bindirdiler bizi. Tam caddeden çıktık, asker önümüze durup otobüsün yönünü Habur'a (Irak-Türkiye Sınır Kapısı) doğru verdi. Somali'li bir BM görevlisi bizimleydi. Otobüsten indi, askerin yanına gitti. Cebinden çıkardığı kartı askerin gözüne gözüne sokup bağırıp birşeyler söyledi. Asker de ona birşey söyledi, Somali'li o zaman bir tokat attı askere. Onun üzerine askerler çekildi. Somali'li döndü, tercümana birşeyler dedi. Baktık tercüman bize camları açın, ellerinizi çıkarıp zafer işareti yapın, bağırın diyor. Taa Atruş'a kadar böyle bağırarak geldik."[466]

---

[465] M.Y., Yüz Yüze Görüşme, 2 Mart 2012, Hassaniye.

[466] N. B.,Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012,Mısirik.

Mültecilerin aktardıklarına göre, Zaho'da yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler BMMYK görevlisinin bu çabası sonucu Türkiye'ye zorla götürülmekten kurtulur. Bu deneyim, BMMYK'nin mültecileri koruma işlevini yerine getirdiği ilk somut örnek olur. Ancak, çoğu mülteci bu işlevi sözü edilen görevlinin kişisel çabasından ibaret görür. Üstelik BMMYK, Türkiye'nin zorlamasına izin vermemiş olsa da, Atruş Kampı'na nakil konusunda dolaylı bir zora başvurmaktan geri kalmamıştır.

Bu arada, ortaya çıkan güvenlik tehdidine karşı korunabilmek için bir grup mültecinin KDP lideri Mesud Barzani ile yaptığı görüşmenin de sonuçsuz kaldığını vurgulamak gerekir. Bu görüşmeye katılan mültecilerin aktardığına göre, Barzani "Biz yıllarca İran'da kaldık, kimse bize mülteci hakkı tanımadı. Bunun kıymetini bilin. BM Atruş'a gidin diyorsa gideceksiniz. Bizim yapabileceğimiz bir şey yok" der.[467] Ancak, mülteciler yine de bir umut eşyalarını evlerinde bırakır; Irak Kürdü akrabalara veya komşulara emanet eder. Zira operasyon bittikten sonra tekrar dönmeyi planlarlar. Bunun mümkün olamayacağı ise kısa süre sonra anlaşılır. Çünkü Çelik Operasyonu'nun üzerinden çok geçmeden KDP ve PKK arasında başlayan iç savaş nedeniyle Atruş Kampı'ndan çıkış tümüyle yasaklanır.

[467] Murat Karayılan da Barzani'yle yapılan bu görüşmeyi teyit eder. Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil. Bu arada Şeraniş ve Bihere'de konaklayan mülteciler Bersive'ye yerleştiklerinde, benzer bir görüşme de Neçirvan Barzani ile yapılır. Atruş Kampı'na nakil kararının kaçınılmaz olduğu anlaşılınca, özellikle Uludere'nin Hilal ve Mıjin köylülerinden oluşan bir grup Neçirvan Barzani'nin yanına giderek, Bersive'de kalmak ya da Atruş Kampı dışında bir yere yerleşmek konusunda yardım ister. Mültecilerin aktardığına göre, Neçirvan Barzani "Şimdi yapabileceğimiz bir şey yok. Atruş'a geçin. Sonra bakarız" der. A.T,Yüz Yüze Görüşme, 1 Mart 2012, Hassaniye. Hilal ve Mıjin köylülerinin Atruş Kampı'na nakli, bu görüşmeye bağlanan ümit nedeniyle Bersive'den ilk ayrılan çoğu Gabar ve Cudi bölgesi köylülerinden yaklaşık bir ay sonra gerçekleşir.

3.3.2. Bir Devlet ve Millet Modelinin İnşası

PKK, 1995 yılına 24 Ocak 1995 tarihinde ilan edilen 5. Kongre kararlarıyla girer.[468] Bu kararların askeri bağlamda en önemli sonucu, Türkiye'de büyük ölçüde kaybedilen alan hakimiyetinin Irak Kürdistanı'nda genişleyerek ikame edilmesi olur. Zira PKK Merkez Komite üyelerinden Cemil Bayık, sözkonusu tarihlerde yaptığı bir değerlendirmede, PKK'nin 1995 yılında içine düştüğü kriz ortamında, büyük ölçüde Irak Kürdistanı'nda sahip olduğu avantajlar sayesinde ayakta kalabildiğine işaret eder.[469] Ancak, Bayık aynı zamanda, PKK'nin KDP'yi tümüyle ortadan kaldırma stratejisinde başarıya ulaşamadığını da vurgular. Dolayısıyla, Bayık'a göre PKK Irak Kürdistanı'nda içinden geçilen otorite değişikliği sürecine daha özgür ve güçlü bir yapı kurulması için dahil olmanın yollarını aramalıdır.[470]

Yeni bir yapılanmanın başlatıldığı bu süreçte Atruş Kampı PKK için önemli bir fırsata dönüşür. Aslında, yukarıda da yer verildiği üzere, PKK Atruş Kampı'nın kuruluşuna karşı çıkar. Ancak, mültecilerin BMMYK ve KDP zoruyla kampa naklinin de önüne geçemez. PKK, hem gerilla güçlerine lojistik destek sağlama hem de askeri olarak kontrol ettiği alanlarda kalıcı olabilme hedefiyle mültecilerin sınır bölgesinde kalması konusunda ısrarcı olmuş, ama bu ısrarından sonuç alamamıştır. 5. Kongre'de belirlenen askeri ve siyasi hedefler ise bu mecburiyet halinin bir imkan olarak değerlendirilmesine zemin hazırlar.

---

[468] Bu Kongre'de alınan kararların ayrıntıları için bkz. N.Özcan, 1999, ss.370-407.

[469] (Cemil Bayık, **In the Framework of Historical Lessons**, Central Academia of PKK, 1996) s.374, aktaran, (Fransua Hariri, **Why PKK is Doing This?**, Erbil, Xabat, 2000), ss.18-27

[470] **Ibid.**, s.57.

Atruş Kampı'nın kurulduğu yer, PKK'nin henüz az sayıda gerilla birlikleriyle girebildiği Gare Dağı eteklerindedir. Dolayısıyla, PKK hem mültecilerle temasının tümüyle kesilmeyeceğini hem de mülteciler eliyle bu bölgede rahat hareket edebileceğini hesaplar. Öte yandan, PKK Irak Kürdistanı halkıyla daha fazla ilişki kurma imkanı bulacağını düşünür. Nihayetinde, Irak Kürdistanı'nda büyük ölçüde insansız sınır bölgesinde sıkışmış bulunan PKK için Atruş Kampı, askeri ve siyasi etkinlik kazanma yolunda bir eşik olarak değerlendirilir. Bu çerçevede, PKK Merkez Komite üyeleri arasında yapılan tartışmalardan çıkan sonucu, sözkonusu süreçte bu komitenin üyeleri arasında bulunan Osman Öcalan şu şekilde tarif eder:

> "PKK plansız değildir. Bir yönetim prototipi yaratayım, yani bir örnek yönetim modeli planı vardır. Bazıları buna mini Cumhuriyet diyordu. Sonuçta bir yönetim modeli yaratma çabası vardı. Bir başka taraftan Irak Kürtlerini etkileme çalışmaları yürütüldü. Bu PKK'ye Irak Kürdistanı'nda bir taban yarattı. BM'den en başta beklenen halkın ihtiyaçlarının karşılanmasıydı. Bu temelde hareket edildi. Ama zamanla bunun yanı sıra Kürt hareketinin siyasal talepleri de dile getirildi. Esas olan ihtiyaçlardı ama bunlar kabul gördükçe siyasi talepler de gündeme geldi. Yani meselenin uluslararsılaşmasında bir etkisi olduğu anlaşıldı."[471]

PKK'nin Atruş Kampı özelinde hedeflediği yeni bir yönetim modeli oluşturma çabasını, yine aynı dönemde PKK Merkez Komite üyesi olan Murat Karayılan da teyit eder:

> "Düşüncemiz mültecilerin bir model olmasıydı. Kendi demokratik modelini kursun. Kürtlerin kendi kendini örgütleyip yönetmesi gündemdeydi. Diyelim, bir Cizre'de devletin kararı değil, hareketin kararı geçerli olmalı. Halk da bir ikinci iktidar gücü olabilmeli, o dönemde böyle bir perspektif vardı."[472]

Bu anlatılardan yola çıkıldığında ortaya çıkan durum, PKK'nin Atruş Kampı'nı şu üç hedef doğrultusunda değerlendirdiğine işaret eder: PKK'nin

---

[471] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme,11 Temmuz2011, Koya.

[472] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

benimsediği ideolojiye uygun bir yönetim modelinin pratiğe geçirilmesi, Irak Kürdistanı'nda PKK'ye destek olacak kitlesel bir taban yaratılması ve Türkiye'nin uyguladığı baskı ve şiddet politikalarını mülteciler üzerinden gündeme taşıyarak Kürt sorununun uluslararasılaştırılmasıdır.[473]

Aşağıda, bu üç hedef doğrultusunda Atruş Kampı'nın nasıl yapılandırıldığı tartışılacaktır. Ancak, bu hedefler yanında mültecilerin PKK eliyle yürütülen ulusal davada adeta seçilmiş halk kahramanları olarak konumlandırıldıklarını da gözden kaçırmamak gerekir. Mülteciler, aynı zamanda örnek bir millet tasavvurunun göstergesi olacaktır. Bu bağlamda, yukarıda işaret edilen, mültecilerin ve PKK'nin mülteciliğe yüklediği anlam arasındaki mesafenin, Atruş Kampı'nda büyük ölçüde kapandığı söylenebilir. Zira mültecilerin PKK ile birlikte hareket etmelerini sağlayan esas neden bir millet olma yolunda sahip çıkılan misyondur. Bu misyon, mülteciliğin kısa süreli/geçici bir konum olmaktan çıkıp uzun süreli bir deneyime evrilmesinde de belirleyici olur. Nihayetinde, Atruş Kampı mültecilerin bir millet olma hedefiyle fail pozisyonlarını güçlendirdikleri bir deneyimine işaret eder. Bu çerçevede, Atruş Kampı bir milletin ve o millete ait bir devletin inşa alanıdır.

3.3.2.1. Atruş Cumhuriyeti

Atruş Kampı'nın ilk kuruluş aşamasında BMMYK ve KDP'nin rolü belirleyicidir. Kamp alanının inşası ve mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında, sivil toplum örgütlerinin katkılarıyla birlikte, yoğun bir faaliyet yürütülür.[474] Bu

---

[473] Ümit Özdağ PKK'nin sözkonusu hedeflerini şu şekilde tarif eder: " Kuzey Irak'ta kitle tabanı oluşturmayı; Operasyonlarda bu kitleyi örtü olarak kullanmayı; Gençlerden militan ve yaşlılardan milis olarak yararlanmayı; Türkiye'den Kürt göçü olduğu propogandası yapmayı". Ü. Özdağ, 1999, s. 126.

[474] Atruş Kampı'nın kuruluşunda başta BMMYK olmak üzere WFP, UNICEF ve Qandil,4R, islamic Relief Organisation gibi uluslararası sivil toplum örgütleri aktif rol alır. İlk aşamada kampta 900

süreçte, örneğin Bihere ve Şeraniş'te olduğu gibi, PKK'nin etkinliğinden söz edilemez. Ancak, kampın özellikle PKK'nin henüz varlık göstermeye başladığı Gare Dağı'na yakın bir alanda kurulması, çok geçmeden PKK'nin yeniden kampa nüfuz etme imkanı bulmasını kolaylaştırır.

Bu durumun ilk somut yansıması da, Duhok Valiliği'nin iddialarına göre, kamp alanında bulunan KDP bayraklarını indirilmesiyle ortaya çıkar. Öte yandan, BMMYK'nin talebiyle Duhok Valiliği tarafından kampın yönetilmesi için oluşturulan komite, kamptan çıkarılır.[475] Bu iddialar, BMMYK görevlileri tarafından Atruş Kampı hakkında yazılan bilgi formlarında (*fact sheet*) "PKK savaşçılarının kampta bulunduğuna dair şüpheler olduğu" şeklinde geçer. Ancak, 1995 yılının Mart-Mayıs aylarında kaleme alınan bu formlarında, "Kamp liderleri arasında PKK'ye siyasi destek verenler olmakla birlikte, BMMYK'nin bu kişilerin PKK için savaştığına dair bir kanıta rastlayamadığı" da not edilir.[476]

PKK'nin müdahalesine ilişkin bu iddia ve şüphelerin, daha çok Atruş A olarak geçen kamp alanına yönelik dile getirilmesi dikkat çeker. Zira Atruş Kampı, Atruş A ve Artuş B olmak üzere birbirine yaklaşık 7 km uzaklıkta iki ayrı kamp

---

çadır kurulur. Bunun yanında ilk inşa edilen binalar arasında bir okul, bir cami ve bir sağlık mekezi bulunur. Kampın elektrik ihtiyacını karşılamak için de kampın dört ayrı noktasına jeneratör yerleştirilir. Kadınların elişi dersi aldığı bir kurs açılır. Bu arada Duhok Valiliği açtığı yardım kampanyası sonucu her bir aileye 1000 ID nakit para yardımı yapar. **Atrosh Camp: Facts of the Causend Practices of PKK**,1999, ss.31-46.

[475] Bu arada dile getirilen bir başka iddia da PKK'nin kamp etrafında bulunan köylüleri tehdit ettiğidir. Bu arada köylülerin aynı zamanda hayvanlarını otlatmak için kamp alanı dışına çıkan mültecilerden şikayetçi olduğu bilgisi de verilir. **Ibid**., s.20.

[476] **Reporting on UNHCR Activities (1993) and Programming on Activities for 1994 (revised) and 1995 (initial)-Iraq**, 110.7. IRQ. Ancak yine yine bilgi formlarından birinde Ocak 1995 tarihinde 6 ailenin KYB sempatizanı oldukları gerekçesiyle kampı tek etmeye zorlandıkları ve buna da sözkonusu ailelerle yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere, PKK sempatizanı mültecilerin neden olduğu bilgisi geçer. **Aynı Yerde.**

alanından oluşur.[477] Geliye Kıyamet olarak da anılan Atruş A'da, daha çok Cudi ve Gabar bölgesinden göç eden mülteciler bulunur.[478] Atruş A'dan daha geniş ve düzlük bir arazide kurulu Atruş B'de ise, ağırlıklı olarak Uludere köylülerinin ve Zaho şehir merkezinden nakledilen mültecilerin yerleştiği bir alandır. Bu haliyle, Atruş B'de sayı olarak Atruş A'dan daha fazla mülteci vardır.[479]

Bu farklılıklar dışında, Atruş A ve Atruş B'de yaşayan mülteciler ekonomik durumlarıyla da birbirlerinden ayrılır. Örneğin, Atruş B'de kalan Uludere köylülerinin büyük bir çoğunluğu zaten hayvan sürülerini yanlarına alarak göç etmiştir, diğer yandan Zaho kent merkezinden gelenler ise ticaretle geçimlerini sağladıkları için ellerinde nakit para bulundurmaktadır. Hatta Zaho kent merkezinden gelenlerin Atruş B'de yerleştiği mahalle mülteciler arasında "*semte dolare* (dolar mahallesi)" olarak anılır.

Bu arada, iddia ve şüphelere kaynaklık eden sözkonusu PKK müdahalesi, zamanla bu iki kamp alanında mevcut güvenlik tedbirlerine de yansır. Atruş B Kampı'nın çevresinde güvenliği hemen kamp çıkışında konuşlanan KDP askeri

---

[477] Artuş A Kampı resmi olarak 26 Eylül 1994'te Gare dağı eteklerinde Bılkef mıntıkasında kurulur. Atruş B Kampı ise 7 aralık 1994'te Bılkef'e bitişik Bılkeşa mıntıkasında kurulur.

[478] Mültecilerin kampa yerleşim planlarında her bir köyün ya da birbirine yakın köylerin ayrı ayrı mahallelerde oturmaları dikkat çeker. Atruş A'da dört mahalle bulunur. Örneğin Betrut köylüleri Şehit Beritan mahallesine yerleşirken, Gabar ve Cudi köylüleri diğer üç mahalleye dağılır.

[479] BMMYK'nin verilerine göre 31.8.1995 tarihi itibariyle Atruş A Kampı'nda 5495 kişi (1087 aile), Artuş B Kampı'nda ise 8259 kişi (1507aile) yaşamaktadır. Bu arada Atruş Kampı'na ilişkin haber ve raporlarda genellikle kadın ve çocuk sayısının daha fazla olduğuna vurgu yapılmasına rağmen, bu sayıların geçtiği tabloda kadın-erkek sayısı nerdeyse eşit olduğu görülür; hatta, az bir farkla erkek sayısı daha fazladır. Bu tabloya göre Atruş A Kampı'nda erkek mülteci sayısı 2771, kadın mülteci sayısı 2724; Artuş B Kampı'nda ise erkek mülteci sayısı 4176, kadın mülteci sayısı ise 4083'tür. Tabloda ayrıca dul mülteci sayısı da Atruş A Kampı'nda 54, Atruş B Kamoı'nda da 86 olarak geçer. **Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK**, 1999, s. 188.

kontrol noktası sağlar. Bu askeri nokta aynı zamanda mültecilerin kampa giriş-çıkışlarını da kontrol eder. Örneğin, bir mültecinin kamp dışına çıkması, bu askeri kontrol noktasından alınan izne bağlıdır. Ancak, Atruş A'da tüm güvenlik ve kontroller PKK eliyle sağlanır; KDP'ye ait herhangi bir askeri unsur bulunmaz.

Bu çerçevede, iki kamp alanının birbiriyle ilişkisini ya da birbirinden farkını mülteciler,"Atruş A askeri, Atruş B siyasi kampıydı" şeklinde tarif eder.[480]Bu tarifle kastedilen en önemli nokta, yine mültecilerin verdiği bilgiye göre, Atruş A'da iki bin civarında silahlı bir grubun bulunmasıdır. Bu arada, özellikle Atruş A'da kalanlar arasında kim mülteci kim gerilla ayırt etmek zamanla imkansız hale gelir. Zira bir mülteci ilk kampa geldiğinde BMMYK görevlilerinin kendisini gerilla sandığı için mülteci kartı alamadığını iddia eder. Ancak, bu mülteci ve daha birçokları, PKK'nin düzenlediği sahte mülteci kartıyla kampa yerleşebilir.[481]

Bu durum, 25 Ağustos 1995'te PKK ve KDP arasında iç savaş çıktığında bir krize dönüşür. Atruş A'da bir BMMYK ve bir de sivil toplum örgütü çalışanı üç gün rehin alınır. Bu olayı izleyen tarihlerde BMMYK görevlilerinin kaleme aldığı bilgi formlarında tüm güvenlik önlemlerine rağmen artık kamp popülasyonunun kontrol edilemediğine ilişkin bilgiler yer almaya başlar. Bunun üzerine, KDP güçleri kampa bir baskın yaparak ev ev silah araması yapar. Nihayetinde, çözüm Atruş A'da yaşayan mültecilerin ve B'ye nakledilmesinde bulunur. Ancak, mülteciler bu karara karşı çıkınca, sözkonusu krizi daha da derinleştiren bir karar daha alnır ve Atruş A'ya gıda ambargosu başlar.[482]

---

[480] B.K. Yüz Yüze Görüşme, 17 Mart 2012, Mısirik.

[481] M.Y., Yüz Yüze Görüşme, 1 Şubat 2012, Gregewre.

[482] Bu ambargo kararı büyük ölçüde KDP'nin tasarrufudur. Zira BMMYK görevlilerinin kaleme aldığı bilgi formlarında Atruş A'daki mültecilerin Atruş B'ye naklinin müzakere edildiği süreçte".

Bu tabloda, PKK'nin mülteciler üzerinde etkinliğini pekiştiren asıl unsurun her iki kampta da mültecileri de içine alacak biçimde oluşturulan kamp yönetim yapısı olduğu dikkat çeker. Bu yapı temelde, her bir mahalle ölçeğinde oluşturulan semt komitelerine dayanır. Semt komiteleri mültecilerin kendi aralarından seçtikleri beş temsilciden oluşur.[483] Ancak, her bir semt komitesi içindemültecilerin *merkezi* olarak andığı bir PKK temsilcisi de bulunur. Bu komiteler hem mültecilerin talep ve ihtiyaçlarının hem de PKK'nin aldığı askeri ve siyasi kararların birbiriyle buluştuğu bir zemindir. Dolayısıyla kampın yönetiminde bir ortaklaşma sağlanır.

Ancak, bu ortaklaşma pratiği kamp içiyle sınırlı tutulur. Örneğin, ilk kurulan yapılardan biri olan dış ilişkiler komitesinde nihaiher zaman *merkeziler* verir. Dış ilişkiler, en başta BMMYK olmak üzere mültecilerin kamp dışı tüm ilişkilerini düzenleyen ve yürüten birimdir. Dolayısıyla, mültecilerin kamp çevresi ve kampla ilgili her bir kişi ya da kurumla temasının biçimini, içeriğini ve niteliğini tayin eden PKK temsilcileri olur. Bu durum, kamp içi güvenliği sağlayan *asayiş* biriminin işleyişinde de geçerlidir.[484] Mülteciler de *asayişte* görev alır; ancak, *merkezilerin* talimatlarına tabidirler.

---

insani yardımın yerel otorite tarafından askıya alındığı" ifade edilir. Oysa, mültecilerin Şeraniş ve Bihere'den Atruş Kampı'na nakli sürecinde uygulanan ambargo kararını veren ve uygulayan BMMYK Irak Temsilciliğidir. Sözkonusu süreçte BMMYK adına sorumlu kişi Abdullah Said, 15.9.1994 tarihinde mültecilerle Duhok Valiliği'nde yaptığı toplantıda "Atruş Kampı'na geçilmediği takdirde yardımların tümüyle kesileceğini" açıklar. **Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK**, 1999, s. 27.

[483] Mültecilerin verdiği bilgiye göre, her mahallede semt denilen büyük bir çadır olur ve orda mahalleli toplanıp üç kişilik komisyonun yönettiği seçimle semt komitesini oluşturur. Önce aday olanların ismi okunur ardından mahalleli el kaldırarak oyunu verir. Nihai kararlar ise bu semt komitelerinin bir araya geldiği merkez komitede alınır.

[484] *Asayiş,* Atruş Kampı ve daha sonra Mahmur Kampı'nda kamp içinde güvenlikten sorumlu idari birime verilen isimdir. Bu çalışmada *Asayiş*, aynı zamanda Irak Kürdistanı'nda iç güvenlikten

PKK'nin askeri ve siyasi kontrolünü her iki kamp alanında da pekiştiren bu yapıların, yukarıda sözü edilen, örnek bir yönetim modeline evrilmesi ise Haziran 1995 tarihinde yapılan Atruş Halk Meclisi seçimleri ile olur. Görünürde okuma yazması olan, 25 yaş üstü tüm mülteciler aday olma hakkına sahip sayılır.[485] Ancak, mültecilerin *merkezi* diye andığı, PKK yönetiminin doğrudan belirlediği adaylar da seçime girer. Seçim sürecinde görev alan birçok mültecinin izlenimi, genel olarak her bir mültecinin kendi köylüsüne oy verdiği yönündedir. Nihayetinde seçim sonuçlarına göre oluşan *Meclise Gele Atruş* (Atruş Halk Meclisi) 52 kişiden oluşur.[486] Mevcut komiteler (semt komiteleri, dış ilişkiler, asayiş ve eğitim) yanında yeni kurulan maliye, sağlık, gençlik, kültür, şehit aileleri ve mahkeme gibi kurumlar da Atruş Halk Meclisi'ne bağlanarak bir anlamda "Atruş Cumhuriyeti" kurulmuş olur.[487]

---

sorumlu birimden söz ederken de geçecektir. Ancak sözkonusu bu iki birimin birbiriyle hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Bu arada, Irak Kürdistanı'nda iç güvenlikten sorumlu Asayiş birimi aynı zamanda bir iç istihbarat örgütü olarak faaliyet gösterir.

[485] Kadınların Halk Meclisi seçimlerine adaylığı ancak Mahmur Mülteci Kampı'nda 2006 yılı sonrasında sözkonusu olur. MahmurMülteci Kampı'nda yalnızca kadın temsicilerden oluşan Kadın Meclisi (*İştar*), Halk Meclisi ile birlikte kamp yönetiminde görev almaktadır. Bu konuya ilişkin ayrıntılara dördüncü bölümde yer verilecektir.

[486] Mülteciler, seçilen 52 kişi içinde "merkez"in gösterdiği adayların sayısı hakkında farklı rakamlar verir. Bu bağlamda telafuz edilen en düşük rakam 12, en yüksek rakam ise 32'dir. Bu arada, Atruş Mülteci Kampı'nda yapılan seçim hakkında basında çıkan haberlerde seçimlere giren aday sayısı 70, oluşan Halk Meclisi'nin sayısı da 33 olarak geçmektedir. "Mülteci Cumhuriyeti", **Milliyet,** 26.12.1996. Ancak, bu çalışma çerçevesinde görüşülen ve Atruş Halk Meclisi'nde görev alan mültecilerin verdiği bilgiye göre bu sayı 52'dir.

[487] Atruş Kampı'na ilişkin "Cumhuriyet" tanımlaması, bir önceki dipnotta da görülebileceği gibi, ilk kez gazeteci Namık Durukan imzasıyla 26.12.1996 tarihinde Milliyet gazetesinde "Mülteci Cumhuriyeti" şeklinde geçer. "Atruş Cumhuriyeti" ifadesi ise 27.1.1997 tarihinde SHOW TV'de yayınlanan 32.Gün programında, Rıdavan Akar tarafından kullanılır. Akar, Atruş Kampı'nın kapatılması kararı ertesinde yaptığı haberde, kamptan "Burası kendi başına bir Cumhuriyet" şeklinde söz eder.

Bu model, aslında diğer birçok mülteci savaşçılar toplululuğunun yaşadığı kampların yönetim deneyimleriyle benzerlik taşır.[488] Ancak, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu için bu bir ilktir. Zira sürece tanıklık eden mültecilerin ortak kanaati, herkesin çok hevesli ve heyecanlı olduğudur. Bir mülteci o zamanki beklentilerini" Bir devlet kuracağımıza inanmıştık. Üstelik bizler de bu devletin milletvekilleri, bakanları olacaktık" diye tarif eder.[489] Bir başka mülteci ise bu inancın ortaya çıkışını şöyle anlatır: "Biz aslında geri döneceğimizi düşünüyorduk. Ama bize, Kürdistan kurulacak gitmeyin dediler. Biz de inandık, gün be gün daha da inandık. Bugün değilse yarın, yarın değilse öbür gün Kürdistanımızı kuracağız düşüncesindeydik."[490] Dolayısıyla, mültecilerin aday olduğu, seçim sandıklarının kurulduğu ve seçilenlerin adeta mini bir devletin yöneticisi konumuna geldiği Atruş Kampı beklenen Kürdistan devletinin yerine geçer.

Atruş Kampı ölçeğinde yaşanan bu gelişmeler, daha geniş çerçevede değerlendirildiğinde, PKK'nin sözkonusu süreçte benimsediği strateji açısından da önemli ipuçları taşır. Zira 12 Ocak 1995 tarihinde Brüksel'de düzenlenen bir basın toplantısında da *Parlamana Kurdistane li Derveyi Welat, PKDW* (Sürgünde Kürt Parlamentosu) ilan edilmiştir. Bu girişim, PKK'nin Ocak 1995'te toplanan kongrede alınan kararlar gereği, Kürdistan'da iktidarlaşma sürecinin ilk aşamasıdır. Bu bağlamda, "Atruş Cumhuriyeti" de bir ikinci aşama olarak değerlendirilebilir.

---

[488] İlk mülteci savaşçılar topluluğu olarak kabul edilen Filistinli mültecilerin kamp işleyişi diğer mülteci grupları açısından önemli bir örnek teşkil eder. Bu bağlamda sözkonusu mülteci kamplarının "minik devletler" tarzında örgütlendiği söylenebilir. Hamit Bozarslan, **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye**. İstanbul, İletişim, 2010, s.126.

[489] M. N., Yüz Yüze Görüşme, 19 Mart 2012, Mısirik.

[490] C. K., Yüz Yüze Görüşme, 4 Mart 2012, Mala Berwan.

Nihayetinde amaç, bir yandan Kürt sorununu özellikle Türkiye üzerinde bir baskı oluşturacak biçimde uluslararasılaştırmak, bir yandan da Irak Kürdistanı'nda kurulan yeni iktidar denklemine dahil olmaktır. 15 Mayıs 1995 tarihinde yayına başlayan Med TV de sözkonusu sürecin bir parçası sayılabilir. Zira MED TV'nin kuruluş gerekçesi, Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı zulmün bir göstergesi haline gelen mülteci sorununu medya aracılığıyla dünyaya duyurmak ve uluslararası kamuoyu baskısı oluşturmak olarak açıklanır.[491]

Son tahlilde, bu çabaların bir sonuç vermediği kısa sürede anlaşılır. Aşağıda Atruş Kampı ölçeğinde ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, önce PKK-KDP arasında başlayan iç savaş ortamında Atruş Halk Meclisi çalışamaz duruma gelir. Ardından Türkiye'nin inisiyatifinde imzalanan Ankara Antlaşması sonucu Atruş Kampı kapatılır. Dolayısıyla, tüm bu girişimler özellikle uluslararası alanda bir farkındalık yaratılmasına yardımcı olsa da, PKK'nin hedeflediği yeni bir yönetim modeli yaratma ya da Kürdistan devletini kurma iddiası bağlamında sonuçsuz kalır. Ancak, Artuş Kampı mülteci kimliği ile özdeş bir millet modelinin ortaya çıkmasında önemli bir deneyim olur.

3.3.2.2. Mülteci Milleti

Mülteci kamplarında geçen uzun sürgün yaşamlarının bir mülteci ulusun doğuşuna kaynaklık ettiği ilk örnek, Filistinli mültecilerdir. Mültecilik, Filistin topraklarının işgal altında olduğunun bir göstergesi, ama aynı zamanda bir millet

[491] Med TV'nin kurucularından Hikmet Tabak, Med TV'nin öncelikli kurulma amacını, Türkiye Kürdistanı'nda Kürt köylülerinin tehcir edilmesiyle birlikte ortaya çıkan Kürt milletinin yok olma tehlikesini önlemek olarak açıklar. N. Ryan, "Television Nation", **Wired**, March 1997, 1995, ss.4-10, akratan, D. Griffiths, 2002, s.159.

olarak varolma iddiasının da aşındığı bir zemindir. Bu bağlamda, Filistinli mültecilerin yaşadığı kamplar sözkonusu aşınmanın önüne geçmede önemli bir işlev görür. Filistin Ulusal Kurtuluş davasının merkezi haline gelen bu kampların kurulu olduğu alanlar, adeta bir vatan toprağı olarak örgütlenir ve savunulur. Bu haliyle, direniş geçerli tek gelecek projesidir. Dolayısıyla, mülteciler için de yaşadıkları kamplar geçici bir sığınmadan çok, bir gelecek projesine ortak olmayı ifade eder.

Birçok mülteci nüfusa ilham kaynağı olan bu deneyimin izleri, Atruş Kampı'nda da görülür. Zira kampta yaşam büyük ölçüde bir görev bilinciyle sürdürülür. Kampın temizliği gibi basit işlerden, kampın yönetilmesi ve savunulması gibi idari ve askeri işlere kadar geniş bir yelpazede görev alan mülteciler, geleceğin inşasında bir misyon yüklendiklerini düşünür. Bu bağlamda, yapılan her iş ve o işi yapan kişi özelinde aslında kotarılan Kürdistan'ın geleceğidir. Dolayısıyla, mülteciler artık kendilerini bir zulmün kurbanları olarak değil, politik bir projenin failleri olarak görür.

Ancak, bu fail pozisyonu basitçe mültecilerin kendi eylemlerinin öznesi olduğunu iddia etmeye imkan vermez. PKK, Atruş Kampı'nı idari ve askeri olarak kontrol ettiği ölçüde, mültecilerin her türlü eylemini belirleyen asıl aktördür. Bu çerçevede, Atruş Kampı ölçeğinde Kürdistan'ın inşasında rol almak için de mülteci kimliği taşıyan bir Kürt olmak yetmez; sözkonusu fail pozisyonunun kimler tarafından ve nasıl icra edileceğini PKK tayin eder. Bu durumu bir mülteci PKK ve KDP arasında yaptığı bir karşılaştırma ile açıklamaya çalışır. Bu karşılaştırmaya göre,"KDP ile birlikte hareket etmek için Kürt olmak yeterlidir, ama PKK ile birlikte hareket etmek için Kürt olmak yetmez."[492]

[492] D. Z., Yüz Yüze Görüşme, 11Mayıs 2012, Darato.

Dolayısıyla, Atruş Kampı'nda bir mültecinin fail pozisyonu aslında büyük ölçüde *PKK'lileşme* becerisine bağlıdır. Bu bağlamda, Atruş Kampı'nda yürütülen eğitim çalışmalarının önemli bir işlev gördüğünün altını çizmek gerekir. Zaten Atruş Kampı'nda ilk kurumsallaşma çalışmaları da eğitim alanında başlar. Kampta dört okul açılır. Bu okullardan üçünde ilkokul, birinde ortaokul eğitimi verilir. Dört okulun toplamında görev alan öğretmenlerin sayısı onaltıdır. Öğretmenler arasında üniversite mezunu olanlar bulunsa da, ağırlıklı lise mezunları öğrencilere eğitim verir. Bir mültecinin ifadesiyle öğretmenler, "Türkçe okuma yazması olan, fedakarlık yapabilen, gelen talimatlara hayır demeyen, öğretmenliğin iki katı öğrencilik yapanlar" arasından seçilir.[493]

Bu arada, Atruş Kampı'nda eğitim Kürtçe olmasına rağmen, öğretmenlerin Türkçe okuma yazması olanlar arasından seçilmesi bazı pratik zorluklara dayanır. Örneğin, bir kişinin Türkçe okuma yazma bilmesi herşeyden önce bir eğitim aldığının kanıtıdır. Diğer yandan, Kürtçe ders kitapları da Türkiye'deki müfredat programı model alınarak hazırlanır. Bu hazırlık sürecinde görev alan mültecilerin ifadesine göre, bunun nedeni ellerinde örnek teşkil edebilecek başka bir model olmayışıdır.

Bu çerçevede, fen ve matematik gibi sayısal derslerde Türkiye'de kullanılan kitaplardan bir farklılık gözlenmez; ancak, sosyal dersler başta Ordu ve Savaş Tarihi, Şehitler Tarihi olmak üzere temelde PKK'nin ideolojik eğitim metaryallerine dayanır. Bu arada, Türkçe okullarda yabancı dil olarak okutulur.[494] Öğretmen olarak görev alan mültecilerin ifadesine göre, Türkçe dersleri "Bir gün Türkiye'ye

---

[493] Tahir Sidar, Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[494] Türkçe dersi hem ilkokul hem ortaokulda verilir. Daha sonra Mahmur Mülteci Kampı kurulduğunda da Türkçe dersleri lise düzeyinde de verilmeye devam eder.

döneceğiz" inancının bir gereğidir, ancak, öğrencilerin herşeyden önce PKK lideri Abdullah Öcalan'ın kitaplarını okuyabilmeleri için Türkçe öğrenmesinin zorunlu olduğunu da gözardı etmemek gerekir.

Son tahlilde, Atruş Kampı'nda verilen eğitimin en önemli referans kaynağı PKK 'nin askeri kamplarında da kullanılan ideolojik yayınlardır. Öğretmenler, "Bir özgür kişilik nasıl inşa edilir, bu özgür kişiden bir toplum bir devlet nasıl oluşur" bilgisini öğrencilere aktarmaya öncelik verdiklerini vurgular. Bunu yaparken de "Öğretmen-öğrenci ilişkisinde şiddetten arınmış bir yoldaşlık ilişkisi geliştirmeye" özen gösterdiklerinin özellikle altını çizerler.[495]

Zira bu öğretmenlerin Türkiye'de aldıkları eğitim sırasında gördükleri şiddet, okula devam etmemelerinin en önemli nedenidir. Dolayısıyla, Atruş Kampı'nda mülteci çocukların eğitime katılımlarını özendirecek yöntemlere başvurulur. Öte yandan, her bir öğretmen adayı okullarda görev almadan önce, PKK kadroları tarafından bir ay süreyle siyasi eğitimden geçirilir. Bu eğitimlerde yalnızca öğrencilerle ilişkiler konusunda değil, halkla iletişim konusunda da bilgiler verilir. Amaç, ulusal mücadelenin herkesin kavrayacağı biçimde anlatılmasında öğretmenlere düşen görevi tanımlamaktır.

Ancak, Atruş Kampı'nda mültecilerin eğitimi yalnızca okullarla sınırlı kalmaz. Zira, en başta gençler (13-18 yaş arası) silahlı birliklerin konuşlandığı dağlardaki askeri kamp alanlarında da eğitilir. Bu eğitimler, özsavunma becerilerinin geliştirilmesi ve ideolojik konularda yoğunlaşır. Bu çerçevede verilen eğitimlere Atruş Kampı'ndan ilk grup, 1996 yılının Mart ayında katılır. Bu ilk grup 23 kişiden oluşur. Yaklaşık aynı sayıdaki ikinci grup yine aynı yılın Mayıs ayında eğitime

[495] Tahir Sidar, Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

alınır. O yıl dağda eğitime katılan son gençlik grubu ise kamptan Eylül ayında ayrılır. Her bir grubun eğitimi iki ay sürer ancak, bu gençler arasından gerillaya katılıp geri dönmeyenler olur.

Sözkonusu bu gruplar içinde yer alan mültecilerin anlatımlarına göre, öz savunma eğitiminde esas olarak gençlere silah kullanımı öğretilir. Bu arada gençler, mevzi ve mağara kazmak gibi işlerde de çalışır. Aslında kampta yaşayan tüm gençlerin en az bir kez bu eğitimden geçirilmesi planlanır, ama bu mümkün olmaz. Nihayetinde, bu eğitimlere katılanlar için amaç öncelikle tek başına da kalsa kendi ayakları üzerinde durabilmeyi öğrenmektir. Bunun için de yalnızca ideolojik değil, askeri bilgiye de ihtiyaç olduğuna inanılır. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın "Özgürlük kendini yönetmekle başlar" sözünün izinde, gençler herşeyden önce kendi kendine yetebilme arzusu taşır. Eğitimler sonunda "Artık her şeyi öğrendiniz, kendi kendinizi yönetebilirsiniz" şeklinde verilen mesajlar ise bu arzuya karşılık gelir.[496]

Atruş Kampı'nda verilen eğitimin önemli bir diğer ayağı da camilerdir. Atruş A'da iki, Atruş B'de üç olmak üzere toplam beş cami bulunur. Bu camilerde onüç *mele* (imam) görev alır.[497] Camilerde Cuma namazı gibi toplu ibadetler yanında,

---

[496] M.S., Yüz Yüze Görüşme, 12 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[497] PKK 1993 yılında Zele Kampı'nda toplanan bir kongre sonrasında Kürdistan İslam Hareketi'ni kurar. Bu kongreye Kürdistan'ın dört parçasından 85 mele katılır. Ortak bir kararla Mele Abdurrahman Dure hareketin başına getirilir. Hareketin kuruluş bildirgesinde tüm İslam dünyasına şu çağrı yapılır: "Kürdistan ve Kürt halkı dünyada eşine rastlanmayan bir zulüm, vahşet ve yağmaya maruz kalmıştır. Kemalizm, öyle bir inkar, imha, zulüm ve barbarlık uygulamaktadır ki cahiliye dönemindeki barbarlık, ırkçılık ve zulüm onun yanında çok küçük kalmaktadır. İşte Kürdistan İslam Hareketi olarak diyoruz ki; Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi böyle bir tağutun zulüm ve sömürüsüne karşı olduğundan gördüğü işlev itibariyle İslami cihad şumülüne girmektedir. Bu haklı ve meşru mücadelemizde bütün İslam aleminin İslami güç ve cemaatlerini yanımızda görmeyi İslamiyet'in bir gereği olarak kabul ediyoruz. Diğer Müslüman halklar gibi Kürt halkının da bağımsız ve özgür olmaya hakkı vardır. Halkımız için bu hakkı tanımamak

hergün üçyüzelli çocuğa Kuran kursu verilir.[498] Sabah okula giden öğrenciler, öğleden sonra Kuran kursuna devam eder; öğleden sonra okula gidenler ise sabah Kuran kursuna katılır. Öğretmenler ve imamlar arasında sürekli bir koordinasyon vardır, ki okula gitmeyen öğrencileri imamlar Kuran kursuna kabul etmez.[499]

Ancak, imamların görevi yalnızca bununla sınırlı kalmaz. Zira özellikle PKK ideolojisinin mültecilere anlatılmasında imamlar önemli rol oynar. Atruş Kampı'nda imamlık yapan bir mülteci, bu işlevlerini şu şekilde anlatır:

> "Kuran'ın ilk sözü oku, neden, çünkü insanın en büyük düşmanı cehalet, onun için oku demiş. PKK'nin amacı da insanın eğitimiydi. Nasıl bir insan olunur onun eğitimini veriyordu. Zaten Kürtlerin başına ne geldiyse cehaletten gelmiş. O ağalar, şeyhler çocuklarını İstanbullarda, Avrupalarda okuturlardı, ama biz bir şey görmedik. Köylü, cahil kaldık. Kürtlerin en büyük düşmanı eğitimsizlik, onun için PKK için eğitim en birinci şarttır…. Şimdi melleler şöyle, yüz tane gerilla gelse meseleyi bir mele gibi anlatamaz. Mellelerin görevi çok önemlidir. Meseleyi dine göre anlatıyorduk. İnsanlar hocanın dediğine daha çok inanıyordu. Mesela diyorduk ki ne zulmü yapan ne de zulmü kabul eden Müslüman değildir, kendi vatanını savunurken ölen şehit, yaralanan gazidir…"[500]

İslamiyet'le bağdaşmaz. Bu doğrultuda tüm gerçek Müslümanları halkımızın ulusal bağımsızlık, özgürlük ve birlik mücadelesini desteklemeye davet ediyoruz." 10.8.1993. **Hareketa Islamiya Kurdistane,** Kuruluş Bildirisi, 2.Baskı,(Belirtilmemiş) Mart 1994. Bu Hareket, PKK'nin ideolojisi gereği uzak durduğu dini çevrelerle ilişkiye geçtiği bir ilk adım sayılır. Atruş Kampı'nda görev alan imamlar bu hareketin kurucu üyeleri arasında yer alırken, hareketin başı Mele Abdurrahman Dure de bu imamlardan biridir.

[498] Atruş Kampı'ndan Kuran kursuna giden 15 kişi, daha sonra Duhok'ta medrese eğitimine devam eder. Bu 15 kişiden beşi medreseden mezun olup mele ünvanıyla diplomasını alır.

[499] Öğretmenlik yapan mültecilerin anlatımına göre Atruş Kampı'nda 100 kadar çocuk okullarda verilen eğitimlere düzenli devam etmez. Bu çocukların çoğunun çoban olarak çalıştığı ve aileleri ile çocuklarını okula göndermeleri konusunda yapılan görüşmelerde de velilerin çoğu zaman "Bir devletimiz mi var ki, okusun da iş güç sahibi olup çalışsın" diye itiraz ettikleri söylenir.

[500] M. A., Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

Atruş Kampı'nda görev yapan bir başka imam ise, bir mülteci olarak davaya hizmetin farkını ve değerini anlatmaya önem verdiklerini söyler. Özellikle, aşağıda ayrıntılarına yer verilecek olan ambargo sürecinde, İslam'da mülteciliğin yerine özel atıf yapılır:

> "Biz davamızı Kuran'dan ayetlerle açıklıyorduk. Hz. Muhammed de zulümden, Mekke'den kaçmış Medine'ye ama geri dönmüş diyorduk. Anlatıyorduk işte, Hz. Muhammed kendi evinde üç ay hiç yemek yememiş, sadece hurma ve su içmiş, zulme karşı direnmiş diye. Siz de sabredin diyoruk. muhacir kutsaldır. Bir hakaret ve zulümden kaçanlar, Allah yanında en kıymetli insandır diyorduk."[501]

Öte yandan, imamlar başlık parası ve birden fazla eşle evlilik konularında da önemli sorumluluklar üstlenir. Zira Atruş Kampı'nda her ikisi de yasaktır. Zaten nikahları imamlar kıydığı için bu yasağın uygulanmasında da büyük ölçüde başarı sağlanır. Ancak, bu yasaklara uymayıp örneğin kamp dışından bir imama gidip nikah kıydıranlara ili-üç ay arası değişen hapis cezası ve 15 bin Irak Dinarı para cezası verilir.[502] Ayrıca, bu kişiler kamp yönetiminin hiçbir kademesinde sorumluluk alamaz.[503]

---

[501] M. S., Yüz Yüze Görüşme, 13 Mart 2012, Mala Berwan.

[502] Atruş Kampı'nda mahalle temsilcilerinden oluşan bir halk jürisi ve yine mültecilerin oylarıyla seçilen hakim ve savcıların görev aldığı bir mahkeme düzeni kurulur. Bu mahkemelerde yazılı herhangi bir kanuna göre kararlar alınmaz. Büyük ölçüde mülteciler arasında çıkan anlaşmazlıklar ve ikinci eş gibi konuların çözümünde devreye giren bu mahkemelerde halk jürisinin kanaati kararı tayin eder. Bu arada, mültecilerin "büyük suçlar" diye ifade ettiği "gerilladan kaçmak, Türkiye'ye dönmek" gibi konular "dağ mahkemesi"nde görülür. "Dağ mahkemesi"nden kasıt, Gare Dağı'nda sözkonusu süreçte PKK Merkez Komite Üyesi Cemil Bayık'ın başkanlığını yaptığı PKK'nin askeri mahkemesidir.

[503] Ağustos 1995 tarihinde PKK-KDP arasında silahlı çatışmaların başladığı ve aynı zamanda Atruş A Kampı'nın kapatılarak Atruş B Kampına katılması için ambargo uyguladığı süreçte Atruş Kampı'nda evlilik tümüyle yasaklanır. Bir mültecinin iddiasına göre bu kararı kampın yönetiminde bulunan "merkeziler" evliliğe izin verildiği takdirde kimsenin dağa savaşmaya

Son tahlilde, Atruş Kampı'nda ortak bir geçmiş ve gelecek tasavvuru göç ve mültecilik deneyimi sınırları içinde yeniden şekillenme sürecini tamamlar. Bu haliyle, göç artık bir zorunluluk, mültecilik ise bir mağduriyet olmaktan tümüyle çıkar. Kabul edilen yeni anlamlarıyla göç bir tercih, mültecilik ise bu tercih ile elde edilen adeta bir vatandaşlık konumudur. Herkes için nihayet yaşadıkları topraklardaki misafir konumları sona erer. Zira o güne kadar kendi köylerinde misafir, hatta köy boşaltma operasyonlarında deneyimledikleri üzere istenmeyen misafir olmuşlardır.

Oysa, Atruş Kampı vatanı, milleti ve devletiyle uyumlu bir bütünün parçası olma deneyimine işaret eder. Kampın kurulu olduğu alan bir vatan ve mülteciler de o vatanın milleti olarak konumlanırken, PKK bu vatanı koruduğu ve mültecileri bu vatanın yönetimine ortak ettiği ölçüde bir otorite olarak meşruiyet kazanır. Dolayısıyla, vatan yalnızca üzerinde yaşadıkları değil biçimlendirdikleri, millet kendileri dışında ve üstünde değil, dahil oldukları; devlet ise maruz kaldıkları değil, oydaşdıkları bir gerçekliğe bürünür. Bu durumda, bir mültecinin ifadesiyle "Herkes sanki aynı anne-babadan doğmuşcasına bir birlik ve uyum" içindedir.[504]

Bu uyum, mültecilere göre *PKK'lileşme* yoluyla sağlanır. Mülteciler, *PKK'lileşmeyi* güçlü ve özgür bir insan olma süreci olarak tarif eder. Bu aynı zamanda, güçlü ve özgür bir millet olmanın da şartıdır. Her bir mülteci, güçlü ve özgür olabildiği ölçüde Kürt ve Kürdistan'ın da güçlü ve özgür olacağına inanır. Bu haliyle, *PKK'lileşme* bir insan ve millet olarak kendini keşfetme ve gerçekleştirme reçetesidir. Atruş Kampı da bunun bir ilk adımı ve ispatı sayılır.

---

gitmeyeceği düşüncesiyle alır. Ancak, ambargonun bitmesiyle birlikte bu yasak da kalkar. M.Y., Yüz Yüze Görüşme, 1 Şubat2012, Gregewre.

[504] M. B., Yüz Yüze Görüşme, 14 Mart 2012, Hassaniye.

Ancak, *PKK'lileşme* Atruş Kampı'nda bir içselleştirme ve uyum sürecine olduğu kadar bir dışlama ve çatışma sürecine de kaynaklık eder.

3.3.3. Atruş Mülteci Kampı'nın Kapatılış Süreci

Atruş Kampı'nın kapatılmasına ilişkin karar, yukarıda da yer verildiği üzere, Türkiye'nin inisiyatifinde imzalanan Ankara Antlaşması'yla verilir. Ancak, kampın sözü edilen düzeninin bozulmasını ve dolayısıyla dağılmasını asıl tetikleyen unsur, 25 Ağustos 1995'te başlayan PKK-KDP arası iç savaştır. Bu savaş sürecinde Atruş Kampı adeta iki güç arasında bir cepheye dönüşür. Zira BMMYK ve KDP'nin mültecileri sınır bölgesinden uzaklaştırmak yoluyla PKK'nin etkisini sınırlama çabaları boşa çıkmış; bilakis, Atruş Kampı'nın kurulduğu bölge itibariyle hem PKK'nin Gare Dağı'ndaki mevcudiyeti hem de mültecilerle ilişkisi kuvvetlenmiştir. Bu arada Gare Dağı'nın hemen eteklerinde bulunan Atruş A, büyük ölçüde mülteci kamp niteliğini yitirerek PKK'nin askeri üssü haline gelmiştir.

Henüz iç savaş başlamadan önce, KDP adına Atruş Kampı ile ilişkileri yürüten Omer Urey kampın dış ilişkiler komitesiyle yaptıkları bir toplantı sırasında temsicilerin kendilerine "Şunu bilin ki biz yalnızca PKK talimatlarına göre hareket ederiz. Sizin dediğiniz o Kürdistan Bölgesel Hükümeti'ni ya da KDP'yi dinlemeyiz" dediğini aktarır.[505] Omer Urey'e göre, KDP son bir çabayla mültecilerin PKK ile birlikte hareket etmesinin önüne geçmek ister, zira artan gerginliğin iki güç arasında silahlı bir çatışmaya dönüşebileceği endişesi vardır. Bu amaçla, sözkonusu toplantı sırasında Atruş Kampı temsilcileri o bölgenin sorumluluğunun KDP'de olduğu konusunda ikna edilmeye çalışılır, ancak tartışma büyüyünce herkes dağılır.[506]

---

[505] Omer Urey, Yüz Yüze Görüşme, 10 Haziran 2011,Zaho.

[506] Omer Urey, bu toplantıda Atruş Kampı adına gelen temsilciler arasında bulunan Hüseyin Goyi'nin MİT ajanı olduğuna ilişkin bazı bilgilerin elinde bulunduğunu, zira daha sonra bu kişinin kamptan ayrılarak MİT'e katıldığını iddia eder. **Aynı Yerde.**

Öte yandan, Ağustos ayı boyunca her iki parti temsilcileri arasında süren görüşmeler de sonuç vermez ve 25 Ağustos 1995 gecesi, PKK KDP'ye karşı saldırıya geçer.[507] Bu saldırı sonrası KDP'nin Atruş Kampı politikası tümüyle değişir. Bu politika değişikliğinin ilk sonucu da, yukarıda yer verildiği üzere, Atruş A'ya uygulanan ambargo olur. Aynı anda, Atruş B çevresinde mevcut KDP'nin askeri kontrol noktalarının sayısı iki katına çıkar. Kısa sürede kamp dışına çıkışlar

[507] Bu süreçte PKK ve KDP arasında yapılan toplantılara ilişkin Omer Urey şu bilgileri verir: "KDP-PKK savaşı 95'te başlamadan önce üç toplantı yaptık. Ben KDP adına bu toplantıları yürütmekle sorumluydum. İlk toplantımızı Zawita'da yaptık. Bizim tarafta Cafer İbrahim benimle geldi. İkinci toplantıda Ferit Faruk bana katıldı. PKK'den de iki kişi vardı toplantılarda. Üçüncü ve son toplantının politik komiteler düzeyinde yapılması kararı aldık. Bu üçüncüsü PKK'den Ebu Bekir ve Ari, KDP'den Fazıl Mirani ve Fransua Hariri de bulunacaktı ve toplantı Duhok'da yapılacaktı. Ebu Bekir ve Ari'yi ben toplantıya getirecektim. Yanlarına gittiğimde beni, PKK'den Fevzi vardı o zaman Suriyeli, o karşıladı. Bana, PKK'nin yeni şatları var dedi. Ben de biz bu toplantıları bunun için yapmıyor muyuz dedim ve o zaman tamam yarın geliyoruz dedi. Ertesi gün saat 10.00'da onları bekliyorduk, ama bir mektup gönderip gelmiyoruz dediler. Fazıl Mirani bunu öğrenince, dikkatli olun bunlar savaşmaya karar verdiler dedi. Fakat daha sonra haberleşme devam etti ve en son 26 Ağustos 1995'te Atruş Kampı'nda yeniden buluşma kararı alındı. Buluşma olmadı tabii. Çünkü PKK, 25'i gecesi peşmerge üslerine saldırdı." **Aynı Yerde**. Öte yandan, PKK tarafında da 25 Ağustos 1995'te KDP'ye saldırma kararının yanlış olduğu konusunda tartışmaların olması dikkat çeker. Bu tartışmalardan biri de saldırı öncesi PKK Behdinan sorumlusu Ebu Bekir (Halil Ataç) ve PKK lideri Abdullah Öcalan arasında geçer. Birebir tanıklığına dayanarak bir mültecinin aktardığına göre saldırı kararını veren PKK lideri değildir: "95 Ağustos'tu. Gece saat bir. Zaxo'nun arkasında Çiya Spi (dağlık bir bölge) vardır. Cihazlar hep orda, Şam'la ordan konuşuluyordu. Apo o zaman Şam'da. 95'te Ebubekir de Behdinan sorumlusuydu. Apo'ya dedi ki biz kazandık, bölge elimizde, çok az bir KDP gücü kaldı dedi. Apo inanmadı. Barzani hala kuvvetli dedi. Başur'da (Irak Kürdistanı) savaş çıkarsa siz zarar görürsünüz dedi. Apo Barzani ile savaşı kabul etmiyorum, zarar görürsünüz dedi. Ebubekir dedi yok,15 gün bize izin ver, biz Barzani'yi yeneceğiz dedi. Apo ben kabul etmiyorum dedi. Ama bunlar ısrar edince madem ısrar ediyorsunuz 15 değil, size bir ay veriyorum dedi. Bir ay geçti. Yeniden cihaz başında toplantı oldu. Apo dedi sen hem kendini hem beni kandırdın. Ebubekir'le konuştu. Ben aradan çıkıyorum, ne yaparsanız yapın dedi Apo. Sonra 40. gün oldu, Apo dedi savaşı durdurun. Apo, Barzani'ye mesaj gönderdi. Ama Barzani kabul etmedi. Ebubekir kendini savunmak için sonra Şam'a gitti ama Apo affetti, bişey çıkmadı." K.Y., Yüz Yüze Görüşme, 1 Şubat 2012, Mısirik.

tümüyle imkansız hale gelir. Hatta mültecilere ait hayvanları otlatmak için kamp dışına çıkan üç çoban hayatını kaybeder. Mültecilerin iddiasına göre bu çobanlar peşmergeler tarafından öldürülür. Bu arada ikiyüz seksen büyükbaş, beş binin üzerinde küçükbaş hayvan da telef olur. Nihayetinde, PKK-KDP arasında çıkan iç savaş sürecinde hayatını kaybeden mülteci sayısı onbeş, ambargo nedeniyle çıkan salgın hastalıklar nedeniyle ölen çocuk sayısı da onyedi olarak kaydedilir.[508]

KDP ise bu ölümlerin sorumluluğunu üstlenmemekle birlikte, kampı kuşatma kararının gerekçelerini şu şekilde açıklar:

> "PKK'liler Bilkef'e (Atruş B) geceleri gelirlerdi. Diğer tarafa, Balkeş'e (Atruş A) ise gündüz bile silahlarıyla girip çıkarlardı. Savaş başladığında dağda ölü ele geçenlerin cebinden Artuş mülteci kimliği çıkıyordu. Bunlar kamptakilerin çocuklarıydı. Bizim onlardan istediğimiz genel mülteci kurallarının işlemesiydi ama dinlemediler. Kamp sadece PKK üssü değil istihbarat merkezi haline de gelmişti. PKK sadece savaşacak kızları ve oğlanları savaşmak için götürmüyordu, bazı aileleri toplu olarak dağa götürüyor ve bazı işlerini yaptırıyorlardı. Bir çatışma sonrası Gare Dağı'nda bir aile ele geçirdik. Gizeraş köyünden göç etmişler. Burada ne yapıyorsunuz diye sorduğumda, bizi buraya zorla getirdiler ve çalıştırıyorlar dedi. Onlara Duhok'ta yaşayacak bir yer bulmayı önerdim ama onlar Atruş'a dönmek istedi."[509]

Omer Urey'in mültecilerin zorla dağa götürüldüğü ya da gerillaya katıldığı yönündeki iddiaları, gerçeği tümüyle yansıtmaz. Zaten verdiği örnekte sözü edilen ailenin yeniden Atruş'a dönmeyi tercih etmesi de bir zorlamanın olmadığını gösterir. Ancak, PKK'nin iç savaş başladığında kampta yaşayan özellikle gençleri gerillaya katılmaya çağırdığı doğrudur. Ama bu çağrı mülteciler arasında tepkiye neden olur. Örneğin bir mülteci tepkisinin nedenini şöyle açıklar: "Atruş'ta yaşı yirmibeşin üzerinde olanları dağa götürecez dediler. Biz dedik bu karar İstanbul için, Diyarbakır

---

[508] Bu bilgiler 27 Ocak 1997 tarihinde SHOW TV'de yayınlanan 32. Gün programından alıntılanmıştır.

[509] Omer Urey, Yüz Yüze Görüşme, 10 Haziran 2011, Zaho.

için olur, ama Atruş için olmaz. Burada ekmeğimizi bile BM veriyor. Hem biz burada ailelerimizle bulunmakla zaten davaya hizmet ediyoruz. Bizden bir de dağa çıkmamızı isteyemezsin."[510]

Bu tepkiler, sözkonusu çağrının bir karara dönüşmesini engeller. Ancak, mülteciler içinde KDP'y karşı savaşa katılmaya gönüllü olanlar da vardır. Hatta bu durum mülteciler arasında gerginlikler yaşanmasına neden olur.[511] Bu gerginliğin en önemli yansımalarından biri de "KDP ile işbirliği yapma" konusunda mültecilerin birbirlerini suçlamaları olur. Kamp yönetiminde bulunan PKK'lilerin bu konuda takındıkları taraflı tutum, gerginliklerin daha da artmasına sebep olur. Bu çerçevede, mültecilerin hafızalarına kazınan en önemli olaylardan biri "Meleler Davası" diye anılan kampa yapılan bir yardımın dağıtılmasıyla ilgilidir.

3.3.3.1. Meleler Davası

Atruş Kampı'nda yaşayan mülteciler arasında, PKK inisiyatifinde 1993 yılında kurulan Kürdistan İslami Hareketi'nin lideri Mele Abdurrahman Dure de bulunur.[512] Dure, hem dört parça Kürdistan'dan temsilcilerin yer aldığı bir hareketin lideri olması hem de kişisel tanışıklığı nedeniyle, KDP lideri Mesud Barzani ile yakın ilişkileri vardır. Dure, aynı zamanda kampa uluslararası İslami kuruluşlardan

---

[510] A. T., Yüz Yüze Görüşme, 4 Mart 2012, Mala Berwan.

[511] Mültecilerin anlatımlarına göre ağırlıklı Cudi ve Gabar bölgesi köylüleri, KDP ile savaşa katılma konusunda daha isteklidir. Ancak, özellikle Uludere ve Oramar bölgesi köylüleri buna karşı çıkar. Bazı istisnalar olmakla birlikte birçok mültecinin verdiği bilgiler karşılaştırıldığında bu sınıflandırmanın doğru olduğu söylenebilir.

[512] Kürdistan İslami Hareketi için bkz dipnot 494.

yardım gelmesi konusunda da önemli rol oynar. [513] Ancak, PKK-KDP arasında iç savaş başladıktan sonra Dure ve kamp yönetimi arasında sorunlar çıkar. Bu sorunların temel nedeni, bazılarına göre, gençlerin gerillaya çağrılmasına karşı oluşan tepkiden kamp yönetiminin Dure'yi sorumlu tutmasıdır. Zira Dure bu çağrı gündeme geldiğinde hem İslam'a hem de Kürt geleneklerine uygun olmadığı gerekçesiyle kızların dağa götürülmemesi konusunda yönetimle tartışmıştır.[514] Bazıları ise Dure'nin Mesud Barzani ile ilişkisini iç savaş çıktıktan sonra da kesmemesini sorunların asıl kaynağı olarak işaret eder. Ancak, nihayetinde yaşanan sorunların bir krize dönüşmesine neden olan konu, kampa gelen yardımlar olur. Bir mülteci bu krizin nasıl geliştiğini şöyle anlatır:

> "O zaman PKK'nin kamp sorumlusu Ali Dursun vardı. Bu kampta benden habersiz birşey yapılmamalı tavrı içindeydi. Mele Abdurahman da ben parti lideriyim bana kimse karışamaz diyordu. Çatışma buradan çıktı. En son İslami Hareket'e Heyve Sor'dan (Kürdistan Kızılayı) yüklü bir para yardımı gelmişti. 300 bin mark (Bazı mülteciler paranın 200 bin mark olduğunu iddia eder). Aslında bu para ne İslami Hareket'e ne de PKK'ye kalacaktı, halka verilecekti. Bir yöntem farkından doğan çatışma oldu. Mele Abdurahman bu parayla kurban kesilecek ve halka dağıtılacak diyordu. Çünkü para kurban parası diye gönderilmişti. Başka yerde kullanılmasına izin vermem diyordu. Ali Dursun ise kurban kesmeye gerek yok, halkın ihtiyaçlarını alacağız, aynı kapıya çıkar diyordu. Sonuçta şu önerildi. Sana kaç kurban parası vermişlerse o kurbanları daha ucuza al, paranın gerisini ver denildi. Bunda taraflar anlaştı."[515]

---

[513] Bu yardımların kaynağı ve miktarı konusunda resmi bir bilgi bulunmamaktadır. Mültecilerin anlatımlarına göre ise bu süreçte en önemli nakit yardım "Rabıta" dan gelir. Mültecilerin kastettiği bu örgütün asıl adı Rabıtat-al-allam-al İslami'dir. Suudi Arabistan kökenli bu örgüt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Mumcu, **Rabıta**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1993.

[514] Mültecilerin verdiği bilgiye göre Mele Abdurrahman Dure'nin iki oğlu da PKK saflarında savaşırken hayatını kaybetmiştir.

[515] M. A. Yüz Yüze Görüşme, 11 Şubat 2012, Mısirik.

Ancak, bu anlaşmaya rağmen kısa süre sonra Mele Abdurrahman Dure ve Kürdistan İslami Hareketi yöneticilerinden Mele Nurettin ve Mele Mustafa, kamp yönetimi tarafından yardım paralarını kendi menfaatleri için kullandıkları gerekçesiyle 1996 yılının Ağustos ayında tutuklanır.[516]Meleler hakkındaki dava, dağ mahkemesinde görülür. Dağda yapılan mahkemeye tanıklık eden bir mülteci ise gözlemlerini şu şekilde aktarır:

> "Meleler Davasını takibe ben Mele Ali ve kamptan birkaç kişi takibe Gare Dağı'na gittik. Mele Abdurrahman, Heyve Sor parasını iç etmekle suçlanmıştı ama iddianamede hiç bu suçlamalar yoktu. Suçlamalar şunlardı: Duhok'a üç defa gidip MİT'le görüşme yaptı, Mele Mustafa'nın 20 yaşındaki kızını almaya (evlenmeye) kalktı. Mele Abdurrahman o tarihlerde 60 yaşındaydı. Duhok'ta yetkililerle görüşüp kampa yardım gelmesine engel oldu… Mele Abdurrahman, Mele Mustafa, Mele Nurettin elleri bağlı genç bir kızın, yani hakimin önünde duruyordu. Suçlamaların hiçbirini kabul etmediler. Ama Serok Apo'nun talimatlarını düzgün yerine getiremedik diye özür dilediler. Mele Mustafa o gün serbest bırakıldı. Mele Abdurrahman ve Mele Nurettin ise Hewler'e (Erbil) götürüldü. Sonra öğrendik ki onlar da serbest bırakılmış, Mele Abdurrahman gidip Zaxo'ya yerleşmiş. Ama kamp içinde Mele Abdurrahman parayı çalmış diye kağıt yazıp dağıtıldı, propoganda yapıldı."[517]

Bu olay, mültecilerin kamp yönetimine olan güvenini büyük ölçüde sarsan bir ilktir ama son olmaz.[518] Bu haliyle, kendini keşfetme ve gerçekleştirme reçetesi olarak sahip çıkılan *PKK'lileşme* de bir mağduriyet kaynağına dönüşür. Bir

---

[516] Bu karar üzerine sözkonusu kişiler Kürdistan İslami Hareketi'nin yönetiminden azledilir. Mele Abdurrahman Dure yerine de Mele Şafi atanır.

[517] S. D., Yüz Yüze Görüşme, 15Mart 2012, Darato.

[518] Aynı süreçte bir başka mülteci aile KDP ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle suçlanınca bir geceyarısı kamptan kaçar. Ancak kaçarken gürültü yapması endişesiyle küçük olan çocuklarını daha sonra alırız düşüncesiyle kampta bırakırlar. Kamp yönetimi uzun süre çocuğun ailesine verilmesini engeller. Ancak, araya giren bazı mültecilerin yardımıyla çocuk nihayetinde ailesine teslim edilir. Bu aile halen Uludere'nin İnceler köyünde ikamet etmektedir.

mültecinin ifadesiyle kamp adeta bir "açık hava hapishanesine" olmuştur. [519] Bu durumun bir nedeni KDP'nin kampa uyguladığı ablukaysa, bir diğer nedeni de kamp yönetimindeki *merkezilerin* içeride kurduğu baskıdır. Bir mülteci, "KDP'nin yaptığı Türkiye'nin yaptığından farklı değildi" der.[520] Ancak, farklı olan bu kez PKK'nin de baskı karşısında sığınılacak bir ototrite olmaktan çıkmasıdır.

Yukarıda bir başka mültecinin de vurguladığı gibi, köylüler zaten aileleri ile birlikte mülteci olmakla görevlerini yerine getirdiklerini düşünmektedir. Bir millet ve devletin inşasının failleri olarak konumlandıkları ölçüde de mülteciliği kalıcı bir pozisyon olarak benimserler. Ancak, görece güvenliklerini sağlayan bu düzende beliren baskılar, kurban pozisyonlarında edindikleri deneyimleri canlandırır. Mültecilerin fail pozisyonundan kurban pozisyonuna yeniden geçişlerinde aslı belirleyici olan ise yaşam hakkının tehdit altına girmesi olur.

3.3.3.2. Jiyan'ın Ölümü

PKK-KDP arasında süren iç savaşta bir cepheye dönüşen Atruş Kampı'nda, mültecilerin PKK ile birlikte hareket etmesinin en temel nedeni yaşam alanlarının savunulmasıdır. Gerillaya katılma konusunda ortaya çıkan tereddütler, sözkonusu Atruş Kampı'nın ayakta kalması için mücadele olduğunda ortadan kalkar. Zira kamp yalnızca bugünün değil, geleceğin kotarıldığı bir sembol olarak kabul edilir. Bu haliyle, Atruş Kampı'nın varlığı, geri dönüşün, kendi topraklarında özgür ve güçlü bir millet olarak varolmanın bir önkoşulu olarak kabul edilir.

---

[519] C. M. Yüz Yüze Görüşme, 4 Mart 2012, Mala Berwan.

[520] M. S. Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

Dolayısıyla, mülteciler çocuk, yaşlı, kadın hep birlikte Atruş Kampı'nın KDP saldırılarına karşı savunulmasında kendine rol biçer. Hatta KDP güçleri kampa müdahale için harekete geçtiği zamanlarda, kampın çevresinde oluşturulan silahlı koruma çemberinin önünde kadınlar ve çocuklar yer alır. Bu süreçte çıkan çatışmalarda çok sayıda mülteci yaralanır ya da hayatını kaybeder.

Ancak, iç savaşın PKK aleyhine işleyen seyri, Atruş Kampı'nın güvenliğini gün geçtikçe zora sokar. Bu süreçte, KDP ve BMMYK Atruş A'nın Atruş B'ye taşınmasını gündeme alırken, PKK de tam tersi Atruş B'de yaşayan mültecileri askeri gücünü artırdığı Atruş A'ya nakletmeyi planlar. Bu planın hayata geçirilmesi ise Atruş B tümüyle KDP güçleri tarafından abluka altına alınmış olduğundan mümkün görünmez. Öte yandan, mülteciler de bu geçişe gönüllü olmaz. Zira kamp yönetiminin bir gece yarısı kampı terk etme planları mülteciler tarafından kabul görmez. Bir mülteci, sözkonusu planın paylaşıldığı gece olanları şöyle anlatır:

> "Bir gece yönetim kampı toplayıp bu gece ayrılıyoruz dedi ama halk gitmedi. Atruş B'yi Geliye Kıyamet'e (Atruş A) taşımak istiyorlardı ama gitmedi kimse. Önce bizim Şehit Bedri, Şehit Cuma mahallelerine (Oramar bölgesi köylülerinin yaşadığı mahalleler) geldiler. Diğer mahalleler de bunu duyunca onlar da gitmeyiz dediler. Etrafta saytaralar (KDP askeri kontrol noktası) var, çocuklarımızı göz göre göre ateşe atmayız dediler." [521]

Bu gelişme ertesinde KDP ve BMMYK baskılarını protesto etmek amacıyla düzenlenen bir yürüyüş, kamp yönetimi ve mültecileri bir kez daha karşı karşıya getirir. Zira yönetim yürüyüşün kamp dışında yapılması konusunda ısrarcı olur. Mülteciler ise güvenlik gerekçeleriyle, bu yürüyüşe karşı çıkarlar. Hatta bir mülteci

[521] B. D., Yüz Yüze Görüşme, 17 Mart 2012, Darato.

kendilerine eğer silah verilecek olursa yürüyüşe katılmaya razı geldiklerini, ama verilmeyeceği anlaşılınca reddettiklerini aktarır:

> "Toplantı yapıldı, yürüyüşe gideceğiz denildi. Ben dedim silahlı mı silahsız mı gideceğiz. Önce silahlı dediler ama sonra fikir değiştirip yok silahsız dediler. Ben dedim ben gelmiyorum, göz göre göre ölüme mi götürücem ailemi, çocuklarımı? Ben gelmiyorum eğer silah varsa savaşacaksak, ölüme razıyım ama göz göre göre savunmasız, ne kendimi ne de başkalarını ölüme atamam."[522]

Ancak, dile getirilen itirazlara rağmen yürüyüş gerçekleştirilir. Üstelik yürüyüşün ön saflarında anne-babalarından izin alınmadan götürülen öğrenciler yer alır. Bir okul günü ve ders saatinde başlarında öğretmenleriyle birlikte çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu grup, kamp dışına doğru yürüyüşe geçer. Henüz kamp dışına adım atar atmaz da çevreyi saran peşmergeler tarafından açılan ateş altında kalırlar. Bu sırada okul öğretmenlerinden Jiyan ölür, bir başka öğretmen Xan yaralanır.

Bu olay mültecilerde hayatlarının PKK tarafından hiçe sayıldığı yönünde bir kanaatin doğmasında önemli rol oynar. Zira kampın bir gece yarısı boşaltılmasına da yürüyüşe de mültecilerin itirazının temel gerekçesi, ailelerinin hayatını riske atmamaktır. Ancak, bu itiraza rağmen yürüyüşün gerçekleştirilmesi, bir mültecinin ifadesiyle, birçok kişide "Bir katliam olacağı biliniyordu. Ama yönetim daha iyi olur, dünya halimizi görür" düşüncesiyle hareket edildiği izlenimi doğurur.[523] Bazı mülteciler ise " Bu PKK'nin kararı değildi, dağdakilerin haberi bile yoktu" der. Sözkonusu süreçte kamp yönetiminde bulunan Şahin ve Ararat gibi *merkezilerin* kendilerini "Dağa ispatlama, halkı nasıl seferber ettiklerini gösterme" çabası olarak okunur.[524]

---

[522] A. S. Yüz Yüze Görüşme, 4 Mart 2012, Mala Berwan.

[523] H. R. Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[524] C. K. Yüz Yüze Görüşme, 5 Mart 2012, Mala Berwan.

Nihayetinde, bu gelişmelere PKK yönetiminin müdahalesi kaçınılmaz olur. İlk olarak kamp yönetiminde bulunan *merkezilerin* yerine yeni atamalar yapılır.[525] Diğer yandan, Atruş Halk Meclisi'nin adı Şehit Jiyan Halk Meclisi olarak değiştirilir. Semt komiteleri ise kadınlar ayrı bir komite oluşturacak şekilde yeniden örgütlenir. Ancak, bu yeni bir sembol yaratma ve örgütlenme girişimleri yetersiz kalır. Yaşananların asıl muhasebesi, PKK adına kamp yönetiminde görev alanların yargılanmasıyla yapılır.

Bu süreçte, Jiyan'ın ölümüyle sonuçlanan yürüyüşün düzenlenmesinde etkin rol oynayan Ararat kamptan kaçarak KDP güçlerine sığınır.[526]Ancak, kamptaki okullardan sorumlu Halil ve Şahin dağ mahkemesinde yargılanır. Yargılamada Halil suçsuz bulunur; ancak, Şahin talimatlar dışında hareket etmek suçuyla idam edilir.[527]

Son tahlilde, PKK'nin hem KDP ile yürütülen savaşta hem de Atruş Kampı'nın yönetiminde içine düştüğü zaafiyet, Atruş A ve Atruş B'nin birleşmesi sonucunu doğurur. Bu sonucu hazırlayan en önemli etkenlerden biri ise mültecilere uygulanan ambargodur.

---

[525] Bu süreçte Atruş Kampı yönetiminde PKK temsilcisi olarak görev alan kişiler Şahin, Ararat, Hasan Diyarbekiri, Ali Dursun, Merwan, Sinan, Adnan isimleriyle biliniyor.

[526] Ararat'ın korktuğu için mi yoksa gerçekten KDP için çalıştığı için mi kaçtığı konusunda mülteciler arasında bir ortak bir görüş yoktur. Ararat'ın hala peşmerge içinde görev aldığı bilinmektedir.

[527] Bu mahkemeye tanıklık eden bir mülteci yapılan yargılamayı şu şekilde aktarır:"Ben o zaman dağdaydım. 96'nın birinci ayıydı. Şahin'in mahkemesini ben de takip ettim. Şahin'in yargılanmasında halkın merkeze gönderdiği raporlar, şahitler delil oldu. Şahin kampın dağıtılması için MİT'le anlaştığını kabul etti. Pişmanım dedi. Zaten Ararat da KDP'nin adamıydı, o gitti peşmergeye katıldı. Şahin idam edildi.". N. Y.Yüz Yüze Görüşme, 6 Mart 2012, Hassaniye.

3.3.3.3. Ambargo

PKK ve KDP arasında iç savaş çıkmasının hemen ardından gündeme gelen, Atruş A'da kalan mültecilerin Atruş B'ye nakledilmesi talebini mülteciler kabul etmez. Bunun üzerine 1995 yılının Ekim ve Kasım ayları boyunca KDP mültecilere yapılan başta gıda ve sağlık olmak üzere tüm yardımları askıya alır. Bu karar, yukarıda da işaret edildiği gibi, bir BMMYK kararı değildir. Ancak, ambargo sürecinde örneğin onyedi çocuğun salgın hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmesi gibi insani bir durum karşısında BMMYK'nın seyirci kaldığı da ortadadır.

BMMYK'nin bu tutumu, herşeyden önce, kampın PKK denetiminden çıkarılması konusunda KDP ile ortak bir tavır içinde olduğunu gösterir. Ancak, bu ambargo kararının uygulandığı süreçte, BMMYK görevlilerinin henüz kampta PKK varlığını kabul eden bir bilgi paylaşmamış olması dikkat çeker. Bu bilgi ancak Ağustos 1996 tarihli raporlarda, "PKK'nin, kamp hayatının tüm boyutlarını etkileyecek bir biçimde, mülteciler üzerinde bir kontrol kurduğu" şeklinde yer alır.[528] Dolayısıyla, BMMYK için önemli olan, tıpkı Atruş Kampı öncesinde sınır bölgesinde deneyimlendiği gibi, mülteciler arasında silahlı unsurların bulunması değil, mevcut egemen güçlerin bu unsurları sorun edip etmemesidir. Sorun ettikleri durumda da, BMMYK için mültecilerin en temel ihtiyaçlarının karşılanmasını dahi ihmal edilebilir görünür.

Nihayetinde, Atruş Kampı'na uygulanan ambargo, gündelik hayatın sürdürülmesinde önemli sorunlara yol açar. Ambargonun başladığı ilk günlerde PKK

[528] **Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK**, 1999, s. 50.

yaptığı yardımlarla sorunların önüne geçmeye çalışır.[529] Ancak, kısa sürede stokların erimesiyle birlikte en başta gıda sıkıntısı baş gösterir. Bu arada birçok mültecinin anlatımlarında teyit ettiği üzere, stokların çabucak tükenmesinin nedeni BMMYK yardımlarının büyük bir bölümünün kampta tutulmayıp dağa gönderilmesidir.[530] Sonuçta, PKK-KDP arasında da kısa süreli bir ateşkesin sağlandığı Aralık 1995'te ambargo sona erer. Aynı anda, Atruş A'da yaşayan mülteciler de Atruş B'ye taşınır.

Ancak, bu birleşme, umulduğu gibi, PKK'nin kamp üzerindeki sözkonusu etkisinin sona ermesine yardımcı olmaz. Öte yandan, Türkiye'nin Atruş Kampı'na yönelik hem diplomatik hem askeri baskıları giderek artar.[531] Bu baskılar karşılığını 30-31 Ekim 1996 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'nda bulur. Yukarıda ayrıntılarına yer verilen bu anlaşmada varılan mutabakat gereği, Atruş Kampı'nın kapatılacağı açıklanır. Bu kararın mültecilere bildirildiği 1 Aralık 1996 günü, BMMYK görevlileri ve araçları kampta saldırıya uğrar. Bunun üzerine BMMYK kamptaki faaliyetlerine ara verir. Nihayetinde, 21 Aralık 1996 tarihinde de BMMYK Atruş Kampı'ndan tamamen çekildiğini duyurur.

---

[529] Mültecilerin verdiği bilgilere göre PKK her iki aileye (bazı mültecilere göre her dört aileye) bir küçükbaş hayvan yardımında bulunur. Ama tuz bulmanın bile imkansız olduğu bu sürecin zorlukları o kadar ağırdır ki, bu yardımın bir etkisi olmaz.

[530] Bu süreçte bir mülteci, Atruş Kampı sorumlusu kişi ile arasında geçen konuşmayı şöyle aktarır: "Erzak ilk zamanlar çok geliyordu. O zaman ambargo olabileceğini düşünmedik. Onun için çoğunu dağa çıkarmıştık. Ama ambargo olunca Sinan yanıma geldi bir gün, hata yaptık, şimdi ne yapacağız dedi. O süre içinde kampın içindeki sığınakta sakladıklarımızla idare ettik ama çok zor günler geçirdik." M.S. Yüz Yüze Görüşme, 17 Mart 2012, Darato.

[531] Atruş Kampı sürecinde özellikle TSK'ya ait savaş uçaklarının kamp üzerinde gerçekleştirdikleri alçaktan uçuşlar mültecilerde büyük korku yaratır. Zira bu taciz uçuşlarının yarattığı risk BMMYK bilgi formlarında da sık sık geçer.

Bu durum herkes için, bir kez daha, bir mültecinin ifadesiyle, "ölüm ve yaşam arasındaki sınırın kalkması"dır.[532] BMMYK bayraklarının inmesi, herşeyden önce kampın Türkiye'nin saldırılarına açık olduğu anlamına gelir. Öte yandan, BMMYK tarafından aynı anda başlatılan gönüllü geri dönüş programı, adeta yeniden bir zorunlu göç uygulamasına dönüşür. Bu arada, her ne kadar sözkonusu kararı protesto eden gösteriler yapılsa da, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, nihayetinde PKK de kampın kapatılması ve mültecilerin dağılmasına onay verir.[533]

Bu ortamda yeniden içine düşülen kurban pozisyonunda, öncelikler yine hayatın devam ettirilmesi refleksi etrafında şekillenir. Ancak, özellikle Atruş Kampı mültecilerin kaderlerini kendi ellerine alma ve yönetme konusunda geri dönüşü olmayan bir deneyim kazanmasını sağlar. Kürt mülteci savaşçıların bu deneyimi aktardığı yerleşkeler ve Mahmur Mülteci Kampı'nda süren yaşam ise Atruş Kampı'ndan farklı olarak *PKK'lileşmekten* daha fazlasına işaret eder. Bu çerçevede, dördüncü ve son bölümde, Kürt mülteci savaşçıların kendi eylem ve söylemlerinin faili politik özneler olarak inşası ele alınacaktır.

---

[532] S. H., Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[533] Bu süreçte dikkati çeken en önemli gösterilerden biri 10 Ocak 1997'de İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan BMMYK binası önünde gerçekleşir. Yaklaşık 300 kişinin katıldığı gösterilerde Atruş'un kapatılması kararı protesto edilir. Aynı zamanda 20 kişi BMMYK binası önünde açlık grevine başlar. "Barzani geçici Kamplara Güvence Vermedi", **Milliyet**, 12 Ocak 1997. Sözkonusu gösteriler başta Bonn, Brüksel, Londra, Roma, Viyana ve Moskova olmak üzere birçok merkezde 1997'nin ilk yarısı boyunca sürer.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR POLİTİK VAROLUŞ BİÇİMİ OLARAK MÜLTECİLİK

Kürt mülteci savaşçılar topluluğu için mültecilik, geçici bir pozisyon niteliğini, Atruş Kampı deneyimi sonrasında yitirir. Zira Atruş Kampı'nın kapatılmasıyla birlikte herşeyden önce Birleşik, Bağımsız ve Özgür Kürdistan'ın kurulacağına dair inanç zayıflar. Bu durum, yalnızca "Atruş Cumhuriyeti" deneyiminde uğranan başarısızlığın değil, aynı zamanda PKK'nin Türkiye ve Irak Kürdistanı'nda yürüttüğü silahlı mücadelede büyük ölçüde yenilmiş olmasının da bir sonucudur. Kürt mülteci savaşçılar topluluğu için ne Atruş Kampı ölçeğinde yeni bir devlet ve millet modelinin failleri ne de Birleşik, Bağımsız ve Özgür Kürdistan'ın vatandaşları olma imkanı vardır. Dolayısıyla, mültecilik bir politik hedef doğrultusunda uğranan bir ara durak ya da yine aynı doğrultuda belli bir zaman ve mekan aralığında yerine getirilmesi gereken bir misyon olmaktan çıkar.

Bu haliyle mültecilik uzun süreli bir sürgün deneyimine dönüşür. Ancak, bu yeni deneyim süreci, belli bir politik hedef yokluğunda mültecilerin fail pozisyonlarını yitirdiğine işaret etmez. Bilakis, sözkonusu hedefin varlığında süren kurban ve fail pozisyonları arasında geçişlilik sona erer. Dolayısıyla, bu uzun süreli sürgün deneyiminde mülteciler, bir anlamda kaderlerini ellerine alma yoluyla, kendi politik eylem ve söylemlerinin özneleri olma fırsatını yakalar.

Bu durum, Peter Nyers'ın soğuk savaş dönemi ertesinde devletlerin politik alanı düzenlemekteki etkinliklerinin azalmasına bağlı olarak mülteci öznelerin politik

varlık göstermelerinin önünün açıldığına dair tespitini hatırlatır.[534] Zira Atruş Kampı'nın kapatılmasıyla birlikte, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu da hiçbir siyasi otoritenin mutlak egemenlik kuramadığı Irak Kürdistanı'nda kendi politik tercihlerini pratik etme imkanı bulur. Nihayetinde, mülteci savaşçıları diğer mülteci topluluklarından ayıran "politik bir hedef doğrultusunda silahlı bir grupla birlikte hareket etme" niteliği, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu örneğinde aşınır. Atruş Kampı kapatıldıktan sonra açığa çıkan mültecilerin politik tercihi, her zaman PKK'nin belirlediği politik hedefle örtüşmez. Öte yandan, bu politik tercihler, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, Irak Kürdistanı'na görece başarılı sayılabilecek bir entegrasyon politikasının gerçekleşmesini de engeller.

Son tahlilde, Kürt mülteci savaşçılar özelinde mültecilik herhangi bir siyasi otoriteye tabi olmaksızın politik varlık göstermenin bir biçimine dönüşür. Bu haliyle, mültecilik siyasal olanın sınır ve kabiliyetlerinin aşıldığı kalıcı bir pozisyonun ifadesidir. Ancak, bu pozisyon bir yersiz/ yurtsuz durumuna işaret etmez. Bir başka ifadeyle, diaspora topluluklarında gözlemlenen ulus-üstü nitelik, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunu tarif etmez. Tam tersi bir biçimde, mültecilik teritoryal olanın yeniden inşası deneyimidir. Bu bağlamda, siyasi otoritelerin belirlediği sınırlardan dışlanmayı ifade eden mültecilik, aynı anda mülteciler eliyle yeni politik sınırların belirlenmesi sürecine dönüşür. Mültecilerin üzerinde yaşadıkları toprakla yeniden ilişkilendiren bu politik sınırların inşa süreci, mülteciliğin kalıcı bir pozisyon olarak benimsenmesinin de asıl kaynağıdır.

Bu çerçevede, aşağıda öncelikle Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun Irak Kürdistanı'na dağılma süreci ele alınacaktır. Bu

[534] P. Nyers, 2006, s.110.

süreçte Kürt mülteci savaşçılar topluluğu ikiye ayrılır. Bir grup Irak Kürdistanı'nda belirlenen yerleşkelere, diğer grup ise önce Irak Kürdistanı-Irak sınırında bulunan Ninova, ardından da Irak merkezi otoritesinin kontrolü altındaki bölgede kurulan Mahmur Kampı'na yerleşir.

Atruş Kampı'nın dağılma süreci, sözkonusu politik tercihlerin belirginleştiği ve mülteci öznelerin fail pozisyonlarını pekiştirdikleri bir deneyim sayılabilir. Bu deneyimle açığa çıkan farklılaşmanın izi, aşağıda, yerleşkelerde yaşam ve Mahmur Kampı ölçeğinde sürülecektir. İlk aşamada, mültecilerin yerleşkelerdeki yaşamı bir zorla asimilasyon, Mahmur Kampı'ndaki yaşamı ise her yönüyle bir izolasyon politikasına işaret eder. Bu süreçte, mültecilerin sözkonusu politikalara gösterdiği direnç ise siyasi aktörlerden bağımsız yeni politik sınırların belirlenmesinde tayin edici bir rol oynar.

Son tahlilde, bugün Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun politik kimliğini, Irak Kürdistanı'na göç ve Atruş Kampı süreçlerinde olduğu gibi PKK faktörü üzerinden tanımlamak açıklayıcı olmaz. Gelinen aşamada, PKK faktörü ancak mültecilik deneyimi sürecinde inşa olan yeni politik sınırlarla uyumlu olduğu ölçüde etkindir. Bu politik sınırların öznesi ise mültecilerin kendisidir.

4.1. Mülteci Öznelerin Ortaya Çıkışı

Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun büyük bir çoğunluğunu Türkiye-Irak sınırında yaşayan köylüler oluşturur. Dolayısıyla, bu köylüler ve Irak Kürtleri arasında aşiret bağları ve sınır ticareti üzerinden süregelen bir temasın varolduğu gözardı edilemez. Ancak, bu sosyal ve ekonomik temas, Türkiye ve Irak Kürtlerini birbirinden ayıran ülke sınırlarını aşındıran bir nitelik taşımaz. Öte yandan, özellikle

1994 kitlesel göçünün yaşandığı süreçte her iki tarafta da yoğun bir biçimde süren ulusal mücadeleler, bu ayrımı daha da derinleştirir. Zira Irak Kürdistanı'na göç sürecinin tartışıldığı üçüncü bölümde de yer verildiği üzere, mülteciler Irak Kürtlerini KDP'li, Irak Kürtleri de mültecileri PKK'liler olarak tanımlar.

Bu durumun, özellikle PKK-KDP iç savaşının başladığı 1995 sonrasında daha da keskinleştiği gözlenir. Her bir partiye aidiyet üzerinden hem politik kimliklerin hem de Kürdistan'ın sınırları yeniden çizilir. Bu süreçte parti aidiyetleri, etnik ya da aşiret bağlarını işlevsiz kılan bir üst kimlik olarak belirir. Diğer yandan, Kürdistan savunması da her bir partili için o partinin askeri olarak kontrol ettiği alanla sınırlıdır. Bu bağlamda, Atruş Kamp alanın hangi partinin sınırları içinde yer aldığı tartışmalıdır. Üçüncü bölümde yer verildiği üzere, Atruş Kampı'nın PKK ve KDP arasında bir cepheye dönüşmesinin temel nedeni de budur. Çünkü her iki parti de Atruş Kampı'nı kendi otorite sınırları içinde sayar.

Ancak, kampın kapatılması sürecinde ortaya çıkan seçenekler sözkonusu keskin ayrımları silikleştirir. Herşeyden önce, Türkiye'ye dönüşün de bir alternatif olarak belirdiği bu süreçte Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun büyük bir çoğunluğu Irak Kürdistanı'nda kalmayı tercih eder. Bu durum, mültecilerin kendi seçimlerinin öznesi olarak hareket etmelerinin bir ilk işareti kabul edilebilir. Aşağıda bu sürecin gelişimi iki başlık altında tartışılacaktır.

4.1.1. Kürt Mülteci Savaşçılar TopluluğununTasfiyesi

Atruş Kampı'nın kapatılması kararının 30-31 Ekim 1996 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'yla alındıktan hemen sonra, BMMYK görevlilerinin 21 Aralık 1996 tarihinde kamptan tümüyle çekilmesi, mültecileri Türkiye'nin tehditlerine karşı

savunmasız bırakır. Nitekim, Türkiye mültecilerin iadesi konusunda uyguladığı diplomatik baskıları, savaş uçaklarının kamp üzerinde yaptığı taciz uçuşlarıyla artırır.[535]

Bu süreçte PKK ve KDP arasında sağlanan kısa süreli ateşkes ise mültecilerin akıbeti konusunda bir uzlaşma doğmasına zemin hazırlar. PKK adına bu uzlaşmada rol alan Osman Öcalan, sözkonusu uzlaşmanın ayrıntılarını şöyle aktarır:

> "Güney'de yerleşme imkanı olan yerleşsin, Türkiye Kürtleri ve Irak Kürtleri arasında bir yakınlaşmaya dayanak olsun istedim. Zaten mülteci meselesi PKK için ağır geliyordu. Özellikle bu BM ambargosundan sonra ekonomik olarak bir yük olmuştu. Benim bu önerim rağbet gördü. KDP ise dağılınca biz onları içimizde eritiriz düşüncesindeydi. …Yani öyle açık bir anlaşma yoktu ama biz mültecileri serbest bırakma kararı aldık."[536]

PKK ve KDP arasında varılan bu uzlaşma ertesinde, Osman Öcalan Atruş Kampı'nda mültecilerle bir araya gelerek, kampın boşaltılacağını ve isteyenlerin Irak Kürdistanı'nda akrabalarının yanına yerleşebileceğini söyler. Aynı süreçte KDP lideri Mesud Barzani de mültecilerle Duhok Valiliği'nde bir toplantı yaparak, Irak Kürdistanı'na yeniden yerleşim de dahil olmak üzere, çeşitli seçenekler sunar. Bu

---

[535] Bu çalışmanın üçüncü bölümünde sözkonusu süreçte KDP Zaho Bölge Sorumlusu olan Omer Urey'in Türkiye'nin mültecilerin iadesi konusunda baskı yaptığına ilişkin ifadesine yer verilmişti. Urey, aynı zamanda BMMYK, Atruş Kampı'ndan çekildikten hemen sonra Atruş Kampı yönetimiyle kendisinin de aralarında bulunduğu KDP'li yöneticiler arasında bir toplantı düzenlendiğinden söz eder. Bu toplantıda kampın boşaltılması gerektiği kamp yönetimine iletilir. Ancak, kamp yöneticileri buna karşı çıkarak toplantıyı terk eder. Yine Urey'in ifadesine göre bu toplantıdan sonraki gün de TSK uçaklarının kampın üzerinde uçmaya başlar. Omer Urey, Yüz Yüze Görüşme, 10 Haziran, 2011, Zaho

[536] Osman Öcalan, 1990'lı yıllarda PKK merkez yönetimi tarafından iki kez görevinden uzaklaştırılır. İlkinde, 1993 Aralık-1994 Şubat tarihleri arasında 52 gün İran'da tutuklu kalır. İkincisinde ise 1995-1996 süresince açığa alınır. 1997 yılının ilk ayında yeniden örgüt çalışmalarına döndüğünde ise ilk görevi Atruş Kampı sorumluluğu olur. Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

toplantıda Duhok Valisi olarak bulunan Abdulaziz Tayyib, Barzani ve mülteciler arasında geçen konuşmayı şöyle aktarır:

> "Mesud Barzani, Hoşyer Zebari ve ben bizzat bu konuyla ilgileniyorduk. Toplantıda üç seçenek koyduk önlerine. İstiyorsanız BM garantisinde Türkiye'ye dönebilirsiniz dedik. Yok gitmeyiz diyorsanız burada mülteci olarak yaşayabilirsiniz. Ancak, BM'nin ve bizim dediklerimize uyacaksınız. Aranızda yerleşmek isteyen varsa ona da hazırız dedik. İkamet kartlarınızı veririz, istediğiniz şehirde yaşarsınız. Hatta ev ve iş konusunda yardım da ederiz dedik."[537]

Ortaya çıkan tablo, ilk aşamada, mültecilerin seçimleri konusunda özgür bıraklıdığına işaret eder. PKK, Osman Öcalan'ın da ifade ettiği gibi, hem Türkiye hem Irak Kürdistanı'nda süren ağır savaş koşullarında mültecilerin yükünü BMMYK'nin desteği olmaksızın taşımakta zorlanmaktadır. Bu haliyle, Atruş Kampı'nın kuruluş aşamasında gündeme gelen bir yönetim modeli inşa etme hedefinden vazgeçildiği görülür. Kürt sorununun mülteciler eliyle uluslararasılaştırılması hedefi ise yine BMMYK himayesi olmaksızın tutturulamaz. Zira BMMYK'nin kamptan çekilme gerekçesi bir mağduriyet durumundan çok, dikkatlerin PKK militarizasyonunun yarattığı güvenlik risklerine çevrilmesine neden olur. Bu bağlamda, Irak Kürdistanı'nda bir PKK tabanı oluşturma hedefi,

---

[537] Abdulaziz Tayyib, Yüz Yüze Görüşme 6 Mart 2011. Duhok. Aynı toplantıda bulunan bir mülteci ise Mesud Barzani ile aralarında geçen görüşmeyi söyle aktarır: "Mesud Barzani Duhok Valiliği'nde bizi topladığında siz bizim milletimizsiniz dedi. Buranın insanıyla bir fark görmüyorum dedi. Siz nerde oturmak istiyorsanız sizi oraya ben götüreceğim, nakil masrafınızı ben ödeyeceğim dedi. O toplantıda ben de konuştum. Dedim burada üç parti vardır, birbirinize destek olun, savaşmayın. Barzani dedi üçüncü parti kimdir, ben dedim KDP, Yekiti, PKK. Düşman ne yaparsa yapsın birbirinize destek olun dedim. Mesud elimde bişey yok, karada ben korurum ama havadan saldırıya gücüm yetmez dedi.Bana göre o konuşmada biraz tehdit etti, yani dediğime gelmezseniz TC sizi vurur demek istedi." M. K., Yüz Yüze Görüşme, 29 Aralık 2011, Darato.

gerçekleşmesi görece muhtemel tek hedef olarak geriye kalır. PKK açısından KDP ile uzlaşma arayışının temel nedeni de bu sayılabilir. Ancak, sözkonusu sürece birebir tanıklık eden mültecilerin anlatıları, uzlaşmanın yalnızca PKK ve KDP ile sınırlı olmadığına işaret eder:

> "Osman Öcalan Atruş'a gelip bize konuşma yaptığında dağılabilirsiniz demedi, dağılacaksınız dedi. Biz KDP ile anlaşma yaptık, Türkiye baskı yapıyor, mecbur kampı boşaltacağız dedi. Plana göre bir kısmımız Süleymaniye'ye gidecekti. Bir kısmımız da PKK denetimindeki Gare Dağı'na.Semel'e (Duhok'a bağlı bir kasaba) gidecek olanlar da belirlenmişti. Bir kısmı da Saddam denetimindeki Musul ve Kerkük'e gidecekti. Plan buydu ve halkla bu partiler arasında bir ilişki bağı olacaktı. Böylelikle Türkiye'nin KDP üzerindeki baskısı da hafifleyecekti. Bu planı KDP, Yekiti (KYB) KDP anlaşarak yapmıştı."[538]

Bu haliyle, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiye sürecini, tıpkı ortaya çıkış sürecinde olduğu gibi, siyasal aktörlerin politik hedeflerinden bağımsız analiz etmek mümkün görünmez. Ancak, bu kez mültecilerin yaptığı seçimler sözkonusu politik hedeflerin planlandığı biçimiyle gerçekleştirilmesine uygun düşmez. Herşeyden önce, mültecilerin bir bölümünün PKK'nin askeri kontrolünde bulunan Gare Dağı'na ya da Zap ve Çiya Spi bölgesine götürülmesine itirazlar olur. Mülteciler aileleriyle birlikte askeri kamplara yerleşmeye karşı çıkar. Bu tartışmalar sürerken mülteciler arasından bin beşyüz erkek Gare Dağı'na gider, ama yaklaşık bir ay sonra onlar da geri döner.[539]

---

[538] M. Ş. Yüz Yüze Görüşme 27 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[539] Bu süreçte mültecilerin Atruş Kampı'nın kapatılması kararını protesto gösterileri dikkat çeker. 1 Temmuz 1997 tarihinde Duhok Valiliği önünde yapılan bir gösteri sırasında BMMYK Atruş Kampı'nın kapatılmasının önüne geçmediği takdirde mültecilerin hep birlikte dağa çıkacakları yönünde açıklamalar yapılır. Sözü geçen 1500 mültecinin dağa çıkışı da bu gösteriden sonra gerçekleşir. "Dağ'a Çıkarız", **Milliyet,** 12 Şubat 1997.

Bu arada, hem PKK hem KDP'nin yaptığı sözkonusu çağrılara uyarak kampı terk eden ilk grup, Oramar köylüleri olur. Çoğunluğu Gewer ve Şemdinli'den bir grup mülteci Şubat 1997'de Erbil'e bağlı Harir kasabasına yerleşir. Bu yeniden yerleşim, Mesud Barzani'nin "mülteci olmak istemeyenler aramıza katılmak isterse yardıma hazırız" teklifine yanıt olan istisna bir örnektir. Zira Gewer ve Şemdinli köylüleri beklendiği gibi Irak Kürdistanı'na asimile olur. Harir tercihinde belirleyici olan unsur ise akrabalık bağlarıdır. Harir sakinleri de tıpkı Gewer ve Şemdinli köylüleri gibi Herke aşiretine mensuptur. Ancak, hemen herkes bu durumu bir KDP ile ilişkilenme göstergesi olarak değerlendirir.[540]

Aşağıda yerleşkelerde mültecilik deneyiminin tartışılacağı bölümde ayrıntılarına yer verileceği üzere, aşiret ilişkileri aslında diğer mültecilerin seçimlerinde de önemli bir rol oynar. Ama bu ilişkiler yeniden canlandırılırken, mülteciler özellikle KDP'nin siyasi nüfuzundan görece uzak kalmaya özen gösterir. Öte yandan, Türkiye'nin olası müdahalelerinden uzak kalmak ise seçenekleri belirleyen bir başka unsur olarak vurgulanır. Bir mültecinin ifadesiyle, örneğin sözkonusu süreçte gündeme gelen Gele Qasrok bölgesi "Sınıra yakın, MİT içimize sızar" endişesiyle tercih edilmez.[541]

---

[540] Osman Öcalan, mültecileri seçimlerinde serbest bırakma kararı konusunda bilgi verirken, bazı mültecilerin zaten KDP ile ilişkili olduklarına vurgu yapar. Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 28 Mayıs 2012, Koya. Mülteciler ise Harir'e yerleşen Gewer ve Şemdinli köylülerini buna örnek gösterir. Zira PKK'nin sözkonusu kararını değerlendiren bazı mültecilere göre PKK zaten "…sözünü geçirmekte güçlük çektiği mültecilerden kurtulmak için" bu yola başvurmuştur. Tahir Sidar, Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[541] B:A. Yüz Yüze Görüşme, 22.Mart 2012, Hasaniye.

Son tahlilde, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiyesi sürecinde Türkiye'ye geri dönenlerin sayısı yalnızca sekizyüz altmış kişi olur.[542]Sözkonusu tarihlerde BMMYK'nın kaydettiği veriler dikkate alınacak olursa, yaklaşık onüç bin mülteci Irak Kürdistanı'nda kalarak geri dönüşü reddeder. Bu arada, mültecilerin önüne konulan seçenekler bağlamında, PKK'nin bir hayatta kalma ve gelecek projesi olarak işlevini yitirdiği, KDP de bu ihtiyaçlara yanıt verebilecek bir alternatif olarak kabul edilmediği dikkat çeker.

Bu aşamada, mültecilik mevcut siyasi otoritelerden bağımsız mültecilerin yaşadıkları toprakla kurduğu yeni ve doğrudan bir ilişkinin çerçevesi olarak belirir. Nihayetinde, Artuş Kampı'nın kapatılması ertesinde mültecilik, sahip çıkılan yegane politik pozisyondur. Mülteciler, kimliklerini ilk kez herhangi bir politik hedef bağlamında değil, kişisel göç ve mültecilik deneyimleri üzerinden tanımlar. Bu tanım çerçevesinde sahip çıkılan mülteci kimliği, hem yerel hem uluslararası aktörlere karşı yeni bir özne konumunun ifadesidir. Bu konum, mültecilerin PKK'li kimliklerini dışlamaz, ama bu kimliğin üstünde ve dışında bir pozisyona işaret eder. Bu aşamada,

---

[542] BMMYK verilerine göre 31 Mayıs 1998 tarihi itibariyle Türkiye'ye geri dönen mültecilerin toplam sayısı 1, 217'dir. Bkz. EK 2. Bu arada sözkonusu geri dönüşlerin organize edilmesi sürecinde mülteciler Duhok şehri Semel ilçesine bağlı Balquz ve Muqable köylerinde geçici olarak ikamet ettirilir; ki bu süreçte Türkiye'ye geri dönmekten vazgeçip Irak Kürdistanı'nda kalmaya karar veren mülteciler hala bu köylerde yaşamaktadır. Türkiye'ye geri dönüş yapanlar ise BMMYK'nin tahsis ettiği otobüslerle sınırdan geçirilir ve Silopi'de bulunan Hac Konaklama Tesisleri'nde toplanır. Burada tek tek her bir mülteciyle mülakat yapan Türkiye'nin resmi görevlilerine BMMYK görevlileri de eşlik eder. Bu çalışma çerçevesinde ulaşılan sözkonusu mülteciler arasından üç kişinin verdiği bilgiye göre geri dönenlerin birçoğuna köylerine gidiş izni verilmez. Yine aynı kişiler zaten Türkiye'ye dönüş yapan mültecilerin neredeyse yarıya yakının Irak Kürdistanı'na geri geldiğini vurgular. Bu konuda resmi bir veri bulunmamakla birlikte, dile getirilen bu iddianın Irak Kürdistanı'nda yaşayan birçok mülteci tarafından teyit edildiğini belirtmek yerinde olur.

Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiyesi sürecinin önemli eşiklerinden Ninova deneyiminin ayrıntılarına bakmak yerinde olur.

4.1.2. Ayn Sufni

PKK, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde aldığı mültecileri serbest bırakma kararından kısa süre sonra vazgeçer. Bu karar değişikliğinin nedeni kimilerine göre, yukarıda işaret edildiği gibi, PKK kararlarına itiraz edenlerin ayıklanması ya da bir başka mültecinin ifadesiyle,"Atruş Kampı'nın düzenine uymayanları test etmek için"dir.[543] Dolayısıyla, Türkiye'ye geri dönen ya da Irak Kürdistanı'nda kalmak için yer bulma arayışına girenlerin açığa çıkmasıyla bu test süreci sona erer.

Ancak, bu süreçte Atruş Kampı'nın kapatılmasını protesto etmek amacıyla BMMYK'nin Cenevre'deki binası önünde yapılan protesto eylemlerini de göz ardı etmemek gerekir. Zira bu eylemlerin sonunda, BMMYK görüşmeler yaptığı delegasyona Atruş Kampı'nın kapatılması kararından geri dönüş olmadığını, fakat mültecilerin kampı terk etmesi halinde yeni bir kamp alanının BMMYK himayaesinde kurulabileceğini söyler.[544]

Nihayetinde, PKK'nin değişen kararı gereği, 28 Ocak1997 gece yarısı sayıları yüz civarında bir grup mülteci, Atruş Kampı'ndan gizlice ayrılarak Ninova bölgesine geçer. Ninova'nın bir bölümü, BM'in aldığı 688 sayılı karar çerçevesinde Irak Merkezi Yönetimi ve Irak Kürdistan Bölgesi arasında çizilen ve askeri unsurlardan arındırılmış yeşil hatta bulunmaktadır. Bu hattın, kuzeyinde büyük ölçüde KDP'nin

---

[543] M: Ş., Yüz Yüze Görüşme 27 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[544] **Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK**, 1999, s.186.

askeri güçleri konuşlanırken, güneyi Saddam Hüseyin rejimi kontrolündedir. PKK'nin, ilk aşamada küçük bir mülteci grubunu Ninova bölgesine taşımasının nedeni ise yeni kampın rejimin kontrolü altında bulunan bölgede kurulmasının planlanmış olmasıdır. Zira PKK, Saddam Hüseyin rejimi ile temasa geçerek bu planına onay arar.[545]

Bu ilk grubun Ninova bölgesinde yeşil hattın hemen sınırında bulunan Ayn-Sufni'ye yerleştirilmesi ertesinde, PKK Atruş Kampı'nda mültecilere "Hiçbir yere gitmeyin, yeni bir kamp alanı bulup sizi yerleştireceğiz"der.[546] Bu arada, BMMYK'nin Ayn Sufni'ye yerleşen bu ilk gruba çadır ve yiyecek yardımı yapmaya başlamasıyla birlikte mülteciler gruplar halinde Atruş Kampı'nı terk eder. Diğer yandan, BMMYK PKK ve Saddam Hüseyin rejimi arasında süren temasa dahil olarak, bir kamp alanının tahsis edilmesi için Bağdat'ta diplomatik girişimlerde de bulunur. Bu gelişmeler sonucu 12 Nisan 1997 tarihinde son mülteci grubunun da Ayn-Sufni'ye nakledilmesiyle birlikte Atruş Kampı tamamen boşalır.

Bu tabloda, BMMYK'nin tutumundaki değişiklik dikkat çeker. Zira Atruş Kampı'nın kapatılması kararını, kampın "tarafsız ve sivil niteliğini kaybettiği" gerekçesiyle uygulayan BMMYK'nin, Ninova'da kurulan yeni kampta bu gerekçenin ima ettiği PKK kontrolü hala geçerli olduğu halde neden mültecileri yeniden himaye altına alan bir politika benimsediği açıklanmaya muhtaç görünür. BMMYK'nın bölgede sorumlu görevlilerinin yazışmalarına bakıldığında ise mültecilerin içinde bulunduğu insani koşulların elverişsizliği bu himayenin temel nedeni olarak öne çıkar. Mültecilerin çadırlara yerleştirildiği Ayn Sufni'nin güvenlik açısından riskli

[545] Nizamettin Taş, Yüz Yüze Görüşme, 29 Ağustos 2014, Erbil.

[546] Tahir Sidar, Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

bir bölge olması ise BMMYK görevlilerinin mesajlarında yer verilen bir diğer sorundur.[547]

Bu çerçevede, BMMYK'nin tutumunu daha geniş bir perspektifle ele almak daha açıklayıcı görünür. Zira, ikinci bölümde yer verilen mülteci rejimi tartışmasında da işaret edildiği üzere, BMMYK kararlarını tayin eden asıl unsur insani değil, politik kaygılardır. Bir devletlerüstü örgüt olması, BMMYK'yı devletlerin aldığı kararlardan tümüyle bağımsız kılmaz. BMMYK'nin Atruş Kampı'na uygulanan ambargoya sessiz kalması ve ertesinde Ankara Anlaşması'na uyarak kampı terk etmesi de bu tespiti destekler.

Son tahlilde, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını meşru sayan ve PKK'yi bir terör örgütü olarak gören uluslararası aktörlerin kararı, BMMYK'nin benimsediği tutumun esas dayanağı olur. Ancak, aynı anda BMMYK'nın varlık nedeni olan insani misyonun sürdürülmesi, bazı durumlarda politik bir körlükle hareket etmeyi gerektirir. Bu politik körlük ise birçok mülteci krizinde deneyimlendiği üzere, büyük ölçüde devletlerin aldığı kararların konsolide olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Dolayısıyla, BMMYK'nin Ayn-Sufni'de mültecileri yeniden himaye etmesi, Atruş Kampı'nın kapatılmasıyla devletlerin aldığı kararın konsolide olduğu bir zamanda otaya çıkan politik körlükle açıklanabilir.

Ancak, nedeni ne olursa olsun, BMMYK'nın Ninova'da önce Ayn-Sufni ardından Nehtara'da oynadığı rol, PKK'nin mültecilerle zayıflayan bağlarının yeniden güçlenmesinde etkin olur. BMMYK himayesinde yeniden bir kamp kurulacağı bilgisi, PKK'nin mültecileri ikna çabalarını kolaylaştırır. Nihayetinde, mülteciliğin hayatta kalmak için yegane pozisyon olarak belirdiği bir durumda

[547] Bkz. EK 12, Özel Arşiv.

BMMYK'nın desteği gözardı edilemez. Mültecilik deneyimleri, en başta ambargo döneminde BMMYK'nın yardımları olmaksızın yaşamda kalmanın zorluğunu göstermiştir. Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde ortaya çıkan Türkiye alternatifi ise doğrudan yaşamlarına yönelen tehditleri hatırlatır. Dolayısıyla, BMMYK ilk kez mültecilerin gözünde bir insani misyon örgütü olarak işlevsellik kazanır.

Ancak, bu algıya rağmen mültecilerin hepsi Ninova'ya göç etmez. Aşağıda yerleşkelerde yaşam çerçevesinde yer verileceği üzere, mültecilerin yarıdan fazlası yine BMMYK himayesinde Irak Kürdistanı'nda kalmayı tercih eder. Kalanların büyük bir çoğunluğu, bu tercihlerinin gerekçesini Saddam Hüseyin'in kontrolünde olan topraklarda bir yaşamı güvenli bulmayışlarına dayandırır. Henüz Halepçe Katliamı'nın hafızalarda taze olduğu bir dönemde, uluslararası güvenlik çemberinin dışında kalan bir bölgeye göç kabul edilmez. Bu aşamada, bir mültecinin ifadesiyle bazı mültecilerin tercihi "Ne olursa olsun Kürdistan topraklarında kalmak"tan yana belirir.[548]

Bu çerçevede, tercihlerini Irak Kürdistanı'nda kalmaktan yana kullananların sayısı yedi bin yedi yüz elli dörttür. Ninova'ya göç edenlerin sayısı ise altı bin sekizyüz olarak geçmektedir.[549] Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiyesi sürecinde yaşanan bu ayrışmanın nedenlerine odaklanıldığında ortaya çıkan bir başka unsur ise Ninova'ya göç edenlerin büyük bir çoğunluğunun oğlu, kızı ya da kardeşi gerilla olan ailelerden oluşmasıdır. Bu tespit somut bir veriye dayanmaz. Ancak, mültecilerle yapılan görüşmelerde bu hemen herkesin vurguladığı ortak bir unsurdur. Bazı mülteciler ise Ninova tercihini yapanları "İradesini PKK'ye teslim etmiş olanlar" şeklinde tarif eder.

---

[548] M. C., Yüz Yüze Görüşme, 15 Şubat 2012, Mala Berwan.

[549] **Atrosh Camp: Facts of the Causeand Practices of PKK**, 1999, ss 174-75.

Öte yandan, Ninova'ya göç sürecinde aktif rol alan bir mülteci ise sözkonusu ayrımı şu şekilde ifade eder:

> "Yönetim bize giden gitsin ama Hilal ve Mijinlileri bırakmayın dedi. Çünkü bu iki köy kalabalıktı ve kampın omurgasıydı. Şırnaki olanlar yüz ev kadardı. Biz de bunun üzerine iki bin ev tespit ettik. Bu tespiti bizimle oldukları takdirde diğerlerini de ikna edeceklerini düşündüklerimizden seçtik. Bunlarla birlikte Irak'a geçecektik."[550]

Bu anlatıda söz edilen Hilal ve Mıjin köylülerinin ikna edilmesinde, mensubu oldukları Goyi aşiretine bağlı kalabalık bir nüfusun Ninova'ya bağlı Musul şehrinde yaşıyor olmasının önemli bir etken olduğunun altını çizmek gerekir. Zira Uludere'ye bağlı bu iki köyden göç eden mültecilerle bu çalışma çerçevesinde yapılan görüşmelerde, Ninova'ya gidişlerinin gerekçesini tıpkı Gewer ve Şemdinli köylüleri gibi aşiret bağlarına dayandırdığı görülür.

Aynı anda dikkat çeken bir başka faktör ise mültecilerin yaptığı seçimlerin köy ölçeğinde ortaklaşmasıdır. Bir başka ifadeyle, aynı köyden göç eden mülteciler, yeniden yerleşim sürecinde hep birlikte hareket etme konusunda ısrarcı olur. Aslında bu tutum mültecilik deneyimi boyunca hiç değişmez. Nitekim*, PKK'lileşmenin* bir millet olmanın reçetesi olarak benimsendiği Atruş Kampı'nda bile, gerek yerleşim düzeni gerek ortak kararlar alma süreçlerinde köy ölçeği belirleyicidir. Aşağıda yerleşkeler ve Mahmur Mülteci Kampı örneklerinde de görülebileceği gibi, bu faktörün belirleyiciliği devam etmektedir. PKK'nin de, geleneksel aile ve akrabalık ilişkilerine getirdiği eleştiri ve bu ilişkilerin tasfiyesi önerilerine rağmen, birlikte hareket etmeyi kolaylaştırıcı işlevinden dolayı bu faktörü canlı tutmayı yeğlediği görülür. Ninova'ya göç sürecinde benimsenen ikna yöntemi de yine bu duruma bir örnektir.

---

[550] R. K. Yüz Yüze Görüşme, 1 Şubat 2012, Mısirik.

Bu arada, Irak Kürdistanı'nda kalmayı seçtiği halde daha sonra Ninova'ya gelen bir grup mülteci de bulunur. Oramar köylülerinden yaklaşık yüz aile önce Irak Kürdistanı'nda kalır. Ancak, KDP yönetimi bu köylülerin seçtiği bölgeye yerleşmelerine izin vermeyince, bu aileler de Ninova'ya göç etmek zorunda kalır.[551]

Son tahlilde, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde mültecilerin politik bir hedef doğrultusunda PKK ile birlikte hareket ettiği iddiasını dile getirmek yersiz görünür. Zira Mahmur Kampı'nda yaşayan bir mültecinin ifadesiyle, "Herkesin bir devrim bilinciyle buraya geldiğini söyleyemeyiz. Çoğu nereye geldiğini bile bilmiyordu. Bazılarını örgüt ikna etti, bazılarını zorla getirdi. Bazıları da yol bilmediğinden, yer insan tanımadığından geldi. Bu bir gerçektir."[552]

Ancak, bu gerçek, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiyesi sürecinin aynı anda bir yeniden inşa sürecine dönüşmesinin önüne geçmez. Bu yeniden inşa sürecinde ise PKK'nin, Atruş Kampı'ndan farklı olarak ikna yanında kimi zaman zora başvurduğu da görülür. Bu durum, mültecilerin politik özneler olarak ortaya çıkmalarında önemli bir etkendir. Bu bağlamda, özellikle Türkiye tarafından hala bir PKK üssü olarak kabul edilen Mahmur Kampı'nda şekillenen kolektif yaşam da, bir mülteci savaşçılar topluluğundan çok, mülteciliğin bir politik varoluş biçimine işaret

---

[551] Sözkonusu ailelerin lideri konumunda olan vebu çalışma çerçevesinde görüşme yapılan mültecilerden biri olan Fazıl Buldan, bu 100 ailenin Irak Kürdistanı'nda Akre şehri yakınlarına yerleşmek istediğini, zira bu isteklerini KDP yönetimine bildirdiklerini, ama hiçbir haber alamadıklarını söyler. Buldanâ göre, KDP doğrudan izin vermediğini söylemez, ancak izin verdiğine dair bir haber de yollamaz. Buldan, bir anlamda Ninova'ya göç etmeye mecbur kaldıklarını vurgular. Buldan ve ailesinin Atruş Kampı açıldığında yine KDP tarafından güvenliklerinin kamp dışında sağlanamayacağı gerekçesiyle kampa yerleşmeye zorlandığı bu çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilmişti. Fazıl Buldan, Yüz Yüze Görüşme, 12 Haziran 2013, Erbil.

[552] H. Y., Yüz Yüze Görüşme, 12 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

eder. Aşağıda Mahmur Kampı'na ilişkin ayrıntılara geçmeden önce, Ninova'da mültecilerin konakladığı ikinci durak Nehtara'da yaşananlara değinmek yerinde olacaktır.

4.1.3. Nehtara

Ankara Antlaşması, Türkiye'nin Irak Kürdistanı'nda süren iç savaşı sonlandırmak için ortaya konulan uluslararası çabalardaki etkinliğini sınırlayan gözlemci pozisyonundan çıkıp, bir taraf konumuna gelmesinin miladı olarak kabul edilir. Antlaşma çerçevesinde gerçekleştirilen dört görüşme sonucunda, KDP ve KYB arasında bir uzlaşma sağlanamaz. Ancak, bu antlaşma tarihinden sonra PKK'nin Irak Kürdistanı'ndan hem askeri hem siyasi olarak dışlanması konusunda Türkiye önemli kazanımlar elde eder. Atruş Kampı'nın kapatılması bu kazanımlardan ilki sayılabilir. Sözkonusu uzlaşma görüşmelerinin sona erdiği Mayıs 1997'de gerçekleştirilen Çekiç Operasyonu ve Ekim 1997'de gerçekleştirilen Şafak Operasyonu ise PKK'nin özellikle Türkiye'ye sınır Behdinan bölgesinden büyük ölçüde çıkartılmasıyla sonuçlanır.

Bu süreçte, Ninova'nın Ayn-Sufni bölgesinde sıkışıp kalan mültecilerin durumu daha da zorlaşır. Zira bir yandan Türkiye'nin Irak Kürdistanı'nın iç bölgelerine kadar uzanan askeri hareketliliği, bir yandan KDP-KYB iç savaşında PKK'nin takındığı KYB'ye yakın tutum, mültecileri yeniden iki ateş arasında bırakır. Özellikle 16 Mayıs 1997 tarihinde PKK'li hasta ve yaralıların tedavi gördüğü Erbil'deki Rızgari hastanesine KDP ve MİT tarafından yapılan baskın, mülteciler arasında büyük tedirginliğe yol açar. Bu baskın sırasında yaklaşık 60 kişi ölür ya da

kaybolur.[553] Bu olayın hemen ertesinde ise Türkiye ve KDP güçlerinin Ninova'da mültecilerin yaşadığı kamp bölgesine saldıracağı bilgisi yayılır.

Aslında Ayn-Sufni 36. Paralelin güneyinde ve dolayısıyla Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin denetimi dışında olduğu halde, bu saldırı ihitmali göz ardı edilemez. Paradoksal olan, sözkonusu süreçte Ayn-Sufni'de mültecilerin hayatını tehdit eden risklere karşı BMMYK'nın da Duhok Valiliği ile işbirliği arayışında olmasıdır.[554] Nihayetinde, korkulan KDP-MİT ortak baskını gerçekleşmese de 1997'nin son günlerinde Lokman ve Welat adında kampın asayişinden sorumlu iki kişi bir araçtan açılan ateş sonucu hayatını kaybeder. Bu olayın failleri açığa çıkmaz, ancak Ayn-Sufni'den ayrılma süreci bu olayla birlikte hızlandırır.

Bu arada, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde yeni bir kampın açılması için Saddam Hüseyin rejimi ile kurulan temastan bir sonuç alınamaz. Zira Saddam Hüseyin rejimi, Türkiye'de iş başına gelen yeni hükümetin Irak'la ilişkileri normalleştirme yönünde attığı adımları mültecileri kabul ederek riske atmak

---

[553] Sözkonusu hastane baskını sırasında PKK'nin kullandığı bir bina da saldırıya uğrar. 14 Mayıs 1997 gecesi gerçekleşen bu saldırılar sırasında kaç kişinin öldüğüne dair resmi bir bilgi bulunmaz. Ancak, sürece tanıklık edenlerin ifadelerine göre bu sayı 60 civarındadır. Hatta bu saldırı sırasında bazılarının ölmediği fakat KDP tarafından tutuklanarak hapse atıldığı iddia edilir. Bazılarının da ele geçmemek için pencerelerden atlayarak intihar ettiği söylenir. Bu iddialara dayanarak bazı mülteciler, 2012 yılında Kürdistan Parlamentosu'nda geçmişe dönük kayıp ve ölümlerin araştırılması amacıyla kurulan komisyona yakınlarının akıbeti hakkında bilgi edinmek için başvurur. Ancak, bugün itibariyle sonuçlandırılmış bir başvuru bulunmamaktadır. Bu arada, saldırıya hedef olan PKK binası hala Erbil'de üzerinde kurşun izleri olduğu halde muhafaza edilmektedir. Saldırılarda ölenlerin ise aynı gece Erbil yakınlarındaki bir mezarlığa gömüldüğü bilinmektedir.

[554] PKK bu bölgenin hiçbir otoriteye ait olmadığını iddia eder. Ancak, BMMYK görevlilerinin fiili olarak Duhok Valiliği üzerinden Irak Kürdistanı'nda mevcut siyasi otoriteyi tanıdığı ve bu bölgenin güvenliği konusunda işbirliği yaptığı görülür. Bkz EK 12 Özel Arşiv.

istemez.[555]Bunun üzerine, mültecilerin KYB kontrolünde bulunan bölgeye taşınması alternatifi güç kazanır ve Osman Öcalan'ın iddiasına göre, Celal Talabani ile varılan anlaşma sonucu mültecilerin Süleymaniye yakınlarında kurulacak bir kampa yerleştirilmesinde taraflar mutabık kalır.[556]

Bu tabloda, mültecilerin takındığı tutum ise tüm risklere rağmen bulundukları bölgeden ayrılmama yönünde gelişir. Bir mülteci bu tutumun nedenini, "Artık herkes yorulmuştu. Ne olacaksa olsun diyordu" şeklinde açıklar.[557] Bu durum, Ayn-Sufni'den ayrılma konusunda ısrarlı olan PKK'nin kamp sorumluları ve mülteciler arasında sorunlar yaşanmasına neden olur. Bazı mülteciler, "Bize yalan söylüyorsunuz, nereye götüreceksiniz belli değil" diye karşı çıkar.[558] Hatta bu süreçte Ayn Sufni'den ayrılarak tekrar Irak Kürdistanı'na geçen aileler olur.[559]

---

[555] 30 Haziran 1997'de kurulan 55. Hükümetin ilk icraatlarından biri Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Bağdat'ı ziyareti olur. Bu ziyaretin amacı görünürde sözkonusu süreçte uluslararası toplumun gündeminde olan ve Irak'ın sahip olduğu iddia edilen kimyasal silahlardır. Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin arasında gerçekleşen görüşme, bir anlamda Türkiye'nin arabuluculuk rolü üstlenmesi olarak yorumlanır."Saddam Hüseyin Türkiye'yi Vurmaz", **Hürriyet**, 8 Şubat 1998. Şubat 1998'de gerçekleşen bu ziyaretin tam da mültecilerin Irak topraklarına geçişi için Bağdat yönetimiyle görüşmeler yaptığı bir zamana denk gelmesi gelişmelerin seyrini etkiler.

[556] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

[557] R.S., Yüz Yüze Görüşme 27 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[558] S. H., Yüz Yüze Görüşme, 13 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[559] PKK aslında Ninova'da özellikle sayısal nitelikleri nedeniyle mültecilerin omurgasını oluşturduğu iddia edilen Hilal ve Mıjin köylülerini ayırmaya teşebbüs eder. Bir grup Hilal ve Mıjinli aileyi ayırarak Irak Kürdistanı'nda bırakmak ister. Ancak, sözkonusu köylülerin buna tepkisi oldukça sert olur. İlk kez Ninova'da mülteciler, bu kararın uygulanmasında ısrarcı davranan PKK'yi temsil eden kamp yöneticilerine saldırır. Bu olay ertesinde saldırıya uğrayan PKK yöneticisi görevinden el çektirilerek yerine başkası gönderilir. Mülteciler bu olayı "PKK'ye kafa tutulan ilk olay" olarak anar.

Nihayetinde, 13 Şubat 1998'i günü PKK'nin kamp sorumluları mültecilerle bir toplantı yaparak, Türkiye ve KDP güçlerinin iki gün sonra Ninova'ya bir saldırı düzenleyeceğini söyler. Bu saldırıda mültecilerin toplanarak zorla Türkiye'ye götürüleceği iddia edilir. Dolayısıyla, mültecilerden hemen toparlanmaları ve aynı günün gece yarısı Ayn-Sufni'ye yaklaşık 20 km uzaklıkta bulunan yeşil hatta geçmeleri istenir. Mültecilerin itirazları bu acil durum anında önemini yitirir. Yanlarına sadece birer battaniye ve biraz yiyecek alma imkanı bulan mülteciler, yaklaşık iki saat süren bir yürüyüşün ardından, tam yeşil hat üzerinde bulunan Nehtara'ya ulaşır.

Bu arada, yaklaşık bir yıl konaklanan alandaki çadırlar kamp alanı terk edilirken yakılır. PKK geride hiçbir iz bırakmama gerekçesiyle bunu yaptığını söyler. Ama mültecilerin hafızasında bu olay, Ayn-Sufni'yi terk etmek istemeyenlere bir gözdağı olarak iz bırakır. Zira Nehtara, yakılan kamp alanına arabayla yalnızca yirmi dakika uzaklıktadır ve bu acil durum anında Nehtara'ya geçmek zorunda kalanların geriye dönme ihtimali böylelikle önlenmeye çalışılır.

Nehtara'ya ulaşıldığında ise mülteciler kendilerini mayınla kaplı bir arazinin ortasında bulur. Bir mülteci Nehtara'daki durumlarını şöyle aktarır:

> "Sabah saat dokuz gibi yolun iki yanı mayınla döşeli bir asfalta ulaştık. Arkamızı Türkiye ve KDP saldıracak diye PKK tutmuş, önümüzde Saddam'ın askerleri. Asfaltın üstünde öylece kaldık. İlk gün Saddam'ın askerleriyle bir adım ileri bir adım geri bir mücadele oldu. Çadır yok. Şubat ayı, hava soğuk. Gece naylonların altına girip uyumaya çalıştık. Tam yirmi gün o asfaltın üstünde öyle kaldık."[560]

Bu süreçte mülteciler bir yandan Irak askerleriyle çatışırken bir yandan da yine Irak akerlerinin verdiği yemeklerle karnını doyurur. Ancak, Irak rejiminin

[560] S.H., Yüz Yüze Görüşme, 13 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

mültecileri kabul etmeme ısrarı devam etmektedir. Öte yandan, KYB lideri Celal Talabani ise mültecileri Süleymaniye'ye kabul edemeyeceği haberini gönderir. Talabani'nin bu kararında Türkiye'nin baskılarının etkili olduğu iddia edilir.[561]

Yeşil hat üzerinde sıkışıp kalan mülteciler ise yirmi günün sonunda üstünde kaldıkları asfaltın iki yanına yerleştirilir. Bu arada BMMYK'nin çadır ve gıda yardımlarına yeniden başlar. Ancak, mayınlarla dolu bu arazide neredeyse kımıldamak bile imkansızdır. Nitekim bir mülteci mayına basarak ayağını kaybeder, odun toplamaya giden iki mülteciden bir daha haber alınamaz.

Nihayetinde, aradan geçen üç ayın sonunda, 25 Mayıs 1998 günü mülteciler BMMYK'nin sağladığı otobüslerle Irak rejiminin kontrolü altında bulunan Mahmur kasabasına taşınır. BMMYK'nin aracılık ettiği görüşmelerde Irak rejimi yalnızca beşyüz mülteciyi kabul edeceğini söyler, ama Nehtara'da bulunan yaklaşık altı bin mültecinin hepsi Mahmur Mülteci Kampı'na geçer.

Bu geçiş, mülteciler için 2005 yılına kadar süren bir izolasyon dönemine ilk adımdır. Zira Mahmur Kampı'nda yaklaşık yedi yıl boyunca mülteciler adeta hapsolur. Muhatap oldukları tek siyasi otorite PKK, temas ettikleri tek sosyal grup da Mahmur kasabası sakinleridir. Ancak, bu duruma rağmen yukarıda sözü edilen mülteciliğin bir politik varoluş biçimi olarak inşa süreci kesintiye uğramaz, ortaya çıkan durum yalnızca bir erteleme haline işaret eder.

Bu aşamada, sözkonusu inşa süreci, önce Irak Kürdistanı'nda kalan mültecilerin yaşadığı yerleşkeler ölçeğinde ele alınacaktır.

[561] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

4.2. Politik Sınırların Yeniden İnşası: Yerleşkelerde Yaşam

Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiyesi sürecinde Irak Kürdistanı'nda kalma yönünde tercihlerini kullanan mülteciler, bugün Duhok sınırları içinde bulunan beş yerleşkede yaşamlarını sürdürmektedir. Bu yerlekşekerden Mısirik ve Gregewre Duhok'un kuzeyinde birbirine sınır bir konumda bulunurken, Darato, Hassaniye ve Mala Berwan yerleşkeleri yine birbirlerine sınır konumda ancak Duhok'un güney sınırında yer almaktadır. Bu yerleşkeler dışında, başta Zaho olmak üzere Duhok, Erbil ve Süleymaniye şehirlerine dağılmış mülteci aileler de bulunmaktadır. Ancak, Atruş Kampı ertesinde Irak Kürdistanı'nda kalan Türkiye Kürdü mültecilerin büyük bir çoğunluğunun hala bu yerleşkelerde ikamet ettiği söylenebilir.[562]

Yeniden yerleşim sürecinde ortaya çıkan bu yerleşkelerin hepsi, varolan köylerin birer parçası olarak konumlanır. Mülteciler önce her bir köyün çeperine kurulan çadırlara yerleşir. Daha sonra bu çadırların yerini, malzemeleri BMMYK tarafından temin edilen evler alır.[563]Mültecilerin yerleşkelere dağılımında en dikkat çekici unsur, aile, köy ya da aşiret bağlarının belirleyici olmasıdır. Bu bağlamda, özellikle Darato, Hassaniye ve Mala Berwan yerleşkeleri homojen bir nitelik taşır. Birbirine sınır olan bu yerleşkelerden Hassaniye'de ağırlıklı Mıjin olmak üzere Seve ve Bılehe köylüsü mülteciler yaşamaktadır. Darato'da sadece Kinyaniş, Mala

---

[562] Mültecilerin yerleşkelere göre dağılımına ilişkin tablo için bkz. EK 1.

[563] BMMYK yerleşkelere çadır ve gıda yardımı yanında her bir aile başına 600 briket, kalas ve çimento dağıtır. Mülteciler evlerini kendi inşa eder. Bu arada mültecilere yapılan gıda yardımı Haziran 1996 itibariyle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı 986 sayılı karar çerçevesinde yapılmaya başlar. Bu karar, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ertesinde Irak'a uygulanan ambargonun yalnızca gıda ve ilaç almak şartıyla petrol satmasına izin verilmesine ilişkindir. Sözkonusu bu gıda ve ilaç yardımının Irak halkına dağıtılması için düzenlenen karneler, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde yerleşkerele geçen Türkiye Kürdü mültecilere de verilir.

Berwan'da ise sadece Mıjin köylüleri bulunmaktadır.[564]Bu her üç yerleşkede yaşayan mülteciler Goyi ve Oramar aşireti mensubudur.

Ancak, Duhok'un güney sınırında bulunan bu yerleşkeler, aynı anda Irak Kürdistanı'nda Goyi ya da Oramar aşiretlerinin yoğun yaşadığı bir bölgeye denk düşmez.[565] Sözkonusu köylülerin bu bölgeye yerleştirilmesinde belirleyici olan KDP yönetimidir. Aslında, yukarıda yer verildiği üzere, örneğin Darato'ya yerleşen aileler BMMYK görevlilerine Erbile'e sınır Akre şehrine gitmek istediklerini bildirir. Ancak, yürütülen görüşmelerde nihai kararı veren taraf KDP olur.

Bu dağılım, Mısirik ve Gregewre yerleşkelerinde görece daha heterojendir. Aslında Duhok'un kuzeyinde ve dolayısıyla Türkiye sınırına yakın bu bölgede, mülteciler ilk aşamada akrabalarının yanına yerleşir. Ancak, kısa bir süre sonra hemen hepsi Mısirik ve Gregewre yerleşkelerinde toplanır. Bunun en önemli nedeni ise mültecilerin yeniden yerleşim sürecinde Türkiye'nin başlattığı Çekiç Operasyonu'dur. Bu operasyon sırasında, farklı köylere dağılan mülteciler güvenlik gerekçesiyle Mısirik ve Gregewre'ye nakledilir. Çünkü Türkiye'nin doğrudan mültecileri hedef alan tehditleri devam etmektedir. Bu tehdidin birebir tanığı bir mülteci yaşadıklarını şöyle aktarır:

> "Biz Atruş'tan1997 Newroz'unda ayrıldık. Kiçan aşireti olarak bir tanıdık aracılığıya Semel'de bulunan Mehmet Ağa'ya başvurduk. Bize, Merina benim köyüm

---

[564] Mala Berwan yerleşkesinde yaşayan mülteciler Atruş Kampı ertesinde Ninova'ya göçedenlerden oluşur. Zira yukarıda yer verildiği üzere, Ninova sürecinde PKK'li kamp yöneticileriyle anlaşmazlığa düşenlar olur. Bunlar arasından bir grup Mıjin ve Zıraviki köylüsü, yaklaşık bir yıl aradan sonra Irak Kürdistanı'na geri döner. Geri döndüklerinde de Hassaniye'ye yerleşmek isterler, çünkü Mıjin ve Zıraviki'ye yakın Hilal köyünden bir grup Hassaniye'de yaşamaktadır. Ancak, bu köylüler Hassaniye yerine hemen sınırında bulunan Mala Berwan'a yerleştirilir.

[565] Bu üç yerleşkenin bulunduğu bölgede yaşayanların büyük bir çoğunluğu Goran aşireti mensubudur.

> gidin oturun dedi. Orda tam üç ay kaldık… Bir gün baktık Merina Türk tanklarıyla dolmuş. Önlerine gelen her köylüyü çeviriyorlardı. Helikopterler havada uçuyordu. Çok korkmuştuk. Korkumuzdan çadırın dışına bile çıkmadık. Bu arada köyün çocukları askerlerin yanına gidip geliyordu, bizim burada olduğumuzu söylerler diye endişeleniyorduk. Türk askeri bizi gelir tutar götürür dedik. Bunun üzerine ben köyün Asayiş müdürünün yanına gittim. Bu arada üç gündür BM erzak da getirmiyordu. Ne oluyor bilemiyoduk. Asayişe bu nedir diye sordum. O da elimizde değil dedi. Çocukların bizi ihbar etmesinden endişelendiğimizi söyledim. Türk askeri bizi tutar götürürse ya da öldürürse siz ne yapacaksınız diye sordum. Vallaha bilmiyorum dedi. Ama köye haber gönderdi, kimse askerin yanına gitmesin diye emir verdi. Bu arada biz de Saddam zamanında yapılmış boş evler vardı, o evlere geçip saklandık. Bir akşam evlerin önüne bir otobüs geldi, farları söndürdü. Bir kişi Mehmet diye bağırdı. Baktım Asayiş komutanı ve muhtar gelmiş. Erkekleri topla getir, biz sizi toplayıp götürücez, kadınlar ve çocuklar kalsın dedi. Biz çok korktuk, nereye götürecekler diye çok korktuk. KDP'ye asla güvenmiyorduk. Eğer Türkiye'ye teslim ederlerse kendimizi yakarız dedik. Onlar da korkmayın demediler, ne yapacaklarını söylemediler. O zaman bizi aldılar Misirik'e getirdiler. Yol boyunca hiç farları yakmadan geldik. Sonradan kadın ve çocuklar da geldi, buraya yerleştik."[566]

Aynı günlerde yine Duhok'a bağlı, örneğin, Xanke'ye yerleşen altmış aile ya da Xırabdin'e yerleşen otuz aile de Mısirik'e nakledilir. Böylelikle, sayıları çoğalan mültecilerin bir kısmını Mısirik'e sınır Gregewre köyüne yerleştirme zorunluluğu doğar. Dolayısıyla, Mısirik ve Gregewre yerleşkelerinde yaşayan mülteciler farklı köy ve aşirete mensup mültecilerden oluşur.[567]

---

[566] M. D., Yüz Yüze Görüşme, 5 Şubat 2012,Gregewre.

[567] Mısirik ve Gregewre'ye 1998 yılında Hassaniye ve Mala Berwan yerleşkelerinden ayrılan bazı aileler de katılır. Bu arada, 2000'li yıllar boyunca Mahmur Mülteci Kampı'ndan ya da Türkiye'den kaçanlar da yine Mısirik ve Gregewre'ye yerleşir. Bu süreçte sözkonusu yerleşkelerin tercih edilmesinin en önemli neden akrabalık ilişkileri gibi görünür. Ancak, KDP'nin bu konudaki yönlendirmeleri de dikkat çeker. Zira sözkonusu kişiler arasında örneğin Zaho'ya yerleşmek isteyen ailelere izin verilmez. Zaho'ya yerleşmiş olanlar ise mültecilere yapılan yardımlardan büyük ölçüde yararlanamaz.

Son tahlilde, mültecilerin yerleşkelere dağılımına bakıldığında ortaya çıkan durumun, Atruş Kampı sürecinde keskinleşen politik sınırları silikleştirmesi beklenir. Zira kamp düzeninin dağılmasıyla birlikte, herşeyden önce çizilen fiziki sınırların ayrıştırıcı etkisi ortadan kalkar. Diğer yandan, yeniden yerleşim alanlarının seçilmesinde belirleyici olamasa da, mevcut aşiret bağları canlanır; hem mülteciler arası hem de yerel yönetim ve halkla kurulan ilişkiler ilk aşamada aşiret bağları üzerinden gelişir.

Ancak, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere, sözkonusu politik sınırlar yeniden şekillenerek devam eder. Çünkü, en başta yerleşkelerin bulunduğu bölgeye askeri ve siyasi olarak hakim olan KDP'nin benimsediği güvenlikçi politikalar, mültecilerin tecrit edildiği bir gettolaşma sürecini başlatır. Bu süreçte, mültecilerin çevreyle teması büyük ölçüde snırlandırılırken, yerleşkeler arasında dahi ilişki kurulamaz.

Öte yandan, mülteciler ise bu gelişmelere mülteci kimliklerini daha çok sahiplenme yoluyla karşılık verir. Bu haliyle, yerleşkelerde mültecilik bir sığınma değil, bir direnme deneyimidir. Yerleşkeler ölçeğinde yeniden çizilen sınırlar ise hiçbir siyasi otoritenin mültecilere tam olarak nüfuz edemediği bir politik imkan alanı yaratır. Aşağıda bu sürecin gelişimi iki ayrı dönem üzerinden tartışılacaktır.

4.2.1. Yeniden Yerleşim ve Asimilasyon Politikaları (1997-2003)

Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde Irak Kürdistanı'nda yeniden yerleşim sürecinde ortaya çıkan Mısirik, Gregewre, Darato, Hassaniye ve Mala Berwan yerleşkelerinde yaşam, mülteciler için yoğun bir siyasi baskı altında şekillenir. Zira yerleşkelere geçişten hemen sonra PKK ve KDP arasında yeniden başlayan iç savaş

ortamında, hem Kürdistan Bölgesel Hükümeti hem de yerel halk, mültecileri tehdit olarak görür. Mültecilerin varlığı adeta PKK'nin doğrudan silahlı bir güç olarak yaşam alanlarına sızmalarıyla eş tutulur. Bu nedenle, yerleşkelere giriş ve çıkışlar *Asayiş* güçleri tarafından sıkı denetim altına alınır. Mültecilerin yalnızca iş, sağlık, düğün ve taziye nedeniyle çıkışlarına izin verilir.

Öte yandan, mültecilerin yerel halkla teması da büyük ölçüde engellenmeye çalışılır. Zaten içinde bulundukları köylerin çeperine konuşlandırılan yerleşkeler, sosyal olarak da dışlanır. Amaç, mültecilerin PKK propogandası yaparak yerel halkı etkileme ihtimalinin önüne geçmektir. Nitekim, her bir yerleşkenin bulunduğu köyde, özellikle köyün muhtarı ya da Ağa'sıkonumundaki kişiler eliyle bir sivil güvenlik ağı kurulmaya çalışılır. Mısirik ve Gregewre'yi de içine alan bölgenin Ağa'sı olan Süleyman Hasso Kelki kendisiyle bu konuda yapılan görüşmeyi şöyle aktarır:"Semel Kaymakamı yanıma geldi, önce izin istedi. Türkiye'den gelenleri getirip buraya yerleştireceğiz dedi. Ama gözünüz üstlerinde olsun, aranıza girip çıkmalarına izin vermeyin, kimse görüşmesin dedi. PKK'lidirler, dikkatli olun dedi."[568]

Bu arada, yerel halkın mültecilerle bu ilk doğrudan temas sürecindeki tepkileri de siyasi otoritenin tutumunu pekiştir niteliktedir. Örneğin Hassaniye'de yaşayan bir mülteci, köylülerin kendilerine korkuyla baktıklarından, "Namaz kılarken bizi gördüklerinde, bak bak namaz kılıyorlar diye birbirilerine gösterirlerdi" diyerek söz eder.[569] Dolayısıyla, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde KDP tarafından bir asimilasyon politikası olarak uygulamaya konulan yeniden yerleşim

[568] Süleyman Hasso, Yüz Yüze Görüşme, 17 Nisan 2012, Semel.

[569] Bu tepkinin nedenini bir mülteci şöyle açıklar: "İlk önce bizi Mesihi (Hıristiyan) sandılar, çünkü burada Bağdat'tan gelmiş Mesihi göçmenler de var. Ama sonra öğrendiler ki PKK'liyiz,PKK'yi Allah'sız bildikleri için innmadılar, şaşırdılar". M.S., Yüz Yüze Görüşme, 13 Mart 2012, Hassaniye.

planı, mültecilerin tecrit edildiği bir getto düzeninin ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Bu düzende, birbirlerine yakın hatta çoğu sınır olan yerleşkeler arasında dahi ilişkiler izne bağlıdır.

Mültecilerin çevreyle temasının görece kontrolsüz gerçekleştiği eğitim ve iş sahalarında da tablo değişmez. Yerleşkelere geçişten yaklaşık altı ay sonra, oniki yaş altı çocuklar mevcut köy okullarında eğitime başlar. Ancak, bu okullarda eğitim alabilmek için mülteci çocuklara önce üç ay Arapça kursu verilir. Mülteci çocukların hemen hepsi Atruş Kampı'nda Latin harfleriyle okuma-yazma öğrenmiş olduğundan, bu kursa katılmak zorunlu tutulur.[570] Ancak, en başta dil sorunu mülteci çocukların eğitime katılımını büyük ölçüde sınırlar. Diğer yandan mülteci çocukların "Kempe PKK" diye akranları tarafından dışlanması, uyum sorunlarına yol açar. Bu arada, yaşanan ekonomik sıkıntılar da çocukların eğitimlerine devam etmesinin önünde bir başka engel olarak belirir.

Yerleşkelerde mültecilerin temel ihtiyaçları ilk aşamada BMMYK tarafından karşılanır.[571] Ancak, bu yardımlar hiçbir zaman yeterli olmaz. Dolayısıyla, mültecilerin hemen hepsi tarlalarda işçi olarak çalışır. Aslında çoğu daha önce geçimlerini hayvan ticareti ile sağladıklarından yine aynı işi yapmak isteseler de,

---

[570] Resmi bir veri bulunmamakla birlikte, yerleşkelerde kız öğrencilerin okula gitme oranıyla erkekler arasında bir fark olmadığı söylenebilir. Ancak, kız çocularının çoğunun 9. sınıftan sonra okuldan ayrılmaları da dikkat çeker. Çünkü aileler artık genç bir kadın olarak dikkat çektiklerini düşünür. Erkek çocukları ise genellikle 12. sınıfın sonuna kadar devam etmektedir. 2012 yılı itibariyle toplam beş yerleşkede yaşayan gençler arasında üniversiteye gidenlerin sayısı ise yalnızca sekizdir. Bu sayı, aşağıda ayrıntılarına yer verilecek olan, Mahmur Mülteci Kampı'nda yine aynı yıl itibariyle üniversiteye giden gençlerin sayısının 530 olduğu gözöüne alınacak olursa oldukça düşüktür.

[571] Bu yardımlar, yukarıda vurgulandığı üzere, ilk aşamada evlerinin inşası için gerekli inşaat malzemelerinden oluşur. Diğer yandan, her ay düzenli olarak temel gıda maddeleri ve gazyağı dağıtılır. Ayrıca gezici sağlık ekipleri ilaç ve tedavi masraflarını karşılar.

serbest dolaşımlarının yasaklandığı bir ortamda tarlalarda işçi olarak çalışmaktan başka yol bulamazlar. Bu imkandan da komisyonculuk yapan kişinin üstüne isimlerini zimmetleyerek yararlanabilirler. Her bir yerleşkeden sorumlu *Asayiş* görevlileri sabah yerleşkeden çıkışlarda, akşam da yerleşkelere girişte bu isimleri kontrol ederek geçişlere izin verir.

Yerleşkelerin bulunduğu Duhok bölgesinde askeri ve siyasi olarak kontrolü elinde bulunduran KDP'ye üyelik kartları ise mültecilerin daha geniş bir alanda dolaşabilmelerini sağlayan yegane resmi belge olarak işlev görür. Mülteciler, özellikle *Asayiş* görevlileri eliyle KDP'ye üye olmaları için yapılan baskılara ilk aşamada direnir. Zamanla, bu karta sahip olanlara sağlanan kolaylık ise caydırıcı bir etki yaratır. Zira askeri kontrol noktalarından geçişlerde ya da iş bulmakta, KDP üyelik kartı önemli bir avantaj sağlar. Ancak bu üyelik, aynı zamanda, mültecilerin KDP faaliyetlerine katıldığı ya da KDP içinde görev aldığı anlamına gelmez. Özellikle 2005 yılına kadar bu durum değişmez.[572]

Son tahlilde, 1997-2003 yılları arasında yerleşkelerde yaşam büyük ölçüde bir hayatta kalma mücadelesidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal baskılar altında, mülteciler bir anlamda PKK'li kimliklerinin diyetini öder. Ancak, bu süreçte hiçbir siyasal faaliyet içinde bulunmazlar. Bu arada sıkı güvenlik önlemleri altında zaten mülteciler ve PKK arasında temas bulunmaz. KDP'ye üyelik ise, yukarıda yer verildiği gibi, bir siyasi faaliyet değil, asgari yaşam koşullarını sağlamanın bir gereğidir. Nihayetinde, mültecileri bir yandan güvenlik çemberine alarak dışlama, bir yandan da siyasi baskı yoluyla asimile etme politikaları sonucu yerleşkelerde ortaya çıkan durum, ilk bakışta apolitik bir yaşam biçimidir.

[572] Mülteciler bu kartlarıyla ilk kez 2005 yılında KBY'de yapılan Kürdistan Parlamentosu seçimlerinde oy kullanır.

Bir mülteci bu durumu, "Aslında burada (Irak Kürdistanı) yaşadıklarımız, Türkiye'de yaşadıklarımızdan farksızdı" diyerek tarif eder.[573] Ancak, buna rağmen mülteci olmaktan vazgeçmeyişlerinin nedeni, mülteci statüsü üzerinden inşa edilen politik kimliğe. Herşeyden önce mülteci olmayı seçmek, ne Türkiye ne de Irak Kürdistanı'nda mevcut siyasi otoriteye tabi olmadıklarının göstergesidir. Bu bağlamda, hemen hepsi kendilerini PKK'li olarak tanımlasalar da, Mahmur Kampı yerine yerleşkelerde bir yaşamı tercih ederek, aynı anda PKK otoritesine karşı da rezerv koyarlar. Dolayısıyla, mültecilik apolitik olmaktan çok, bilakis, politik bir pozisyonun ifadesidir. Bu politik pozisyonda, her bir mültecinin kendini hayatın öznesi olarak konumlandırdığı; asgari yaşam koşullarını sağlamanın gerekleriyle, politik tercihlerin gereklerini ayrıştığı; mekanın ise savunulacak siyasal bir alan olmaktan çıkıp bir yaşam alanına dönüştüğü görülür.

Bu yaşam alanının mekanı yerleşkelerde, mülteciler her türlü siyasi otoriteden bağımsız yeni bir örgütlenme biçimi geliştirir. Aslında her bir yerleşkede *Asayiş* mülteciler arasından bir kişiyi muhtar olarak tayin eder. Muhtarlar özellikle BMMYK, yerel yönetim ya da halkla ilişkilerde mültecileri temsil etmekle sorumludur. Muhtarların statüsü remidir ve her ay düzenli olarak maaş alırlar.[574] Ancak, muhtarların bu rolü, yerleşkelerin iş işleyişinde belirleyici değildir. Örneğin mülteciler arasında çıkan sorunlarda her bir yerleşke ölçeğinde oluşturulan heyetler nihai karar mekanizmasıdır. Bu heyetler mültecilerin doğrudan onayı ile seçilen temsilcilerden oluşur. Temsilciler arasında *Rıspi (*ak sakallı*)* olarak anılan yaşlı ve deneyimli insanların yeri dikkat çeker. Fakat *Rıspiler*, alınan kararlarda heyetteki herkes kadar

[573] S.A. Yüz Yüze Görüşme, 21 Şubat 2012, Gregewre.

[574] 2012 yılı itibariyle muhtarlara ödenen maaş 50, 000 ID'dır. Bu rakam, yine aynı yıl itibariyle yaklaşık 40$ etmektedir.

paya sahiptir. Heyetin diğer üyeleri ise kimi zaman köy, kimi zaman aile düzeyinde bir temsile işaret eder. Kimseye yaş, eğitim ya da feodal düzende geçerli ağalık veya marabalık gibi pozisyonlardan dolayı bir ayrıcalık tanınmaz. Heyete üye kişilerin sayısı her bir yerleşkede yaşayan mültecilerin sayısıyla orantılı belirlenir. Heyet üyelerinin değişimi, düzenli aralıklarla yapılan bir seçimle gerçekleşmez; daha çok, ölüm ya da temsil edilen grubun kararına bağlı olarak değişir.

Nihayetinde, yerleşkelerde suçluların cezalandırılmasından, mağdurların haklarının tazminine, boşanma vakalarında nafakanın belirlenmesinden, ölüm vakalarında mirasın paylaştırılmasına kadar geniş bir yelpazede bu heyetlerin ortak kararı uygulanır.[575]Bu arada evlilik, doğum ve ölüm tescilleri de her bir yerleşkede aynı zamanda mülteci olan *Melle'*nin (imam) tuttuğu kayıtlara dayanır.[576]Bu biçimiye, yerleşkelerde yaşamı düzenleyen hukuk, yerel otoriteden tümüyle bağımsız

[575] Yerleşkelerde mevcut heyetler içinde kadınlar yer almaz. Ancak, küçük yaşta evlilik ya da başlık parasına izin verilmez. Diğer yandan, alan araştırması sırasında kadınlarla yapılan sınırlı görüşmeler sırasında yerleşkelerde yaşam ve daha önce sürdürdükleri köy yaşamı arasındaki farka ilişkin sorulara verilen yanıtlarda "Namus davası bitti" ve "Eskiden misafir geldiğinde yanına çıkamazdık ama şimdi çalışmaya bile gidiyoruz" gibi ifadeler öne çıkar. Ama örneğin, boşanma vakalarında eğer ayrılmayı talep eden kadın ise nafaka bağlanmaz, ancak erkek ise kadına nafaka verilmesi şartı konur. Bu arada yerleşkelerde ölümle sonuçlanan kaza ya da cinayet suçlarında ise hapis yerine "kan parası" olarak bilinen tazminat yöntemi işletilir. Bu konuda herhangi bir istatistik bulunmamakla birlikte, alan araştırması sırasında uzun süredir heyet üyeliği yapan mültecilerle yapılan görüşmelerde bu tür vakaların çok nadir yaşandığı bilgisi verildi. Zira tüm yerleşkelerde 1997-2012 yılları arasında ölümle sonuçlanan vaka sayısının yalnızca üç olduğu söylendi.

[576] Yerleşkelerde mültecilerin yaptığı evlilikler yerel makamlar tarafından ancak 2008 yılından sonra resmi kayıt altına alınmaya başlanır. Bu gelişmenin ortaya çıkışını Gregewre'de mültecilere dini nikah kıyan bir imam şöyle aktarır: "2007'de Semel hakimi beni çağırdı. Sen nikah yapıyormuşsun, nasıl böyle bişey yaparsın diye sordu bana. Ben de ona dedim, siz bize siz vatandaş değilsiniz, size mahkeme nikahı olmaz diyosunuz, biz de napalım? O zaman dedi, sen haklısın. Şimdi mahkeme nikahımızı yapıyorlar. Ama o zaman, 1997-2007 arası benim yapıp kaydını tuttuğum 267 nikah var". M. A., Yüz Yüze Görüşme, 5 Şubat 2012, Gregewre.

işler. Yerleşkelerde bugüne kadar yerel mahkemelere intikal eden hiçbir adli olay bulunmamaktadır.

Kurumsal bir nitelik taşımaktan uzak ve işleyiş biçimiyle mevcut siyasi otoriteyi dışlayan; diğer yandan, kendi içinde de bir hiyerarşi kurmayan bu düzeni, mülteciler şöyle savunur:

> "Burda hiç kavga olmaz. Bir sorun çıkarsa da aramızda toplanır, konuşur, çözeriz. Bu yüz sene önce de böyleydi, şimdi de böyle. Ama şu var. Mıjin'de olsa birbirimizle belki kavgamız olurdu ama burada olmaz. Biz burada laciyiz (mülteciyiz). Mesela burda Kürtler aşiretine bağlıdır, Ağa'sının sözü geçer ama bizde öyle bir durum yok. Herkes birbirine eşit ve kardeş. Ayrı düşersek onların içinde kayboluruz. Bir olmazsak bizim üstümüze yürürler, dağılırız."[577]

Son tahlilde yerleşkelerde mültecilik deneyimi çerçevesinde şekillendiği biçimiyle mülteci kimliği, yeni kurulan kolektivitenin asıl kaynağıdır. Bu bağlamda, ne etnik ne siyasal ne de sosyal/kültürel bağlar belirleyici bir rol oynar. Mülteci olmak, sözkonusu bu bağları dışlamayan ve fakat bu bağların üstünde bir pozisyonu ifade eder. Nihayetinde, Türkiye Kürdü mültecilerin özellikle 2003 yılından sonra Irak Kürdistanı'na entegrasyonunu mümkün kılan da bu pozisyondur.

4.2.2. Yerleşkelerin Entegrasyon Süreci

Irak Kürdistanı'nda hem KDP-KYB hem de KDP-PKK arasında süren iç savaş 1998 yılında sona erer.[578]İç savaşın sona ermesi Irak Kürdistanı'nda yaşamı

---

[577] L.Y., Yüz Yüze Görüşme, 1 Mart 2012, Hassaniye.

[578] KDP ve KYB arasında süren iç savaş fiili olarak 24 Kasım 1997 tarihinde KDP'nin ilan ettiği ateşkes ile sona erer. Ancak siyasi uzlaşma 17 Eylül 1998 tarihinde ABD Başkanı Bill Clinton'ın her iki parti liderini Washington'da buluşturduğu zirvede sağlanır. Washington Uzlaşması olarak anılan mutabakat KDP ve KYB arasında bugüne kadar süren güç paylaşımının (*power-sharing*) ve KBY'nin kuruluşunun temelini oluşturur.Irak Kürdistanı'nda yaşanan siyasal gelişmelerin

şekillendiren güvenlikçi politikalarda görece bir gevşemeye işaret eder. Ancak, bu gevşemenin Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilere yansımaları hemen gözlenmez.

Zira en az savaşın bitmesi kadar önemli bir başka gelişme, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da yakalanarak Türkiye'ye teslim edilmesidir. Bu süreçte, özellikle Türkiye'de bulunan PKK gerillalarının Irak Kürdistanı'na doğru geri çekilme kararı, yeni gerilimlerin doğmasına neden olur. Irak Kürdistanı'nda iktidarı paylaşan KDP ve KYB, geri çekilme kararına resmi olarak karşı çıkmaz. Fakat en başta Irak Kürdistanı'nda mevcut PKK'nin silahlı güçlerinin sayısal artışına bağlı olarak, güvenlikçi politikalar sürer.

ABD ve İngiltere önderliğinde oluşturulan Çokuluslu Koalisyon Kuvvetleri'nin 20 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirdiği Irak'ı işgal operasyonu ise bir başka önemli gelişme olur. Irak'ta yaşamın yeniden topyekün bir savaş durumuna evrildiği bu süreçte, Türkiye Kürdü mülteciler için varolan riskler farklıdır. Zira operasyon hazırlıklarının yapıldığı süreçte beliren Koalisyon Kuvvetleri'ne Türkiye'nin de dahil olması ihtimali, mülteciler tarafından doğrudan kendi

---

kronolojik bir listesi için bkz. http://www.refworld.org/docid/469f38a6c.html, 12.12.2014. PKK'nin Irak Kürdistanı'nda ateşkes ilanı ise PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'de mahkum edilmesi ertesinde gerçekleşir. Cemil Bayık, 7 Kasım 1999 tarihinde KDP liderliğine gönderdiği bir mektupta, çatışmaların sona erdirilmesi ve barışcıl bir sürece geçişte PKK'nin pozitif bir tutum takınacağını söyler. KDP'nin bu mektuba resmi bir yanıtı olmaz. Ancak, 24 Kasım 1998 tarihinde yine Bayık'ın yaptığı "KDP saldırılarına artık karşılık vermeyeceğiz" açıklaması fiili uzlaşmanın miladı olur. http://www.refworld.org/docid/3df4be4c8.html, 12.12.2014. Bu arada Türkiye'nin özellikle 2000 yılında Irak Kürdistanı'nda gerçekleştirdiği askeri operasyonlar sonucu PKK büyük ölçüde Irak Kürdistanı'nın kuzeyinden güneye, İran sınırındaki Kandil bölgesine çekilir. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri de, aşağıda yer verileceği üzere, PKK'nin KYB güçleri ile kısa süreli bir çatışma yaşamasına neden olur. http://www.refworld.org/docid/3df4be4c8.html, 12.12.2014.

varlıklarını hedef alabilecek bir tehdit olarak okunur. Mültecilerin hafızalarında, 1995'te gerçekleştirilen Çelik Operasyonu ya da 1997'de gerçekleştirilen Çekiç ve Şafak Operasyonları yeniden canlanır.

Ancak, mülteciler bu endişelerine rağmen yerleşkeleri terk etme yönünde bir eğilim içine girmez. Onun yerine, BMMYK ile o güne kadar büyük ölçüde gıda ve sağlık hizmetleri ile sınırlı ilişkiler, güvenlik ihtiyaçlarını da karşılayacak bir biçimde geliştirilir. Bu aşamada ilk gündeme gelen talep, yerleşkelere BM bayrağının asılması olur. BM bayrağı, yerleşkelere olası bir Türkiye saldırısına karşı caydırıcı bir tedbir olarak düşünülür. Öte yandan,1997 yılından sonra ikinci kez bir geri dönüş propramı gündeme gelir. 2003 yılında BMMYK tarafından hazırlanan bu programa başlangıçta Türkiye onay verir. Ancak, hiçbir zaman uygulamaya geçirilmez.[579] Zira

[579] 2003 yılında gündeme elen geri dönüş programı Türkiye'ye, Mahmur Mülteci Kampı'nın boşaltılacağı şeklinde yansır. Basında çıkan haberlere göre Ankara, ABD, BM ve Irak, 9 bini Mahmur Kampı'ndan olmak üzere 13 bin Kürt kökenli Türk vatandaşının geri dönüşü konusunda uzlaşmaya varır. "PKK Yuvası Boşaltılıyor", **Hürriyet**, 24 Ocak 2004. Bu uzlaşma çerçevesinde bir "Gönüllü Geri Dönüş Anlaşması" taslağı da ortaya çıkar. Bu taslağın bir kopyası için bkz. EK 13, Özel Arşiv. Ancak, sözkonusu taslak resmi bir anlaşmaya dönüşmez. İlk bakışta bunun nedeni, PKK'nin Haziran 2004'te Türkiye ile ateşkesi sonlandırma kararı gibi görünür. Ancak, aşağıda ayrıntılarına yer verilecek "sosyal reform" süreci göz önüne alındığında, geri dönüş programının aslında Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerden çok PKK'nin silahlı güçlerinin sivil hayata katılmasıyla ilişkili olduğu görülür. Zira geri dönüş programı, haklarında terör örgütüyle ilgili karar alınmış olanların " Topluma Yeniden Kazandırma" yasası çerçevesinde affedilmesini ve/veya isteyenlerin üçüncü bir ülkeye gitme haklarını da içerir. Bu çalışma çerçevesinde görüşülen Osman Öcalan da "sosyal reform" sürecinde PKK'li gerillalar ve yöneticiler bağlamında bu iki çözüm yolunun benimsendiğini teyit eder. Öcalan'ın iddasına göre ABD'nin arabuluculuğu ile Türkiye'nin de bu konuda onayı alınır. Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşmei 11 Temmuz 011, Koya. Bu çerçevede, Gönüllü Geri Dönüş Anlaşması'nın gündemden kalkmasının en önemli nedenlerinden birinin "sosyal reform" sürecinin sonlanması olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin geri dönüşü konusu 2007 yılında yeniden gündeme gelir. "Long Discussed Trilateral Makhmour Meeting to Convene March 5 in Geneva", **Today's Zaman**, 27 Şubat 2007. Bu görüşmelerin

Türkiye'nin Koalisyon Kuvvetleri'ne katılmayacağının kesinleşmesi ertesinde Irak Kürdistanı'nda yaşanan gelişmeler çok farklı bir sürecin önünü açar. Bu sürecin yerleşkeler ölçeğinde yansımalarını ise öncelikle değişen PKK-KDP ilişkileri üzerinden tartışmak yerinde olacaktır.

4.2.2.1. PKK-KDP-KYB Uzlaşması

2003 yılında Irak'ın işgali ertesinde Irak Kürdistanı'nda ortaya çıkan yönetim modeli, aslında 1991 Körfez savaşı sonrasında kurulan düzenin bir devamı niteliğindedir. Ancak, en başta Saddam Hüseyin rejiminin tamamen ortadan kalması ve ardından 2005 yılında kabul edilen yeni Irak Anayasası ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi, hem bölgesel hem uluslararası alanda tanınan bir entite haline gelir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde yer verildiği üzere, aslında bu durum uluslararası

çerçevesini ise ABD, Türkiye ve Irak arasında Ağustos 2006'da kurulan üçlü güvenlik mekanizması oluşturur. Zira Türkiye'nin bu mekanizmaya dahil olmasının öncelikli nedenlerinden biri Mahmur Mülteci Kampı'nın kapatılmasıdır. Ancak, önce Türkiye'nin ardından ABD'nin çekilmesiyle sözkonusu mekanizma çöker ve geri dönüş yeniden gündemden kalkar. Baskın Oran, et. al., **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler**, Yorumlar, Cilt III, 2001-2012, İstanbul, İletişim, 2013, s.286. 2009 yılından bu yana ise mültecilerin geri dönüşü, Türkiye'nin PKK ile yürüttüğü barış müzakereleri kapsamında gündeme gelmektedir. Bu çerçevede, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın çağrısı üzerine 19 Ekim 2009 tarihinde Türkiye'ye Habur Sınır Kapısı'ndan giriş yapan 34 kişilik "Barış Grubu" içinde Mahmur Mülteci Kampı'ndan da 26 kişi bulunur. Bu mültecilerin 22'si hakkında dava açılır ve beşi "örgüt propogandası yapmak" suçundan 9 yıl 6 ay hapis cezası alır. http://www.gazetevatan.com/habur-dan-gelen-baris-grubu-uyesi-hapiste-oldu-712813-gundem/.1.1.2015. Son tahlilde, 2009 yılından bu yana süren Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin geri dönüşü, BMMYK'nin dahil olmadığı ve Türkiye'nin de yalnızca güvenlik politikaları çerçevesinde değerlendirdiği bir konudur. Zira, 2009 yılında İçişleri Bakanı olan Beşir Atalay, mültecilerin geri dönüşünü "Mahmur'un boşaltılması anti-PKK planının ilk adımı" olarak yorumlar. "Evacuation of Mahhmour First Step in anti-PKK Plan", **Today's Zaman**, 24 Aralık 2009.

toplumun Kürt sorununa yaklaşımını konsolide eden bir sonuçtur. Nihayetinde, Irak'ta Kürt sorunu Irak'ın toprak bütünlüğü içinde bir çözüme kavuşturulur.

Ancak, Irak'ta merkezi otoritenin yeniden tesisi konusunda çıkan sorunlar ve 2006 yılında patlak veren mezhep savaşı, Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KBY)'nin *de facto* bağımsız bir siyasi yapı olarak gelişiminin önünü açar. En başta peşmerge güçleri eliyle sağlanan güvenlik, Irak Kürdistanı'nda yaşamın olağan akışını garanti altına alırken, diğer yandan ekonomik kalkınma Irak'ın geri kalan bölgeleriyle karşılaştırılamayacak ölçüde gelişir.[580]

Bu durum, KDP-KYB-PKK arasında 1990'ların sonunda başlayan ateşkes sürecinin gelişmesine de zemin hazırlar. Zira 1998 Washington Uzlaşması'yla Irak Kürdistanı'nın iki meşru gücü olarak tanınan KDP ve KYB arası güç paylaşmının sonuçları da ancak 2003 sonrasında somutlaşır.[581]PKK'nin bu süreçteki yeri ise, büyük ölçüde, Irak-Türkiye-İran sınır bölgesinde bulunan Kandil Dağı'ndaki askeri varlığıyla sınırlı kalır. Fakat PKK bu askeri varlığını, 1990'larda olduğu gibi Irak Kürdistanı'nda kurulan siyasi yapıya dahil olmanın bir aracı olarak kullanmaz. Hiç kuşkusuz, PKK'nin sözkonusu süreçte yaşadığı askeri ve siyasi sorunların bu tutumun ortaya çıkmasındaönemli bir etkisi vardır. Aşağıda Mahmur Kampı çerçevesinde ayrıntılarıyla tartışılacağı üzere,bu sorunlar nedeniyle 1999-2004 yılları arasında PKK'de önemli kırılmalar yaşanır. Dolayısıyla, PKK'nin mevcut koşullarda KDP ya da KYB ile bir iktidar mücadelesine girişmesi beklenemez. Bu arada,

---

[580] KBY'nin ekonomik gelişimi konusunda ayrıntılı bir rapor için bkz. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR800/RR873/RAND_RR873.pdf. 11.11.2014.

[581] KBY'nin siyasal gelişimi konusunda ayrıntılı bir rapor için bkz. http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Middle%20East/0513pr_iraqtenyearson.pdf. 11.11.2014.

özellikle PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesiyle somutlaşan uluslararası toplumun PKK politikası da KBY siyasi denkleminde PKK'ye yer verilmeyeceğinin açık bir işaretidir.

Bu süreçte PKKyöneticileri arasında yer alan Murat Karayılan, PKK'nin 2003 sonrası Irak Kürdistanı'nda benimsediği tutumunun gerekçesini, Abdullah Öcalan'ın fikirleri çerçevesinde gelişen paradigma değişikliğine dayandırır.[582] Karayılan, bu paradigma değişikliğinin özünü "Öncü parti, iktidar olmayacak" şeklinde açıklar; yani, PKK artık KDP ya da KYB gibi bir iktidar partisi olma hedefi gütmeden politikalarını belirler.[583]Karayılan'a göre PKK-KDP-KYB arasında varılan siyasal uzlaşmanın asıl kaynağı da PKK politikalarına yön veren bu paradigma değişikliğidir.

Ancak, Karayılan'ın tespiti uzlaşmanın devamını sağlayan bir çerçeve olarak kabul edilse bile, uzlaşmanın nasıl başladığı hakkında yeterli bilgi vermez. Zira sözkonusu paradigma değişikliğinin PKK politikalarına yansımaları zaman alır. Bu bağlamda, 2001 yılında PKK-KYB arasında yaşanan kısa süreli çatışma örnek verilebilir. Bu çatışmalar, büyük ölçüde KYB'nin kendi kontrolü altında bulunan bölgede yoğunlaşan PKK varlığını bir tehdit olarak algılaması nedeniyle

---

[582] Ocak 2000 tarihinde toplanan PKK'nin 7. Kongresi'nde, 1995 yılından beri süren "Bağımsız, Birleşik Özgür Kürdistan" hedefi bağlamındaki tartışmalar son bulur. A. Marcus, 2009, s. 384. Bu kongreden sonra PKK'nin yürüttüğü silahlı ve siyasal mücadele bir Kürt devleti kurma amacı taşımaz; Kürtlerin yaşadığı ülkelerde rejimlerin demokratikleşmesine yoğunlaşır. Bu paradigma değişikliğinin temeli PKK lideri Abdullah Öcalan'ın geliştirdiği "Demokratik Ulus, Demokratik Cumhuriyet, Demokratik Konfederalizm"çözümlemelerine dayanır. Öcalan'ın bu konuda yürüttüğü tartışmalar için bkz. Abdullah Öcalan, **Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü**, İstanbul, Asrın, 2015.

[583] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

çıkar.[584]Ancak, savaşın çıkmasıyla birlikte bu tehdit daha da büyür ve Ranya şehrini de içine alan bir bölge PKK denetimine geçer. Hatta PKK, Ranya şehrinin yönetimine atamalar yapar.[585] Bu savaşı bitiren gelişmelere bakıldığında ise sözkonusu uzlaşmayı başlatan koşullar daha iyi anlaşılır. Bu bağlamda, PKK adına Murat Karayılan'ın 2001 yılında KDP ve KYB liderleriyle gerçekleştirdiği görüşmeler önemli ipuçları taşır:

> "Ben önceden Güney sahasında çok bulunmamıştım. Kısa sürelerle bulundum. Fakat 2000'den bu yana Güney'deyim…2001'de, aslında o zaman temel görevim değildi, ben HPG'ye bakıyordum, ama çıktım Hewler'e (Erbil) geldim. Görüşme yaptım. Birinci düzeydeki muhatablarla. Hewler'de KDP ile. Sonra Süleymaniye'ye gittim. Yekiti ile yaptım. Her ikisine şunu dedim. Bu kadar şehidimiz oldu. Sizlerin kendi aranızda daha fazla oldu. Bunların anneleri babaları ya da evli olanların

---

[584] PKK ve KYB arasında 2000 yılı sonunda çıkan bu çatışmaların nedeni hakkında Aliza Marcus şu değerlendirmeyi yapar: "Nedeni hiçbir zaman anlaşılamadı. PKK ilk ateşi Talabani'nin KYB partisinin açtığını, KYB ise PKK'nin dağlardaki mevzilerinde kalmasına yönelik anlaşmayı çiğnediğini iddia ediyordu, ama büyük bir olasılıkla birliği sürdürmek ve PKK savaşçılarına bir tür silahlı odak sağlamak üzere düzenlenmiş bir saldırıydı". A. Marcus, 2009, s.385.Ancak, sözkonusu süreçte KYB ve Türkiye arasında sıklaşan ziyaret trafiği, bu çatışmanın çıkmasında KYB ve Türkiye'nin rolünü de göz önünde bulundurmayı gerektirir. KYB lideri Celal Talabani, Ocak 2001 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarette PKK'ye karşı destek ister. Türkiye de hem kara hem hava birlikleriyle bu talebe karşılık verir. http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ocak/24/d2.html. 3.7.2013. Bu ziyaretin öncesi ve sonrasına ilişkin bilgiler ise sözkonusu çatışmanın başlamasında KYB'nin payını açıkça ortaya koyar. Zira, KYB Dış İlişkiler Bürosu'nun hazırladığı 9.4.2001 tarihli raporda, Türk Dışişleri Bakanlığı ile yapılan görüşmelerde KYB temsilcileri Feridun Sinirlioğlu'na en son gerçekleştirilen KYB Kongresinde PKK'nin bir terör örgütü olarak tanındığı ve Irak Kürdistanı'ndaki varlığını tümüyle ortadan kaldırma kararı verildiği bilgisi aktarılır. Aynı zamanda KYB temsilcileri PKK'ye karşı askeri politik ve kültürel bir savaş başlatma kararı aldıklarını söyler. Dolayısıyla, KYB'nin zaten PKK'ye karşı bir saldırı hazırlığı içinde olduğunu söylemek mümkün görünür. KYB Dış İlişkiler Bürosu'nun hazırladığı 9.4.2001 tarihli raporun bir kopyası için bkz. EK 14 Özel Arşiv.

[585] PKK, bu çatışmalar sürecinde KYB'nin kontrolünde bulunan Ranya, Çemçamal, Karez, Serdeş, Kaladiza, Bengard, Hero, Mayet, Basne, Garmak, Kanicengi, Halepçe alanlarına kadar girer. PKK ateşkes sağlandıktan sonra ise Assos, Karadağ, Ranya, Sineser, Kaladize bölgesini Medya Savunma alanına dahil eder.

> çocukları var. Bu kadar insana karşı borcumuz vardır. Bu kadar insan şehit düşmüş. Her iki taraftan bunların anısını nasıl yaşatabiliriz? Biz ancak onların anıları üzerine bir dostluk kurar ve bu Kürdistan'ı inşa edersek, onların anılarını yaşatmış oluruz. Hatta, bakın aynen hatırlıyorum, şunu söyledim. Dünyada birbiriyle en çok çatışan uluslar İngilizler ve Fransızlardır ve Fransızlarla Almanlardır. Bugün Fransa'yla Almanya arasında sınır yoktur, kaldırılmıştır. Avrupa Birliği'ni kurdular. Peki biz yoksul bir halk, dörde bölünmüş bir halk, niye kendi aramızda birlik olmayalım ve bu geri, hatalı yaklaşımlar sonucu şehit düşmüş insanları arada engel yapalım. Hayır, biz onların anısına birlik olmalıyız. Onların anısı üzerinde biz eğer ulusal birliği geliştirirsek, dostluk geliştirirsek bu onların anısını yaşatmak olur. Onların bizden beklentisi budur. Ben bunu söylerken baktım karşımdakiler,'yani ne diyor bu' anlamına gelecek birşeyle izliyor… Ben o zamandan beri gidip geliyorum. Hewler'e de, Süleymaniye'ye de. Burdaki amacımız şudur, bu dönemi tümden kapatmak yani. Bir daha hiçbir Kürt, hiçbir Kürde silah çevirmesin. İşte o zaman herkes artık brakuji (kardeş kavgası) olmamalı dedi ve biz brakuji defterini kapattık."[586]

Murat Karayılan'ın aktardığı bu görüşmelerde varılan uzlaşma, herhangi bir yazılı anlaşmaya dönüşmez. Hatta, yine Karayılan'ın iddia ettiği üzere, her iki parti de Türkiye'nin ve İran'ın baskılarını gerekçe göstererek PKK ile varılan bu uzlaşmanın gizli tutulmasını talep eder.[587]Öte yandan, uzlaşmanın hangi somut

---

[586] Karayılan bu görüşmelerden KYB Başkanı Celal Talabani ile Süleymaniye'de yaptığı görüşmeye ilişkin şu ayrıntıları da vurgular: "2001'de bir nevi ayaklarına gittim. Hatta YNK'ye (KYB) giderken, YNK basını hergün hakkımda anti-propoganda yapıyordu. Diyordu ki, Karayılan bu kadar insan öldürmüş, bu kadar kişi tutuklamış. Böyle bişey yok aslında. Ben Mam Celal'e dedim, siz benim hakkımda bir sürü şey yazıyosunuz, bunlar yanlış. Ben Mam Celal'le önceden tanışıyorum, taa Avrupa'dan. Dedi bizim sana eleştirimiz, değil ki sen geldin savaş yaptın, önce öyle diyorlardı, yani ben Avrupa'dan gelmişim, savaş yapmışım. Dedi ki, biz bekledik ki sen geldin, savaşı durdurmalıydın. Ama sen bunu yapmadın dedi. Çünkü ben geldikten iki- üç ay sonra savaş oldu. Bu 2001 savaşı. Ben de dedim ki siz zaten herşeyi dizmiştiniz yani. Savaş düzeni gelişmişti, ben nasıl durdurayım. Yani özetle dedi ki, bizim senden beklentimiz sen geldin durdurasın, ama sen geldin durdurmadın. Yani sonuçta zor şeydi, bu konuşmalar kolay değildi. Çatışmalardan hemen sonra gidip böyle karşı karşıya böyle konuşmak zordu. Ama ben bunu göze aldım." Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[587] Karayılan bu gizlilik kararı konusunda KYB lideri Celal Talabani ile aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarır: "Gizlilik üzerine konuşurlardı bizimle. Mam Celal diyordu, tamam siz de gizliliği

adımları öngördüğü hakkında da yeterli bilgi bulunmaz; zaten aktarıldığı biçimiyle de ilkesel bir duruşun benimsenmesinden ibaret görünür. Üstelik, Karayılan'ın da vurguladığı gibi, hem Mesud Barzani hem de Celal Talabani görüşmelerde dile getirilen birlik önerisini ilk aşamada tereddütle karşılar. Ancak, bu görüşmeler sonrasında aradan geçen onbeş yıl boyunca PKK-KDP-KYB arasında silahlı bir çatışmanın yaşanmaması, varılan uzlaşmanın bir dönüm noktası olarak anılmasına imkan verir.

Son tahlilde, Irak'ın işgali ertesinde KBY ölçeğinde açığa çıkan yeni koşullar yerleşkelerde süren mülteci yaşamlarını da doğrudan etkiler. Aşağıda ayrıntılarına yer verileceği üzere, mülteciler herşeyden önce KBY sınırları içinde serbest dolaşım hakkına kavuşur. Buna bağlı olarak farklı şehirlerde, çeşitli iş kollarında çalışma imkanı doğar. Diğer yandan, KBY tarafından yapılan nakit para yardımları ise mültecilerin yaşam koşullarında önemli iyileşmeler sağlar. Nihayetinde, bugün

---

esas alacağız diyorsunuz ama sonra telefonda aranızda konuşuyorsunuz, birbirinize bilgi veriyorsunuz, o zaman onlar da durumu öğreniyor, bizi sıkıştırıyor. Bu doğrudur, biz hakikaten herşeyi paylaşırız, kolektif hareket ederiz, ben yaparım yoktur, herşeyi paylaşırız, tartışırız. Onu biliyorlar, onun için dedi siz birbirinize aktarırsınız, başkaları telefonları dinliyor ve bazen basına da siz yansıtıyosunuz, böyle olmamalı filan. Yani görüşmelerimiz gizli oluyordu, öyle yazılı filan olmuyordu. Eskiden yazılı zaman zaman olmuş. Bizim mesela KDP ile olmuş. Ama çoğunlukla sözlü şeylerdi yani. Bu 2001 mutabakatı da böyle sözlüydü. Biz hem YNK ile yaptık hem KDP ile. Dedik bu döneme son verelim, yeni bir dönem açalım. Bütün sorunlarımızı diyalogla tartışmayla çözelim. Bunun nedeni tek değil, ama bizdeki değişim esas nedendir. Yani biz şimdi bir zihniyet dönüşümü sürecindeyiz. On yıldır, aslında on yıldan fazladır da, ama on yıldır çok yoğun gündemimizde, 2003-2004'ten bu yana bir zihniyet değişimi, bir vicdan devrimi temelinde yeni bir devrimci tip yeni bir model yaratmak istiyoruz. PKK yeni bir modelin peşinde. Bu modelin içinde tüm herkes vardır. KDP de var, YNK de var, herkes var. Kimseyi dışlamaya gerek yok. Çoğulculuk esastır. Her düşünce olmalı, çoğulculuk olmalı. Dolayısıyla, bizim Güneylilerle herhangi bir eskisi gibi çatışma zemini kalmamıştır. Yani bu paradigma değişikliğine bağlı olarak eskiden bir iktidar kavgasıydı, şimdi bizim iktidar için kavga edecek durumumuz yok, çünkü biz zaten iktidarı hedeflemiyoruz."Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

yerleşkelerde yaşamını sürdüren Türkiye Kürdü mültecilerin çoğu Irak kimliği taşımaktadır. Ancak, bu duruma rağmen mültecilik bir politik varoluş biçimi olarak değerini yitirmez.

4.2.2.2. Irak Kürdistanı'nda Yeni Dönem ve Mültecilik

2003 yılında Irak'ın işgali ertesinde KBY'nin içine girdiği yeniden inşa sürecinin somut yansımaları, yerleşkelerde 2005 yılından sonra gözlenir. Bu bağlamda, mültecilerin yerleşkelere giriş ve çıkışları üzerindeki kontrolün kalkması ilk ve en önemli gelişmedir. Yerleşkelerin güvenliğinden sorumlu *Asayiş* birimlerinin mevcudiyeti sürmekle birlikte, herhangi bir kısıtlayıcı işlev görmez. Ancak, bu durum mülteci olmayanların yerleşkelere rahat girip çıkmasını kapsamaz. Örneğin, yerleşkelerde yaşayan mültecileri ziyarete gelen herhangi birinin *Asayiş*'ten izin alması zorunludur. Bu tedbir, mültecilere göre özellikle PKK'nin yerleşkelere nüfuz etme ihtimaline karşı alınmaktadır. Dolayısıyla, yukarıda sözü edilen KDP-PKK arası uzlaşmanın PKK'nin Irak Kürdistanı'nda serbest hareket etmesi anlamına gelmediğini vurgulamak gerekir. Bu çerçevede, uzlaşma daha çok her bir partinin kontrol ettiği bölgeler ölçeğinde tek ve mutlak otorite sayılmasında bir mutabakata işaret eder.

Öte yandan, mülteciler 2005 yılıyla birlikte artık KBY sınırları içinde serbestçe seyahat edebilir hale gelir. Bu aşamada, yerleşkelerde KDP kimliği taşıyan mültecilerin sayısı hızla artar. Zira "Endam" olarak da bilinen bu kartlara daha çok ihtiyaç duyulur. Bir mültecinin ifadesiyle, "Endamı gösterdikten sonra kimse sana

kimsin, nerden geliyorsun, nereye gidiyorsun diye sormaz".[588] Mülteciler için *endam* sahibi olmak aynı zamanda iş bulmak demektir.

Özellikle hızla gelişen inşaat sektöründe ortaya çıkan işgücü açığı, mülteciler için önemli bir fırsat doğurur. Bu arada sözkonusu sektörde ağırlıklı Türkiye menşeli şirketlerin bulunuşu, dil avantajı dolayısıyla mültecilerin tercih edilmesine neden olur.[589] Mültecilerin bu süreçte yoğun olarak çalıştığı iş kollarından biri de temizlik sektörüdür. Hastane, okul, mahkeme gibi kamu kurumları yanında özel şirketlere de hizmet veren temizlik şirketleri, özellikle ucuz iş gücü yaratan mültecileri çalıştırır.[590] Bu iş alanı özellikle kadınların da yerleşkelerden çıkarak, Irak Kürdistanı'nda hayatın içine karışmalarını sağlar.

Mültecilerin günlük hayat akışına dahil oluşlarının en önemli sonucu ise Irak Kürdistanı'nda yaşayan akrabaları ile buluşmaları olur. Aynı aşirete mensup Irak Kürtleri ve mülteciler arasında ilişkiler yeniden başlar. Bu ilişkiler, özellikle mültecilerin resmi dairelerde sorunlarının çözülmesinde işlevseldir. KBY'nin idari yapısının işleyişinde etkin feodal ilişkiler ağına mülteciler de dahil olur. Bu bağlamda, örneğin seyahat ya da çalışma koşullarında kolaylaştırıcı bir rol oynayan KDP kimlikleri yerine, mülteciler resmi dairelerde aşiret bağlarını öne çıkarır. Zira bugün yerleşkelerde yaşayan mülteciler arasında Irak kimliği taşıyanların hemen hepsi, bu kimliklerini sözkonusu aşiret bağları üzerinden edinir.

---

[588] S. K., Yüz Yüze Görüşme, 23 Nisan 2012, Hassaniye.

[589] İnşaatlarda çalışan mültecilerin aylık gelirleri 600,000 ID civarındadır. Bu da yaklaşık 500$ etmektedir.

[590] Temizlik işçileri aylık ortalama 380-450,000 ID kazanır. Ayda yalnızca bir gün izin yapabilen mültecilerin ulaşımını da bağlı oldukları şirketler sağlar.

Bu noktada, KBY'nin Türkiye Kürdü mültecilere özel bir vatandaşlığa geçiş politikası uygulamadığının altını çizmek gerekir. Zaten Irak Anayasası'nın 447.maddesine göre, bu yetki yalnızca merkezi hükümetin sorumluluk alanına girer. Ancak, özellikle 2004-2006 tarih aralığında Irak Kürdistanı'na geri dönüşün hızlanmasıyla birlikte güncellenen nüfus kayıtlarına, Irak Kürdistanı'nda yaşayan çok sayıda Kürt mültecinin de geçirildiği bilinmektedir.[591] Bu süreçte, Türkiye Kürdü mülteciler arasından Irak vatandaşlığına geçen ilk grup, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde Harir'e göç edenler olur. Harir tercihini zaten yakın akrabalık ilişkileri nedeniyle yapan mülteciler, 2004 yılında bu akrabalarının mevcut nüfus kayıtlarına kendilerini de yazdırır.[592]

Mısirik, Gregewre, Darato, Hassaniye ve Mala Berwan yerleşkelerinde ise bu süreç farklı işler. Örneğin, Kınyaniş köylülerinin ikamet ettiği Darato'da her bir hanenin reisi erkekler ve onsekiz yaşından küçük çocuklar 2005 yılında Irak vatandaşlığına geçer.[593] Zaten bu köylülerin birçoğunun dedelerinin yıllar önce Mergasor Nüfus Müdürlüğü'nde kayıtları bulunmaktadır.[594] Bu eski kayıtlar dışında

---

[591] Bu konu, Türkiye'de basına yansıdığı gibi, KDP KYB arasında da tartışmalara neden olur. KYB' nin iddiasına göre KDP, bu süreçte Irak Kürdistanı dışından 40 000 kişiye Irak Vatandaşı kimliği çıkartır. Yine KYB'nin iddasına göre KDP'nin amacı bu yolla KYB'ye karşı sayısal bir üstünlük sağlamaktır. Nihayetinde, Kürdistan Parlamentosu'na da taşınan tartışmalardan bir sonuç çıkmaz. ،هـاولاتی ،كردووه ريـم هه ی وه ره ده لكـی خه بـو ی ناسـنامه داوای پـارتی ،ك يـه نامه لگـه بـه نـد چه پـيی بـه ژماره ١٠٢٧، ٤/٧/٢٠١٣.("PDK Offers Citizenship fot the People out of Kurdistan, **Hawlati**, No: 1027, 7 Nisan 2013)

[592] Herke aşiretine mensup birçok Hakkari köylüsünün de bu süreçte Türkiye'den gelerek Irak vatandaşlığına geçtiği iddia edilmektedir.

[593] İlk aşamada her bir hane reisi erkekler ve 18 yaşından küçük çocuklar Irak kimliği alır. Ancak, daha sonra diğer aile fertleri de zaman içinde Irak vatandaşlığına geçer.

[594] Ancak, 2004-2006 yılları arasında Irak kimliği alanlar arasında doğum yeri Irak Kürdistanı dışı görünenlerin vatandaşlığı, Irak merkezi yönetimi tarafından kabul edilmemektedir; yalnızca

Kınyaniş köylülerinin Irak Kürdistanı'nda yaşayan akrabalarının beyanı da etkili olur. Öte yandan, Hassaniye'de yalnızca Seve ve Bılehe köylüleri Irak vatandaşlığına geçer. Bu köylüler de özellikle 1960'lı yıllarda peşmerge olarak Mele Mustafa Barzani ile birlikte savaşan babaları, dedeleri ya da amcalarına ait bilgileri ibraz etme yoluyla Irak kimliklerine sahip olur.[595]

Bu arada, yine Hassaniye'de ikamet eden Mıjin köylüleri ise Irak kimliği almaz. Aslında Mıjin köylüleri, Irak Kürdistanı'nda da hayli kalabalık bir nüfusla mevcut olan Goyi aşiterine mensuptur. Dolayısıyla, Mıjinli mültecilerin de aynı ilişki ağları üzerinden Irak kimliği edinmeleri mümkün görünür, ama tercih etmezler. Çünkü Irak kimliği aldıkları takdirde mülteci kimliklerinden feragat etmek zorunda kalacakları endişesine kapılırlar. Hassaniye'de yaşayan Mıjinlilerin bu kararına Mala Berwan'da yaşayan Mıjinli mülteciler de katılır. Mıjin köylülerinin bu tutumu Kınyaniş, Seve ve Bılehe köylülerinin yararlandığı birçok avantajdan mahrum

---

doğum yerini Irak Kürdistanı olarak kaydettirenlerin vatandaşlığı geçerli sayılmaktadır. Geçerli sayılmayan bir başka vatandaşlık kimlikleri ise sözkonusu süreçte KBY İçişleri Bakanı olan Kerim Sincari imzası taşıyanlardır. Zira Irak İçişleri Bakanlığı, yukarıda vurgulandığı gibi, Irak Anayasası'na göre KBY'yi bu konuda yetkisiz görmektedir. Dolayısıyla, Türkiye Kürdü mültecileri arasında Irak kimliği taşıyanların büyük çoğunluğu için bu kimlik yalnızca KBY sınırları içinde geçerlidir. Örneğin, yurt dışına çıkışları, pasaportlar Irak İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarıldığı için, mümkün değildir. Son tahlilde, sözkonusu süreçte alınan Irak kimliklerinin geçerliliği ve işlevi sınırlıdır. Zira bu çalışma çerçevesinde görüşülen mültecilerin verdiği bilgiye göre, Irak'ta yeni anayasanın yürülüğe girdiği 2006 yılından bu yana Irak kimliği çıkarmak için başvuran mültecilerin büyük bir çoğunluğunun dosyaları hala sonuçlanmamıştır. Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin farklı zamanlarda taşıdığı farklı kimliklerin örnekleri için bkz. EK15.

[595] Bu ailelerden bazılarına KBY tarafından emekli maaşı bağlanır. Zira KBY, 2003 yılından sonra daha önce perşmerge olarak görev yapmış ve fakat hayatını kaybetmiş kişilerin ailelerine maaş vermektedir. Bu çalışma çerçevesinde, Türkiye Kürdü mülteciler arasından kaç kişinin peşmerge emekli maaşı aldığına dair resmi bir bilgiye ulaşılamadı. Ancak, her bir yerleşkede en az iki ailenin bu yardımlardan faydalandığı, alan araştırması sırasında ulaşılan veriler ışığında söylenebilir.

kalmalarına neden olur. Örneğin, araba kullanmak için ehliyet ancak Irak vatandaşı olduğunuz zaman alınabilmektedir. Diğer yandan, Irak vatandaşı olan mülteciler resmi kurumlarda çalışma ya da yurtdışına çıkma imkanı bulurken, olmayanlar bu haktan yararlanamaz.

Nihayetinde, yalnızca mülteci kimliği olanların günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar, 2008 yılında büyük ölçüde çözülür. KBY, aslında Irak Kürdistanı'nda turizm, eğitim ya da iş amacıyla geçici olarak konaklayanlar için düzenlediği ikamet kartlarını aynı zamanda Irak Kürdistanı'nda mülteci statüsünde yaşayanlara da dağıtır. Her altı ayda bir yenilenen bu kartlar ile mülteciler, KBY tarafından vatandaşlara sunulan bazı hizmetlerden faydalanma imkanına kavuşur.[596]

Öte yandan, Mısirik ve Gregewre yerleşkelerinde ise Dede köylüleri dışında Irak vatandaşlığına geçenler istisnadır. Dede köylülerinin Irak kimliği almasında Duhok Valiliği önemli rol oynar. Zira sözkonusu tarihlerde Duhok Valisi olan Temel Koçer ve Dede köylüleri yakın akrabadır. Ertuşi aşiretine mensup Dede köylüleri doğrudan Temel Koçer ile temas kurarak, 2005 yılında Irak vatandaşlığına geçer. Ancak, aynı dönemde başvuruda bulunan birçok ailenin dosyası sonuçlanmaz. Mültecilerin verdiği bilgiye göre Duhok Valiliği başvuru için gerekli resim, parmak izi, her bir aileye üye kişilerin listesi gibi birçok bilgiyi toplar, hatta zaman zaman

[596] Örneğin her mülteci öğrenci, bu kartları ibraz ederek KBY tarafından üniversite öğrencilerine sağlanan 2011 yılı itibariyle aylık 60,000 ID (50$) olan nakit para yardımından faydalanabilmektedir. Bu arada, 2008 yılında bir defaya mahsus olmak üzere KBY Hassaniye, Mala Berwan ve Darato'da yaşayan Türkiye Kürdü mültecilere 10,000 $ nakit yardım yapar. Bu yardımın gerekçesi, yerleşkelerde mevcut altyapı sorunlarıdır. Zira, Mala Berwan'da yaşayan ve 2006 yılında Irak'ta yaşanan iç savaştan kaçarak KBY'ye sığınan Irak vatandaşı Hıristiyanlar da aynı yardımdan faydalanır. Öte yandan, Mısirik ve Gregewre'de yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler de aynı yardımdan faydalanma talebinde bulunsalar da bir sonuç alamazlar. Dolayısıyla, tıpkı Irak kimliği konusunda olduğu gibi, KBY'nin Türkiye Kürdü mültecilere özel bir politika benimsediğinden söz etmek mümkün görünmez.

günceller ancak bu başvurular bir sonuca bağlanmaz. Zira, yukarıda da vurgulandığı gibi, Bağdat merkezi yönetimi 2006 yılından sonra bu süreci büyük ölçüde kontrolü altına alır.

Bu arada, örneğin Goyi aşiretine mensup mülteciler, süreci hızlandırmak için aralarından bir temsilci seçer. Sözkonusu temsilci Hilali Goyi, aynı zamanda Musul'da yaşayan ve hala Irak vatandaşı olmayan Goyilerin de temsilcisidir. Hilali Goyi'den beklenen, Goyi'lerin vatandaşlık sorununu Bağdat'a taşıyarak çözmesidir. Zira mültecilerin iddiasına göre, yalnızca KBY sınırları içinde değil, Irak'ın tümünde özellikle resmi dairelerde sorunları çözmenin en etkili yolu, bir aşiret ağı üzerinden hareket etmektir.

Son tahlilde, 2003 sonrası KBY'nin yeniden inşası sürecinde yerleşkelerde yaşam büyük ölçüde Irak Kürdistanı'na entegre olur. Bu süreçte artık BMMYK'nin mültecilere sağladığı sınırlı desteğin de bir önemi kalmaz.[597] Bu bağlamda, mültecilerin dile getirdikleri sorunlar ise daha çok Irak Kürdistanı'na entegrasyonun

[597] 2011 yılı itibariyle BMMYK'nin yerleşkelerde yaşayan mültecilere yaptığı doğrudan yardım yalnızca yılda 400lt gazdan ibarettir. Bunun dışında BMMYK kalp, kanser, şeker hastalarının tüm ilaç masraflarını karşılamktadır. Ancak, 2011 yılına kadar BMMYK'nin mültecilerin tüm sağlık masraflarının yüzde 80'ini ödediği bilinmektedir. BMMYK Duhok temsilcisi Omad Eyub'un verdiği bilgiye göre BMMYK yerleşkelerde koşulların düzeltilmesi için 2009 yılında 120,000 $ bütçe ayırır. Bu bütçenin özellikle evlerin kapı ve pencerelerinin onarımında kullanılması kararı verilir. Ancak, bütçenin bütün evlerin onarımına yetmeyeceği ortaya çıkınca, yerleşkeler arasında en kötü durumda olan Gregevre pilot bölge seçilerek yalnızca burada bulunan mülteci evleri onarılır. Omad Eyub, Yüz Yüze görüşme, 17 Mayıs 2012, Duhok. BMMYK ile işbirliği içinde mültecilere halihazırda doğrudan yardım yapan diğer iki kuruluş ise yerel bir sivil toplum kuruluşu (STK) olan Harikar ve İsveç menşeeli bir STK olan Qandil'dir. Bu her iki kurumun sağladığı ortak fondan hasta, dul, engelli ya da 60 yaş üstü mültecilere düzensiz aralıklarla 100$ yanında, her eğitim yılı başında öğrenci başına 15$ nakit yardım yapılmaktadır. Mültecilere yapılan gıda yardımı ise tüm Irak vatandaşlarına dağıtılan ve *kart-a erzak* olarak anılan aylık gıda yardımı ile sınırlıdır.

hukuki bir çerçeveye oturtulması talebine işaret eder. Örneğin, Mısirik ve Gregewre yerleşkelerinde yaşayan mültecilerin sorunlarının çözümü için KBY Başkanı Mesud Barzani'ye iletilen mektupta şu talepler yer alır:

> "Irak vatandaşlığı sorunumuzun çözülmesini talep ediyoruz. Çünkü çocuklarımızı okula gönderiyoruz, üniversiteden mezun olanlar var ancak memur olamıyorlar. Diğer yandan, yerleşkelerde her bir mülteci aileye tahsis edilen evlerimizin tapularını istiyoruz. Vatandaş olmadığımız için geliri düşük ailelere ev tapuları üzerinden sağlanan kredi yardımından da faydalanamıyoruz. Yine aynı nedenle, yeni evlenenlere yapılan evlilik yardımını da alamıyoruz. En son olarak altyapı sorunlarımızın çözülmesini istiyoruz. Yağmur yağdığı zaman evlerimiz su içinde kalıyor, evlerimizi ayakta tutmak için yaptığımız tüm masraflar heba oluyor."[598]

Bu çerçevede, yerleşkelerde yaşamın Irak Kürdistanı'na entegrasyon sürecinde dikkati çeken en önemli unsur, bu sürecin seyrinde siyasi otoritenin değil, mültecilerin belirleyici olmasıdır. Zira KBY'nin tek somut politikası, 1997-2003 tarih aralığında uyguladığı sıkı güvenlik tedbirlerini gevşetmek olur. Bu arada, sözkonusu tedbirlerin tümüyle ortadan kalkmadığını da vurgulamak gerekir. Çünkü, yukarıda da yer verildiği üzere, mültecilerin serbest dolaşımın önü açılmış olsa dahi yerleşkelerin her birinde ikamet edenler dışında herhangi bir kişinin girişi hala izne bağlıdır. Öte yandan, en başta Irak vatandaşlığına geçiş konusu olmak üzere,

---

[598] Bu mektubun bir kopyasına ulaşılamadı. Burada mektuba istinaden verilen bilgiler, KBY Başkanı Mesud Barzani'ye mektubu ulaştıran heyette bulunan mültecilerin ifadesine dayanmaktadır. Ancak, mültecilerin benzer talepleri dile getirdiği bir başka mektup örneği, mültecilerin yaşadıkları sorunların çözümü konusunda nasıl aktif bir tutum içinde oldukları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu tutumun en önemli yanı, mültecilerin PKK'den bağımsız bir politika geliştirerek KDP ile ilişki kurmasıdır. Zira Atruş Mülteci Kampı sürecinde böylesi bir ilişki "ihanet" sayılır ve soruşturmalara konu olur. Oysa, yerleşkeler sürecinde kendilerini PKK'li olarak tanımlayan mülteciler, PKK inisiyatifi dışında bir politik eylem ve söylem benimsemekten kaçınmazlar. Sözkonusu mektubun bir kopyası için bkz. EK 16.

mültecilerin Irak Kürdistanı'na entegrasyonunu destekleyecek hukuki, ekonomik ya da siyasal alanlarda bir planlama bulunmaz.

Ortaya çıkan durum, büyük ölçüde mültecilerin kendi çabalarının bir sonucudur. Her bir mülteci, siyasi otoritenin tayin ettiği sınırların dışına taşan yaşam alanını kendi iradesiyle kurar. Bu bağlamda, işlevsellik kazanan etnik aidiyet, aşiret bağı ya da siyasal parti tercihleri yelpazesinde yapılan seçimin öznesi yalnızca mültecilerin kendisidir. Bu tercihlerin çeşitliliği ve ayrıştırıcı niteliği ise artık mülteci kimliğinde ortaklaşan bir mülteci topluluğundan söz etmeyi zorlaştırır. Ancak, özellikle yaşamın hala yerleşkelerde sürdürülmesinden yana beliren eğilim, bunun aksini işaret eder.

Bir mültecinin ifadesiyle yerleşkelerde yaşam,"Geçmişte yaşananları unutmamak ve unutturmamak içindir".[599] Hafızalarda yer eden geçmiş ise yalnızca Türkiye'nin uyguladığı zulmün değil, Irak Kürdistanı'nda deneyimlenen Kürtler arası çatışmanın izlerini de taşır. Bu haliyle, KDP kimliği taşımak ya da Irak vatandaşı olmak yeni bir aidiyet ilişkisinin kurulduğunu göstemez; yalnızca, hayatı sürdürülebilir kılmanın araçlarıdır. Sözkonusu aidiyet olduğunda ise mülteciler kendilerini "Hepimiz bir vücuduz. Maxmur da bu vücudun başı, beynidir" şeklinde ifade eder.[600]Ancak, hemen arkasından da "Maxmur merkezdir ama onun aldığı her karara yüzde yüz uyarız diye bir şey de yok" diye eklerler.[601]

Aşağıda Mahmur Kampı ölçeğinde yaşanan mültecilik deneyiminin ayrıntılarına geçmeden önce, mültecilerin ifade ettiği bu dengenin yerleşkelerde yaşama nasıl yansıdığı hakkında bilgi vermek yerinde olur. Bu bağlamda, örneğin

[599] K.Z., Yüz Yüze Görüşme, 27 Mart 2012, Hassaniye.

[600] M. P, Yüz Yüze Görüşme, 18 Şubat 2012, Mala Berwan.

[601] **Aynı Yerde.**

Newroz Bayramı'nda yerleşkelerde yapılan kutlamalar, büyük ölçüde Irak Kürdistanı'nın genelinde yapılan kutlamalardan ayrılır. Yerel halkın çoğunun zamanını piknik yaparak geçirdiği tatil boyunca, yerleşkelerde mülteciler Mahmur Kampı'yla eşzamanlı düzenlenen etkinliklerde buluşur. Bu etkinliklerin düzenlenmesinde, Mahmur Kampı'nda yaşayan mültecilerin de katkıları olur.

Ancak, etkinliklerde PKK sembollerine yer verilmesi her zaman *Asayiş* görevlilerinin iznine bağlıdır. Bu izin ise çoğu zaman PKK ve KDP arasındaki siyasi iklimi yansıtır. Örneğin 2008-2012 yılları arasında *Asayiş*'in oldukça müsamahalı davrandığı görülür. Mültecilere göre bunun en önemli nedeni 2008 yılında Türkiye'nin Irak Kürdistanı'nı topraklarında başlattığı Güneş Operasyonu'dur. Zira Türkiye bu operasyonun gerekçesini her ne kadar PKK üslerini yok etmek olarak açıklasa da, yerel halk KBY'nin kazanımlarına karşı bir saldırı olarak değerlendirir.[602] Hatta bu operasyon sırasında yerleşkelerde yaşayan mültecilerin de

[602] Türkiye'nin KBY politikasında 2007 yılı önemli bir kırılma noktasıdır. Zira bu tarihe kadar, Türkiye büyük ölçüde 1990'lı yıllar boyunca benimsediği resmi politikayı sürdürerek, Irak Kürdistanı'nda bir Kürt devletinin kurulmasına karşı çıkar. Irak Kürdistanı'nda mevcut PKK varlığı da Türkiye'nin sınır ötesi müdahalelerinin meşru gerekçesi sayılır. Ancak, 2003 Irak işgali sonrasında bu tehdit algılarına uygun müdahaleci bir politika izleme imkanı bulamaz. Bu bağlamda, 2003 sonrası ABD-Türkiye ilişkilerinde de önemli gerilimler yaşanır. Özellikle, "Çuval Operasyonu" olarak anılan, 4 Temmuz 2003 günü ABD'li askerlerin Süleymaniye'de TSK görevlilerini bir süre göz altında tuttuğu olay bu gerilim sürecinin miladı sayılabilir. Yukarıda da yer verildiği üzere, 2006 yılında ABD, Türkiye, Irak arasında kurulan üçlü mekanzimanın başarısızlığı da bu sürecin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak, Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan ve ABD Başkanı George W. Bush arasında 5 Kasım 2007 tarihinde Washington'da gerçekleşen görüşme ile bu gerilim süreci son bulur. Bush bu görüşme sırasında PKK'yi ABD'ye de düşman bir örgüt olarak ilan ederken, Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na sınır ötesi operasyon yapmasının yolu da açılır. Bu çerçevede 21 Şubat 2008'de gerçekleşen Güneş Operasyonu'nu ise, her ne kadar hedefi PKK üsleri olarak açıklansa da, büyük ölçüde Türkiye'nin Kerkük'e müdahale girişimi olarak algılanır. Zira Operasyon öncesi Türkiye ve KBY arasında yaşanan siyasi gerilimin odağında Kerkük bulunmaktadır. KBY Başkanı Mesud Barzani'nin "Türkiye Kerkük'e karışırsa, biz de Diyabakır'a

katıldığı kitlesel bir eylemle Bamerne'de bulunan Türkiye'ye ait üsten askeri araçların çıkışı engellenir.[603] Mültecilerin hemen hepsi bu operasyon ertesinde yaşadıkları olumlu değişime vurgu yapar. Örneğin bir mülteci, "2008'den sonra artık kimse bize niye buradasınız diye sormadı"der.[604] Nihayetinde, 2012'de Rojava Devrimi'nin ilanıyla birlikte PKK ve KDP arasında yaşanan gerginliklerin yarattığı kırılmalara rağmen, mültecilerin özellikle PKK sembollerini 2008 öncesiyle karşılaştırılmayacak ölçüde rahat bir biçimde taşımalarına gösterilen müsamaha büyük ölçüde devam etmektedir.[605]

---

karışırız" sözleri bu gerilimi en açık biçimiyle ortaya koyar. http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/09/siy98.html. 9.11.2014. Sözkonusu süreçte ABD, Türkiye ve Irak bağlamında yaşanan siyasal gelişmelerin geniş bir özeti için bkz. Oran, et.al., 2013, ss404-415

[603] Sözkonusu süreçte KBY Başkanı Mesud Barzani Operasyon'a ilişkin şu açıklamayı yapar: "Herhangi bir Türk saldırısı Peşmerge ve Kürt halkı tarafından güçlü bir direnişle karşılanacaktır". لن انقرة تعلن إدارة استهداف الحكم الذاتي لاكراد العراق ..العراق الشرق الأوسط، ٠٧/ ١٠/ ٢٠٠٨("Turkish Preparation for an Operation in Kurdistan", **Al-Sharq Al-Awsat**, 11 Ekim 2007).Bu açıklama ertesinde yapılan kitlesel gösteriler arasında en dikkati çekeni ise Türkiye'nin askeri bir üs bulundurduğu Amedi'nin Bamerne nahiyesinde gerçekleşir. Yerleşkelerde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin de katıldığı bu gösterinin amacı Bamerne'den TSK güçlerinin çıkışını engellemektir. في لعملية تحضيراتها تواصل تركيا ..كوردستان، الأوسط الشرق، ١١/ ١٠/ ٢٠٠٧. ("Ankara: The Autonomous Iraqi Kurdistan is not Our Traget", **Al-Sharq Al-Awsat**, 8 Ekim 2008)

[604] M. F., Yüz Yüze Görüşme, 12 Şubat 2012, Gregewre.

[605] Suriye'de 15 Mart 2011'de çıkan iç savaşın ortaya çıkardığı en önemli sonuçalardan biri, 19 Temmuz 2012'de Kürt savaşçıların oluşturduğu Halk Savunma Birlikleri'nin (YPG), Serekaniye, Afrin ve Derik kasabalarını ele geçirerek yönetimi ele almaları olur. 'Rojava Devrimi' olarak anılan bu süreçte, Ocak 2014 tarihinde sırasıyla Cizire, Kobane ve Afrin'de özerk yönetimlerin oluşturulduğu kantonlar ilan edilir. Bu çerçevede, PKK ve KDP arasında ilk siyasi gerilim Rojava Devrimi ilan edildiğinde, KDP lideri ve KBY Başkanı Mesud Barzani'nin Devrimi tanımayacaklarını açıklamasıyla ortaya çıkar. http://www.aa.com.tr/tr/tag/251895--barzaniden-pyd-aciklamasi, 14.01.2015. Bu açıklamanın ardından Suriye ve Irak Kürdistanı arasındaki sınır birçok kez kapatılır. Ancak, Kasım 2014'de Duhok'da varılan antlaşma ile bu gerilim büyük ölçüde aşılır. Bugün özellikle Şengal ve Kerkük'ün yönetimi konusunda yaşanan tartışmalar nedeniyle hala iki parti arasında tartışmalar sürmektedir. http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=90244, 14.01.2015.

Bugün yerleşkelerde birçok mültecinin evinde PKK lideri Abdullah Öcalan'ın ya da PKK bayrağının duvarlarda asılı olduğu görülür. Bu durum, mültecilerin ifadesine göre 2003 öncesinde hayal bile edilemez. Ancak, yerleşkelerde yalnızca PKK sembolleri yer almaz. Aynı anda KDP lideri Mesud Barzani ya da Mele Mustafa Barzani'nin fotoğrafları ile Kürdistan Bayrağı da bulunur. Çoğu zaman yan yana asılan bu fotoğraf ve bayraklar, "geçmişte yaşananları unutmamak ve unutturmamak"için ayakta tutulan yerleşkelerde kurulan politik dengenin bir yansımasıdır. Mültecilik ise bu dengenin siyasi bir yapıya dönüşeceği güne kadar sürdürülecek politik bir pozisyondur.

Bu politik pozisyonda Türkiye ile ilişkilerin de dönüştüğünün altını çizmek gerekir. Geri dönüş, mülteciliğin sona ermesi anlamını taşıdığı ölçüde gündeme alınmaz. Ancak, 2003 yılına kadar bir "ihanet" suçu sayılan Türkiye'ye bireysel geçişler, resmi sınır kapısından sınırlı olmakla beraber, gayri-resmi yollardan yapılmaya başlar. Keşone ve Sinat gibi kontrollerinin görece zayıf olduğu sınır noktalarından mülteciler, terk ettikleri topraklarla yeniden ilişki kurar. Yakın akraba düğünleri ya da taziyeler, bu geçişlerin en önemli nedenleri arasında yer alır. Bu süreçte, sınırın güneyinde mülteci olarak yaşayan bir kadının/erkeğin sınırın kuzeyine evlenerek yerleştiği ya da tam tersi bir durumun yaşandığı sıklıkla görülür.[606]

Son tahlilde, Irak Kürdistanı'nda mevcut Türkiye Kürtlerinin yaşadığı yerleşkeler ölçeğinde mültecilik, politik sınır(lılık)ların neden olduğu bir dışlanma ve mağduriyete değil, politik sınır (lılık)ları aşan ve içerseyen bir fail pozisyonunun sürdürülmesine işaret eder. Bu pozsiyonun Mahmur Kampı ölçeğinde nasıl inşa oduğu ise aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacaktır.

[606] Bu durumlarda, çoğu zaman kimlikler aileden birinin üzerine kayıt yaptırmak yoluyla elde edilmektedir.

4.3. Mahmur Mülteci Kampı

Atruş Kampı'nın kapatılmasıyla birlikte büyük ölçüde tasfiye edilen Kürt mülteci savaşçılar topluluğu, Mahmur Kampı'nın kuruluşuyla yeniden oluşur. Zira Mahmur Kampı, mültecilerin ve PKK'nin silahlı güçlerinin yeniden bir arada yaşadığı bir kamp düzenine işaret eder. Ancak, mülteci savaşçılar topluluğunu tarif ederken vurgulanan kampların genelde mültecilerin terk ettiği ülke sınırına yakın konumu, Mahmur Kampı özelinde geçerli değildir. Çünkü Mahmur Kampı, Türkiye sınırına yaklaşık 250 km uzaklıkta bulunan Musul'un Mahmur kasabasında kurulur. Dolayısıyla, mülteci savaşçılar topluluklarının yaşadığı kamplar hakkında sıklıkla dile getirilen sınır-ötesi saldırı *(cross-border attack)* tehdidi, Mahmur Kampı bağlamında iddia edilemez. Mahmur Kampı, kurulduğu 25 Mayıs 1998 tarihinden bu yana BMMYK himayesinde bir mülteci kampıdır. Ancak, kampın özellikle kuruluş aşamasında PKK'nin silahlı güçlerinin kamptaki varlığı kampın aynı zamanda bir PKK üssü olarak tanınmasının da nednidir. Aşağıda ayrıntılarına yer verileceği üzere, PKK'nin sözkonusu varlığı 2007 yılına kadar da devam eder. Ancak, 2007 yılında Irak'ta görevli ABD askerlerinin kampa yaptığı bir operasyon sonrasında bu durum büyük ölçüde değişir.[607] Bu tarihten sonra Mahmur Kampı, mülteci çoğunluğun öne çıktığı sivil bir niteliğe bürünür.

---

[607] Irak'ta görevli ABD askerleri 16 Ocak 2007 günü sabaha karşı Mahmur Mülteci Kampı'na bir baskın gerçekleştirerek ev ev aramalar yapar.http://rawstory.com/news/2006/US forces raid Kurdish refugee-camp 01172007.html. 13.12.2012. Mültecilerin verdiği bilgiye göre bu operasyon sırasında kampın önünde onlarca otobüs bekletilir. Mülteciler, kampta silah bulunması durumunda bu otobüslere bindirilerek Türkiye'ye gönderilmelerinin planlandığını iddia eder. Ancak, ABD askerleri kampta silah bulamaz ve aramalar bittikten sonra kamptan ayrılır. Bu operasyonun zamanlaması iki yönüyle dikkat çeker. Birincisi, 2006 yılında ABD, Türkiye ve Irak arasında kurulan üçlü mekanizmadır. Zira bu mekanizmaya Türkiye'nin dahil olmasının nedenlerinden birinin Mahmur Kampı'nın boşaltılması olduğuna yukarıda dikkat çekilmişti. İkincisi ise, aynı

Bu tarihe kadar ise Mahmur Kampı'nın sivil niteliği uluslararası hukuka göre hep sabit kalır. Örneğin, Atruş Kampı'nın kapatılmasına gerekçe gösterilen"kampın sivil niteliğinin ortadan kalktığı" tespiti, Mahmur Kampı hakkında hiçbir zaman gündeme gelmez. Bu haliyle, BMMYK'nin benimsediği tutumu, Sarah K. Lischer'in analizine dayanarak açıklamak mümkün görünür. Zira Lischer'a göre, şiddetle ilişkili mülteci sorunlarında belirleyici olan politik bağlamdır (*political context*). Bu politik bağlamı etkileyen dış ülkelerin ve devlet-dışı aktörlerin müdahaleleri ise kimi zaman mülteciler kimi zaman da mültecilerin geldiği ülke lehine bir denge oluşturur.[608]

Bu çerçevede, BMMYK'nin Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde görece Kürt mülteci savaşçılar topluluğu lehine bir denge kurduğu söylenebilir. Yukarıda Mahmur Kampı'na geçiş öncesi Ninova'ya göç sürecinde de vurgulandığı gibi, BMMYK'nin Atruş Kampı'nın kapatılması sürecindeki önceliği insani durum değil, Türkiye'nin güvenlik kaygılarının karşılanmasıdır. Türkiye'nin aynı kaygıları Mahmur Kampı özelinde dile getirmesi ise dikkate alınmaz. Zira hem Mahmur Kampı'nın Türkiye'ye bir güvenlik tehdidi oluşturmaktan uzak konumu hem de Kürt sorununu da içine alan yeni politik bağlam, BMMYK'nin insani boyutu öncelemesine fırsat verir. En başta Mahmur Kampı'nın kuruluşunun hemen ardından

---

tarihlerde, yine yukarıda yer verildiği üzere, BMMYK girişimleriyle Mahmur Mülteci Kampı'ndan Gönüllü Geri Dönüş planının gündeme alınmasıdır. Son tahlilde, zorla ya da gönüllü bir geri dönüş gerçekleşmez. Ancak, bu operasyon ile ABD, hem Türkiye hem de PKK'ye açık bir mesaj vermiş olur.Bu mesaj da ABD'nin artık Mahmur Mülteci Kampı'nda PKK'nin askeri varlığına izin vermeyeceği olarak yorumlanabilir. Bu çerçevede, ABD'nin benimsediği politka açısından David L. Phillips'in kaleme aldığı 2007 tarihli rapor da önemli bir gösterge sayılabilir. Zira PKK'nin silahsızlandırılması konusunu ele alan bu raporda Phillips, Mahmur Kampı'nın boşaltılmasını, atılması gereken adımlardan biri sayar. David L. Phillips, **Disarming, Demobilizing, and Reintegrating the Kurdistan Worker's Party**, National Committee on American Foreign Policy, 15 Ekim 2007, s.33.

608 S. Lischer, 2006, s.11.

1999-2004 yılları arasında Türkiye ve PKK arasında sağlanan ateşkes, Kürt sorununa güvenlik çerçevesinin dışında demokratik çözüm arayışlarının önünü açar. Aynı süreçte gündeme gelen Türkiye'nin AB adaylığı ise bu demokratik çözüm arayışlarının uluslararası hukuk çerçevesinde şekillenmesine zemin yaratır.[609] Bu arada, Mahmur Kampı ise özellikle zorunlu göç mağdurlarının AİHM'e açtığı davalarla birlikte gündeme gelen 1990'lı yıllarda yaşanan devlet terörünün yarattığı mağduriyetin bir sembolü olarak belirir.

Son tahlilde, BMMYK'nin Kürt mülteci savaşçılar topluluğu ölçeğinde şekillenen politikalarını silahlı unsurların varlığı ya da yokluğu kriteri üzerinden analiz etmek yersiz görünür. Tıpkı Atruş Kampı örneğinde olduğu gibi, Mahmur Kampı örneğinde de BMMYK'nin himaye sınırlarını asıl belirleyen unsur, zaman ve mekan faktörlerine bağlı olarak değişen politik bağlamdır. Dolayısıyla, BMMYK himayesinin, uluslararası mülteci rejiminde kabul edildiği üzere, bir mülteci kampının sivil niteliğinin göstergesi olarak kabul edilemeyeceğini de vurgulamak gerekir.

Ancak, bu çalışmanın birinci bölümünde yer verilen mülteci statüsü ve rejimi konusundaki tartışmalarda da değinildiği gibi, mülteci savaşçılar topluluklarının yaşadığı kampları sadece bir askeri kamp olarak kategorize etmek de sorunludur. Çünkü yaşanan göçün kaynağı bağlamında, bu kamplar içinde yaşayan sivillerin mülteci statüsü gözardı edilemez. Mahmur Kampı'nın kuruluşu ve sonrasında yaşanan gelişmelere bakıldığında ise sözkonusu kampların sivil niteliği hakkında bir tartışmayı, mültecilerin silahlı gruplarla ilişkisine odaklanarak yürütmek daha açıklayıcı görünür. Bu bağlamda, Mahmur Kampı'da mülteciler ve silahlı gruplar arasındaki ilişkinin seyrini 2003 öncesi ve sonrası şeklinde ayırmak gerekir. 1998-

[609] Bu konuda ayrıntılar için bkz. J.Karakoç, 2009.

2003 arası dönem PKK'nin mültecilerin her türlü faaliyeti üzerinde mutlak bir kontrol kurduğu bir kamp düzenine işaret eder.2003 sonrasında ise bu kontrolün büyük ölçüde zayıfladığı ve mültecilerin kendi tercih ve kararlarının kampın hem iç hem dış ilişkilerinde tayin edici bir rol oynadığı görülür.

Bu sonuç ve zamanlama, ilk bakışta yukarıda yerleşkeler ölçeğinde tartışıldığı gibi KBY'nin yeniden inşası ve PKK-KDP-KYB arası uzlaşma gibi gelişmelerin belirleyici etkisinin, Mahmur Kampı ölçeğinde de geçerli olduğunu düşündürür. Ancak, Mahmur Kampı'nda bu sonucu ve zamanlamayı ortaya çıkaran önemli farklılıklar vardır. Nihayetinde, bu farklılıklar Mahmur Kampı'nın Irak Kürdistanı'na entegrasyon biçimine de yansır: Mahmur Kampı'nın Irak Kürdistanı'na entegrasyonu yalnızca mültecilerin değil, mültecilerle birlikte PKK'nin ideolojik dönüşümü çerçevesinde şekillenen bir siyasal sistemin de entegrasyonuna işaret eder.

Bu bağlamda, Mahmur Kampı'nın sivilleşmesi ve Irak Kürdistanı'na entegrasyonu birbiriyle ilişki içinde ve eşzamanlı işleyen bir süreçtir. Bu sürecin inşasında ise politik aktörlerin ve gelişmelerin belirleyici rolü sınırlıdır. Aşağıda ayrıntılrıyla tartışılacağı üzere, Mahmur Kampı'nın hem sivilleşmesi hem de Irak Kürdistanı'na entegrasyonunda asıl belirleyici rolü, mülteciliği bir politik varoluş biçimi olarak yeniden tanımlayan mülteci özneler oynar.

4.3.1. Kürt Mülteci Savaşçılar Topluluğunun Yeniden İnşası

Mahmur Kampı'nın yeniden bir Kürt mülteci savaşçılar topluluğu olarak inşasında, kampın kurulduğu bölgenin niteliği en önemli faktörlerden biridir. Zira 1998 yılı itibarıyla Irak rejimine uygulanan ekonomik ve siyasi izolasyon doğrudan Mahmur Kampı'nı da etkiler. Kampın çevresiyle ilişkisi tümüyle Irak rejimi kontrolü

altındadır. Irak rejimi ise aslında bir ilişkiden dahi söz etmeye imkan vermeyecek ölçüde sıkı bir güvenlik politikası uygular. Mültecilerin kamp dışına çıkışları yalnızca Mahmur kasabası ya da bazı istisna durumlarda Musul ile sınırlı tutulur.[610]

Kamp içinde ise PKK'nin mutlak hakimiyeti dikkat çeker. Mültecilerin gündelik yaşam akışı dahi PKK'nin belirlediği kural ve program dahilinde şekillenir.[611] Bu çerçevede, kampın içinde bulunduğu bölge itibarıyla mülteciler bir anlamda Irak rejimine ve PKK'ye mahkum olur. Bu arada, BMMYK adına kampı belli aralıklarda ziyaret eden görevlilerinin de bu otorite kıskacını aşmaya yardımcı olacak bir fonksiyonu olmaz. Kampın kuruluş aşamasındaki tanıklıklarını paylaşan mülteciler, zaten çoğu Irak vatandaşı olan BMMYK görevlilerinin doğrudan kendileriyle değil, kampın dış güvenliğinden sorumlu Irak askerleri ya da iç düzeninden sorumlu PKK'nın silahlı güçleriyle muhatap olduklarını vurgular.

Ancak, bu tabloya rağmen mültecilerin Mahmur Kampı'nda PKK'nin kurduğu otoriteye sorunsuz razı oldukları söylenemez. Herşeyden önce 25 Mayıs 1998 günü BMMYK'nin sağladığı otobüslerle Mahmur'a taşınan mülteciler, kamp için seçilen alana yerleşmeye itiraz eder. Çöl bir arazi üstünde belirlenen boş bir alan dışında, ortada hiçbir hazırlık yoktur. Aslında, mültecilerin iddiasına göre, 6 Mayıs 1998 günü BMMYK görevlileriyle birlikte yapılan keşif gezisinde, kamp alanı olarak yine Irak rejimi kontrolü altında bulunan Şengal bölgesi seçilmiştir. Mülteciler de

---

[610] 1998-2003 yılları arasında Irak rejiminin yaptığı atamalar ile Mahmur Mülteci Kampı'nın sorumluluğunu üstlenen görevlilerin isimleri sırasıyla Muhammed Sabahattin Ferid, Abu Ahmed olarak da tanınan Kerim Ahmed Bağdadi ve Abu Yaarub'dur. Bu kişiler, hem kampın dış güvenliğini sağlamak hem de kamp yönetimiyle Irak rejimi arasındaki ilişkileri yürütmekle sorumludur. Ancak bu sorumluluklarına rağmen her üçü de Irak istihbarat örgütü elemanı olarak tanınır.

[611] Mahmur Mülteci Kampı'nın ilk kuruluş aşamasında PKK, halihazırda PKK Yürütme Komitesi üyesi olan Rıza Altun'u, kamp yönetiminden sorumlu kişi olarak atar.

Nehtara'da otobüse bindirildiklerinde Şengal'e gideceklerini düşünür. Fakat Şengal yerine otobüsler Musul'un Mahmur kasabasında durur ve bir anlamda herkes bu emrivakiye uymak zorunda bırakılır.

Bir mülteci, Mahmur'a vardıklarında yaşanan kargaşayı şöyle aktarır: "Kavga çıktı. Çünkü Mahmur kalınacak gibi bir yer değildi. Çölün ortası, su yok. Zaten Mahmur kasabası boşaltılmış, tek tük insanlar kalmış. Kimse otobüslerden inmek istemedi. Ama ne bizi geri götüren oldu ne de o sıcakta bizim bir yere gidecek halimiz vardı."[612]

Sonuçta, tüm itirazlara rağmen mülteciler, Mahmur kasabasına 5 km uzaklıkta bulunan bir alana indirilir. İlk aşamada çadırlara yerleşen mültecilerin en önemli sorunu temiz su bulmak olur. Kamptan sorumlu Iraklı görevlilerin yardımıyla mültecilere her gün dört tanker su dağıtılır. Diğer yandan, mültecilerin baş etmek zorunda kaldığı bir başka zorluk da akrepler olur. Kampın kurulduğu ilk iki hafta içinde beş çocuk akrep sokması sonucu hayatını kaybeder.[613]Bu arada, kendi imkanlarıyla araç kiralayan birkaç aile, daha geldikleri ilk hafta Irak Kürdistanı'na kaçar. Geride kalanları ise Mahmur'da tutmak gün geçtikçe güçleşir.

Bu aşamada PKK lideri Abdullah Öcalan'ın bir uydu telefonu aracılığıyla mültecilere yaptığı konuşma, Mahmur Kampı'nın kurulmasında adeta bir dönüm noktası olur. Bu konuşmaya tanıklık eden mültecilerin aktardığına göre, Öcalan mültecilere şöyle seslenir: "Sizin çok zor durumda olduğunuzu biliyorum. Ama

---

612 H. A., Yüz Yüze Görüşme, 18 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

613 Mültecilerin akreplerle baş etme çabalarını mültecilerden biri şöyle aktarır: "En önemli sorun akreplerdi. Bunlar 'Jitemdir, Türk ajanıdır, onlar bizi bitireceğine biz onları bitirelim' dedik ve bir operasyonla tek tek akrepleri topladık. Ben bir kavanoz akrebi bize akrep ilacı vermeyen BM aracına bıraktım. Bir hafta sonra ilaçlar doktorlar geldi." M. D. Yüz Yüze Görüşme, 13 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

üstlendiğiniz görev hayatidir. Siz Qandil ile Lübnan arasında bir köprü olacaksınız. Sizi daha zor günler bekliyor. Bunu başarmakla bir mucize yaratmış olacaksınız."[614]

Öcalan'ın vurguladığı "hayati görev" aslında PKK açısından askeri bir zorunluluğa işaret eder. Zira PKK, sözkonusu tarihlerde Irak Kürdistanı'nın Suriye ve Türkiye sınır bölgelerinden büyük ölçüde çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durumda, PKK'nin Irak Kürdistanı'ndaki askeri merkezi Kandil ile Suriye'de bulunan siyasi merkezi Şam ve Lübnan'da bulunan kamplar arasında bir bağlantı koridoru oluşturmak önemli bir sorundur. Mahmur Kampı ise coğrafi açıdan bu koridorun oluşturulmasında kilit bir konuma sahiptir. Nihayetinde, bu konuşmadan da açıkça anlaşılabileceği gibi, mültecilerin yaşam koşulları açısından uygun olmasa da, PKK'nin askeri çıkarları için kampın Mahmur'a kurulması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak dayatılır.[615]

Son tahlilde, mültecilerin Mahmur Kampı'na yerleşmesinde en önemli etkenin PKK lideri Abdullah Öcalan olduğu görülür. Bu sürece birinci elden tanıklık eden mültecilerin anlatımlarındaki ortak vurgu da zaten Mahmur Kampı'nın inşasının Öcalan'ın yukarıda geçen konuşması ertesinde başladığını gösterir. Bir mülteci, herkesin ikna olmasının nedenini "Önderlik bu konuşmayı yaptıktan sonra ya kalacaksın ya da kaçıp hain olacaksın, üçüncü bir seçenek yoktu" diye açıklar.[616]

---

[614] R. K., Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı. Öcalan mültecilere bu konuşmayı Temmuz 1998'de yapar. Konuşmanın tam olarak hangi gün yapıldığı konusunda net bir bilgi bulunmaz. Ancak mültecilerin anlatımlarında ortaya çıkan tarih 1998 yılının Temmuz ayının ilk haftasına işaret eder.

[615] Bu bağlamda, mültecilerin kampı kurmak için Mahmur yerine kendi seçimleriyle belirlediklerini söyledikleri Şengal'in de aynı coğrafi konumda bulunduğunu vurgulamak gerekir. Şengal de Mahmur Mülteci Kampı'nın bulunduğu Musul da Suriye'ye sınır iki bölgedir.

[616] S. H. Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

Bu ortamda, Mahmur Kampı'nın kuruluşu mültecilerin katkılarıyla bir seferberliğe dönüşür. İlk aşamada mültecilerin yerleşeceği dört mahalle belirlenir. Her bir aile, bu mahallelerde bir yer seçerek BMMYK'nın sağladığı briket, kalas ve çimento ile kendi evini inşa etmeye koyulur. Aynı anda, mahallerde birer sağlık birimi ve kamp merkezinde de bir sağlık merkezi kurulur.[617]İkinci aşamada ise okulların inşası gelir. Mültecilerin de katılımıyla her mahalleye bir okul binası yapılır. Ancak, bu okul binalarının içinde neredeyse hiçbir eğitim malzemesi bulunmaz. Öğrenciler, taşların üstüne yerleştirilen inşaat kalaslarından oluşturulan sıralarda eğitime başlar.

Kampın iç düzeni ise Atruş Kampı'ndaki düzene benzer bir biçimde sağlanır. Mültecilerin milis gücü olarak görev aldığı kamp güvenliğinden asıl sorumlu olan PKK'nin silahlı güçleridir. Dört mahalle ölçeğinde oluşturulan mahalle komiteleri yine mültecilerin sorunlarının paylaşılıp çözüm üretildiği yönetim birimleri olarak örgütlenir. Bir diğer yönetim birimi dış ilişkiler de kampın Irak rejimi ve BMMYK ile ilişkilerini yürütür. Mahmur Kampı'nın ilk yönetim birimlerinden belediye de başta su ve elektrik ihtiyacının karşılanması olmak üzere, kampın temizliğinin yapılması ve atıkların toplanması işleriyle ilgilenmek üzere kurulur. Bütün bu örgütlenme ve işleyişte belirleyici unsur ise PKK'dir.

---

[617] PKK'de Medya kod adıyla tanınan Alman vatandaşı kadın gerilla, Mahmur Kampı'nın ilk kuruluş aşamasında sözkonusu sağlık merkezinin ve mahallelerdeki sağlık birimlerinin oluşturulmasında etkin rol oynar. Ancak, Mahmur Kampı'nda verilen sağlık hizmeti büyük ölçüde Irak rejimi tarafından atanan Irak vatandaşı doktor ve hemşirelere dayanır. Bu hemşire ve doktorlar düzenli olarak kamp içindeki sağlık merkezi ve mahallerdeki sağlık birimlerinde görev yapar. Bu arada gerekli sağlık malzemelerini ve ilaçların temin edilmesinde hem Irak rejimi hem de BMMYK katkı sağlar. Mülteciler aynı zamanda Musul'da bulunan devlet hastanesinde de ücretsiz olarak tedavi görür. Ancak bu tedaviler sadece ağır hasta ya da ameliyat vakalarında sözkonusu olan istisna bir hizmettir.

Bu süreçte, mülteciler ve PKK arasındaki ilişkiyi bir mülteci şöyle tarif eder:"Buraya gelenlerin çoğu PKK'ye bağlılıklarından gelmiştir. Hakim olan duygu PKK'ye bağlılıktır. PKK ne derse halk onu yapar."[618] Bu tespit, Mahmur Kampı'nın kuruluş aşamasında ortaya çıkan itirazları açıklamaya yetmese de, önemli bir faktöre dikkat çeker. Mahmur Kampı'na yerleşme sürecinde de test edildiği gibi, PKK lideri Abdullah Öcalan, Mahmur Kampı'nda yaşayan mülteciler üzerinde mutlak bir otoriteye sahiptir. Hatta bu otoriteye duyulan bağlılık nedeniyle Mahmur Kampı'nda yaşayan mülteciler "Önderliğin Halkı" olarak anılır. Bu bağlamda, Mahmur Kampı ölçeğinde Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun yeniden oluşum sürecinde Abdullah Öcalan faktörünün etkin olduğunu vurgulamak gerekir. Öyle ki, Mahmur Kampı'na mültecilerin uyum sorunu dahi Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da yakalnaıp Türkiye'ye teslim edilmesiyle sona erer. Bir mülteci, o gün olanları şöyle aktarır:

> "Önderlik tutuklandığında, fırsatını bulduğunda çocuğunu alıp kaçacak adam bile ertesi gün çocuğunu gerillaya gönderdi. 16 Şubat günü Mahmur'dan ikiyüzelli kişi gerillaya katıldı. Onun dışında ikiyüzelli kadar milis Gara'ya, Qandil'e, Metina'ya, Zap'a, Zagros'a, Haftanin'e pratiğe gitti. Atruş'ta bile böyle bir katılım olmamıştı."[619]

Öcalan'ın yakalanmasının Mahmur Kampı'na en somut etkisi, mültecilerin PKK ile hiç olmadığı kadar güçlü bir biçimde kenetlenmesi olur. Bu kenetlenme yalnızca mültecilerin PKK'nin silahlı güçlerine katılması yoluyla gerçekleşmez. Mahmur Kampı'nda kurulan gündelik yaşam düzeni de herhangi bir PKK askeri kampında mevcut disipline dahil olur. Dolayısıyla, Mahmur Kampı'na yerleşen

---

[618] L.K. Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

[619] H. R., Yüz Yüze Görüşme,26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

mülteciler için yapılan "iradesini PKK'ye teslim edenler" tarifinin ancak bu süreçte geçerlilik kazandığı söylenebilir. Her bir mültecinin hayatta kalma mücadelesi, Mahmur Kampı'nın ilk kuruluş aşamasında PKK'nin ayakta kalma mücadelesinden ayrı düşünülmez. Bu bağlamda, Mahmur Kampı'nda yaşam, bir mültecinin ifadesiyle, "Ölmeye yakın kanatları çıkan bir karınca misali"dir.[620] Mahmur Mülteci Kampı'nda yeni bir yaşamın inşası, yok olmaya karşı bir varoluş göstergesine dönüşür.

Bu durumda hem tarih, hem gelecek tasavvuru yeniden şekillenir. Göç ve mültecilik deneyimi ise bu yeniden şekillenen tarih içinde zorunlu bir kaçış olmaktan çıkıp gönüllü bir tercih olarak tarif edilir. Zulme boyun eğmeyen bir toplum her türlü zorluğu göze alarak kendi kaderini eline alma iradesini göstermiştir.[621] Dolayısıyla, Mahmur Kampı da zulümden kaçarken sığınılan bir ara durak değil, zulme karşı direniş yolculuğunda varılan son duraktır. Bu durakta artık Mahmur Kampı'nda yaşayan mülteciler, kendilerini Mahmur Halkı (*Gele Maxmur*) olarak tanımlar. Mültecilik ise sahip çıkılan bir kimlik olmaktan çıkar, yalnızca geçmişte kalan bir deneyim olarak kabul görür. Ama Mahmur Halkı'nın ortaya çıkmasının asıl kaynağı olarak da değerini korur.

Bu çerçevede, geleceğin tasavvuru ise bugünün pratiğinde biçimlenir. Geçmişin mültecilik deneyiminden süzülen tecrübe ile geleceğin kalıcı düzeni, Mahmur Kampı'nda mevcut yaşam içinde kurulur. Bu yaşam, özel mülkiyet sınırlarının kalktığı, çekirdek aile yerine Mahmur Halkı'na üyeliğin geçerlilik kazandığı ve herkesin varolanı paylaştığı komün bir yaşam düzenine işaret eder. Ancak, bu düzenin sürdüğü 1998-2003 yılları arasında Mahmur Kampı'nda

---

620 H. R., Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

621 M. H., Yüz Yüze Görüşme, 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

ekonomik üretimden doğan herhangi bir değerin bulunmadığını vurgulamak gerekir. Zira mülteciler bu süreç boyunca hiç çalışmaz.[622] Bütün temel ihtiyaçlar kampa yapılan yardımlarla karşılanır. Bunun dışında, belediye ve okul gibi kurumlarda hizmet verenlere ise ücret ödenmez. Kampta yürütülen her türlü faaliyete mülteciler bir görev bilinciyle katılır.

Bu çerçevede, kitlesel katılımın sağlandığı en önemli faaliyetlerin başında ise PKK lideri Abdullah Öcalan'ın mahkum edilmesi ertesinde gündeme gelen "Çarşamba Toplantıları" olur. İmralı Adası'nda Öcalan'la görüşen avukatların taşıdığı mektuplar, her Çarşamba günü yapılan toplantılarda mültecilerle paylaşılır. Bu toplantılar, Mahmur Kampı'nda ilk inşa edilen binalardan biri olan Şehitlik'te gerçekleşir.[623] Öcalan'dan bir mektup gelmediği zamanlarda ise yine Öcalan'ın yazdığı kitaplardan bölümler okunur, haftalık siyasi gelişmeler hakkında bilgi verilir. Diğer yandan, her yılın 15 Şubat günü ise Öcalan'ın yakalanışını protesto amacıyla mülteciler siyah giyip, oruç tutar.[624]

Son tahlilde, Mahmur Kampı'nın ilk kurulduğu 1998 yılından 2004 yılına kadar geçen süre içinde, mülteciler ve kampta mevcut PKK'nin silahlı güçlerinin

---

[622] Mülteciler için yalnızca Mahmur kasabası sınırları içinde bulunan tarlalarda günübirlik tarım işçiliği imkanı vardır. Ama bu imkan yerleşkelerde olduğu gibi yaygın bir geçim kaynağına dönüşmez.

[623] Şehitlik binası, PKK saflarında hayatını kaybeden mülteci ailelerinin yakınlarının anısını yaşatmak için kurulur. Bu binanın en büyük odasının duvarlarında sözkonusu şehitlerin resimleri yer almaktadır. Aynı zamanda, bu bina Şehitlik Kurumu'nun da merkezidir. Şehit düşen gerilla ailelerinin ve gazilerin sorunlarının çözümü, yardımlar bu kurumun sorumluluk alanına girer.

[624] Mahmur Mülteci Kampı'nda yıl içinde yapılan anma ve kutlama günlerinden bazıları şöyle sıralabilir:30 Haziran Şehit Zilan'ı Anma Günü, 28 Mart Mahsun Korkmaz'ın Ölüm Yıldönümü, 18 Mayıs İbrahim Karpakkkaya'yı Anma Günü, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 6 Temmuz Mülteci Günü, 4 Nisan Abdullah Öcalan'ın Doğumgünü, 15 Ağustos Mahsun Korkmaz Zafer Bayramı, 27 Kasım PKK'nin Kuruluş Yıldönümü.

yaşamı iç içe bir nitelik taşır. Ancak, paylaşılan bu komün yaşam içinde PKK eliyle uygulanan otorite, aynı zamanda hiyerarşik bir düzene de işaret eder. Bu otoritenin sorgulanmaya başlaması ise, aşağıda tartışılacağı üzere, Mahmur Kampı ölçeğinde yeniden oluşan Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun bu kez kendi iç dinamiklerine bağlı bir tasfiye sürecine girmesine neden olur.

4.3.2. PKK'nin Yeniden Yapılanma Süreci ve Sosyal Reform

1 Eylül 1999'da Abdullah Öcalan'ın PKK'nin silahlı gruplarını Türkiye'den geri çekmesi için yaptığı çağrı, PKK'nin ideolojik ve askeri yapısında önemli değişikliklere işaret eden bir milad sayılabilir. Zira bu çağrıyı izleyen yaklaşık beş yıl içinde PKK, özellikle Abdullah Öcalan'ın gündeme taşıdığı paradigma değişikliği etrafında gelişen yoğun bir tartışma sürecine girer. PKK içinde yürütülen bu tartışmaların ilk somut sonucu ise "sosyal reform" olarak anılan PKK'yi yeniden yapılandırma projesidir.

PKK yönetiminde projeyi sahiplenen en önemli isimlerden biri olan Osman Öcalan'a göre, sosyal reform aslında "Kürt sorunu barışla çözülemez mi?" sorusuna bir yanıt arayışıdır.[625] PKK'nin bu arayışı 2002 yılında gündemine almasında, ABD'nin Irak'a Türkiye ile birlikte müdahale etme ihtimalinin güçlenmesinin de önemli bir etkisi olur. Böyle bir ihtimal, zaten zayıflayan PKK'nin askeri gücünün Türkiye tarafından tümüyle ortadan kaldırılması riski olarak değerlendirilir. Nihayetinde, sosyal reform da bu ihtimali bertaraf etmek için bir anlamda PKK'nin kendi eliyle kendini feshedip, ortaya çıkan koşullara uygun yeniden yapılandırmasını ifade eder.

[625] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

Bu çerçevede, ilk somut adım 2002 yılında kurulan Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK) açılımı olur. KADEK'in kuruluşunda yapılan açıklamalar, PKK'nin 2002 yılı itibarıyla içinde bulunduğu durumu nasıl okuduğu hakkında önemli ipuçları verir. Örneğin, KADEK'in Avrupa sözcülerinin basına verdikleri demeçlerde,"Kürt halkının kaderine sahip çıkması amacını taşıyan PKK'nın tarihi misyonunu tamamladığı" yerine geniş katılımlı bir kongre olarak görev yapacak KADEK'in kurulduğu ve şiddetin çözüm getirmediğinin anlaşıldığı vurgulanır. Bu arada, Abdullah Öcalan'ın ideolojik lider konumu sürdürülmekle birlikte, cezaevi koşulları göz önünde bulundurularak yerine Genel Başkanlık Konseyi'nin geçeceği duyurulur.[626]

Bu sürecin gelişiminde önemli bir rol oynayan Osman Öcalan, KADEK ile hedeflenen dönüşümün genel parametrelerini ise şöyle açıklar:

> "KADEK dinsel bir boyutu olmamakla birlikte dinlere saygılı, Ortadoğu'daki yeni gelişmelere bağlı geliştirilmiş bir projedir. İslami değişimle demokratik ilkeler üzerinden buluşan, anti-emperyalizmle mücadeleyi çatışma değil müzakere ve diyalogla yapmayı hedef edinen ve de silahlı değil, siyasi mücadeleyi benimseyen bir yapı olarak kuruldu. Örgüt de büyük ölçüde kabul etti."[627]

Osman Öcalan'ın bu tarifinde öngörülen İslami değişimle uyum sağlama ve anti-emperyalizmle mücadelede çatışma yerine diyalog kurma hedefleri, ilk aşamada niyet beyanından öte somut bir değişikliğe neden olmaz. Ancak, PKK'nin silahlı mücadele yerine siyasi mücadeleyi tercih eden tutumunun sonuçları kısa sürede ortaya çıkar. Zira bu süreçte kurulan Demokratik Birlik Partisi (PYD), Kürdistan Demokratik Çözüm (PÇDK) ve Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK), PKK'nin

---

[626] http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=35033. 15.5.2013.

[627] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

siyasi bir örgüt olarak dört parça Kürdistan'da yola devam etmesinin zemini olarak planlanır. Böylelikle, PKK silahlı ve merkezi bir güç olmaktan çıkarılarak, her parçanın kendi koşullarında yapılandığı ve kendi potansiyelini kendi çözüm arayışına yoğunlaştırdığı bir yeni örgütlenme modeli hedeflenir.[628]

Ancak, bu yeni örgütlenme modeline en başta PKK içinden yükselen itirazlar, sosyal reform sürecini kesintiye uğratır. Bu bağlamda, yukarıda işaret edilen Türkiye ve ABD arasında 2003 sonrası yaşanan gerilimlerin etkisini de hatırlatmak yerinde olur. ABD'nin sosyal reform çerçevesinde gelişen desteğinin niteliğini Osman Öcalan şöyle açıklar:

> "Sosyal reform projesi, ABD-PKK-KDP işbirliği içinde gelişen bir projeydi. Biz projeyi daha çok ABD ile yürütüyorduk. Niyetimiz bu işbirliğine Türkiye'yi de katmaktı. O zaman ABD, Türkiye ve PKK arasında diyalog geliştirme arayışındaydı. Sosyal reform da Türkiye üzerinde baskı yaratmanın bir aracı olacaktı. Türkiye ayağında federatif bir çözüm olanağı geliştirmek istiyorduk. Kürtlerin çoğunluğunun yaşadığı yerde bir federasyon değil de yerel yönetimler yasası çerçevesindebir federatif bir sistem ve genel af yoluyla sağlanacak topyekün silahsızlanma ile nihayi çözümdü istediğimiz. Ama Türkiye buna karşılık İmralı üzerinde baskı oluşturarak, bu projeyi etkisizleştirdi."[629]

---

[628] Bu planın Türkiye ayağında ise dönemin Başbakanı Abdullah Gül'ün Kürt sorununa çözüm girişimleri dikkat çeker. Şamil Tayyar'ın yazdığı 'Kürt Ergenekonu/Derin PKK'nın Gizli Kodları' adlı kitabında da yer aldığı biçimiyle, 2003'te Abdullah Gül, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ve MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'u çağırarak, PKK'yi dağdan indirecek kapsamlı bir çalışma yapmalarını ister ve PKK'nin yönetici kadrosunun İran, Irak ve Suriye'ye dağıtılmasını, geriye kalanların da bir genel af yasasıyla Türkiye'ye dönüşünün önünün açılmasını önerir. Şamil Tayyar, **Kürt Ergenekonu: Derin PKK'nin Gizli Kodları**, İstanbul, Timaş, 2011, ss.203-204.

[629] Osman Öcalan'a göre, İmralı üzerinde kurulduğunu iddia ettiği baskı, "Türkiye'deki derin devletin bir komplosu"dur. Zira "PKK'nin savaşa devam etmesini bazı güçler çıkarları için gerekli görür" ve sosyal reformun sonlanmasıyla PKK 1 Haziran 2004 tarihinde aldığı bir kararla ateşkesi sonlandırarak yeniden savaş ilan eder. Bu yöndeki iddialar 1999'da geri çekilme sürecinde 500'e yakın gerillanın Türkiye'de kalması konusunda da dile getirilmektedir.Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 28 Mayıs 2011, Koya.

Bu gelişmeler dışında, sosyal reformun kesintiye uğramasında PKK içi dinamiklerin etkisi ise Mahmur Kampı ölçeğinde gözlenir. Çünkü Mahmur Kampı, sosyal reform sürecinin bir pilot uygulama alanıdır. Özellikle silahlı güçlerin sivil hayata entegrasyonunda Mahmur Kampı, bir "rehabilitasyon"merkezi olarak seçilir. Zaten 1 Eylül 1999 tarihinde başlayan geri çekilme ile birlikte tedaviye ihtiyacı olan yaralı ya da artık savaşamayacak kadar güçten düşen silahlı güçler, büyük ölçüde Mahmur Kampı'da toplanmaktadır. Ancak, sosyal reform sürecinde bu grubun yanına aktif silahlı güçler de katılır.[630]

Bu yeni katılımlar ertesinde Mahmur Mülteci Kampı'nda ilk dikkat çeken değişim yeni binaların inşası olur. O güne kadar altyapıdan yoksun, en iyimser tahlille, mütevazı köy evlerinde yaşayan mülteciler arasında bu binalar için harcanan paranın kaynağı ve kullanılma biçimiyle ilgili huzursuzluklar başlar. Nihayetinde, yıllardır en temel ihtiyaçlara ulaşmada büyük sıkıntılar çeken mülteciler, hayata geçirilen bu faaliyeti şüpheyle karşılar. Üstelik bu faaliyetlere finansal kaynağın ABD tarafından sağlandığına ilişkin bilgiler, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla perçinlenen anti- emperyalist refleksleri harekete geçirir.[631]

---

[630] Osman Öcalan, sözkonus süreçte Mahmur Kampı'na yerleştirilen gerilla sayısının 700 olduğunu söyler. Ancak, Mahmur Kampı'nda mülteciler ile yaptığım görüşmeler sırasında bu sayının yalnızca sosyal reform projesine yakın duranları ifade ettiği, sözkonusu süreçte kamptaki gerilla sayısının yaklaşık 1500 olduğu vurgulanır.

[631] ABD'nin Irak'ı işgali ertesinde KDP tarafından Mahmur kasabası kaymakamlığına atanan Abdurrahman Belaf, bu çalışma çerçevesinde kendisiyle yapılan görüşmede, mültecilerin gösterdiği tepki nedeniyle ABD askerlerinin Mahmur Kampı Yönetimi ile teması Mahmur Kampı'na yakın bir noktada bulunan tahıl ambarında kurduklarını söyler. Belaf, bu temaslara ilişkin şu ayrıntıları verir: "ABD ve Mahmur Kampı'nda bulunan PKK'liler arasında en üst düzey teması, General Petraus kurdu. 2003 Haziran ayında Maxmur Kamp sorumlularıyla Maxmur silosunda buluştular. Ben de o buluşmada vardım. Bir saatten fazla sürdü. Toplantıya PKK'den katılanlar arasında yüzünde yarası olan biri vardı (Mültecilerin verdiği bilgiye göre bu kişi Haydar

Diğer yandan, aktif silahlı güç içinde bulunanların birer birer evlenmeye başlaması ise mülteciler arasında doğan huzursuzluğu daha da artırır.[632] Sosyal reform çerçevesinde Mahmur Kampı'nda açılan evlilik listelerine isimlerini yazdıran çiftlerin sayısı, her geçen gün artar. O güne kadar PKK'yi destekleyen siviller arasında bile evlenmeyi ancak devrim sonrasına erteleyenlerin bulunduğu düşünüldüğünde, aktif gerilla gücü içinde yer alanların bu davranışının tepkiyle karşılanması anlaşılabilir.

Mültecilerin tepkilerini tetikleyen bir başka neden ise Mahmur Kampı'nda yaşanan bu gelişmeler hakkında mültecilere hiçbir bilgi verilmemesidir. Zira mültecilerin Irak'ın işgalinin gündeme gelmesiyle birlikte içine girdiği hazırlık süreci, çok farklıdır. Bir mülteci, kendi hazırlıklıklarıyla PKK'li silahlı güçlerin davranışları arasındaki çelişkiyi şöyle anlatır:

> "2002'de biz halk olarak sığınak yapmıştık. Silahlarımızı, kendimizi savunmak için hazırlanıyorduk. Bizim Osman grubunun ABD ile anlaşma yaptığından haberimiz yoktu. Bize söylemediler. Ama, o zaman PKK'nin sorumlusu olan Botan'ın hallerinde bir gariplik vardı. Eşorfmanla terlikle toplantıya katılıyordu. Biz birşeyler olduğunu anlıyorduk. Ama Botan diyordu ki, savaşı fırsat bilip Musul ve Kerkük'ü biz alacağız diyordu. Ama anlaşmadan haberimiz yoktu."[633]

---

kod adlı PKK gerillasıdır). Üç kişilerdi. Petraus bunlara Saddam bitti dedi. Bize problem çıkarmayın dedi. Sizin Maxmur'daki durumunuzu insani bir durum olarak görüyoruz dedi" Abdurrahman Belaf, Yüz Yüze Görüşme, 15 Haziran 2012, Erbil.

[632] Sosyal Reforma öncülük eden, sözkonusu dönemin bir diğer PKK yöneticisi Nizamettin Taş ise gerillanın evlenmesi kararın Abdullah Öcalan'a ait olduğunu söyler. Nizamettin taş, Yüz Yüze Görüşme, 29 ağutos 2014, Erbil. Abdullah Öcalan'ın bu süreçte "evlenebilirler" şeklinde bir mesajı olduğunu mülteciler de kabul eder, ama bu iznin yalnızca artık savaşamayacak durumda olan gerillalar için söylendiğini, sosyal reform sürecinde ise bu mesajın silahlı gücün tümünü kapsayacak biçimde uygulandığını iddia edilir.

[633] M. Z. Yüz Yüze Görüşme, 13 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

Mahmur Kampı'nda sivilleri de içine alan askeri disiplinin Irak'ın işgaliyle daha da artması beklenirken, ortaya çıkan tablo güvenlik endişeleri yanında hayal kırıklıklarına da neden olur. Çünkü mülteciler, Mahmur Kampı'nda kurulan olağan dışı yaşamı bir devrimi gerçekleştirme koşulu olarak içselleştirmiştir. Oysa sosyal reform sürecinde, henüz devrim gerçekleşmediği halde bizzat silahlı güçlerde yaşamı olağan akışına bırakma eğilimi doğar. Bu durum, Mahmur Kampı'nda PKK'nin siviller üzerinde kurduğu mutlak otoriteyi sarsan tartışmalara neden olur. Ortaya çıkan tartışma örneklerinden birini, bir mülteci kendi deneyimine dayanarak şöyle aktarır: "Celal, sen ister kabul et ister etme parti kabul etti dedi. Ben dedim, bu halkı toplayın, özür dileyin, biz yorulduk, bu işi artık yapmıyoruz deyin. Biz bu kadar çile çektik, çoluğumuzla çocuğumuzla perişan olduk, bu muydu sonucu dedim."[634]

Sosyal reform sürecinin ilk uygulama alanı olarak seçilen Mahmur Kampı'nda yaşanan sorunların nedenini, sözkonusu süreci yöneten Osman Öcalan ise şöyle değerlendirir:

> "Sosyal reform aslında bir erken doğumdu; yeterli hazırlığı olmayan bir hareketti. Özünde silahsızlanma hedefi vardı. Bunun için Maxmur'da sivil yaşama geçişin bir denemesi yapılacaktı. Projenin ilk aşaması finansal destekle işadamlığı üzerinden sivilleşmek, ikinci adım dağda zorlananların sivilleşmesiydi. Bir-iki yıl içinde PKK'yi yaşama yaklaştırmak, mesela evlilik üzerinden yasağı kaldırmak, iş hayatına atılmalarını teşvik etmek, mülk edinmelerinin önünü açmak gibi hazırlıklar vardı. Botan gibi arkadaşların tutumları Maxmur'da zarar verdi, ama asıl sorun, Maxmur'u bu projeyi yürütmek için seçerken önce onların durumunu gözetmeyi akıl edemedik, sonuçta öncelikler iyi tespit edilmemişti."[635]

---

[634] Burada adı geçen Celal, sözkonusu süreçte PKK'nin Mahmur Kampı sorumlusu Celal Şırnaki'dir. Celal Şırnaki, 2004 yılından bu yana Zerevani olarak bilinen KBY Özel Kuvvetler Birliği'nde peşmergedir.

[635] Osman Öcalan, Yüz Yüze Görüşme, 11 Temmuz 2011, Koya.

Nihayetinde, Mahmur Kampı'nda mülteciler arasında baş gösteren tepkiler, PKK içinde sosyal reforma karşı yükselen itirazlarla buluştuğunda Mahmur Kampı'nda yeni bir süreç başlar. PKK içinde mevcut itirazları bir kongrede tartışma hazırlıkları, Mahmur Kampı'na PKK Yürütme Komitesi üyesi Cemil Bayık'ın doğrudan mültecilere gönderdiği bir mektupla yansır. Bayık, dağ kadrosunun yaptığı tartışmalar sonuçlanmadan sosyal reformculara inanmamaları için mültecilere çağrı yapar. Sözkonusu tartışmalarda varılan nihai karar ise 15 Ekim 2003 tarihinde ilan edilir. PKK Kongre-Gel adı altında örgütlenerek, 1999 yılından bu yana sürdürdüğü yeniden yapılanma sürecini sonuçlandırır.[636] Bu arada, sosyal reform çerçevesinde öngörülen sivilleşme modeli, bu modeli sahiplenen PKK üyeleriyle birlikte tasfiye edilir.

Bu gelişmelerin Mahmur Kampı'na yansımaları ise hemen gerçekleşmez. Zira Mahmur Kampı'nda kalan sosyal reformcular, kampın kontrolünü ellerinde tutmakta ısrar eder. Ancak, mülteciler kendi aralarında aldıkları bir kararla bu grubu kampı terk etmeye zorlar. Bir mülteci birebir tanıklık ettiği süreci şöyle aktarır:

> "Ferhat (Osman Öcalan) ve Botan (Nizamettin Taş) dağdaydı. Serhat ve Celal gelmiş bize durumu aktaracaklar. Bir toplantı yapıldı. Serhat dedi, Kongre-Gel biziz, Cuma (Cemil Bayık) ve Abbas (Duran Kalkan) ne yapar bilmeyiz dedi. Halktan biri, biz buna nasıl inanacağız diye sordu, elinizde bir belge var mı dedi. Serhat buna sinirlendi ama bir şey söyleyemedi. Tartışmalar oldu, herkes toplantıyı terk etti. Serhat insanlar toplantıyı terk edince ağladı. Ben yirmidört yıldır gerillayım ama sizi ikna edemedim, serbestsiniz dedi. Halk da ya dağa gidin bu sorunu çözün ya da kampa giremezsiniz dedi."[637]

---

[636] **Kongra-Gel Kürdistan Halk Kongresi Demokratik Kuruluş Belgeleri**, İstanbul, Çetin Yayınları, 2003.

[637] Bu olaya tanıklık eden bir başka mülteci daha sonra yaşananları şöyle aktarır: "Celal, Şırnaklıdır. Herkes sever sayardı. O toplantının olduğu akşam Celal bizi Şehitlik'e çağırdı, gittik. Nefer de vardı yanında. Celal dedi, ayıp ediyorsunuz, bugün Serhat'ı dinlememişsiniz. Serhat bir merkez komite üyesidir. Ben sizin adınıza ona özeleştiri verdim deyince herkes güldü, sana noluyo biz yaptık dedik ve gene dağıldık. Ekrem, Serhat, Celal, Nefer bu süreçte zaten Musul'da kalıyorlardı.

Kongre-Gel süreciyle birlikte PKK içinde yaşanan kırılma, 2004 yılının Haziran ayına kadar sürer. Nihayetinde, 1 Haziran 2004 tarihinde ilan edilen ateşkesi sonlandırma kararı, PKK için olduğu kadar Mahmur Kampı için de yeni bir dönemin başlangıcına işaret eder. Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan ve büyük çoğunluğunu sosyal reform yanlısı gerillaların oluşturduğu grup kamptan ayrılır.[638]

Bu sonucun ortaya çıkmasında belirleyici rol oynayan mültecilerin tutumu ise ilk bakışta PKK içinde silahlı mücadeleyi sürdürme yanlısı gruptan yana şekillenmiş görünür. Dolayısıyla, Mahmur Kampı'nın askeri niteliğinin de devam etmesi beklenir. Ancak, gelişmeler tam tersi bir sonuca işaret eder. Mahmur Kampı'nın 2004 sonrası yapılanmasında PKK'nin rolü devam etmekle birlikte sınırlıdır. Zira mülteciler, kampta yaşamın artık sadece PKK tarafından belirlenen askeri ve siyasi hedefler doğrultusunda düzenlenmesine karşı çıkar; sivil bir yaşamın ertelenemez ihtiyaçları önplana geçer. Bu bağlamda, yeniden işlev kazanan mültecilik kimlikleri ise tıpkı yerleşkelerde olduğu gibi, mültecilerin her türlü siyasi otoriteyle aralarına mesafe koymalarına imkan veren bir politik varoluş biçimidir.

Ama sık sık gelip halkı ikna etmeye çalışıyorlardı. O günlerde bir ara Sadun Ezer ve Ebubekir de geldi. Biz burada, kampta kalacağız dediler. Ama halk istemedi. Terk edeceksiniz dedi. Botan'ı da istemedi kimse. Ama Celal'e kıyamadılar. Onu kovmadılar. Celal'e dedik ki, sen gel dağda savunmanı ver, biz 20 kişi senle dağa geleceğiz dedik. O da gitti, Botan'la telefonda konuştu. Botan ona can güvenliğin yok diye ikna etmiş Celal'i. Sonunda Celal de onlara katılıp kamptan ayrıldı." S.T., Yüz Yüze Görüşme 26 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı

638 PKK'den ayrılan gerillaların sayısı hakkında resmi bir veriye bu çalışma çerçevesinde ulaşılamadı. Ancak, bazı resmi kuruluşlarla yapılan görüşmeler sırasında Irak Kürdistanı'nda yaşayan eski PKK'li gerilla sayısının toplam 3.072 olduğu bilgisi verildi. Bu rakamın aileleriyle birlikte 8000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu arada, aralarından özellikle peşmerge gücüne katılanların Irak vatandaşlığına geçtiği, ancak büyük çoğunluğunu oluşturan 2003 sonrası ayrılanların ise sığınmacı statüsünde bulunduğu ifade edildi. Zira 2002 yılından bu yana BMMYK mülteci statüsü için yapılan başvuruları personel yetersizliği nedeniyle kabul etmediği ve yalnızca sığınmacı statüsü tanıdığı bilinmektedir.

4.3.3. Mahmur Mülteci Kampı'nın Sivil Niteliği

PKK'nin yeniden yapılanma sürecinin Mahmur Kampı'na yansımalarının en önemli sonucu, mültecilerin PKK'nin kamp üzerindeki otoritesinin sınırlandırılması olur. Zira bu otoriteye rıza gösterilmesini sağlayan en başta PKK'ye duyulan güven, önemli ölçüde sarsılır. Bir mülteci, bu durumu şöyle açıklar:

> "Bu olaylar halkın yüzde 90'ı üzerinde bir travma yarattı. Bu travmayı hala yaşayanlar var. Bir güven sarsılması oldu. Serhat, Botan, Ferhat, Ebubekir, Celal, bunlar halkın bildiği, kendi içinden, tanıdığı insanlardı. Bu insanların halkı satacağı, başkalarıyla anlaşacağı hiç kimsenin aklına gelmezdi. Bize öncülük eden, bizimle her şeyi paylaşan, komuta ettiği birlikte kardeşimizi, oğlumuzu, kızımızı şehit verdiğimiz insanlar bunu yaptı. Onu bırak, Önderliğin kardeşi bile bu davaya ihanet ediyorsa artık ne diyelim?"[639]

Ancak, bu güven bunalımı mültecilerin PKK'den tümüyle kopuşuna neden olmaz. Bilakis, mülteciler PKK ile ilişkilerini yeniden tanımlayarak pekiştirir. Bu haliyle, *PKK'lileşmek*, örneğin Atruş Kampı'nda olduğu gibi uyulması gereken bir reçete olmaktan çıkar. Bu bağlamda, mültecilerin PKK ile ilişkisi de siyasi hedef üzerinden değil, siyasi deneyim üzerinden şekillendirir. Büyük ölçüde göç ve mültecilik çerçevesinde gelişen bu deneyim ise silahlı gruba üye bir kişinin bir mülteci üzerinde otorite kurmasına imkan vermez. Silahlı güce katılanların hayatlarını feda etme yoluyla elde ettiği ayrıcalıklı konum ile hayatın ertelendiği mültecilik konumu eşitlenir. Dava için ödenen bedelde gerilla olmak ya da mülteci olmak arasında fark gözetilmez. Nihayetinde, mülteciler kendilerini PKK'nin üyesi değil, sahibi olarak yeniden konumlandırır.

Mahmur Kampı'nda sivil yaşamın asıl kaynağı da mültecilerin bu yeni konumudur. Aşağıda bu konum üzerinden gelişen Mahmur Kampı'nda yeni düzenin

---

[639] S.H., Yüz Yüze Görüşme, 25.Mayıs.2012 Mahmur Mülteci Kampı.

ayrıntılarına geçmeden önce, PKK'nin değişen tutumuna da değinmek yerinde olur. Bu bağlamda, PKK'nin savaş ilanının hemen ertesinde, 14 Temmuz 2004 günü Mahmur Kampı'nı temsilen yetmiş mültecinin Kandil'e yaptığı ziyaret önemli bir dönüm noktasıdır. Bu ziyarette mülteciler, herşeyden önce Mahmur Kampı'na giriş-çıkışlarda uygulanan sıkı kontrollerin gevşetilmesi talebinde bulunur. Zira sözkonusu tarihte Mahmur Kampı'nın da bulunduğu bölgenin kontrolü artık Irak rejiminde değil, KBY'dedir. Mülteciler de en azından KBY kontrolü altında bulunan bölgelerde serbest dolaşım ve çalışma izni ister. Diğer yandan, o güne kadar Atruş ve Mahmur Kampı'nda eğitimlerini tamamlamış gençlerin Irak Kürdistanı'nda üniversitelere devam etmesi de talepler arasında yer alır. Mahmur Kampı'nda mevcut okulların finansal kaynak ihtiyacının karşılanması ise yine bu ziyaret sırasında gündeme gelen acil sorunlardan biri olur.

Bu ziyarette mültecilerle PKK'yi temsilen Murat Karayılan görüşür. Karayılan, mültecilerin dile getirdiği taleplerin ilk aşamada PKK'de endişe yarattığını söyler. Zira bu taleplerin karşılanması durumunda, mültecilerin KDP kontrolüne girmesi kaçınılmaz olacaktır. Ancak, Karayılan nihai kararın mültecilerin taleplerine uygun geliştiğini, çünkü "Mahmur Halkı'nın çok çile çektiğini, çok ağır bedeller ödediğini" göz önüne almak zorunda kaldıklarını ifade eder.[640]

Bu kararı mültecilerle paylaşan Karayılan, yaptığı konuşmada herşeyden önce sosyal reform sürecinde mültecilerin oynadığı rolü hatırlatarak "Maxmur halkı bu süreçten başarılı bir şekilde çıktı. Artık kendi kendinizi yönetecek bir duruma geldiniz. Hepinizi canı gönülden tebrik ediyorum. Hepiniz büyük bir yükün altından başarıyla çıktınız. Bundan sonra kampın yönü nasıl olacak kendiniz karar vereceksiniz"der.[641]

---

[640] Murat Karayılan, Yüz Yüze Görüşme, 25 Mayıs 2013, Kandil.

[641] M. S., Yüz Yüze Görüşme, 13 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

Açıklanan bu karara göre Mahmur Kampı'nda kalan silahlı grup yalnızca "gözlemci" olarak bulunacaktır. Kamp yönetiminde mültecilerin tek ve mutlak söz sahibi olması öngörülür. Ancak, bu öngörünün tümüyle gerçekleştiği söylenemez. Zira özellikle asayiş ve dış ilişkiler gibi birimlerde silahlı grubun ağırlığı sürer. Ancak, aynı anda özellikle KDP'nin belediye ve okul gibi kurumlarda üstlendiği sorumluluklar, Mahmur Kampı'nın artık bir PKK üssü olarak anılmasını zolaştırır. Bu haliyle, Mahmur Kampı ne PKK ne KDP otoritesine bağlıdır; ya da Mahmur Kampı hem PKK hem KDP otoritesini tanır demek doğru olur. Son tahlilde, sözkonusu bu iki siyasi otoritenin Mahmur Kampı'na müdahale biçimlerini ve niteliğini tayin eden, mültecilerdir. Mültecilerin bu tayin edici rolünü anlamak için Mahmur Kampı'nın 2004 sonrası kurumsallaşan örgütlenme modeline daha yakından bakmak gerekir.

4.3.4. Mahmur Mülteci Kampı'nın İdari Yapısı

Mahmur Kampı'nın idari yapısı, 1998-2004 yılları arasında büyük ölçüde Atruş Kampı deneyiminin bir benzeridir. Mültecilerin kamp yönetimine katılımını sağlayan en temel yapı, yukarıda da vurgulandığı gibi, ilk aşamada dört mahalle ölçeğinde örgütlenen mahalle komiteleridir. Ancak, pratikte mahalle komiteleri daha çok mültecilerin PKK'nin aldığı kararlara uymasını sağlayan rıza mekanizmaları olarak işlev görür. Zira her mahalle komitesinde *merkezi* olarak anılan en az bir PKK temsilcisi bulunur ve komitelerde yer alan mültecilerin değil, bu temsilcilerin verdiği karar belirleyicidir. Mahmur Kampı'nın ilk idari yapılarından biri olan belediyenin de ilk başkanı bir PKK'li bir gerilladır. Bunun yanında, güvenlik, dış ilişkiler, mahkeme gibi temel idari yapılarda da yine silahlı grup belirleyici rol oynar.

Ancak, bu durum başta Halk Meclisi olmak üzere, Kadın Meclisi (*İştar*), Gençlik Meclisi gibi yapıların oluşmasıyla değişir. Aslında bu meclislerin kuruluşunun PKK'nin 2003 yılında aldığı Kongre-Gel kararlarıyla eşzamanlı gelişmesi, yine PKK'nin etkisinden söz etmeyi gerekli kılar.[642] Zira yalnızca Mahmur Kampı'nın idari yapısını şekillendiren model bağlamında değil, bu model çerçevesinde sözkonusu yapıların işleyişinde de PKK etkili olmaya devam eder. Fakat bir yandan mültecilerin kampın idari yapısına dahil olacağı alanların çeşitlenmesi, bir yandan mültecilerin bu alanlardaki faaliyetlerine bağlı gelişen siyasal deneyimi, PKK'nin Mahmur Kampı'nın yönetimindeki rolünü sınırlar. Önce mahalle komitelerinden ayrılan PKK temsilcileri zamanla diğer yapılardaki yerlerini de mültecilere bırakır.

Bu süreci işleten en önemli yöntem, onsekiz yaşından büyük her mültecinin oy kullandığı, yirmi yaşından büyük olanların ise aday olabildiği seçimlerdir.[643] Aslında Mahmur Kampı'nda ilk seçimler, 1999 yılında Belediye Başkanlığı için yapılır. Ancak, 2004 yılına kadar düzensiz aralıklarla yapılan bu ilk seçim örneklerinde, PKK temsilcilerinin seçim sonuçlarına doğrudan müdahale ettiği görülür. Örneğin, bu seçimlerde sandık başında görev alan bir gerilla, Mahmur Kampı'nda mevcut aşiretler arası dengenin özellikle gözetildiğini ve her yapılan seçimde farklı bir aşirete mensup kişilerin görev başına gelmesine imkan verecek şekilde oyları tasnif edildiğini söyler.[644]

---

[642] Kadın Meclisi ve Gençlik Meclisi Kongre-Gel yaplanması içinde öngörülen yapılar arasında yer alır.

[643] Mahmur Kampı'nda yapılan seçimlerde çok eşli kişilere aday olma hakkı tanınmaz.

[644] Mahmur Kampı'nda kalan mültecilerin geldikleri şehirlere göre dağılımında Hakkari ve Şırnak ağırlıklıdır. Aşiretlere göre dağılım ise yüzde 50 Goyi, yüzde 25 Şırnaki, yüzde 13 Oramar, yüzde 10 Şıli, yüzde 2 Ciburi ve Tayi olarak tahmi edilmektedir.

Mahmur Kampı'nın yönetiminin tümüyle Halk Meclisi çatısı altında toplanması ise seçimlerin bu niteliğini kaçınılmaz olarak değiştirir. Mahmur Kampı'nda farklı zamanlarda farklı çalışma konularında örgütlenen onyedi kurum, önce kendi meclislerini oluştururlar. Örneğin 2002 yılında kurulan Gençlik Komitesi 2005 yılında Gençlik Meclisi'ne dönüşür; aynı şekilde Kadın Komitesi de zamanla Kadın Meclisi olarak yapılanır.[645] Mahmur Mülteci Kampı'nda mevcut dört mahalle ölçeğinde örgütlenen mahalle komiteleri ise Semt Meclisleri haline gelir. Nihayetinde, Halk Meclisi 2004 yılından sonra her iki yılda bir düzenlenen seçimlerle bu meclislerin tümünün temsil edildiği ve karar mekanizmalarına dahil olduğu bir yapıya dönüşür.[646] Seçim öncesi oluşturulan komisyonlarda, Halk Meclisi

[645] Mahmur Mülteci Kampı'nda en son oluşan meclislerden biri de işçi, esnaf ve şoförlerin oluşturduğu Meclise Kadi olarak geçen Emek Meclisi'dir. Bu her bir iş kolunda çalışanlar, 2012 yılından önce Mahmur Belediyesi çatısı altında komiteler olarak temsil edilir. Bu meclise üye işçiler, alınan ortak kararlara uymak zorundadır. Örneğin 2012 yılında Mahmur Kampı'nda yaşayan ve Irak Kürdistanı'nda temizlik işçisi olarak çalışanların artık evlerde temizliğe gitmemesi kararı alınır. Bu karar gereğince mültecilerin temizlik işçisi olarak çalışması, işverenin Emek Meclisi'ne başvurarak talepte bulunması şartına bağlanır. 2012 yılı itibarıylaMahmur Kampı'nda temizlik işlerinde çalışanların saysısı 2000'dir. Bu noktada, 2003 sonrası Mahmur Kampı'nda mültecilerin gelirinde önemli bir artış olduğunu vurgulamak gerekir. Aile başına düşen gelir konusunda net bir bilgi olmamakla birlikte örneğin 2003 yılında iki olan Mahmur Kampı'ndaki araba sayısının 2012'de 450 olarak kaydedildiği bilgisi, bir gösterge olarak kabul edilebilir. Bu arada, 2011 yılı itibarıyla her bir çalışandan aylık 25 000 ID, Mahmur Halk Meclisi denetiminde kullanılmak üzere alınmaktadır. Bu aylık ödemelerin daha çok veya daha az olması konusunda mahalle komitelerinin raporları esas alınır.

[646] Bu çalışma çerçevesinde yürütülen alan araştırması sonlandırıldıktan sonra Mahmur Mülteci Kampı yönetiminde yeni bir yapılanmaya gidildiği görülür. 2013 yılında 340 delegenin katılımıyla oluşturulan Halk Konferansı, Halk Meclisi'nin yerine geçer. Aynı yıl hem Halk Konferansı hem de Belediye yönetiminde eşbaşkanlık sistemi benimsenir. En son 2015 yılında delege sayısını 420'ye çıkaran Halk Konferansı seçimleri yeniden yapılır. http://rojnews.net/tu/drejey-hewal.aspx?id=18012&LinkID=37&Maxmur%27da-Demokratik-Halk-Meclisi-7.-Konferans%C4%B1-ba%C5%9Flad%C4%B1. 17.7.2014.

için kontenjanlar belirlenir. Örneğin Kadın Meclisi'ne beş üye, Semt Meclisi'ne oniki üye ile temsil edilme hakkı tanınır.[647]

Bu çerçevede Halk Meclisi, Mahmur Kampı'ndaki mevcut tüm kurumları kapsayıcı bir nitelik taşır. Bir başkan, bir başkan yardımcısı ve üç kişiden oluşan bir divanın yönettiği Halk Meclisi'nin elliüç üyesi bulunur. Bu üyeler arasından aynı zamanda kampın güvenliğinden sorumlu güvenlik, mahkeme ve dış ilişkiler gibi kurumlarda görev yapacak kişiler de Halk Meclisi tarafından atanır.[648] Bu arada, yine seçimle belirlenen Belediye Başkanı ve Belediye Meclis üyeleri de Halk Meclisi'nin denetimine bağlıdır. Her ay düzenli olarak hazırlanan raporlar ile tüm kurumların faaliyetleri Halk Meclisi onayından geçer.

Bu idari yapı içinde Mahmur Kampı Belediyesi'nin konumu ise farklıdır. Zira yerel otorite olarak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ve BMMYK, Mahmur Kampı'na ilişkin her türlü faaliyetin organizasyonunda Halk Meclisi yerine Mahmur Kampı Belediyesi'ni muhatap alır. Diğer yandan, Mahmur Kampı Belediyesi 2004 yılından

---

[647] 21 üyesi bulunan Kadın Meclisi'nin çalışmaları, Halk Meclisi çalışmalarına paralel yürütülür. Halk Meclisi'ndeki bütün kadınlar, aynı zamanda Kadın Meclisi (İştar) üyesidir. Bu üyeler dışında Mahmur'da mevcut her bir meclisin kadın temsilcilerinin yanında, Mahmur Kadın Vakfı, Mahmur Kadın Akademisi, Kültür Merkezi gibi kurumların temsilcileri de İştar Meclisi'nde üye olarak yer alır. Mahmur Kampı'nda yaşayan mülteci kadınlar hakkında her türlü karar önce İştar Meclisi'nde görüşülür. Nihai karar mekanizması olan Halk Meclisi ise İştar Meclisi'nin görüşünü esas alır.

[648] Mahmur Kampı'nda mevcut mahkemede PKK temsilcilerinin ağırlığı hala sürmektedir. Bu çerçevede yedi mahkeme üyesinin ikisi Halk Meclisi, beşi ise PKK tarafından atanır. Suç isnat edilen kişiler, bir avukat tarafından savunulmaz. Onun yerine her bir dava için ayrı bir jüri oluşturulur. Jüri oylaması sonucunda nihai kararı yedi kişiden oluşan mahkeme heyeti verir. Bu arada 2012 yılı itibarıyla Mahmur Kampı'nda Irak Kürdistanı'nda mevcut üniversitelerden mezun olan mülteciler arasında 11 avukat bulunuyordu. Bu avukatlar Mahmur kasabası barosuna kayıtlıydı ve serbest avukatlık yapıyordu. Ancak, bu avukatlar 2012 yılında yapılan baro seçimlerinden çekilerek Mahmur Kampı Barosu olarak seçimlere katılmak için KBY'ye başvurdu. Amaçlarının Mahmur Kampı'nda mevcut mahkeme sisteminin KBY tarafından tanınmasını sağlamak olarak açıkladılar. Ancak, bu girişimlerinden bir sonuç alamadılar.

sonra Erbil Valiliği tarafından sağlanan bir bütçe ile yönetilir.[649] Bu bütçe, altyapı, su, elektrik ya da temizlik gibi belediye hizmetleri yanında, Belediye Başkanı'nında dahil olduğu tüm belediye çalışanlarının maaşlarını kapsar.[650] Ancak, bu durum, KBY'nin ne Belediye Başkanlığı ve yirmisekiz üyeden oluşan Belediye Meclisi seçimlerine ne de sözkonusu bütçenin nasıl harcanacağına müdahale edebildiği anlamına gelir. Bu konularda tasarruf hakkı, yalnızca Halk Meclisi'ndedir.

Mahmur Kampı'nda eğitim veren okullarda da aynı sistem uygulanır. Mahmur Kampı'nda mevcut iki anaokul, iki ilköğretim okulu, iki lisenin bütçesi Kürdistan Bölgesel Yönetimi tarafından karşılanır.[651] Mahmur Kampı'nda eğitim,

---

649 Bu yıllık bütçe tahsisi dışında Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin 2004 yılında Mahmur Belediyesi ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği altyapı çalışmalarını 2003-2008 yılları arasında Mahmur Kaymakamlığı yapan Abdurrahman Belaf şöyle sıralar. "İlk önce kampın ortasına büyük bir cadde yapıldı. Elektrik kabloları, direklere çekildi. Elektrik şebekesi kurularak, mahallelere, ordan da evlere elektrik çekildi. Üç su kuyusu açıldı. Bu kuyular içme suyu dışında kullanım içindi. İçme suyu ise 2004'te Hewler Valiliği'nin sağladığı tankerle her gün Mahxur kazasından çekildi. Bu arada 250 metrekarelik bir su deposu inşa edildi. O depodan evlere su şebekesi döşendi. Bu su projesi için 200 bin dolar harcandı." Abdurrahman Berzenci Belaf, Yüz Yüze görüşme, 15 Haziran 2012, Erbil. Bu arada, Mahmur Kampı Belediyesi, 2010 yılında Mahmur Kasabası Kaymakamlığı'na bağlanarak resmi statü kazanır.

650 KBY'nin belediye çalışanlarının maaşı dışında tüm belediye hizmetlerinin karşılanması için 2012 yılı itibarıyla çıkardığı aylık bütçe 5 milyon ID'dır. Bu rakam yaklaşık 4000 $ etmektedir. Mahmur Kampı Belediyesi aynı zamanda haftalık Roje adında bir gazete de çıkarır. Gazetede, ağırlıklı Mahmur Kampı haberleri olmak üzere genel siyasi gelişmeler konusunda da haberlere yer verilir. 2012 yılında fiyatı 500 ID olan gazetenin dağıtımı abonelik sistemine göre yapılır. Her hafta 100 adet basılan gazete abonelerinin yüzde 80'i Mahmur Kampı'nda yaşayan mültecilerdir. Mahmur Kampı'nda ilk gazete 2004 yılında Rojev adıyla çıkar. Ancak, maddi sıkıntılar nedeniyle bu gazetenin yayınına son verilir. Daha sonra 2006'da kısa bir süre Rojava Nu adında yeni bir gazete basılır. Rojev'in yayını 2009 yılından bu yana sürmektedir. Mahmur Kampı'nda gazete çıkarılması kararı, mültecilerin verdiği bilgiye göre PKK lideri Abdullah Öcalan'ın tavsiyesi üzerine alınır.

651 2012 yılı itibarıyla Mahmur Mülteci Kampı'nda mevcut iki anaokulda 300 çocuk, ilköğretimde 1650 ortaokulda 400, lisede 500 lise öğrencisi bulunmaktadır. 2011 yılında BMMYK'nin

kampın kurulduğu 1998 yılında başlar. Bu ilk aşamada görev alan otuz öğretmen yalnızca ilk ve ortaokul eğitimi verir. Kampta ilk lise ise 2001 yılında açılır.[652] 2005 yılına kadar da bu okulların her türlü masrafı BMMYK ve başta Qandil olmak üzere çeşitli sivil toplum örgütlerinin desteğiyle karşılanır. Bu süreçte öğretmenler hiçbir ücret almaz. Ancak, 2005 yılından sonra Kürdistan Milli Eğitim Bakanlığı hem okullarda görev alan öğretmenleri maaşa bağlar hem de eğitim için gerekli tüm masrafları karşılamaya başlar.[653] Ancak, Mahmur Kampı'nda verilen eğitimin

---

açıkladığı verilere göre Mahmur Mülteci Kampı'nın toplam nüfusu ise 10.240 görünmektedir. Ancak, yerel resmi kaynaklar kampın nüfusunun yaklaşık 12 000 olduğunu ifade etmektedir. Zira Mahmur Mülteci Kampı'nın nüfusu hakkında bu çalışma çerçevesinde ulaşılan kaynakların birçoğunda birbirini tutmayan rakamlar dikkat çeker. Ancak, çalışmada BMMYK verilerinin esas alındığını vurgulamak gerekir.

652 Mahmur Kampı'nda tıpkı Atruş Kampı'nda olduğu gibi Türkçe dersleri ortaokul düzeyinde yabancı dil olarak verilmeye devam eder. Ancak,2001 yılında lisenin açılmasıyla birlikte Türkçe dersi lise düzeyinde ve İngilizce ile birlikte yabancı dil olarak verilir. 2005 yılında ise Türkçe dersleri lise ders programından kaldırılıp ortaokul yedinci sınıfta haftada iki saat verilir. Lisede Türkçe yerine Kürtçe'nin Soran lehçesinde dersler verilmeye başlanır. Zira liseden sonra üniversiteye gitmeye başlayan öğrenciler, Erbil'deki üniversitelerde yaygın eğitim dili olarak Arapça harfleriyle Soranice kullanıldığı için zorluk çeker. Yine 2005 yılında alınan kararla İngilizce dersleri de ilkokul 5. sınıfta başlayarak lise son sınıfa kadar verilmeye devam eder. Bu arada aynı yıl öğrencilerin performansı göz önüne alınarak ilkokul eğitiminin altı yıla çıkartılması kararı alınır. Bu arada Mahmur Kampı'nda, Atruş Kampı'ndan farklı olarak Kuran kursları bulunmaz. Ancak, ortaokul düzeyinde din dersleri verilmektedir. Tahir Sidar, 25 Mayıs 2012, Mahmur Mülteci Kampı.

653 Belediye, okul ve sağlık çalışanlarıyla birlikte 2012 yılı itibarıyla Mahmur Kampı'nda KBY'den maaş alanların sayısı 200'dür. KBY'nin Mahmur Kampı'na yaptığı finansal kaynak desteği yalnızca belediye, okul ve sağlık gibi kurumlarla sınırlı değil. KBY'nin tüm Irak Kürdistanı vatandaşlarına sağladığı sosyal yardım çerçevesinde Mahmur Kampı'nda yaşayan engelli, yetim, öksüz, dul, boşanmış, babası veya kocası olmayan her yaşta kadına ve 65 yaş üstü aile reisi konumundaki kişilere üç ayda bir 150 bin ID maaş ödenir. Bunun dışında bir defaya mahsus olmak üzere yine tüm Irak Kürdistanı vatandaşlarının yararlandığı 1 milyon 500 bin ID yardımından Mahmurlular da yararlanabilir. Mahmur Kampı'nda kaç kişinin bu yardımlardan yararlandığı konusunda net bir veriye ulaşılamadı. Ancak, sözkonusu bu yardımlardan yerleşkelerde yaşayan

müfredatı ve dili farklıdır. Müfredat, tıpkı Atruş Kampı'nda olduğu gibi, Mahmur Kampı'nda öğretmen olarak çalışan mülteciler tarafından hazırlanır. Eğitim dili ise Latin harfleriye Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinde verilmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar eğitim bütçesi KBY tarafından karşılansa da Mahmur Kampı'nda verilen eğitimin Irak Kürdistanı'nda verilen eğitimle bir ilişkisi yoktur.[654] Mahmur Kampı okullarından mezun olanların Irak Kürdistanı'nda mevcut üniversitelere geçişi ise Kürdistan Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı genel sınava tabidir. Ancak, bu sınavda sorular Mahmur Kampı için Latin harfleriyle Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinde basılır.[655]

Bu tablo, herşeyden önce PKK ve KDP'nin iki siyasi otorite olarak Mahmur Kampı ölçeğinde kurduğu ortaklığın niteliğine işaret eder. İlk bakışta bu ortaklık, yukarıda ayrıntılarına yer verilen uzlaşma bağlamında her iki partinin birbirinin

---

Türkiye Kürdü mültecilerin yararlandırılmadığını vurgulamak gerekir. Dolayısıyla, KBY'nin Mahmur Kampı'na özel istisna bir uygulama yaptığı söylenebilir. Yusuf Abdulaziz, Yüz Yüze Görüşme 14 Mayıs 2012, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, Erbil.

654 Mahmur Kampı'nda okullarda kullanılan ders kitaplarının ve yıl sonunda dağıtılan karnelerin ilk sayfasında PKK lideri Abdullah Öcalan'ın resmi bulunur. Bunun dışında yine örneğin tarih gibi sözel ders kitaplarında doğrudan Abdullah Öcalan'ın kitaplarından alıntılanmış bölümler vardır. Ancak, bu resmin ve alıntıların bulunduğu sayfalar, basımdan sonra Mahmur Kampı'nda eklenir. Zira KBY basım masraflarını üstlendiği metaryallerde Abdullah Öcalan'a ilişkin sayfaların bulunmasını kabul etmez.

655 2012 yılı itibarıyla Mahmur Kampı'nda mülteci 530 öğrenci, Irak Kürdistanı'ndaki üniversitelerde eğitim görüyordu. Yine bu yıl itibarıyla üniversiteden mezun olanların sayısı130'du. Sözkonusu öğrencilerin üniversiteye kayıtlarında Mahmur Mülteci Kampı'nda mevcut liseden alınan diplomanın denkliği 2002 yılından bu yana BMMYK tarafından tanınmaktadır. Mahmur Mülteci Kampı'nda mevcut okullardan alınan karne ve diploma örnekleri için bkz. EK 17. Dolayısıyla, KBY üniversiteleri de bu diplomaları kabul eder. Bu arada 2014 yılında Mahmur Mülteci Kampı'nda kurulan Genel Akademi'nin bir üniversite olarak yapılandırılması çalışmaları da sürmektedir. 2014 yılında 58 öğrenciyle eğitime başlayan Akademi'de halihazırda eğitim, sağlık ve gazetecilik bölümleri bulunmaktadır.

askeri ve siyasi nüfuz alanlarına müdahale etmeme ilkesine sadık kalındığını gösterir. Bu haliyle de Mahmur Kampı sözkonusu uzlaşmanın hayata geçirildiği somut bir örnektir. Zira bu sürecin önemli bir bölümünde görevde bulunan eski Mahmur Kaymakamı Abdurrahman Belaf Berzenci de Mahmur Kampı'nı PKK ve KDP arasındaki savaşın bitişinin bir sembolü olarak tanımlar.[656]

Ancak, bu uzlaşma sürecinin gelişmesinde asıl belirleyici rolü, mültecilerin oynadığını gözden kaçırmamak gerekir. Mültecilerin gündeme getirdiği hayata dair ertelenemez ihtiyaçlar, her iki parti arasında sağlanan ilkesel mutabakatın bir ortaklık deneyimine dönüşmesine neden olur. Bu deneyim, yalnızca mültecilerin değil, mültecilerle birlikte Mahmur Kampı ölçeğinde şekillenen bir siyasal düzenin de entegrasyonuna işaret eder.

Bu entegrasyon sürecinde mültecilerin hem PKK hem KDP'den ayrı bir taraf ve bir politik özne olarak işlev gördüğünü vurgulamak gerekir. Nihayetinde, mülteci kimlikleri de bu işlev üzerinden yeniden değer kazanır. Bu bağlamda, PKK ya da KDP ile kurulan ilişkiler politik kimliğin belirleyici unsuru olmaktan çıkar; bu partilerin siyasal hedeflerinden bağımsız mülteci pozisyonuna özgün politik bir alan yaratıltır. Bu haliyle de mülteci kimliği, politik farklılaşmanın ifadesidir. Ancak, bu farklılaşma aynı anda diğer kimlik inşa süreçlerine dahil olmanın da zeminidir. PKK'li kimlikleriyle Irak Kürdistanı'ndan dışlanan mülteciler, mülteci kimlikleriyle Irak Kürdistanı'na entegre olurken; yine aynı kimlik üzerinden bir PKK'li olarak inandıkları değer ve benimsedikleri yöntemleri pratik etme imkanı bulur. Bu durum,

---

[656] Kürdistan Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde 2012 yılında PKK-KDP-KYB'nin iç savaş sırasında verdiği kayıpları araştırmak ve ailelerine tazminat ödemek üzere bir Meclis komisyonu oluşturulur. Bu komisyona Mahmur Mülteci Kampı'ndan başvuranların saysısı 460'dır. Abdurrahman Belaf, Yüz Yüze Görüşme, 15 Haziran 2012, Erbil.

kaçınılmaz olarak mültecilerin PKK'li kimliklerini de dönüştürür; PKK'nin ideolojik belirlemelerinin dışında mültecilik deneyimine içkin yeni bir PKK'li kimliği inşa olur. Bu çerçevede, tıpkı yerleşkelerde olduğu gibi, örneğin mültecilerin Irak vatandaşlığını kabul etmesi ya da Türkiye'ye gayri-resmi geçişleri bir "ihanet" göstergesi sayılmaz. Ancak, bu ve benzeri konularda Halk Meclisi'nin bilgilendirilmesi ve onayı aranır. Bu bilgilendirme ve onay mekanizması ise mültecilerin kendileri hakkında karar alma süreçlerine katılımının zeminidir.[657]

Son tahlilde, Kürt mülteci savaşçılar topluluğunun tasfiyesi, Atruş Kampı'nın kapatılması ertesinde yeniden oluştuğu Mahmur Kampı'nda, bu kez mülteciler eliyle tasfiye olur. Mülteciler, herşeyden önce PKK'li silahlı gruplarla iç içe yaşam pratiğinden kendilerini mülteci kimlikleri ile ayrıştırır. Ancak, bu ayrışmaya rağmen kamp düzeni içinde süren birlikte yaşam ise mülteci savaşçılar topluluğunun tarifinde başvurulan ortak bir politik hedef doğrultusunda silahlı bir grupla hareket etme sınırları içinde açıklanamaz. Zira Mahmur Kampı'nda sözkonusu hedefin belirsizliği dikkat çeker. Örneğin, Atruş Kampı deneyimini şekillendiren "Bağımsız, Birleşik ve Özgür Kürdistan"ı kurmak gibi açık ve net bir hedef yoktur. Mahmur Kampı'nda birlikte hareket etmenin referansı daha çok geçmişin deneyimidir. Bu bağlamda, Mahmur Kampı'nda mülteciler ve silahlı grup arasındaki ilişki bir politik hedef üzerinden değil, bir politik deneyim üzerinden tarif edilebilir. Dolayısıyla, Mahmur Kampı'nda ortak yaşamın kaynağı de ortak bir gelecekten çok ortak geçmiştir.

Öte yandan, geçmişin değiştirilemez niteliği mülteciliğin kalıcı bir pozisyon olarak benimsenmesine de neden olur. Zira mültecilerin geçmişte PKK ile kurdukları

[657] Bu bağlamda, yerleşkelerde yaşayan Goyi aşiretine mensup mültecilerin, yukarıda yer verilen, Irak vatandaşlığına geçiş konusunda başlattıkları girişime, Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan Goyi aşiretine mensup bazı mültecilerin de dahil olduğunu vurgulamak gerekir.

ilişkinin biçimi, bugün her siyasi otoritenin mültecilerle kurduğu ilişkiyi bağlar. Bu durum, Irak Kürdistanı olduğu gibi Türkiye ile ilişkide de belirleyicidir. Örneğin Mahmur Kampı'nda yaşayan mültecilerin Türkiye'ye geri dönüşü, 2009 Habur sürecinde de gözlendiği üzere, PKK-Türkiye arasında barışın sağlanması şartına bağlıdır. Bu noktada, hem Türkiye'nin hem PKK'nin Mahmur Kampı'nın sivil niteliğini gözardı etme tercihinde buluştuklarını vurgulamak gerekir. Mülteciler de bu tercihe güçlü bir itiraz geliştirmez. Zira Türkiye'ye geri dönüş, mülteciler için de PKK pratiğiyle özdeş geçmişin muhasebesine dahildir. Bu bağlamda, Türkiye'ye geri dönüşün de gelecek tasavvurunda yerinin sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Nihayetinde mültecilik geçmiş ve gelecek arasında mekanı ve zamanı sınırsız kalıcı bir pozisyonun ifadesidir.

SONUÇ

BM verilerine göre savaş, işkence ve kötü muamele nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalanların sayısı, 2014 yılı itibariyle 59 milyon 500 bini buldu. Bu sayı, yalnızca bir yıl önce 51 milyon 200 bindi. Ülke içinde yerinden edilenlerin sayısının da 40 milyona yakın olduğu tahmin ediliyor. Nihayetinde, orataya çıkan durum, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük mülteci krizine işaret ediyor.

Bu sayılar arasında dikkat çeken en önemli ayrıntı ise 6 milyon 300 bin zorla yerinden edilen insanın on yıllardır mülteci durumunda olmaları. Unutulmaya yüz tutan bu mülteciler, hayatlarını artık neredeyse bir devlet düzeni kurdukları kamplarda geçiriyor. Kamplarda yaşayan mülteciler içinde Filsitinliler hala çoğunluğu oluşturuyor. Onları, Afganlı ve Somalili mülteciler izliyor.

Bu çalışmada konu edilen ve Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler de bu tablonun bir parçası. Ancak, bu mülteciler hakkında bilinenler büyük ölçüde basın/yayın kaynaklı bilgilerle sınırlı; bugüne kadar yapılmış akademik bir çalışma bulunmuyor. Bunun nedeni, en iyimser tahminle, sayılarının yalnızca 15 bin 489 olmasına bağlanabilir. Zira Filsitinli ya da Afganlı mültecilerin sayısıyla karşılaştırıldığında Kürt mülteciler küçük bir grup oluşturuyor. Bir başka neden ise genel olarak Kürt ve Kürdistan konusuna duyulan ilginin görece geç gelişmesi sayılabilir.

Bu bağlamda, çalışmanın en önemli kaygısının Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler hakkında akademik bir veri sunmak olduğu söylenebilir. Bu veriler, hiç kuşkusuz, Kürt ve Kürdistan sorunu çerçevesinde değerlendirilebilir. Ancak, bu sonuç bölümünde yalnızca çalışmanın tezi bağlamında bir değerlendirmeyle yetinilecektir.

Herşeyden önce, mültecileri bir zulmün kurbanları sayan genel kabulün yerinde olduğunu vurgulamak gerekir. Bu yönüyle mültecilik, milyonlarca insanın yalnızca vatandaş öznelere tanınan temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilmek için bekledikleri bir mağduriyet durağıdır. Ancak, mülteciliği politik olandan arındırılmış bir insani alanın konusu sayan genel kabulün geçerliliği yoktur. Zira en başta mülteci statüsünün belirlenmesi dahi politik kararlara bağlıdır. Mülteci sayılmak için uluslararası hukukta öngörüldüğü gibi bir zulmün kurbanları olmak yetmez. Chomsky'nin deyişiyle "değerli kurbanlar" olarak görülmek bir anlamda zaruridir. Kurbanların değerini tayin eden de politik aktörler ve süreçlerdir.

Bu bağlamda, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin statüsü de Kürt ve Kürdistan sorununa içkin politik aktör ve süreçlerden bağımsız değerlendirilemez. En özet ifadesiyle, 1994 yılında yaşanan göçün ilk aşamasında Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı zulmün bir göstergesi olarak değer gören sözkonusu mülteciler, zamanla Türkiye'ye yönelik sınır ötesi bir tehdit göstergesine dönüşür. Bugün, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin geri dönüşünün PKK üssü olarak kabul edilen Mahmur Mülteci Kampı'nın boşaltılması çerçevesinde değerlendirilmesi, bu dönüşümü en açık biçimiyle ortaya koyar. Dolayısıyla, özellikle uluslararası hukukun insani ve politik alan arasında yaptığı keskin ayrımın pratikte bir karşılığı yoktur.

Pratikte karşılığı olmayan bir başka ayrım ise mülteci statüsünün belirlenmesinde tayin edici bir unsur olarak değerlendirilen kurban ve fail pozisyonlarıdır. Mültecilerden bir zulmün kurbanları olarak herhangi bir politik eylem içinde bulunmamaları beklenir. Aksi bir durumda, mülteci statüleri risk altına girer ya da ellerinden alınır. Zira mülteci savaşçılar topluluğu kavramı da bu yüzden

tartışmalıdır. Bir mültecinin hem kurban hem fail olabileceği kabul görmez. Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin bir zulmün kurbanları olmaktan çıkıp bir tehdit kaynağı olarak gündemde yer bulması da bu yüzdendir.

Oysa, bu çalışmada elde edilen veriler kurban ve fail pozisyonları arasında keskin bir ayrım yapmanın imkansız olduğunu gösterir. Örneğin, Irak Kürdistanı'na bir zulmün kurbanları olarak kaçan Türkiye Kürdü mülteciler, aynı anda PKK'nin belirlediği politik hedeflerin de failleridir. Bu bağlamda, mülteciliğin statik bir durum olmadığını göz önünde tutmak gerekir. Özellikle uzun süreli mültecilik deneyimlerinde, mültecilik temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilmek için beklenilen bir mağduriyet durağı, dolayısıyla geçici bir pozisyon olmaktan çıkar; kalıcı bir pozisyona dönüşür. Bu pozisyonda belirleyici olan ise gelecek tahayyülleri değil, günün zaruri ihtiyaçlarıdır. Dolayısıyla, her ne kadar PKK ile birlikte hareket ettikleri gerekçesiyle Kürt mülteci savaşçılar topluluğu olarak anılsalar da, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler yalnızca PKK'li kimlikleriyle tanımlanamaz.

Zira bu çalışmanın mülteciliği politik bir varoluş imkanı olarak tartışmasının temel nedeni de budur. Çünkü Türkiye Kürdü mültecilerin deneyimine odaklanıldığında, politik aktör ve süreçlerin belirlemeci yaklaşımlarına içkin, ama yalnızca bu yaklaşımlarla sınırlı olmayan aşağıdan bir kimlik inşa süreci dikkat çeker. Herşeyden önce, mültecilik doğal yaşam alanının ve dolayısıyla verili koşulların ortadan kalktığı bir deneyimdir. Bu haliyle, mültecilik bir kendini yeniden var etme çabasına dönüşür. Bu çaba içinde yaşam alanının yeniden inşasına, kaçınılmaz olarak kimliklerin yeniden inşası da eşlik eder. Bir başka ifadeyle,

mültecilik “ben” ve “biz”e ait olan her şeyin yeniden keşfedildiği ve kurgulandığı bir süreçtir.

Bu bağlamda, Irak Kürdistanı’nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin kurban pozisyonlarını yalnızca Türkiye üzerinden, ya da fail pozisyonlarını yalnızca PKK’nin politik hedefleri üzerinden tanımlamak eksik kalır. Ortaya çıkan durum, bu her iki yukardan tanımlamayı içerseyen, ama arasındaki ayrımı silikleştiren ve nihayetinde dönüştüren bir mülteci kimliğine işaret eder. Bu yeni kimlikler mültecilere kendi eylem ve söylemlerinin öznesi olma fırsatı verdiği ölçüde mültecilik de kalıcı bir pozisyonun ifadesidir.

Son tahlilde, bugün PKK ile kurdukları ilişki çok farklı düzeylerde ve biçimlerde olsa da, Irak Kürdistanı’nda yerleşkelerde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerle, Mahmur Mülteci Kampı’nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin Türkiye’ye geri dönüş konusunda aynı tutumu benimsemelerinin temelinde de bu yeni mülteci kimliğine dayalı tercihler yatar. Ancak, bu tercihleri basın yoluyla kamuoyuyla paylaşılan bilgilerle sınırlı değerlendirmek yanıltıcı olur. Örneğin, 22-24 Aralık 2009 tarihinde bir grup DTP’li milletvekili ve Belediye Başkanı’nın çalışma ziyareti sonrasında açıklanan geri dönüş koşulları şunlardır:

1- Türkiye'nin gerçek anlamda demokratikleşebilmesi ve kalıcı toplumsal barışın tesis edilebilmesi için Kürt Halk Önderi Abdullah Öcalan üzerindeki tecridin sona erdirilmesi ve önünün açılması, Kürt sorununun barışçıl ve siyasal demokratik çözümü için hazırladığı 'Yol Haritası’nın ilgili muhataplarına verilmesi ve tüm kamuoyuna açıklanması,

2- Askeri operasyonların durdurulması, çatışmalı ortamın son bulması,

3- Kürt sorununun barışçıl ve demokratik siyasi çözümünün önünün açılması,

4- Türkiye'nin gerçek anlamda demokratikleşmesine bağlı olarak Kürt halkının özgür iradesini esas alma temelinde çözümün diyalog ve müzakere yöntemiyle gerçekleştirilmesi,

5- Türkiye demokratik ulusunun bir parçası olarak Kürt halk kimliğimiz temelinde ve anayasal güvenceye sahip olarak özgür, eşit ve birlikte yaşamak,

6- Anadilimiz olan Kürtçeyi her yerde özgürce konuşmak, öğrenmek, geliştirmek ve tarihi değerlerimizi, kültürümüzü ve coğrafyamızı anadilimizde yaşamak,

7- Çocuklarımızı Kürtçe adlandırmak, Kürtçe eğitmek ve büyütmek,

8- Kürt halkı olarak tarihimizi, kültürümüzü, sanat ve edebiyatımızı özgürce yaşamak, geliştirmek ve korumak,

9- Kürdistan'ın köy, kasaba ve şehirlerinde özel harekâtçı, korucu ve polisin baskı ve zulmünden uzak, yeterli imkânlara kavuşmuş ve güvenlik içinde yaşayabilmek için koruculuk sisteminin kaldırılması,

10- Irak Kürdistan bölgesinde göçmen olarak yaşayan T.C. vatandaşı Kürtler olarak, Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümüyle birlikte Türkiye'nin Kürt bölgesinde kendi öz irademizle yaşamayı ve kendi güvenliğimizi kendimizin sağlayacağı toplu bir yerleşim yerinin yapılması ve dönüşümüzün BM denetiminde olması.

Bu koşullar, çalışmada yer verilen ve 1994 yılında ilan edilen koşullardan farklı görünmez. Bu çerçevede, diğer mülteci savaşçılar topluluklarında gözlenen

göçün kaynağı sorunların çözümü şartına bağlı bir geri dönüşün, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler için de geçerli olduğu söylenebilir. Ancak, çalışmanın vardığı sonuçlar, geri dönüş konusunda KBY'de mevcut durumu da gözönünde bulundurmayı gerektirir. Zira sözkonusu mültecilerin, Kürt mülteci savaşçılar topluluğu olarak tanımlanmasına neden olan ve mültecilik deneyimi sürecinde şekillenen politik hedef, Türkiye'den çok Irak Kürdistanı'na işaret eder. Hem yerleşkelerde hem de Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan mültecilerin Irak Kürdistanı'na entegrasyon biçimi ise bu politik hedefin büyük ölçüde gerçekleştiğini gösterir. Ortaya çıkan durumda, Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mülteciler, vatandaşı oldukları Türkiye'de henüz elde edemedikleri hak ve özgürlüklerine, mülteci olarak sığındıkları Irak'ta kavuşmuş görünür. Irak merkezi yönetiminin 2010 yılında başlattığı çalışma ile Türkiye Kürtlerinin mülteci satüsünü ilk kez tanımış olması da bu durumu garanti altına alır.

Son söz olarak, mültecilere koruma ve yardım sağlama misyonuyla kurulan BMMYK'nın, bugün sayıları 59 milyon 500 bini bulan mültecilerin yalnızca 11 milyon 700 binine ulaşabildiğini vurgulamak gerekir. Geri kalan mültecilerin yüzde 86'sına ise gelişmekte olan ülkeler ev sahipliği yapmaktadır; refah seviyesi yüksek olan ülkelerin bu yükün paylaşımındaki payı ise sadece yüzde 14'tür. Bu çerçevede, uluslararası toplumun savaşları sonlandıracak kalıcı çözümler üretmede başarısız, ama aynı anda mültecilere koruma ve yardım sağlamada gönülsüz olduğu bu düzende, mültecilerin onlarca yıl politik olarak pasif kalmaları beklenemez. Bu haliyle, mültecilerin zulme uğramaktan doğan haklarının, bir bütün olarak kabul edilen temel insan haklarından bazılarının askıya alınması karşılığında tanınması ve uygulanması ne adalet anlayışıyla ne de mültecilik pratiğiyle bağdaşır.

ÖZET

Tez**,** mülteci öznenin politik kimliğinin inşa sürecine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'de "terörle mücadele" kapsamında uygulanan zorunlu göç politikalarının mağduru Kürtlerin, 1994 yılında Irak Kürdistanı'na göçü ve mültecilik deneyimleri üzerinden, mülteci öznenin politik kimliğinin inşa sürecini etkileyen faktörler analiz edilmektedir. Mülteci sorununu insani alanın konusu sayan ve mülteciyi kurban/pasif/sessiz gören genel kabule ilişkin tartışmaların izini süren bu analizin vardığı sonuçlar ise mülteciliğin bir politik varoluş imkanı sunduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Mülteci Kimliği, Kürt Mülteciler, Atruş Mülteci Kampı, Mahmur Mülteci Kampı, PKK

SUMMARY

This dissertation focuses on the construction process of refugee's political identity. It analyzes the factors which affect the construction process of refugee's political identity through Kurds' migration to Iraqi Kurdistan in 1994, as the victims of the forced migration policies held in Turkey in the framework of "counter terrorism", and their experience of refugeness. Following the discussions on general perception that considers refugee problem as an humanitarian issue and refugee as victim/passive/ silent, the findings of this analysis indicate that refugeness offers an opportunity for a political existence.

Key Words: Forces Migration, Refugee Identity, Kurdish Refugees, Atrosh Refugee Camp, Makhmour Refugee Camp, PKK

KAYNAKÇA

Kitaplar/Makaleler

Açıklamalar, Bidiriler ve Talimatlar (1), (Belirtilmemiş), Parti Merkez Okulu Yayınları, Mayıs-Eylül 1999.

Adelman, H., "Why Refugee Warriors are Threats?", **Journal of Conflict Studies** 18, No.1, 1998, ss.49-69.

Adelman, H., Barkan, E., **No Return, No Refuge: Rites and Rights in Minority Repatriation**, New York, Columbia University Press, 2011.

Agier M., Managing the Undesirables: Refugee Camps and Humanitarian Government, David Fernbach (çev.) Cambridge, Polity Press, 2011.

Agier M., **On the Margins of the World: The Refugee Experience Today**, Cambridge, Polity Press, 2010.

Ahmad, F., **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, 3.b., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Ahmad, M.A., Gunter, M., **The Kurdish Question and the 2003 Iraqi War**, California, Mazda Publishers Inc., 2005.

Ahmed, M. A., Gunter, M., **The Kurdish Question and International Law: An Analysis of the Legal Rights of the Kurdish People**, USA, Ahmed Foundation for Kurdish Studies, 2000.

AİHM Işığında İfade Özgürlüğü: Akduvar Davası, Bir Dönüm Noktası, No:28, Ankara, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 2001.

Akçura, B., **Devletin Kürt Filmi: 1925-2009 Kürt Raporları**, İstanbul, New Age Yayınları, 2009.

Akfırat, F., **Kukla Devlet: ABD Kürdistan'ı Nasıl Kurdu?**, 2.b., İstanbul, Kaynak Yayınları, 2007.

Akın, R.C., Danışman, F., **Bildiğin Gibi Değil: 90'larda Güneydoğu'da Çocuk Olmak**, İstanbul, Metis, 2011.

Akkurt, N., **Maxmur Dişewite**, İstanbul, Weşanen Peri, 2006.

Anfal: The Iraqi State's Genocide Against the Kurds, The Center of Halapja Against Anfalization and Genocide of the Kurds (Belirtilmemiş), CHAK, 2007.

Appadurai, A., "Disjuncture and Difference in the Global Economy", **Global Culture, Nationalism, Globalisation and Modernity**, M. Featherstone (ed.), London, Sage, 1990, ss.295-310.

Arendt, H., **Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te**, Özge Çelik (çev.), İstanbul, Metis, 2009.

Aslan, M. A., **Kürt Mülteciler**, Ankara, Demokrasi Yayınları, 1988.

Assistance to Refugees, IDPs and Returnees in Northern Iraq and Central Iraq:2010, (Belirtilmemiş), UNHCR, Qandil, May 2011.

Atabaki, T., Dorlejin, M., **Kurdistan in Search of Ethnic Idenity, Papers Presented to the First Conference on Ethnicity and Ethnic Identity in the Middle East and the Central Asia**, Deaprtment of Oriental Sudies of Utrecht, Houtsma Foundation Publication Series, No:1, June 1990.

Ayata, B., **The Politics of Displacement: A Transnational Analysis of Kurdish Forced Migration in Turkey and Europe**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Baltimore Maryland, John Hopkins University, 2011.

Ayaz, B., **Tükiye'de İnsan Hakları ve Kürt Sorunu Örneğinde Türk Basını**, İstanbul, Belge Yayınları, 1997.

Aziz, M., **Irak Kürtleri: Irak Kürdistanı'nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik**, Zuhal Kılıç (çev.), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2013.

Balibar, E., Wallerstein, I., **Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler**, Nazlı Ökten (çev.) 3.b., İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

Barut, M., **Zorunlu Göçe Maruz Kalan Kürt Kökenli T.C. Vatandaşlarının Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sosyoekonomik, Sosyokültürel Durumları**, İstanbul, Göç-Der, 2001.

Barzani, M., **Mustafa Barzani and The Kurdish Liebration Movement**, Ahmed Ferhadi (ed.), New York, Palgrave Macmillian, 2003.

Başer, E., **Kanatsız Uçmak: Ana Babasız Çocukluktan Ordu Komutanlığına**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2014.

Bauman, Z., **Modernite ve Holokost,** Süha Sertabiboğlu (çev.), İstanbul, Samal Yayınevi, 1997.

Bayrak, M., **Kürt Sorunu ve Demokratik Çözüm**, (Belirtilmemiş), Öz-Ge Yayınları, 1999.

Belge, M., **Türkler ve Kürtler: Nereden Nereye?**, 2.b., İstanbul, Birikim Yayınları, 1996.

Beşikçi, İ., **Kürtlerin Mecburi İskanı**, Ankara, Yurt Yayınları, 1991.

Betts, A., **Forced Migration and Global Politics**, UK, Wiley Bleckwell, 2009.

Birand, M. A., **Apo ve PKK**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1992.

Blank, S.J., **Turkey's Strategic Position at the Crossroad of World Affairs**,, New York, Strategic Studies Institute, 1993.

Borton, J., **The State of the International Humanitarian System**, London, Overseas Development Institute, 1998.

Bourse, M., **Melezliğe Övgü**, Işık Ergüden (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2009.

Bozarslan H., **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye**, İstanbul, İletişim, 2010.

Bozarslan H., "Türkiye'de Kürt Milliyetçiliği: Zımni Sözleşmeden İsyana", **Kürt Milliyetçiliği'nin Kökenleri,** Abbas Vali (ed.), İstanbul, Avesta, 2005, ss.199-229.

Brah, A., **Cartographies of Diaspora**, London, Routledge,1996.

Bramwell, A., **The Refugee in the Age of Total War**, London, Allen Unwin Press, 1988.

Bruinessen, M., **Ağa, Şeyh, Devlet**, İstanbul, İletişim, İstanbul, 2013.

Bruinessen, M.., **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim, 2005.

Buzoğlu, M. H., **Körfez Savaşı ve PKK**, Ankara, Strateji Yayınları, 1995.

Cadava, P., Connor, P., Nancy, L., **Who Comes After the Subject**, London&New York, Routledge, 1991

Call, C. T., "Beyond The Failed State: Toward Conceptual Alternatives", **European Journal of International Relations**, Vol.17, No:2, USA, US Institiude of Peace, June 2011, ss.303-326.

Cemal, H., **Türkiye'nin Asker Sorunu**, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık, 2010.

Chambers, I., **Göç, Kültür, Kimlik**, İsmail Türkmen &Mehmet Beşikçi (çev.), İstanbul, Ayrıntı, 2005.

Chatty D,, Finlayson, B., **Dispossession and Displacement: Forced Migration in the Middle East and North Africa**, New York, Oxford University Press, 2010.

Chatty, D., **Deterritorialized Youth: Sahrawi and Afghan Refugees at the Margins of the Middle East**, USA, Berghahm Books, 2010.

Chatty, D., **Displacement and Dispossession in the Modern Middle East**, New York, Cambridge University Press, 2010.

Chimni, B.S., "The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South", **Journal of Refugee Studies**, Vol.11, No.4,1998, ss.350-374.

Chirguh, B., **Kürt Sorunu Kökeni ve Nedenleri**, Nihat Nuyan (çev.), İstanbul, Avesta, 2009.

Clifford, J., **Frontiers of Identity: The British and the Others**, London, Longmans, 1994.

Cohen, R., Deng, F., **The Forsaken People**, Washington, Brookings Institution Press, 1998.

Cohen, R., **Global Diasporas: An Introduction**, London, UCL Press, 1997.

Cooper, R., Berdal, M., "Outside Intervention in Ethnic Conflicts", **Ethnic Conflict and International Security**, Michael E. Brown (ed.), Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 181-205.

Çağlayan, H., Özer Ş., Doğan, A.T., **Ne Değişti?: Kürt Kadınların Zorunlu Göç Deneyimi**, Ankara, Ayizi Kitap, 2011.

Çandar, C., **Mezopotamya Ekspresi**, İstanbul, İletişim, 2012.

Çeşitli Yönleriyle Konfederalizm, Roj Çalışma Grubu, (Belirtilmemiş), Azadi Matbaası, 2005.

Dağlı, F., **Birakuji: Kürtlerin İç Savaşı**, İstanbul, Belge Yayınları, 1994.

Demir, E., **Yasal Kürtler**, İstanbul, Tevn Yayınları, 2005.

Demokrasi Hareketinin Geçmişi Bugünü ve Geleceği, (Belirtilmemiş), Halk Hareketi Yayınları Eğitim Dizisi II, 2001.

Diken, Ş., **Amidalılar: Sürgündeki Diyarbakırlılar**, İstanbul, İletişim, 2007.

Doğan, O., **Yarıda Kalan Hayat: Niv Jiyan**, İstanbul, İletişim, 2010.

Dumper, M., **The Future for Palestinian Refugees Toward Equity and Peace**, USA, Lynne Rienner Publishers, 2007.

Dumper, M., **The Future for Palestinian Refugees: Toward Equity and Peace**, London, Lynne Rienner,2007.

Dündar, F., **Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-18)**, İstanbul, İletişim, 2008.

Düzgören, K., **Kürt Çıkmazı**, Ankara, Verso Yayınları, 1994.

Eccarius-Kelly, V., "Political Movements and Leverage Points: Kurdish Activism in the European Diaspora", **Journal of Muslim Minority Affairs**, Vol. 22, No. 1, 2002, s. 91-118.

Edmonds, C.J., **Kürtler, Türkler, Araplar**, İstanbul, Avesta, 2003.

Ekinci, T.Z., **Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi**, 2. b., İstanbul, Küyerel Yayınları, 2000.

Ergil, D., **Doğu Sorunu: Teşhisler Tespitler**, İstanbul, Akademi Yayıncılık, 2008.

Esim, S., "NATO's Ethnic Cleansing: Kurdish Question in Turkey", **Monthly Review***,* June 1999, s. 20-27.

Faraç, M., **PKK'nin Şifreleri: Siyasallaşan Terör**, 3.b., İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Faraşin, R., Ölü Kent'te 8 Gün, Waşanen Mexmur: 8, Çapxaneya Mexmur, 2002.

Ferguson R., Gever M., Trinh, T., **Out There, Marginalization and Contemporary Cultures,** Cambridge, MIT Press, 1990

Ferris, E.G., **Beyond Borders: Refugees, Migrants and Human Rights in the Post-Cold War Era**, Geneva, WCC Publications, 1993.

Fuller, G., Barkey, H., **Türkiye'nin Kürt Meselesi**, Hasan Kaya (çev.), İstanbul, Profil, 2011.

Fuller, G., **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, 6.b.,İstanbul, Timaş, 2009.

Ganguly, K., "Migrant Identities Personal Memory and the Construction of Selfhood", **Cultural Studies** 6 (1), Ocak 1992,ss.27-50.

Galbraith, P.,**The End of Iraq**, New York, Simon and Schuster, 2007.

Genç, M. T., **Ateş Hattında**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2008.

Genç, Y., **Kürt Sorunu ve PKK: Tasfiye mi? Çözüm mü?**, İstanbul, Aram Yayınları, 2011.

Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları II, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012.

Genocide In Iraq: The Anfal Campaign Against the Kurds, A Middle East Watch Report, USA, HRW, 1993.

Gordon, P.H., Taşpınar, Ö., **Türkiye'yi Kazanmak: Türkiye Batı için Neden Vazgeçilmez**, Metin Okur (çev.), İstanbul, Timaş, 2009.

Griffiths, D. J., **Somali and Kurdish Refugees in London: New Identities in the Diaspora**, Burlington, Ashgate, 2002.

Gunter, M., **The Kurds and The Future of Turkey**, USA, Palgrave Macmillan, 1997.

Gunter, M.,**The Kurdish Predicament in Iraq: A Political Analysis**, New York,St Martin's Press 1999.

Gunter, M., "United States Foreign Policy Toward The Kurds", **The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy, A Documentary Sourcebook**, Lokman I. Meho (ed.), Westport, Connecticut, London, Praeger, 2004, s. 3-13.

Güller, M.A., **Hükümet-PKK Görüşmeleri (1986-2011)**, 2.b., Ankara, Kaynak Yayınları, 2011.

Güneş, C., **Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi: Ditenişin Söylemi**, Efla-Barış Yıldırım (çev.), Ankara, Dipnot Yayınları, 2013.

Habermas, J., **"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak**, İlknur Aka (çev.), 7. b., Ankara, YKY, 2013.

Haddad, E., **The Refugee in International Society**, USA, Cambridge University Press, 2008.

Hakikat ve Adaletin İzinde Doksanları Hatırlamak, **Toplum ve Kuram**, Sayı:9, Bahar 2014.

Heckmann, J.Y., **Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri**, 3.b.,İstanbul, İletişim, 2012.

Hobsbawm, E., **Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm**, Osman Akınbay (çev.), İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

Hobsbawm, E., **Milletler ve Milliyetçilik, Program, Mit, Gerçeklik**,Osman Akınhay (çev.), 3.b., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006

Humanitarian Situation of the Kurdish Refugees and Displaced Persons in South-East Turkey and North Iraq Report, Doc.8131, Committee on Migration, Refugees and Demography, Parliamentary Assembly, 3 June 1998.

Itani, M., Manna, M., **The Suffering of the Palestinian Refugee, Al- Zaytouna Centre for Studies & Consultations**, Beirut- Lebanon, 2010.

Izady, M.R., **Bir El Kitabı Kürtler**, Cemal Atila (çev.), 2.b., İstanbul, Doz Yayınları, 2007.

İbrahim,F., Gürbey, G.,**The Kurdish Conflict in Turkey: Obstacles and Chances for Peace and Democracy**, New York, St. Marin Press, 2000.

İçduygu, A., Kirişçi, K., **Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey**, İstanbul, İstanbul Bilgi University Press, 2009.

İnanç, G., **Türk Diplomasisinde Irak (1978-1997**), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

İzol, H., Ağa'nın Akmayan Gözyaşları, İstanbul, Destek Yayınevi, 2010.

Jolly, D., **Haven or Hell: Asylum Policies and Refugees in Europe**, London, Macmillian, 1996.

Jongerden J., **The Settlement Issue in Turkey and the Kurds: An Analysis of Spatial Policies, Modernity and War**, Boston, Brill & Leiden, 2007.

Jongerden, J., Akkaya, A.H., **PKK Üzerine Yazılar**, İstanbul, Vate Yayınevi, 2012.

Jwaideh, W., **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi**, İstanbul, İletişim, 2009.

Kahraman A., **Kürt İsyanları: Tedip ve Tenkil**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2011.

Kaplan, S. D., **Fixing Fragile States: A New Paradigm for Development**, USA, Praeger Security International, 2008.

Kapmaz, C., Öcalan'ın İmralı Günleri, 2.b., İstanbul, Ithaki Yayınları, 2011.

Karakoç, J., **Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Karayılan M., Bir Savaşın Anatomisi. Kürdistan'da Askeri Çizgi, İstanbul, Aram, 2014.

Kardam, A., **Cizre-Botan Beyi Bedirhan: Sürgün Yılları**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2013.

Katzenstein, P.J., Keohane, R.O., Krasner, S.D., "International Organization and the Study of World Politics", **International Organization***,* 52 (4),1998, s. 645-685.

Kaya, O., **Türkiye'de Etnik Terör: Tarihi, Yapısı, İdeolojisi, Stratejileri ve Karşı Mücadele**, Ankara, Binyıl Yaınevi, 2013.

Keating, M., Mc Garry, J., Minority **Nationalism and the Changing International Order**, USA, Oxford, 2001.

Kısacık, R., **Minareden Kandil'e PKK: Tarihi Eylemleri Stratejisi**, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2012.

Kirişçi, K.,Winrow, G.M., **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, Ahmet Fethi (çev.), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

Kirişçi, K. "Minority/Majority Discourse: The Case of the Kurds in Turkey", **Making Majorities, Constituting the Nation in Japan, Korea, China, Malaysia, Fiji, Turkey, and the United States***,* Dru C. Gladney (ed.), Stanford, Stanford University Press, 1998, s. 227-245

Knudsen, A., Hanafi S., **Palestinian Refugees: Identity, Space and Place in the Levant**, New York, Routledge 2011.

Kowert, P., "Agent Versus Structure in the Construction of National Identitiy", **International Relations in A Constructed World***,* New York, M. E. Sharpe, 1998, s.101-123

Kongra-Gel Kürdistan Halk Kongresi Demokratik Kuruluş Belgeleri, İstanbul, Çetin Yayınları, 2003.

Kreyenbroek, P. G., Sperl, S., **The Kurds**, London, Routledge, 2000.

Kritz, M., Keeley, C., Tomasi, S., **Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements**, New York, Center for Migration Studies, 1983.

Kundakçı, H., **Güneydoğu'da Unutulmayanlar**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Kurubaş, E., **1960'lardan 2000'lere:Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Cilt 2, Ankara, Nobel, 2004.

Kutlay, N. **21.Yüzyıla Girerken Kürtler**, Ankara, Peri Yayınları, 2002.

Kutlay, N., **Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012.

Kühne, W., **Improving African and International Capabilities for Preventing and Resolving Violent Conflict: The Great Lake Region Crisis**, Ebenhausen, Stifung Wissenschaft und Politik, 1997.

Kürdistan'da Zorun Rolü, (Belirtilmemiş),Weşanen Sexwebun, 1983.

Lawrence, Q., **Invisible Nation: How yhe Kurds Quest For Statehood is Shaping Iraq and the Middle East**, New York, Walker& Company, 2008.

Lischer, S.K., **Dangerous Sanctuaries: Refugee Camps, Civil War, and the Dilemmas of Humanitarian Aid**, USA, Cornell University Press, 2006.

Lowe,.R. Stansfield G., **The Kurdish Policy Imperative**, Great Britain, Chatham House, 2010.

Lundgren, A., **İstenmeyen Komşu: Türkiye'nin Kürt Politikası**, Necla Ü. Kuglin (çev.), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008.

Maalouf, A., **Çivisi Çıkmış Dünya: Uygarlıklarımız Tükendiğinde**, Orçun Türkay (çev.), 2. b., İstanbul, YKY, 2009.

MacDonald, C.G., O'Leary C., **Kurdish Identity: Human Rights and Political Status**, USA, University Press of Florida, 2007.

Malkki, L., **Purity and Exile: Violence, Memory, and Natioanl Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzanya**, USA, The University of Chicago Press,1995.

Markus, A., Semyonov, M., **Immigration and Nation Building**, USA, Edward Elgar, 2010.

Marcus, A., **Kan ve İnanç,PKK ve Kürt Hareketi**, İstanbul, İletişim, 2009.

Marfleet, P., **Refugees in a Global Era**, New York, Palgrave Macmillian, 2006.

Marufoğlu, S., **Osmanlı Döneminde Kuzey Irak(1831-1914)**, İstanbul, Eren Yayınları, 1998.

Mc Dowall, D., **Modern Kürt Tarihi**, Ankara, Doruk, 2004.

Mehmet, P., **Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyanları: Bağımsızlık, Özerklik, Anadilde Eğitim, Toprak Devrimi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014.

Mınorsky, V., Bois, T., **Kürt Milliyetçiliği**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2008.

Minorsky, V., Bois, T., MacKenzie, D.N., **Kürtler & Kürdistan**, Kamuran Fıratlı (çev.), 2.b., İstanbul, Doz Yayınları, 2004.

Miroğlu, O., **Silahları Gömmek**, İstanbul, Everest Yayınları, 2012.

Muller, M., Linzey, S., **The Internally Displaced Kurds of Turkey: Ongoing Issues of Responsibility, Redress and Resettlement**, Great Britain, KHRP, 2007

Natali, D., **Kürtler ve Devlet: Irak, Türkiye ve İran'da Ulusal Kimliğin Gelişmesi**, İstanbul, Avesta, 2009.

Nikitine, B., **Kürtler**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2008.

Nye, J.S., **Understanding International Conflicts: An Intrduction to Theory and History**, 7.b., USA, Pearson Longman, 2009.

Nyers, P., **Rethinking Refugees: Beyond States of Emergency**, New York, Routledge, 2006.

O'Leary, B., Mc Garry, Salih, K., **The Future of Kurdistan in Iraq**, USA, University of Pennsylvania Press, 2005.

O'Shea, M. T., **Trapped Between the Map and Reality: Geography and Perceprions of Kurdistan**, New York, Routledge, 2004.

Olson, R., **Kan İnançlar ve Oy Pusulaları: Türkiye'de Kürt Milliyetçiliğinin Yönetimi, 2007-2009**, Fahriye Adsay (çev.), İstanbul, Avesta, 2010.

Olson, R., **The Kurdish Nationalist Movement in 1990s: Its Impact on Turkey and the Middle East**, USA, The University Press of Kentucky, 1996.

On the Kurdish Question at the United Nations, Know the Kurds Series No:2, (Belirtilmemiş), The Information Department of the Kurdistan Democratic Party, June 1974.

Oran, B., et al., **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt II:1980-2001, 5. b., İstanbul, İletişim, 2003.

Oran, B., et. al., **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt III: 2001-2012, İstanbul, İletişim, 2013.

Oran, B., **Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998.

Oran, B., **Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim, 2010.

Orhonlu, C., **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, Eren Yayınları, 1987.

Ortadoğu Gerçeğinde Ulusal Birlik ve 21. YY'da Kürt Stratejisi, (Belirtilmemiş), Halk Hareketi Yayınları Eğitim Dizisi III, Şubat 2001.

Öcalan, A., **Kürdistan Devrimi'nin Yolu (Manifesto)**, (Belirtilmemiş), Weşanen Sexwebun, 1978.

Öcalan, A., **1995 Ocak Çözümlemeleri**, (Belirtilmemiş), Weşanen Dibistane Navendiya Parti, 1999.

Öcalan, A., **Bendeki Sınırları Olmayan Bir Özgür Dünyadır**, (Belirtilmemiş), Parti Merkez Okulları Yayınları, Ekim 1996.

Öcalan, A., **Büyük bir Yaşamın Karşılığı Büyük Bir Eylemdir: 1996 Temmuz Çözümlemeleri**, (Belirtilmemiş), Parti Merkez Okulu Yayınları, (Belirtilmemiş).

Öcalan, A., **Güney Kürdistan'da Egemenlik Mücadelesi ve Devrimci Demokratik Tutum,** (Belirtilmemiş), Mazlum Doğan Kadro Okulu Yayınları, Azadi Matbaası, 2005.

Öcalan, A., **Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü**, İstanbul, Asrın, 2015.

Öcalan, A., **Kürt-Türk İlişkileri Üzerine Barış ve Demokrasi Konuşmaları**, Zeki Akıl (der.), İstanbul, Aram Yayınları, 1999.

Öcalan, A., **Nasıl Savaşmalı: Şubat 96 Çözümlemeleri**, (Belirtilmemiş), Parti Merkez Okulu Yayınları, 1999.

Öcalan, A., **Özgürlük Hukuku: Hukuk Perspektifleri ve Abdullah Öcalan**, (Belirtilmemiş), Roj Çalışma Grubu, Azadi Matbaası, 2005.

Öcalan, A., **PKK 3. Ulusal Konferans Konuşmaları**, Cilt 2, Şam, (Belirtilmemiş),1994.

Öcalan, A., **Sözümüz Yaşam Sözü, Ölümsüzlük Sözüdür: Ülkeyle Sözleşme, Nisan 1996 Diyalogları**, (Belirtilmemiş), Parti Merkez Okulu Yayınları, (Belirtilmemiş).

Özcan, A.K., **Turkey's Kurds: A Theoritical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan**, USA, Routledge, 2006.

Özcan, N. Ali, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Ankara, ASAM, 1999.

Özdağ, Ü., **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2007.

Özdağ, Ü., **Türkiye Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi**, Ankara, ASAM, 1999.

Özdağ, Ümit., **Türkiye Ordusu PKK'yı Nasıl Yendi? Türkiye PKK'ya Nasıl Teslim Oluyor? (1984-2010): Askeri Galibiyetten, Siyasi Mağlubiyete**, Ankara, Kripto, 2010.

Öztürk, S.Yurteri, K., **MGK Dünü Bugünüyle Milli Güvenlik Kurulu**, İstanbul, Doğan Kitap, 2011.

Phillips, D. L., **Disarming, Demobilizing, and Reintegrating the Kurdistan Worker's Party**, National Committee on American Foreign Policy, 15 Ekim 2007.

Phillips, D.L., **Confidence Building Between Turks and Iraqi Kurds**, Washington, The Atlantic Council of the United States, June 2009.

Polk, W.R., **Irak'ı Anlamak**, Nurettin Elhüseyni (çev.), 2.b., İstanbul, NTV, 2007.

Powers, S.,**A Problem From Hell: America and the Age of Genocide**, New York, Basic Books, 2002.

Randall, J. C., **After Such Knowledge What Forgiveness?: My Encounters with Kurdistan**, New York, Farrar, Strauss & Giroux, 1997.

Reporting on UNHCR Activities (1993) and Programming on Activities for 1994 (revised) and 1995 (initial)-Iraq, 110.7.IRQ.

Romano, D., **The Kurdish Nationalist Movement: Opportunity, Mobilization and Identity**, New York, Cambridge, 2006.

Rotberg, R.,**When States Fail: Causes and Consequences**, USA, Princeton University Press, 2004.

Rutherfors, J., **Identity, Community, Culture, Difference**, London, Lawrence& Wishart, 1990

Said, E., **Kış Ruhu**, 2.b., İstanbul, Metis Yayınları, 2006.

Said, E., **Yersiz Yurtsuz**, 6.b., İstanbul, İletişim, 2009.

Saraçoğlu, C., **Kurds of Modern Turkey**, New York, Tauris Publishers, 2011.

Sasson, J., **The Iraqi Refugees: The New Crisis in the Middle East**, New York, Tauris, 2009.

Sirkeci, İ., **The Environment of Insecurity in Turkey and the Emigration of Turkish Kurds to Germany**, New York, The Edwin Mellen Press, 2006.

Smith, A., **Milli Kimlik**, Bahadır Sinaner (çev.), 3.b., İstanbul, İletişim, 2004

Sorenson, J., "Opposition, Exile and Identity: The Eritrean Case", **Journal of Refugee Studies**, vol.3. No:4, ss.298-319.

Sönmez, M., **Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik**, 2.b., Ankara, NotaBene Yayınları, 2012.

Stedman, S.J., Tanner, F. **Refugee Manipulation: War, Politics and The Abuse of Human Suffering**, Washington D.C., Brookings Institution Press, 2003.

Şimşir, B., **Kürtçülük II: 1924-1999**, 2.b., Ankara, Bilgi Yayınevi, 2009.

Tarih, Sınıf ve Coğrafya Ekseninde Kürt Meselesi Dinamiği-1, **Praksis**, Sayı:28, 2012/1.

Tayyar, Ş., **Kürt Ergenekonu: Derin PKK'nin Gizli Kodları**, İstanbul, Timaş, 2011.

Tekeli, İlhan., "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", **Toplum ve Bilim**, Sayı 50, Yaz 1990.

Terry, F., **Condemned to Repeat?: The Paradox of Humanitarian Action**, New York, Cornell University Press, 2002.

Teselli, F. Ş.,2011 **Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu: Akdeniz**, İstanbul, Göç-Der, 2011.

The Fast for Peace in Kurdistan and The Freedom of Leyla Zana, USA, AKIN, Spring 1998.

Toplumsal Mücadele ve Politik Şiddet Hattında Kürt Hareketi, **Toplum ve Kuram**, Sayı.4, Güz 2010.

Tori, **Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler**, İstanbul, Doz Yayınları, 2005.

Tuzcuoğlu, M., **İstenmeyen Çocuklar: Roboski Katliamını Hatırlamak ve Hatırlatmak**, İstanbul, İletişim, 2014.

Ulusal Birlik ve Kürt Sorunun Çözümü Üzerine Tartışmalar, İstanbul, Havar Yayınları, 2005.

Uzgel, İ., "Ordu Dış Politikanın Neresinde", **Bir Zümre, Bir Parti, Türkiye'de Ordu**, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu (ed.), İstanbul, Birikim Yayınları, 2004, s.311-334

Wahlbeck, Ö., **Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities**, New York, Palgrave, 1999.

Wahlbeck, Ö., "The Concept of Diaspora as an Analytical Tool in the Sudy of Refugee Communities", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol. 28, No: 2, 2002, s. 221-238.

Weapons Transfers and Violations of the Laws of War in Turkey, USA, HRW, 1995.

White, P., **Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers: The Kurdish National Movement in Turkey**, London, Zed Books, 2000.

Whittaker, D. J., **Asylum Seekers and Refugees in Contemporary World**, New York, Routledge, 2006.

Yağız, Ö., et.al., **Malan Barkirin**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.

Yaman, Ö., **Onur Göçünde Son Durak: Kasırgalar Yurdu**, İstanbul, Berçem Yayıncılık, 2007.

Yavi, E., **Kürdistan Ütopyası: Kürt Diaspora Entelijansiası ve Siyasi Kürtçülerin Metinleriyle, Kürt Sorunu mu? Kürt Bağımsızlığı Sorunu mu?**, İzmir,Yazıcı Yayınevi, 2006.

Yavuz, M.H., **Erbakan'dan Erdoğan'a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam,** Kitap Yayınevi, Leman Adalı (çev.), İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011.

Yayman, H., **Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası**, İstanbul, SETA, 2011.

Yeğen, M., **İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012.

Yerasimos, S., **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu**, Şirin Tekeli (çev.), 3.b., İstanbul, İletişim, 1999.

Yetkin, M., **Kürt Kapanı**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2004.

Yıldız, K., Breau S., **The Kurdish Conflict: International Humanitarian Law and Post-Conflict Mechanisms,** USA, Routledge, 2010.

Yılmaz A., "Kürt Milliyetçiliğine Eleştirel Bir Bakış: Kürt Mülteciler ve Kürdistan Milliyetçiliği", **Mülkiye Dergisi**, 39 (1), Ankara, 2015, s.37-56

Yücel, M., **Abdullah Öcalan: Ankara'dan İmralı'ya**, İstanbul, Alfa, 2014.

Zebari, D., **The Kurdish Safe Heaven in Iraq: The Problem of Non-state Status**, Iraq-Kurdistan Duhok, Spırez Press & Publisher, 2005.

Zolberg, A., "International Migration in Political Perspectives", **Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements**,M. M. Kritz, C. B. Keeley, S.M. Tomasi, (ed.), New York**,** Center for Migration Studies, 1983, ss.228-246.

Zolberg, A.R., Shurke, A., Aguayo,S., **Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World**, New York, Oxford University Press, 1989.

Zorunlu Göç ve Etkileri: Diyarbakır, Diyarbakır, Kalkınma Merkezi, 2006.

Zorunlu Göç ve Etkileri: Diyarbakır, Diyarbakır, Kalkınma Merkezi, 2010.

Zorunlu Göçün Çocuk ve Gençler Üzerindeki Etkileri, İstanbul, Başak Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 2004.

Zorunlu Göçün Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri 2004-2010 Karşılaştırmalı Araştırma Sonuçları, İstanbul, Başak Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 2010.

Arapça ve Kürtçe Kitaplar/ Raporlar/ Gazete Haberleri

"تركيا تواصل تحظيراتها لعملية عسكرية في كوردستان"، الشرق الاوسط، ١١/ ١٠/ ٢٠٠٧.

("Ankara: The Autonomous Iraqi Kurdistan is not Our Target", **Al-Sharq Al-Awsat**, 8.10.2008).

بـ ايـ ك، ج.، لـه چارچـ يوه ى وانـه كـانـ ى مـ يژو، ئـ ه كـاديـ مـ ياي مه ركـه زيـ ى PKK ، ١٩٩٦.

(Bayık, C., **In the Framework of Historical Lessons**, Central Academia of PKK, 1996).

گوتار و چاڤپيكه فتنيين هيژا مسعود بارزانى ١٩٩٠-١٩٩٥، كومكرن وئاماده كرن، عمر محمد عامر به رواری، چاپخانا خه بات، دهوك، ١٩٩٧.

(Berwari, M.O., **Speeches and Interviews of Masoud Barzani: 1990-1995**, Duhok, Xabat, 1997).

إصدارات الجبهة الكوردستانية، ١٤ تشرين الاول ١٩٩١، احصائية لجرائم وتصرفات پ ك ك في كوردستان العراق، أربيل، الحزب الديموقراطي الكوردستاني مكتب المعلومات، ١٩٩٢.

(Decleration of the Kurdistan Front, 14.10.1991, **Report on the Behaviour and Crimes of the PKK in Iraqi Kurdistan**,Erbil, Kurdistan Democratic Party Information Office, 1992).

"من اجل ان ينجح البرلمان الكوردي"، ولات، ٢٠/ ٥/ ١٩٩٣.

("For the Success of the Kurdistan Parliament', **Welat**, 20.5.1993).

حريـ ری، ف.، بـ ك ك چما واده كـات، چاپـ خانـه ی خه بـ ات، هـ ولـ ير، ٢٠٠٠.

(Hariri, F., **Why is PKK Doing This?,**Erbil, Xabat, 2000).

المكتب السياسي للحزب الديموقراطي الكوردستاني، الاقتتال الداخلي في كوردستان العراق: كيف اندلع ومن المسؤول عنه، مكتب الدراسات والبحوث المركزي، الجزء الاول، دراسة رقم ٢٩، اربيل، ١٩٩٧.

(**Internal War In Iraqi Kurdistan: How did it Happen? Who was Responsible?**, No: 29,KDP Political Bureau Central Office of Studies and Researches, 1997).

بە بیی جە ند بە لکە نامە یە ك، بارتی ناسنامە ی بو خە لکی دە رە وە ی هە ریم دە رکردوە، هاولاتی، زمارة (١٠٢٧)، ٤/ ٧/ ٢٠١٣.

("KDP Offers Citizenship fot the People out of Kurdistan", **Hawlati**, No: 1027, 7.4.2013).

المسألة الكوردية، مجلة شؤون تركية، الخريف، العدد، ٩، بيروت، مركز الدراسات الاستراتيجية والبحوث والتوثيق، ١٩٩٣.

("Kurdish Issue", **Journal of Turkish Affairs**, Fall, No:9, Beirut, Center For Strategic Studies Research and Documentation, 1993).

حزب الحرية الكوردستانية ضرورة موضوعية وتاريخية، مجلة دنكي كوردستان، اذار ١٩٩٢..

("Kurdistan Freedom Party As a Historical Necessity", **Voice of Kurdistan**, March 1992).

لێزان، سی وانە، پارتی دیموکراتی کوردستان، مەکتەبی ناوەندی دیراسات و توێژینەوە، چاپخانەی برایەتی هەولێر، ٢٠٠٠.

(Leazan, **30 Lesson, Kurdistan Democratic Party**, Central Bureau for Studies and Researches, Erbil, Brayeti Press, 2000).

محمود حاجي محمود، روزميرى بيشمه ركه يه ك، باسى (٢٠) سال له روداوه كانى خه بات و شوره شى نوى ى كه له كه مان ده كات (١٩٧٦-١٩٩٦)، ٤، سليمانى، جابخانه ى ديلان، ٢٠٠٩.

(Mahmud, M.H., **Memories of a Peshmerga: Twenty Years of Events, Struggle, New Revolution of Our People:(1976-1996)**, 4, Sulemania, Dilan, 2009).

تقرير لجنة تقصي الحقائق عن الاجتياح العسكري التركي في اقليم كوردستان العراق، بغداد، مجلس النواب العراقي، ايار، ٢٠٠٨.

(**Report of Investigation Committee on Turkish Military Invasion to Kurdistan Region in Iraq,** Baghdad, Iraqi Parliament, May 2008).

"مستعدون للدفاع عن جنوب كوردستان"، ولات، ٦/٩/ ١٩٩٣.

("Ready to Fight for Kurdistan" **Welat**, 9.6.1993).

ايضاحات حول تصرفات وجرائم PKK في كوردستان العراق، (ملاحظة: هذا الكتيب مترجم عن النسخة الصادرة باللغة الانكليزية)، تشرين الاول، ١٩٩٢.

(**The Report on the Behaviour and Crimes of the PKK in Iraqi Kurdistan**, Duhok, KDP First Brach, October 1992).

وقائع تطور العلاقات بين تركيا والأكراد العراقيين، مجلة شؤون تركية (التقرير الخاص)، العدد، ٢، تشرين ت ٢٩٩١.الاول ، مركز الدراسات الاستراتيجية والبحوث والتوثيق، بيروت، ١٩٩٢.

("The Relation Between Turkey and Iraqi Kurds: Events and Developments", **Journal of Turkish Affairs**, Special Report No:2, Beirut, Center for Strategic Studies Research and Documentation, 1992).

"انقرة لن تستهدف ادارة الحكم الذاتي لاكراد العراق"، الشرق الاوسط، ٧/١٠/ ٢٠٠٨.١

("Turkish Preparation for an Operation in Kurdistan", **Al-Sharq Al-Awsat**, 11.10.2007).

Gazete Haberleri

"ABD'nin Yardım Oyunu", **Milliyet**, 30 Temmuz 1994.

"AİHM'den Savaş Suçu Kararı", **Hürriyet**, 24 Şubat 2014.

"Alman Ambargosu Kalktı", **Milliyet**, 5 Mayıs 1994.

"Alman Mahkemesi PKK Yasağını Deldi", **Milliyet**, 22 Temmuz 1994.

"ARGK: Kürdistan'da Düzen Partileri Yasak", **Özgür Gündem**, 11 Ocak 1994.

"Avrupa Diş Biliyor", **Milliyet**, 22 Temmuz 1994.

"Avrupa Konseyi de Kürt Göçüne El Attı", **Özgür Ülke**, 2 Haziran 1994.

"Bayan Mitterand Kürtlere Özgürlük İstedi", **Özgür Gündem**, 11 Nisan 1994.

"Beş Ayda 400 Köy Yakıldı", **Özgür Ülke**, 16 Haziran 1994.

"BM Göçe El Attı", **Özgür Ülke**, 28 Mayıs 1994.

"BM'den Kürt Göçmenlere Güvenli Bölge", **Özgür Ülke**, 18 Mayıs 1994.

"BM'ye Başvuru Davası Başladı", **Özgür Gündem**, 23 Aralık 1993.

"Bölünmekten Korkuyoruz" **Milliyet**, 23Temmuz 1994.

"Cudi'de İmha Harekatı", **Milliyet**, 23 Temmuz 1994.

"Dağ'a Çıkarız", **Milliyet**, 12 Şubat 1997.

"Demokrasi Belediyeleri Kuracağız", **Özgür Gündem**, 21 Ocak 1994.

"DEP Boykot Dedi", **Özgür Gündem**, 26 Şubat 1994.

"Devlet Panikte", **Özgür Ülke**, 30 Mayıs 1994.

"Evacuation of Mahhmour First Step in anti-PKK Plan", **Today's Zaman**, 24 Aralık 2009.

"Fransa Dışişleri Bakanı Temkinli Geliyor", **Özgür Gündem**, 14 Mart 1994.

"Gercüş'te Gerillalar Muhtar Öldürdü", **Özgür Gündem**, 5 Şubat 1994.

"Gerillalar 11 Korucuyu Götürdü", **Özgür Ülke**, 11 Mayıs 1994.

"Gerillalar Doğu Beyazıt'ın Korucu Köylerini Bastı", **Özgür Ülke**, 17 Mayıs 1994.

"Göçe Silahlı Engel", **Özgür Ülke**, 5 Haziran 1994.

"Göçenler Güney'de de Hedef", **Özgür Ülke**, 21 Haziran 1994.

"Güney Kürdistan'a Göçe BM El Attı", **Özgür Ülke**, 14 Mayıs 1994.

"Habur Sınır Kapısı Açıldı", **Özgür Ülke**, 25 Haziran 1994.

"Hakkari'de Koruculuk Çözülüyor", **Özgür Ülke**, 29 Haziran 1994.

"İhanetçi Çeteler", **Özgür Gündem**, 2 Ocak 1994.

"İlticacıların Sınır Dışı Edilmesi Protesto Edildi", **Özgür Ülke**, 31 Mayıs 1994.

"İşte Bundan Kaçtılar", **Özgür Ülke**, 20 Mayıs 1994.

"KDP 30 Ekim 1992 Anlaşmasını Feshediyor", **Özgür Gündem**, 16 Aralık 1993.

"Korucu Köyleri de Boşaltılıyor", **Özgür Ülke**, 20 Haziran 1994.

"Kuzey Irak'a Göç", **Milliyet,** 19 Temmuz 1994.

"Kürt Göçmenler Eylemde", **Özgür Ülke**, 14 Haziran 1994.

"Kürt Göçmenler için BM'ye Çağrı", **Ögür Ülke**, 28 Mayıs 1994.

"Kürtleri Sınırdışı Etmek Cinayettir", **Özgür Gündem**, 25 Mart 1994.

"Long Discussed Trilateral Makhmour Meeting to Convene March 5 in Geneva", **Today's Zaman**, 27 Şubat 2007.

"Mülteci Cumhuriyeti", **Milliyet**, 26 Aralık 1996.

"O Bir Gerilla",**Özgür Gündem**, 11Nisan 1994.

"Onbinlerce Peşmerge Türkiye'ye sığındı", **Hürriyet**, 1 Eylül 1988.

"Öcalan'dan Mesaj", **Özgür Ülke**, 29 Haziran 1994.

"Ölenler Nüfusta Sağ Görünüyor", **Milliyet**, 24 Şubat 2014.

"Özgürlük Yürüyüşü", **Özgür Gündem**, 15 Ocak 1994.

"PKK Yeni Senaryolar Peşinde", **Milliyet**, 12 Mayıs 1994.

"PKK Yuvası Boşaltılıyor", **Hürriyet**, 24 Ocak 2004.

"PKK'nin Paris'teki Para Muslukları Kesildi", **Milliyet**, 26 Şubat 1994.

"Saddam Hüseyin Türkiye'yi Vurmaz", **Hürriyet**, 8 Şubat 1998.

"Savaş Diplomasisi Gelişiyor", **Özgür Ülke**, 29 Nisan 1994.

"Seçim PKK'nin Denetiminde", **Özgür Gündem**, 3 Şubat 1994.

"Sıkı Koruma", **Milliyet**, 8 Eylül 1992.

"Terör Kontrol Altında", **Milliyet**, 12 Mayıs1994.

"Türkiye Göçmenler için Güney'e Heyet Gönderdi", **Özgür Ülke**, 18 Haziran 1994.

"Türkiye Köylere Tazminat Ödeyecek", **Özgür Gündem**, 17 Şubat 1994.

"Türkiye'ye Çekiç Güç Güvencesi", **Özgür Gündem**, 11 Mart 1994.

"Ulusal Kurtuluş'ta Yeni Aşama", **Özgür Gündem**, 23 Mart 1994.

"Yakılan- Yıkılan İnsansızlaştırılan Köyler", **Özgür Ülke**, 25 Haziran 1994.

"Zaho'da Açlık Grevi", **Milliyet**, 16 Haziran 1994.

"Zaxo'da Altı Kişi Öldürüldü", **Özgür Gündem**, 3 Nisan 1994.

"66 PKK'lı öldürüldü", **Milliyet,** 28 Mart 1994.

"94 Ülkeye Dönüş Yılı İlan Edildi", **Özgür Ülke**, 11 Mayıs 1994.

İnternet Adresleri/Haberleri

"http://www.kurdistan-post.eu/tr/kurdistan/barzani-abd-bagimsizlik-ilan-etmemize-engel-oldu.11.4.2014

http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/09/siy98.html. 9.11.2014.

http://cpt-iraq.blogspot.com, 12.1.2013.

http://english.people.com.cn/200512/20/eng20051220_229424.html, 15.3.2014

http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable.,15.3.2014.

http://rojnews.net/tu/drejey-hewal.aspx?id=18012&LinkID=37&Maxmur%27da-Demokratik-Halk-Meclisi-7.-Konferans%C4%B1-ba%C5%9Flad%C4%B1. 17.7.2014.

http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=90244, 14.01.2015.

http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/10/23/7260/tsknin-19832010-yillari-arasinda-kuzey-irakta-pkk-unsurlarina-karsi-yuruttugu-sinir-otesi-operasyonlardaki-basarisi-uzerine-bir-degerlendirme, 10.05.2014.

http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2013/10/23/7260/tsknin-19832010-yillari-arasinda-kuzey-irakta-pkk-unsurlarina-karsi-yuruttugu-sinir-otesi-operasyonlardaki-basarisi-uzerine-bir-degerlendirme, 10.05.2014.

http://www.aa.com.tr/tr/tag/251895--barzaniden-pyd-aciklamasi, 14.01.2015.

http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/basbakan-kayiplara-el-koysun_520310, 12.3.204·http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.430.pdf, 12.5.2013.

http://www.birgun.net/haber-detay/zana-nobel-baris-odulu-ne-aday-gosterildi-44426.html, 28.5.2014.

http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Middle%20East/0513pr_iraqtenyearson.pdf. 11.11.2014.

http://www.dod.mil/pubs/foi/International_security_affairs/terrorism/186.pdf,15.3.2014.

http://www.egm.gov.tr/Sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx 10.8.2013.

http://www.haberturk.com/gundem/haber/1064134-pkk-yoneticisi-cemil-bayik-pkk-adina-almanyadan-ozur-diledi, 10.4.2015.

http://www.kevinmckiernan.com/doc.html, 12.5.2013.

http://www.milliyet.com.tr/21-yilda-1901-faili-mechul/gundem/gundemdetay/26.01.2012/1493812/default.htm?ref=OtherNews, 15.7.2013.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, 12.3.2015.

http://www.radicalphilosophy.com/wp-content/files_mf/rp86_interview_hall.pdf, 5.4.2014.

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=35033. 15.5.2013.

http://www.radikal.com.tr/turkiye/jandarma_biz_bosaltmadik_kendileri_gitti-1142417, 19.7.2013.

http://www.radikal.com.tr/turkiye/pkk_artik_orgute_cocuk__almayacak-1158034, 30.10.2013.

http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR800/RR873/RAND_RR873.pdf. 11.11.2014.

http://www.refworld.org/docid/3df4be4c8.html, 12.12.2014.

http://www.refworld.org/docid/469f38a6c.html, 12.12.2013.

http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=47223, 17.5.2013.

http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm, 15.3.2014.

http://www.statewatch.org/terrorlists/docs/EUterrorlist-May-06.pdf, 15.3.2014.

http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem19/yil01/ss897.pdf, 17.5.2013.

http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf, 11.2.2013.

http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Zorunlu%20Goc%20Magdurlarina%20Destek%20Kilavuzu%2007_2008.pdf, 13.5.2013

http://www.unhcr.org.tr/?lang=tr&page=61, 14.12.2014.

http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf, 18.5.2013

http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/m%C3%BCltecilerin_hukuki_statusune_%C4%B0li%C5%9Fkin_s%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf, 18.5.2013

http://www.unhcr.org/4dac37d79.html, 18.5.2013.

http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ocak/24/d2.html. 3.7.2013.

http://www.zamanamerika.com/index.php/tr/gundem2/item/5844-abd-nin-bag-ms-z-bir-kuert-devleti-ni-desteklemesi-duesuek-bir-ihtimal, 22.3.2013.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=159&sayfa_no_son=160&sayfa_no=160&v_meclis=1&v_donem=19&v_yasama_yili=&v_cilt=64&v_birlesim=124, 11.3.2014.

EKLER

EK 1: 2011 Yılı İtibariyle Kürdistan Bölgesel Yönetimi Sınırları İçinde Yaşayan Kürt Mültecilerin Sayısı ve Dağılımı*

Kurd Refugees
Till 1/5/2011

No.	Location	No. Families	No. Persons	Nationality
1.	Dohuk	141	716	Turkish
		11	54	Syrian
2.	Meserik	225	1157	Turkish
		1	3	Syrian
3.	Gregawri	157	858	Turkish
4.	Hussaynia	104	537	Turkish
5.	Mala Berwan	23	109	Turkish
6.	Darato`	98	533	Turkish
7.	Zakho	165	945	Turkish
		17	79	Syrian
8.	Moquble ex-military	20	98	Turkish
9.	Sumel	9	31	Turkish
		3	9	Syrian
10.	Hareer	32	194	Turkish
11.	Sarsenk	10	47	Turkish
12.	Balqus	14	71	Turkish
		8	53	Iranian
13.	Marina	2	10	Turkish
14.	Muqoble Syrian Camp	68	197	Syrian families
		-	39	Syrian singles
15.	Koret Gavana	5	42	Turkish
16.	Ismailava	1	2	Syrian
17.	Suria	1	3	Syrian
18.	Khanik	3	17	Syrian
19.	Domiz	93	561	Syrian
20	Zummar	1	3	Syrian
TOTAL		1212	6368	

*Notes.

1-
Total of Turkish families. 1005
Total of Turkish person. 5348

2-
Total of Syrian families 199
Total of Syrian person 967

3- Total of Iranian families 8
Totl of Iranian person 53

*Bu belge, Kürdistan Bölgesel Yönetimi, İçişleri Bakanlığı, Göçmen Bürosu, Duhok Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

EK 2: 1-31 Mayıs 1998 Tarih Aralığında Irak Kürdistanı'ndan Türkiye'ye Geri Dönüş Yapan Türkiye Kürdü Mültecilerin Sayısı*

RETURNEES FROM NORTHERN IRAQ
Monthly statistics and report - UNHCR Silopi
1- 31 May 1998 (inclusive)

A. New arrivals (in May)

	Cases	Persons	Remarks
No new arrivals	n/a	n/a	n/a

B. Returnees statistics (Grand total) (since July 1996)

	Cases	Persons
Returnees from northern Iraq (all locations except ex-Atroush) (1)	77	357
Returnees from ex-Atroush camp (only) (2)	217	860
TOTAL (all locations in northern Iraq)	**294**	**1217**

(1) : Locations in Iraq are: Zaho, Sumeil, Dohuk, Shiladiza, Grey Gawry, Husseinia, unspecified.

C. Break down per place of return in Turkey:

Places of return	**Cases**	**Persons**	**Remarks**
Sirnak province	170	654(53%)	Returnees visited in Silopi 5/5/98, Cizre 6/5/98 and Idil 7/5/98.
Hakkari province	80	371 (31%)	Returnees visited in Hakkari, Yksekova and Sendimli 25-28/5/98.
Other places in southeast (Van, Mardin, Batman, Siirt, Gaziantep)	15	56 (5%)	Visit with authorities in Van 25/5/98.
Western part of Turkey (Adana, Istanbul, Mersin)	24	102 (9%)	Places of return not visited.
Unknown place of return	5	24 (2%)	N/A.
TOTAL	**294**	**1217**	

(2) :

D. Breakdown per category (per BO ANK memo 70225.fa) /Monitoring/Detention/Arrest:

Categories	Cases	Number of cases visited in villages	Detention (cumulative)(3)	Arrest (cumulative)(4)
Category I	213	51	6	4
Category II	76	69	2	7
Category III	2	-	-	2
Category IV	-	-	-	-
Unknown Category	3	-	-	-
Total	**294**	**120**	**8**	**13**

(3): No detentions reported.
(4): No arrests reported

(I:\stats\dsu\turkrepa.805)

*Özel Arşiv

EK 3: 2014 Yılı İtibariyle Irak'ta Yaşayan Türkiye Kürdü Mültecilerin Sayısı*

TURKS -EXCLUDING THOSE REGISTERED IN MAKHMOUR (CoA_L2)

Governorate	Individuals	Cases	F	M
Duhok	4.463	850	2.165	2.298
Erbil	866	178	414	452
Sulaymaniyah	2	1	1	1
TOTAL	5.331	1.029	2.580	2.751

TURKS -INCLUDING THOSE REGISTERED IN MAKHMOUR (CoA_L2)

Governorate	Individuals	Cases	F	M
-	23	10	12	11
Duhok	4.463	850	2.165	2.298
Erbil	11.001	2.113	5.609	5.392
Sulaymaniyah	2	1	1	1
TOTAL	**15.489**	**2.974**	**7.787**	**7.702**

*Bu belge BMMYK Erbil Temsilciliği'nden temin edilmiştir.

EK 4: Bu çalışma çerçevesinde Türkiye Kürdü mültecilerin yaşadığı yerleşkelerde bir alan araştırması yapmak için alınan resmi izinler.*, **

هەرێمی کوردستان – عیراق
وەزارەتا ناڤخۆ
پارێزگەها دهۆکێ
پەیوەندیان

ژمارە(العدد)/ ٥٦
ساڵا کوردی/ / / ٢٧١١

Kurdistan Region
Ministry of Interior
Duhok Governorate
Relations Office

اقليم كوردستان – العراق
وزارة الداخلية
محافظة دهوك
العلاقات

التاريخ/ ١٨/ ٥/ ٢٠١١

بو/ قائمەقامیا قەزا ئاکرێ
قائمەقامیا قەزا سێمێل
قائمەقامیا قەزا شێخان
قائمەقامیا قەزا بەردەرەش
رێڤەبەریا کوچ وکوچبەران

ب/ ئاسانکاری

هەڤپێچ نڤیسارا سەروکاتیا زانکویا دهوك ژمارە (٣١٤٢) ل ٢٠١١/٥/١٢ .
ئاسانکاری دگەل بکەن ل دویف یاسا ورێنمایا ژ بو ئەجامدانا ڤەکولینا ڤوتابی (ئارەزو یلماز) ژ زانکویا ئەنقەرە.

بو کارێ پێتڤی دگەل رێزگرتنێ

P.R.O Duhok

بهزاد علي آدم
جێگرێ پارێزگارێ دهوك

وێنەك/
- زانکویا دهوك. نڤیسارا ل سەری دیار بو زانین تکایە.

تەلەفون/ ٧٢٢٥٢٧٧ – ٧٢٢١٦٦٥ | وێب/ www.duhokgov.org | ئیمێل/ pro_dhk@yahoo.com

*Duhok Valiliğinden alınan 18 Mayıs 2011 tarihli izin belgesi

هەرێمی کوردستان ـ اقلیم کردستان ـ العراق

ئەنجومەنی وەزیران ـ مجلس وزراء

وەزارەتی ناوخۆ ـ وزارة الداخلية

نووسینگەی کوچ و کوچبەران ـ مكتب الهجرة والمهجرين

ڕێڤەبەریا کوچ و کوچبەران دهوك ـ مديرية الهجرة و المهجرين دهوك

کارگێری و خویەتی ـ الأدارة والذاتية

Kurdistan Region
Council of Ministers

Ministry of Interior

Bureau of Immigration

Directorate of Immigration/Duhok

Administration & Personnel

ژمارە : ٤٥٢
میژوو : ١٠ / ٠٥ / ٢٠١١

No:
Date: ٢٠ / گولان / ٢٧١١کوردی

بۆ/ گشت کەمپێت پەناخواز

ب / دەستیردان

خاتو (ئارەزو یەلماز) مێڤانا زانکویا دهوکه کو خاندەڤانه لسەر زانکویا ئەنقەرە ڤە .

ژ لایێ ڕێڤەبەریا مەڤە یا هاتیە دەستیردان بو سەردانا وان کەمپێت ژێر دەستهەلاتا مە دا . بو زانین .

دگەل ڕێز گرتنێ .

محمد عبدالله حەمۆ
ڕێڤەبەرێ کوچ و کوچبەران / دهوك

وێنەیەك بو/...
❖ دەرچوو

Kurdistan Region
Email : Rkkduhok@yahoo.com

هەرێمی کوردستان
دهوك - حی عسکری / جادا شەهیدێن نیکێ شوباتێ (ژمارە تەلەفون ؛ ٠٦٢٧٦٢٩٧٠٢)

** Kürdistan Bölgesel Yönetimi, İçişleri Bakanlığı, Göçmen Bürosu, Duhok Müdürlüğü'nden alınan 10 Mayıs 2011 tarihli izin belgesi

EK 5: 29 Ekim 1992 tarihinde Kürdistan İşçi Partisi (PKK) Merkez Komite Üyesi Osman Öcalan, Irak Kürdistanı Bölgesel Hükümeti Başkan Yardımcısı Roj Şawayiş ve Irak Kürdistanı Bölgesel Hükümeti Başbakanı Fuad Mahsum arasında yapılan anlaşma.*

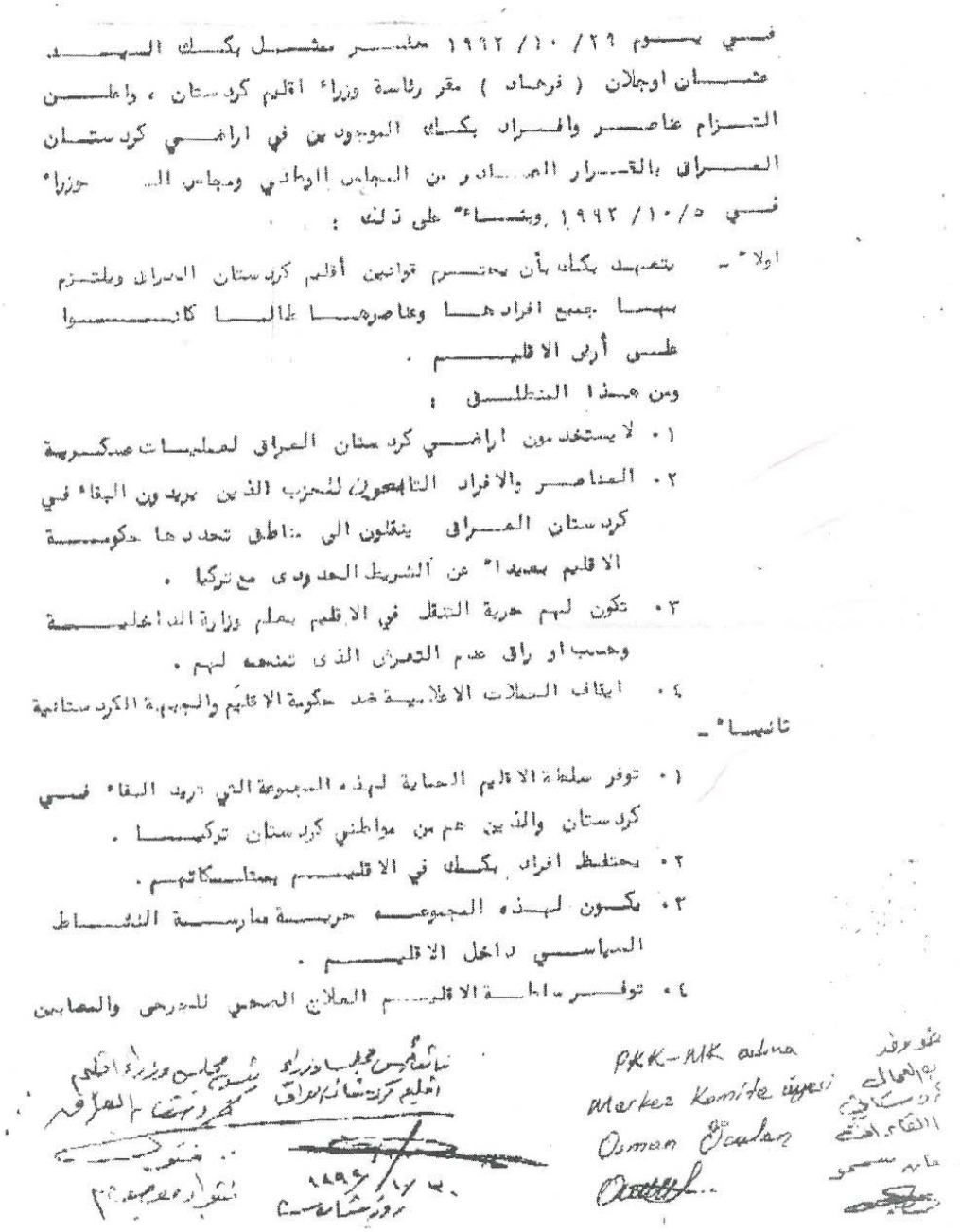

في يوم ٢٩/ ١٠/ ١٩٩٢ مثل بكك السيد عثمان اوجلان (فرهاد) مقر رئاسة وزراء اقليم كردستان ، واعلن التزام عناصر وافراد بكك الموجودين في اراضي كردستان العراق بالقرار الصادر من المجلس الوطني ومجلس الـ حزراء في ٥/ ١٠/ ١٩٩٢ وبناءً على ذلك :

اولاً - يتعهد بكك بأن يحترم قوانين أقليم كردستان العراق ويلتزم بها جميع افرادها وعناصرها طالما كانوا على أرض الاقليم .

ومن هذا المنطلق :

١. لا يستخدم من اراضي كردستان العراق لعمليات عسكرية
٢. العناصر والافراد التابعون لحزب الذين يريدون البقاء في كردستان العراق ينقلون الى مناطق تحددها حكومة الاقليم بعيداً عن الشريط الحدودي مع تركيا .
٣. تكون لهم حرية التنقل في الاقليم بعلم وزارة الداخلية وحسب او راق عدم التعرض الذي تمنحه لهم .
٤. ايقاف العمليات الاعلامية ضد حكومة الاقليم والجبهة الكردستانية

ثانياً -

١. توفر سلطة الاقليم الحماية لهذه المجموعة التي تريد البقاء في كردستان والذين هم من مواطني كردستان تركيا .
٢. يحتفظ افراد بكك في الاقليم بممتلكاتهم .
٣. يكون لهذه المجموعة حرية ممارسة النشاط السياسي داخل الاقليم .
٤. توفر سلطة الاقليم العلاج الصحي للجرحى والمصابين

PKK-nin adına
Merkez Komite üyesi
Osman Öcalan

*Özel Arşiv

EK 6: 30-31 Ekim 1996 tarihli Ankara Deklerasyonu*

FINAL STATEMENT

Meeting of Representatives of Turkey,
the United States and the United Kingdom with
Delegations of the KDP, the PUK and the Turkoman Front
October 30-31 1996
Ankara, Turkey

Representatives of Turkey, the United States and the United Kingdom met with delegations of the Kurdistan Democratic Party, the Patriotic Union of Kurdistan and the Turkoman Front on October 30-31, 1996 in Ankara, Turkey.

All participants agreed that the principal objectives of their discussions were:

a) to maintain and strengthen the cease fire between the KDP and the PUK (the parties) with a view to making it permanent; and

b) to re-establish peace and stability in Northern Iraq by beginning a process of political reconciliation.

In this regard, it was agreed that the following principles would guide the actions of the Parties:

1) Nothing in this meeting or agreements flowing from it should prejudice the unity and territorial integrity of Iraq, or the sanctity of its borders.

2) The future of Iraq should be determined by the free and common will of all its people, consistent with the open dialogue to ensure the human and political rights of all Iraqi citizens called for under UNSCR 688, which also reaffirmed the commitment of all UN member states to the sovereignty, territorial integrity and political independence of Iraq.

3) The legitimate security interests of Turkey and other neighboring countries, including safe and secure international borders, should be taken into account.

4) The Parties agree that they shall not seek the intervention of any other forces which could aggravate their conflict or raise tensions. Any such forces present in the northern governorates should depart.

With respect to the cease fire:

5) The positions of KDP and PUK forces as of midnight 23 October 1996, which will be demarcated on the ground by representatives of the Peace Monitoring Force and liaison personnel from the two parties as soon as possible. The cease-fire line will be reported to the Supervisory Peace Monitoring Group.

6) The Parties will remain in defensive positions and not initiate hostilities against each other.

7) A neutral Peace Monitoring Force (PMF) will be organized and deployed to observe maintenance of the cease fire commitments. Units of this Monitoring Force will operate from agreed positions along the cease fire line. They will be organized in local commands and report to regional headquarters based in Irbil. An appropriately sized contingent of Turkoman, and other neutral Kurdish and Assyrian parties from northern Iraq as may be agreed by all participants, will be organized to take up this function as quickly as possible.

8) The Parties will cooperate fully with the Peace Monitoring Force, facilitate its work and designate appropriate personnel to liaise with PMF units, commands and headquarters to assist their efforts in observing the cease-fire and resolving disputes or conduct investigations.

9) A Supervisory Peace Monitoring Group is hereby established to supervise the work of the Peace Monitoring Force and to receive and investigate complaints of the Parties. The Supervisory Peace Monitoring Group will also integrate other available information, such as that available from UNGCI, in its investigations.

10) The Supervisory Peace Monitoring Group (SPMG) is based in Ankara and is composed of representatives of Turkey, the United States, the United Kingdom, the KDP, the PUK and the Peace Monitoring Force. The Group will meet during the first week of November, 1996 to determine its internal working procedures.

11) A complaint may be submitted by any member of the Supervisory Monitoring Group.

12) The Parties will cease media attacks against each other.

13) The Parties will release all prisoners and detainees captured and the remains of those killed during the fighting.

14) The Parties agree that civilian services including the transport or provision of water, electricity, fuel, medical supplies and food shall not be disrupted for political reasons. They will cooperate in the restoration of civilian services, including water, sewage and electricity, throughout northern Iraq. UN agencies shall be asked to help monitor, within their mandates, the implementation of this item.

15) The Parties reaffirm their commitment to ensure the safety and security of humanitarian assistance personnel and their families.

16) The Parties reaffirm that Iraqi refugees and displaced persons have equal ss to humanitarian assistance, regardless of affiliation or ethnicity, and further agree t assistance should be sought from UNHCR for the voluntary repatriation of refugees their homes.

17) Turkey, the United States and the United Kingdom undertake to facilitate and ovide appropriate assistance in this effort.

With respect to political reconciliation:

18) The Parties agreed in principle and are committed to further discussion about emporary Local Administration (TLA) in northern Iraq with the participation of all ties and ethnic groups, including Turkomen and Assyrian communities, on an itable basis.

19) Customs revenues and other taxes will be collected in a transparent manner l be used for the common good of all the people of the region through appropriate enue sharing.

20) New elections will be held at an appropriate time. The participants in this eting will assist in preparing the ground for a free and fair election.

With respect to the legitimate security concerns of Turkey:

21) The Parties agree to work to prevent terrorist elements, the PKK in ticular, from having a presence or activities in northern Iraq.

22) The participants agree to work with and support UNHCR for the immediate untary repatriation of Turkish citizens in the Atrush camp, which the participants lerstand is to be closed.

These principles shall guide the work of the participants in consolidating and king permanent the cease fire and opening the process of reconciliation. The icipants agree to reconvene in Ankara November 15, 1996 to review and advance gress on implementing these principles.

*Özel Arşiv

EK 7: Irak Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 9 Eylül 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu*

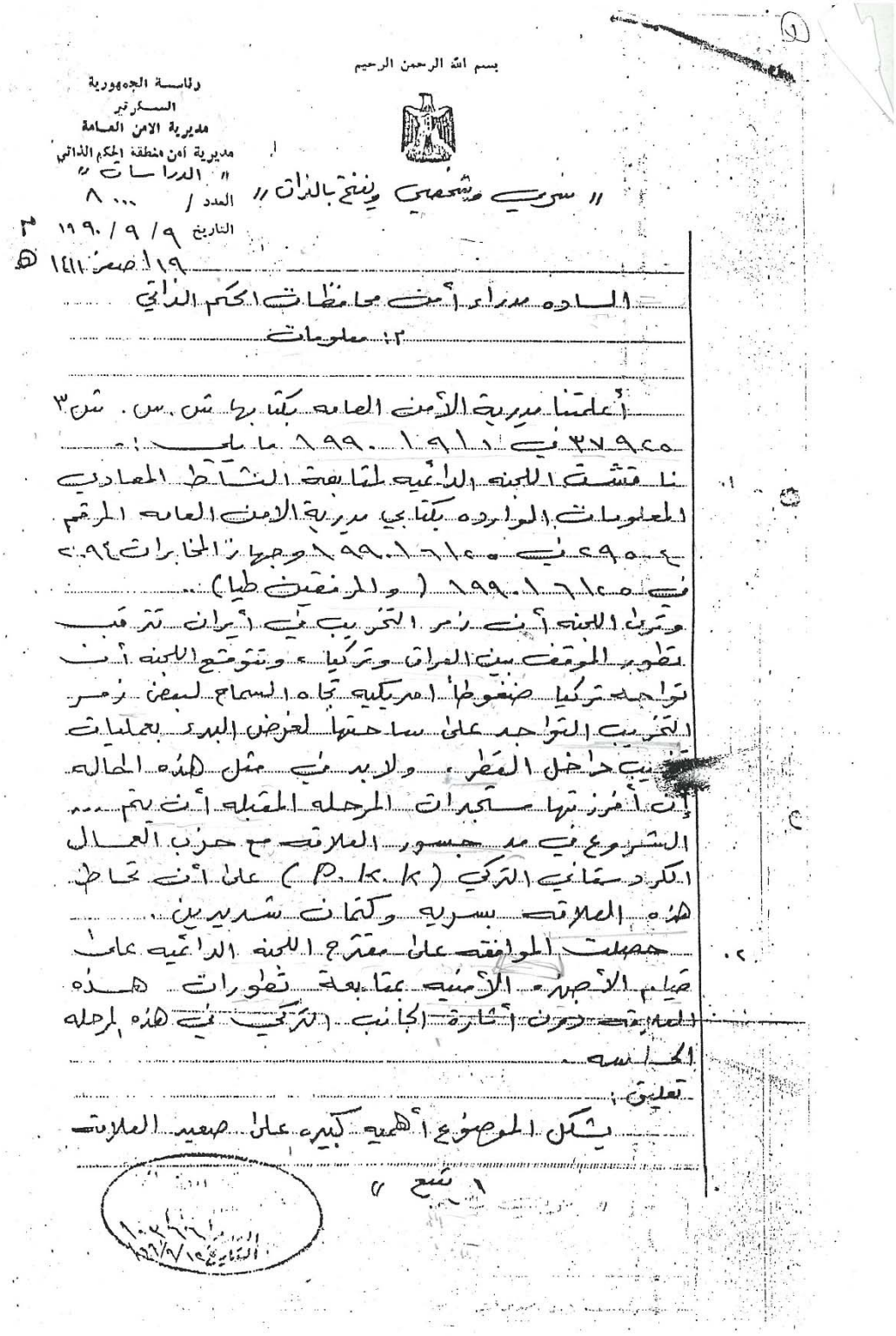

بسم الله الرحمن الرحيم

رئاسة الجمهورية
السكرتير
مديرية الامن العامة
مديرية امن منطقة الحكم الذاتي
" الدراسات "
العدد / ٨٠٠٠
التاريخ ٩/٩/١٩٩٠
١٩ صفر ١٤١١ هـ

" سري وشخصي ويفتح بالذات "

الى / مدير أمن محافظات الحكم الذاتي

م/ معلومات

أعلمنا مديرية الامن العامة بكتابها ش.س. ش٣ م٩٠٢٧ في ١٩٩٠/٩/١ ما يلي :-

نا قشت اللجنة الداعية لمتابعة الشاط المعادي المعلومات الواردة بكتابي مديرية الامن العامة المرقم ش م٩٠٢٧ في ١٩٩٠/٩/١ وجرى تبادل الخبرات بشأنها (والمرفقين طيا).

وترى اللجنة أن زمن التخريب في ايران تترقب تطور الموقف بين العراق وتركيا، وتتوقع اللجنة أن تواجه تركيا ضغوطا امريكية تجاه السماح لبعض زمر التخريب التواجد على ساحتها لغرض البدء بعمليات تخريب داخل العراق، ولابد في مثل هذه الحالة ان تأمر تركيا بحدات المرحلة المقبلة أن تتم الشروع في مد جسور العلاقة مع حزب العمال الكردستاني التركي (P.K.K) على أن تحاط هذه العلاقة بسرية وكتمان شديدين.

حصلت الموافقة على مقترح اللجنة الداعية على قيام الاجهزة الامنية بمتابعة تطورات هذه العلاقة دون اثارة الجانب التركي في هذه المرحلة الحساسة.

تعليق :

يشكل الموضوع اهمية كبيرة على صعيد العلاقات

[illegible] تتبع

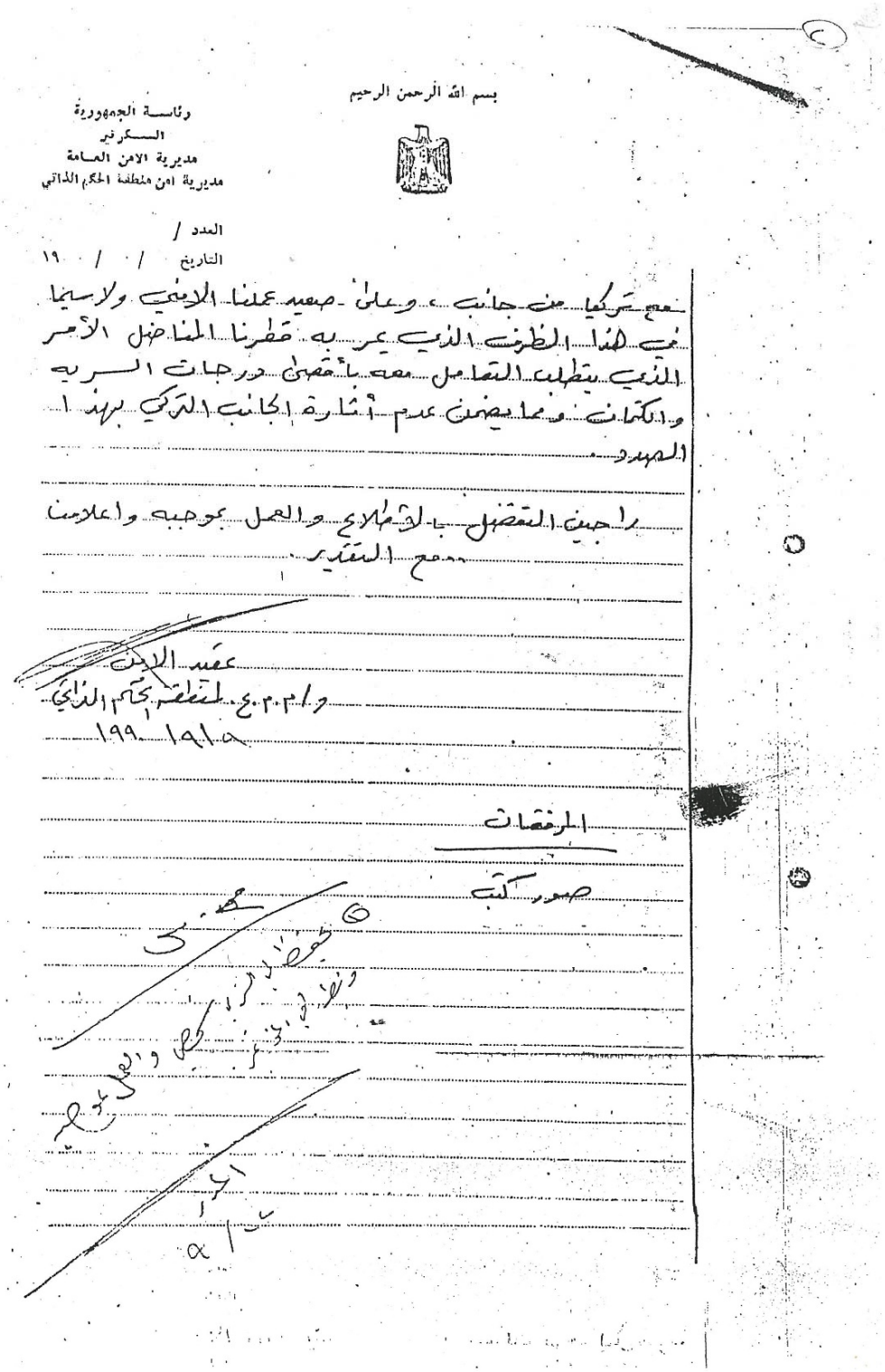

بسم الله الرحمن الرحيم

رئاسة الجمهورية
السكرتير
مديرية الامن العامة
مديرية امن منطقة الحكم الذاتي

العدد /
التاريخ / / ١٩

نعم تركيا من جانب ، وعلى صعيد عملنا الامني ولاسيما في هذا الظرف الذي يمر به قطرنا المناضل الأمر الذي يتطلب التعامل معه باقصى درجات السرية والكتمان وما يضمن عدم اثارة الجانب التركي بهذا الصدد .

راجين التفضل بالاطلاع والعمل بموجبه واعلامنا مع التقدير .

عقد الاجتماع
في ٢/١٠/٢٠٠٤ لمنطقة الحكم الذاتي
١٩٩١/٩/١٥

المرفقات

صور كتب

*Özel Arşiv

EK 8: Duhok Emniyet Müdürlüğü'nden 28 Eylül 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu*

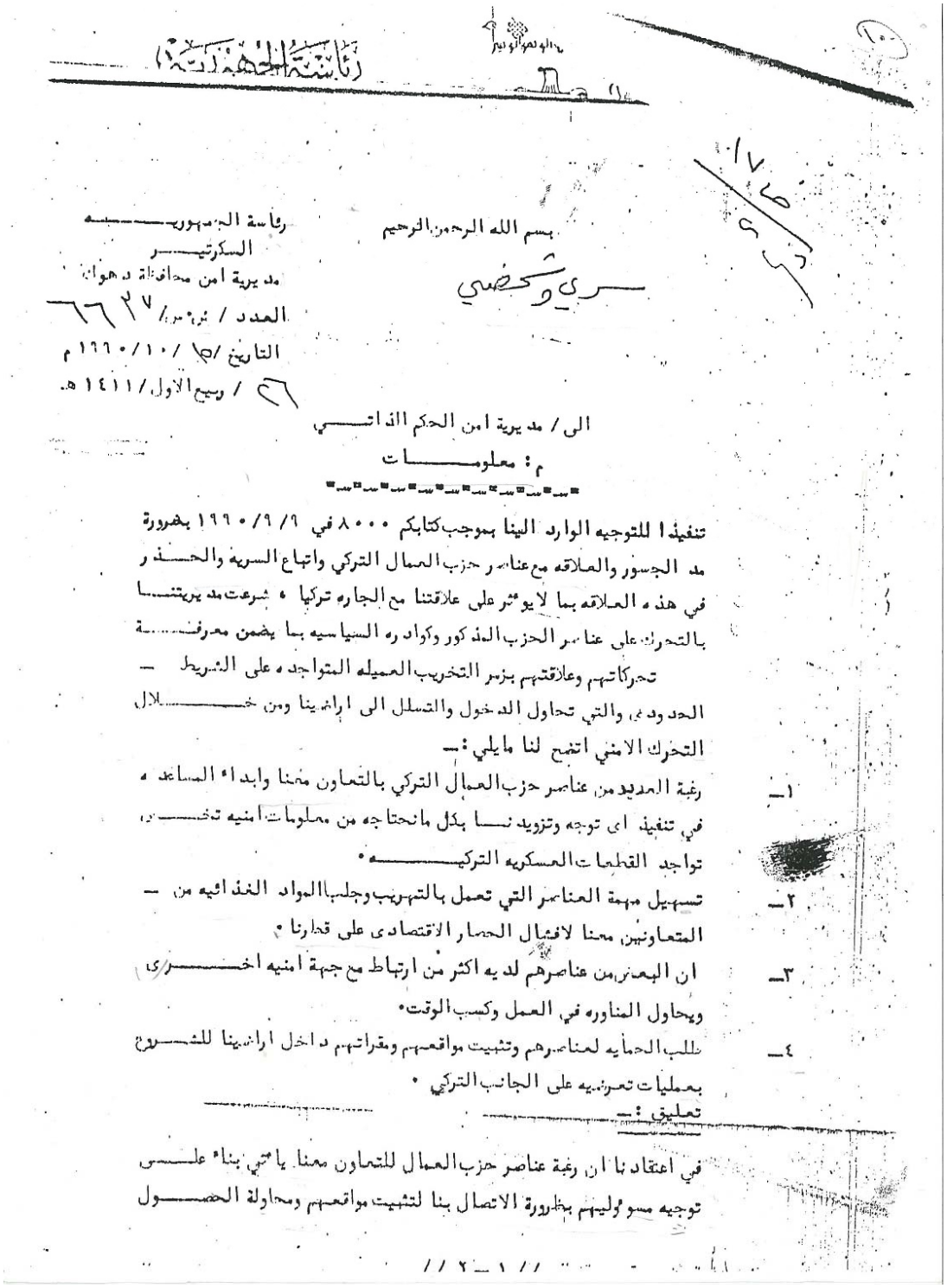

رئاسة الجمهورية

بسم الله الرحمن الرحيم

سري وشخصي

رئاسة الجمهورية
السكرتير
مديرية امن محافظة دهوك
العدد / ش م / ٢٧
التاريخ /٥/ ١٠ / ١٩٩٠ م
٦ / ربيع الاول / ١٤١١ هـ

الى / مديرية امن الحكم الذاتي

م: معلومات

تنفيذا للتوجيه الوارد الينا بموجب كتابكم ٨٠٠٠ في ٩/ ٩/ ١٩٩٠ بضرورة مد الجسور والعلاقه مع عناصر حزب العمال التركي واتباع السريه والحذر في هذه العلاقه بما لا يؤثر على علاقتنا مع الجاره تركيا ، شرعت مديريتنا بالتحرك على عناصر الحزب المذكور وكوادره السياسيه بما يضمن معرفة تحركاتهم وعلاقتهم بزمر التخريب العميله المتواجده على الشريط الحدودي والتي تحاول الدخول والتسلل الى اراضينا ومن خلال التحرك الامني اتضح لنا مايلي :-

١- رغبة العديد من عناصر حزب العمال التركي بالتعاون معنا وابداء المساعده في تنفيذ اي توجه وتزويدنا بكل مانحتاجه من معلومات امنيه تخص تواجد القطعات العسكريه التركيه .

٢- تسهيل مهمة العناصر التي تعمل بالتهريب وجلب المواد الغذائيه من المتعاونين معنا لافشال الحصار الاقتصادي على قطرنا .

٣- ان البعض من عناصرهم لديه اكثر من ارتباط مع جهة امنيه اخرى ويحاول المناوره في العمل وكسب الوقت .

٤- طلب الحمايه لعناصرهم وتثبيت مواقعهم ومقراتهم داخل اراضينا للشروع بعمليات تعرضيه على الجانب التركي .

تعليق :-

في اعتقادنا ان رغبة عناصر حزب العمال للتعاون معنا يأتي بناء على توجيه مسؤوليهم بضرورة الاتصال بنا لتثبيت مواقعهم ومحاولة الحصول

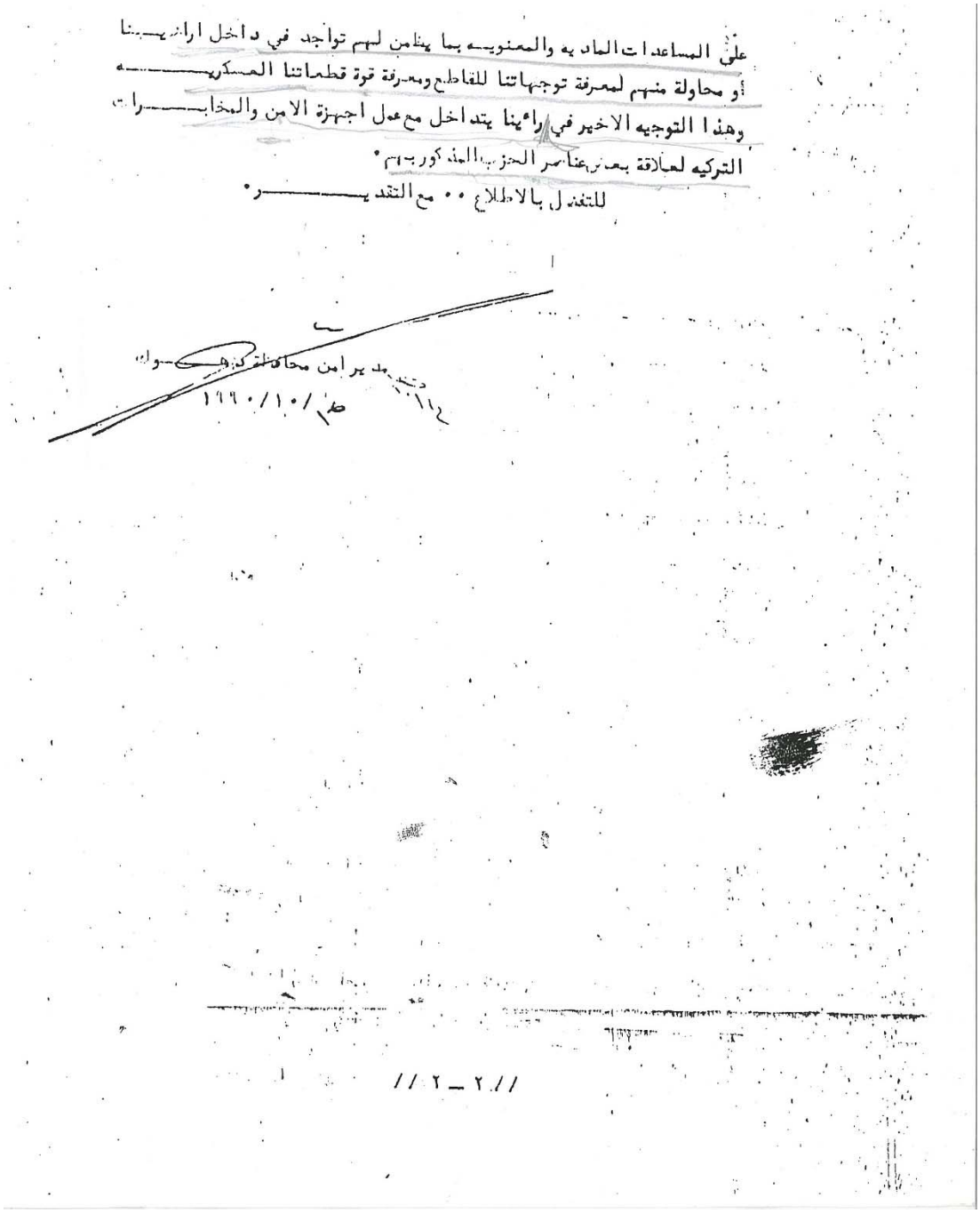

على المساعدات المادية والمعنوية بما يظمن لهم تواجد في داخل اراضينا
أو محاولة منهم لمعرفة توجهاتنا للقاطع ومعرفة قوة قطعاتنا العسكرية
وهذا التوجيه الاخير في رأينا يتداخل مع عمل اجهزة الامن والمخابرات
التركيه لعلاقة بعض عناصر الحزب المذكور بهم*
للتفضل بالاطلاع ٠٠ مع التقدير*

مدير امن محافظة كوزلو

١٩٩٠/١٠/

//٢-٢//

*Özel Arşiv

EK 9: Zaho Emniyet Müdürlüğü'nden 15 Ekim 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu*

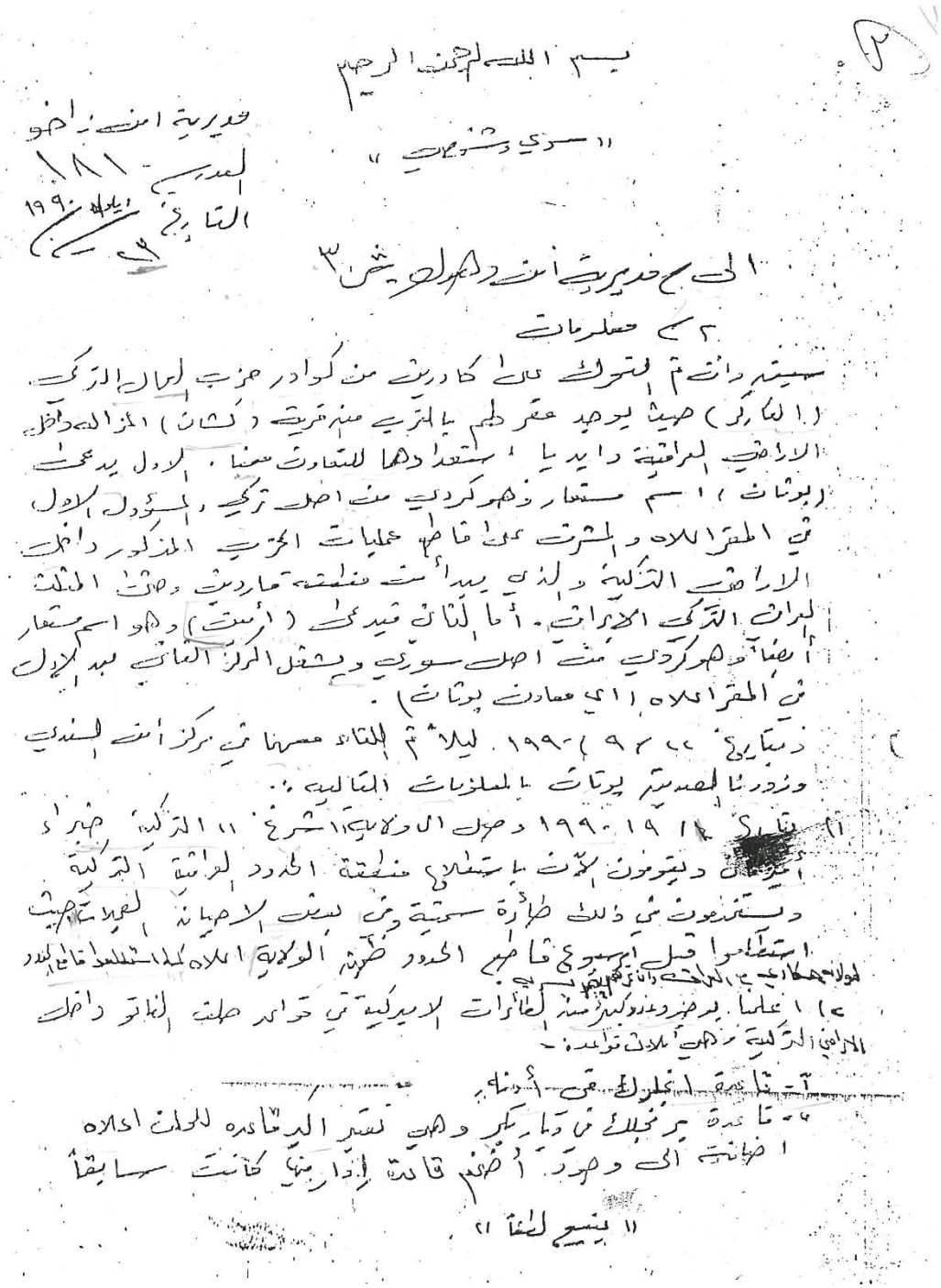

بسم الله الرحمن الرحيم

"سري وشخصي"

مديرية امن زاخو
العدد - ١٨١
التاريخ ١٥/١٠/١٩٩٠

الى / مديرية امن دهوك المحترم

م/ معلومات

سيتم دائم التحرك على كادرين من كوادر حزب العمال الكردستاني (PKK) حيث يوجد مقر لهم بالقرب من قرية (كشان) التي تقع داخل الاراضي العراقية وايديا، استعدادها للتعاون معنا. الاول يدعى (بوثان) واسم مستعار وهو كردي من اهل تركيا، المسؤول الاول في المقر المذكور واشترك في قيام عمليات الحزب المذكور داخل الاراضي التركية ولذلك يبدأ ست مفلقة تمارس وهي الثلث لعمال التركي الاجراءات. أما الثاني قيدك (أيست) وهو اسم مستعار أيضاً وهو كردي من اهل سوري ويشغل المركز الثاني بعد الاول في المقر المذكور (أي معاون بوثان).

وبتاريخ ١٥/١٠/١٩٩٠ ليلاً تم الاتصال معهما في مركز امن السندي وزودنا المصدر بوثان بالمعلومات التالية:-

١- بتاريخ ١٤/١٠/١٩٩٠ وصول الى ولاية شرنخ التركية حوالي (٤٠٠) مقاتل ويتوزعون الآن باستطلاع منطقة الحدود العراقية التركية ويستغرقون في ذلك طائرة سمتية وتم تبديل الطيارين حيث استخدموا قبل اسبوع قامت الحدود ضربة الوداية الاولى لمقاتلي الحزب المذكور في الجانب التركي.

٢- علما بوجود كبير في الطائرات الامريكية التي تواجد داخل الاراضي التركية وهي تلاث تولبة.

٣- قاعدة انطلاق في أورفا.

٤- قاعدة في خلف في ديار بكر وهي تعتبر القاعدة الاولى اضافة الى وجود أ ضغير قاعدة اذا دينيز كانت سابقاً

"يتبع لغاية"

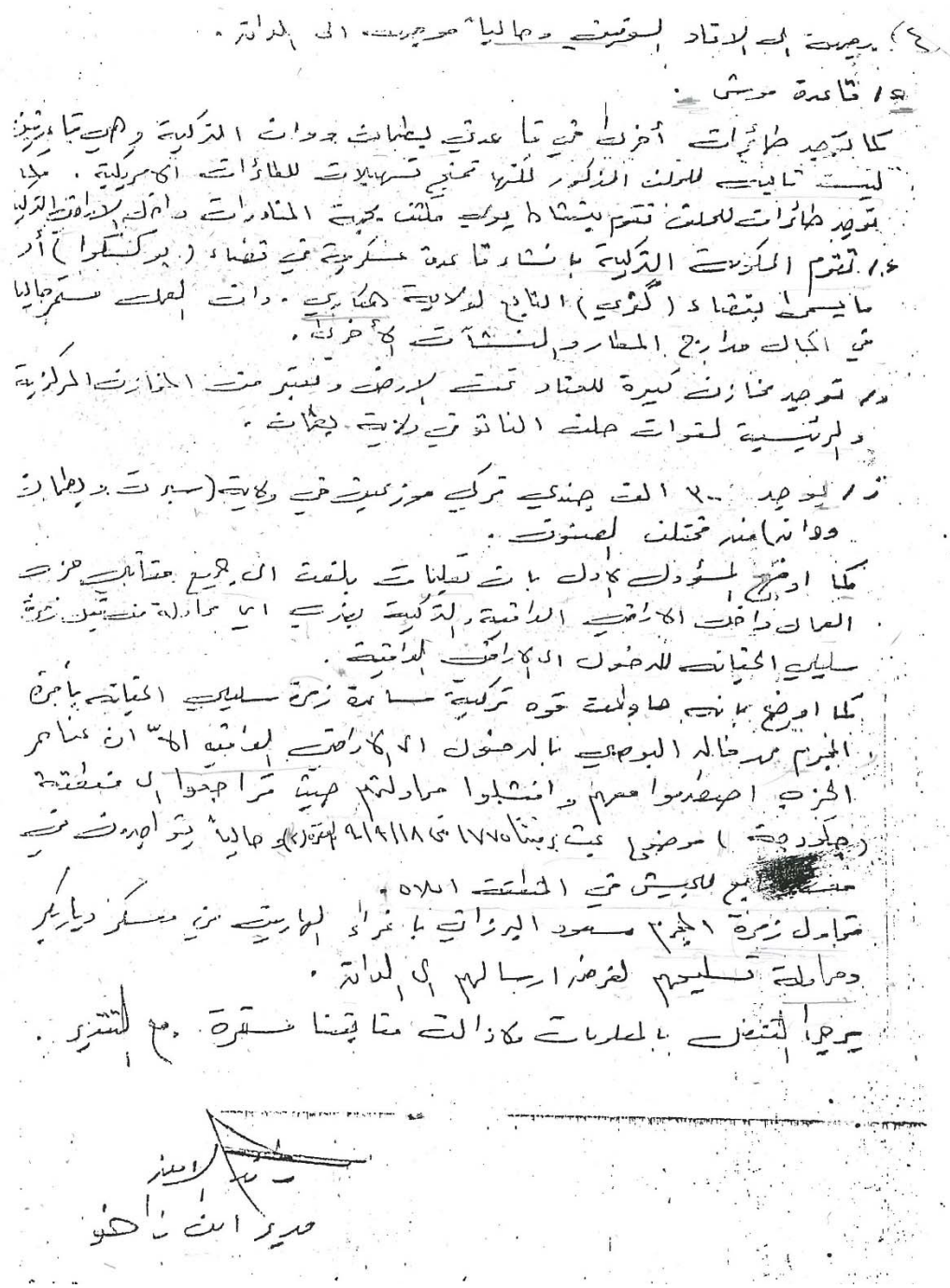

*Özel Arşiv

EK 10: Zaho Emniyet Müdürlüğü'nden 11 Ekim 1990 tarihinde gönderilen bilgi notu*

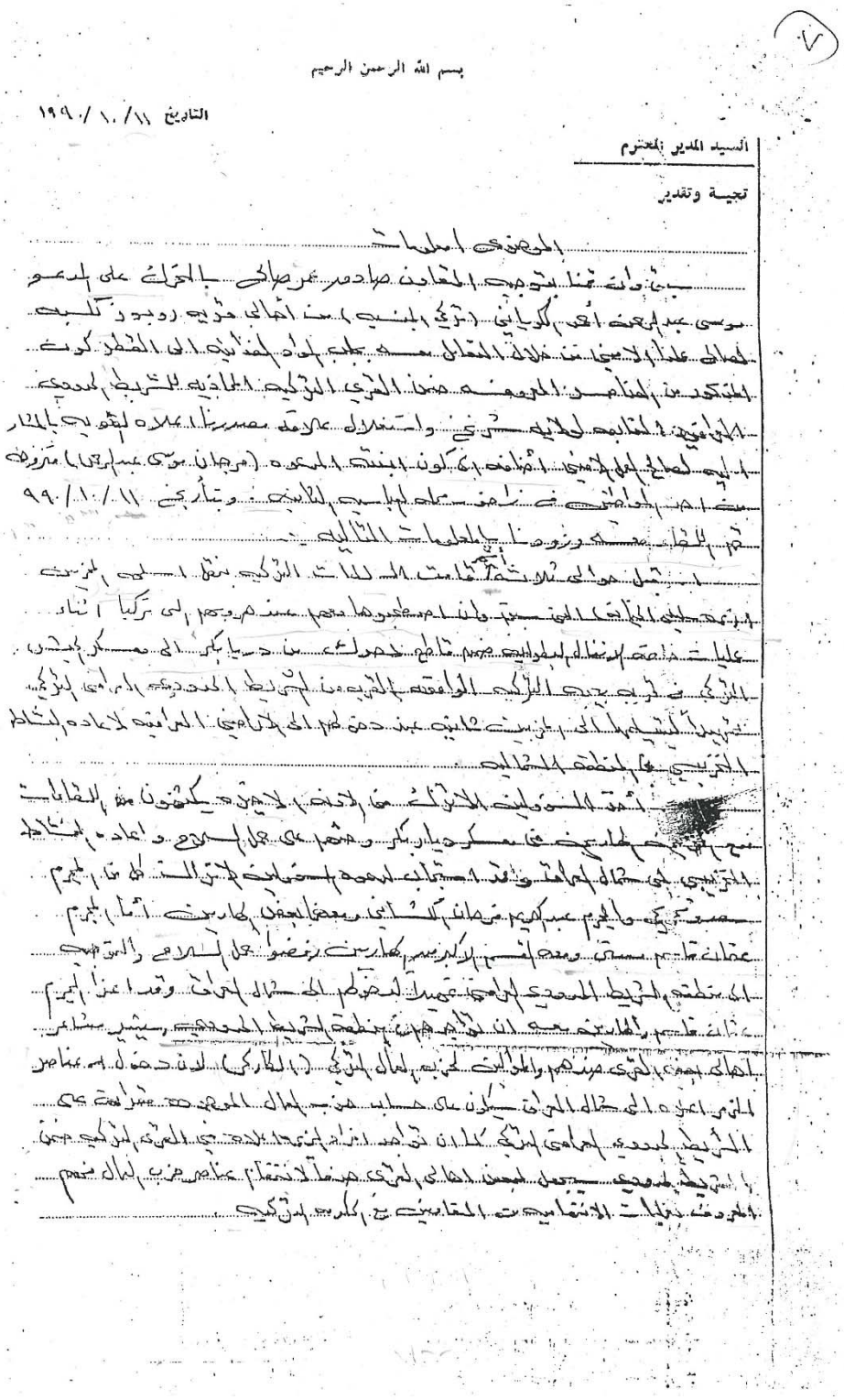

بسم الله الرحمن الرحيم

التاريخ ١١/ ١٠/ ١٩٩٠

السيد المدير المحترم

تحية وتقدير

الموضوع: معلومات

بناءً على تعليماتكم الصادرة عرضاً بالعمل على إعداد دراسة عن الأكراد الذين يأتون من أعالي جودي وكلية لمعرفة عاداتهم وتقاليدهم من خلال اتصال مع بعض الأشخاص المتعاونين معنا من هذه المنطقة، نرفق لسيادتكم طيه المعلومات التي استطعنا الحصول عليها بهذا الخصوص، وتفضلوا بقبول فائق الاحترام والتقدير.

١- إن هذه المعلومات التي سنقدمها لسيادتكم هي عن الأكراد الذين يأتون من أعالي جودي وكلية إلى زاخو في فصل الشتاء، حيث يقضون فترة الشتاء في زاخو وما حولها، ثم يعودون إلى أعالي جودي وكلية في فصل الصيف، وهم ينقسمون إلى قسمين:

أ- القسم الأول: وهم الذين يأتون إلى زاخو بصورة دائمة ويقضون فترة الشتاء في زاخو وما حولها، ثم يعودون إلى أعالي جودي وكلية في فصل الصيف، وهم ينقسمون إلى قسمين:

١- القسم الأول: وهم الذين يأتون إلى زاخو بصورة دائمة ويقضون فترة الشتاء في زاخو وما حولها، ثم يعودون إلى أعالي جودي وكلية في فصل الصيف، وهم ينقسمون إلى قسمين:

أ- القسم الأول: وهم الذين يأتون إلى زاخو بصورة دائمة ويقضون فترة الشتاء في زاخو وما حولها، ثم يعودون إلى أعالي جودي وكلية في فصل الصيف، وهم ينقسمون إلى قسمين:

بسم الله الرحمن الرحيم

التاريخ / / ١٩

السيد المدير المحترم

تحية وتقدير

كما ان حزب الكادر يرفض بالاساس قيادة ... ليبيا لجماعة ما سماه المؤتمر الشعبي العام ... والقذافي بالتعاون مع الجزائر لتنفيذ مخططاتها على حساب حزب الكادر في المنطقة ...

... كما نحيط علمكم عن طريق المصدر (...) عند دخول الدراجي الى تركيا قادما من ايران التقى الدراجي بالمدعو ... والذي قدم له مبلغ قدره ... دينار ليتوجه بعدها الى ليبيا ومن ثم يتوجه الى السودان حيث يلتقي بعناصر حزب الكادر وبعض الاشخاص الذين ... معسكر دارفور ... وبعد ذلك يعود الى ليبيا ... في ١٩٩١/٩/٢٦ ... الى تلقيه معلومات حول وجود مصادر من حزب الكادر والجيش التركي يقومون بتدريب عناصر حزب الكادر في ...

... تأكيدي ... ١٩٩١/٩/٢٦ قام ابراهيم عبدالكريم فرحان الكشاني ... في ليبيا ... بالتوجه الى معسكر ... في دياربكر في تركيا ... الجزائري وقد التقى مندوب عن المخابرات التركية ... بالاضافة الى ... حيث تم ... انضمام عناصر حزب الكادر ... تم ارسال معسكر ليبيا ... مع قافلة ... مرتزقة المعسكر ...

... ارضي بان معيشة العناصر في معسكرهم في دياربكر عالية جيدة وان السلطات التركية لا تتدخل في شؤونهم فقط بالدراسة وانها تبذل ... لهم المال والامتيازات العالية ...

... تأكيدي ... ١٩٩٤/١٠/٢٠ وصل الى معسكر الجيش التركي في قاعدة ... في ... دبابة ... مزودة بمدافع ... مرتزقة المعسكر في ولاية ... واخذت اماكنها في ... معسكر ليبيا التركي بتطويق المعسكر ... من عناصر حزب الكادر في المعسكر ... بعد ما عاد ... الى المعسكر من الوجود بالقرب من الحدود ...

... ارضي بان علاقة قوية تربط ... بالجزائر عن طريق ... الجهود ...

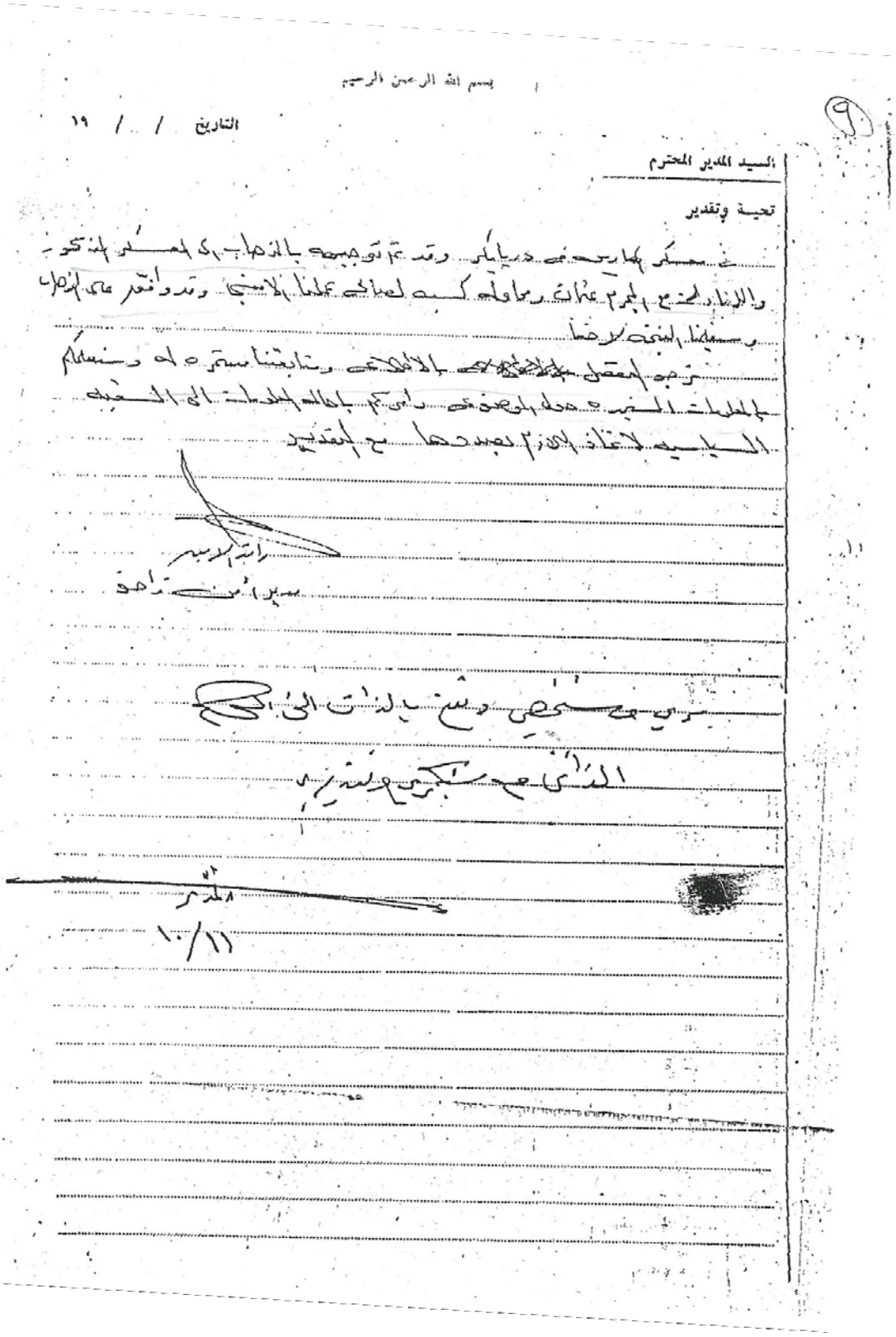

بسم الله الرحمن الرحيم

التاريخ / / ١٩

السيد المدير المحترم

تحية وتقدير

*Özel Arşiv

EK 11: 25 Ağustos 1995 tarihinde Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve Kürdistan Demokrat Parti arasında çıkan iç savaşa ilişkin PKK Güney Kürdistan Temsilciliği'nin yayınladığı bildiri*

- گەلی خۆراگری کوردستان

- چین و توێژە زەحمەتکێش و ولاتپارێزەکان

ئەم شەرەی ئێستای نێوان PKK و PDK، شەڕی ڕێبەرایەتی هاوچەرخ و چین و توێژە زەحمەتکێش و ڕەنجدەرەکانی کوردستانە لە دژی سەرکردایەتی ئاغاو دەرەبەگە بەکرێگیراو وابەستەکان بە داگیرکەرانی کوردستانەوە، و نابێت بە هیچ شێوەیەک وەکو شەڕانی ناوخۆیی ڕابردوو هەڵبسەنگێنرێت. لەم قۆناغەی ئێستامانداکە شۆڕشی کوردستان لە وەرچەرخانێکی مەزن دایە و پێشەنگی شۆڕش، پارتی کرێکارانی کوردستان PKK، خەبات بۆ ئەوە دەکات کە کۆنگرەیەکی نەتەوەیی بەهێسترێت و یەکێتی نەتەوەیی لە پراکتیکدا بە ئەنجام بگەیەنێت، و ئەو لێڵی و ڕەوشە تەساوی‌یەی ئەمرۆ بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی لە باشووردا پێوەی دەنالێت، دەربازبکرێت و گەل بە ئامانجە پیرۆزەکانی بگات. گومانی تێدا نییە پێکهێنانی ئەمانە بە هیچ شێوەیەک ناکەوێتە خزمەت سەرکردایەتی فیودال و خۆفرۆشی PDK و داگیرکەرانی کوردستانەوە، هەر بۆیە پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق وەک هۆشێنکی هاوبەیمانی لە داگیرکەرانەوە داڕێژراو کەتۆزمە پاڵەتاژەی بە هەموو سۆزیەوە کار دەکات بۆ پوچەڵ کردنەوەی هەوڵەکانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی لە یەکێتی نەتەوەیی و هەنگاو نان بەرەو سەربەخۆیی.

گومانی تێدانییە ئەم شەڕە، زیاتر پەردەی لەسەر ڕووی ڕەشی بە کرێگیراوانی PDK هەڵدالی و پەیوەندی‌یە وابەستەیی‌یەکانیانی لە گەڵ تورکیادا ئاشکراتر کرد، ئەوەتانی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ میت و کۆنترای تورکیای فاشی، دام و دەزگای شەڕی ئارەوای پارتی دیموکرات بە هێز دەکەن و بە ڕیوە دەبەن، ئەوانیش هەر وەکو میت و کۆنترا، شەڕی سایکۆلۆژی و شەڕی ئارەوای خوێن دژی کەسانی وولاتپارێز لە باشووری کوردستان بەڕێوە دەبەن، و لە لایەکی تریشەوە بە ڕۆژی ڕووناک و هەر لە ڕۆژی یەکەمەوە دەوڵەتی تورکیا بە هانای هێزە بەڕێوەکانی PDKوە هاتووەو هێزی هەوایی و زەمینی و جبەخانەی بۆ خستۆتە کارو بۆ ئەمەش داگیرکەری تورکیا بە هەموو شێوەیەک هەوڵ دەدات تاکو PDK بتوانێت ئەرکە مێژوویی‌یە تۆکمەایەتیەکەی خۆی پێک بهێنێت وڵە ئاست فەرمانبەری‌یەکانی خۆی دابێت لە دژی سەرکەوتنی شۆڕشی کوردستان. هەر بۆیە بەبەردەوامی لە ڕێی هەوایی «هەلیکوپتەر» و زەمینی‌یەوە هێزی پیادەو جبەخانە لە تورکیاوە دەگاتە PDK و دانیشتوانی بارزان و نانیشکێش شاهیدی ئەم کارەن.

ئەم شەڕە بۆ جەماوەری گەلی کوردستانی باش ڕوون کردەوە کە دۆست و دوژمنانی گەلی کوردستان کێن، وکی‌یە دوژمنانی گەلەکەمان بالگێشی خاکی کوردستان دەکات و زۆر بە گەرمی و شێلگیریەوە دەیانگرێتە ئامێزو چەستەی خوێناوی وڵاتەکەمان دەخاتە ژێر پۆستالی داگیرکەرانەوەو ڕەنجی دەیان ساڵەی شەهیدە سەروەرەکانمان دەخاتە دەست داگیرکەرانی کوردستان و ئیمپریالیزمەوە.

- جەماوەری خۆراگرو شەهید پەروەری کوردستان

- چینە زەحمەتکێش و کەس و لایەنە وولاتپارێزەکان

- لاوانی سۆرشگێڕو قارەمانانی کوردستان، خوێندکاران و ڕۆشنبیران

ئەم شەڕە، شەڕی ئێوەیە دژی ئیمپریالیزم و داگیرکەران و تەلقە لە گوێکانیان. چەندین ساڵە بنەماڵەو پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق بەری ڕەنج و خوێنی ڕوڵە بە شەرمەفکانی ئێوە دەخاتە دەست داگیرکەران، ئەوانەی خوێنیان داوەو دەر بەدەری ماڵوێران و برسی بوون، تەنیا ئێوەن. ئەوانەی لە هەر سات و شوێنێکدا ڕەنج و خوێنی ئێوەیان فرۆشتووەو بونەتە ئاغاو خاوەن ڕەنجی ئێوە، ئەو بنەماڵەیەو بازرگانان و جاسوس و ئاژانە ئێونەتەوەییەکانی ناو پارتی دیموکراتن. PKK ئەو شەڕەی لە پێناوی ئێوەدا دەست پێ کردووەو لە پێناوی ئێوەشدا ئامادەیە لە تێکڕای بەرژەوەندی‌یە حیزبی‌یەکانی خۆی بدات، و لەوانەیە لەم شەڕەدا PKK وەک بەرژەوەندی حیزبایەتی‌ڕانیش

ببینیت، بەڵام ئێمە لەو بروایەداین بەم شەرە نێوەی جەماوەری بە شەرەفی کوردستان، سەرجەم چین و توێژە زەحمەتکێش و شۆرشگێرەکان، وڵاتپارێزەکان دەستکەوتی میژوویی و نیشتمانیتان چنگ دەکەوێت. هەر لە بەر ئەم هۆیەیە،PKK هەر هەنگاوێکی شۆرشگێری خۆی بە پێی بەرژەوەندی یەکانی نێوە میلکاری دەکات. بۆ ئامە پێویستە نیشی لەم شەرەدا رۆڵی شۆڤێتان بە هەموو شێوەیەکی ماددی ومەعنەوی و کرداری ببینن، چونکە شەری گەل تەنها بە میزی گەل و پشتیوانی گەل سەردەکەوێت. لە سەر هەموو لایەکمان پێویستە کە ئەرکی میژوویی خۆمان لە ئاست رەوتی پێشکەوتنەکانی شەری شۆرشگێری ئەمرۆی گەلەکەمان جێبەجێ بکەین و کاری ئەمرۆ نەخەینە سەبەی. دەبێت گەلی کوردستان تاکو دوایی خاوەنداریتی لەم شەرە بکات. لە بەر ئەوەی ئەم شەرە چارەنووس سازە و گشت کێشە میژوویەکان بەکالا دەکاتەوە بە قازانجی گەل دەیانشکێنێتەوە.

لێرەدا بانگەوازی پێشمەرگەکانی ئەو پارتە دەکەین کە دەست لەو شەرە وەبشومەیە هەڵبگرن کە خزمەت بە داگیرکەران دەکات و چیتر خوێنی خۆیان نەکەنە قوربانی ئەو بنەماڵە خائینە، و لوولەی چەکی خۆیان ڕاستەی سنگی سەرکردە خائینەکانیان بکەن و ئیدی کاتی ئەوە هاتووە کە لە ناو ڕیزی گەل و شۆڕشی سەربەخۆیی کوردستاندا جێی خۆیان بگرن.

هەروەها بانگەوازی هەموو ئەو پارت و گروپ و لایەنانە دەکەین کە بانگەشەی شۆرشگێری و وڵاتپارێزی و سەربەخۆیی دەکەن: لە بەرامبەر ڕاستی یەکانی میژوو وشەری داگیرکەران و پاشڤەڕۆیی دا بێ دەنگ نەمێنن و ببنە خاوەن هەڵوێستێکی ڕادیکاڵی و شۆرشگێرانە، و لە دژی سەرجەم پیلان و کۆمپلۆکانی داگیرکەران و ئۆڕمانی گەلەکەمان ڕابوەستن. ئەمرۆ لە هەر ڕۆژێکی دی زیاتر پێویستە گەلەکەمان و لایەنە وڵاتپارێزو شۆرشگێرەکان لە دژی ئۆڕمانی گەل و شۆڕش، ڕیزەکانی خۆیان بێ سێ و دوو یەکبخەن بۆ هەنگاو نان بەرەو دوا سەرکەوتن و پێکهێنانی نامانجی گەل لە سەربەخۆیی و ئازادی دا.

- مردن و سەرشۆڕی بۆ داگیرکەران وئۆکەرە میژوویەکانیان!
- سەرکەوێ شەڕی ڕزگاریخوازی گەلەکەمان لە پێناوی سەربەخۆیی و ئازادی و یەکگرتنەوەدا!
- بژی PKK,ARGK, ERNK!
- سەروەری و نەمری بۆ شەهیدانی ڕێ ی سەربەخۆیی وسەرجەم مرۆڤایەتی!
- بژی سەرۆکی نەتەوەییمان ، سەرۆک APO!

۱۹۹۵/۹/۷

پارتی کرێکارانی کوردستانPKK

نوێنەرایەتی باشوور

*Özel Arşiv

EK 12: BMMYK Bağdat Temsilciliği tarafından 13 Ocak 1998 tarihinde BMMYK Cenevre'ye gönderilen bilgi mesajı*

14/01/98 16:21 UNHCR SWANAME-GENEVA 00/

UNITED NATIONS
HIGH COMMISSIONER
FOR REFUGEES

المفوضية السامية
لشؤون اللاجئين
التابعة للامم المتحدة

Office of the Chief of Mission

Tel. Satc: 873 175 4270
Fax, Satc: 873 175 4271
Tel. 7161266 - 7173644

P.O. Box 10141 Karrada
Baghdad, Iraq

FAX MESSAGE

To : UNHCR Headquarters. Geneva. (HQMA03)
Attn. : Mr. T. Ouanes, Head of Desk III, CASWANAME.

Cc : Mr. A. O'Connell, Cheif of FSSS, DHRM , UNHCR HQ, Geneva.

From : A. Mir, Officer In Charge, UNHCR Baghdad.

Ref. : IRQ/FAX/006 Date : 13 January, 1998

Subject : Security situation in Ain Sufni

Consequent upon a series of insecurity incidents in Ain Sufni during last month involving shooting on refugees and armed robbery of their livestock, we requested FSSA to undertake a mission to Ain Sufni to make a fresh assessment of the situation and make recommendations. In this regard, his mission report is attached for your information and comments, if any.

Field Office Dohuk is in constant contact with the Governor's office in Dohuk to Liaise and follow up on various actions already agreed by the local authorities to improve the security in the area around Ain Sufni.

The situation, at the moment, is reported calm. We shall keep you informed of further developments.

Thank you and best regards.

TO	:	Mr Abid Ali Mir - OIC, UNHCR OCOM Baghdad
THROUGH	:	Mr Abdirahman Issa - OIC, UNHCR FO Dohuk
FROM	:	Antonio Kamil Mikhail - FSSA, UNHCR Baghdad o/m Dohuk
COPY:		Mr Mohamed Trunji - Protection Officer, UNHCR Baghdad
		Mr Anthony O'Connell - Head FSSS, DHRM, UNHCR HQ
DATE	:	11 January 1998
REF	:	DHK/HCR/MEMO/98/016.

SUBJECT: MISSION REPORT - Dohuk/Ain Sufni 5-11 January 1998.

TERMS OF REFERENCE

After the three incidents occurred in Ain Sufni during the last week of December 1997, causing death and injury among the refugees and putting at risk UNHCR Staff, I was asked to re-assess the security situation in Ain Sufni and formulate recommendations.

MISSION TO AIN SUFNI

The three incidents I am referring to are respectively the theft of livestock by armed persons, operated in day time and in front of UNHCR Staff, and the two random shootings that entailed the death of two refugees and the injury of four others.

Upon my arrival on 5 January 1998, Mr Abdirahman Issa-OIC FO Dohuk and myself met first with Mr Moussa Ali Bakir in charge of the refugee affairs at the Governor's Office, to discuss the security of Ain Sufni and more specifically the outcomes of the meeting Mr Issa had with the Governor on Saturday 3 January 1998 (see the report in message DHK/BGW/HCR/002 dated 6 January 1998). Mr Issa and I told Mr Moussa that the Local authorities should not expect that UNHCR will enforce security and establish the rule of the law in the refugee settlements because this role pertains to the Local authorities. Mr Moussa said that the Local authorities appreciate that UNHCR has always avoided to refer to the area of Ain Sufni as a "no man's land" as it was suggested by the Refugee Committee and added that since Ain Sufni is part of the territory under control of the KDP, the Governor of Dohuk has given instructions to re-design the KDP security arrangements around the refugee settlement in order to prevent further incidents.

Mr Moussa explained also that the new security arrangements will consist of the creation of two new checkpoints along the main road Atrush-Ain Sufni and a number of other security posts circling the settlement. He added that the two checkpoints will control the access to the settlement respectively from Sheikh Aadi (North) and from the GOI controlled area (South) and that the field administrative officer representing the Governor's office will operate from the Southern checkpoint. We agreed that a representative from UNHCR FO Dohuk will meet at the working level with the Local authorities for a preliminary discussion on this issue.

The next day, 6 January 1998, I went to visit the settlement of Ain Sufni and saw that the new UNHCR administration block was almost ready. Then I met briefly Ms Media Ibrahim, a refugee nurse working mainly at the GOI health point in Ain Sufni, who told me that the wounded refugees who were referred to the Ain Sufni hospital on 29 December 1997 were already released and came back to the settlement. Then, together with Mr Rezgar El Hassan-Field Assistant FO Dohuk, we went to see the Refugee Committee to discuss the latest incidents. To the Committee, we repeated that the site of Ain Sufni was intrinsically unsafe and that therefore UNHCR could not consider it as suitable for a long term settlement.

On 7 January 1998, I had a meeting with the Mayor of Atrush, the KDP Commander of Atrush, the area military commander, the Chief of Asayech (security) of Atrush and Mr Moussa from the Governor's office. During this meeting, we discussed very practically the implementation of the new security arrangements around the settlement of Ain Sufni. The Local authorities reiterated that, for them, the camp was a back base for PKK fighters and said that they have evidence that 200 of them were inside the settlement with their weapons. Nevertheless, the Local authorities were not able to give a satisfactory explanation about the incidents occurred between 24 and 29 December 1997 in Ain Sufni. Finally, we agreed that an effective control of the Local authorities over the incoming and outgoing movements in Ain Sufni would be a deterrent to similar future criminal actions. The officials we met said that they were requested by the Governor of Dohuk to submit a feasibility report based on which the Governor will finalize the new security arrangements for Ain Sufni.

The Mayor of Atrush pointed out however that the Local authorities will not be able to implement immediately the new security arrangements around Ain Sufni settlement. We agreed that we should foresee a gradual implementation of the said security arrangements, during which UNHCR will make the refugees aware that the new security measures are not meant to limit their vital space but rather preserve it. In exchange, the Local authorities promised to make a field administrative officer and a full medical unit available in Ain Sufni over 24 hours.

I went back to Ain Sufni on 8 January 1997 and met again with the Refugee Committee. The Committee refused the principle of a KDP security presence in the area and blamed UNHCR for not insisting enough with GOI for their relocation in an area under the control of the GOI. The Committee spokesman said that the refugees will not accept voluntary repatriation (to Turkey) nor a durable settlement in an area controlled by the KDP. I insisted that if the Local authorities were not given the possibility to control effectively the incoming and outgoing movements in Ain Sufni, we could not hold them responsible for the security of the refugees in this area.

UNHCR FO Dohuk is now waiting the formal proposal from the Governor about new security arrangements for Ain Sufni.

CONCLUSION

One of the problems we have faced with the Ain Sufni settlement is that the refugees, through their Committee, have challenged the authority of the KDP over the settlement. This attitude has compromised the dialogue between the two parts to the point that the Local authorities are now putting pressure on UNHCR to relocate the refugees out of Ain Sufni on the ground that they want to avoid a "second Atrush camp" in Ain Sufni.

A decision about the relocation was postponed to the end of the winter season. In two months, the question of whether UNHCR should assist or not the refugee population in Ain Sufni will come again to the surface, perhaps complicated by security problems. In fact, if other shootings and killings take place in Ain Sufni, we will find ourselves envisaging relocation of the refugees under the pressure of a terror campaign.

Moreover, we cannot overlook that UNHCR Staff may be taken in the cross-fire during an indiscriminate attack against the settlement or be targeted in retaliation. The security of both refugees and UNHCR Staff commands, in my opinion, that KDP implements the proposed security arrangements as soon as possible, even if they will meet the resistance of the refugees. These security arrangements around Ain Sufni would impede the authors of the former attacks from reaching the area, and would also give KDP that recognition of authority it was looking for in order to allow a longer stay of the refugees in Ain Sufni.

Nevertheless, I can foresee three sets of problems related to these new security arrangements:

1- the refugees will certainly refuse these arrangements, because they will consider that KDP will put an obstacle to their trade and traffic with the neighboring town of Ain Sufni and with the GOI.

2- Mr Moussa asserted that the Governor of Dohuk has approved the new security arrangements "after he came back from a visit to the GOI side" but did not detail the type of agreements the Governor reached with the GOI. We should also foresee an eventual reaction from the GOI to an increased military presence of the KDP in the area.

3- finally, we should remember that the KDP security forbid in the past the referral to the Dohuk hospital of ambulances transporting sick refugees, as a means to put pressure on refugees during a confrontation with the Refugee Committee. This and other abuses against the fundamental rights of the refugees should also be expected, as related to a closer presence of KDP in the settlement.

Each of these problems has a consequence on the security of our operations in Ain Sufni. But the risk will be limited to the time of the setting up of the security arrangements and will rapidly fade out after that the KDP has enforced them.

PROPOSED ACTIONS

In relation to what reported above, I would like to suggest the following:

1- to keep an open dialogue with the refugees while firmly supporting the principle of a KDP security presence around Ain Sufni,

2- to keep also an informal dialogue with the GOI about these developments,

3- to increase our protection-related activity in Ain Sufni.

Best regards.

(Revised version 12 January 1998)

*Özel Arşiv

EK 13: Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin 2003 yılında Türkiye'ye geri dönüşleri konusunda varılan anlaşmanın taslak metni*

VOLUNTARY REPATRIATION AGREEMENT

The Government of Turkey, the Authorities in Iraq and the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (hereinafter referred to as the "the Parties"),

(a) Recognizing that the right of all citizens to leave and to return to their country is a basic human right enshrined, inter alia, in Article 13(2) of the 1948 Universal Declaration of Human Rights and Article 12 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights;

(b) Recalling that the United Nations General Assembly Resolution 428 (V) of 14 December 1950, which adopted the Statute of UNHCR, ascribes to the High Commissioner the function of providing international protection to refugees and of seeking permanent solutions for the problems of refugees, inter alia, by promoting and facilitating their voluntary repatriation and re-integration in their country of origin;

(c) Recognizing that voluntary repatriation, where feasible, constitutes the preferred durable solution for the problems of refugees, and that the attainment of this solution requires that refugees are able to return in conditions of safety and dignity;

(d) Noting that Conclusions 18 (XXXI) and 40 (XXXVI) of the Executive Committee of the High Commissioner's Programme constitute internationally accepted principles and standards governing the voluntary repatriation of refugees;

(e) Noting with appreciation the stated willingness of the Government of Turkey to welcome back, in conditions of safety and dignity, all Turkish citizens present as refugees in Iraq, who wish to repatriate to and rebuild their lives in Turkey;

(f) Agreeing on the closure of the relevant refugee camps in Iraq and in particular the Makhmour camp by finding appropriate durable solutions for the Turkish citizens present as refugees in Iraq who do not avail themselves of the voluntary return process;

(g) Recognizing the need to define the specific procedures and modalities for the voluntary repatriation and reintegration of refugees from Turkey currently in Iraq with the assistance of UNHCR, as may be supported by other United Nations agencies and intergovernmental organizations, and where appropriate and with the consent of the relevant Party, by non-governmental organizations;

Have agreed as follows:

ARTICLE 1

Definitions

For the purpose of this Agreement,

1. The term "Authorities in Iraq" shall, for the purpose of implementing this Agreement, comprise the Governing Council of Iraq and its successor(s), noting that the Authorities in Iraq will fully implement this Agreement in close coordination with the Coalition Provisional Authority during its mandate.

2. The term "refugee" shall mean any Turkish citizen, as defined in the Turkish Law on Nationality, who is living as a refugee in Iraq.

3. The term "returnee" shall mean any refugee as defined in paragraph 2 of this Article, who has voluntarily returned to Turkey pursuant to this Agreement.

ARTICLE 2

Establishment of a Voluntary Repatriation Commission

A Voluntary Repatriation Commission is hereby established by the Parties.

ARTICLE 3

Composition of the Commission

1. The Commission shall comprise three members; each of the Parties shall designate a member. The delegation of Iraq will include a representative of the Coalition Provisional Authority throughout the duration of the Authority's mandate.

2. Any Member of the Commission may be accompanied to its meetings by advisers.

3. Where a Member is unable to attend to any business of the Commission, that Member shall designate a substitute.

ARTICLE 4

Role and Function of the Commission

The Commission shall consider and agree upon by consensus or advise the Parties on such matters or measures as may be necessary for the implementation of this agreement.

ARTICLE 5

Meetings of the Commission

1. Meetings of the Commission may be convened whenever necessary and at such venue as may be agreed upon.

2. The Commission shall adopt its own Rules of Procedure.

ARTICLE 6

Ad Hoc Arrangements/Liaison Officers

The Parties shall designate Liaison Officers at their respective diplomatic Missions or, in the case of UNHCR, offices in Ankara, Baghdad and Geneva with powers to deal with unforeseen operational issues on an *ad hoc* basis. Liaison Officers will also be designated by the Coalition Provisional Authority throughout the duration of its mandate.

ARTICLE 7

Voluntary Character of Repatriation

1. The Parties hereby reaffirm that the repatriation of refugees relevant to Turkey shall only take place at their freely expressed wish based on their full knowledge of relevant facts.

2. The Authorities in Iraq shall ensure that the refugees can reach and express their decision without coercion, intimidation or threats from any persons who might be opposed to repatriation. Any measures which may be necessary in this regard shall be taken in close consultation with UNHCR and in conformity with relevant standards of law.

ARTICLE 8

Freedom of Choice of Destination

1. The Government of Turkey agrees that the returnees shall be free in principle to return to, and settle in, their former places of residence or any other places of their choice within Turkey. Exceptions to choice of settlement can be based on compelling reasons of security or administrative requirements in the interest of the individual concerned, such as the availability of public services, in which cases he/she shall be duly notified prior to return.

2. Returnees will be entitled to assistance, as required, and their rights shall be respected in the framework of the Turkish law. Returnees shall benefit from the "Return to Villages and Rehabilitation Program" to facilitate their settlement.

ARTICLE 9

Return in Safety and with Dignity

1. The Parties agree that the voluntary repatriation of refugees under this Agreement shall take place only when there exist conditions conducive to their return in safety and with dignity to places of final destination.

2. Whereas the Authorities in Iraq shall retain responsibility for the safety and security of the repatriating refugees while on the territory of Iraq, including in camps, transit facilities and during convoy movements en route to the designated border crossing points, the Government of Turkey shall be responsible for the safety and security of the returnees once within the territory of Turkey.

ARTICLE 10

Assurances upon Return

1. The Government of Turkey shall issue, in print as well as, when appropriate, through broadcast media, public messages to welcome and to encourage Turkish citizens present as refugees in Iraq to voluntarily repatriate in safety and dignity, and with the full enjoyment of their rights as citizens of the Republic of Turkey.

2. Refugees shall be notified, prior to return, whether or not they are subject to any pending criminal investigations, charges, or convictions *in absentia* with regard to any violation of Turkish laws. Any violation regarding the illegal exit from the country, shall be considered under the statute of limitation as stipulated in Article 102 of the Turkish Penal Code.

3. Refugees shall have full access to all legal remedies provided in accordance with Turkish law.

4. The Government of Turkey shall defer the commencement of military service by returnees for a period of 6 months upon their repatriation from Iraq.

5. The Government of Turkey shall ensure that returnees have access to land for settlement and use, in accordance with the relevant national laws.

6. The Government of Turkey shall facilitate, to the extent possible, the recovery and/or restitution to the returnees of land or other immovable or movable property which they left behind. Property records shall be freely accessible and available to all returnees. The rights and benefits of this paragraph will also be applicable to the legal inheritors.

ARTICLE 11

Juridical Status and Equivalency

The Government of Turkey shall accord legal recognition to births, marriages and deaths based on documentation certified by the recognized Iraqi authority or provided by UNHCR, and to adoptions, divorces and other changes of legal status as may be compatible with Turkish law. The Government of Turkey shall recognize to the extent feasible under existing regulations the equivalency of academic and vocational skills, diplomas and certificates obtained by the refugees while in Iraq.

ARTICLE 12

Citizenship

To the extent children of refugees who are born in Iraq do not automatically possess Turkish citizenship, the Government of Turkey shall ensure that it be granted within a reasonable timeframe.

ARTICLE 13

UNHCR's Supervisory Role

UNHCR's leading role in promoting, facilitating and coordinating voluntary repatriation of refugees as well as the monitoring of returnees in order to ensure that repatriation is voluntary and carried out in conditions of safety and dignity shall be fully respected by the other Parties.

ARTICLE 14

UNHCR Access to Refugees and Returnees

1. In order to be able to effectively carry out its international protection and assistance functions, UNHCR shall be granted free and unhindered access in Iraq to all refugees, and in Turkey to all returnees, wherever they may be located. Likewise, all refugees and returnees shall be granted free and unhindered access to UNHCR.

2. The Government of Turkey shall, in particular, extend full cooperation to UNHCR to allow UNHCR to monitor the treatment of returning refugees in accordance with humanitarian and human rights standards, including the implementation of the commitments contained in this Agreement.

3. In order to enable UNHCR to carry out its monitoring functions in accordance with paragraph 1 and 2, the Government of Turkey shall inform UNHCR about every case of arrest, detention and legal proceedings involving returnees and grant UNHCR free access to returnees under arrest or in detention, in accordance with procedures under Turkish law.

4. The access provided to UNHCR under paragraph 1 shall, as appropriate, extend to inter-governmental organizations with which UNHCR may enter into agreements for the implementation of one or more components of the repatriation operation contemplated under this Agreement. The same applies for non-governmental organizations with the consent of the relevant Party.

ARTICLE 15

Information and Sensitization Campaign

1. UNHCR shall, in cooperation with the other Parties, organize a campaign to provide the refugees with objective and accurate information relevant to their repatriation to and reintegration in Turkey so that the refugees shall be able to make the decision to repatriate in full knowledge of the facts. For this purpose, UNHCR shall be given free and unhindered access to areas from which the refugees originate, as well as, in accordance with Article 14, to any returnees living in the same areas.

2. The Parties shall, as appropriate, facilitate visits to Turkey and Iraq for the purposes of providing objective and transparent information, answering questions, communicating conditions of and upon repatriation, and inviting and welcoming the refugees back to Turkey.

3. The Government of Turkey shall take all necessary measures, with a view to creating conditions conducive to the reintegration of returnees in safety and dignity.

ARTICLE 16

Registration, Re-admission and Documentation

1. Pursuant to its mandated responsibility to ensure the voluntary character of the decision to return, UNHCR shall, in consultation with the other Parties, devise the most appropriate means for the interview and registration by UNHCR of those refugees who wish to repatriate.

2. UNHCR shall share all relevant registration data, including the intended place of return, with the Government of Turkey so as to enable where needed the establishment of proper reception and assistance arrangements.

3. The Parties acknowledge the importance of organizing an efficient voluntary repatriation process. To this end, the Government of Turkey shall respond within four weeks with respect to each group not exceeding 250 returnees, including the required notification under Article 10 (2).

4. Duly completed UNHCR Voluntary Repatriation Forms (VRFs), the content of which shall be mutually agreed upon by the Parties, shall be recognized as valid identity documents in Iraq and Turkey and as travel documents for the purpose of the refugees' return to their final destinations in Turkey.

5. For the purpose of receiving and identifying the returnees, an interview will be conducted at the border by the relevant Turkish authorities.

6. The Government of Turkey shall ensure that returnees receive, in a timely manner, identity documents normally accorded to Turkish citizens.

ARTICLE 17

Preservation of Family Unity

1. In accordance with the principle of family unity, UNHCR, in cooperation with the other Parties, shall make every effort to avoid the involuntary separation of families. Where such efforts fail, a mechanism shall be established for their reunification in Turkey.

2. In order to preserve the unity of the family, non-Turkish spouses and/or children of repatriating refugees shall be allowed to enter and remain in Turkey and receive an appropriate legal status. The principle established herein shall also apply to non-Turkish spouses as well as children of deceased Turkish refugees who may wish to enter and remain in Turkey to preserve family links.

ARTICLE 18

Special Measures for Vulnerable Groups

The Parties shall take special measures to ensure that vulnerable groups receive adequate protection, assistance and care throughout the repatriation and reintegration process. This is particularly relevant for single women, minors, the elderly and the handicapped.

ARTICLE 19

Designated Border Crossing Points

The Parties shall agree on border crossing points for organized voluntary repatriation movements.

ARTICLE 20

Immigration, Customs and Health Formalities

1. To ensure the expeditious return of refugees and their belongings, the Authorities in Iraq and the Government of Turkey shall expedite their respective immigration, customs and health formalities carried out at border crossing points.

2. Refugees shall be entitled to bring with them, free from import duties, their personal affects. Refugee families shall be entitled to bring with them, free from import duties, their household affects. Other items will be governed by Turkish law and regulations.

3. In view of health regulations, livestock shall not be allowed to enter into Turkey.

ARTICLE 21

Movement and Security of UNHCR Staff and Resources

1. The Authorities in Iraq and the Government of Turkey shall facilitate the movement of staff and personnel of UNHCR and of its approved implementing partners, as well as vehicles, relief goods and equipment used in the operation into, within and out of Iraq and Turkey. In particular, they shall authorize UNHCR to issue two-way cross-border travel authorizations, the format of which shall be mutually agreed upon by the Parties and UNHCR, to such staff and personnel for the duration of the repatriation operation.

2. UNHCR shall duly inform the other parties of their staff involved in the operation at any one time, and notify them of changes as appropriate.

3. The Authorities in Iraq and the Government of Turkey shall take all feasible steps with a view to protecting the security and safety of UNHCR staff and all other personnel engaged in the repatriation operation provided for under this Agreement. Security measures shall not compromise the principle of free and unhindered access to refugees and returnees, respectively, including the confidential nature of UNHCR's monitoring contacts with them, as well as the purely humanitarian and non-political nature of UNHCR's operations or the perception thereof.

ARTICLE 22

Re-integration Assistance

The Government of Turkey shall facilitate the sustainable economic and social re-integration of repatriating refugees through the implementation of the "Return to Villages and Rehabilitation Program" and other assistance measures as necessary.

ARTICLE 23

Relief Goods, Materials and Equipment

1. The High Commissioner shall use his best endeavours to obtain the resources required from the international community to carry out the repatriation operation and, if necessary, to provide re-integration support in addition to the re-integration programme of the Government of Turkey.

2. The Authorities in Iraq and the Government of Turkey shall exempt from the relevant taxes, duties and levies all relief goods, materials, equipment and means of transport destined for use in the repatriation and reintegration operation. They shall expedite the clearance and handling of such resources. Entrance of means of transport into Turkey will be within the framework of the provisional import regime of Turkey.

3. The Authorities in Iraq and the Government of Turkey hereby authorize UNHCR to use UN communications equipment, frequencies and networks and shall, whenever operational requirements make this necessary, facilitate the allocation of other frequencies. The relevant written authorizations for equipment, frequencies and cross-border networks shall be issued to UNHCR.

ARTICLE 24

UNHCR Field Offices

UNHCR may, whenever required for the purpose of a more effective discharge of its responsibilities under this Agreement, establish Field Offices at locations to be agreed with the Party concerned.

ARTICLE 25

Continued Validity of other Agreements

This Agreement shall not affect the validity of any existing agreements, arrangements or mechanisms of cooperation between the Parties. To the extent necessary or applicable, such agreements, arrangements or mechanisms may be relied upon and applied as if they formed part of this Agreement to assist in the pursuit of the objectives of this Agreement, namely the voluntary repatriation and reintegration of refugees.

ARTICLE 26

Resolution of Disputes

Any question arising out of the interpretation or application of this Agreement, or for which no provision is expressly made herein, shall be resolved amicably through consultations between the Parties.

ARTICLE 27

Entry into Force

This Agreement shall enter into force upon approval by the Parties in accordance with their respective procedures, and notification thereof through diplomatic channels.

ARTICLE 28

Amendment

This Agreement may be amended by mutual agreement in writing between the Parties.

ARTICLE 29

Review

Towards the end of the duration of this Agreement, the Parties will evaluate progress achieved and work for setting, by consensus, a timeframe for achieving durable solutions for the Turkish citizens remaining in Iraq as refugees, and thus also allowing for the closure of the relevant camps in Iraq, and in particular the Makhmour camp.

ARTICLE 30

Termination

This Agreement shall remain in force for one year unless extended by mutual agreement between the Parties.

In witness thereof, the authorized representatives of the Parties have hereby signed this Agreement.

DONE at ....., this ..... day of ..... 2004, in three originals, in the English language, which will be the authoritative version for interpretation purposes.

For the Government of Turkey
Mr. Daryal Batıbay
Ambassador
Director General for Multilateral Political Affairs
Ministry of Foreign Affairs

For the Authorities in Iraq
Mr. Mohammed Jassim Khudayir
Minister of Displacement and Migration

For the United Nations High Commissioner for Refugees
Mr. Raymond Hall
Director of the Regional Bureau for Europe

*Özel Arşiv

EK 14: Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) heyetinin 2001 yılında Ankara'da gerçekleştirdiği resmi görüşmeler hakkında KYB Dış İlişkiler Ofisi'nin hazırladığı rapor *

Patriotic Union of Kurdistan
Foreign Relations Bureau

یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان
مەکتەبی پەیوەندییەکانی دەرەوە

ژمارە :
رۆژ: ٩ /٤/٢٠٠١

٠ /نەورۆز /٢٧٠١کوردی

بۆ/ بەڕێز جەنابی مام جەلال

ب/ را پۆرت لەمەر سەردانی وەفدی (ی.ن.ك) بۆ کۆماری تورکیا

سڵاوێکی گەرم

وا لە خوارەوە راپۆرتی سەردانی تورکیاتان پێشکەش دەکەم

کۆبوونەوەی ژمارە یەك ٢٠٠١/٤/٣ - لە وەزارەتی دەرەوەی تورکیا

لەلایەن تورکیاوە بەڕێز فەرمیدون سنور ئوغلۆ (جێگری تورك قول کورتکن لێپرسراوی رۆژهەلاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفریقا) سەرپەرشتی کۆبوونەوەکەی ئەکردو نوێنەری عەسکەرو میت ئامادەی کۆبوونەوەکە بوون. پاش بەخێرهاتن فەرمیدون سنور ئوغلو وتی :

ئیمە گوێ ئەگرین ئێوە داوای زیارەتی ئێرەتان کردووە.

کاك عمر فتاح (سەروکی وەفدی ئێمە) ووتی :

پاش کونگرە جەنابی مام جەلالو سەرکردایەتی یەکێتی بڕیاریدا وەفدێك بنێرین بۆ ئێرە بۆ دوو مەبەست :

یەکەم : بڕیارو راسپاردەکانی کونگرە لەزمانی خۆمانەوە ببیستن، کونگرە تەئکیدی کردۆتەوە کە یەکێتی لەگەڵ کۆماری تورکیا دۆستایەتی خۆی بەرەو پێش دەبا و بەهێزی دەکا، کۆنگرە بڕیاری دا کە (PKK) ڕێکخراوێکی تیرۆریستییە ڕێگە نادرێ لە کوردستانی عێراقدا بمێنێو ئێمە شەریان ئەکەین عەسکەری، سیاسی، فەرهەنگی.

دووەم : ئێمە هاتووین بۆ متابعە کردنی ئەنجامی سەردانەکەی بەڕێز مام جەلال لە ٩-١١ /١/ ٢٠٠١ بۆ بەرەو پێشبردنی پەیوەندی سیاسی، ئابووری، بازرگانی، سەربازی ...هتد، هەروەها ئێمە پێمان وایە تا ئێستا (PKK) لە ناوچەکانی ئێمە بەتەواوەتی نەکشاوەتەوە، رەنگە شتێك هێزیان تخفیف بوبێت وەئێمە لێیان قبول ناکەین لەناوچەکانی ئێمە بمێنن.

کۆنگرە بڕیاریدا لەچوارچێوەی عیراقێکی یەکگرتووی دیموکراتی تەعەدودیدا کورد بەمافی فیدراڵی خۆی بگات، هەروەها کۆنگرە تەئکیدی لەسەر برایەتی کوردو تورکمان کردەوە لەعیراق.

فەرمیدون سنور ئوغلو : زۆر سوپاس بۆ ئەو سەفەرتان، ئەو بڕیارانەی کۆنگرەکەتان بڕیاری زۆر دڵخۆشکەرن بەتایبەتی بەتەواوی ناسینی PKK و ئێمە پێمان زۆر گرنگە کە ئێوە تەئکید لەسەر یەکێتی خاکی عێراق دەکەن، ئێمە مەسەلەی مافی ئێوە لەشمالی عێراق پێمان باشە تەنها مەسەلەی فیدراڵی پێمان وایە ئێوە بە تەنها ناتوانن بڕیاری بدەن هەموو گەلی عێراق ئەبی بڕیاری بدات، سوپاستان دەکەین بۆ پەیوەندی باشتان لەگەڵ تورکمان و بەرز دەینرخێنین .

ئێمە لە ئەمریکا جەنابی ئوگورزیالو من د. بەرهەم صالح-مان بینی باسی ئێوەمان کرد، ئێمە ڕەئیمان وایە ئێمەو ئێوە بۆچوونمان وەکو یەکە هیچ جیاوازیمان نیە جگە لە مەسەلەی فیدراڵی نەبێت کە دەبێت خەلکی عێراق بەگشتی نەك

١

بەتەنها ئێوە بڕیاری لە سەربدەن. حەزدەکەم ئەوەتان پێ بڵێم ئێمە ئێوە تەنها وەکو فاکتەرێکی سیاسی شیمالی عیراق سەیر ناکەین بەڵکو فاکتەریکی سیاسین بۆ هەموو عێراقو ناوچەکە چونکە ئێوە لە بەغداش ئەکتڤن (A ctive) .

بەنیسبەت ئەنجامی سەفەرەکەی جەنابی تالەبانی مەسەلەی ئقاڤی ئەوە دراسە دەکری، مەسەلەی عەسکەری پەیوەندی بەبرادەرانی جەیشەوە هەیە، پێم وایە زۆر چونەتە پێش، مەسەلەی تجاری ئێمە تاگاداری تاجرو کومپانیاکانمان کردووە کە بەرەو ناوچەکانی ئێوە بێن و ئێستا هەیئەتێك لەوێن وهەیئەتێکیش لە داهاتوویەکی نزیك دێت بو لای ئێوە، هیچ کێشەو کوسپێك لە بەردەم هاوکاری تجاری نەماوە، بەنیسبەت یارمەتی مادی بۆ ئێوە بەم زووانە جێبەجێ دەبێ.

بەنیسبەت PKK و پشتیوانی ئێران بۆ ئەوان وەزیری دەرەوەی ئێمە لە ئێران بوو بەئێرانیەکانی وتووە ئێوە پشتیوانی لە PKK دەکەن و ئێوە ئەو لایەنانە تەهدید دەکەن کە دەیانەوێت شەری PKK بکەن و ئێوە یارمەتی لوجستیکی PKK دەدەن و تورکیا ئەمەی پێ باش نیە.

ئێرانیەکان وتیان ئێمە دژی ئیرهابین و ئێمە PKK لە سنوری خۆمان بەخەتەر دەزانین و ئامادەین ئەگەر پێویست بکات هاوکاری بکەین بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە . هەروەها فەرمیدون سنور ئوغلو ووتی : ئێمە بەردەوام دەبین لەفشارخستنە سەر ئێران بەڵام پێمان باشە ئێوە بەردەوام لەهەموو گۆڕانکاریەکی کە نێوان ئێران و PKK بەدی دەکرێ ئاگادارمان بکەنەوە ، ئێمە پشتیوانیتان دەکەین نیگەران مەبن، بەڵام من سێ پرسیارم هەیە:

یەکەم : بیستومانە ئێوە لەسەر زۆر شت لەگەل پارتی رێك کەوتوون لەو کۆبوونەوەی دوایتان حەز دەکەین پێمان بڵێن چۆنە؟

دووەم : پەیوەندیتان لەگەل عێراق ئایە هەیە ؟ یان چۆنە؟

سێ یەم : بیستومانە هەیئەتێکی ئێران هاتووە بۆ وەساتەت لە بەینی ئێوەو PKK ئایە راستە؟

لەسەر مەسەلەی ئێمەو پارتی باسکراو پێمان وتن: (پێویستمان بەهاوکاری ئێوە دەبێ بەتایبەتی پارتی لە دوو مەسەلە نەهاتوتە پێش، یەکێکیان مەسەلەی داهاتو ئەوی تریان بەرنامەی هاویەش لەدژی PKKیە هەرچەندە بەقسە رایدەگەیەنێ کە هەردووکی جێبەجێ دەکا بەڵام بەکردەوە شتێکی نەکردووە) .

فەرمیدون سنور ئوغلو : ئەی مەسەلەی پەرلەمانو کردنەوەی مەکاتب؟

باسکرا کە مەسەلەی پەرلەمان لەسەر ناوەکەی خلافمان هەیە، ئێمە دەمانەوێت بڵێن ئەنجومەنی ئینتقالیو ئەوان دەیانەوێت بڵێن پەرلەمان، ئەگەر رێك کەوین مەکاتب بریارە ٢٤ی مانگی چوار بکرێتەوە.

فەرمیدون سنور ئوغلوو: ئەمەی مجلسی ئینتقالی کارێکی باشە چونکە وەکو وتمان پێویستان بەهاوکاریو پشتیوانی باقی خەڵکی عیراق هەیە کە ئێستا مومکین نیە.

پەیوندیمان لەگەڵ عیراق لەئاستی چارەسەرکردنی کێشەکانی ئاوو هاتووچۆ کردنی خەڵکو هەروەها ئاسانکردنی حەرکەی تجاری، تخفیفی گمرگ ، سوتەمەنیو کێشەی ئاوارە، لە مجالی سیاسی شتێکی ئەوتۆ نەکراوە.

بەنیسبەت هەیئەتی ئێران کاك عمر باسی کرد، هەیئەتێکی ئێران هاتوە باسی نیگەرانی خۆیان ئەکەن لە مەسەلەی PKK پێیان خۆش بوو کە ئێمە لەگەڵیان دانیشین بەڵام جەنابی مام جەلالو سەرکردایەتی یەکێتی بە شێوەی قاطع

ژمارە :
رۆژ: /٢٠٠١/٤

/نەورۆز /٢٧٠١کوردی

رەتیان کردەوە وتیان ئێمە لەگەڵ PKK دانانیشین و ئێرانیەکان مەوزوعی ئەوەیان کردەوە کە سنورەکان بەتەواوی تەسلیمی (ی.ن.ك) بکەن بەڵام نازانین جێبەجێ دەبێت یان نە.

لە کۆتاییدا فەرهیدون سنور ئوغلو باسی ئەوەی کرد پێمان خۆشە کە ئێوە لە طبیعتی عیلاقاتی ئێمە بگەن لەکەڵ ئەمریکا ئێمە دۆستین و ئەوان شتەکانی خۆیان بە ئێمە دەڵێن، پێمان خۆش بوو ئەو نامەیەی تالەبانی و بارزانی نوسیویانە بۆ ئیدارەی نوێ ئەمەریکا لەئێوەمان بزانیایە.

کاك عمر وەلامی دانەوە: ئێوە ئاگادارن کە هەیئەت ئەنێرین بۆ ئەمریکا و ئێمە ئاگاداری هەردوو لامان کردۆتەوە کە نامەی مشترك ئەنێرین.

فەرهیدون سنور ئوغلو: ئێمە لەگەڵ ئەمەریکا رێکەوتین کە پرۆسەی ئاشتی تەنها ئەنجامی رێکەتننامەی واشنتۆن نییە و رێکەوتنی واشنتۆن رێکەوتنی ئەنقەرەی الغا نەکردووە.

ئێمە وەلاممان دانەوە: کە لە راپۆرتی سیاسی کۆنگرەدا ئێمە بەو شکلە باسی رێکەوتننامەی ئەنقەرە دەکەین وەکو ئێوە دەڵێن.

فەرهیدون سنور ئوغلو وتی: مەسعود بارزانی بانك کراوەو دێت بۆ ئێرە، لەگەڵ ئەو باسی دەکەین و ئێوە لەئەنجامی کۆبوونەوەکانی خۆمان لەگەڵ بارزانی ئاگادار دەکەینەوە، ئێمەو ئەمریکیەکان و ئینگلیز دائەنیشین و لەگەڵ ئێوەش تەنها تەنها دائەنیشین و دواتریش بەیەکەوە دائەنیشین وەکو لە پێشاچۆن بوو.

هیوادارین ئێوەش لەگەڵ ئێمە لەم مەوزوعە هاوکاریەکی باش بکەن، جارێکی تر بەخێر بین و خۆشحاڵین بە هاتنتان.

*Özel Arşiv

EK 15: Irak Kürdistanı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin farklı zamanlarda taşıdığı farklı kimlik örnekleri*

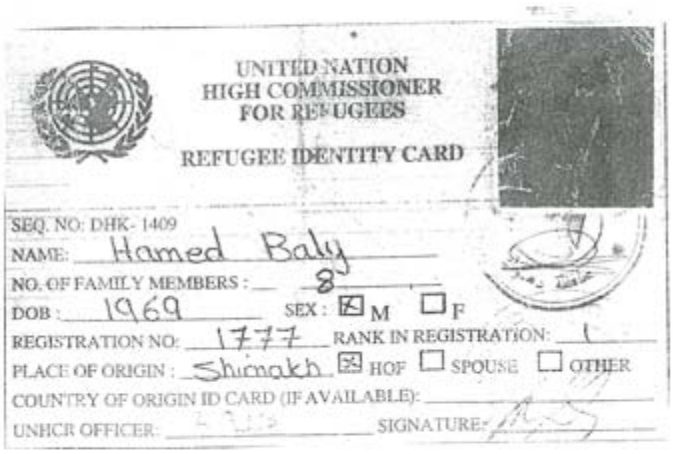

*Bu kimlik örnekleri, kimliklerde adı geçen mültecilerden temin edilmiştir.

EK 16: Gregewre ve Mısırik yerleşkelerinde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerin taleplerini içeren mektuplar*, **

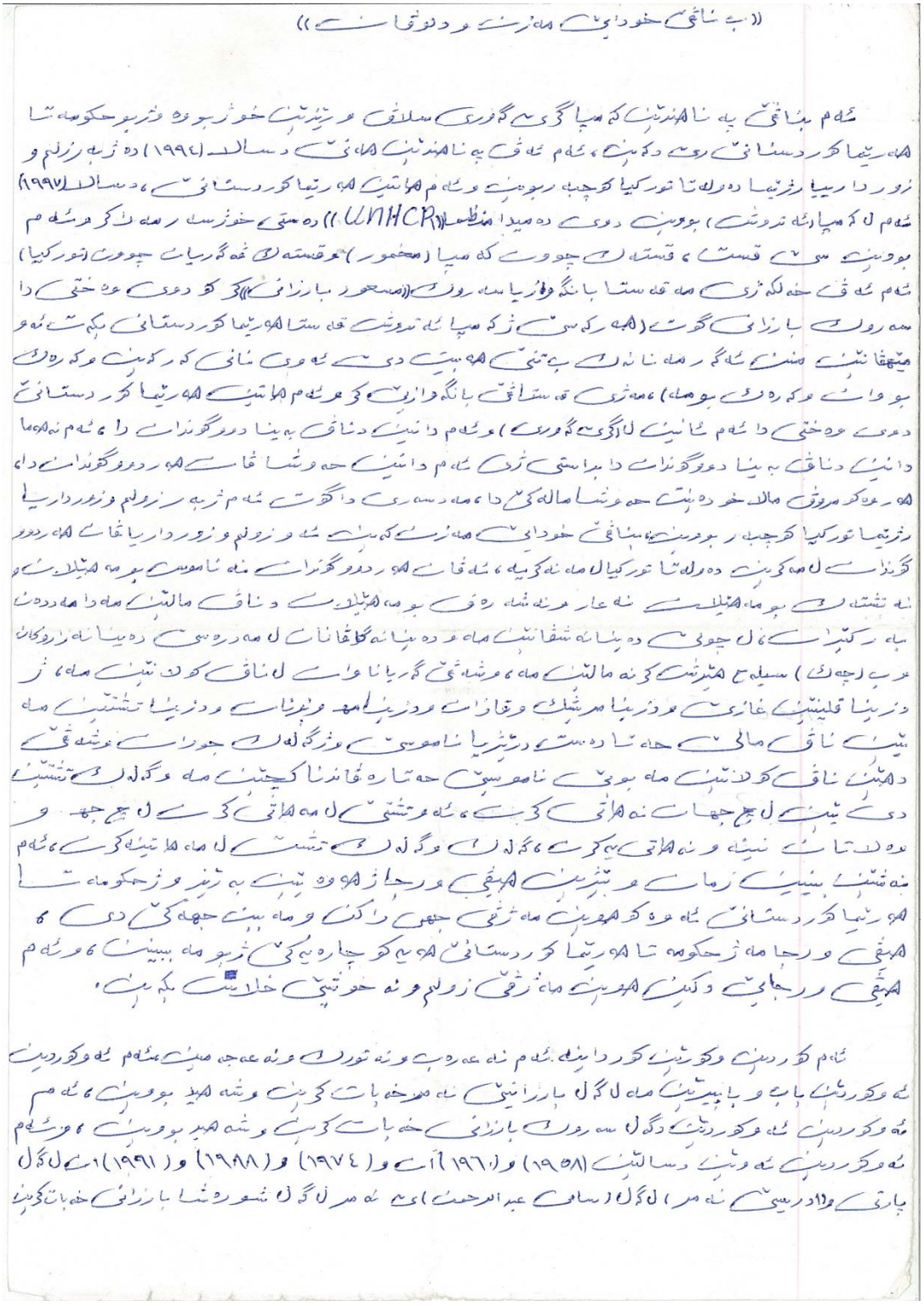

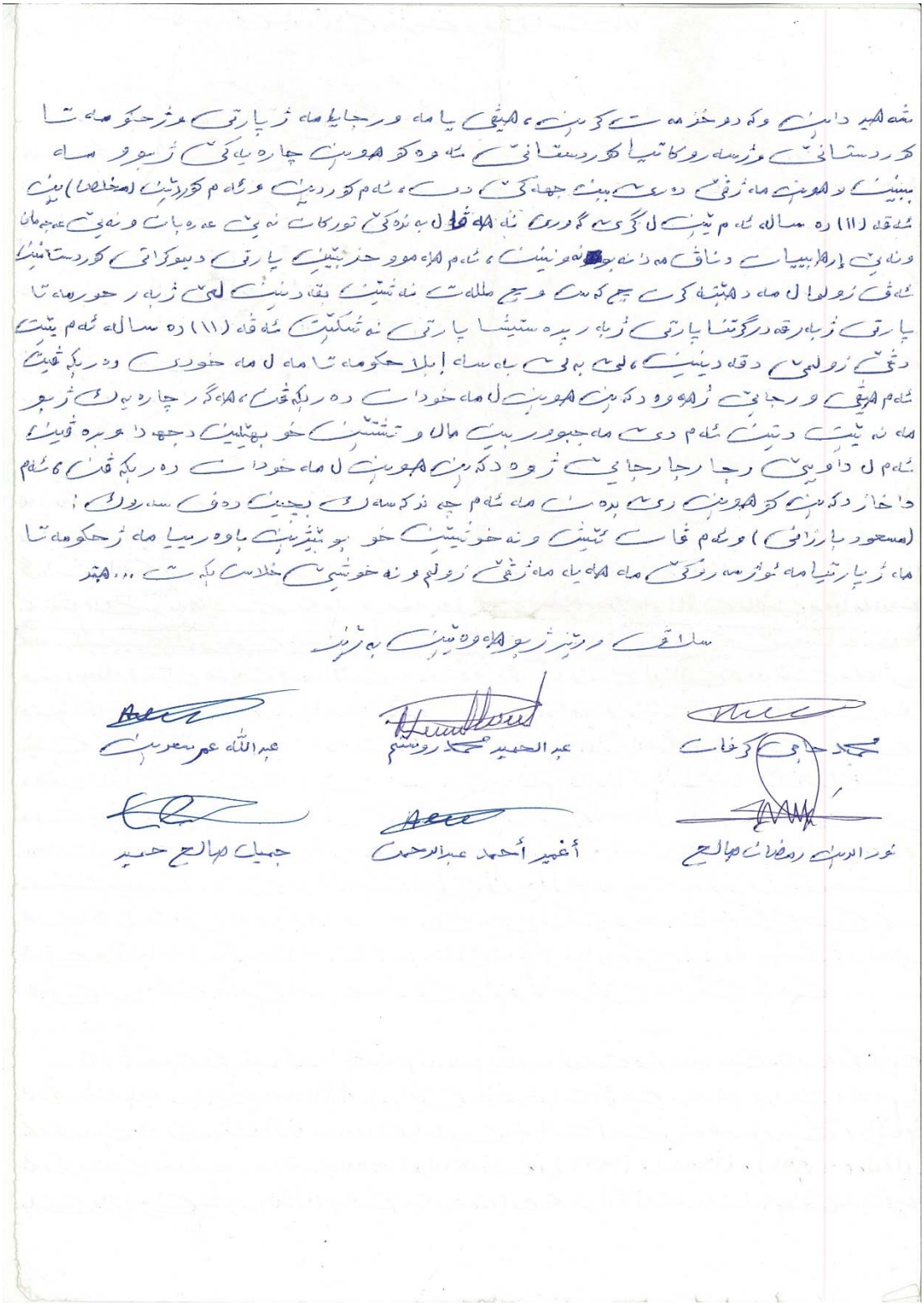

* Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'ye 2008 yılında gönderilen mektup, Gregewre ve Mısirik yerleşkelerinde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerden temin edilmiştir.

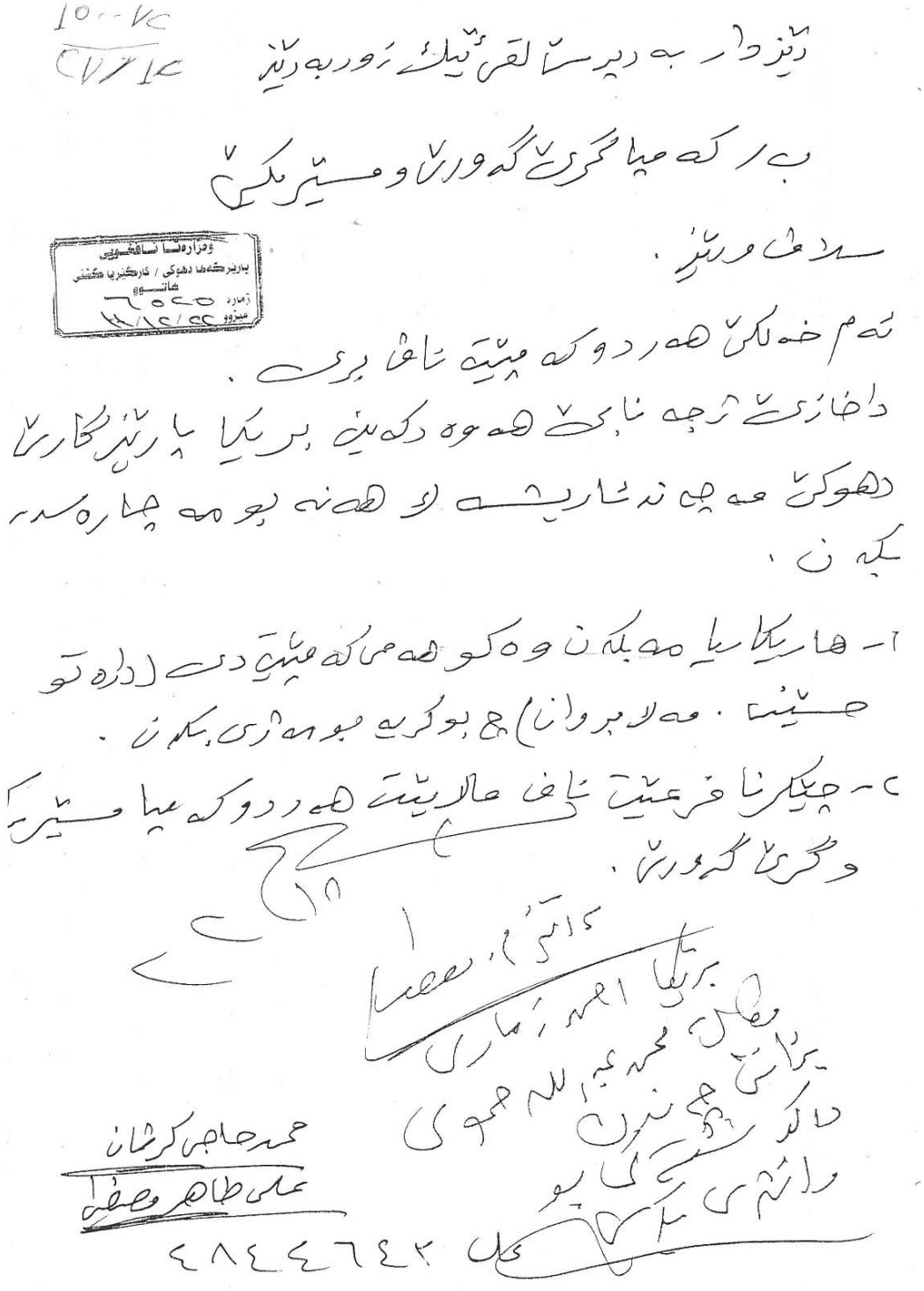

** Kürdistan Demokrat Parti Duhok Temsilciliği'ne 22.12.2011 tarihinde teslim edilen mektup, Gregewre ve Mısirik yerleşkelerinde yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerden temin edilmiştir

EK 17: Mahmur Mülteci Kampı'nda eğitim veren okullardan alınan karne ve diploma örnekleri

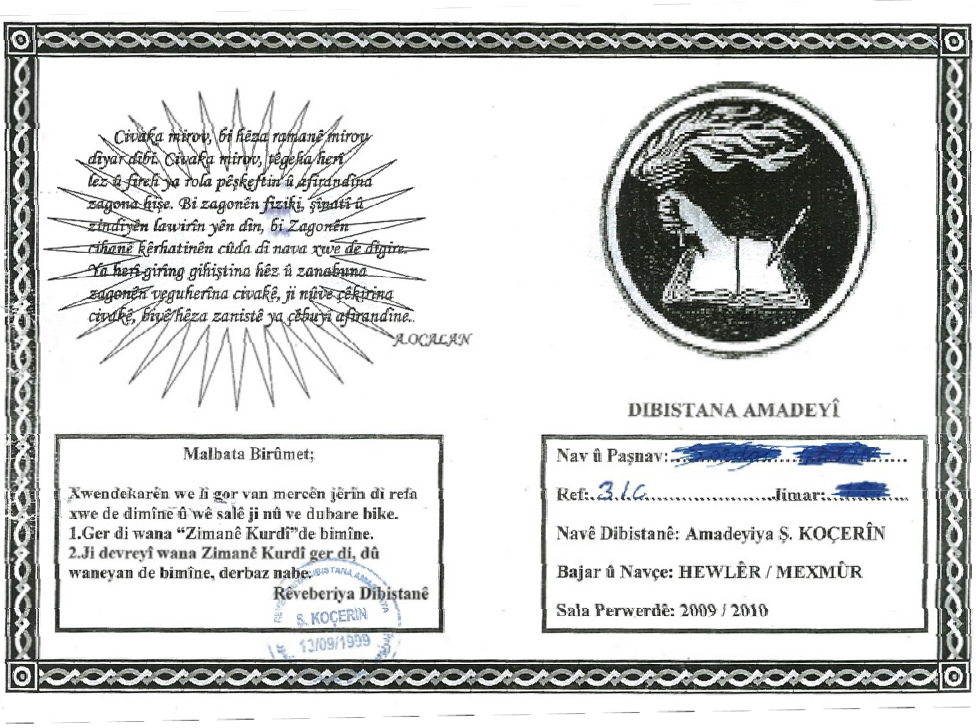

Civaka mirov, bi hêza rameyê mirov diyar dibê. Civaka mirov, çeqeka hert lez û fireh ya rola pêşkeftin û afirandina zagona hişe. Bi zagonên fiziki, şîmiti û zindiyên lawirîn yên din, bi Zagonên cihane kêrhatinên cûda di nava xwe de digire. Ya herî giring gihiştina hêz û zanabuna zagonên veguherîna civakê, ji nûve çêkirina civakê, bive hêza zanistê ya çêbuya afirandine.

ALOCALAN

DIBISTANA AMADEYÎ

Malbata Birûmet;

Xwendekarên we li gor van mercên jêrîn di refa xwe de dimîne û wê salê ji nû ve dubare bike.
1.Ger di wana "Zimanê Kurdî"de bimîne.
2.Ji devreyî wana Zimanê Kurdî ger di, dû waneyan de bimîne, derbaz nabe.

Rêveberiya Dibistanê
S. KOÇERÎN
13/09/1999

Nav û Paşnav: [redacted]

Ref: 316 Jimar: [redacted]

Navê Dibistanê: Amadeyiya Ş. KOÇERÎN

Bajar û Navçe: HEWLÊR / MEXMÛR

Sala Perwerdê: 2009 / 2010

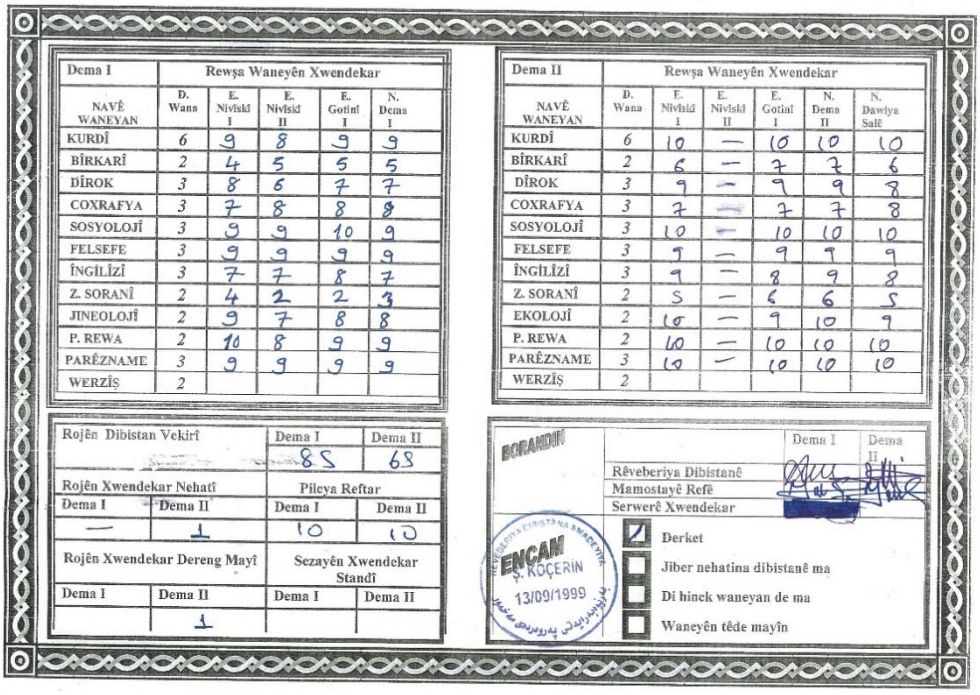

Dema I	Rewşa Waneyên Xwendekar				
NAVÊ WANEYAN	D. Wana	E. Niviskî I	E. Niviskî II	E. Gotinî I	N. Dema I
KURDÎ	6	9	8	9	9
BÎRKARÎ	2	4	5	5	5
DÎROK	3	8	6	7	7
COXRAFYA	3	7	8	8	8
SOSYOLOJÎ	3	9	9	10	9
FELSEFE	3	9	9	9	9
İNGİLİZÎ	3	7	7	8	7
Z. SORANÎ	2	4	2	2	3
JINEOLOJÎ	2	9	7	8	8
P. REWA	2	10	8	9	9
PARÊZNAME	3	9	9	9	9
WERZÎŞ	2				

Dema II	Rewşa Waneyên Xwendekar					
NAVÊ WANEYAN	D. Wana	E. Niviskî I	E. Niviskî II	E. Gotinî I	N. Dema II	N. Dawiya Salê
KURDÎ	6	10	—	10	10	10
BÎRKARÎ	2	6	—	7	7	6
DÎROK	3	9	—	9	9	8
COXRAFYA	3	7	—	7	7	8
SOSYOLOJÎ	3	10	—	10	10	10
FELSEFE	3	9	—	9	9	9
İNGİLİZÎ	3	9	—	8	9	8
Z. SORANÎ	2	5	—	6	6	5
EKOLOJÎ	2	10	—	9	10	9
P. REWA	2	10	—	10	10	10
PARÊZNAME	3	10	—	10	10	10
WERZÎŞ	2					

Rojên Dibistan Vekirî	Dema I	Dema II
	85	68
Rojên Xwendekar Nehatî	Pileya Reftar	
Dema I / Dema II	Dema I	Dema II
— / 1	10	10
Rojên Xwendekar Dereng Mayî	Sezayên Xwendekar Standî	
Dema I / Dema II	Dema I	Dema II
/ 1		

BORANDÎN

	Dema I	Dema II
Rêveberiya Dibistanê		
Mamostayê Refê		
Serwerê Xwendekar	[redacted]	

ENÇAM
S. KOÇERÎN
13/09/1999

- ☑ Derket
- ☐ Jiber nehatina dibistanê ma
- ☐ Di hinek waneyan de ma
- ☐ Waneyên têde mayîn

Çalekiya mirovan ya herî mezin û hêja, xwe perwerdekirine.

TAQDÎRNAME

Ji xwendekar'ê/a dibistana me Sozdar [redacted] ...ji refa...3/S...di perwerdeya sala 2009../ 2010.. de, di dema...de ji ber nêzîkatiyên xwe yên nimûne û serkeftina xwe ya di waneyan de, standina vê pelgeyê maf kiriye.

...13/05/2010...

Rêveberiya dibistanê

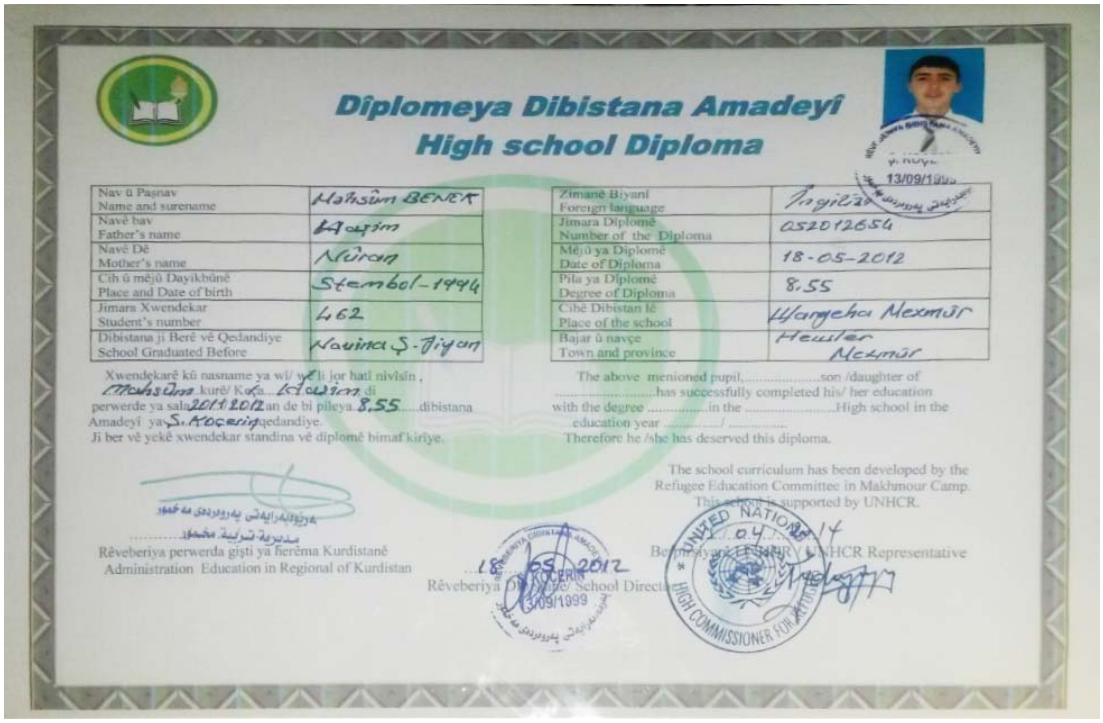

Diplomeya Dibistana Amadeyî
High school Diploma

Nav û Paşnav Name and surename	Mahsûm BENEK	Zimanê Biyanî Foreign language	Îngilîzî
Navê bav Father's name	Kaxim	Jimara Diplomê Number of the Diploma	052012654
Navê Dê Mother's name	Nûran	Mêjû ya Diplomê Date of Diploma	18-05-2012
Cih û mêjû Dayikbûnê Place and Date of birth	Stembol-1994	Pila ya Diplomê Degree of Diploma	8.55
Jimara Xwendekar Student's number	462	Cihê Dibistan lê Place of the school	Wargeha Mexmûr
Dibistana ji Berê vê Qedandiye School Graduated Before	Navinda Ş-Jiyan	Bajar û navçe Town and province	Herêma Mexmûr

Xwendekarê kû nasname ya wî/ wê li jor hatî nivîsîn , Mahsûm kurê/ Keça Kaxim di perwerde ya salê 2011-2012 an de bi pileya 8.55 dibistana Amadeyî ya S.Aqcesig qedandiye.
Ji ber vê yekê xwendekar standina vê diplomê bimaf kiriye.

The above menioned pupil,.....son /daughter of .....has successfully completed his/ her education with the degree .....in the .....High school in the education year ...../.....
Therefore he /she has deserved this diploma.

Rêveberiya perwerda gişti ya herêma Kurdistanê
Administration Education in Regional of Kurdistan

18/05/2012
Rêveberiya Dibistanê / School Director

The school curriculum has been developed by the Refugee Education Committee in Makhmour Camp. This school is supported by UNHCR.

UNHCR Representative

*Mahmur Mülteci Kampı'nda yaşayan Türkiye Kürdü mültecilerden temin edilmiştir.